جالالدین بهرام

ناتشوانلار

شنجاك خلق نەشریاتی

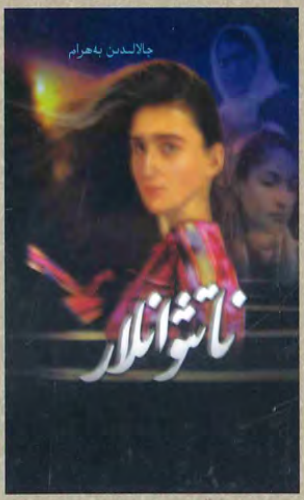
جالالدین بەھرام

ناتوانلار

شەفەق خەلق نەشرىياتى

بوقاۋىس لابەلسكوچى: مەمەت دۆنمەز

جالالدین بەھرام ئەسەرلىرى

ISBN 978-7-228-16874-3

مىللىي يېزىقتىكى نەشر بۇيۇملىرى مەخسۇس مەبلىغگە ئېرىشكەن تۈر

民族文字出版专项资金资助项目

ئۇيغۇر ئەدەبىي ئەسەرلىرىدىن تاللانمىلار

21 - 50

维吾尔原创文学作品精选

جالالدین بەھرام

ناتۇانلار

(رومان)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

弱者 ：维吾尔文/加拉力丁·拜合拉木著；— 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2013.8 （2015.5 重印）
ISBN 978-7-228-16874-3

Ⅰ.①弱… Ⅱ.②加… Ⅲ.① 长篇小说 — 中国 — 当代 — 维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.①I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2013)第168125号

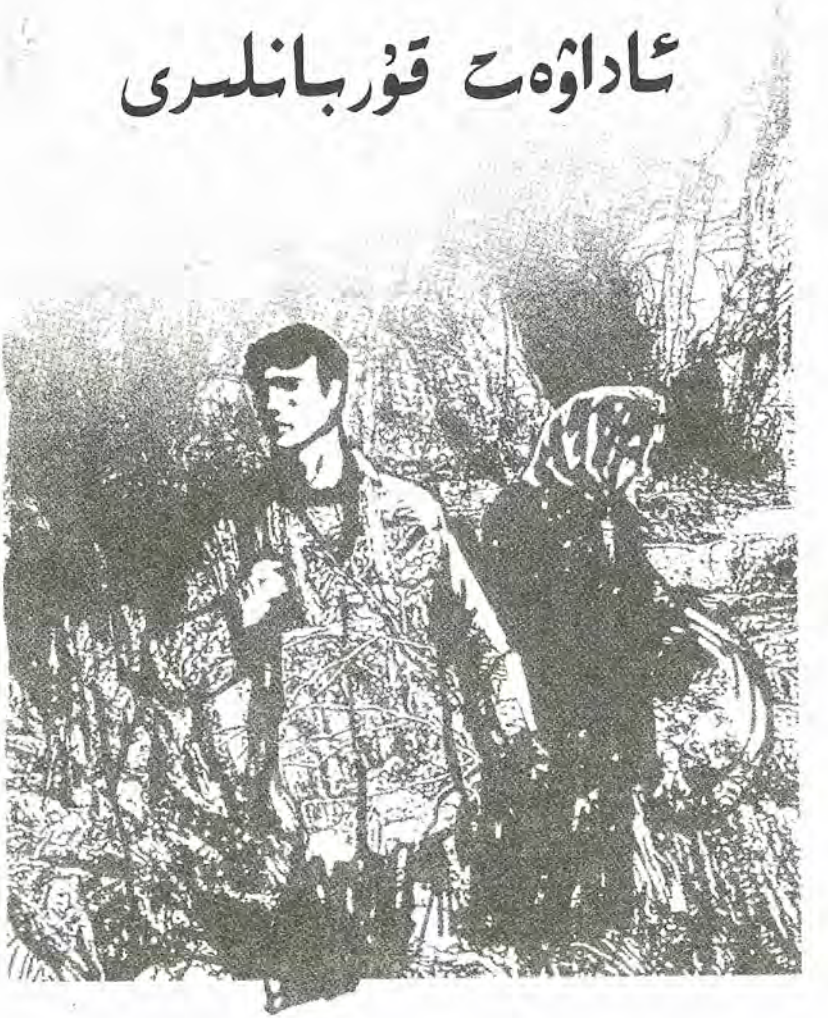
责任编辑	孜来汗·艾则孜
责任校对	阿孜古丽·克力木
特约校对	万力·在顿
出版发行	新疆人民出版社
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
电　　话	0991-2827472
邮　　编	830001
印　　刷	北京顺诚彩色印刷有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 32开本
印　　张	17.5
版　　次	2013年11月第1版
印　　次	2015年5月第2次印刷
印　　数	3001 - 6000
定　　价	48.00 元

مۇندەرىجە

بىرىنچى قىسىم ئاداۋەت قۇربانلىرى 1
ئىككىنچى قىسىم كېچىككەن پۇشايمانلار 213
ئۈچىنچى قىسىم مۇزلىغان يۈرەك 349
تۆتىنچى قىسىم كىچىك ناتۇاننىڭ كەچمىشلىرى 423
خاتىمە 551

بىرىنچى قىسىم

ئاداۋەت قۇربانلىرى

1

تاڭ سەھەر سەپكىلىپ ئۆتكەن يامغۇرنىڭ سوغۇقى بولسا كېرەك، دولىنى قوروپ تۇراتتى، كىچىك قوش قاناتلىق دەرۋازىدىن ئوتتۇز بەش ياشلار ئەتراپىدىكى ئورۇقمۇ قارا قۇمچاق بىر ئايال ئالدىراپ چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ كۆك گۇلى لۇك چىت كۆڭلەك ئۈستىگە يېپىنچاقلىق ئالغان مايسا رەڭ پويا پايكىسىنىڭ قوپاللىقىدىن ئۆزى كونا يۇڭ يىپلاردىن توقۇۋالغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئاپقۇتىنى دەسسەپ كېيىش قىلمۇالغان خورما رەڭلىك بەتىكىسىنى شاقىلداتقىنىچە كېلىپ بىر تۇپ سېدە تۇۋىدىكى تاختايلىرى قاغجىراپ كەتكەن كونا دەرۋازىنىڭ ھالقىسىنى شاراقلاتتى:

— ھوي گۈلسۈمخىنده، گۈلسۈمخان ھەدە، ئۆيدە ئادەم بارمۇي؟ بىرەر كىم مۆرەپمۇ قويمايدا، بولمىسا دەرۋازىلىرى ھاڭغىرقاي ئوچۇق.

ئايال دەرۋازا ھالقىسىنى تېخىمۇ قاتتىقراق شاراقلاتتى.

— توۋا، قاق سەھەردىلا جىن ئەپقاچتىمۇ بۇ خەقنى، ئوھوش....

ئايال ھويلىغا ئۈسۈپلا كىرمەكچى بولۇشىغا، ئۆيئىچىدىن «ھە، مانا» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى ـ دە، قىرىق بەش ياشلار ئەتراپىدىكى، ئوتتۇرا بوي، قاڭشارلىق، بادام قاپاق بىر ئايال چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ يەڭلىرى تۇرۇلگەن بولۇپ، بىلەك مۇسكۇللىرىنىڭ تاش توقماقتەك چىڭ، پارقىراپ تۇرۇشى ئېغىر ئەمگەكتە پىشقانلىقىدىن دېرەك بەرسە، قارا پىنجىكىنىڭ قاتارىسىغا ئېتىلگەن تۆگمىلىرىنىڭ ئۇزۇلۇپ چۈشىدىغاندەك تارتىشىپ تۇرۇشى، تولغان بەدىنىنى نامايان

قىلىپ تۇراتتى.

— ۋىيەي، پەزىلەتبۇۋىمۇسىز، — گۈلسۇمخان قىزارغان كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىدى، — سىزنى ساقلىتىپ قويۇپتىمەن، قارىمامدىغان.

— گېپىم يېرىتىلغۇدەك ۋارقىرىدىم، هالقىنى شاراقلاتتىم. مۇشۇ كەمگىچە قانىمايدىغان قانداق ئۇيقۇ ئۇ؟... ئەگەر ئېرىكسىز بولغان بولسا ئىش بارمۇ نېمە...

پەزىلەتبۇۋى ئۆزىنىڭ چاقچىقىدىن ئۆزى قاقاهلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— نېمىلەرنى دەپ يۈرىدىغانسىز؟ ئەتىگەن كېلىپلا ياستۇققا ئارانلا ئۇلگۈردۇم دەڭا. قىزىم گۈلبانۇم ماشىنىچىخانىغا كەتتى. ئىككى ئوغلۇم قاچانلاردا چىقىپ كەتتى، بۇلارنى تۇيماي ئۇخلاپ كېتىپتىمەن.

— كوچا سۈپۈرگەنگىمۇ شۇنچىۋالا هېرىپ كېتەمدۇ كىشى، يە قېلىپ كۆتۈرۈپ كېسەك تۆكمىسىكىز. تاڭ ئاتقۇچە بىر كىمنى يۇدۇپقۇ يۈرمىگەنسىز، ها ـ ها ـ ها...

— شۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن شەهەر كوچىلىرىنى بۆلۈپ بەردى. ئوتتۇرا كېچىدە چىقىپ سۈپۈرۈپ، ئەخلىتىنى تۆككىلى تۇرسام، سەھەرگە يېقىن ۋەزىپەمنى ئارانلا تۇگىتىمەن. هە، كېلىپ قاپسىز، يۈرۈڭ ئۆيگە كىرىلى.

— بولدى كىرمەي، — دېدى پەزىلەتبۇۋى، — مەهەللىمىزگە بىر ياغاچچى بالا كەپتىكەن، خەقلەر ئۆيىمۇئۆي چاقىرىپ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا «تۆت كونا» دەپ چېقىۋەتكەن ئىشىك ـ دېرىزە، ئورۇندۇق، كارىۋات، جوزا، ئۈستەلدەك نەرسىلەرنى ياستىۋاتىدۇ. ئۆتكەندە سىزمۇ ياغاچچى تاپسام بولاتتى دېگەندەك قىلىۋىدىڭىز.

— ئۇنى بىر دېمەڭ، ئوغلۇم بۇ ئۆيلەرنى سالدۇرغاندا ئۈستاملار هۆل ياغاچنى ئىشلەتكەنمىدىكىن مانا ئەمدى قېيىپ ئىشىك ـ دېرىزىلەر ئېچىلماس ـ يېپىلماس بولۇۋالدى.

ئۇنىڭ ئۇستىگە تاماق جوزامىنىڭ پۇتلىرى، تاختايلىرى بوشۇشۇپ شالاقلاپ قالدى. ئىشەنچلىك ئولتۇرۇپ تاماق يېگىلى بولمايدۇ.

— ئۇ بالا ئىشنى شۇنچىلىك سىلىق - سىپىتە قىلىدىكەنكىن، پوھۇي... قاراپ ئولتۇرغۇدەكلا، تېخى ئۇ ئاشپەزلىكنىمۇ بىلىدىكەن دېسە، باي كوچىسىدىكى سالاھىدىن مەخسۇمنىڭ ئوغلىنىڭ تويىنىڭ پولۇسىنى ئېتىپ بېرىپتىكەن، مېھمانلار تامىقىنى تەمشىپلا قاپتۇ. سالاھىدىن مەخسۇم خۇشلۇقىدا ئوتتۇز سوم بەرسە، ئالغىلى ئۇنىماي تەستە ئاپتۇ.

— خويمارا، خۇدايىم بەرگەنلا بالا ئىكەن ئەمىسە.

— «قانچە ھەق بېرىمەن» دېسە، «چاغلاپ بەرسىلە» دەپلا تۇرىدىكەن، — پەزىلەتبۇۋى ياغاچچىنى ماختىماقتا ئىدى، — بەرگىنىڭنى ئالىدىكەن، باھا تالاشمايدىكەن، ئۆزىمۇ كۇلۇپ، قورۇلۇپلا تۇرىدىغان يۈزى تۆۋەن بالا ئىكەن. مۇساپىر - يېتىمچىلار ئاشۇنداق مۆمىن - ياۋاش بولامدىكىنتاڭ.

— مۇساپىر - يېتىمچى؟ — گۇلسۇمخان دەرھاللا سورىدى، — نەلىك ئىكەن ئۇ بالا؟

— قەشقەرلىك ئىكەن.

— قاشقالىق؟! — گۇلسۇمخاننىڭ بۇغداي ئۆڭ چىرايى بىردىنلا ئۆڭۈپ، قاپاقلىرى مىژىژىدە تۇرۇلدى، — ئوھۇش، بولدىلا قىلدۇرمايمەن.

— ۋىيەي، قەشقەرلىك بولسا نېمە بوپتۇ؟ — دېدى پەزىلەتبۇۋى ئاچچىقىدا، — ناھايىتى چۇشلۇك تامىقى بىزدىن ھەم پۇل بېرىمىز، ئۇنى ئىلەللاغا ئىشلەتمىسەك.

— قاشقالىققا ئىشەنمەيمەن، ئۇ خەقتىن خۇشۇم كەتكەن...

گۇلسۇمخان بايىقى «خويمارا»، «خۇدايىم بەرگەنلا بالا ئىكەن» دېگەندەك ماختاشلىرىنى كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە

ئۇنتۇپ، بۆره جۇۋىسىنى تەتۇر كىيدى.

ــ هە، ماقۇلە، «ئۆيۈمنى بۆزغان قەشقەرلىك خوتۇنلار» دەپ پىتىنىڭ ئاچچىقىنى جۇۋىدىن ئېلىۋېتىپسىز ــ دە، ئۇ ياغاچچى بالىچۇ...

ــ بولدى ئۇ خەقنى ماڭا ماختاپ بەرمەڭ...

ــ ئەمىسە مەيلىڭىز، ئالدىڭىزغا كەلگەن ياخشى ھۇنەرۋەننى قاچۇرۇپ قويۇپ كېيىن ئارماندا قالماڭ، ئۇ بالا ئەتە كەچ باشقا مەھەللىگە يۆتكىلىپ كەتمەكچى.

گۈلسۈمخان پەزىلەتبۇۋىنىڭ ئارقىسىدىن نەشتەردەك تىكىلىپ بىر ھازا قاراپ تۇردى ــ دە، يەرگە شالاقتىدە تۆكۈرۈپ، نېمىلەرنىدۇر غوتۇلدىغاچ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بىراق، ئۇ بىر كۈن كەچكىچە خىيالدىن باش كۆتۈرەلمىدى. مېھمانخانا ئۆيىنىڭ ئىككى دېرىزىسىنىڭ قاپقىقى بولمىغاچقا سوغۇق يۇقۇشماي كىرىپ، يۇقۇشماي چىقىپ كېتىۋاتاتتى. ئۆزى ئۇ يەر ــ بۇ يەرلىرىنى مىخلاپ بېكىتىۋالغان ئىشىكى قىش كۈنلىرى ھوردىشىپ ئېچىلمايدىغان، ياز كۈنلىرى قاغجىراپ يېپىلمايدىغان بولۇۋالدى. ئاستىغا پارچە تاختايلارنى مىخلاپ ئىشلىتىۋاتقان ئۈستىلىمۇ مىدىرلاپ، تاماق يەپ بولغۇچە چىنىلەردىكى چاي، سۈيۇقئاشلار تۆكۈلۈپ بىزار قىلىۋەتتى. گۈلسۈمخان ئۇ نەرسىلەرنى ياستىش ئۈچۈن ياغاچچىلىق كارخانىسىغا بارغانىدى، ئۈستام ئاغزىغا كەلگەننى دەپ ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى. كوچا سۈپۈرۈپ تاپقان ئازغىنا ماڭاش بىلەن تۆت جانىنى بېقىۋاتقان بىر تۇل ئايال ئوشۇقچە چىقىمنى كۆتۈرەلمەيتتى. ھەتتا بەزى ئايلاردا بىر پۇلنىڭ كۆزىدىن مىڭ قېتىم ئۆتكۈدەك بولۇپ كېتەتتى. ئەمدى بەرگىنىنى ئالىدىغان بۇنداق ساخاۋەتچى ياغاچچىنى نەدىن تاپىدۇ؟ تېخى ئۆيگە كېلىپ ئىشلىسە «ئەسقاتار» دەپ يىغىپ قويغان كونا تاختاي، كۆتەكلەرنى تىلىپ ئىشلەتسە، ھۇنەر پۇلىنىلا ئالىدۇ. بىراق ، ئۇ بالا...

گۈلسۈمخاننىڭ ئەنە شۇ «بىراق» تىلىنى باغلاپ، پۈت ـ قولىنى چۈشەپ قويۇۋاتاتتى. «قاشقالىق» دېگەن بۇ سۆز ئۇنىڭ ۋەيران بولغان قىسمەت ـ تەقدىرىنى ئېسىگە سېلىپ، يۈرەك جاراھەتلىرىنى قوزغايتاتتى، ئىچ ـ باغرىغا ئوغدەك ئۇيۇپ كەتكەن كۆڭۈل ئاغرىقى، ھەسرەت ـ نادامەت، كۈنداشلىق زەھەر-زەقۇملىرى، خورلۇقلار خۇددى تۇنۇگۈن يۈز بەرگەندەك ئۇنتۇلغىنى يوق. قىسقىسى، «قەشقەرلىك» دېگەن بۇ سۆز تىلغا ئېلىنمايدىغان بىرەر يىراق جايغا كەتسە، قۇلىقىمۇ ئاڭلىمىسا، كۆزىمۇ كۆرمىسە بەس.

لېكىن تاقىتاق خىياللار ئىلكىدە ئىككى ئويلۇق بولۇپ قالغان گۈلسۈمخان كەچ كىرىپ قالغىنىنى سەزمەيلا قالدى. ئۇنىڭ ماشىنىچىلىق دۇكىنىدا كېسىمچىلىكنى ئۆگىنىۋاتقان قىزى گۈلبانۇممۇ قايتىپ كەلدى. ئۇ: «ئاپا، مەن كەلدىم» دېگىنىچە كىيىم يېڭگۈشلەش ئۈچۈن ئىچكىرىدىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. گۈلبانۇم ئون توقۇز ياشنى تۇغتىپ يىگىرمىگە قاراپ ماڭغان، سىن ـ سىپاتى قاملاشقان، غۇنچە بوي، ئاپىسىنىڭ سىزىقىدىن چىقمايدىغان، كۆڭلى يۇمشاق، نومۇسچان، خۇش پېئىل قىز ئىدى. ئۇنىڭ ھال رەڭ نېپىز لەۋلىرى، پارقىراپ تۇرغان ناچىدەك بۇرنى، بولۇپمۇ ئۇزۇن قايرىما كىرپىكلىرى ئارىسىدىن خۇمارلىشىپ كۆرۈنىدىغان چوڭ كۆزلىرى، قاپقارا تۇم قاشلىرى تۇخۇمسىمان ئاق يۈزىنى گۈلدەك ئېچىۋەتكەنىدى. سۇزۇك پېشانىسىدە پەيدا بولۇپ قالغان ئۇششاق قىزغۇچ «قىز چېچىكى» ئۇنىڭ كامالىغا يېتىپ قالغانلىقىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى.

ــ ئاپا، ئەسقەر بىلەن ئەكبەر كۆرۈنمەيدۇغۇ؟ ــ ھاڭا رەڭ كوپتا، قارا گارمون ئېتەك يوپكا كىيگەن گۈلبانۇم بوسۇغىدا پەيدا بولدى، ــ ئۇلار تېخى كەلمىدىما؟

ــ ئەسقەرنىڭ بۇ ئۆيدە بولغىنىدىن بولمىغىنى بىزگە ئارامىلىق، قىزىم، ــ گۈلسۈمخان ئۇھ تارتىپ قويدى، ــ

ھەممىمىز بىلەن ئۇرۇشۇپلا يۈرگەن. ئەكبەر مەشچىلىك دۈكىنىدا داس ـ چېلەكلەرنى تۈزۈلەپ ئولتۇرامدىكەن، بىچارە بالا.

ئەسقەر گۈلبانۇمنىڭ چوڭ ئىنىسى بولۇپ، بۇ يىل ئون سەككىز ياشقا كىرىپ قالدى. ئۇنىڭ خۇيى ـ پەيلى دادىسىغا تارتقانمۇ نېمە، غورا قاپاق، تەتۈر ئۇستىغان، سەپرا مىجەز، قوماچتەك ئېتىلغىلى ئارانلا تۇرىدىغان قارىمۇتۇق، ئاغزى ئەسكى بالا ئىدى. ئەكبەر بولسا ئون ئالتە ياشقا كىرىپ قالغان بولسىمۇ تىلى چىققىنىغا ئەمدىلا ئىككى يىلدەك بولدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ ھازىرغىچە مەقسىتىنى تولۇق ئۇقتۇرالماي چىڭقىلىپ، قىزىرىپ كېتىدۇ، گۈلسۇمخان ئۇنى ئون ئىككى يېشىدىلا مەشچىلىك دۈكىنىغا ھۇنەر ئۆگىنىشكە بېرىۋەتكەنىدى. ئەكبەر بىرەر قۇرتقىمۇ ئازار بەرمەيدىغان كۆيۈمچان، ياۋاش بالا. ئۇ تۆت يىلدىن بېرى ھۇنەرنى ياخشى ئۆگىنىپ ئۇستامنىڭ قول ـ قانىتى بولۇپ قالغاچقا، ئايدا خەجلە دەپ بەرگەن ئون ـ يىگىرمە سوم پۇلنىمۇ ئاپىسىغا بېرەتتى. ئەمما، كىچىكىدىن تارتىپ ئوقۇماي، كوچا چىڭداپ، خەقلەرنىڭ كەپتەر، توخۇلىرىنى ئوغرىلاپ، ئۇچۇرغانىنى قاقشىتىپ يۈرگەن باغرى تاش ئەسقەر تىلسىز ئۆكسى ئەكبەرنى داۋاملىق بوزەك قىلاتتى، گەپلىرىنى دوراپ تېرىكتۇرەتتى. ھەتتا ئۇ يېقىندىن بېرى ئەتىگەن چىقىپ كەتسە قارىغۇ چۈشكەندە، بەزىدە ئوتتۇرا كېچە بىلەن قايتىپ كىرىدىغان بولدى، ئىنامىغا پاتقاندەك ئوشۇق ـ تۆشۈك گېپىمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ يامان ئادەم، يامان ئىشلارغا ئارىلىشىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپلا يۈرىدىغان گۈلسۇمخان بىر كۈنى ئۇنىڭدىن:

ـــ مۇشۇ كۆنلەردە قارىغىنى كۆرسەتمەسلا بولۇپ كەتتىڭ، نېمە ئىشلارنى قىلىپ يۈرىسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ نېمە ئىش قىلاتتىم، ئوغرىلىق قىلسام سولايدىكەن،

ئادەم ئۆلتۈرسەم ئاپىرىپ ئاتىدىكەن، شۇڭا ئىشلەۋاتىمەن، — دېدى ئەسقەر كۆزلىرىنى ئالايتىپ.

— نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن ئەمىسە؟ — ياندۇرۇپلا سورىدى گۈلسۈمخان.

— قۇرۇلۇشلارغا خىش توشۇۋاتقان تىراكتورچىلارغا ياردەملىشىپ، تىراكتور ھەيدەشنى ئۆگىنىۋاتىمەن شۇ.

— ئوبدان قىپسەن، بالام، ھالال ئىشلەپ يېگەننىڭ يۈزى يورۇق، گېپى يوللۇق بولىدۇ، مۇبادا...

— ۋاي بولدىلا، تولا ۋازۇھا ئوقۇپ سەپرايىمنى ئۆرلەتمىگىنە، كاپ ـ كاپ، نېمە تولا كاپ ـ كاپ بۇ... لاۋزا قوغۇننىڭ ئۇرۇقى كۆپ دەپ، قۇمدەك سۆزلەيدىكەنسەن.

گېپىنى ئەمدىلا باشلىغان گۈلسۈمخان غىققىدە بولۇپ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. گۈلبانۇم ئاپىسىنىڭ چىرايىغا قاراپ بىر قىسىملا بولۇپ قالدى. ئۇ ئەسقەرگە بىرنەچچە ئېغىز تەنبىھ بەرمەكچىمۇ بولدى، ئەمما ئۆزىنىڭ سەت تىل ئىشىتىپ قېلىشىدىن قورقتى. دېمىسىمۇ بۇ غالجىر ئىت ئالدىغا ئۇچرىغانىنىڭ ھەممىسىنى تالايتتى.

خىيال دېگەن شۇنداق ئۇچقۇر نېمىكەن، كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى كۆڭۈل ئەينىكىدىن ئۆتكۈزگەن گۈلبانۇم كاتىدا كۆرپە يۆمەۋاتقان ئاپىسىغا قارىدى ـ دە، ئىچىدە بىر يېرى «پىژژىدە» ئېچىشقاندەك بولدى. چۈنكى، گۈلسۈمخانىنىڭ چىرايىنى بىر خىل غەم تۇمانى قاپلىغانىدى.

— ئاپا، خامۇش كۆرۈنىسەنغۇ؟ — دېدى گۈلبانۇم سۆيدا ئولتۇرۇپ، — مىجەزىڭ يوقمۇ نېمە؟

— بەك سەزگۈرغۇ مۇشۇ قىزىم، — گۈلسۈمخان گۈلبانۇمغا لاپىدە قارىدى ـ دە، پىسكىدە كۈلۈپ قويدى. ئۇ قىزىغا قارىسىلا كۆڭلى ئېچىلىپ قالاتتى، — ئەتىگەن پەزىلەتبۇۋى كىرىپتىكەن.

گۈلسۈمخان ياغاچچى توغرۇلۇق بولۇنغان گەپلەرنى سۆزلەپ بەردى. لېكىن، ئۇ پەزىلەتبۇۋىنىڭ ھۈنەرۋەن بالىنى ماختىغانلىرىنىڭ بىرسىنىمۇ دېمىدى. گۈلبانۇم ئاپىسىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئىككىلىنىپ قالدى. «قەشقەرلىك» دەپ ئۇ بالىنى ئەكەلمىسە بۇنداق ئەپلىك پۇرسەت يەنە كەلمەيدۇ. ئەكېلەي دېسە ئۆزىنىڭمۇ كۆڑەر كۆزى يوق. چۈنكى، ئۇمۇ كىچىك چاغلىرىدا قەشقەرلىك خوتۇنلارنىڭ خورلۇقىنى بولدى دېگۈچە تارتقانىدى.

— بولدىلا، ئاپا، بۇ ئىش تۇغرۇلۇق باش قاتۇرۇپ يۈرمىگىن، — گۈلبانۇم قول سىلكىدى، — ئۇنى ئەكېلىپ قويۇپ كونا يارلىرىڭ قوزغىلىپ قالمىسۇن يەنە.

— مەنغۇ شۇنداق ئويلىغان، بىراق، — گۈلسۈمخانىنىڭ بېشى مەيدىسىگە چۈشتى، — ياغاچچىلىق كارخانىسىدىكىلەر بىر پاتمان پۇلنىڭ گېپىنى قىلىۋاتسا، ئىشىك ـ دېرىزىلەرنى ئوڭلىمىساق، قىش يەنە كېلەر.

— بۇ دېگىنىڭمۇ تۇغرا، مەشكە قانچە ئوت قالىغان بىلەنمۇ ئۆيلەر بىردەمدىلا سوۋۇپ كېتىدۇ، — دېدى گۈلبانۇم دېرىزىلەرگە قاراپ قويۇپ، — ئەمىسە ياغاچچى ئۇستام ئۆز ئايىغى بىلەن كېلىپ قاپتۇ، شاق ـ شۇقلا ياستۇئالمامدۇق.

— شۇنداق قىلامدۇق؟

— ئەمىسە سەن بېرىپ سۆزلىشىپ كەلگىن.

— ياق، مەن بارماي، — گۈلسۈمخان كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى، — سەن ئەتە ئەتىگەن پەزىلەتبۇۋىنىڭ قېشىغا بېرىپ ئېيتقىن، ھۈنەرۋەن بالا بىلەنمۇ سۆزلەشكىن، ئۇ بالا ئەتە كەچتە باشقا مەھەللىگە يۆتكىلىپ كېتىدىكەن.

گۈلسۈمخان ئاننىڭ «ھۈنەرۋەن بالا بىلەن سۆزلەشكىن» دېگەن ماقۇللۇقى «بوران» قاپقىنىنى ئېچىۋەتتى. بۇ بوراننىڭ كۈچ ـ قۇدرىتى شۇنچىلىك ھەيۋەتلىك بولدىكى، ھاياتلىق دەپ ئاتالغان ئۆمۈر مەنزىلىدە ئەگىرى ـ توقاي يولىلارنى، قاينىق

تۇرمۇش پاجىئەلىرىنى، نادانلىق ھەم قاشاقلىقلارنى پەيدا قىلدى. چۈنكى، بۇ «بۇران» نادانلىق، تەپرىقىچىلىك، يۇرتۇزلۇق، مەزھەپ، ھېرىس، مۇناپىقلىقتەك بەتبۇي ھاۋا ئېقىملىرىنى ئۇچۇرۇپ كېلىپ قارا كۆچكە ئايلانغانىدى. قىسقىسى، ھەممە بەختسىزلىك ئۆز خۇي - پەيلىرىمىزدىن ... بارلىق پالاكەت نادانلىقىمىزدىن ... قۇمدەك چېچىلىشىمىز تەپرىقىچىلىك ھەم دۆتلۈكىمىزدىن كېلىپ چىققان ئىراگېدىيەدۇر.

2

ياش ئۇستام ئەنزەرنىڭ بۇ ھويلىدا ئىشلەۋاتقىنىغا ئۈچ كۈن بولدى. ئۇ ھويلىنىڭ چەت بۇلۇڭىدىكى ئوتۇن، كۆمۈر، كونا نەرسىلەرنى قويىدىغان لەمپە ئالدىنى توسۇپ، بىر ئەپلىك «دۇكان» قىلىۋالدى. كەلگەن كۇنىلا ياسايدىغان دېرىزە قاپقاق، ئىشكىلەرنى ئۆلچەپ قەغەزگە يازدى. ئاندىن كونا - يېڭى تاختاي، تېلىپ ئىشلىتىشكە بولىدىغان كېسىم كۆتەكلەرنى مۆلچەرلەپ چىقتى. ئۇ تەييارلىق ئىشلىرىنى بىر قۇر سەرەمجانلاشتۇرغاندىن كېيىن ئۆلچەم بويىچە تاختايلارنى تىلىشقا باشلىدى. تۇنۇگۈندىن بېرى تەييارلىغان ماتېرىياللىرىغا رەندە سېلىپ بىر چەتكە دۆۋىلەۋاتاتتى.

ئەنزەر ئۇلۇشكۇن ئەتىگەنده كېلىپلا دېرىزە قاپقاق، ئىشىك كېشەكلىرىنى ئۆلچەۋاتقاندا ئۆي غوجايىنى گۇلسۇمخاننى تاسادىپىيلا كۆرۈپ قېلىپ تېنى شۇركۇنۇپ كەتتى. بۇ خوتۇن ئۇنىڭغا شۇنداق سەت ئالايدىكى، گويا «ھېلىلا كۆزۈڭنى چوقۇيمەن» دېگەندەك قادىلىپ، نېمىلەرنىدۇر غوتۇلدىغاچ ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئەنزەر كۆڭلىده: «سەل ئىسەرى بار ئايال ئوخشايدۇ، بولمىسا بوسۇغىسىغا دۇئانە كەلسىمۇ سىپايە مۇئامىلە قىلىدىغۇ

كىشى» دەپ ئويلىدى. لېكىن، گۇلبانۇم ئاپىسىدەك قىلمىغان بولسىمۇ چىراي ئاچمىدى. ئۇ ئۇلۇشكۇن چۈشتە پەتنۇستىكى بىر ئاپقۇر ئەتكەنچاي بىلەن ناننى تىلىنغان تاختايلار ئۈستىگە قويىدى ـ دە: «چاي ئىچىڭ، ئىشتىن كېچىكىپ كەلگەچكە تاماق ئېتەلمىدىم» دەپلا كېتىپ قالدى. ئەنزەر كىينىش، تەلەپپۇز ئاھاڭلىرىدىن شىمال پۇرىقى كېلىپ تۇرغان بۇ سۈمباتلىق قىزغا تكىلىپ قارىيالماي، يەر باققىنىچە: «رەھمەت، خېنىم» دەپ قويدى. بىراق، تۇنۇگۈنكى چۈشلۈك تاماق «ۋەزىيىتى» بىرقەدەر ئىللىق بولدى. گۇلبانۇم چوڭ تەخسىدە لەڭمەن، يېرىم ئاپقۇر ئاش سۇيى كۆتۈرۈپ كېلىپ نەگە قويارىنى بىلمەي تۇراتتى، ئىشقا بېرىلىپ كەتكەن ئەنزەر دەرھال قايرىلىپ: «كەچۈرسىلە، خېنىم» دېدى ـ دە، تاختايلارنى رەتلەپ پەتنۇسنى قولىغا ئالدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ھۇنەردە پىشقان بارماقلىرى قىزنىڭ نازۇك، ئاپپاق، سۈزۈك بارماقلىرىغا تېگىپ كېتىپ خۇددى چوغقا يېقىۋالغاندەك قولىنى دەرھال تارتىۋالدى. بۇ ھال گۇلبانۇمنىڭ كۈلكىسىنى قىستىدى. ئۇ لاپىدە قاردى ـ دە، كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى. ئەمما، يىگىتنىڭ چاسىغا مايىل قىزىل يۈزى، قاپقارا قويۇق قاشلىرى، قىزلاردەك كەم تېپىلىدىغان روشەن چوڭ كۆزلىرى ئۇنىڭ كۆڭۈل خاتىرىسىگە ئابىدە خېتىدەك ئويۇلۇپ قالدى.

ــ يالغۇز ئىشلەپ زېرىكمەمسىز؟ ــ گۇلبانۇم تۇنجى قېتىم ئېغىز ئاچتى. شۇ ئەسنادا ئۇ تامغا ئېسىپ قويۇلغان راۋابقا كۆز تاشلىدى، ــ بۇ نەرسىنى راۋاب دەيدىغۇ. بەك مۇڭلۇق چالىدىكەنسىز.

ئەنزەر ھەر چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن ئارام ئالغاچ بىردەم ـ يېرىمدەم راۋاب چېلىپ قويياتتى. ئۇ تۇنۇگۈن تاماق سىڭدۈرگەچ ئازراق تىرىكشىتىپ قويغانىدى.

ــ يالغۇزچىلىقتا بەزىدە ئىچىم پۇشۇپ چېلىپ

قويمەن، — ئەنزەر كۆلۈپ قويدى، — باشقىلار زېرىكسە، ئىچى پۈشسا تاماكا چېكسىكەن، ھاراق ئىچسىكەن. مەن بۇ كەيپلەرنى ئۆگەنمەپتىكەنمەن.

— شاگىرتلىرىڭىز يوقمۇ؟

— بىر ئىنىم بار ئىدى، لېكىن ئۇ ئاشخانىدا ئىشلەيدۇ.

— ئۆيىڭىز نەدە؟

— قارادۆڭدە.

— ھە، قەشقەرلىكلەر مەھەللىسىدىكەن — دە.

— خوش، خېنىم.

— قېنى تاماق يەڭ، لەڭمەننى ۋاقتىدا يېمىسە ئۈيۈپ قالىدۇ.

— رەھمەت، خېنىم.

گۈلبانۇم ئىپادىسىزلا جىلمىيىپ قويۇپ كېتىپ قالدى. لېكىن، قىز تېنىنىڭ ئۆزگىچە ئىللىق ھىدى يىگىتنىڭ دىماقلىرىغا ئۇرۇلدى. مۇشۇك — ئەنىبەردەك شېرىن ھىدنىڭ تۇنجى قېتىم سۆيۈپ ئۆتۈشى ئۇنى ناگىھان بىر ھالەتتە قالدۇرۇپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىغا تەسۈرلىگۈسىز جەننەت ھۇزۇرى بېغىشلىدى. ئەنزەر ئۇزۇن ئىككى ئۆرۈمە چاچلىرىنى يوتىلىرىدا چايقاپ كېتىۋاتقان قىزنىڭ ئارقىسىدىن ئوغرىلىقچە قاراپ قويدى. مانا بۇگۈن چۈشمۇ بولاي دېدى. ئەنزەر قىزنىڭ يولىغا قارىماقتا ئىدى. ئۇنىڭ قورسىقىمۇ ئانچە ئېچىپ كەتمىدى. بىراق، ھېلىقى «جەننەت» ھىدى يىگىرمە بەش ياشلىق يىگىتنىڭ ئىشتىھاسىنى غىدىقلاپ ئارامسىزلاندۇراتتى. شۇڭا، ئۇ پات — پات پېشايۋانلىق ئۆيگە قاراپ قوياتتى. مانا چوڭ سىرلىق لېگەن كۆتۈرگەن قىز پەلەمپەيدىن تاقىلداپ چۈشۈشكە باشلىدى. لېگەندە چەينەك بىلەن پىيالە چوقچىيىپ تۇراتتى. ئاڭغىچە يىگىت كىيىملىرىنى قېقىشتۇرۇپ، يۈزلىرىنى سىيپاشتۇردى، ئاندىن يىرىك قارا چاچلىرىنى بارماقلىرىدا ئارقىغا تاراپ قويدى.

— سىزگە بۇگۈن گۆشنان پىشۇرغانىدىم، ئوخشىدىمەن- كىنتاك، — گۈلبانۇم ئوچۇق چىراي ھالدا لېگەننى تاختاي ئۈستىگە قويدى، — قارىمامسىز، ئىسمىگىزنىمۇ سورىماپتەمەن. پەزىلەتبۇۋى ھەدەم سىزنى «نەزەر» دېگەندەك قىلىۋىدى.

— ئەنزەر، — تۇزەتتى يىگىت قىزغا قارىيالماي، — قانداق، غەلىتىمىكەن؟

— ياق، قاملاشقان ئىسىم ئىكەن، — گۈلبانۇم قىزىرىپ يەرگە قارىۋالدى.

— سىلىنىڭچۇ، خېنىم؟

— گۈلبانۇم.

— پاھ، ئەجەب يېقىملىق ئىسىمكەنە.

— قېنى سۇۋۇپ قالمىسۇن، ئىسسىقىدا يەۋېلىڭ، ئوخشىمىغان بولسىمۇ.

— تۇنۇگۈنكى لەڭمىنىڭىزغۇ بەك ئوخشاپتىكەن، ئەخسىنىمۇ يەۋەتكۈدەك بولدۇم.

گۈلبانۇم چىن كۆڭلىدىن چىقىرىپ كۈلۈۋەتتى - يۇ، ئەمما شۇ ھامان ئويماقتەك كىچىك ئاغزىنى تۇتقىنىچە، بېشىدىكى ھىلھىلە ياغلىقىدەك قىزىرىپ كەتتى.

— تاماقنى ئانىلىرى ئېتەمدۇ؟

— ياق، مەن ئېتىمەن، ئاپام ئۇخلاۋاتىدۇ.

— نېمە، ئۇخلاۋاتىدۇ؟

— چۈشكىچە ئۇخلايدىكەن، دەپ ھەيران قېلىۋاتامسىز؟ — گۈلبانۇم يالىتىدە ئۆي تەرەپكە قاراپ قويدى. ئۇنىڭ ئاپىسىنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەۋاتقانلىقى چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى، — ئاپام كېچىسى ئىشلەپ، كۈندۈزى ئارام ئالىدۇ.

— نەدە ئىشلەيدۇ؟

— ئاپام، — گۈلبانۇمنىڭ ئاپىسىنى «كوچا سۈپۈرىدۇ» دېيىشكە تىلى بارمىدى، — زاۋۇتتا ئىشلەيدۇ.

— هه، كېچه ئىسمېنىدا ئىشلەيدىكەن - ده، سىلىچۇ، خېنىم؟

— مەن ماشىنىچىلىق دۇكىنىدا كېسىمچىلىكنى ئۆگىنىۋاتىمەن.

— ھۇنەرلەرنىڭ ئىچىدە ئەڭ پاكىزى ھەم ئۇلۇغى تىككۇچىلىك.

— رەھمەت ماختىغىنىڭىزغا، — گۇلبانۇم سائىتىگە قارىدى، — مەن ماڭاي، ئىش ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ.

شۇ كۈنى گۇلبانۇمدا تىككۇچىلىك دۇكىنىغا بارغۇچە غەلىتە بىر ھالەت يۈز بەردى. ئۇ خۇددى يۈرىگە بىرەر قارا - قۇرا نېمە سۈزۈشىپ قالغاندەك، كىيىملىرىنىڭ قەيىرىدۇر يىرتىلىپ كەتكەندەك، ئادەملەرگە خۇدۇكسىنىپ قارايتتى. تۇرۇپلا: «ئەجەب يېقىملىق ئىسمكىنە»، «خوش خېنىم» دېگەن شۇنچە يۇمشاق، تاتلىق سۆزلەر قۇلىقىدا قايتا تەكرارلانغاندەك بولاتتى. شۇنداقلا كۇلۇپ، تارتىنىپ، قورۇنۇپ تۇرغان قىزىل يۈزلۈك مۇلايىم چىراي كۆز ئالدىدا ئەلەڭلەپ، زادىلا كەتمەيتتى. ئۇ دۇكاندا ئىشلەۋاتقاندا قايچا تۇتقان قوللىرىنىڭ سۇس تىترەۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ سەزدى. ئۇستام چېغىدا:

— بۇگۈن سىزگە زادى نېمە بولدى؟ قارىڭا ئاقىۋۇيىنى شۇنچىۋالا ئويۇۋەتكەن بارمۇ؟ — دەپ كايىپلا كەتتى.

گۇلبانۇم كېسىۋاتقان رەختكە قاراپ قورقۇپ كەتتى. ئۇستام يالاندى سوپۇندا سىزىپ بەرگەن سىزىقتىن خېلىلا ئىچكىرى ئويۇپ كېسىۋېتىپتۇ. بۇ دېگەن قىممەت باھالىق سارجا تۇرسا، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟

گۇلبانۇم دۇكاندا قويغان - پۇتكىنىنى بىلمەي كەچ بولۇپ كەتتى. ئۇ گۇگۇم بىلەن تەڭ ئۆيگە خاموش قايتتى. كۆڭلىدە بولسا يەنىلا قانداقتۇر زىددىيەتلىك خىيالىلار داۋاملىشىپ كەلمەكتە ئىدى. ئادەم ئەپتىدىن بىلىنۇر دېگەندەك، قەشقەرلىك يىگىتنىڭ قىزىرىپ - تاتىرىپ، يەر

بېقىپ تۇرۇشى، سىلىق، مۇلايىم تەلەپپۇزى، بەزى بىرەكنىڭ ئەرلەردەك كۆزىنىكنىڭ ئىچىگە قادىلىپ تۇرۇۋالماسلىقى، غەرەزسىز مۇئامىلىسى ئۇنىڭ تەربىيە كۆرگەن ياخشى ئائىلىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. بىراق، ئۇ... گۇلبانۇم ئاخىرىنى ئويلاشقا جۈرئەت قىلالمايتتى... ھەم ئويلاشتىنمۇ قورقاتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ: «نېمىشقىدۇر ئاشۇنداق پەزىلەتلىك بالىلار غۇلجىدىن كەم تېپىلىدىغاندۇ؟ مۇلايىم، ئەخلاقلىق بولۇشىغا نېمە كەملىك قىلىدىغاندۇ؟ ياكى بولمىسا ئۇچراتمىدىممۇ؟» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزەتتى.

گۇلبانۇم مەھەللىسىدىكى تېشى پال - پال، ئىچى غال - غال، قاشاڭ، قېلىن يىگىتلەردىن بەكمۇ بىزار ئىدى. ئۇلار باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى چالا - بۇلا ئوقۇپلا: «باققاللىق قىلىمىز»، «تېرە سېتىپ جاللاپلىق قىلىمىز»، «ئوقەت ئېقىۋاتىدۇ» دېيىشىپ مەكتەپتىن چىقىۋالغان بولۇپ، بىرسىنى ئېغىر، بىرسىنى پاسكىنا، دەپ ئىش ياراتماي ئۆزىنى خار قىلىپ كوچا چىڭدايتتى. قىسقىسى، ھەرقانداق ئىشقا كۆتى چىدىمايى، ئاتا - ئانىسىنى قىينىاپ تەييارغا ھەييار بولۇپ يۈرۈشەتتى. بۇ ئالەكلەر كوچا دوقمۇشلىرىغا توپلىنىپ قارتا، قاتار ئوينىشاتتى. ئۆتكەن - كەچكەن قىز - چوكانلارغا قاش ئېتىپ، كۆز قىساتتى. ئەيمەنمەي ئارقىسىدىن ئۇشقىرتىپ خۇددى ئۆچكىدەك مەرىشىپ كۇلۇشەتتى. گەرچە ئۇلار يانچۇقىدا بىر پۇڭ يوق، قورسىقى ئېچىپ كاڭ - كاڭ ئەسنەپ تۇرسىمۇ قىزلارغا قانات سۆرەپ پوخۇرلۇق قىلاتتى.

— بېشىڭنى يەيدىغان ئەبگار سولتەكلەر، ئەجەبمۇ كۆڭلۇمنى ئىلەشتۇرىدىغۇ، — دەيتتى گۇلبانۇم تۇمشۇقلىرىنى ئۇچلاپ، چىرايلىق كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ.

گۇلبانۇم خىيال بىلەن ئۆيگە كېلىپ قالغىنىنى تۇيمايلا قالدى. ئەمما، دەرۋازا ئالدىدىكى ئورۇندۇقتا بىر كىمنىڭ

ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ يۈرىكى بىردىنلا سېلىپ كەتتى. گۈگۈم پەردىسى ئاستىدا غۇۋا كۆرۈنگەن بۇ سىيما ياغاچچى ئۇستام ئەنزەر ئىدى.

— تېخى قايتمىدىڭىزما؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى گۈلبانۇم.

— خېنىم، ئۆزلىرىنى ساقلاپ.

— مېنىمۇ؟ نېمىشقا؟

— ھېلىقى چوڭ ياغاچنى تىلمىساق، شال يەتمەيدۇ. شۇڭا، ئۆزلىرىنى بىرەر قول ھارۇسى تېپىپ بېرەمدىكىن دەپ، — ئەنزەر گېپىنىڭ ئاخىرىدا ئاڭلىنار - ئاڭلانماس ئاستا غودۇڭشىپ قويدى، — ئانىلىرىغا دېيىشتىن قورقتۇم.

— شال دېگەن نېمە ئۇ؟

— تاختايچۇ.

— ئۆزىڭىز تىلالمامسىز؟

— جاھىلىرە بىلەن تىلغىلى بولىدۇ، لېكىن ئىككى ئادەم كېتىدۇ.

— مەن ياردەملەشسەمچۇ.

— بولمايدۇ، قوللىرى قاپىرىپ، تېشىلىپ كېتىدۇ. قول ھارۇسىنى تېپىپ بەرسىلە، كۆتەكنى ئەكەتسەم، خەنزۇ بازىرىدىكى توك ھەرسىدە تىلدۇراتتىم.

— توختاڭ ئەمسە، مەن ھازىرلا كېلىمەن.

— پەزىلەتبۇۋىنىڭ تاشكا ھارۇسى ئېسىگە كەلگەن گۈلبانۇم دەرھاللا يۈگۈرۈپ كەتتى. ئۇ ئانچە ھايال بولمايلا ھارۇنى سۆرەپ ئەكەلدى. ئۇلار ھويلىغا كىرىپ كۆتەكنى ھەرقانچە قىلىپ كۆتۈرەلمىدى.

— گۈلبانۇم، ئۆزلىرى ھارۇنىڭ شوتىسىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئالدىغا ئىتتىرىپ تۇرسىلا، — دېدى ئەنزەر ھارۇنىڭ ئارقىسىنى كۆتەككە توغرىلاپ، — مەن پىشاڭ بىلەن يۇمىلىتىپ چىقراي.

ئۇلار خېلىلا تىرمىشىپ يۈرۈپ كۆتەكتى ھارۋىغا چىقىرىۋالدى. پىشانىلىرى مونچاق - مونچاق تەرلەپ كەتكەن ئەنزەر كۆتەكنى قىمىرلىماس قىلىپ باغلىغاندىن كېيىن، ئىككىسى ھارۋىنى ئىتتىرىپ كوچىغا چىقتى. بۇ چاغدا گۇلسۇمخان پىشايۋاندا پەيدا بولۇپ قەھرى بىلەن قىزىغا ۋارقىرىدى:

— گۇلبانۇم، ئۆيگە كىر، تۇغمەيدىغان قانداق پاراڭ ئۇ؟

— ھە، مانا، — گۇلبانۇم ئەندىكىپكىنە ئارقىسىغا قارىدى، — ھازىر بۇ ياغاچنى نەگە ئەكىتىسىز؟

— قارادۆڭدىكى ئۆيگە.

— ۋاي خۇدايىم، قارادۆڭگە؟ مۇشۇ كېچىدىمۇ؟

— ھېچ ۋەقەسى يوق، ئەتە پەن زاۋۇتىدا تىلدۇرۇپ كەلمىسەم ئىشىم ئاقساپ قالىدۇ.

— ئەمىسە يوللاردا دىققەت قىلارسىز... جاپا چېكىدىغان بولدىڭىز.

ئەنزەر ھارۋىنى ئىتتىرىپ، بارغانسېرى ئۇزاپ كەتتى. گۇلبانۇم ئۇنىڭ قارىسى قاراڭغۇلۇقتا غايىب بولغۇچە قاراپ تۇرۇپ، ئۆيگە قايتىپ كىردى. سۇپىدا بېغىررەڭ يۇڭ ئىشتانىنى سۆكۈپ، يىپنى يۆگەپ ئولتۇرغان گۇلسۇمخان قىزىغا لاپىيده قاراپ قويۇپ دىمىقىنى قاقتى:

— ھېھى، ئۇنىڭ بىلەن ئەجەب پاراڭلىشىپ كەتتىڭا، ئادەم تېپىلمىغاندەك؟ — دېدى گۇلسۇمخان زەردە بىلەن، — سۆيۈقئاش ئەتكەنىدىم، سۇۋۇپمۇ كەتكەندۇ.

— ۋاي ئاپا، قەشقەرلىك بولغىنى بىلەن ئىشچان بالا ئىكەن. قارىغىنا مۇشۇ كېچىدە يوغان كۆتەكنى قارادۆڭگە ئەكەتتى.

— ئاشۇنداق ئىشلەيمەن، دەپ شە ئاتلاپ كەلگەندۇ؟ بولمىسا مۇساپىر خەق جېنىنى قانداق جان ئېتىدۇ؟

— ئۆز يۇرت، ئۆز ماكان تۇرۇقلۇق مەشھەدىكى تەييارتاپ بالىلار شۇنداق ئىشلەمدا؟ — گۇلبانۇم ئاپىسىنىڭ تۇتۇلۇۋاتقان چىرايىغا پەرۋا قىلمىدى، — ھەممە شەرت — شارائىتى تولۇق بولغاندىكىن ئىشلەپ يېيىسە بولىدۇ ئائىلىسىگە يۈك بولۇۋالماي، تېخى ھېچقانداق ئىش ئورنى يوق لەقۋالارنىڭ «ئۆيلەپ قوي» دەپ ئاتا — ئانىسىغا بېسىم ئىشلىتىشلىرىچۇ.

— بولدى قىل، ئاۋۇ مۇساپىر ساقا ئېزىتقۇ سۈيى ئىچۈرگەنمۇ نېمە؟

— جېنىم ئاپا، نېمىلەرنى دەۋاتىسەن؟ — ئاپىسىنىڭ تېخىمۇ چوڭىنى چىقىرىشىدىن ئەندىككەن گۇلبانۇم سۆزىنى دەرھاللا يۆتكىدى، — قارا، ئاپا، بۇگۈن ئىشتىن قايتىپ كېلىۋېتىپ ئۈكام ئەسقەرنى كۆردۇم. خىش باسقان تراكتورنى بەخۇدۇك ھەيدەپ كېتىۋاتىدۇ.

— ۋاي خۇدايىم، ئۇ شۇم بېشى چوڭلۇق قىلىپ بىرەر پالاكەتكە يولۇقمىغىيدى.

— ئەنسىرىمە، ئاپا، ئۇستىسىمكىن، يېنىدا بىر ئادەم ئولتۇرىدۇ.

ئۇلارنىڭ سۆھبىتى داۋاملاشقانمۇ بولاتتى، لېكىن گۇلبانۇمنىڭ كىچىك ئىنىسى ئەكبەر يۈزلىرى مەينەت ھالدا كىرىپ كەلدى. ئۇ بويى ئۆسكىلەڭ، ئاق سېرىق، يۈمشاق سارغۇچ چاچلىرىنى خىلىلا ئېگىز ئالدۇرغاچقا، پۆپۈكلۈك توخۇلاردەك چوققىسىدا بىر تۇتام چاچ دىڭگىيىپ تۇراتتى. ئەكبەر ئاپىسىنىڭ «ھېرىپ كەتكەنسەن، بالام» دېگەن سۆزىگە ھەجىيىپ قويۇپلا چۆگۈننى ئالدى — دە، سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئۇ يۈزىنى چالا يۇيۇپ كىرگەندە گۇلبانۇم ئىككى ئاپقۇر سۈيۇقئاش بىلەن نانىنى ئۈستەلگە ئەكېلىپ قويغانىدى. ھەدە — ئىنى ئىككىسى ئاشكۆكى ھىدى گۇپۇلدەپ پۇراپ تۇرغان سۈيۇقئاشنى ئىشتىھا بىلەن ئىچىشتى.

— ئاپپا... بىر مو... ماينىك... چې... چىلىكىنى... — ئەكبەر چىڭقىلىپ، قىزىرىپ تەستە سۆزلەشكە باشلىدى، — تۇۋ... تۇۋ... لەپ بەرسەم... بىر... بىر سوم بەرگەن، ئا... ئالمىدىم.

— ساۋابلىق ئىش قىپسەن، بالام.

— مەن... مەن... جىق... پۇل... پۇل... تېپىپ، — ئەكبەرنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، — ھە... ھەدەمگە ۋاپىت، ھە، ھە... ۋاپىت ئېلىپ بېرىمەن.

— رەھمەت، جېنىم ئۇكام، — گۇلبانۇم گاچا ئىنسىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى، — سەن ماڭا ۋېلىسىپىت ئەمەس، ئاسماندىكى ئايىنى ئېلىپ بەرگەندەك خۇش بولدۇم.

— ھى - ھى - ھى ... — ئەكبەر ساددىلىق بىلەن كۇلۇۋەتتى.

ئەكبەر ئۇخلاش ئۈچۈن ئىچىدىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. گۇلسۇمخان بىلەن گۇلبانۇم دالان ئۆيىدىلا يېتىپ قېلىشتى. ئۇلار ماشىنىچىخانا، مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىدىكى ئۆز ئىشلىرى ھەققىدە بىردەم سۆزلىشىپ ياتقاندىن كېيىن جىمىپ قېلىشتى. گۇلسۇمخان تورۇسقا قاراپ يېتىپ چوڭقۇر ئۇھ تارتتى. چۈنكى، ئېرى مەرۇپ تۆمۈرچى ھەم ئۇنىڭ قېشىدا قالغان بالىلىرىنىڭ تەقدىرى ئېسىدىن كەچكەنىدى.

چوڭ ئوغۇل ئەنەيتۇللا بۇ يىل ئوتتۇز بىر ياشقا كىرىپ قالدى. ئۇ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دىكى ئەڭ ئېغىر يىللاردىمۇ «قاراڭغۇ بازارچى»، «ھايانكەش»، «مەككار» دېگەن قالپاق، بېسىم، تەقىب قىلىشلاردىن قورقماي تىجارەتكە كىرىشىپ نۇرغۇن جاپالارنى تارتقانىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئاخىرلىشىپ بازارلار قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن، بىر يولىلا يول تېپىپ كاتتا سودىگەر بولۇپ قالدى. ئەنەيتۇللا ھازىر ئىككى ئاغىنىسى بىلەن بىرلىشىپ، ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن مال ئەكېلىپ، ئوتتۇرا ئاسىيا

شەھەرلەرنىگە چىقىرىش ئارقىلىق خېلىلا بېيىپ قالغانىدى.

ئەنەيتۇللانىڭ كىچىكى تايغوجا بولسا ئاكىسىدىن كېيىن تىجارەتكە كىرىشكەن بولۇپ، ئىچكىرىدە ئەتكەسچىلەرگە باغلىنىپ، ئەتكەس ماللارنى يۆتكەش جەريانىدا تۆتۈلۈپ قالغاچقا، ھازىر گۇاڭجۇدىكى بىر تۇرمىدە مەھبۇس بولۇپ ئۆزگىرىۋاتىدۇ. تايغوجىنىڭ سىڭلىسى گۈلزەبەر توققۇزتاراغا ياتلىق بولۇپ كەتكەنچە ئايدا - يىلدا بىرەر قېتىمۇ كىرمەيدۇ. تۆتىنچى بالا مۇبارەك بولسا ئون ئالتە يېشىدا بىر يىگىت بىلەن قېچىپ كەتكەنچە تا ھازىرغىچە خەۋىرى بولمىدى. گۈلبانۇم ئاشۇ يەتتە بالىنىڭ بەشىنچىسى ئىدى. بىر ئاتا، بىر ئانىدىن بولغان بۇ بالىلار شەھۋانىي نەپسى بالاسىنىڭ قۇربانلىرى بولۇپ تالمەجنۇن پوتلىسىدەك توزۇپ كەتتى.

«ئۇھ... خۇدا، ئۇلارنى ھەرجايدا بولسا ئامان قىلغايسەن.»

گۈلسۇمخاننىڭ پىچىرلاپ ئېيتقان سۆزىنى گۈلبانۇم ئېنىق ئاڭلىدى. چۈنكى، ئۇمۇ ئۇخلىمىغانىدى. ئۇنىڭ خىيال ئەينىكىدە: قاراڭغۇ كېچىدە چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈلگەن بىر يىگىتنىڭ جان - جەھلى بىلەن ھارۋا سۆرەپ كېتىۋاتقان سىيماسى ئايدىلەڭ كۆرۈنمەكتە ئىدى. «ئەنزەر ھەقىقەتەن ياخشى بالا ئىكەن» ئىچىدە زىكرى قىلدى گۈلبانۇم. دەرۋەقە بۇنداق تىرىشچان، ئەخلاقلىق، نومۇسلۇق بالا بىلەن بىللە ئۆتكىنىڭگە جاپا - مۇشەققەت، يوقسۇزلۇق بىلىنمەيدۇ، ئەكسىچە كۈنلىرىڭ شادلىقتا ئۆتىدۇ، خار بولمايسەن! شۇنداق، گۈلبانۇمنىڭ پاك تۇيغۇلىرى ھازىرغىچە ئۇنى ئالداپ باققىنى يوق. ئادەمنىڭ ئىچىدە ئادەم بار. چىرايىدىن چاقنىغان سەمىمىيلىك زەرلىرى، كۆزلىرىدىن پارلىغان ۋاپادارلىق چېقىنلىرى، پېشانىسىدىن چېچىلغان نۇرلار — پاكىز يۈرەكنى، ساپ ئېتىقادلىق قەلبنى، غۇبارسىز كۆڭلىنى مانا مەن دەپ كۆرسەتمەپ تۇرمامدۇ؟! ئاھ، خۇدا، شۇنداق

دىيانەتلىك بىر بالا نېمىشقىمۇ قەشقەرلىك بولۇپ قالغاندۇ؟ ئۇنىڭ زۇۋۇلىسىنى نېمە ئۈچۈن يۇرتىمىزدىن ئالمىغانسەن؟!

گۇلبانۇم خىيال چىگىشلىرىنىڭ تۈگۈچىنى يېشەلمەي ئۇيان ئۆرۈلە، بۇيان ئۆرۈلە قاچانلاردۇر ئۇخلاپ قالدى. ئۇ ئەتىگەندە تۇرغاندا ئاپىسى بىلەن ئىنىسى ئەكىيەر ئاللىبۇرۇن ئىشقا كەتكەنىدى، گۇلبانۇم دېرىزىدىن قارىغانىدى، لەمپە ئاستى جىمجىت بولۇپ، بىراۋلارنىڭ قارىسى كۆرۈنمىدى. شۇڭا، ئۇ چېيىنى ئىچىپ بولۇپ ئانچە ئالدىراپ كەتمىدى. قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇپ تاختىبېشىغا تىزدى. ئۆيىگە ھۇنەرۋەن سالغانلىقىنى ئاڭلىغان ئۇستام ئۇنىڭغا ئەتىگەن ـ چۈشلەردە ئېتىبار قىلاتتى. گۇلبانۇم كىيىملىرىگە دەزمال سېلىپ، ئۆزىنى ئانچە ـ مۇنچە پەردازلاپ ھويلىغا چىقىشىغا ئەنزەر تاختاي بېسىلغان ھارۋىنى ئىتتىرىپ كىرىپ كەلدى. ئۇ تەرلەپ كەتكەنلىكتىن تېخىمۇ قىزىرىپ كەتكەنىدى.

ـــ تازا جاپا تارتتىڭىز ـ ھە؟ ـــ گۇلبانۇم ئەنزەرگە لاپپىدە قاراپ قويدى، ـــ قىزىرىپ تەرلەپ كېتىپسىز...

ـــ ئاشۇ بىر ئېغىز گەپلىرى بىلەن ھاردۇقۇم چىقىپلا قالدى.

ئەنزەرنىڭ مەنە بىلەن ئېيتىلغان بۇ سۆزىدىن گۇلبانۇم ئۇنىڭدىن ئۆتە قىزىرىپ كەتتى ـ دە، ئالمان ـ تالمان گەپ-پىنى يۆتكىدى:

ـــ قانچە پۇلغا تىلىپ بەردى؟ ئاخشام پۇل بېرىشنىمۇ ئۇنتۇپتىمەن.

ـــ ھېچقانچە پۇل كەتمەيدۇ.

ـــ دەڭا، پۇلىڭىزنى بېرىۋېتەي.

ـــ دېدىمغۇ ھېچقانچە دەپ، ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق، ـــ ئەنزەرمۇ دەرھاللا گەپنى ئېلىپ قاچتى، ـــ تېخى ئىشقا ماڭماپتىلىغۇ؟ كېچىكىپ قالسىلا گەپ ئىشتىپ قالمىسىلا يەنە.

— ئەنزەركا، مېنى بۇنىڭدىن كېيىن «سىلى، ئۆزلىرى» دېمىسىڭىز قانداق؟ — گۈلبانۇم تۇمشۇقىنى دومسايتتى، — چوڭ خوتۇنلارنى شۇنداق دېسە قاملىشىدۇ. مېنىڭ ئۇياتقۇم كېلىدىكەن.

— شۇنداقمۇ؟ بىزنىڭ يۇرتلاردا ھۆرمەتلىگەن ئادەملىرىمىزگە شۇنداق سىلىق مۇئامىلە قىلمىمىز، ئەمىسە، كەچۈرۈڭ، مانا سىزلىدىم، خاتىرجەم بولغانلا.

— ئەنە، ئەنە.

— ۋاي يەنە دەپ سالدىم ـ ھە.

گۈلبانۇم ھارۇنىي ئىتتىرىشىپ بەرمەكچى بولۇۋىدى، ئەنزەر «قولىڭىزنى پاسكىنا قىلىۋالمىز» دەپ، ئۆزى ئىتتىرىپ لەمپە ئاستىغا ئەكەلدى. شۇنداقتىمۇ، گۈلبانۇم تاختايلارنى بىللە چۈشۈرۈشۈپ بەردى. ئاندىن ھارۇنىي ئىگىسىگە ئاپىرىپ بەرمەكچى بولدى.

— ئەنزەركا، مەن ھارۇنىي تاپشۇرۇۋېتىپ، ئاشەدىنلا ئىشقا كېتىمەن، — دېدى گۈلبانۇم قايرىلىپ قاراپ، — چۈشتە بالدۇرراق قايتىپ كېلىمەن.

گۈلبانۇم ئالدىغا قاراپلا چۆچۈپ كەتتى. چوڭ چىڭ سۇپۇرگە كۆتۈرگەن گۈلسۈمخان ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ، كالپۇكلىرى چىڭ يۇمۇلغانىدى. «ئاپا، ئىشتىن كەلدىڭىزما؟» دېگەن سۆزنىمۇ ئاڭلىمىغاندەك ھويلا ئوتتۇرىسىدا قاققان قوزۇقتەك تىكىلىپ تۇراتتى. ئاپىسىنىڭ ئەلپازىدىن تېنى شۇركۈنۈپ كەتكەن گۈلبانۇم ئاستىلا ھارۇنىي يانداپ سۆرەپ چىقىپ كەتتى.

گۈلبانۇم چۈشتە بالدۇرراق قايتىپ كەلدى. بىراق، ئۆيدە ئاپىسى يوق ئىدى. ئۇ ئاخشاملا: «ئەتە ئىدارىدە چوڭ يىغىن بار» دېگەندەك قىلمۇىدى. «تەخسىنى يەۋەتكۈدەك بولدۇم» دېگەن سۆز ئېسىدىن كۆتۈرۈلمىگەن گۈلبانۇم لەڭمەنىڭ تەييارلىقىنى قىلىپ تاماقتا تۇتۇش قىلدى. ئۇنىڭ قولى

ئىشتا بولسىمۇ، كاللىسىدا: «ئاپام كېلىپ قالمىسا بولاتتىغۇ...» دېگەن ئەندىشە بار ئىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ: «باشلىقلار بۇ سۆزلەپ ئۇنىڭغا، ئۇ سۆزلەپ بۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بەرگۈچە بىر ۋاق بولىدۇ» دەپ ئۆز ـ ئۆزىنى ئالدايتتى.

چۈشلۈك تاماقمۇ تەييار بولدى. گۈلبانۇم چوڭ بىر تەخسە لەڭمەننى كۆتۈرۈپ لەمپە ئاستىغا كەلدى. رەندە سېلىنغان ياغاچلارنى ياپسا رەندىگە سېلىۋاتقان ئەنزەر ئۇنىڭغا يەر ئاستىدىن قاراپ قويۇپ: «بەك تېزغۇ» دەپ كۈلۈپ قويدى.

ــ قېنى تېزرەك يەڭ، ــ دېدى گۈلبانۇممۇ پىسكىكىدە كۈلۈپ.

ــ سىز قاراپ تۇرسىڭىز...

ــ ۋىيەي خۇدايىم، تاماق يېگەنگىمۇ ئىزا تارتامدۇ؟ ھە، بوپتۇ، مەن سىزگە ئاش سۇيى ئەكېلەي.

گۈلبانۇم ئېشىنى يەۋالسۇن دېدىمۇ، سەل ھايال بولۇپ بىر ئاپقۇردا يېرىمراق ئاش سۇيى ئەكەلدى. ئەنزەر بىكارلانغان تەخسىگە ئازراق ئاش سۇيى قۇيۇپ، تەتۇر قارىغىچە ئىچىۋەتتى.

ــ دادام رەھمەتلىك «ئالدىڭدا بىر كىم تىكىلىپ تۇرسا، ئۇنى قارىتىپ قويۇپ، ماكاچلىتىپ تاماق يېسەڭ ئەيىب بولىدۇ» دەيدىغان، ــ دېدى ئەنزەر تەخسىنى سۇنۇۋېتىپ، ــ پاھ، پاھ، لەڭمىنىڭىز زەپمۇ ئوخشاپتۇ. مەن تېخى ئۆزۈمنى خېلى ـ خېلى ئۇستامىلارغا تەڭ قىلمايدىغان ئاشپەز دەپ يۈرسەم، ئەسلىدە ئۇستام بۇ يەردە ئىكەن ئەمەسمۇ.

ــ تولا مازاق قىلماڭا، ــ گۈلبانۇم ھارۋىنى ئاپىرىپ بەرگىلى بارغاندا پەزىلەتبۇۋىنىڭ سۆزلەپ بەرگەنلىرىنى ئەسكە ئالدى، ــ ھە راست، سالاھىدىن مەخسۇمنىڭ ئوغلىنىڭ تويىدا پولۇنى سىز ئېتىپسىز ـ ھە؟

ئەنزەر سالاھىدىن مەخسۇمنىڭ ئوغلىنىڭ تويىدا بولغان

بىر ئىشنى قىزىقارلىق قىلىپ سۆزلەپ بەردى. ئۇ، پولۇغا باسىدىغان گۆشنى بىرنەچچە ئايالار قىيما قىلىپ بەرسە، بىر ئوچاقتا چوڭ قاسقانلارنى ئېسىپ، يەنە بىر قازاندا پولۇنى دۇملەشنى ئېيتقانىدى. توي هارپىسى ياردەمگە كەلگەنلەر بىر ـ بىرىگە قارىشىپلا قالدى. سالاھىدىن مەخسۇم قىزىقچى ئادەمدۇ نېمە، ئەنزەرگە چاقچاق قىلىشقا باشلىدى:

ـــ هوي قاشقالىق، سېنىڭ قاشقىرىڭدا توي ئەھلىنى شۇنداق ئۇزىتامدۇ؟

ـــ ئىككى ئادەمگە بىر لېگەن پولۇ، ئۇستىگە تۆت مانتا بېسىپ قويساق تۇز تامىدۇ، مەخسۇم دادا، ـــ چۈشەندۇردى ئەنزەر، ـــ مانا بۇنى ئاشمانتۇ دەيمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە جامائەت: «پولۇ، مانتا، ئىككى خىل تاماق قىپتۇ» دېسە، سىلىنىڭ هۆرمەتلىرى دەرەخ بويى ئۆسىدۇ دېسىلە.

ـــ پاھ، پاھ، قاراڭلار ماۋۇ قاشقالىقنىڭ تاپقان پەتىۋاسىنى ـــ سالاھىدىن مەخسۇم ئۆچكە ساقلىنى تۇتاملاپ كۇلۇپ كەتتى، ـــ شۇنچە خەققە مانتا ئۇلگۈرتكىلى بولامدۇ ـ ھەا!

ـــ ئاستىدىكى قاسقاننى بىكارلاپ، تۇگۈلگەن مانتىلارنى تىزىمىز ـ دە، قاسقانلارنىڭ ئۈستىگە قوندۇرىمىز، ـــ ئەنزەرنىڭ سۆزلىرى باشقىلارنى قايىل قىلماقتا ئىدى، ـــ ئاڭغىچە ئاستىدىكى قاسقان تەييار بولىدۇ، ئۇنىڭغا مانتىلارنى تىزىپ ئۈستىگە ئالىمىز. بۇ خۇددى چاقپەلەكتەك چۆرگۈلەپلا تۇرىدۇ. پولۇنى دۇملىگەندە ئاش ئۈستىگە بىر قات مانتا تىزىمىز. ئۇنىڭدىمۇ نۇرغۇن مېهمانلارنى ئۇزىتىمىز دېسىلە. بۇنىڭدا گۆشمۇ تېجەپ قېلىنىدۇ. لېكىن، «پولۇغا گۆش بېسىپتۇ» دەپ هېچكىم سىلىنىڭ هۆرمەت ـ تۆسپىلىرىنى قىلمايدۇ. چۈنكى، پولۇغا گۆش بېسىش قەدىم ـ ئايەمدىن كېلىۋاتقان ئادەت.

سالاهىدىن مەخسۇم قايىل بولۇپ قالغانىدى.

— هوي ئەقىلىڭ بار قاشقالىقتەك قىلىسەن، — دېدى سالاهىدىن مەخسۇم ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ قويۇپ، — بۇمۇ بىر يېڭىلىق ئىكەن، قىلىپ باققۇلۇق، ناھايىتى توّت ـ بەش خوتۇنىڭ ئىشى ئىكەن.

— سىلىمچۇ مەخسۇم دادا، ئۇمىچى يوق مازارغا شەيخ بولمايلا، «گۆش تېجىلىپ قالىدۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپلا بۇ كېچىككە كىردىلىغۇ دەيمەن.

ئەنزەرنىڭ بۇ چاقچىقى سەۋزە قەلەم قىلىۋاتقانلار، كالا، قوي سويۇپ، ئوچاق كولاۋاتقانلارنى كۈلدۈرۈپ تېلىقتۇرۇۋەتتى.

— پاھ، پاھ، پاھ، ماۋۇ قاشقالىقنىڭ چاقچىقى ھېڭدىن سېسىق ئىكەن، — سالاهىدىن مەخسۇم قىزىرىپ كەتتى، — ياۋاشنىڭ چىشى قولتۇقىدا دەپ، تۈيۇقسىزلا يانپاشقا ئالدا بۇ پىپى تۇماق.

— مەخسۇمكا، ئاڭلىمىغانمۇ، — دېدى ئوچاق كولاۋاتقانلاردىن بىرسى، — «قالماق ئېتى بوغۇز يېمەس، بوغۇز يېسە توۋۇر تېشەر» دېگەن گەپنى.

— شۇنى دەيمىنا، ماراپ چىشلەيدىكەن ئەمەسمۇ بۇ خۇمسى.

... ئەنزەرنىڭ ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، ئىش قىلغاچ سۆزلەپ بەرگەنلىرى گۈلبانۇمنى كۈلدۈرۈپ، كۆزلىرىدىن ياش چىقىرىۋەتتى.

— ئەنزەركا، سىز غۇلجىغا كەلگەنگە نەچچە يىل بولدى؟

— يەتتە يىلدىن ئېشىپ قالدى. ئون سەككىز يېشىمدا ئانامنى، ئىنىمنى، سىڭلىمنى ئېلىپ كەلگەن.

— شۇڭا شېۋىڭىز ئۆزگىرىپ بىزدەك سۆزلەيدىكەنسىز ـ ده.

— ئەمما، ئانام ھېلىمۇ قەشقەر شېۋىسىنى ئۆزگەرتمىدى.

— دادىڭىز قاچان ئۆلۈپ كەتكەن؟

— «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ «بىرگە زەربە بېرىش، ئۈچكە قارشى تۇرۇش» باسقۇچىدا ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

— باشلىقمىدى؟

— تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرى ئىدى.

— ئەمىسە سىز نېمە ئۈچۈن ئوقۇماي ھۈنەرۋەن بولۇپ قالغان؟

— مەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى سىنىپ ئاتلاپ ئون بەش يېشىمدا پۈتكۈزگەن. لېكىن، ئەكسىلئىنقىلابچىنىڭ بالىسى بولغاچقا، يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇشتىن مەھرۇم قالغان. شۇڭا، بىر يىلدىن ئارتۇقراق ياغاچچىلىققا شاگىرت كىرىپ ئىشلىدىم. ئۇستام ئۆلۈپ كېتىپ، ئاشپەزلىككە ئىشتىياقىم چۈشۈپ قالدى. بۇ ھۈنەرنىمۇ بىر يېرىم يىلدەك ئۆگەندىم.

گۇلبانۇم ئەنزەرنىڭ غەمكىن چىرايىغا قاراپ ئىچى ئاغرىپ قالدى. قارىماققا ئۇنىڭ يۈرەك جاراھىتى خېلىلا ئېغىردەك قىلاتتى. شۇڭا، ئەپلىك بىر پۇرسەت تېپىپ «مۇڭدىشىش»نى كۆڭلىگە پۈكتى.

— مەن سىزنى قۇرۇق گەپلەرگە تۇتۇپ، ئىشقا كېچىكتۈرىۋاتىمەن، — ئەنزەر مەيۈس ھالدا قاراپ قويدى، — سىزمۇ كونا يارا ئىزلىرىنى تاتلاپ قويدىڭىز. مەنمۇ ئۆزۈمنى تۇتالماي قالدىم.

— ھېچقانچە گەپ بولۇنمىدىغۇ؟

ئەنزەرنىڭ «كونا يارا ئىزلىرىنى تاتلاپ قويدىڭىز» دېگەن بىر ئېغىز سۆزى بىلەن ئۇنىڭ مىسكىن چىرايى گۇلبانۇمنى مۇڭلاندۇرۇپ، يۈرىكى خۇددى ئوت ئۈستىدىكى مايدەك ئېرىپ كەتتى. ئۇ ئەتىسى چۈشلۈك تاماقنى ئەكىلگەنگە قەدەر باشقىچىلا بىر گۇلبانۇمغا ئايلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قانداقتۇر چىگىچ، ھەسرەتلىك ئويلار چىرمىۋالغان بولۇپ، بەكمۇ خىيالچان كۆرۈنەتتى.

— ئەنزەركا، بۈگۈن سەل كەچرەك كېلىشىم مۇمكىن، —

دېدى گۈلبانۇم يەر باققىنىچە، ــ ماشىنىچىخانىدىكى دوستلىرىم بىلەن دەريا بويىغا بېرىپ ئويناپ كەلمەكچىدۇق.

ــ ئوبدان بوپتۇ، ــ ئەنزەر قىزغا ئىختىيارسىز تىكىلىپ قالدى، ــ مەنمۇ ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئىچىدە ئىشلىرىمنى تۈگىتىپ، باشقا يەرگە يۆتكىلىمەن.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن خامۇش ئىشلىگەن ئەنزەر پات ـ پات دەرۋازا تەرەپكە قاراپ قويىاتتى. كەچ كىرىش بىلەن ئۇمىدى ئۈزۈلۈپ، ۋېلىسىپىتىگە مىنىدى ـ دە، كېتىپ قالدى. ئەتىسى چۈشتە بىر كوزا سۈيۈقئاش بىلەن داستىخاندا نان كۆتۈرۈپ كەلگەن گۈلبانۇم گويا ئون يىل ئايرىلىپ كەتكەن سىردىشى بىلەن ئۇچراشقاندەك كۈلۈپ ـ يايراپ سۆزلەپلا كەتتى.

ــ ۋىيەي، ئەنزەركا، دەريا بويىنىڭ چىرايلىق بولۇپ كەتكىنىنى سورىمايلا قويۇڭ، ــ گۈلبانۇمنىڭ كۆزلىرىمۇ كۈلمەكتە ئىدى، ــ سۇ ئۈستىگە ئاشخانا، چايخانا، راۋاقلار سېلىنىپ كېتىپتۇ، تېخى دەريا كۆۋرۈكىدىن ئۆتىسىڭىز «كىچىك چۆقۇر»، «چوڭ چۆقۇر»لار بەجايىكى بىر جەننەت دەڭا. سەيلە ـ ساياھەت قىلىۋاتقانلارمۇ شۇنداق كۆپ ئىكەن. جۇپ ـ جۇپ ياشلار گارمون، گىتار چېلىشىپ، ناخشىلارنى ئېيتىشىپ شۇنداق قىزىتىۋېتىپتۇ. سىز كۆرۈپ باققانمۇ؟ ۋاي ئىسىت، كۆرسىڭىز كۆزلىرىڭىزگە ئىشەنمەيلا قالىسىز.

ــ ئۇنداق يەرلەرگە بېرىشقا نەدىكى ۋاقىت ماڭا؟ كۈنلىرىم ئىشلەش بىلەنلا ئۆتىدۇ، ــ ئەنزەر قىزنىڭ بىردىنلا سولتىيىپ قالغانلىقىنىڭ تېگىگە يەتتى، ــ ئەمما مېنىڭمۇ بىر كۆرۈپ قانغۇدەك ئويناپ كەلگۈم بار.

ــ ھازىر دەريا بويىغا چوڭ ئاپتوبۇس، بولكىۋايمۇ قاتنايدىكەن، ئۆگۈنلۈككە مەن دەم ئالمەن، ــ گۈلبانۇم گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېيەلمەي ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى...

ــ بولىدۇ، ئەمما ئاپتوبۇستا بارماي، مېنىڭ

ۋېلىسىپىتنىمده ئەتراپنى كۆرگەچ ببرىپ ئويناپ كېلەيلى.

— ماقۇل، — گۈلبانۇمنىڭ تال چۈشقىنەك بەرنا سىيماسىنى ئىسسىق بىر هارارەت ئېقىم بولۇپ كېزىپ ئۆتتى، — مەنمۇ ئاپامغا ئەنەيتۈللا ئاكامنىڭكىگە بارىمەن، دەپ قويماي. ئۇ ئەڭ چوڭ ئاكىمىز بولىدۇ.

— ئەمىسە شۇنداق كېلىشتۇق.

— رەھمەت سىزگە، — گۈلبانۇم يۈگۈرگىنىچە ئۆيگە كىرىپ كەتتى - دە، دېرىزىدىن ئۆز ئوۋىنى تاماشا قىلىشقا باشلىدى.

3

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم ئىلى دەريا سىنىڭ هەيۋەتلىك كۆۋرۈكى ئالدىدا ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈشتى. دەريانىڭ ئىككى قاسىنىقىدىكى بۇك ئورمانلىق، توقايلىقلارغا شەكلى ئۆزگىچە رەڭدار قۇرۇلۇشلار سېلىنماقتا ئىدى. قىزىل، يېشىل پايانداز لار تارتىلغان تېك پەلەمپەيلىك ئىككى قەۋەت ئاشخانا، چايخانىلار، ئادەتتىكى ناۋايخانا، سامسىخانا، كاۋاپخانىلار، خىلمۇخىل يېمەكلىكلەر بوتكىلىرى، سۈنئىي كۆللەر ۋە بالىلار، ياشلار قىزىقىدىغان ئويۇنخانىلار ئورمان ئارا كۆتۈرۈلگەن ۋە كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. كىچىك ماشىنا، بولكىۋاي، خادىك هارۋىلاردا چۇقان - سۇرەن كۆتۈرۈپ كېلىشكەن ساياهەتچىلەر توپ - توپ بولۇشۇپ دەريا بويى يېشىل قورغان ئارامگاهلىرىغا ئاقاتتى. يول بەندەرلىرى، دوقمۇشلارغا ئورۇنلاشقان سۇرەت تارتقۇچىلار: «ئىلى دەريا ۋادىسىنىڭ بېهىشتەك مەنزىرىلىرى ئۆمۈر خاتىرىڭىزنىڭ ئۇنتۇلماس يادنامىسى بولۇپ قالسۇن» دەپ خەۋەردار چاقىرىشاتتى.

ئەنزەر سوغۇق ئىچىملىك هەم سامسا، ئارىسىغا گۈلە -

قاق مۇرابباسى ئېلىنغان بولكىلارنى ئېلىپ سومكىغا قاچىلىغاندىن كېيىن گۇلبانۇم ئىككىسى ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ كۆۋرۈككە قەدەم ئالدى. ئۇلار كۆۋرۈك سالاسۇنغا يۆلىنىپ ئۆركەشلىنىپ ئېقىۋاتقان ھەيۋەتلىك سۇغا قارىدى. ئىيۇننىڭ باشلىرى بولۇپ، دەريا سۈيىنىڭ راسا كۆپىيىۋاتقان ۋاقتلىرى ئىدى. كۆز يەتكۈسىز ئىككى قىرغاققا لىغىشىپ ئېقىۋاتقان سۇ دەريا ئوتتۇرىلىرىدىكى چوقچىيىپ تۇرغان ئارالىلارنىمۇ كۆمۈۋەتكەنىدى. ھەر يىلى ئادەم يەپ دەندەپ قالغان دەريا، گويا لوقما تەلەپ قىلغاندەك سۈرلۈك ئېقىۋاتقان سۇدىن بىر خىل ۋۇشىلدىغان ئاۋاز بىلەن تەڭ قىرغاقلارغا ئۇرۇلغان دولقۇنلارنىڭ شاپىلداشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. دەريانىڭ ئۇ قاسىنقىدىكى بۇك چاتقال، كۆپكۆك ئورمان ئارىلىقلىرىدىن كۆرۈنگەن قىزىل، سېرىق، ئاق راۋاق، شېپاڭ، قۇببە شەكىللىك ئۆگزىلەر خۇددى چىمەن ئىچىدىكى ھەرخىل گۈللەرنى ئەسلىتەتتى.

— قاراڭ، ئەنزەركا، — گۇلبانۇم سۇدا دولقۇن يېرىپ ئۇچقاندەك كېتىۋاتقان كاتېرنى كۆرسەتتى، — نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق - ھە؟

دېمىسىمۇ كاتېر ئوقتەك ئۇزۇپ كۆۋرۈك تېگىنى ئايلانغاندا شۇنداق يانتۇ بولاتتىكى، ئۇنىڭدا ئولتۇرۇشقان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى سۇغا تۆكۈلۈپ كېتىدىغاندەك ۋارقىرىشىپ - چىرقىرىشىپ كېتەتتى.

— يۇرۇڭ، ئىككىمىزمۇ چۈشۈپ كۆرەيلىمۇ؟ — دېدى ئەنزەر گۇلبانۇمنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ.

— ياق، قورقمەن، — قورقۇشتىن قىزىقىش ئۇستۈن كەلگەن گۇلبانۇم ئەنزەرگە قاراپ قويدى.

— قارىغا، قىزلار تۇرماق، كىچىك بالىلارمۇ چۈشۈپتىغۇ، يۇرۇڭ.

ئەنزەر گۇلبانۇمنىڭ يالاڭ بىلىكىدىن بوشراق ئۇچلاپ

تارتتى. ئۇلار ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ تاك پەلەمپەيلەر ئارقىلىق كاتېرلارنى رەتلىك باغلاپ قويغان كاتېر پىرىستانىغا چۈشتى. ئەنزەر ۋېلىسىپىتكە قۇلۇپ سېلىپ چەتكە توختىتىپ قويغاندىن كېيىن، بوتكا تۆشۈكىدىن بېلەت سېتىۋالدى.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم كاتېرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئورۇندۇقتا يېقىن ئولتۇرۇشتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا يەنە بىر جۈپ ياش بار ئىدى. كاتېر ھەيدىگۈچى موتورنى ئوت ئالدۇرۇپ دەسلەپتە ئاستىراق ماڭدۇردى، كېيىن خۇددى مىلتىقتىن ئېتىلغان ئوقتەك بىردىنلا تېزلىتىۋەتتى. گويا قىلچىتا كەسكەندەك دولقۇن يېرىپ كېتىۋاتقان كاتېر سۇ ئۈنچىلىرىنى چاچرىتىپ، ھەيۋەت بىلەن قۇيۇندەك ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. گۈلبانۇم قورقىنىدىن ئەنزەرنىڭ توم بىلەكلىرىنى چىڭ تۇتۇۋالدى. بىراق، كاتېر كۆۋرۈك ئاستىدىن ئۆتۈپ ئارقىغا ئايلانغاندا شۇنداق يانتۇلۇق ھاسىل قىلدىكى، ھەتتە ئولتۇرغان گۈلبانۇمنىڭ بېشى بىلەن سۇ ئارلىقى بىر غېرىچمۇ قالمىدى، دەھشەتلىك قورقۇشتىن چىرقىرىۋەتكەن گۈلبانۇم ئەنزەرنىڭ بېلىدىن قۇچاقلاپ، بېشىنى ئۈنىڭ كەڭ كۆكرەكلىرىگە قويۇۋالدى. ئەنزەرمۇ ئۇنىڭ نازۇك بېلىنى قاماللىدى.

كاتېر پىرىستان سۇپىسىغا قايتىپ كەلدى. ئەنزەر گۈلبانۇمنىڭ قولىدىن تۇتۇپ قىرغاققا چىقارغاندا ئۇنىڭ چىرايى قەغەزدەك ئاقىرىپ كەتكەنىدى.

— بېشىڭنى يەيدىغان، چىقىدىغان بىرنېمە ئەمەس ئىكەن بۇ، — گۈلبانۇمنىڭ ھال رەڭ لەۋلىرى ھېلىھەم تىترەيتتى، — جېنىمنى ئېلىپ يېنىمدا قويدىغۇ.

ئەنزەر گۈلبانۇمنى باشلاپ دەريا بويىدا تاشتا ئولتۇرغاندىن كېيىن، سومكىسىدىن ئاپېلسىن شەربىتىنى ئېلىپ ئاغزىنى ئاچتى.

— قېنى مۇزدەككىنە ئىچىۋېلىڭ، كۆڭلىڭىز ئارامغا چۈشىدۇ.

بىرئازدىن كېيىن ئەسلىگە كەلگەن گۈلبانۇم ئەنزەرگە قايرىلىپ تاتلىقىنا كۈلۈمسىرەپ قويۇپ: «ئەسكى، تېخى ھېچىيۇاتىدۇ» دەپ ئەركىلىدى. قىزنىڭ بۇ ناز ـ ئىستىغنا بىلەن بېقىشى يىگىتنى ئوتقا تاشلىغاندىن بەتتەر پۈتۈن تېنىنى كۆيدۈرۈپ ئۆتكەن ئاتەشلىك بىر ھارارەت ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئويىنىتىۋەتتى. بولۇپمۇ مۇشۇ ياشقا كەلگۈچە ئايال زاتىنىڭ قولىنى تۇتۇپ باقمىغان ئەنزەر ئۇچۇن سەرۋىدەك نازۇك بىر قىزنىڭ ئۇنى قۇچاقلاپ، كۆكرىكىگە باش قويۇشى جەننەت لەززىتىنى ئاتا قىلغاندى. گۈلبانۇمۇ بايىقى ئىشىدىن ئۇيلىپ ئاپپاق توپلىيىدىن كۆز ئۇزمەي يەر بېقىپ ئولتۇراتتى. ئەنزەرنىڭ سىلىق، يۇمران بەللەردىن قامالاپ ئۆزىگە تارتقان چاغدىكى سىرلىق ھۇزۇر ئېقىنى غۇبارسىز سىيمانى دەمۇدەم لەززەتكە سېلىپ ئەركىلىتەتتى.

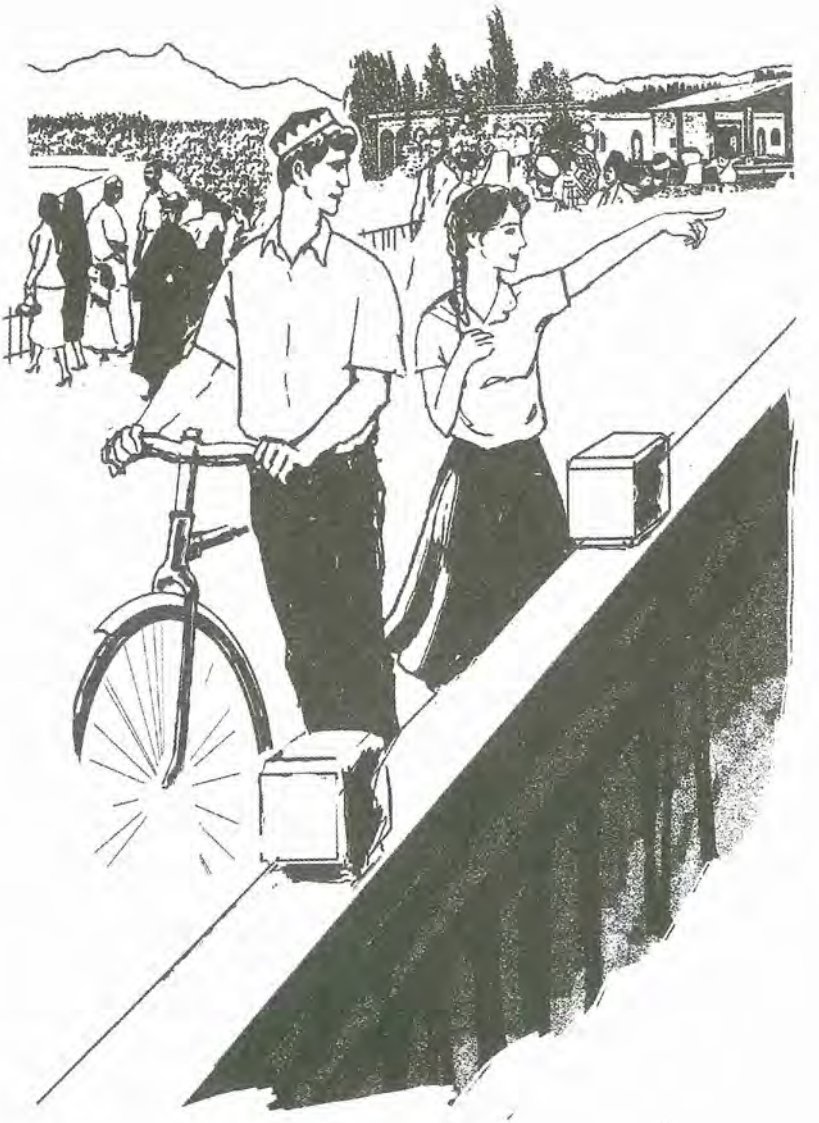
— گۈلبانۇم، كەچۇرۇڭ...

— نېمىنى كەچۇرگۈدەكمەن؟

— بايا...

— بولدى قىلىڭا... مەنمۇ... — گۈلبانۇم ئالىقانلىرىدا يۈزىنى توسۇۋالدى.

ئۇلار ۋېلىسىپىتنى مىنىپ دەريا كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن «كىچىك چۇقۇر»غا يېتىپ كېلىشتى. ئەنزەر بۇ يەرگە تۆت يىلنىڭ ئالدىدا ئاغىنىلىرى بىلەن كېلىپ ئويناپ كەتكەندى. ئۇ چاغلار «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئەمدىلا ئاخىرلاشقان بولۇپ، ھەممىلا ئادەمنىڭ چىرايىدىن بىر خىل شادلىق جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. ھازىرقى «كىچىك چۇقۇر» ئۇ چاغدىكىگە ئوخشىمايتتى. ئەنزەر تونۇغۇسىز ئۆزگىرىپ كەتكەن چۇقۇرغا قاراپ ھەيرانلا قالدى. ئەتراپتىكى ئورمانلار تېخىمۇ قويۇقلىشىپ، دەريانىڭ تارام ـ

تارام بۆلۈنۈپ ئاققان تارماقلىرى تېخىمۇ كۆپىيىپ كەتكەندەك قىلاتتى. تارامالارنىڭ قىرغاقلىرىنى يالپۇز، سۆسۈن رەڭ ئېچىلغان ياۋا بېدە، تۆتقۇلاق، قىرچىنتاللار قاپلىغان بولۇپ، سۇ ئوتتۇرىسىدا چوقچىيىپ قالغان كىچىك - كىچىك دۇمچەك ئارالالاردا ھەرخىل ياۋا گۈللەر ئېچىلىپ كەتكەچكە گويا كى گۈل سېۋىتىگە ئوخشايتتى. بۈككىدە ئورمانلىقنىڭ ياپيېشىل چىملىقلىرىغا كىگىز - گىلەم سېلىپ، ئۈسسۈل، تانسىغا چۈشۈپ كەتكەن ئەر - ئاياللار، ئۇششاق بالىلار ھەممىلا يەردە ئۇچرايتتى. كاۋاپدانلاردىن ئىس كۆتۈرۈلۈپ، قازانلاردا قورداق قاينايتتى. ئۇنئالغۇ، گارمون، گىتار ئاۋازلىرى ئورماندىكى بۈلبۈللارغا تەڭكەش بولۇپ، ئومۇمىي سىمفونىيەگە ئايلانغانىدى. ئۇلارنىڭ كوللېكتىپ سايا ھەتكە چىققان ئىداره - جەمئىيەت كادىرلىرى ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. مەجنۇنتاللارنىڭ پىنھان سايىلىرىدا بىر توپ ياشلار ھاراق ئىچىپ، ئىلىنىڭ چاتما ناخشىلىرىنى باشلاپ، ئورمانىنى چاڭ كەلتۈرۈپ كۈلۈشەتتى. دەرەخ دالدىلىرىدا، چاتقال تۈۋىلىرىدە ئانچە - مۇنچە «ئاشىق - مەشۇق»لارمۇ ئۇچراپ قالاتتى.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم ئورمانغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ «غەيرىي كۆزلەر»دىن خالىي بىر چىملىققا كېلىپ ئەدىيالىنى سالدى. گېزىتنى داستىخان قىلىپ، ئەكەلگەن نېمەتلەرنى ئۈستىگە تىزىشتى. ئۇلار سامسا، قاقلىق بولكىلارنى يېگەچ سوغۇق ئىچىملىكلەردىن ئوتلاپ ئولتۇرۇشتى. لېكىن، سۆھبەت راسا قوۋۇشۇپ كەتمىدى.

— ئۆزىڭىزگە پۈندىن ئېلىۋالماپسىزغۇ؟ — سورىدى گۈلبانۇم، — ئۆتكەنده هاراق ئىچمەيمەن دېگەندەك قىلۋىدىڭىز.

— مەن ھەرقانداق ئىچىملىك، چېكىملىكتە يوق، — كۈلدى ئەنزەر، — بەزىلەر ھېچقانداق كەيپى يوق ئەرنى ئەر دېگىلى بولمايدۇ، دېيىشىدىكەن، ئەمما زادىلا ئۆگىنەلمىدىم.

— ئۇ دېگەن ھاراق - شارابقا بېرىلگەن پىيەنچۇكلەرنىڭ تاپقان پەتىۋاسى.

— توۋا دەيمەن، غۇلجىدىكى ياش بالىلارنىڭ كۆپىنچىسى مەستلا يۇرىدىكەن، ھەتتا بەزىلىرى نەشمۇ چېكىدىكەن.

— نەق ئاشۇنداقلار ئىش - ئۇقمىتى، ھەتتا ھۇنىرىمۇ يوق بىكار تەلەپلەر، — دېدى گۇلبانۇم قوشۇمىلىرىنى تۇرۇپ، — تېخى ئۇلارنىڭ سۆزلىتىنى ئات تارتالمايدۇ.

ئۇلار جىمىپ قېلىشتى. ئەنزەرنىڭ ئۆتكەندە «دادامنى ‹مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى›دا ئۆلتۈرۈۋەتكەن»، «ئەكسىلئىنقىلاب-چىنىڭ بالىسى بولغاچقا، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشتىن مەھرۇم قالغان» دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ يۇرىكى ئېچىشقان گۇلبانۇم ئەنزەرنى تولۇقراق چۈشىنىشنى، ئۆتمۈشىنى بىلىشنى ئارزۇ قىلغانىدى. مانا ئەمدى بۇگۈنكى سايامەت ئەپلىك پۇرسەت يارىتىپ بەرگەن بولسىمۇ گېپىنى نەدىن باشلاشنى بىلمەي تۇراتتى.

— ئەنزەر، — گۇلبانۇم نېمە ئۈچۈندۇر «ئاكا» دېيىشنى خالىمىدى، — ئۆتكەندە «دادامنى ئىنقىلابتا ئۆلتۈرۈۋەتكەن» دېگەندەك قىلىۋىدىڭىز، زادى نېمە بولۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن؟

ئەنزەر قولىدىكى ئىچىملىك قۇتىسىنى گېزىتكە قويۇپ، دەرمەھەل بىرنېمە دېيەلمەي تۇرۇپ قالدى. چۈنكى، بەزى جەريانلارنى ئېنىقراق دېگەندە گۇلبانۇمنىڭ زىتىغا تېگىپ، رەنجىتىپ قويۇشتىن ئەنسىرىدى. شۇڭا، ئىنچىكە تەرەپلەردىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ كېتىپ، ئائىلىسىنىڭ بېشىغا كەلگەن دىشۋارچىلىقلارنى ئىلاجى بار يېيىقراق ھالدا سۆزلەشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

— بۇنى سوراپ قالدىڭىز، نېمە دېسەم بولار؟ — ئەنزەر گويا يىراقتىن مۇڭ بىلەن ئاڭلىنىۋاتقان كاكۇك ئاۋازىنى تىڭشاۋاتقاندەك جىمىپ قالدى، — بوپتۇ، يادىمدا بارلىرىنى سۆزلەپ بېرەي...

* *

... «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپ زىيالىيلار تالاپەت تارتىۋاتقان يىللىرى ئەنزەر ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىككىنچى يىللىقىدا ئوقۇيتتى. دادىسى مەخسەت ئەپەندى بولسا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرى بولۇپ، يۇقىرى يىللىق سىنىپلارغا خىمىيە دەرسى بېرەتتى ھەم خىمىيە تەجرىبىخانىسىنى باشقۇراتتى. مەخسەت ئەپەندى ئىلىم نوپۇزلۇقى دېگەن سەۋەب بىلەن تارتىپ چىقىرىلىپ كۇرەشكە تارتىلىۋاتقان بىر كۇنى ئەنزەرنىڭ ئاچىسى نۇرئامىنەم سوتقا چاقىرتىلدى. نۇرئامىنەمنىڭ يولدىشى تاشمەمەت جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئارقا سەپ بۆلۈمىدە پەيجاڭ دەرىجىلىك كادىر ئىدى. ئۇ قېيىنئاتىسى مەخسەت ئەپەندى تارتىپ چىقىرىلغان كۇندىن باشلاپ، خۇددى سۆيۈملۈك ئايالى نۇرئامىنەم، بىر ياشلىق ئوماق قىزى ساباھەت ئەزەلدىن بولۇپ باقمىغاندەك قېيىنئاتا - قېيىنئانىلىرىنىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم ئېلىپ باقمىدى. مانا ئەمدىلىكتە قېيىنئاتىسىدىن چەك - چېگرانى ئايرىش ئۇچۇن سوتقا ئاجرىشىش ئەرزى سۇنغانىدى. نۇرئامىنەم: «بىر ياشلىق قىزىمىزنى ئويلاڭ، ئۇنى يېتىملىك كوچىسىغا تاشلىماڭ...» دەپ قانچە يېلىنغان بولسىمۇ، يۇرىكى تاشتىن يارالغان تاشمەمەت دېگىنىدە چىڭ تۇرۇۋالدى.

نۇرئامىنەم بىلەن تاشمەمەت ئاجرىشىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا مەخسەت ئەپەندى قويۇپ بېرىلدى. چۇنكى، بىر يىلدەك ئېلىپ بېرىلغان ئىنقىلاب «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلارنىڭ ئۆزىنى قوغداپ قېلىش ئۇچۇن ئاممىغا يۇرگۇزگەن ئەكسىيەتچى لۇشيەنى» بولۇپ خۇلاسىلەندى...

ئەركىنلىككە چىققان مەخسەت ئەپەندى قىزى نۇرئامىنەمنىڭ بارغانسېرى چۇشكۇنلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىغا تاقەت قىلالماي

بىر كۈنى تاشمەمەتنى ئىزدەپ ئىدارىسىگە بارىدى. لېكىن، سۆيۈملۈك ئايالى، ئوماق قىزىدىن ئەمەل خۇمارى ئۇستۈن كەلگەن تاشمەمەت: «ئۆزىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىنىڭ پارلاق ئىكەنلىكى، گېنېرال بولۇشنى ئويلىمايدىغان ئەسكەرنىڭ ياخشى ئەسكەر ئەمەسلىكى، بۇ يولدا ھەتتا ئۆز ئاتا ـ ئانىسىنىمۇ قۇربان قىلىدىغانلىقى...» ھەققىدە بىر ھازا كاسلىدى.

ـــ مەن بىر ھەربىي ئىكەنمەن، سىياسىي جەھەتتىن پاك، ساغلام بولۇشۇم كېرەك، ـــ دېدى تاشمەمەت ئىشخانىسىدا ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ، ـــ تارىخى ناپاك، سىنىپىي كۆرەش ئوبيېكتى بولغان ئائىلە بىلەن بولغان تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىقبال ـ ئارزۇلىرىنى بوغۇپ قويۇشنى خالىمايمەن.

ئەمەل يولىدا ھەممە نېمىسىنى قۇربان قىلىشقا تەييار تۇرغان پەسكەش تاشمەمەتكە غەزىپى تاشقان مەخمەت ئەپەندى ئۇنى ئايايلاپ ئولتۇرمىدى:

ـــ ۋۇي مۇناپىق كاززاپ، قىزىمنىڭ ئارقىسىغا يىللاپ كىرىۋېلىپ، كۆرمىگە قەسەملەرنى ئىچىپ، كۆرسەتمەكچى بولغان ئەھدە ـ ۋاپالىرىڭ شۇمۇ؟ مانا مەنمۇ ئاقلىنىپ چىقتىمغۇ. سەن ئىبلىسنى خۇدا كەچۈرمەيدۇ. خارۇزار بولۇپ ئۆلۈكۈڭ كوچىدا قالىدۇ.

ـــ ھەي قېرى، ئاقلاندىم دەپ كۆرەڭلەپ كەتمە، ـــ تاشمەمەتنىڭ سۆپ ـ سۇر تەلەتىدىن شۇملۇق يېغىپ تۇراتتى، ـــ ئۇلۇغ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى تېخى ئاخىرلاشقىنى يوق.

ئۇزاق ئۆتمەيلا تەرەپباز تەشكىلاتلار قۇرۇلۇپ ئەلەم كۈرىشى باشلاندى. ھەر ئىككىلا تەرەپ ھەرخىل قوراللار بىلەن قوراللىنىپ يەرلىك بومبا، گىرانات، پارتلاتقۇچ مىنا ياساشقا كىرىشىپ كەتتى. بىر كۈنى بىلىكىگە قىزىل پەتتە باغلانغان بىر توپ تەلۈلەر «ئىسيان كۆتۈرۈش يوللۇق» دېگەن ناخشىنى ئېيتىپ مەخمەت ئەپەندىنىڭ خىمىيە تەجرىبىخانىسىغا

باستۇرۇپ كىردى. ئۇلار ۋارقىرىشىپ ـ جارقىرىشىپ مەخەت ئەپەندىنى باغلاپ تۇتۇپ كېتىپ، ئۇنى: «بومبا، گىرانات ياساپ بېرىسەن...» دەپ قىستاشتى. مەخەت ئەپەندى: «بۇنداق نەرسىلەرنى ياساشنى بىلمەيمەن» دېگەن سۆزدە ئاخىرىغچە چىڭ تۇردى.

ــ قەشقەر تەۋەسىدە سەندەك خىمىيەچى يوق. بىلمەيمەن دېگىنىڭگە كىم ئىشىنىدۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى بىر كۆزى قارىغۇ ئىسيانچى.

ــ بىلمەيمەن دېدىم بىلمەيمەن.

تېررورچى دېگەن جىنايەت بىلەن ئىقرار قىلدۇرۇش ئازابىدا تاياق زەربىسى ئىچىگە ئۆتۈپ كەتكەن مەخەت ئەپەندى يىگىرمە ئىككى كۈن بولغاندا قويۇپ بېرىلدى. ئۇ ئەلەڭ ـ سەلەڭ ماڭغىنىچە مەكتەپكە كەلدى. ئەمما، خىمىيە تەجرىبىخانىسىنى كۆرگەن مەخەت ئەپەندى ئۆز كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى. چۈنكى، تەجرىبىخانا خارابلىككە ئايلانغان بولۇپ، تەجرىبە سايمانلىرى چېقىلىپ، چوڭ ئەينەك ۋارونكىلاردىكى تەجرىبىگە ئىشلىتىلىدىغان ھەرخىل دورىلار يۇلانغانىدى.

مەخەت ئەپەندى ئۈچ يىلدەك قان تۆكۈرۈپ ئۆيىدە دەم ئالدى. بۇ چاغلار ھەممىلا يەرنى ئەلەم كۈرىشى قاپلىغاچقا ئۇقۇشمۇ توختىغانىدى. ئەمما، 1969 ـ يىلىنىڭ ئاخىرى ئەلەم كۈرىشى ئاياغلىشىپ، قوراللار يىغۇۋېلىندى، ئارقىدىنلا تەرەپباز تەشكىلاتلار تارقىتىۋېتىلدى. لېكىن، ئىنقىلابنىڭ «بىرگە زەربە بېرىش، ئۈچكە قارشى تۇرۇش» باسقۇچى باشلىنىش بىلەن بارلىق ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ ۋە ئالىي مەكتەپلەر، ئىدارە ـ جەمئىيەت، دوختۇرخانا ۋە زاۋۇت ـ كارخانىلارغا «كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ـ ئوتتۇرا دېھقانلار تەشۋىقات ئەتريتى»، «ئىشچىلار تەشۋىقات ئەتريتى»، «ھەربىي تەشۋىقات ئەتريتى» قاتارلىق خىزمەت گۇرۇپپىلىرى

ئورۇنلاشتى. ئەنزەر ئوقۇۋاتقان مەكتەپكە «ھەربىي تەشۋىقات ئەترىتى»دىكىلەر خىزمەت گۇرۇپپىسى بولۇپ ئورۇنلاشتى. ئۇنىڭ باشلىقى مەخمەت ئەپەندىنىڭ سابىق كۆيۈئوغلى تاشمەمەت ئىدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپ مەخمەت ئەپەندىنى ئۇچىنچى قېتىم تۇتۇپ كېلىشتى. ئۇنى كۇرەش مەيدانىغا باغلاپ ئەكىرگەندە تاشمەمەت رەھبەرلىك سالاھىيىتى بىلەن ئەڭ ئالدىدا ئولتۇراتتى. ئۇ سابىق قېيىنئاتىسىنىڭ بىر چاغلاردىكى: «ۋۇي كاززاپ مۇناپىق، سەن ئىبلىسنى خۇدا كەچۈرمەيدۇ... خارۇزار بولۇپ ئۆلۈكۈڭ كوچىدا قالىدۇ...» دېگەن ئاچچىق تىللىنى ئۇنتۇپ قالمىغانىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ كەسىلىنچۈكتەك بەتىرەڭ چىرايىدىن رەھىم ـ شەپقەتنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ھەتتا مەخمەت ئەپەندىنىڭ ئۆزىگە بىرنەچچە يىل «ئاتا» بولغانلىقىمۇ يۈز ـ خاتىرسىنى قىلىدىغاندەك ئەلپازدا ئەمەس ئىدى. گەرچە مەخمەت ئەپەندىنىڭ خىمىيە تەجرىبىخانىسىدىكى ھەرخىل دورىلارنىڭ كىملەر تەرىپىدىن بۇلانغانلىقى تاشمەمەتكە بەش قولدەك ئايان بولسىمۇ، ئۇ قەستەن «قايسى قوراللىق ئەكسىيەتچى تەشكىلاتنى قانچىلىك پارتلاتقۇچ دورا بىلەن تەمىنلىدىڭ؟» دېگەن سوئالغا چىڭ يېپىشۋېلىپ مەخمەت ئەپەندىنى ھەپتىدەك قىيىن ـ قىستاققا ئالدى. ئەزەلدىنلا قان تۆكۈرۈپ ئەلەڭ ـ سەلەڭ يۈرگەن بۇ ئادەم كۈنلەپ كۆرەشنىكە تارتىلىش، ئاچ ـ توق قېلىش، كېچىلىرى ئارام ئالماي مەسلىسىنى يېزىش، تەن جازاسىغا ئۇچراش ئارقىلىق، توققۇزىنچى كۈنى كېچىسى ھوشىدىن كېتىپ يىقىلغانچە قايتا ھوشىغا كېلەلمىدى... ئەمما تاشمەمەت قانداقتۇر بىر ماتېرىيالغا ئۇنىڭ بارمىقىنى باستۇرۇۋالدى. بۇ ئويدۇرۇلغان قورقۇنچلۇق جىنايى پاكىت مۇنداق مەزمۇندا ئىدى:

«ئاخۇنوف رەھبەرلىكىدىكى مىجىت سىلىكنىڭ قوراللىق

ئەكسىيەتچى تەشكىلاتىنى[1] خىمىيەلىك پارتلاتقۇچ دورا بىلەن تەمىنلىگەن...»

ئەتىسى سەھەردە ئورۇقلاپ بىر تېرە، بىر سۆڭەك بولۇپ قالغان كىچىككىنە جەسەتنى ئون ئالتە ياشلىق ئەنزەر هاپاش قىلغىنىچە ئۆيگە ئەكەتتى...

... كىچىك چۇقۇر ئورمانلىقىدا ئادەمزاتى يوقتەك جىمجىت كەتكەنىدى. هەتتا ئورمانىنى چاك كەلتۈرۈپ سايراۋاتقان بۇلبۇل، كاككۇك، ئىلى تورغايلىرىمۇ بۇ ئېچىنىشلىق پاجىئەنى ئاڭلاپ كۆز ـ ياش تۆكۈۋاتقاندەك ئۈنى ئۆچكەنىدى. دەمۇدەم ئېسىدەپ يىغلاۋاتقان گۈلبانۇم ئەنزەرنىڭ نەلەرگىدۇر قاچىلىپ قالغان كۆز قارىچۇقلىرىدىكى مۆلدۈرلەپ تۇرغان ياشلارنى كۆردى. پەقەت ئىلى دەريا سىلا غەزەپلىك نەرە تارتىپ شاۋقۇنلايتتى...

ـــ دادامنى يەرلىكىگە قويۇپ ئىككى كۈندىن كېيىن، ـــ دېدى ئەنزەر يۈزلىرىدىكى ئېقىۋاتقان ياشلىرىنى سۈرتمەي، ـــ ئاچام نۇرئامىنەم ئۆزىنى تۇمەن دەريا سىغا تاشلاپ ئۆلۈۋالدى.

ـــ نېمە؟! ـــ گۈلبانۇم چۆچۈپ كەتتى، ـــ نېمىشقا ئەمدى؟ ئاشۇ ۋاپاسىز تاشمەمەت ئۈچۈنمۇ؟

ـــ ئۇ ئەل ـ مەھەللە، ئانام ئالدىدا نومۇسقا چىدىمىدى، چۈنكى ئاچام، ئاتا ـ ئانامنىڭ توسقۇنلۇقىغا ئۇنىماي تەگكەن ئېرى تاشمەمەت دادامنىڭ جېنىغا زامىن بولغانىدى.

ـــ ۋاي خۇدايىم، نېمە كەلگۈلۈك بۇ؟... ـــ گۈلبانۇمنىڭ ئەقلى لال بولدى، ـــ ئارقا ـ ئارقىدىن هە؟!

ـــ دادام رەھمەتلىك بىر تال قىز دەپ ئاچامغا بەك ئامراق ئىدى، ـــ ئەنزەرنىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ قالغانىدى، ـــ ئۈنى يېنىغا ئەكەتتى. ئۇلار بىر ـ بىرىگە قوشنا... قاراڭ ئوچ ـ توت كۈن ئىچىدىلا ئائىلىمىزدىن ئىككى كىشى بىزنى

---

① بۇ ئەكسىيەتچى تەشكىلات چەت ئەلگە قوراللىق قاچقاندا چېگرادا باستۇرۇلغان.

تاشلاپ كېتىشتى.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنىڭ يۈزلىرىدىن بىر - بىرىنى قوغلىشىپ چۈشۈۋاتقان ياشلار ئېچەكلىرىدىن سارقىپ ياقا - مەيدىلىرىگە تۆكۈلمەكتە ئىدى. ئەنزەرنىڭ يۈرەك جاراھىتىنىڭ بۇنچىلىك ئېغىر ئىكەنلىكىنى بۇرۇن تەسەۋۋۇر قىلمىغان باغرى يۇمشاق گۈلبانۇم قول ياغلىقى بىلەن يىگىتنىڭ يۈزلىرىنى سۈرتۈۋاتقاندا، ئەنزەرمۇ قىزنىڭ چوڭ كۆزلىرىدىكى لىپمۇلىپ ياشلارنى سۈرتۈۋاتاتتى.

— ئاچىگىز نۇرئامىنەمنىڭ قىزى ھازىر نەدە؟ ياكى دادىسى ئەكەتتىمۇ؟ — گۈلبانۇم يېتىم قىزنىڭ تەقدىرىگە قىزىقىپ قالغانىدى، — مېنىڭ ئۇنى بىر كۆرگۈم بار.

— ئۆتكەندە مەن سىزگە بىر سىگىلىم بار دېمىگەنمىدىم، ئۇ ئاچامنىڭ قىزى، ئىسمى ساباھەت، — ئەنزەر ئۆزىنى تۇتۇۋالدى، — قولۇمدىكى ئىشلىرىمنى تۈگىتىپ بولغاندا سىزنى ئاپىرىپ كۆرسىتىپ كېلەي، ئاچامنىڭ ئۆزىلا.

— ھېلىقى ۋاپاسىز تاشمەمەت دېگەنچۇ؟

— ئۇ... ئۇ ھازىر قەشقەردە بولسا كېرەك... — ئەنزەر بۇ ھەقتە سۆزلىشىشتىن قاچقاندەك، دەرھالا تېمىنى يۆتكىدى، — گۈلبانۇم، سىزدىن بىر ئىشنى سوراي خاپا بولارسىزمۇ؟

— سوراڭ، سىزدىن ھېچنېمىنى يوشۇرمايمەن.

— پەزىلەتبۇۋى ئاچامنىڭ دېيىشىگە قارىغاندا، ئاپىگىز قەشقەرلىككە بەك ئۆچ ئوخشىمامدۇ؟

گۈلبانۇمنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇنى ئەنسىرىتىپ تۇرغىنىمۇ ھەم ئەندىشە ئىسكەنجىسىدە قىسىپ ئازابلاۋاتقىنىمۇ نەق مۇشۇ سوئال ئىدى. بۇ ئىشنى ئۆز يولى بىلەن سۆزلىسە، ئەنزەرنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىپ ئۇمىدسىزلىك گىردابىغا ئاپىرىپ تاشلايتتى. سۆزلىمىسە ئۆزى ياخشى كۆرۈپ قالغان يىگىتنى گۇمانغا سېلىپ قويياتتى،

شۇنداقتىمۇ ئېيتماي بولمايتتى.

— ئەنزەر، سىزنىڭ كۆڭلىڭىزنى ئاغرىتىپ قويۇشتىن ئەنسىرەيمەن، — گۈلبانۇمنىڭ ئىختىيارسىز بېشى مەيدىسىگە ئېگىلدى، — مېنىڭ دادام ئاپامنى يەتتە بالا بىلەن قويۇۋەتكەن. بۇنىڭغا بىر قەشقەرلىك ئايال سەۋەب بولغان. ئۇ ئايال ئاپامنىڭ ئاھ ـ زارىغا، بالىلىرىدىن ئايرىلىشتەك نادامەتلىرىنىڭ ۋابالىغا قالماي دېگەنمۇ، دادامدىن ئاجرىشىپ قەشقەرگە كەتتى. بىراق، دادام شۇنىڭدىن كېيىن كۆچا، ئاقسۇ، خوتەن، قەشقەرلىك بولۇپ يەنە بەش خوتۇن ئالدى. كونىلار كۆچا، ئاقسۇ، قەشقەر، خوتەنلىكلەرنىڭ ھەممىسىنى قەشقەرلىك دەپ قارىغاچقىمۇ، ئاپام ئالتە خوتۇنىنىڭ ھەممىسىنى قەشقەرلىك دەپ قاراپ، «ۋەيۇمنى بۇزغانمۇ، يەتتە بالامنى يېتىم قىلغانمۇ قەشقەرلىك»، «بېشىمغا قارا كۈنلەرنى سېلىپ مېنى كوچىغا تاشلىغانمۇ قەشقەرلىك» دەپ قارايدۇ. مەن ئون بەش يېشىمغىچە دادامنىڭ قېشىدا تۇرغاچقا ئىشتىن باش كۆتۈرەلمەي ئوتتۇرا مەكتەپنى ئارانلا تۈگەتكەن.

— مۇنداق دەڭ... — ئەنزەر سوغۇق ئىچىملىك قۇتىسىغا قارىغانچە خىلىغىچە گەپ قىلمىدى. كېيىن ئاڭلىنار ـ ئاڭلانماس بوش ئاۋازدا: «ئۇنداقتا...» دەپ گېپىنىڭ ئاخىرىنى قىلالمىدى.

— گەپ ئىككىمىزگە باغلىق... — گۈلبانۇم بۇ بىر ئېغىز گەپنى قانداق دەۋەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ ئاڭقرالماي قالدى. ئۇ ھۇپپىدە قىزىرىپ تەتۈر قارىۋالدى.

— رەھمەت سىزگە، گۈلبانۇم، — ئەنزەر قىزنىڭ قوللىرىنى تۇتتى، — سىز ماڭا ئىشەنچ، خۇشاللىق ئاتا قىلدىڭىز... — يىگىت قىزنى تولىمۇ يۇمشاق باغرىغا باستى.

— ئەنزەر، سىز ئۇچ ـ تۆت كۈندە ئىشىڭىزنى تۈگەتسىڭىز راستلا كېتەمسىز؟ — پىچىرلىدى گۈلبانۇم، — ئۇ چاغدا بىز...

— هەرقانچە يىراقلارغا كەتسەممۇ سىزنى يوقلاپ تۇرىمەن، ئۇنىڭسىزمۇ سىزگە شۇنچىلىك باغلىنىپ قالدىمكى، تاقەت قىلالمايمەن.

— راستما؟

— گېپىمگە ئىشەنمىسىڭىز، يۈرىكىمدىن سوراڭ...

گۈلبانۇم بېشىنى يىگىتنىڭ كۆكرىكىگە قويۇپ خىلىغچە ئۇنچىقمىدى. بىر چاغدىلا ئۇ لاپپىدە قايرىلىپ قارىدى.

— ئەنزەر، ئاپام تاماق ئۈستىلىنىڭ گېپىنى قىلىۋاتاتتى، — قىزنىڭ يىگىتتىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمايۋاتاتتى، — ياساپ بېرەلەمسىز؟

— تاماق ئۈستىلىگە ئەڭ ياخشى ماتېرىيال ئۈجمە ياغىچى. تەبىئىي گۈللۈك هەم رەڭدار چىقىدۇ، — دېدى ئەنزەر بىرەر كۈن بولسىمۇ قىزدىن ئايرىلمايدىغانلىقىغا خۇش بولۇپ، — مېنىڭ هويلامدا تىلىنغان ئۈجمە تاختىيى بار. ئۆتكەنكى هارۋىنى ئاچقىسىڭىز بىللە ئەكەلمەمدۇق. شۇ باهانىدە ئانام سىزنى كۆرىدۇ. سىزمۇ ساباهەت بىلەن تونۇشۇۋالمىسىز.

— قاچان؟

— ئىشىك - دېرىزە قاپاقلىرىنى بېكىتىپ، سىرلاپ بولغاندىن كېيىن بارايلى، بولامدۇ؟ ناهايىتى ئىككى - ئۈچ كۈنلۈك ئىش.

قۇياش ئورمانلار ئارقىسىغا قىڭغىيىپ، قەدىمىي دەرەخ غوللىرى ئارىلىقلىرىدىن چۈشكەن قىيپاش شولىلار قويۇق ئورمان ئىچىنى بىنەپشەرەڭ نۇر تۇمانى بىلەن بېزىدى، چاتقاللار روجەكلىرىدىن كۆرۈنگەن دەريا سۈيى خۇددى كۆكتىن تۆكۈلگەن ئۇنچە - مەرۋايىت ئۈۋاقلىرىدەك ۋىلىلداپ كۆزنى چاقاتتى. كەلگۈسى ئاقىۋەتلەر يۈرىكىنى ئەنسىزلىككە سېلىپ تۇرغان قەشقەر يىگىتى بىلەن تارانچى قىزى بۈگۈنكى

سایاھەتتىن كۆڭلى مەمنۇن بولۇپ چىرايلىرىدا بەخت كۈلكىسى يېلىنجاپ تۇرسىمۇ، قەلبىدە دېگىلى بولمايدىغان بىر خىل غۇۋالىق ھۆكۈمران ئىدى. ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ چوڭ يولغا چىقتى، ئاندىن ۋېلىسىپىتكە مىنىپ شەھەرگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

4

دەريانىڭ ئۇ قاتىدا
كۆرۈنگەن تېرەك بىزنىڭ.
سىزنىڭ كۆيمىگەن بىلەن ھوي بالا،
كۆيىدۇ يۈرەك بىزنىڭ.
گۈلبانۇم خېنىم كۆيدۇرۇۋەتتىڭ يۈرەكنى.

ئورنىتىلغان ئىشىك، دېرىزە قاپقاقلىرىنى ئوچۇق ھاۋارەڭ سىردا سىرلاپ بولۇپ، گۈلبانۇمنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرغان ئەنزەر لەمپە ئاستىدا راۋابىنى تىرىكلاتقاچ بوش ئاۋازدا ناخشا ئېيتىۋاتاتتى. تۇيدۇرماي كىرىپ كەلگەن گۈلبانۇممۇ شەپە چىقارماي توسۇق تاختاينىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇندى. ئۇ ئاۋاز چىقىرىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئاغزىنى تۇتۇۋالدى.

سەگىدەيدۇ يۈرەكلەر،
بولغاچ ھويلاڭ ھاۋالىق.
سۇمبۇل چاچلىق قارا كۆز ھوي بالا،
ماڭا كۆيەر ۋاپالىق.
گۈلبانۇم خېنىم بىللە كېتىلى ئەمدى.
.....
ئۆچكە بالىسى ئوغلاق،
ئوتنىڭ ئۇچىنى يەيدۇ.

تارانچىدىن تۇتقان يار ھوي بالا،
كۆزنىڭ يېغىنى يەيدۇ.
گۈلبانۇم خېنىم، كاۋاپ بولدىغۇ يۈرەك...

گۈلبانۇم تاقەت قىلالماي پۈسۈقىدە كۈلۈۋەتتى. ئەنزەر چۆچۈپ قايرىلدى ـ دە، راۋابىنى قويۇپ توسۇق ئارقىسىغا قاردى.

ـــ ھوي بالا، ـــ گۈلبانۇم ناخشىنى دوردى، ـــ كاۋاپ بولغان يۈرىكىڭنىڭ پۈرىقى ھويلىنى بىر ئاپتۇ.

ـــ ئەستاغپۇرۇللا، سىزنىڭ ماراپ تۇرغانلىقىڭىزنى بىلمەي قالماشمىغان غەزەلنى توۋلاۋېرىپتىمەن، ـــ ئەنزەر قۇلاقلىرىغچە قىزىرىپ كەتتى، ـــ قارىسام ئانىڭىز ئىدارىگە بارامدىكىن، بايا كىينىپ چىقىپ كەتتى. شۇڭا، ئۇنۇمنى قويۇپ بېرىپتىمەن.

ـــ تەشنا يۈرەكلەرنى قاندۇرغۇدەك مۇڭلۇق ناخشا ئېيتىدىكەنسىز، بۇ چاغقىچە نېمىشقا شۇنداق خەقلەر ئاڭلىغۇدەك ئېيتمايسىز؟

ـــ ئانىڭىزنىڭ راۋابىنى تونۇرغا تۇتۇرۇق قىلىپ، ئارقامغا تېپىپ ھويلىدىن قوغلاپ چىقىرىشىدىن قورقۇپ، زېرىكسەم ئىچىمدە غىڭشىپ يۈردۇم، ـــ دېدى ئەنزەر ھەزىل بىلەن، ـــ ھويلىدىن چىقساملا خۇددى يۈرىكىم مۇشۇ لەمپە ئاستىدا قالىدىغاندەك ئازابلىنىپ كېتىمەن.

ـــ بولدى قىلىڭ، ئەنزەر، ـــ گۈلبانۇمنىڭ بايىقى شادلىقى يوقىلىپ، ئۇنىمۇ بىردىنلا پەسلەپ كەتتى، ـــ مەنمۇ بەزى ئىشلارنى ئويلىسام يۈرىكىم سۇ.

ـــ قېنى باشقا كەلگەندە كۆرمەيمىزمۇ، ـــ ئەنزەرنىڭ قاشلىرى يىمىرىلدى، ـــ ئەمىسە ماڭامدۇق؟

ئۇلار تۇنۇگۇن قارادۆڭدىكى ئۆيگە بېرىپ تاختاي ئەكىلىشنى دېيىشىپ قويغاچقا، ئاخشام گۈلبانۇم پەزىلەتبۇۋىنىڭ

هارۋىسىنى ئاچىقىپ قويغانىدى. ئۇلار دەرۋازىغا قۇلۇپ سېلىپ يولغا چىقىشتى. مەھەللىدىن چىقىپ كەتكۈچە ئەنزەر ئالدىدا، گۈلبانۇم بىرنەچچە قەدەم ئارقىدا ماڭدى. لېكىن، بىردە بازىرىدىن ئۆتۈش بىلەنلا ئۇلار پاراڭلىشىپ بىللە مېڭىشتى. بۇ تۆت كۈندىن بېرى گۈلبانۇم لەمپە ئاستىغا كۆپ كەلمىدى، چۈشلۈك تاماقنىمۇ ئاپىرىپ بېرىپلا، ئۆيىنىڭ دېرىزىسىنى ئىشارە قىلىپ ئارقىغا يانىدىغان بولدى. چۈنكى، گۈلسۈمخان بىرەر شەپىنى سېزىپ قالدىمۇ ياكى قىزىنىڭ ياسىنىپ ـ تارىنىشلىرىدىن، گەپ ـ سۆزلىرىدىن گۇمانلانىدىمۇ، ئەيتاۋۇر ئىككى ـ ئۈچ كۈندىن بېرى قاپىقى يامغۇر بۇلۇتىدەك تۆتۈلۈپ، قىرىچە ـ يېنىچە تېگىپ يۇرەتتى. ئۇلۇشكۇن ئاخشام بىر چاغقىچە كوتۇلداپ چىقتى:

ـــ جۇڭاينىمەك كەتكۇر پەزىلەتبۇڭى «گۈلبانۇم ئەنزەرگە راسا ماس كەلگۇدەك» دەپ تىلىنى ئۇشۇتۇۋاتامدا، تىلىغا مەرەز چىققۇر، ـــ گۈلسۈمخان ئاچچىقىدا ئېغىر پۇشۇلدىدى، ـــ ئەمدى ئۆتەپ ـ تېشىپ قىزىمنى قاشقالىققا بېرىمەنمۇ؟ ئاغزىڭنى يېپىپ، تاماقنى ئاپىرىپ بېرىپلا ئوچۇق چىراي ئاچما. ئۇ قاشقالىق بىلەن قىلمىسا بولمايدىغان قانداق پاراڭ ئىكەن ئۇ ـ ھە؟! ياكى ھېلىقى دۇئانە نەغمىسى بىلەن تاڭگادەك سوزۇپ ئېيتىدىغان ناخشىسىغا ئاشىق بولۇپ قالدىڭمۇ؟

ـــ جېنىم ئاپا، بولدى قىلغىنا، بۇنىڭدىن كېيىن پاراڭلاشمىسام بولمىدىمۇ.

ـــ مېنىڭ جىنىم تۇيۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. سەنمۇ شۇ كۈنلەردە غەلىتىلا بولۇپ قالدىڭ، ئەگەر ئۇكاڭ ئەسقەر بىلىپ قالىدىغان بولسا خۇدا ساقلىسۇن، يوغان بالا تېرىيدۇ ئۇ شۇم، مېنىڭمۇ بۇ دۇنيادا تۇرۇشۇم ھارام بولىدۇ.

گەرچە گۈلسۈمخانىڭ بېسىمى بولۇۋاتسىمۇ، تۆت كۈندىن بېرى ئۇلار ئىككى نۆۋەت كېچىسى ئۇچرىشىپ خېلى بىر

ۋاقلارغىچە مۆڭداشتى. بۇمۇ گۈلبانۇمنىڭ يالغان ئېيتىشىدىن كەلگەن ئەپلىك پۈرسەت ئىدى. ئۇ بىرىنچى قېتىم «بىر دوستۇمنىڭ مەسلىھەت چېيىغا بارىمەن» دېگەن بولسا، ئىككىنچى قېتىم «دوستۇم زەينەپنىڭ بىر كۆڭلىكى بار ئىكەن، پىچىپ بېرىپلا يېنىپ كېلىمەن» دېدى. ئۇلارنىڭ ئوغرىلىقچە ئۇچرىشىشلىرىمۇ پەقەت گۈلسۇمخان ئانىنى ئېرىتىشنىڭ پىلانلىرىنى مەسلىھەت قىلىش ئىدى. مانا ھازىر قارادۆڭگە كېلىۋېتىپمۇ يەنىلا شۇ ئادەمنى زەردىگۆش قىلىدىغان ئىشلارنى سۆزلىشىپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇلار قارادۆڭنىڭ بارغانسېرى يۇقىرى ئۆرلەۋاتقان يولىدا ھارۋىنى ئىتتىرىپ خېلى ماڭغاندىن كېيىن ئوڭ تەرەپتىكى تار كوچىغا قايرىلىشتى. ئازادلىقتىن ئىلگىرى قارادۆڭدە قەشقەرلىكلەر ئورۇنلاشقان بىرنەچچە كوچا بولۇپ، نامراتچىلىق، ۋەيرانچىلىق، پاسكىنىچىلىق يېغىپ تۇراتتى. ھازىر بىر - بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن كوچىلار، سېلىنىپ كەتكەن بىر - بىرىدىن ھەشەمەتلىك قورۇ - جايلار، ھەر خىل پاسوندىكى ئۆيلەر، تال بوستانلىق، پېشايۋانلىق گۈللۈك ھويلىلار ئادەمنىڭ بەھرىنى ئاچاتتى. ئەنزەر گۈلبانۇمنى باشلاپ «ھېجىرچى» مەھەللىسىگە يېتىپ كېلىپ، ئالدىدا بىر ئېرىق سۇ ئېقىپ تۇرغان، ئۆزگىچە نەقىشلەنگەن قوش قاناتلىق يېشىل دەرۋازا ئالدىدا توختىدى. ئۆتكەندە ئەنزەرنىڭ ئېغىر كۆتەكىنى شۇنچە يىراقتا سۆرەپ كېلىشى، قارادۆڭنىڭ داۋان يولىدىن قانداق تارتىپ چىققانلىقى گۈلبانۇمنى ھەيران قالدۇردى. ئۇ خېلىلا ھېرىپ قالغانىدى.

ھويلا كىچىكرەك بولسىمۇ، ئۇدۇلدىكى پېشايۋانلىق ئۆچ ئېغىز ئۆي، ئۇنىڭ ئۆگزىسىگە تىرەك قويۇپ ياماشتۇرۇلغان تال بوستان، كوچا تەمىغا ياندىپلا سېلىنغان ئامبار، چايخانىلار ئاپپاق ئاقارتىلغان بولۇپ، پېشايۋان تۈۋرۈكلىرى، ئىشىك - دېرىزىلەر سۇس بېغىررەڭ سىرلانغانىدى. بولۇپمۇ تال بوستاندا ئېسىلىپ

تۇرغان قارا چاراس، ئاتباغرى، كۆك ئۇزۇملەر تېخى پېتىلمىگەن بولسىمۇ هويلىغا هۆسن قوشۇپ تۇراتتى.

هويلىدىكى شەپنى ئاكلىغان بولسا كېرەك، ئۆيدىن ئېگىزگىنە، بادام يۈزلۈك، ئورۇقمۇ ئەمەس، سېمىزمۇ ئەمەس، قىرىق نەچچە ياشلار چامىسىدىكى بىر ئايال چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ قارا ئەتلەس ئىچىدىكى تولغان بەدىنى، سۈزۈك ئاق يۈزى، بولۇپمۇ كۆز ـ قاشلىرىنىڭ چاقناپ تۇرۇشى ياشلىقىدا نۇقسانسىز بەرنا قىز ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. قوللىرىغا قويغان قېپقىزىل خىنە قارىداپ چېچەكلەشكە باشلىغانىدى. ئايالغا سوئالدىشىپلا ئون تۆت ـ ئون بەش ياشلاردىكى بىر قىزمۇ چىقىپ گۈلبانۇمغا كۈلۈپ قاراپ قويدى. قىزنىڭ ئىنچىكە تۈز قاشلىرى، مەرمەردەك يارقىن مەسۇم چىرايى، جىنەستىدەك كىچىك هال رەڭ لەۋلىرى، غۇبارسىز كۆزلىرىنى كۆرگەن گۈلبانۇم ئەنزەرنىڭ: «ساباهەت ئاچام نۇرئامىنەمنىڭ ئۆزىلا» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسكە ئالدى.

ـــ گۈلبانۇم، ـــ ئەنزەر پېشايۋاندا سۈرلۈك قاراپ تۇرغان ئايالغا قارىدى، ـــ مېنىڭ ئانام مۇئەتتەرخان بولىدۇ.

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، چوڭ ئاپا، ـــ گۈلبانۇم ئېگىلىپ تەزىم قىلدى.

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ـــ مۇئەتتەرخاننىڭ چىرايى سەل ئېچىلدى، ـــ تىزلىقما؟ تىز ـ ئامان تۇردىڭىزما؟ ئۆيىڭىچىڭىز تىزلىقتۇ؟

ـــ ئانا، بۇ ياق، ـــ ئەنزەر گۈلبانۇمغا قاراپ قويدى، ـــ مەن ئىشىنى قىلىۋاتقان غوجايىنىنىڭ قىزى بولىدۇ. ئىسمى گۈلبانۇم. ئۇلار تاماق ئۈستىلى ياساتماقچىكەن، ئۇجمە تاختىيىغا كەلگەن.

ـــ ئوبدان بوپتۇ، بالام، قېنى مېهمانىنى باشلىمامسەن.

ئايال ساهىبخانىنىڭ سۈرلۈك قارىشىدىن قورققان گۈلبانۇم «رەهمەت» دېمەكچى بولدى ـ يۇ، ئەنزەرنىڭ شەرەت قىلىشىدىن

قورۇنۇپقىنا ئوتتۇرىدىكى مېھمانخانىغا قەدەم ئالدى. مېھمانخانا كونا ئادەت بويىچە گىلەم بىلەن بېزەلگەن بولۇپ، چۆرگۈلىتىپ تاۋار، دەبىنزە كۆرپىلەر سېلىنغانىدى. گۈلبانۇم تامدىكى چوڭايتىلغان رەسىم رامكىسىدىكى شالاڭ چاچلىرى چارلاشقان، كۆز ھەم قوۋۇزلىرى ئولتۇرۇشقان سالاپەتلىك ئادەمنىڭ سۈرىتىگە كۆز تاشلىدى ـ دە، ئەنزەرگە ئوغرىلىقچە قارىۋالدى. بۇ ئەسنادا ساباھەت كىچىك شىرەنى يۇمىلىتىپ ئەكىلىپ، پاكىز گۈللۈك داستىخاننى سالدى، ئاندىن تاتلىق ـ تۇرۇملارنى تىزىپ، پەتنۇستا چاي ئەكىردى. ئۇ نازۇك قوللىرى بىلەن گۈلبانۇمنىڭ چىنىسىگە بىر كاللەك ناۋات سېلىپ قويدى.

ـــ مەزىلەرگە بېقىڭا، ئاچا، ـــ دېدى ساباھەت قول قوۋۇشتۇرغان ھالدا، ـــ بەك چىرايلىق ئىكەنسىز، ئاكامنىڭ نەچچە كۈنىنىڭياغى ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ يۈرۈشىنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى بىلدىم.

گۈلبانۇم بىلەن ئەنزەر تەڭلا كۈلۈۋەتتى.

ـــ مۇشتەتك تۇرۇپ يامانلىقىنى بۇنىڭ، ـــ ئەنزەر باش چايقىدى.

ـــ ۋاي جېنىم، ئون بەش ياشقا كىرگەن تۇرسام، ئۇنچىلىك ئىشلارنى سېزەلمەمدىم؟ گۈلبانۇم ئاچا، سىزنىڭ تېگىڭىز نەلىك؟

ـــ غۇلجىلىق.

ساباھەت ئەنزەرگە يالتىيىپ قاراپ قويۇپ، سىرتقا چىقىپ كەتتى ھەم ئانچە ھايال بولمايلا قايتىپ كىردى. ئەمما، شۇنىڭدىن كېيىن ئېغىز ئاچمىدى. جىيەن سىڭلىسىنىڭ گەپ ـ سۆز، ھەرىكەتلىرى ئەنزەرنى گۇمانغا سېلىپ قويدى.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم چايلىرىنى ئىچىپ، چىنىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، تاختايلارنى ھارۇغا باسقۇچە مۇئەتتەرخان چىقمىدى. بىراق، ئۇلار ھارۇنىي سۆرەپ كوچىغا چىقىشى بىلەن ئاق سىرىق، قىزىلكوس يۈزى پارقىراپ تۇرغان يىگىرمە ئىككى ـ

يىگىرمە ئۇچ ياشلاردىكى ئۆسكىلەڭ بىر بالا يۇگۇرۇپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— ئاكا، كەلگەنمىدىڭ؟ — بالا گۇلبانۇمغا گۇمان بىلەن قاراپ قويدى.

— ئۆتكەندە مەن سىزگە ئاشخانىدا ئىشلەيدۇ، دېگەن ئىنىم شۇ، — دېدى ئەنزەر گۇلبانۇمغا قاراپ، — ئىسمى ئابدۇسەمەت.

— ياخشىمۇ سىز؟ — گۇلبانۇم كۇلۇپ باش ئەگدى.

— ياخشىمۇ سىز.

— ھە، ھاسىراپ كېتىپسەنغۇ؟ — ئەنزەر، ئابدۇسەمەتنىڭ تەرلەپ كەتكەن پېشانىلىرىگە قاراپ قويدى.

— ئۆيدە بىر نەرسەم ئۇنتۇلۇپ قاپتىكەن.

گۇلبانۇم ئابدۇسەمەتنىڭ كۆزلىرىنىڭ، بادام يۈزىنىڭ ئاپىسىنىڭكىگە ئوخشايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ ئوچۇق دەرۋازىدىن ھويلا ئىچىگە كۆز تاشلىشىغا مۇئەتتەرخان دالان ئۆيدىن چىققانچە گۇلبانۇمغا ئالايغاندەك قىلىپ قاراپ غىپپىدە كىرىپ كەتتى. ئۇنىڭسىزمۇ ئانىسىنى مېھمانىنىڭ ھۆرمىتىنى قىلماي مېھمانخانىغا قەدەم ئالمىغانلىقى، ھەتتا «خوش» دەپ ئۆزىتىپ قويمىغانلىقىدىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولغان ئەنزەر بۇ ھالدىن تېخىمۇ نومۇس ئوتىدا پۈچىلاندى. ئۇلار تار كوچىدىن چىقىپ، چوڭ يولغا قايرىلىدىغان دوقمۇشقا كەلگەندە گۇلبانۇم ئارقىسىغا قارىغاندى، دەرۋازا ئالدىدا ئۇلارغا قاراپ تۇرغان مۇئەتتەرخان قايرىلىپلا ھويلىغا ئۆزىنى ئالدى. بۇ سىرلىق مۇئامىلىدىن كۆڭلى سۇنغان گۇلبانۇمنىڭ يۈرىكى ئەنسىز دۈپۈلدەپ كەتتى.

گۇلبانۇمنىڭ ئەنسىرىگىنى ئورۇنلۇق ئىدى. مۇئەتتەرخان دالان ئۆيگە كىردى ـ دە، سۈپىدا ئولتۇرۇپ كىمنىدۇر ئاچچىق تىللىدى. بايا ئۇ گۇلبانۇمنى كۆرۈپلا، غۇلجا تارانچىلىرىنىڭ پۈشتى دەپ ھېس قىلدى بولغاي ئوچۇق چىراي ئاچمىدى. شۇڭا، ساباھەتكە: «تېگى نەلىك، گەپكە سېلىپ باققىن، قىزىم» دەپ

بۇيرۇغاندى، يېشىغا يېتىپ قالغان بۇ قىزمۇ چاندۇرماي گەپ ئېلىپ مومىسىغا يەتكۈزدى. شۇنداللا مۇئەتتەرخان مېھمانلىك ئالدىغىمۇ چىقمىدى، ئۇزىتىپمۇ قويمىدى. ئەگەر ئوغلى ئەنزەر يالغۇز بولغىنىدا ئىدى، كېلىشتۈرۈپ كاچىتىغا سېلىشتىن يانمايتتى.

— ساباھەت ! — ۋارقىرىدى مۇئەتتەرخان، — قېنى سەن؟

مېھمانخانىدىكى ئۇستەل، چىنە ـ قاچىلارنى يىغىشتۇرۇۋاتقان ساباھەت مومىسىنىڭ چۈس مىجەزىنى بىلگەچكىمۇ «مانا مەن» دېگىنىچە يۈگۈرۈپ كىردى.

— ھېلىقى پاخپاق «تېگىم غۇلجىلىق» دېدىما؟

— شۇنداق، ئانا، — ساباھەت كىچىكىدىن مومىسىنى ئانا دەپ چوڭ بولغانىدى.

— ئۇلاردىن گەپ ئېلىپ باقمىدىڭما؟ راستلا چىقىشىپ قالغاندەك تۇرامدا؟

— مەن ئۇ قىزغا: «بەك چىرايلىق ئىكەنسىز، ئاكامنىڭ ئېچىلىپ ـ يايراپ يۈرۈشىنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى بىلدىم» دېسەم ئىككىلىسى كۈلۈپ كەتتى.

— ئاكاڭ بىرنېمە دېمىدىما؟

— ئۇ، «مۇشتىتەك تۇرۇپ يامانلىقىنى بۇنىڭ» دېگەندەك قىلدى.

— ھە بىلدىم، ھەممىسى ئېنىق بولدى، خەپ، ئەنزەر، خەپ، ئەنزەر.

— ئانا، بىراق ئۇ قىز شۇنداق مۇلايىم، ئوچۇق ـ يورۇق، ئوبدان قىز ئىكەن.

— يوقال، قانجۇق! مۇلايىم، ئوچۇق ـ يورۇقلۇقى قۇرۇپ كەتسۇن، — قىز ئالمان ـ تالمان چىقىپ كەتتى، لېكىن مۇئەتتەرخان غايىبانىسىگە ۋارقىرىغىلى تۇردى، — ئۆز زامانىسىدا سېنىڭ دادىڭ دېگەن غۇلجىلىق تارانچىمۇ شۇنداق مۇلايىم، ئوچۇق ـ يورۇق، تىلى تاتلىق، مۇئامىلىسى ئىللىق،

ئايىغدا قوُرت ئوّلمەيدىغان شەرىن ـ سوُخەن كازاپ ئىدى. ئوُ ئاشوُ ھېيىللىرى بىلەن قىزىم نوُرئامىنەم ھەم بوۋاكىنىڭ بېشىنى يېگەن.

مۇئەتتەرخان غەزەپ ئاچچىقىدا ۋارقىرىغانسېرى كونا جاراھەت ئېغىزى ئېچىلىپ، كوّكۈلسىز ئەسلىمىلەر ئوُنى تېخىمۇ ئەسەبىيلەشتوُرۇۋەتتى. قىزى نوُرئامىنەمنىڭ بىر كوّزىدىن قان، بىر كوّزىدىن نادامەت زەردابلىرى ئاققان شوُ كوُنلەر، مەخەت ئەپەندىنىڭ يەرلىك قاراكُغوُ توُرمىدە تارتقان ئازابلىرى، تاياق، تاسما، ئارغامچا سىم دەستىدىن قان ئوُيوُپ كەتكەن تېنى! قارىداپ كەتكەن جەسەت! مانا بوُلارنىڭ ھەممىسى تاش يوُرەك تاشمەمەتنىڭ شان ـ شوّھرەت، ئەمەل ئوُچوُن كەلتوُرگەن خورلوُق ـ نادامەتلىرى ئىدى. ئادەمنىڭ ئەقلى لال بولىدوُ، ئوُ نېمانچە تېز ئوّزگىرىپ كەتكەن ـ ھە؟!

«مەن... مەن نوُرئامىنەم بىلەن ئوّمۇرلوُك جوُپىتى ھالالدىن بولوُشقا قەسەم قىلىمەن! كوّزىدىن بىر تامچە ياش ئاقتوُرسام ئىت بولاي! تۇزكور بولوُپ كېتەي، بېشىمغا دوزاخ ئوتى ياقسىمۇ، بالايىبەتتەرلەر گەجگەمدىن باسسىمۇ مەڭگوُ ۋاپا رىشتىمنى ئوُزمەيمەن! ئوُنى ئاسرايمەن، قوغدايمەن، ئەبەدىلئەبەد ھىماتى بولىمەن!...»

مانا بوُ، مەخەت ئەپەندى بىلەن مۇئەتتەرخان تويغا قوشوُلمىغاندىن كېيىن تاشمەمەتنىڭ پەردىشەپنى قايرىپ قويوُپ، ئوّيگە ئوُسوُپ كىرگەنچە تىزلىنىپ ئولتوُروُپ ئېيتقان سوّزلىرى، ئەھدە ـ ۋاپالىرى ئىدى!

تاشمەمەت ئەنە شوُنداق شەرىن تىلى، ھىيلە بىلەن يوُغوُروُلغان يوُرىكىدىن چىققان ۋەدىلەرنى كوُرمەك قېتىم قىلىپ، ساددا، ئاق كوّكوُل نوُرئامىنەمنىمۇ ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغاندى.

بىر كوُنى مۇئەتتەرخان قىزى بىلەن ئايرىم سوّھبەتلىشىپ ئانىلىق نەسىھەتىنى قىلدى:

— قىزىم، سىز ئەمدىلا ئون ئالتە ياشنى تۇگەتتىڭىز، ئۇ بالا بولسا غۇلجىلىق ھەم ھەربىي ئىكەن. بىر كۈنلەرگە كەلگەندە ھەربىي سەپتىن چېكىنىپ، يۇرتىغا قايتىدۇ. ئۇ چاغدا سىز مۇساپىرچىلىق تارتىپ قالىسىز. ئۇنىڭ ئۇستىگە بىز سىزگە قانداق چىدايمىز؟ بولۇپمۇ دادىڭىز سىزگە بۆلەكچىلا ئامراق.

— تاشمەمەت، — پىچىرلىدى نۇرئامىنەم، — يۇرتىغا كەتمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ غۇلجىدا تارتىشقۇدەك ئاتا ـ ئانىسى، قېرىنداشلىرىمۇ يوق ئىكەن...

— سىز ئىشەندىڭىزما؟

— ئۇ... ئۇ... ھەرگىز يالغان ئېيتمايدۇ... ئۇنىڭغا ئۆزۈمدىنمۇ بەكرەك ئىشىنىمەن.

ئاردىدىن ئىككى يىل ئۆتكەندە نۇرئامىنەمنىڭ بۇ پاك ئىشەنچىنى تاشمەمەتنىڭ سوتتا بەرگەن جاۋابى سۈندۈردى:

— مەن كەلگۈسى ئىقبالىم، شان ـ شۆھرىتىم ئۈچۈن ئەكسىلئىنقىلابچى ئائىلىدىن چەك ـ چېگرانى ئاجرىتىمەن. چۈنكى، گېنېرال بولۇشنى ئويلىمايدىغان ئەسكەر ياخشى ئەسكەر ئەمەس.

— تاشمەمەت، بەرگەن قەسەملىرىڭىزنى، ئەھدە ـ ۋاپالىرىڭىزنى ئۇنتۇدىڭىزمۇ؟ ئۇنداق باغرى تاشلىق قىلماڭ، بىر ياشلىق قىزىمىزنى ئويلاڭ، — دېدى نۇر ئامىنەم يامغۇردەك ياش تۆكۈپ.

— تىل دېگەننىڭ سۆڭىكى يوق، ئادەم بالىسىنىڭ مىزانى، بىرەر مەنپەئەتكە ئېرىشمەكچى بولغاندا تىل دېگەننى ئېغىز ئىچىدە قانچىلىك ئويناتسا بولىۋېرىدۇ...

بىچارە ناتىۋان قىزنىڭ ئاق كۆڭلى، ساپ قەلبى، غۇبارسىز ئىشەنچى ئاخىر ببرىپ شامۇ سەھەرلەردە، پىنھان تۇنلەردە تۆككەن كۆز ياشلىرىغا، ياش ھاياتىغا زامىن بولدى.

... مۇئەتتەرخان بۇلارنى قانداقمۇ ئۇنتۇيالىسۇن؟ بالىنىڭ تىرىنقى كېسىلسە ئانىنىڭ يۈرىكى تىلىنمامدۇ؟ شۇنداق، بۇ

مېهرىبان ئانىنىڭ يۈرىكى سۆيۈملۈك كىشىلىرىنىڭ قەبرىستانلىقىغا ئايلاندى. مەخمەت ئەپەندى، قىزى نۇرئامىنەم ئۇنىڭ قەلب قەبرىستانلىقىغا كۆمۈلدى. ئەڭ دەھشەتلىكى ئۆمۈرلۈك ۋاپادارى مەخمەت ئەپەندى راسا قىيناققا ئېلىنىۋاتقان چاغلار ئىدى، سەۋر ـ تاقىتى چېكىگە يەتكەن مۇئەللىمخان بىر كۈنى «ھەربىي تەشۋىقات ئەترىتى»نىڭ باشلىقى تاشمەمەتنىڭ ئىشخانىسىغا بېسىپ كىردى. ئۇ قاپىقى يامان قاراۋۇللار، ئېسىقلىق تۈرغان قوراللارنىڭ سۈرىدىن قورقۇپ قالمىدى.

ــ سىز مەخمەت ئەپەندىنى نېمە گۇناھى ئۈچۈن شۇنچە قىيناققا ئالىسىز؟ ــ مۇئەللىمخانىڭ كۆزلىرىدىن ئۇچقۇنلار چاچرىدى، ــ بىلمەن، ئۇنىڭ قىزىنىڭ كۆز يېشىغا چىدىيالماي سىزگە دەپ سالغان بىرنەچچە ئېغىز تىلى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىۋاتىسىز.

ــ بىز غۇلجىلىقلار كەڭ قورساق، بىلىملىك، مەدەنىيەتلىك خەق، ئاداۋەت دېگەننى بىلمەيمىز، تۇغرا، مەخمەت مېنى: «مۇنا-پىق، كاززاپ، ئىبلىس، خارۇزار بولۇپ ئۆلۈكۈڭ كوچىدا قالدۇ» دەپ تىللىغانىدى، بىراق مەن بىر ئوبدان ياشاۋاتامدىم؟ ــ تاشمەمەت بىردىنلا ئەسەبىيلەشتى، ــ مەن ساڭا دەپ قويايى، كىمنىڭ خارۇزار بولۇپ ئۆلۈشىنى ئىنقىلاب بەلگىلەيدۇ.

ــ بۇ گېپىڭچە ئۇنى ئۆلتۈرمىگۈچە كۆڭلۈڭ ئەمىن تاپمايدىكەن ـ دە، ــ مۇئەللىمخانىڭ چوڭ كۆزلىرى غەزەپتىن چاچراپ چىقىپ كەتكۈدەك بولدى، ــ غۇلجىلىق سەندەك قارا نىيەت، ۋىجدانسىز، ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمايدىغان بولىدىغان بولسا، شۇ خەق بار كوچىغا قارايدىغان بولسام يۈزۈم قارا بولۇپ كەتسۇن!...

ئاچچىق يۇتۇۋالغان مۇئەللىمخان جالاقلاپ تىترەپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ شۇنىڭدىن باشلاپ ھەپتىگىچە سۈدىن باشقا نەرسە ئىچمەي يېتىپ قالدى. تاشمەمەت دېگىنىنى قىلدى، ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپلا مەخمەت ئەپەندىنىڭ

ئۆلۈكىنى ئون ئالتە ياشلىق ئەنزەر يۈدۈپ ئەكەلدى. بۇ چاغدا ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەن بولسىمۇ «ئەكسىلئىنقىلابچى»نىڭ پۇشتى بولغاچقا يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇشقا ئىمكان بولمىدى. شۇڭا، ياغاچچىلىققا شاگىرتلىققا كىردى، ئۇستىسى قازا قىلغاندىن كېيىن بىر ئاشپەز ئۇستامغا يېلىنىپ ھۈنەر ئۆگەندى.

مەخەت ئەپەندى ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئائىلىسىگە ئاسايىشلىق بولمىدى. «بىرگە زەربە بېرىش، ئۇچكە قارشى تۇرۇش» چوڭقۇرلىشىپ ئەكسىلئىنقىلابچىلارغا زەربە بېرىش، قېزىپ چىقىرىش ھەرىكىتى يېزا، كەنت، كىچىك ئەترەتلەرگىچە، شەھەرلەردە مەھەللە، ئاھالە كومىتېتلارغىچە كېڭىيىپ شىددەتلىك قۇيۇنغا ئايلاندى. تاشمەمەتنىڭ ئىچكى جەھەتتىن ئىس قويۇپ بېرىشى بىلەن ئەكسىلئىنقىلابچىنىڭ ئايالى مۇئەتتەرخان بىلەن ئوغۇللىرى ئەنزەر، ئابدۇسەمەتلەر بىرقانچە قېتىم تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەشكە تارتىلدى، كوچىدا سازايى قىلىندى. ئۇلارنىڭ سىرت بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈش ئۈچۈن، ئىشكىگە: «ئەكسىلئىنقىلابچى، سىنىپىي دۈشمەن قارا ئۇۋۇسى» دەپ يېزىلغان تاختاي ئېسىلدى.

بىر كۈنى ئەنزەر ئانىسى ھەم ئون ئالتە ياشلىق ئىنىسى ئابدۇسەمەتكە مۇنداق دېدى:

— ئانا، بىز قەشقەردىن كېتەيلى، ئاشۇ لەنىتى «ئەكسىلئىنقىلابچى» دېگەن قالپاق بار ئىكەن، بۇ يەردە بىزگە كۈن يوق، ھەرگىز چىرىغىمىز ئۆرە كۆيمەيدۇ.

— نەگە كېتىمىز، بالام؟

— غۇلجىغا، ئۇ يەردە ھۈنەرۋەن ئاز ئىكەن، مەن سىلىنى گۈلدەك بېقىپ كېتەلەيمەن.

— غۇلجىغا؟! — مۇئەتتەرخاننىڭ بىردىنلا چىرايى ئۆڭدى، — يەنە شۇ غۇلجىغما، ئاشۇ خەقنى كۆرەر كۆزۈم يوق، بالام.

— جېنىم ئانا، ھەممە يۇرتتا ئەسكىمۇ بار، ياخشىمۇ بار.

ئويلاپ كۆرسىلە، سىلىنىڭ يۈزلىرىگە قارا سۈۋاپ كۈرەش قىلغان، رەھىم - شەپقەت قىلمايۋ ئۇرغان ئەر - خوتۇنلارمۇ قەشقەرلىكقۇ؟!

— راست، ئانا، ئاكام توغرا دەيدۇ، — كۈرەش مەيداندا كۆپ تاياق يەپ كەتكەن ئابدۇسەمەت دەرھالا ئاكىسىنىڭ تەرىپىنى ئالدى، — ئىشكىمىزگە ئېسىلغان ئاشۇ تاختاي بار ئىكەن، كۈرەش سەھنىسىدىن چۈشەلمەيمىز. ئۇلار تېخى سىزنى...

— ھە، ئۇلار مېنى يەنە نېمە قىلماقچىكەن؟ — كۈرەش، پىپەنىڭ ۋەھشىيىتىدىن قورقۇپ كەتكەن مۇئەتتەرخان چۆچۈپ سورىدى، — دېگىنە قېنى، ئادەمنى رەللە قىلماي.

— ئۇلار... ئۇلار... سىلىنى «قوتۇر ئېشەككە تەتۇر مىندۈرۈپ، ئەسكى داسنى چالدۇرۇپ سازايى قىلساق بۇ خوتۇنىڭ ھەيۋىسى چۈشىدۇ» دەيدۇ.

— نېمە، نەدىن ئاڭلىدىڭ؟

— ئاكتېپلارنىڭ ئىشخانىسى ئىشكى ئالدىدا.

— ئانا، ئارىسالدى بولمىسىلا، — دېدى ئەنزەر جىددىيلىشىپ.

— كېتىمىز دەپلا كەتكىلى بولامدۇ، بالىلىرىم، — قوتۇر ئېشەكنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان مۇئەتتەرخان يۈمشاپ قالدى، — يۈرتتىن يۈرتقا كېتىش ئاسان دەپ ئويلامسىلەر؟ ئاڭلىسام، غۇلجا دېگەن يەرگە ئۆتكۈزمەسمىش.

— مەن بۇنىڭ يولىنى قىلىپ قويدۇم، — ئەنزەر پەس ئاۋازدا سۆزلەشكە باشلىدى.

ئەنزەرنىڭ كىچىكىدىن تارتىپ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكىچە بىر پارتىدا ئولتۇرۇپ ئوقۇغان نۇرمۇھەممەت دەيدىغان جانجىگەر ئاغىنىسى بار ئىدى. ئۇنىڭ دادىسى ئېلاخۇن دوپپا - تۇماق بازىرىدا يازدا دوپپىچىلىق، قىشتا تۇماقچىلىق قىلاتتى. 1963 - يىلى غۇلجىلىق شەھىدىن دەيدىغان شوپۇر بالا قەشقەرگە يۈك تارتىش جەريانىدا ئېلاخۇن تۇماقچىنىڭ قىزى مۇبارەكخان بىلەن

تونۇشۇپ قالغاندى. كۇنلىرىنى غورىگىل ئۆتكۈزۈۋاتقان ئېلاخۇن تۇماقچى «نىكاھ غايىب» دېگەن ئەقىدە بويىچە چىرايلىق تۇيۇ قىلىپ قىزىنى غۇلجىغا يولغا سېلىپ قويدى. شۇنىڭدىن بېرى شەمشىدىن ھەر قېتىم كەلگىنىدە مۇبارەكنى ئەكېلىپ، نۇرغۇن سوۋغا ـ سالاملار بىلەن قېيىنئاتا ـ قېيىنئانىسىنى يوقلاپ تۇراتتى.

ـــ توۋا قىلدىم خۇدايىم، مۇنداقمۇ غۇلجىلىقلار بارئىكەن ـ ھە؟ ـــ مۇئەتتەرخان ياقىسىنى تۇتتى، ـــ ئاۋۇ تاشمەمەت دېگەن شاۋۇچى نەدىن تۆرىلىپ قالغان بولغىيدى؟

ـــ ئۇنداق گۇيلار، ـــ دېدى ئابدۇسەمەت، ـــ ھەممە يەردىن تېپىلىدۇ، ئانا.

ـــ ئۇلۇشكۇن ئاغىنەم نۇرمۇھەممەت بىلەن كۆرۈشكىلى ئۆيىگە بارغانىدىم، ـــ ئەنزەر سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ شەمشىدىن قەشقەرگە ئاق ئوغۇت يۆتكەش سەۋەبىدىن يالغۇز كېلىپ قاپتۇ. ئۇ ئائىلىمىزنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەتنى ئاڭلاپ: «سىلەر سىياسەت ئايدىڭلاشقۇچە بىرنەچچە يىل قەشقەردىن ئايرىلىپ بىر يەرگە كەتمەسكىلار، بۇ ئىنقىلاب سىلەرگە كۇن كۆرسەتمەيدۇ» دەپ ئېيتتى، شۇڭا ئېلاخۇنكام بىلەن نۇرمۇھەممەت ئۇنىڭغا غۇلجىغا ئەكېتىشنى ئېيتقانىدى. ئۇ: «چاتاق يوق، قېيىنئانامغا قىزىنى كۆرسەتكىلى ئەكېتىۋاتىمەن، بۇلار بولسا ئايالىمنىڭ ئىنىلىرى» دەيمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە تەكشۈرۈش ئورنىدا مېنىڭ ئاغىنىلىرىم بار، دەيدۇ.

ـــ ئانا، شۇنداق قىلايلى، ـــ دېدى ئابدۇسەمەت يېلىنىپ، ـــ بۇ يەردە دەككە ـ دۇككىدە ئۆلۈمنى كۈتۈپ ياتمايلى.

ـــ شەمشىدىنكامنىڭ دېيىشچە، غۇلجىدىكى قارادۆڭ، توپا ـ دەڭلەردە قەشقەرلىكلەر ئولتۇراقلاشقان مەھەللىلەر ئىنتايىن كۆپ ئىكەن، ـــ دېدى ئەنزەر ئىشەنچ بىلەن.

ـــ ئۇ شۇپۇر قاچان ماڭىدىكەن؟ ـــ مۇئەتتەرخان قايىل

بولۇپ قالغاندى.

ــ قەشقەردىن ئۇرۇمچىگە يۆتكەيدىغان يۈك بار ئىكەن. شۇ ھەل بولغان ھامان ماڭىدىغان ئوخشايدۇ، ــ ئەنزەر ئىشىنى خېلىلا پۈختا قىلغاندەك قىلاتتى، ــ بەلكىم ئىككى ـ ئۈچ كۈن كېتەر.

ــ بوپتۇ، بالام، ــ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا تۇپراققا كۆزى قىيمىغان مۇئەتتەرخان يىغلىدى، ــ قارا كۈنلەر ئۆچۈن يىغىپ قويغان ئازراق پۇلمۇ بار، ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەتلىرىمنى ساتسام، ئۇ يەردە ئۆي ـ ماكانلىق بولۇپ قالارمىز، ھەممە يەر خۇدانىڭ زېمىنى.

... يۇرەك زېدىسى بولۇپ كەتكەن مۇئەتتەرخان ئانا قارا كۈنلەرنى ئەسلەپ ياش تۆكۈپ ئولتۇرغان مۇشۇ پەيتتە، ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم بەيتۇللا ئالدىدىكى بىر ئاشپۇزۇلدا پىپتىرمانتا يەپ ئولتۇراتتى. ئۇلار ئۇجمە تاختىيى بېسىلغان تاشكا ھارۇنى كۆرۈنگۈدەك يەرگە قويۇپ قويغانىدى.

ــ ئەنزەر، مەن تويۇپ قالدىم، بەك شورپىلىق ئىكەن، ــ دېدى گۈلبانۇم تەخسىسىنى نېرى ئىتتىرىپ.

ــ ئازلا قاپتۇغۇ، غەيرەت قىلىڭ، ــ ئەنزەر قىزىنىڭ مايلىشىپ كەتكەن قوللىرىغا قارىدى، ــ بۇ ئاشپۇزۇلىنىڭ مانتىسىنىڭ داڭقى بار، مەن پات ـ پاتلا ئانامغا ئالغاچ كېتىمەن.

ئۇلار سۆزلىشىپ تۇرۇشىغا ئاشخانىغا بىر جۈلدۇر كېپەن دۇئانە كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۆڭۈپ رەڭگىنى يوقاتقان مايسا رەڭ چاپىنىنىڭ قولتۇق، يەڭلىرى يىرتىلغان بولۇپ ئىسلىشىپ قارىدىغان مازلار ساڭگىلاپ تۇراتتى. چاپىنىنىڭ ئىككىلا پېشىدە ماڭ زېدۇڭنىڭ ھەرخىل ئىزناكلىرى، قەلەي تۇگمە، قۇتا ئېغىزلىرى، سولياڭ گۈللەر شالدىرلاپ ئېسىلىپ تۇراتتى، چىگىشلىشىپ كەتكەن قىزغۇچ بۇجۇغۇر ساقاللىرى كىر بويۇنلىرىنى، قوتۇر باسقان ئېڭەك ـ يۈزلىرىنى بېسىۋالغان بولۇپ، سەرسان كۆزلىرىدىن ئۇنىڭ سەۋدايى ئىكەنلىكىنى

بىلىۇالماق تەس ئەمەس ئىدى. ئۇ تاماق ئۈستەللىرى ئوتتۇرىسىدىكى يولدا قېتىپ تۇردى ـ دە، ئوڭ قولىنى شارتلا كۆتۈردى:

ـــ ئالدىغا بۇرال، ئالغا قاراپ ئاتاكا، ھۇررا!... ـــ سارائ ئۈستەللەرنى قۇيۇندەك ئايلىنىپ يەنە ئورنىغا كېلىپ تۇردى، ـــ گېنېرال بولۇشنى ئويلىمايدىغان ئەسكەر ياخشى ئەسكەر ئەمەس!...

ـــ چىقىپ كەت خۇمسى، بۇ سېنىڭ ئۇرۇش مەيدانىڭ ئەمەس، ـــ ۋارقىرىدى ئاش تۇشۇپ، ئۈستەل سۇرتۇپ يۇرگەن بالا دەسمال بىلەن ئۇنىڭ گەجگىسىگە ئۇرۇپ، ـــ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دىكى ئۇرۇش ئاپام بىلەن دادامنىڭ بېشىنى يېگەن، ۋۇ شۇملۇقنى تىلەيدىغان نىجىس.

سەۋدايى سارائ يۈز ـ بۇيۇنلىرىغا شاپىلداپ تېگىۋاتقان دەسمالغا پەرۋا قىلماي يەنە قېتىپ تۇراتتى.

ـــ قېنى ئۇرۇشتا ئوردېن ـ مېدالىلار بىلەن شان ـ شۆھرەت قازانغان گېنېرالغا سەدىقە ـ پېتىر ئاتا قىلىڭلار...

بايا سارائ كىرگەندىلا چىرايى تاتىرىپ كەتكەن ئەنزەر گۈلبانۇمنىڭ ئالدىدىكى ئاشقان مانتا بىلەن ئۆزىنىڭ تەخسىسىدىكى بىرنەچچە مانتىنى قوشۇپ ئۇنىڭ سولياۋ خالتىسىغا تۆكۈپ بەردى.

ـــ ياخشى، مانا بۇ ئەسكەرنى پەيجاڭلىققا كۆتۈردۇم، ـــ سارائ قاسماق قوللىرىنى ئەنزەرنىڭ مۇرىسىگە قويغاندى، ئۇ ئاستا چۈشۈرۈۋەتتى، ئاڭغىچە ئاشپەز ئۇستام بىلەن بىرنەچچە مۇلازىملار سارائنى ئىتتىرىپ سىرتقا چىقىرىۋەتتى. بىراق، ئۇنىڭ:

ـــ خەپ ئەكسىلئىنقىلابچىلار، قىزىم ساباھەت سەنلەرنىڭ ئەدىپىڭلارنى بېرىدۇ، ـــ دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلىغان ئاشپەز، مۇلازىمەتچى، خېرىدارلارنىڭ ھەممىسى پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كېتىشتى.

— يۇرۇڭ، كېتەيلى، — دېدى ئەنزەر روھسىز ھالدا.

— ۋۇي نېمە بولدىڭىز؟ چىرايىڭىز بىر قىسمىلا بولۇپ كېتىپتۇغۇ؟ — سورىدى گۇلبانۇم.

ئەنزەر جاۋاب بەرمەيلا گۇلبانۇمنى باشلاپ چىقتى ـ دە، ھارۋىنى ئىتتىرىپ كېتىشتى. ئۇنى بۇنداق ھالەتتە كۆرمىگەن گۇلبانۇم ھەيرانلىق ئىچىدە جىمجىت ماڭدى. ئۇلار خېلى بىر يەرلەرگىچە ئۇن ـ تىنسىز مېڭىپ بېدە بازىرىدىن ئۆتكەندىلا، ئەنزەر بېشىنى كۆتۈرۈپ گۇلبانۇمغا قارىدى:

— گۇلبانۇم، سىز ئىككىمىزنىڭ ئىشى توغرۇلۇق قانداق ئويغا كېلىۋاتىسىز؟ — ئانىسىنىڭ بايىقى سىرلىق ھەرىكەتلىرىدىن ۋەھىمىگە چۈشكەن ئەنزەر بەكمۇ روھسىز ئىدى.

— مەن بۇگۈن كېچە ئاپامغا ئېيتايمىكىن دەيمەن، — ئۇمىدسىزلىك يوقلۇقىدىن كۆڭلى ئەلەمزەدە بولغان گۇلبانۇم ئېغىر خورسىنىدى، — بەربىر بىر كۈنى ئاشكارىلىنىدىغان گەپ.

— ھازىرچە ئېغىز ئاچمايلى.

— نېمىشقا؟

— مەن ئىشىمنى تۈگىتىپ كەتكەندىن كېيىن بولسۇن، نېمىشقا دېسىڭىز، مەن بار چاغدا ھويلىڭىزدا بىرەر كۆڭۈلسىزلىكنىڭ تۈگۈلۈشىنى خالىمايمەن. كۆز ياشلىرىڭىزنى كۆرگۈم يوق.

— ماقۇل، ئەمىسە سىزچۇ؟

— كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇگۈن ئانام سىز توغرۇلۇق گەپ ئاچىدۇ. مەنمۇ بېشىمغا كەلگىنىنى كۆردۈم.

— نېمە، ئاپىڭىز ئۇنىماسمۇ؟ گېپىڭىزنىڭ ئۇرانى شۇنداق چىقىۋاتىدىغۇ؟

— مەن ئۇنداق دېمىدىمغۇ، لېكىن ئانامنىڭ قورسىقىغا كىرىپ چىقسام، قەشقەرلىك قىزلاردىن ئېلىپ بەرگۈسى بار.

— مۇنداق دەڭ.

نامازدىگەر ۋاقتى بولۇپ قالغاندى، تاختاي بېسىلغان هارۋىنى لەمپە ئاستىغا قويۇپ قويغاندىن كېيىن ئەنزەر ۋېلىسىپىتىنى يېتىلەپ ماڭدى. گۇلبانۇم ئۇنى ئۇزىتىپ چوڭ كوچىغا بىللە چىقتى. ئۇلار بىر - بىرىگە تىكىلىپ ئۇزاق قارىشىپ تۇرۇشتى.

— گۇلبانۇم، بېشىمغا بالا تېغى ياغسىمۇ، جېنىم تېنىمدىلا بولىدىكەن، مەن سىزدىن ئايرىلمايمەن.

— ۋاپا - ئەھدىم يۇرىكىمنىڭ قات - قاتلىرىدا، ئۇنى ھېچكىم چىقىرىۋېتەلمەيدۇ. بۇ مېنىڭ قەسىمىم!

تالاغا قارىغان دېرىزىدىن گۇلسۇمخانىنىڭ قەھر - غەزەپ بىلەن ۋارقىرىغان دەھشەتلىك ئاۋازى ئاڭلاندى:

— گۇلبانۇم!...

ئىككى دەردەمەن چۆچۈپ كەتتى - يۇ، ئاندىن بىر ھازا تېڭىرقاپ قېلىشتى...

5

مېھمانخانىنىڭ گىلەم سېلىنغان سۇپىسىدا ئانا - بالا روبىرو ئولتۇرۇشاتتى. مۇئەتتەرخانىنىڭ كۆزلىرى چەكچەيگەن، ھاسىراشتىن بۇرۇن تۆشۈكلىرى كېڭەيگەن، چىرايلىق قاشلىرى تۇرۇلگەن بولسا، ئەنزەر گىلەم گۇللىرىگە باققىنىچە ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەندى. ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق تىركىشىۋاتقىنىغا ئىككى سائەتتەك بولدى. ئابدۇسەمەت بىلەن ساباھەت بەلكىم شېرىن ئۇيقۇغا غەرق بولغان بولسا كېرەك. مۇئەتتەرخانىنىڭ دېمىگەن - ئەتمىگىنى قالمىدى. ئۇ: «تاشمەمەتنىڭ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ياش تۆككىنىچە قىلغان قەسەم، ئەھدە - ۋاپالىرىنى ئىككى يىل بولماي ئۇنتۇپ، سوتتا نۇرئامىنەمگە كەلتۇرگەن ھاقارەتلىرى، قىزنىڭ ئازابىغا چىدىمىغان مەخەت ئەپەندىنىڭ ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ

قويغىنىغا تۆت يىل ئاداۋەت ساقلاپ، «بىرگە زەربە بېرىش، ئۈچكە قارشى تۇرۇش، ھەربكتىدە ئۆچ ئېلىپ جېنىغا زامىن بولغانلىقى...» قاتارلىقلارنى يۇم - يۇم ياش تۆككەن ھالدا سۆزلەپ ئۆتتى. ئوغلىنىڭ كۆزلىرىدىن تامچىۋاتقان قەتىرلەرنى كۆرگەن مۇئەتتەرخان بىرئاز بوشىشىپ پەسكارىغا چۈشتى.

— داداڭ بىلەن ئاچاڭنىڭ قاتىلى تاشمەمەت ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن، يوق؟

— بىلىمەن.

— ھەببەللى، مانا ئاشۇ قاتىل غۇلجىلىق، يەنە كېلىپ ھەربىي دېگىنە. تەربىيە كۆرگەن ھەربىي شۇنداق شۇملۇقنى قىلغان يەردە، باشقىلىرىدىن گەپ ئاچقىلى بولامدا؟

— جېنىم ئانا، گۇلبانۇم ئوخشىمايدۇ.

— نېمىشقا ئوخشىمايدىكەن - ھە؟ — مۇئەتتەرخاننىڭ غەزىپى يەنە ئۆرلىدى، — ھەممىسى ئىلى دەريا سىنىڭ سۈيىنى ئىچكەن، تۇزىنى يېگەن، ھاۋاسىدىن نەپەسلەنگەن، بۇ گەپچە گۇلبانۇم دېگەن ئالۋاستىدىن كېچەلمەيسەن، شۇنداقمۇ؟

— كېچەلمەيمەن، — ئەنزەر تولىمۇ ئاستا شۇڭلىغان بولسىمۇ، مۇئەتتەرخان ئېنىق ئاڭلىدى.

— يوقال سۆيدۈك پۇراپ قالغان ئېشەك، سېنى كۆرەر كۆزۈم يوق!

ئەنزەر ئەتىسى ئىشقا كەتتى. ئۇ جىددىي تۇتۇش قىلىپ تاماق شىرەسىنىڭ يۇمىلاق يۈزگە رەندە سېلىپ سىلىقلاۋاتقاندا، گۇلبانۇم ئەتكەنچاي بىلەن نان كۆتۈرۈپ كەلدى. ئۇ ئەنزەرنىڭ ئىششىپ قالغان قاپاقلىرىغا، قىزارغان كۆزلىرىگە قاراپ، ئۇنىڭ كېچىچە كىرپىك قاقماي چىققانلىقىنى سەزدى.

— قانداقراق ئەھۋالىڭىز؟ — گۇلبانۇمنىڭ يۈرىكى ئەينەك ئۈستىدىكى سىمابتەك تىترەپ تۇراتتى.

— ياخشى، — ئەنزەر سۇسلا جاۋاب بەردى، گۇلبانۇمنىڭ «قانداق ئەھۋالىڭىز» دېگىنى «ئىشلىرىڭىز قانداقراق بولدى» دەپ

سورىغىنى ئىدى. ئەنزەرنىڭ كۆڭلىدە بىرنەچچە كۈن تىركىشىپ چۈشەندۈرسەم، ئانام ئەھىياغا كېلىپ قالار دېگەن خام تەمە بولغاچقا، ئانىسى بىلەن بولغان ئاخشامقى سۆھبەتنى دېگۈسى كەلمىدى. قىسقىسى، گۈلبانۇمنىڭ يۈرىكىگە يېڭنە سانجىپ، دىلىنى خىرە قىلىشنى خالىمىدى.

— ئاخشام ئۆيگە مېھمان كېلىپ قېلىپ سۆزلىشەلمىدىم.

— ئەمىسە كۆزلىرىڭىز چۈ؟

— سىزنى خىيال قىلىپ، زادىلا ئۇخلىيالمىدىم.

گۈلبانۇم ھۈپپىدە قىزاردى.

— مېنىڭ ئاپامنۇ ماڭا ماي تارتىپ گەپ قىلماي يۈرىدۇ. ۋاي خۇدايىم، كونىلارنىڭ كاللىسى نېمانداق قاتمالدۇر؟!

— گۈلبانۇم، سەۋر قىلىڭ، ئۇلارنىڭ كاللىسىدىكى بۇ قاتمالىلىق ھاياتىدىكى پاجىئە ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنىڭ قالدۇرغان تامغىسى. ئاسان ئۇنتۇپ كېتەلمەيدۇ، — ئەنزەر ئىشىنى داۋام ئەتكەچ سۆزلىمەكتە ئىدى، — ئويلاپ كۆرۈڭ، سىزنىڭ ئاپىڭىزمۇ، مېنىڭ ئانامنۇ ئوخشاشلا ئوتتۇز تۆت ـ ئوتتۇز بەش يېشىدا تۇل قالغان. «ئايال كىشى دېگەن بىرەر ئەرنىڭ پېشىنى تۇتۇپ، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلغىنىدا ئۇلارنىڭ يۈرىكى پۈتۈن، كۆڭلى توق بولىدۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلىغانمەن. شۇڭا، كونىلار تۇل خوتۇن ئوتى ئۆچكەن ئوچاق دەپ بىكار ئېيتمىغان. شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، ئۆزلىرىنى ئەنە شۇنداق بەختتىن مەھرۇم قىلغانلارنى مەڭگۈ ئۇنتۇيالمايدۇ ھەم كەچۈرەلمەيدۇ.

ئەنزەر شۇ كۈنى كېچىدە ئانىسى بىلەن سۆھبەتلىشىپ يەنىلا كۆڭلى تىنغۇدەك جاۋاب ئېلىش ئەمەس، بەلكى ئۇمىدلىرى كۆپۈككە ئايلاندى. ئۇ ئەتىگەندە ئىشقا كېتىپ تاماق شىرەسىنى پۈتكۈزدى ـ دە، قايتماقچى بولدى. گۈلبانۇم ھۈنەر ھەققى تەڭلىگەندى، ئۇ «يېنىڭىزغا سېلىپ قويۇڭ، لازىم بولغاندا ئىشلىتەرمىز» دەپلا ۋېلىسىپىتىنى يېتىلەپ چوڭ يولغا چىقتى.

— ئەنزەر، ئەمدى بىز قانداق كۆرۈشەرمىز؟ — دېدى قىز ئۇمىدسىز ھالدا، — مېنى ئىزدەپ كەلسىڭىز يولنىڭ چېتىدىكى بوتكىنىڭ ئارقىسىدا ساقلاڭ، لېكىن ۋېلىسىپىتىڭىزنى بوتكىنىڭ ئالدىغا قويۇڭ، مەن ئۇنىڭدىن سىزنىڭ كەلگىنىڭىزنى بىلدۈرىمەن.

— بولىدۇ، ئەڭ ياخشىسى، مەن ماشىنىچىخانىغا بارايى.

— بەك ياخشى بولىدى.

ئەنزەر ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ يۈرۈپ كەتتى. گۈلبانۇم بولسا بىردىنلا ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ ئۇنسىز يىغلىۋەتتى. يولنىڭ يىراق ئىزناسىدا غايىب بولغان سىيماغا تەلمۈرۈپ تۇرغان گۈلبانۇمنىڭ يۈزلىرىدىن ئارقا ـ ئارقىدىن قوغلىشىپ چۈشۈۋاتقان ياشلار ئېڭەكلىرىدىن تامچىلىماقتا ئىدى.

گۈلبانۇمنىڭ ھەسرەتلىك مەسۇم چىرايى كۆز ئالدىدىن زادىلا كەتمىگەن ئەنزەر ۋېلىسىپىتىنىڭ پېدالىنى زەرب بىلەن ئايلاندۇرۇپ كېتىۋاتاتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ قارائىغۇ كۆڭلىنى خۇددى پارقىراق قوڭغۇزدەك كىچىككىنە بىر نۇر يورۇتۇپ ئۆتكەندى. بۇ بولسىمۇ ئوبلاستتىن ئۈيۈشتۇرغان ئاھالە كومىتېت مۇدىرلىرىنى تەربىيەلەش كۇرسىغا قاتنىشىش ئۈچۈن چۆچەككە كەتكەن نېغمەت ئاكا بولۇپ، ئۇ قارادۆڭ ئاھالە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ئىدى. ئۇ قىرىق سەككىز ياشلاردا بولۇپ، مۇئەتتەرخاندىن ئۈچ ياش ئەتراپىدا چوڭ بولسىمۇ، ئانىسى ئۇنى قەۋەتلا ھۆرمەتلەيتتى. ئۇلار دەسلەپتە قەشقەردىن كېلىپ شەخسلەرنىڭ ئۆيىدە ئىجارە ئولتۇرۇۋاتقان چېغىدا نېغمەت ئاكا ھازىرقى قورۇنى قەرزگە بوغۇلغان بىر قىمارۋازدىن ئەرزانلا ئېلىپ بەرگەنىدى. كېيىن، ئۆيلەرنى قايتىدىن سېلىش ئىشلىرىدا خۇمداندىكى ئاغىنىلىرى ئارقىلىق بىر تال خىشنى ئىككى ـ ئۈچ تىيىن ئەرزان ئېلىپ بېرىشتىن سىرت، ئۆرۈلگەن ئىمارەتلەرنىڭ خىشلىرىنى بىكارغا يىغىۋېلىشنى سۆزلىشىپ بەردى. ئەنزەر،

ئابدۇسەمەت، ساباھەتلەر بىرنەچچە كۈننىڭ ئىچىدىلا خىشلارنى تاغدەك دۆۋىلىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ياغاچ ـ تاشلارغا پۈلنى تېجەپ قالدى. ھەتتا مەھەللىدىكى بالىلارنى يىغىپ: «بۇ قېتىم ئەمگەك ئىدارىسىدىن سان كەلسە سىلەرنى ئىشقا تونۇشتۇرۇپ بېرىمەن» دېيىش ئارقىلىق، ئۆينىڭ تامچىلىق، سۇۋاقچىلىق ئىشلىرىغا يارەملەشتۇردى. مۇئەتتەرخان ئۇلارغا پەقەت چۈشلۈك تامىقىنى ئوبدان قىلىپ بېرىپ، كەچتە ھاردۇق ئېچىشى ئېتىپ ئۇزىتاتتى. نېغمەت ئاكىنى ماختىمايدىغان ئادەم يوق ئىدى. ئۇ ھەممىگە يېتىشلىك بولۇپ، قىش ـ قىروۋ، يامغۇر ـ يېشىنلىق كۈنلەردە ئاھالە كومىتېتىدىكى ئەر ـ ئايال كادىرلارنى باشلاپ قارىغۇچىسى يوق، ئاجىز، مېيىپ، نامرات ئائىلىلەرنى يوقلايتتى، كەم ـ كوتىلىرىنى قىلىپ بېرەتتى. يۇقىرىدىن يارەم پۇلى چۈشكەن ھامان ئوتۇن، كۆمۈر، مەش، كىگىز ـ كېچەكلەر بىلەن ئۇلارنى خۇشال قىلاتتى. بىراق، بۇنداق ياخشى ئادەملەرنىڭ تەلىيى تەتۇر كېلەمدۇ نېمە، بۇلتۇر ئايالى «قىلتاماق» كېسىلى بىلەن قازا قىلدى. ئۇنىڭ چوڭ قىزى ئاقسۇغا، كىچىك قىزى «ھاجى بولۇس» مەھەللىسىگە ياتلىق بولۇپ كەتكەچكە، ئۇنى پات ـ پات يوقلاپ كېلەلمەيتتى. شۇڭا، ئۇ تەنھالىق دەردىنى ئۇنتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بولسا كېرەك، كۈنلىرىنى خىزمەت بىلەنلا ئۆتكۈزەتتى. نېغمەت ئاكا ئېگىز، گەۋدىلىك ئادەم بولۇپ، بۇغداي ئۆڭ چىرايىغا كاپكازچە قىسقا بۇرۇتى يارىشىپ، ئۇنى ئون ياش ياشارتىۋەتكەندى. ئۇ خۇش چاقچاق، تۇز كۆڭۈل، مەردلىكى بىلەن پەرقلىنىپ تۇراتتى.

ـــ ھاي مۇئەتتەرخان، مۇنۇ سورتلۇق ئۇزۇملەرنىڭ كۆتىكى. بالىلار نەق مەشەگە يېرىم مېتىر چوڭقۇرلۇقتا ئورەك كولىسۇن. مەن ئۆزۈم كۆمۈپ بېرىمەن.

ـــ ھاي مۇئەتتەرخان، ھۆسن تۇزەپ قىز بالىغىلا ئوخشاپ

قاپسىز. ھا ـ ھا ـ ھا... كونا دەڭدە يىگىرمە تال چەڭزە بار ئىدى، بالىلار بىرىپ ئەكېلىۋالسۇن، بىر سەھرالىقتىن ئەرزانلا ئېلىۋالدىم... باراڭسىز تال ئەرسىز چوكانغا ئوخشايدۇ جۇمۇڭ. ئۇنداق دېسەم سىزگە دەز كېتىپ يۇرمىسۇن يەنە.

«مۇشۇ كۇنلەردە نېغمەت ئاكام بولسىچۇ، كاشكى، ــ ئويلىدى ئەنزەر ئۆزي ئالدىغا كەلگەندە، ــ ئانام ئۇنىڭ گېپىنى يىرالمايتتى.»

كۆڭلىدە كىچككىنە ئۇمىد چىرىغى يېنىپ تۇرغان ئەنزەر كەچلىك تاماقتىن كېيىن: «ئۆزلىرىگە دەيدىغان گەپىم بار ئىدى» دەپ ئانىسىنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى.

ئەنزەر گېپىنى نەدىن باشلاشنى، نېمە دېيىشنى كۆڭلىگە پۈكۈۋالدى. ئۇ ھەرقانداق يۇرتتا ياخشى ـ يامانلىقى بولىدىغانلىقى ھەقتىدە سۆزلىنى يىراقلاردىن ئايلاندۇرۇپ، ئۆزلىرىنى پۈل خەجلەتمەي قەشقەردىن يۆتكەپ كەلگەن شەھىدىنىڭ ئادەمگەرچىلىكىنى ماختىدى. ئاندىن ئۆز مەھەللىسىدىكى غۇلجىلىق قوشنىلىرى بىلەن ياخشى ئۆتۈۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ كېلىپ، نېمغەت مۇدىرنىڭ ئىسمىنى چىقىرىش بىلەن مۇئەتتەرخانىنىڭ يۈزى قەشقەر ئانىرىدەك قىزىرىپ كەتتى.

ــ جېنىم ئانا، ئۆزلىرىمۇ «ئەگەر نېغمەت بولمىسا بۇنچىلىك روزغارغا، خاتىرجەملىك كۇنلەرگە ئېرىشىشىمىز تەس ئىدى» دەيتتىلىغۇ، بولۇپمۇ نوپۇس، ئاشلىق رەسمىيەتلىرىمىزنى ھەل قىلىشقا ئاشۇ ئادەم قانچىلىك جاپا تارتمىدى؟

ــ نېغمەت دېگەننىڭ ئەسلىي تېگى يەكەنلىك ئىكەن، ــ نېغمەتنىڭ گېپى چىقىش بىلەن گەپتە تۇتۇلۇپ قالغان مۇئەتتەرخان قەستەن تەتۇرلۇك قىلدى.

ــ ئانا، ئۇ دېگەن غۇلجىلىق تارانچى ئەۋلادى تۇرسا.

ــ نېمە، سەن ئۇنىڭ بۇشۇكىنى تەۋرىتىپ بەرگەندەك گەپ قىلىسەنغۇ؟

— ئۆتكەن ئەتىيازدا ھويلىمىزغا بىر تۇپ گىلاس كۆچىتى تىكىپ بەرگەندە، سىلى: «تارانچى، تارانچى دېسە ئايدىن چۈشكەن ئادەممىكىن دېسەم، ناھايىتى شۇ ‹بۇغدايچى› دېگەن گەپ ئىكەنغۇ» دېۋىدىلە، ئۇ: «توغرا دەيسىز، تارانچى دېگەن ئۇچ خىل بولىدۇ. بىرسى، غۇلجىنىڭ ئەسلىي يەرلىك تارانچىلىرى، يەنە بىرسى، چېلەك تارانچىلىرى، ئۇچىنچىسى بولسا، نوزۇگۇم ژاقتىدا قەشقەر، يەكەنلەردىن يۆتكىگەن جەنۇبىي شىنجاڭ تارانچىلىرى. مانا مەن چېلەك تارانچىلىرىنىڭ پۇشتى بولىمەن» دېمىدىمۇ؟

— نېمىلا دېگەنبىلەن غۇلجىلىق ئەمەس - دە، — ئەنزەرنىڭ سۆزلىرىدىن ئوسال ھالغا چۈشۈپ قالغان مۇئەتتەرخان يەنە تەتۇرلۈك قىلدى، — ۋۇي، گەپ قىلمىسام تېنەپ قالغان ۋىتۇلداقتەك سايراپلا كەتتىڭا. جىنىڭ قەستى شاپتۇلدا دەپ، ماڭا ئېزىپ ئىچۇرۇپ، يەنە شۇ گۇلبانۇم دېگەن شەپشەكنىڭ گېپىنى قىلماقچىمۇ سەن؟ خام خىيال قىلما، مەن ئاللىبۇرۇن «غۇلجىلىق بار كوچىغا قارىسام يۈزۈم قارا بولسۇن» دەپ قەسەم قىلغان.

— ئانا، گۇلبانۇم ئۇ...

— بولدى بەس، — مۇئەتتەرخان شاپىدە ئورنىدىن تۇردى، — ئەگەر ئاشۇ رەسۋانى ئالمەن دەپ تۇرۇۋالساڭ، مانا مۇشۇ تۇرقىدا تەرتىم بىلەن تۇرۇپتىمەن، بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتۈمگە رازى ئەمەس. مەن ئەتىدىن باشلاپ سېنىڭ بېشىڭنى ئوڭلاشنىڭ كويىغا كىرمىسەم بولمىدى.

ئەنزەر: «بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتۈمگە رازى ئەمەس» دېگەن ئېغىر بازغان ئاستىدا ئېزىلىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. بۇ ئەلۋەتتە ئىسلام ئەخلاقى مىزانىدا سەل قاراشقا تېگىشلىك ئادەتتىكى سۆز ئەمەس ئىدى. ئانىنىڭ ئۇلۇغلۇقى ھەممىگە ئايان! ئۇ پەرزەنتىنى توققۇز ئاي توققۇز كۈن ئېغىر قورساق كۆتۈرۈپ، ئاچچىق تولغاق يەپ تەۋەللۇت قىلىدۇ. شۇڭا، دانالار: «ئانىنىڭ سوغۇق

بۆشۈكنى قۇچاقلاپ بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتى ئۈچۈن، پەرزەنت ئۈنى ھاپاش قىلىپ مەككىگە يەتتە قېتىم ئاپارماق كېرەك» دەپ بىز ئەۋلادلارغا بېشارەت بەرگەن. ھەتتا رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە: «ئانا ياتقان ئۆينىڭ ئۆگزىسىگە بىسوراق چىقىش جايىز ئەمەس، بۇ مۇقەررەركى ئانىنىڭ بېشىغا دەسسىگەنلىك بىلەن باراۋەردۇر» دېيىلگەنكەن.

ئەنزەر ئۇچ كۈندەك ھېچ يەرگە بارماي، پۈرسەت تاپسىلا ئانىسى بىلەن سۆزلەشتى. ئۇنىڭ گۈلبانۇمغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈمىدى بار ئىدى. بىراق، مۇئەتتەرخان تاش چىشلەپ تۇرۇۋالدى. ئۇ: «بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتۈمگە رازى ئەمەس» دېگەن سۆزىدىن ھەرگىز يانمىدى. ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ئانىنىڭ بۇ بىر ئېغىز سۆزى مۇسۇلمانلىق پاك ئېتىقادى بىلەن دىلىنى يورۇتۇپ، دىيانەت بىلەن كېلىۋاتقان ئەنزەر ئۈچۈن مىڭ پاتمان ئومۇتتەك زەربە بولدى. بىراق، ئۇ گۈلبانۇمدىن ھەرگىز كېچەلمەيتتى. قايسىدۇر بىر دانا: «ھەرقانداق ئادەمنىڭ روھىدا: ئاتا ـ ئانىغا، ئېتىقادقا، غايىگە، يېقىن دوستىغا ۋە مۇھەببەتكە بولغان ھېسسىيات تۇڭرۇكلىرى بولىدۇ...» دېگەنكەن. ئەلۋەتتە، ئاتا ـ ئانىغا بولغان مۇھەببەت قانداشلىققا تالىق مۇھەببەتتۇر. ئېتىقادقا بولغىنى ئاللاغا سىغىنىش مۇھەببىتىدۇر. غايىگە بولغىنى ئىقبال ـ ئارزۇلىرىغا يېتىش يولىدىكى مۇھەببەتلىكى مۇقەررەر. يېقىن دوستىغا بولغان مۇھەببىتى بولسا مېھىر ـ شەپقەت، سەمىمىي ـ سادىقلىققا تالىق مۇھەببەتلىكى ئېنىق. ئەمدى مۇھەببەتكە تالىق ھېسسىيات بولسا يۈرەككە تالىق مۇھەببەتتۇر. شۇنىڭغا سەمىمىيلىك بىلەن ئىقرارىدۇرمىزكى، يۈرەك: گۈزەل ئارزۇ ـ ئارمانلار، شېرىن ھېس ـ تۇيغۇلار، يۈكسەك سۆيگۈ شەربەتلىرى، ئۇلۇغ ئېتىقاد مىزانلىرى، روھىي مۇھەببەت ئازابلىرى بايلىقى ساقلانغان تەن قەسىرىدىكى خەزىنىدۇر. ھەر كىمگە ئىشق سەۋدايى چۈشكەنىكەن، بۇمۇ ئاللانىڭ ئىلتىپاتىدۇر. ئۇنداق ئىكەن، ئەنزەر يەنە نېمە ئۈچۈن

كۆڭلىگە نۇر ئاتا قىلغان سۆيگۈسىدىن كېچىدىكەن؟! ياق، بۇ ھەقىقەتەن ئۇ قانچىلىك تىل ـ ئاھانەت، دەشنۇارچىلىقلارغا يولۇقسۇن، ھەممىگە بەرداشلىق بېرەلەيدۇ.

ئەنزەرنىڭ دىمىقى زىكىدە ئېچىشىپ، مۇلايىم كۆزلىرىگە ياش يۇگۇردى. تۇنجى قېتىم ئۆز يۇرتىدىكى ئۆستۇرۇلگەن مۇھەببەت بىخىنى بىراۋلار يۇلۇۋېتىش ئالدىدا تۇرغاندا، نېمە ئۈچۈن تەندىن بىرنەچچە تامچە مۇھەببەت شىرنىسى چىقمىسۇن؟!

ئەنزەر كېچىچە تۇزۇكرەك ئۇخلىيالمىغانلىقى ئۈچۈن بەكمۇ خامۇش ئورنىدىن تۇردى. ئاندىن ناشتىمۇ قىلماي سولغۇن ھالدا ۋېلىسىپىتىنى يېتىلەپ چىقىپ كەتتى. خەنزۇ بازىرىدىن ئۆتۈپ توغراكۆۋرۈككە كەلدى. ئۇ يەردىن ئۈدۈللاپ ستالىن كوچىسىنىڭ ئىككى قاسىنىقى سۇۋادان تېرەكلىك يولدىن ئۈدۈللاپ، تاتار مەكتىپى قېشىدىكى ماشىنىچىخانا ئالدىدا ۋېلىسىپىتتىن چۈشتى. چوڭ پەردىلىك دېرىزىدىن ئەنزەرنى كۆرگەن گۈلبانۇم بىرئاز ھايال بولغاندىن كېيىن، ھاۋا رەڭ ھىلھىلە ياغلىقىنى ئارتىپ چىقتى.

ـــ ياخشىمۇسىز ئەنزەر؟ بىرنەچچە كۈندىن بېرى يوقلىپىلا كەتتىڭىز، ـــ دېدى گۈلبانۇم يىغلامسىراپ، ـــ يولىڭىزغا قاراپ كۆزلىرىم تېشىلەي دېدى.

ئۇلار ستالىن كوچىسىدىكى كىچىك ئاشخانىدا تاماق يەپ چىققۇچە چۈشمۇ بولۇپ قالغانىدى.

ـــ يۇرۇڭ، ۋاڭ قادىر بىغىغا بارايلى، ـــ گۈلبانۇم ۋېلىسىپىتىنىڭ ئارقىسىغا قونۇشىغا، ئەنزەر پىدالنى تەپتى. باغ بۇ يەردىن كۆرۈنۈپلا تۇراتتى. شۇڭا، بىردەمدىلا يېتىپ باردى. ئۇلار ئاكاتسىيە ئورمانلىقى ئىچىگە ئورنىتىلغان يېشىل شادا ئورۇندۇقلارنىڭ بىرسىگە كېلىپ ئولتۇرۇشتى. گۈلبانۇم يىگىتىنىڭ خۇش خەۋىرىنى ئاڭلاشقا شۇنچە تەقەززا ئىدى. بىراق، ئەنزەرنىڭ ھەسرەت زەرلىرى ئۈچقۇنلاپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئۇمىدسىزلىك چىقىپ تۇراتتى. ئۇ نەلەرگىدۇر تىكىلىپ

ئۇزاققىچە ئېغىز ئاچمىدى. تاقىتى تاق بولغان گۈلبانۇم تۇيۇقسىزلا ئالقانلىرىدا يۈزىنى توسۇپ يىغلىۋەتتى.

— تۇرقىڭىزدىن ئەھۋالنى چۈشەندىم، — دېدى گۈلبانۇم يېشىنى سۈرتۈپ، — شۇنداقتىمۇ نېمە بولغانلىقىنى دېسىڭىز چۇ يۇرىكىمنى سىقماي؟

— ئانام... — ئەنزەر گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېيەلمەي بىر چاغدىلا بېشىنى كۆتۈردى، — غۇلجىلىق ئىكەن دەپ زادى رازىلىق بەرمەي تۇرىدۇ.

— ئاھ، خۇدايىم، بىرسى «قەشقەرلىك» دەپ يەكلىسە، يەنە بىرسى «غۇلجىلىق»نى يامان كۆرسە، زادى نېمە ئىش بۇ؟! — گۈلبانۇمنىڭ تەلەپپۇزى قاتتىق ئىدى، — دىنىمىز، مەككىمىز، قىبلىمىز بىر مۇسۇلمانلار، تىلىمىز، ئادىتىمىز، ئىسمىمىز ئوخشاش ئۇيغۇرلار دېيىشمەي، قاچانغىچە مۇشۇنداق چېچىلىپ ئۆتەرمىز؟

— راست دەيسىز، گۈلبانۇم، — ئەنزەرنىڭ كۆزلىرى غەزەپتىن قىسىلغاندى، — دادام رەھمەتلىك سۆزلەپ بەرگەن مۇنۇ رىۋايەت زادى ئېسىمدىن چىقمايدۇ. بىر تاغدا قارا، ئاق، سېرىق ئۈچ كالا ياشايدىكەن، گەرچە تاغنىڭ ئوت ـ چۆپلىرى، سۇلىرى مول بولسىمۇ، ئۇلار بىر ـ بىرىدىن قىزغىنىشىپ زادىلا ئەپ ئۆتمەيدىكەن. بىر كۈنى تاغدىن قىيان كېلىپ سېرىق كالىنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ. سېرىق كالا: «مېنى قۇتقۇزۇڭلار، ھەممىمىز ئوخشاش كالىغۇ» دېگەنىكەن، قارا كالا: «سەن دېگەن سېرىق كالا، مەن دېگەن قارا كالا» دەپ ئۇنىماپتۇ. ئاق كالىغا يالۋۇرغانىكەن، ئۇمۇ قارا كالىغا ئوخشاشلا جاۋاب بېرىپتۇ... سېرىق كالا: «سىلەر مۇشۇ ئەقىدەڭلار بىلەن پۈشايمانغا قالىسىلەر» دەپتۇ ـ دە، قىيان سۇدا ئېقىپ ئۆلۈپتۇ. دېگەندەك، بورانلىق بىر كۈنى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن بىر قارىغاي ئاق كالىنى بېسىۋاپتۇ. ئاق كالا يالۋۇرۇپ: «سادىغاڭ كېتەي قارا كالا، ئۇستۇمدىكى قارىغاينى مۇڭگۈزۈڭ بىلەن ئىتتىرىۋەت، بىز

ئوخشاش كالىغۇ...» دېگەنىكەن، قارا كالا: «سەن دېگەن ئاق تۇرساق، نەرىكمۇ ماڭا ئوخشىسۇن» دەپتۇ ـ دە، كېتىپ قاپتۇ. ئۇ ئەمدىلا بىر تاغ قاپتىلىغا كىرگەنىكەن، نۇرغۇنلىغان ئاچ كۆز بۆرىلەر ئۇنىڭغا ئېتىلىپ كەپتۇ... قارا كالا: «ئاق كالا، سېرىق كالا، قېنى سىلەر، مېنى قۇتقۇزۇڭلار... ــ دەپ قېچىپتۇ ھەم، ــ سېرىق كالا بىلەن ئاق كالا توغرا دەپتىكەن. بىز بەربىر بىر كالا ئىكەنمىز...» دەپ قاتتىق پۇشايمان يەپتۇ...

ــ بۇ رىۋايەت، ــ دېدى گۈلبانۇم ئېغىر خورسىنىپ، ــ بىزنىڭ ھازىرقى ھالىتىمىزنىڭ ئەينەن سۈرىتى ئىكەن.

ــ تارىختا «ئاق تاغلىق، قارا تاغلىق» دېيىشىپ قانچىلىك رىيازەتلەرنى چەكمىدۇق، يەنىلا بۇرنىمىزغا سۇ كىرمەيدىغان خەق ئىكەنمىز.

ــ ئەنۋەر، دەپ بېقىڭا، ئانىڭىز غۇلجىلىققا نېمانچىۋالا ئۆچ؟ ــ گۈلبانۇمنىڭ تەلەپپۇزى قاتتىقراق چىقتى، ــ مېنىڭ زادىلا ئەقلىم يەتمەيدۇ...

ــ دەريا بويىدا مەن سىزدىن بىر ئىشنى يوشۇرغان.

ــ نېمە ئىش ئىدى ئۇ؟

ــ دادام بىلەن ئاچامنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەبچى بولغان تاشمەمەت ئەسلىدە غۇلجىلىق ئىدى.

ــ مۇنداق دەڭ، ۋاپاسىز دۆيۈز.

ــ ئۇ ھازىر غۇلجىدا.

ــ نېمە؟ «قەشقەردە بولسا كېرەك» دەۋاتامتىڭىز؟

ــ ئېسىڭىزدىمۇ، ئۆتكەندە ئاشخانىدا تاماق يەۋاتقاندا بىر سارائ كىردىغۇ، ئەنە شۇ تاشمەمەت.

ــ ۋاي خۇدايىم، دۇنيادا ئەجەب ئىشلار بولىدىكەنە، ــ گۈلبانۇم ياقىسىنى تۈتتى، ــ دادىڭىزنىڭ قارغىشىغا كېتىپتۇ. قارائ، كوچىلاردا خارۇزار بولۇپ يۈرگىنىنى.

1972 ـ يىلىنىڭ ئاخىرى «بىرگە زەربە بېرىش، ئۇچكە

قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى» ئاخىرلىشىپ زىيالىيلار ئۇستىدىن توقۇلغان يالغان، قارا ئەنزىلەرنى ھەدەپ پەيدا قىلىپ بېكىتمۇاتقان ھالقىلىق بىر پەيتتە، مەركىزىي كومىتېت مەدەنىيەت ئىنقىلابى ئىشخانىسىدىن ئارقا - ئارقىدىن تارقىتىلغان ھۆججەت بۇ تېررورلۇق ھەرىكەتكە خاتىمە بەردى. ھۆججەتتە: «خاتالىقى بار، لېكىن تارتمۇبلىشقا بولىدىغانلىرىنى ئىلاجى بار قۇتقۇزۇۋېلىش، يالغان ھەم خاتا قىلىنغان ئەنزىلەرنى دەرھال كۆيدۈرۈپ، ئۇۋال قىلىنغۇچىلارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، شۇنداقلا كەچۈرۈم سوراش» قاتارلىق ماددىلار بار ئىدى. شۇڭا، جايلارغا خىزمەت گۇرۇپپىسى ھەم تەشۋىقات ئەتىرىتى بولۇپ چۈشكەنلەرنىڭ كاتتىباشلىرى «چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىش» خاتالىقى ئۈچۈن ئۆزىنى تەكشۈردى، ئېغىرلىرى جازالاندى. شۇ قاتاردا تاشمەمەتمۇ ھەربىي ئىچىدە ئۆزىنى بىرنەچچە قېتىم تەكشۈردى. بىراق، ئۇ رەھبەرلىك قىلغان تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنىڭ ئارقا - ئارقىدىن يوللىغان ئەرزنامە، پاش قىلىش ماتېرىياللىرى ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، ھەتتا ئۆلگەن، مېيىپ بولغان، ئېغىر تالاپەت تارتقانلارنىڭ ئەنت - قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۆلۈم جازاسى تەلەپ قىلغانىدى. شۇڭا، ھەربىي ئىدارە قىلىش باش ئورگىنى ئۇنىڭ خاتالىقى ئېغىر بولسىمۇ كەڭچىلىك قىلىپ، ھەربىي سەپتىن چېكىندۈرۈپ، ئۆز يۇرتىغا قايتۇردى. شان - شۆھرەت، نام - ئەمەل كويىدا ئۆزىنىڭ ئەڭ ئېسىل نەرسىلىرىنى يوقاتقان تاشمەمەت يۇرتىغا كېلىپ بىرەر يىل بولار - بولمايلا ئېلىشىپ سۆزلەپ قالدى. ئۇ كوچىدا ئۈچرىغانلىكى ئايالنى كۆرسە «نۇرئامىنەم» دەپ ئېسىلاتتى. قىز - چوكانلار قېچىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تىزلىنىپ، مەيدىسىگە ئېسىۋالغان جالدۇر - جۇلدۇر تۆمۈر - تەرسەكلەرنى كۆرسىتىپ ۋارقىرايتتى:

— نۇرئامىنەم، ئوردىن - مېدالىلىرىمنى سىزگە بېرەي. مەن

بىلەن ئۆيگە كېتىڭ!...

تاشمەمەت كىچىك بالىلارنى كۆرسە، دەرھال كۆتۈرۈۋېلىپ:

— بالام، گېنېرال داداڭنى تونۇدۇڭمۇ؟ قارا، بۇ شان - شۆھرەت ئوردىنلىرىغا، — دەپ قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتەتتى.

... ئەنزەر سۆزنى تۈگىتىپ، «ئۇھ» دېگىنىچە جىمىپ قالدى.

— ئەنزەر، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — سورىدى گۈلبانۇم، — بىرەر چارە - ئامال يوقمىدۇر؟

— تېخى سىزنىڭ ئاپىڭىز نېمە دەيدۇ، «قاشقالىق» دەپ قانداق جېدەللەرنى تېرىۋېتەر؟ — دېدى ئەنزەر روھسىز ھالەتتە، — مېنىڭ ئۇمىدىم بىرلا نېغمەتكامدا قالدى.

ئەنزەر نېغمەتنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، ئانىسىنىڭ ئۇنىڭغا قانداق قارايدىغانلىقىنى قىسقىلا سۆزلەپ بەردى.

— ئۇنداقتا ئانىڭىز نېغمەتكامنىڭ لەۋزىنى يەردە قويمىغۇ - دەك، — دېدى گۈلبانۇم بىرئاز جانلىنىپ، — مېنىڭدىن خاتىر - جەم بولۇڭ، مەن بىر ئامال قىلىپ ئاپامنى ماقۇل كەلتۈرىمەن.

بىر كۈن كەچكىچە يەر - زېمىنىنى، باغ-بوستانلارنى قىزدۇرغان قۇياش ھاردۇق يەتكەندەك كۆجۈم باغلار ئارقىسىغا يوشۇرۇنغانىدى. ئۇنىڭ ئاكاتسىيە ئۈچلىرىدىكى ئاخىرقى سارغۇچ شولىلىرىمۇ ئاستا - ئاستا كۆتۈرۈلۈپ يوقلىش ئالدىدا تۇراتتى. تەلەيسىز ئىككى ئاشىق - مەشۇق ئورۇنلىرىدا تۇرۇپ تۇنجى قېتىم قۇچاقلاشتى ھەم بىردەم شۇنىڭلاشقاندىن كېيىن ئايرىلدى.

گۈلبانۇم ئۆيىگە قايتتى. ئۇنىڭ كەيپى زاۋال ۋاقتىنىڭ گۈگۈملۇقى بىلەن بىللە تېخىمۇ تۇتۇلۇپ كەتتى. ئاپىسى ئۇنىڭغا ھازىرغىچە باتناپ، قاپاق ئاچماي يۈرەتتى. يېقىندىن بېرى بىرەر ئىشنى سەزدىمۇ، گۇمان قىلدىمۇ ياكى بىرەر سېغىزخان خەۋەر يەتكۈزدىمۇ، ئىشقىلىپ، ئاغزى بېسىقماي كوتۇلدايتتى. گۈلبانۇم كۆڭلىدە: «بۇگۈن زادى ئوچۇق - يورۇق گەپلىشىمەن» دەپ ئويلىدى. ئۇ ئۆيگە كىرگەندە گۈلسۇمخان

سۇپرا تاختىدا ئۇگرە كېسىۋاتاتتى. گۇلبانۇم دەرھالا قولىنى يۇيۇپ ئاپىسىنىڭ قولىدىن پىچاقنى ئالماقچى بولۇۋىدى، ئۇ سىلكىشلەپ زادىلا ئۇنىمىدى. شۇڭا، نېمە قىلارىنى بىلمەي سۇپىدا شۇمشىيىپ ئولتۇردى.

تاماق تەييار بولۇشىغا مەشچىلىك دۇكىنىدىكى ئەكبەر كىرىپ كەلدى. ئۇلار خوددى خانىقادىكى ئەرۋاھ ئېشىغا تۇتۇش قىلغاندەك جىمجىت ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشتى. لېكىن، گاچا سۆزلەشكە ئامراق دېگەندەك، ئاق كۆڭۈل، ساددا ئەكبەر كېكەچلەپ سۆزلىگىلى تۇردى:

— ئاپىپا، مەن... مەن، تۆت داس، — ئۇ تۆت بارمىقىنى كۆرسەتتى، — ئىككى چې... چېلەك ھە، ھە، چېلەكنى تۇۋۇ... تۇۋلىدىم. ئۇس... ئۇستام مېنى ماخ... ماختىدى. ھى - ھى - ھى...

ئەكبەرنىڭ سۆزى ئاخىرلاشمايلا ھويلىدا ئەسقەرنىڭ ئەسەبىي ۋارقىرىغىنى ئاڭلاندى:

— قېنى ھېلىقى پاسكىنا؟ مەن سېنى بوغۇزلىۋەتمەيدىغان بولسام...

تاپتاقىر قىردۇرغان بېشىغا بىغىررەڭ مانچېستېر دوپپا كىيگەن، كىيىملىرى مايى يوقى ئەسقەر ئۆيگە غالجىر ئىتتەك ئېتىلىپ كىردى - دە، گۇلبانۇمنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالدى. نېمە بولغىنىنى بىلمەيلا قالغان گۇلسۇمخان مەڭدەپ قالغانىدى. ئەكبەر: «ھە - ھەدەمنى، نېمىشقا ئۇرىسەن» دەپ بولغۇچە، ئەسقەر ئۇنىڭ ياقىسىدىن بىرلا تارتىپ پەگاھقا يىقىتىۋەتتى.

— ئېيتە جالاپ، قايسى پاھىشۇازنىڭ ۋېلىسىپىتىگە مىنىپ، ۋاڭ قادىرنىڭ بېغىغا باردىڭا؟ — ئەسقەر جېدەلخور كۆزلىرىنى تىكەندەك قادىدى، — شۇنچە ئاغىنىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا: «ئالا دوپپىلىق بىر ئاداش ھەدەڭنى ۋېلىسىپىتىنىڭ ئارقىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ ۋاڭ قادىرنىڭ بېغىغا ئەكىرىپ كەتتى» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ يۈزۈمگە پوق سۇۋىغاندەك

بولۇپ كەتتىم.

ئۆمرىدە ئاپىسىدىنمۇ بىر كاچات تاياق يېمىگەن گۇلبانۇم غەزەپ ئاچچىقىغا پايلىماي: «نېمە دەيتتىڭ، ئەنزەر بىلەن باردىم» دېمەكچى بولدى ـ يۇ، دەرھاللا بۇ ئويىدىن ياندى. چۈنكى، ئاپىسى بىلەن ئىنىسى ئەكىرىنىڭمۇ گۇمانىنى كۈچەيتىپ قويۇشتىن ئەنسىرىدى. شۇڭا، ئۇ يالغان ئېيتىشقا مەجبۇر بولدى.

ــ يالغان! ــ ۋارقىرىدى گۇلبانۇم قىزىرىپ كەتكەن يۈزىنى تۇتۇپ، ــ قايسى ئائەھلى ئۇستۇمدىن تۆھمەت قىپتۇ؟

ــ تۆھمەت؟ ھەي بۇزۇق، كوچا دوقمۇشىدا قارتا ئويناۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى يالغان ئېيتامدا؟ ــ ئەسقەر مۇشتۇمىنى تەڭلەپ تۇراتتى، ــ بىلمەن، سەن ھېلىقى قەشقەلىك بىلەن بۇزۇقچىلىق قىلىۋاتسەن.

ــ بالام، گەپ بولسا چىرايلىق دېمەمسەن؟

ــ سەن تولا كاسلىدىما، ــ ئەسقەر ئاپىسىنى سىلكىۋەتتى، ــ ھەممىنى قىلغان سەن، ۋاي قىزىم دەپ پەپلەپ، ئەركىلىتىپ، مانا ئەمدى نەلەردە پوق دەسسەپ يۈرۈپتۇ.

ــ ھەي لۇكچەك، كىم بۇزۇقچىلىق قىپتۇ؟ كىم پوق دەسسەپ يۈرۈپتۇ؟ ئاغزىڭغا بېقىپ سۆزلە، ــ گۇلبانۇم سەۋر قىلالمىدى، ــ بىلىپ قوي، ئەنزەر سەندەك غالجىر ئىت ئەمەس. قانداق، ۋاڭ قادىرنىڭ بېغىغا باردۇق، گەپلەشتۇق، ئۆلتۈرمەكچى بولساڭ قېنى قول سالمامسەن؟!

«گاچلا» قىلىپ چېكىگە تەگكەن مۇشتىتىن گۇلبانۇمنىڭ كۆزىگە قىزىللىق تىقىلدى. ئۇ سەنتۈرۈلۈپ كەتتى ـ دە، ئورنىدىن تۇردى. ئاڭغىچە ئەسقەر ئۇنىڭ گەجگىسىدىن قامالاپ تاپىسىغا سۆرەپ چۇشۇرۇپ قارىقويۇق ئۇرۇپ كەتتى. يەردە تۇگۈلۈپ ياتقان گۇلبانۇمنىڭ بىقىن، قورساق، يۈزلىرىگە تېپىك ھەم مۇشت تەگمەكتە ئىدى. ئەلپازى بۇزۇق، ۋەھشىي ئەسقەرگە كۈچى يەتمىگەن گۇلسۇمخان قىزىنى قوغداش ئۈچۈن

قوچاقلىۋالغاندى، ئونىڭغىمو ھارام مۇشت تېگىپ كەتتى. بۇنى كۆرۈپ دەسلەپتە ئېسەنگىرەپ قالغان ئەكبەر ئۇچقاندەك ئېتىلىپ كېلىپ ئەسقەرنىڭ ئارقىسىدىن قوچاقلىۋالدى. بىراق، ئەسەبىيلىكى تۇتقان ئەسقەر جەينىكىنى ئارقىسىغا غەزەپ بىلەن بىرلا شىلتىپ ئەكبەرنىڭ بۇرنىنى قانىتىپ، كالپۇكىنى يېرىۋەتتى. قانىنى كۆرگەن ئەكبەر غەلىتىلا ئاۋازدا ھۆكۈرەپ يىغلاپ، تاختىبىشىدىكى پىچاقنى ئېلىپ ئېتىلىپ كەلدى، ئەقىل ـ ھوشى يېتىلمىگەن بۇ بالىنىڭ ئەسقەرنىڭ ئارقىسىدىن پىچاق ئۇرۇۋېتىشى قاش ـ كىرپىك ئارىلىقىدا قالغانىدى. گۇلبانۇم ئورنىدىن دەس تۇردى ـ دە، ئىنىسىنى قوچاقلىۋالدى. ئەكبەر نېمىلەرنىدۇر دەپ ۋارقىرايتتى، بۇلجىناتتى، ئۇ ئاچچىقىدا سۇپسۇر تاتىرىپ كەتكەنىدى. گۇلسۇمخان ئەسقەرنى ئىتتىرىپ ھويلىغا چىقىپ كەتتى.

ئەسقەر بىر قېپەس قانلىق ۋەقە تۇغدۇرۇپ قاياققىدۇر يوقالدى. ئەكبەر يۇزىنى يۇغاندىن كېيىن بۇرنىغا كاللەك پاختىنى تىقىپ، دۇكاندا يېتىش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى. چۈنكى، ئوغرى ـ يالغاندىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئۇستامنىڭ ئوغلى بىلەن نۆۋەتلىشىپ دۇكاندا قوناتتى. ھويلا بىر پەس گۆرىستان تىمتاسلىقىغا چۆمدى، گۇلسۇمخان قىزىنىڭ قان بىلەن بويالغان يۇزىنى كۆرۈپ ئەندىكىپ قالدى.

ـــ مەن ساڭا ئىسسىق سۇ تەييارلاپ بېرەي، يۈز ـ بويۇنلىرىڭنى يۇيۇۋال، ـــ دېدى گۇلسۇمخان چايداندىن چۆگۈنگە قاينىق سۇ قۇيۇۋېتىپ، ـــ جۇۋاينىمەك كەتكۇر يىرتقۇچ ھايۋانلىغۇ، ۋاي، ۋاي ئەكبەرنى تۇتۇۋالمىغان بولساڭ، بالانىڭ يوغنىنى چىقاتتى.

گۇلبانۇم ئاپىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغاندەك ئورنىدىن قىمىرلاپمۇ قويماي، دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇراتتى. ئەمدىلا سىملىداپ يېغىۋاتقان يامغۇر لاپاسسىز ئۆينىڭ دېرىزە كۆزنەكلىرىنى چېكىپ ئۆتەتتى. چېكە، جاۋغايلىرىدىن يول ـ

يول سارقىغان قان ئېچەكلىرىدە قېتىشىپ قالغان گۈلبانۇمنىڭ لىپمۇلىق سۈزۈك ياشلارغا تولغان چوڭ كۆزلىرىدىن تامچە ـ قەترىلەر دومىلاپ چۈشمەكتە ئىدى.

ئاھ، بۇ قانداق قىسمەت؟! ئېلىپنىڭ سۈنۇقىنى بىلمەيدىغان بىر قارا قورساق ئىبلىس تەرىپىدىن گۈلبانۇمنىڭ ساپ مۇھەببىتى نابۇت بولارمۇ؟ ئاپىسىغۇ ئۆتمۈشنى ئۇنتۇيالماي ئاداۋەت ساقلىسۇن، ئەمدى مۇنۇ چىلبۆرە نېمىگە شۇنچە ياۋۇزلۇق قىلىدۇ؟ ئەنزەرنى ھاقارەتلەپ گۈلبانۇمنىڭ يۈرىكىگە نەشتەر ئۇرىدۇ؟ قېنى «ئەركىن ئائىلە قۇرۇش»، «ئۆزئارا مۇھەببەتلىشىش»، «بىر ـ بىرىنى چۈشىنىش» دېگەن گەپلەر قەغەزدىكىلا ئىبارىلەرمۇ؟ ئۆز ئىرادەڭدە چىڭ تۇرساڭ: «ئاق سۈتۈمگە رازى ئەمەس»، «ئۆلىمەن ـ ئۆچىمەن» دەپ قورقاق سېلىۋاتسا، بىز زادى قانداق خەق!؟

ـــ گۈلبانۇم قىزىم، يۈزلىرىڭنى يۇيۇۋال، ـــ گۈلسۈمخان گېپىنى تەكرارلىدى.

ـــ مەن جېنىمدىن جاق تويدۇم، شۇ تۇرقىدا ئىلى دەرياسىنىڭ شاۋقۇنلىرى قۇلىقىمغا ئاڭلىنىپ، مېنى چاقىرىۋاتىدۇ، چوڭقۇر قاينامليرى مېنى ساقلاۋاتىدۇ... ـــ گۈلبانۇم ھۆڭگىرەك ئېتىپ يىغلىۋەتتى.

قىزىنىڭ سۆزلىرىدىن گۈلسۈمخاننىڭ تېنى شۇركۇنۇپ كەتتى. ھەرنېمە دېگەنبىلەن ئۆز جىگىرى ـ دە؟! ئۇچ قىزىدىن ھازىر مۇشۇ قىزىلا ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇتۇپ تۇرۇپتۇ. چوڭ قىزى گۈلزەپەر توقۇتارىغا ياتلىق بولۇپ كەتكەندىن بېرى بىرەر قېتىممۇ دىدارىنى كۆرەلمىدى. ئۇنىڭ كىچىكى مۇبارەك بولسا ئاقسۇلۇق بىر تىجارەتچى بالا بىلەن قېچىپ كەتكەنچە يوقالدى، ھازىرغىچە ئۆلۈك ـ تىرىكىدىن خەۋەر يوق. ئەمدى ئانىنىڭ بىردىنبىر قىزىدىن ئايرىلىپ قېلىشى دوزاخ ئازابى ـ دە! ھەتتىگىنەي، «بايكۆل»دىكى تۇغقانلار ئوغلى ھادىلغا سورىتىپ

ئەلچى كىرگۈزگەندە تويىنى قىلىۋەتسىمۇ بوپتىكەن، ئۇ چاغدا قىزنىغا كۆزى قىيمىغان گۈلسۈمخان: «قىزىمىز ماشىنىچىخانىدا كېسىمچىلىكنى ئۆگىنىۋاتىدۇ، ھۈنىرى چالا بولۇپ قالمىسۇن، تويى بولغاندىن كېيىنلا سەھراچىلىقتا ئۇي ئىشى تۈگىمەيدۇ. بىرەر يىل سەۋر قىلىپ بەرسەكلار» دەپ ئەلچىلەرنى ئۆزرە بىلەن قايتۇرغاندى. ھېلىمۇ بولسا ئەتىدىن باشلاپ، بۇ توي ئىشىنىڭ يولىنى مېڭىش كېرەك.

— گۈلبانۇم، ئورۇن سېلىپ قويدۇم، ياتقاچ پاراڭلىشايلى، — دېدى گۈلسۈمخان ئورنىدىن تۇرۇپ، — مېنىڭمۇ ساقا دەيدىغان گەپلىرىم بار، ئاڭلاپ باققىن.

گۈلبانۇم ھويلىغا چىقىپ يۈزىنى يۇيۇپ كىرگەندىن كېيىن، ئورۇن ئۈستىدە تىزلىرىنى قۇچاقلاپ، چوقچىيىپ ئولتۇردى. گۈلسۈمخان بولسا ئىككى ياستۇققا يۆلىنىپ پەس ئاۋازدا گېپىنى باشلىدى.

ئىچكىرىدە سودا بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان چوڭ ئوغۇل ئەنەيتۇللا ئۇلۇشكۇن ئاپىسىنى يوقلاپ كەلدى. گۈلسۈمخان ئۇنىڭ كەلگىنىگە ئىككى ھەپتە بولغانلىقىنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى. چۈنكى، ئون كۈنلۈك ئالدىدا بولسا كېرەك، گۈلبانۇم «ئاكامنىڭ ئۆيىنى يوقلاپ كېلىمەن» دەپ كەتكەنىدى. بۇنى ئاڭلىغان ئەنەيتۇللا: «گۈلبانۇم بىزنىڭكىگە كەلمىدى، مەن يوق چاغدا كەلگەن بولسا نۇربىيە ماڭا دېمەمدۇ» دېدى. بۇ جاۋابتىن قورسىقىغا جىن كىرگەن گۈلسۈمخان زەينەپنىڭ ئۆيىگە بارىدى. ئۇمۇ: «ياقەي، مەن گۈلبانۇمنى كۆرمىگىلى خېلى ئۇزاق زامانلار بولدى» دەپ جاۋاب بەردى. گۈلسۈمخان ئاچچىقىدا يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قالدى. قىزىنىڭ «ئاكامنىڭ ئۆيىنى يوقلايمەن»، «زەينەپنىڭ كۆڭلىكىنى پىچىپ بېرىپلا قايتىپ كېلىمەن» دېگەندەك يالغانلارنى ئېيتىپ ئۆزىنى ئالدىغانلىقىنى بىلدى.

— تۇغرا، ئاپا، شۇ چاغلاردا سېنى ئالداپ ئەنزەر بىلەن كۆرۈشتۇم، — گۈلبانۇم ھەممە ھالايىبەتتەرلەرنى بېشىغا ئېلىپ

قويدى، ــ سېنىڭ مېنىڭ ئارقامغا چۈشۈپ بۇتچىۋالا زىغىرلاپ كېتىشىڭنىڭ سەۋەبىنىمۇ بىلىمەن. سەن مېنى قەشقەرلىككە بەرمەسلىك قازىنىنى ئېسىۋاتىسەن. بىراق، مەن ئەنزەر بىلەن قەتئىي توي قىلىمەن.

گۈلسۈمخان ئۇخلاپ قالغاندەك ئۇزاقىچە گەپ قىلماي جىمىپ قالدى. بىر چاغدىلا ئۇ خۇددى ئۆزىگە - ئۆزى سۆزلەۋاتقاندەك تورۇسقا قارىغىنىچە غودۇڭشىدى:

ــ راست، سىلەر ئىككىڭلار سوتقا ئەرز قىلساڭلارمۇ، ئاھالە كومىتېتىغا بارساڭلارمۇ چوقۇم سىلەرنى قوللايدۇ، مېنى ئەيىبلەيدۇ. لېكىن، شۇنى ئۇنتۇمىغىنكى، سېنى چاقىرىۋاتقان، كۆتۈۋاتقان ئىلى دەرياسىنى مەنمۇ بىلىمەن!...

ئەلۋەتتە، گۈلسۈمخانىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەت - خورلۇقلارنى باشقىلار ھېس قىلالماسلىقى مۇمكىن. مەرۇپ تۆمۈرچى ئۇنى ئوتتۇز ئالتە يېشىدا يەتتە بالا بىلەن قويۇۋەتتى. گۈلسۈمخانىنى ئۆيىدىن قوغلاپ چىقارغاندا ئۇچىسىدىكى بىر چىت كۆڭلەك، تامبال، سېلىپ ياتقۇدەك سېلىنچا ھەم ئۇچ ياشلىق ئەكىبەرلا بار ئىدى. ئۇ گۆرى زىنداندىن قۇتۇلۇپ چىققانغا قەدەر قانچىلىك تىل - تياق ھەم خورلۇقلار قارار تاپتى؟ بۇ بەش - ئالتە ياشلىق گۈلبانۇمغىمۇ سىر ئەمەس! ھەتتا قاتتىق ئۇرۇشتىن ئىككى قوۋۇرغىسى سۇنۇپ جان ئازابىدا ياتقان گۈلسۈمخان يان ئۆيدىكى قەشقەرلىك چوكانىڭ ناز - كەرەشمە، شېرىن توۋلاشلىرىنى... ئىڭراش - چىرقىراش، سازلىرىنى... ئاڭلاپ ياتتى... ئەتىسى ئەتىگەندە بويىنى سۇغا سالغان يۇندىنى گۈلبانۇم تۆكتى... بۇنداق خورلۇقلار بۇ ناتۇان مەزلۇمنىڭ بېشىغا كەلگەن قارا قىسمەتلەرنىڭ مىڭدىن بىرى دېسەك ھەرگىز ئاشۇرۇۋەتكەنلىك بولمايدۇ. توغرا ئۇ تارتتى، تارتقاندىمۇ خورلۇق - نادامەتلەرنى ھەقدادىغا يەتكۈزۈپ تارتتى...

دەرۋەقە، مەرۇپ تۆمۇرچى گۈلسۈمخاننى يولغا سالغاندىن كېيىن ئاشنا ئويناش ئارقىلىق ئالتە خوتۇن ئالدى. ئۇلار گەرچە قەشقەرلىك، كۇچالىق، ئاقسۇلۇق، خوتەنلىك بولسىمۇ، گۈلسۈمخان ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىلا «ئالتە شەلىك، قەشقەرلىكلەر» دەپ بىلەتتى. قىسقىسى، بۇ ناتۇۋان ئايالنىڭ تەقدىر ـ پېشانىسىگە بېسىلغان قارا تامغا ئۇنىڭ يۇرىكىنى بىر پارچە مۇزغا ئايلاندۇرغاندى...

گۈلسۈمخان ئېسەدەپ ـ ئېسەدەپ يىغلىدى. ئۇنىڭ يىغىسى كىشىنىڭ ئىچىنى سىيرىلدۇرۇۋەتتى. بىراق، ئاشۇ ئىشلار ئۇچۇنلا ئەمەتنىڭ ئاچچىقىنى سەمەتتىن ئالغاندەك گۈلبانۇمنىڭ تەقدىرىنى ئۆزى خالىغانچە ھەل قىلسا، خورلۇق ئاداۋىتىنىڭ قۇربانى قىلىپ قان يىغلاتسا بۇ ئادىللىقمۇ؟ ھەرقانداق جايدا ياخشى ـ يامانىنىڭ بولىدىغانلىقىنى چۈشەنمەمدىغاندۇر؟ ياق، چۈشىنىدۇ، ئەمما قان ـ قېنىغا سىڭىپ كەتكەن يۇرتۇزلۇق، تەپرىقىچىلىك، مەزھەپچىلىك بىز خەقنىڭ بىر پۈتۈن يۇقۇملۇق كېسىلىگە ئايلانغان!

گۈلبانۇم ئەتىسى ئورنىدىن تۇرغاندا بىر كۆزى قاپقارا قان ئۇيۇپ تۇخۇمدەك پۈلتىيىپ چىققان بولۇپ، چېكە ـ يۇزلىرىدىمۇ كۆپكۆك ئىششىقلار تۇراتتى. ئۇ بۇ قورقۇنچلۇق سىياقى بىلەن تالا ـ تۈزلەرگە چىقىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇقمىغانلار: «يۇزۇق خوتۇن ئوخشايدۇ، ئېرىدىن ئۆلگۈدەك تاياق يەپتۇ» دېيىشى تۇرغانلا گەپ. شۇڭا، يۇزىدىكى جاراھەت ھەم كۆك ئىزلىرى يوقالغۇچە ئىككى ھەپتىگىچە ئۆيىدىن تالاغا چىقالماي ئولتۇرغان گۈلبانۇم ئىنتايىن تەقەززا بولدى. «خاپىچىلىقتا ئەنزەر نېمە بولۇپ كەتكەندۇ؟» دەپ ئويلىسىلا ئۆزىنى قويار جاي تاپالمايتتى. ئۇ يۇزىگە ماسكا تاقاپ چىقىپ باقماقچىمۇ بولدى. لېكىن، چېكىسىدىكى كۆك ھەم قان تارقىماي قاپقارا پۈلتىيىپ تۇرغان كۆزىنى يوشۇرالمىدى. بۇ كۈنلەردە سەھەر ئىشتىن قايتقان ئاپىسى كۈندۈزكى ئۇيقۇسىدىن كېچىپ نەلەرگىدۇر

يوقىلىپ كېتەتتى ھەم كەچ گۈگۈم بىلەن تەڭ قايتىپ كېلەتتى. ئۇ كوتۇلدىمىغان، ۋاراقسىزلا ـ جاراقسىزمىغىنى بىلەن ھەربىكەتلىرى سىرلىق ئىدى.

بۈگۈن شەنبە ئىدى. ئەتىگەندە ئورنىدىن تۇرغان گۈلبانۇم ئاپىسىنىڭ ئىشتىن كېلىپلا ئوچاق بېشىدا سەۋزە قىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ سورىدى:

— ئاپا، ئەتىگەندىلا پولۇ تەييارلىقىنى قىلىپ قويماي دېدىڭما، مەن ئۆزۈم قىلاتتىم ئەمەسمۇ.

— سەھرادىن بىرنەچچە تۇغقانلار بارىمىز دەپ گەپ ئېيتىپ بېرىپتۇ. بالدۇرراق تەييارلىقىنى قىلىپ قويماي.

— يارىدەملىشەيمۇ؟

— ياق، ئۆزۈم يېتىشەلەيمەن، — گۈلسۈمخان قىزىنىڭ يۈزىگە قاراپ قويدى، — رومالىڭنى ئارتىپ، مەھەللە داۋالاش پونكىتىغا بېرىپ كەلسەڭ بولارمىكىن، يۈزۈڭدىكى قارا ـ قۇرا داغلار يوقالماي تۇرىدۇ. بۇنداق كېتىۋەرسە قىز بالا ئۈچۈن ئەيىب.

گۈلبانۇم ئويلىنىپ قالدى. راست، بۇ چاغقىچە مەھەللە داۋالاش پونكىتىغا بېرىش نېمىشقا خىيالىغا كەلمىگەن بولغىيدى؟ گۈلبانۇم: «ئۇلارنىڭ داۋالاش سەۋىيەسى ئانچە يۇقىرى بولمىسىمۇ، كۆزۈمنى تېڭىپ قويۇشقا ئەسقاتار» دېگەن خىيال بىلەن رومىلىنى چېكىلەپ تېڭىپ، يۈزىنى ئوراپ چىقتى. ئۇ ئەمدىلا مېڭىشىغا گۈلسۈمخان ئۇنى چاقىردى:

— گۈلبانۇم، داۋالاش پونكىتىدىن ئۇدۇل پەزىلەتبۇۋىنىڭ ئۆيىگە بارغىن، ئۇ ئېرىنىڭ كونا ـ ياغان كىيىملىرىنى سۆكۈپ قويۇپتىكەن، ئىككى ئوغلۇمغا ئىشتان پىچىپ بەرسە دەيدۇ.

گۈلبانۇم داۋالاش پونكىتىدىن سۈزۈلىدىغان دورا ئېلىپ ھەم كۆزىنى تاڭدۇرۇپ، پەزىلەتبۇۋىنىڭ ئۆيىگە باردى. ئۇنىڭ ئېرى سۈزۈلگەن بولۇپ، قۇرۇلۇشتا ئىشلىگىلى كەتكەنىدى.

ئىككى بالىسى بولسا مەكتەپتە ئوقۇۋاتاتتى. پەزىلەتبۇۋى راستلا ئېرىنىڭ ئىشتىنىنى سۆكۈپ، يۇيۇپ، دەزمال سېلىپ قويغانىكەن. ئۇ گۈلبانۇمنىڭ يۇزلىرىنى كۆرۈپ ئەسقەرنى تىللىدى ھەم گۈلسۇمخاندىن ئاڭلاپ بەكمۇ ئاچچىقى كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. پەزىلەتبۇۋى ئۇستا كۆرمىگەن ماشىنىچى بولسىمۇ، خېلى ـ خېلى ئىشلارنى قول ماشىنىسى بىلەن تىكەلەيتتى، ئەمما پىچىشقا كەلگەندە قىينىلاتتى.

ـــ يېڭى رەختلەرنى پىچىپ تىكىشكە قارىغاندا، كونا كىيىملەرنى ئۆزگەرتىپ تىكىش تەس، ـــ دېدى گۈلبانۇم كونا رەختنى كىگىز ئۈستىگىلا يېيىپ، ـــ قېنى بىر ئامالىنى قىلىپ باقاي، بالىلىرىڭىزنىڭ كىيىۋاتقان ئىشتانلىرىنى ئەكېلىڭ، ئۇزۇن ـ قىسقىلىقىنى ئۆلچەۋالاي.

ـــ توۋا، بىرەر يىل كىيە ـ كىيمەيلا ئوشۇقىغا چىقىپ قاپتۇ دېسە، ـــ پەزىلەتبۇۋى ساندۇقتىن بالىلىرىنىڭ ئىشتىنىنى ئەكەلدى، ـــ ئەقلىم ھەيران.

ـــ قادىركامنىڭ بويى ئۆسكەن ئوخشايدۇ.

ـــ توۋا دەڭا، ئەمدى بولغاندا، ـــ پەزىلەتبۇۋىنىڭ توغاچىتەك يۇمىلاق ئاق يۈزى پۈرۈشتى، ـــ تولا يۇيۇپ كىرىشىپ قالغان گەپ.

گۈلبانۇم ئىككى ئىشتاننى ئۆلچەپ، كېسىپ، كەملىگەن يەرلەرگە پارچە رەختلەرنى سەپلەپ بولغۇچە چۈش بولدى. ئۇلار بىر تەخسە ياڭيۇ قورۇمىسى بىلەن ئەتكەنچاي ئىچىشتى. راست گەپنى قىلغاندا پەزىلەتبۇۋى گۈلبانۇمنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلىدىن سىرداشى دېسە ھەرگىز ئارتۇق كەتمەيتتى. ئۇ يىگىتلەر، قىزلار ھەققىدە، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۇرمۇش مەسىلىلىرى، توي ھەم تويدىن كېيىنكى قىزلارنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلىرى، قانداق قىلغاندا ئەرنى ئۆزىگە مايىل قىلىپ، كوچىغا قارىماس بولىدىغانلىقى قاتارلىق نۇرغۇن ـ نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلەتتى ھەم سۆزلەيتتى. تۇنجى قېتىم

ئەنزەر توغرۇلۇق سۆزلەپ بەرگىنىمۇ شۇ ئىدى. ئۇ ئەنزەرنىڭ سالاھىدىن مەخسۇمنىڭ توي ئېشىنى ئېتىپ بەرگەن چاغدىكى ئىشلارنى شۇنداق قىزىقارلىق قىلىپ ئېيتىپ بېرىپ، گۈلبانۇمنى كۈلدۈرۈپ، تېلىقتۇرۇپ قويغانىدى، خۇلاسە كالام نېمە بولدى؟ گۈلبانۇم خۇددى تاش چۈشكەندەك قەلب كۆلىنىڭ تەۋرەپ كەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى. راست گەپنى قىلغاندا، ئۇنىڭ يۈرىكىدە ئەنزەرگە نىسبەتەن سىرلىق بىر قىزىقىش پەيدا بولدى. شۇ چاغدا پەزىلەتبۇۋى يېقىملىققىنا كۈلۈپ قويۇپ:

— گۈلبانۇم، بۇنداق ئەخلاقلىق، قولى ئىشلىق بالىنى كۈندۈزى پانۇس يېقىپمۇ تاپالمايسىز جۇمۇڭ، قانداق، بىر چېكىپ كۆرمەمسىز؟ — دېدى.

— قويۇڭا، ھەدە، نەدىكى گەپلەرنى تاپىدىكەنسىز، — گۈلبانۇم قىزىرىپ كەتكەن بولسىمۇ كۆزلىرى كۈلۈپ تۇراتتى، — ئاتام كۆرمىگەن، ئانام كۆرمىگەن بالىلارنى...

— تۇرمۇش دېگەن شۇ، — پەزىلەتبۇۋى ئالىقانلىرىغا ئۈردى، — تونۇمىغان، بىلمىگەنلەر بىلەن كۆز يېقىش، سۆز تاشلاش، پىسخىكىدە كۈلۈپ يۈرىكىنى ئوينىتىش ئارقىلىق تونۇشىدىغان گەپ، مەنمىچۇ قاراڭ، قادىر ئاكىڭىز بىلەن بىر تويدا تونۇشقان، قارىسام، تىكىلىپلا تۇرىدۇ، كۆزلىرىنى ئېلىپ قېچىپ باقسام، بېشىنى يەيدىغان سىراڭ كۆڭلۈم، «قاراۋەر، ھېچنېمە بولمايدۇ. قارىساڭ كۆزۈڭگە پايدا، سۆزلىسەڭ يۈرەككە» دەپ مېنى دەيدىگە سالىدۇ. بىراق، قارىسامىلا يۈزلىرىم چىمىلداپ، يۈرەكلىرىم تېپىچەكلەپ كېتىدۇ. قانداق، قىزىقمىكەن؟

مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىز، گۈلبانۇم بىلەن پەزىلەتبۇۋى ئەنە شۇنداق يۈرەكتىكى سىرلارنى، كىشىگە دېگىلى بولمايدىغان شېرىن ـ لەزىز كەچمىشلەرنى دېيىشەلەيدىغان سىرداش، مۇڭداشلاردىن ئىدى. بىراق، بۇگۈن نېمە ئۈچۈندۇر

پەزىلەتبۇۋى پات ـ پاتلا كۆزلىرىنى ئەپقەيچىپ، گەپلىرىدىن ئېزىپ، قولىدا قايچا تۇرسا، قايچا ئىزدەپ، پەۋازىنى پۇچاقلا كۆكلەپ، ئىش ـ كۇشىدىن، گەپ ـ سۆزلىرىدىن ئېزىپلا تۇراتتى.

ـــ پەزىلەتبۇۋىدە، بۇگۈن سىزگە نېمە بولدى؟ ـــ گۈلبانۇم گۇمان بىلەن قارىدى، ـــ بىر ئىشتى مەندىن يوشۇرغاندەكلا قىلىسىز.

ـــ بەك يامان جۇمۇڭ سىز، ـــ پەزىلەتبۇۋى دەرگۇماندا بولۇپ خېلىغىچە گەپ قىلالمىدى، ـــ مۇنداق ئىش قاراڭ. ئەسلىدە ئاپىكىز سىزنى يېرىم كۈن بىر يەرگە چىقارماسلىقىمنى ماڭا تاپشۇرغان.

ـــ نېمىشقا ئەمدى؟ ـــ ھەيرانلىقتىن گۈلبانۇمنىڭ كۆزلىرى چوڭ ئېچىلدى.

ـــ ئەگەر بۇ ئىشنى دەپ قويسام، گۈلسۇمخېنىمدەم ماڭا ئۆمۈر بويى ئاداۋەت قىلىدۇ.

ـــ قەسەم قىلىپ بېرەي، ھەرگىز سىزنى ئاشكارىلىمايمەن.

ـــ ئەمىسە قاراڭ، بۇگۈن ئەتىگەن ئۆيۈڭلارغا بايكۆلدىن ئەلچى كەلمەكچى.

ـــ ئەلچى؟!... ـــ گۈلبانۇم گاڭگىراپلا قالدى، ـــ شۇڭا ئەتىگەندىلا پولۇغا تۆتۈش قىپتىكەن ـ دە، مېنى داۋالىنىشقا، سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە سايە قىلغىنى بىر قىلتاق ئىكەن.

ـــ سىزنىڭ ئەتىرەر بىلەن بولغان ئىشلىرىڭىزنى ئوبدان بىلىمەن. ئۇ بالىمۇ سىز تالا ـ تۇزلەرگە چىقالمىغان ئون نەچچە كۈندىن بېرى نەچچە قېتىم بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ، سىزنى چاقىرتىپ بېرىشىمنى ئۆتۈنگەنىدى، ـــ پەزىلەتبۇۋى خورسىنىپ قويدى، ـــ مەن «گۈلسۇمخېنىمدەم ئىشقا بارمىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەسقەر ھەدىسىنى پايلاپ ئۆيدىن نېرى كەتمەيدۇ» دەپ ئۇنىمىدىم.

ـــ ئەسقەرنىڭ گېپىنى نېمىشقا چىقىرىپ يۈرىسىز؟ ـــ

گۈلبانۇم ئۆڭدى، — ئۇنداقتا ئۆتكەندە چىققان جېدەلنىمۇ دەپسىز — دە؟

— سىزنىڭ يۈزىڭىزدىكى جاراھەتلەرنى كۆرمىسۇن، دەپ شۇنداق قىلدىم، — دېدى پەزىلەتبۇۋى، — تېخى ئەسقەر ئەنزەرنى ئىزدەپ خەنزۇ بازىرىدىكى ئىنىسى ئىشلەيدىغان ئاشخانىغا كىرىپ ئەنزەرنى ئۇرۇپتۇ. ئاندىن ئاشخانىدىكى بالىلار ئەسقەرنى كېلىشتۇرۇپ ساپتۇ. ئەمما، ئەنزەر ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

— تۇۋا، ماۋۇ غالجىر ئىتنىڭ قىلىپ يۈرگەن ئەسكىلىكىنى، — گۈلبانۇم يىغلىۋەتتى، — جېنىم پەزىلەتبۇۋىدە، قانداق قىلارمەن؟

— بىرلا يول بار، — پەزىلەتبۇۋى ئويغا پاتتى، — بىلمىدىم، جۇرئىتىڭىز بارمۇ، يوق؟

— ئېيتىڭا، قانداق يول؟

— قېچىش! بىر مەزگىلدىن كېيىن قايتىپ كېلىش. ئۇ چاغدا ئاپىڭىز ئامالسىز توي قىلىشىڭلارغا قوشۇلىدۇ. بولمىسا گۈلسۇمخېنىدەم ئۆلسىمۇ رازى بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇ قەشقەرلىكلەرگە ئۆچ.

قېچىش! گۈلبانۇمنىڭ بېشى چىرايلىق كۆكسىگە ئېگىلدى. بۇ ھېچقانداق نىجات يولى قالمىغاندا قەدەم باسىدىغان يول! غۇلجىدا توي ھەشەمىتىنىڭ كۆپلۈكى، سېلىقنىڭ ئېغىرلىقى، ئاق چېيى، توي چېيى، چىلاق، ھاردۇق چېيى، غوجۇر كۆپسى، كىچىك چاي، سالام دېگەندەك قائىدە — يوسۇنلارنىڭ تولىلىقى تۈپەيلىدىن نۇرغۇن قولى قىسقا ئاتا — ئانىلار قىز — ئوغۇللىرىنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشىنى قىلىشقا ناقابىل بولۇۋاتىدۇ. ئاتا — ئانىغا يۈك بولۇۋاتقان قىز — يىگىتلەرمۇ تەڭلىك، خىجالەتچىلىك، نومۇس ئىسكەنجىسىدە ئامالسىز ئەنە شۇ «قېچىش» يولىغا ماڭدى. غۇلجىدا بۇ «نورمال» ئىش بولۇپ قالدى. بۇلارنى گۈلبانۇم

چۈشەنمەمدۇ؟ چۈشىنىدۇ. شۇنداقتىمۇ، ئۇ قاچقان قىزلارنى كۆڭلىدە: «ئاتا ـ ئانىسىنىڭ، قېرىنداشلىرىنىڭ يۇزىنى سۆرۈن قىلىپ، نېمە رەسۋاچىلىق بۇ» دەپ ئەيىبلەيتتى. مانا ئەمدىلىكتە بۇ «يول»نىڭ ئۆز تەقدىرىگە باغلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈڭ. گۈلبانۇم قارىسىغا ئەيىبلىگەن ئاشۇ قىزلارنىڭ ناله ـ پىغانى ئۇنى تۇتتىمۇ يا! ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ. چۈنكى، «كىشىنى سانىساڭ ئۆزگە، قاشىنى سانىساڭ كۆزگە» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟! ھەرھالدا ھەيران قالارلىق ھەرقانداق سەتچىلىكلەرگە دۇچ كەلگەندە، ھاي ـ ھايلىمايلى، ئاغزىمىزنى ئېتىپ، پىتنە ـ پاسات قىلمايلى. ئۆزىمىزگە يېنىپ قالمىسۇن، ھېزى بولايلى.

ـــ گۈلبانۇم، جىمىپ كەتتىڭىزغۇ؟ ـــ پەزىلەتبۇۋى باش چايقىدى، ـــ بۇ گەپلەرنى دېمىسەم بوپتىكەن.

ـــ مەن چىقاي، ـــ گۈلبانۇم ئورنىدىن تۇردى، ـــ ئەگەر ئەنزەر كېلىپ قالسا، بىرەر ئىشنى باھانە قىلىپ بىزنىڭكىگە كىرەرسىز. مەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمىسەم بولمايدۇ.

ـــ گۈلبانۇم، مەن دېگەن گەپلەر...

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ، ھەدە، ئىچىمدە سىپ كەتسە كېتىدۇكى پۇرىقى چىقمايدۇ.

گۈلبانۇم يۇرىكى بوغۇزىغا كەپلىشىپ قالغاندەك تېلىقىپقىنا ئۆيگە قايتىپ كىرگەندە گۈلسۇمخان مايلىق لېگەنلەرنى يىغىشتۇرۇپ، داستىخاننى قاتلاۋاتاتتى. ئۇ قىزىغا غىل ـ پاللا قاراپ قويۇپ كۆزىنى قاچۇردى. بىراق، گۈلبانۇم پەتنۇستىكى قاتلانغان رەخت، پەس پاشىنلىق مېغىزرەڭ بەتنىكە ھەم ئىككى كاللەك ناۋاتنى كۆرۈپ يەنە بىر قېتىم يۇرىكى سېلىپ كەتتى.

بۇ نەرسىلەرنى گۈلسۇمخاننىڭ رازىلىقىدىن كېيىن ئەلچىلەر قويغان «رەھمەت تەزىم»ى ئىدى. بىراق، گۈلبانۇم

ئۆزىنى خىيالىغا تۇتۇۋالغاندەك قىلاتتى. گەپنىڭ راستىنى قىلغاندا، ئۇنىڭ يۈرىكىنى «قىچىش»تىن ئىبارەت ئاخىرقى چىقىش يولى بەزلەپ تۇراتتى.

— ئاپا، پەتنۇستىكى نېمىلەر ئۇ؟ — گۈلبانۇم قەستەن بىلمەسكە سالدى، — مېھمانلار ئادەمچىلىك قىلىپ ئەكەپتىما؟

گۈلسۈمخان لېگەن، سىركايىلەرنى يۇغاچ خىيالىغىچە گەپ قىلمىدى. ئۇ «ھەئە» دەپ يالغان ئېيتماقچى بولدى، بىراق ھامىنى ئاشكارىلىنىدىغان گەپ. يەنە كېلىپ توي كۈنىنى بېكىتىپ بولغان تۇرسا، قىز بالا دېگەننىڭ ئۆزىنىڭ شەخسىي تەييارلىقى بولمامدۇ. زادى بۇگۈن تۇۋاقنى ئېچىپ قازاندا نېمە بارلىقىنى كۆرىستىش كېرەك. گۈلسۈمخان ئىچىدە: «توققۇز ئاي توققۇز كۈن قورساق كۆتۈرۈپ تۇغۇپ، ئاق سۈت بېرىپ بېقىپ شۇ دېمەتلىك قىلمىقىم ئاسانمۇ؟! قېنى شەتەتە — پەتەتە دەپ تىلىنى چاينىپ باققىنىنى كۆرەي» دەپ چوت سوقتى.

— ياق، ئادەمچىلىك ئەمەس، — گۈلسۈمخانىڭ كۆزلىرى بىسەرەمجان ئىدى، — بۇگۈن كەلگەنلەر ئەلچىلەر، توي كۈنىنى بېكىتتۇق.

— تايلىغىن يەنە شۇ «بايكۆل»دىن كەلگەندۇ؟

— شۇنداق، ھادىلجان «گۈلبانۇم بىلەن توي قىلمىسام ئۆلىمەن — ئۆچمەن» دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

گۈلبانۇم ئاپىسىنىڭ قىزارماي — تاتارماي يالغان ئېيتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ ئىچى — ئىچىدىن يىغا ياماشتى. ئەسقەر جېدەل چىقارغان كۈنى قىزىنىڭ راست گېپىنى ئاڭلىغان گۈلسۈمخان بايكۆلگە بېرىپ جىم ياتقان يىلانىنى ئويغىتىپ كەلگەنلىكى ئۇنىڭغا بەش قولدەك ئايان ئىدى. گۈلبانۇم ئاپىسىنىڭ چىرايىدىكى قەتئىيلىك، جىددىيلىك ھەم جاھىللىق ئىپادىلىرىنى كۆرۈپ، پەزىلەتبۇۋىنىڭ

«قېچىش» دېگەن سۆزلىرىنى يەنە بىر قېتىم ئەسلىدى.

ــ مېنى ئاشۇ ھاراقكەش توكۇرغا بېرىشكە قانداقمۇ كۆڭلۈڭ چىدىغاندۇ؟ ــ يۈرىكى تاشتەك قاتقان گۈلبانۇمنىڭ كۆزىدىن مىت قىلىپ ياشمۇ چىقمىدى، ــ ئالدىنقى ئايالىنىڭ پۈتۈن بەدىنىدىن كۆڭ كەتمەي بىر يىل بولا ـ بولمايلا ئاجراشقانلىقىنى بىلمىسەڭمۇ؟

ــ ئۇ دېگەن كونا ئىشلار، ئەلچىلەرنىڭ دېيىشىچە، ھازىر ھادىلجان ئىچىملىك، چېكىملىكنى تاشلاپ بەش ۋاق نامازنى بولۇپ كېتىپتۇدەك، ــ قىزنىڭ غۇۋغا كۆتۈرمىگەنلىكىدىن كۆڭلى تىنچىغان گۈلسۈمخان قايتىدىن غەيرەتلەندى، ــ گېپىمنى ئاڭلىغىن، قىزىم، ئەر دېگەننىڭ قېرىسى، سېتى، مېيىپى بولمايدۇ. ۋاقتى كەلگەندە سەكسەن ياشلىق قېرىمۇ يىگىت بولالايدۇ، لېكىن يىگىرمە ياشلىق جۈۋان قىز بولالالمايدۇ. ھادىلجان نېمىلا دېگەنبىلەن ئۆز يۇرتلۇقمىز، تۇغقان، غۇلجىلىق تارانچى، قاشقالىقلاردىن ئۆلۈكى ئارتۇق. بايكۆللۈكلەر «ۋاي ھادىلجان رېمونتچى» دېسە شۆلگەيلىرى ئېقىپ كەتكەننى تۇيماي ماختىشىدىكەن. قىسقىسى، يېگىنى ئالدىدا، يېمىگىنى كەينىدە، ھويلا ـ ئارانى ئازادە، ئات، ھارۋىسى تاراق ـ تۇرۇق دېگەندەك بايىاشاتچىلىق، كۇنلىرىڭ بەھۇزۇر راھەتتە ئۆتىدۇ. مەن ساڭا بىكاردىن ـ بىكار جاۋراۋاتقىنىم يوق.

ــ تويىنى قاچانغا بېكىتتىڭلار؟ ــ گۈلبانۇمنىڭ چىرايىدىن ئازراقمۇ خاپا بولغانلىق ئىپادىسى كۆرۈنمەيتتى.

ــ بۇگۈن يەتتىنچى ئايغا ئون سەككىز بولسا، يەنە ئون ئۇچ كۈن بار. ئاڭغىچە يۇز ـ كۆزلىرىڭمۇ ساقىيىپ قالار. گېپىمنى ئاڭلا، قىزىم، ھادىلجان... ــ گۈلسۈمخان يەنە تۆگىمەس پەند ـ نەسىھەتلىرىنى باشلىماقچى بولۇپ بېشىنى كۆتۈرگەندە گۈلبانۇم يوق ئىدى. ئۇ ئاللىبۇرۇن ھويلىغا چىقىپ كەتكەن بولۇپ، بىراۋلار ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ

تۇرغاندەك لەمپە ئاستىغا تىكىلىپ تۇراتتى.

بۇگۈن كېچە گۈلبانۇم تۇن نىسپىگىچە زادىلا ئۇخلىيالمىدى. ئۇ توي ئىشىنى ئاڭلاپ ئاپىسى بىلەن ئۇرۇشمىغىنىمۇ بىر ھېسابتا ياخشى بولدى، بولمىسا گۈلسۇمخان تەرسا مىجەزىگە ئېلىپ ئۇدۇل دەريا تەرەپكە يۈگۈرەيتتى. خۇددى «ئۆگزىگە چىقىپ پالاس قاقسام توپىسى تۇرپانغا كەتتى» دېگەندەك، بىردەمدىلا ئەل ـ مەھەللىگە ئاڭلىنىپ كۇسۇر ـ كۇسۇر، مىش ـ مىش گەپلەر تارقىلىپ كېتەتتى. بولۇپمۇ ئەسقەر ئاڭلىسا بالايىئاپەت ئېغىزى ئېچىلىپ، توسۇۋالغىلى بولمايتتى.

گۈلبانۇم يېنىدا ئوڭدىسىغا يېتىپ بوش خورەك تارتىۋاتقان ئاپىسىغا قارىدى، گۈلسۇمخان «بۇ ئىشلار خۇددى پايپاقنىڭ يېپىنى سۇغارغاندەك ئەجەب ئوڭۇشلۇق بولدى» دېگەندەك بەخۇدۇك ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. تۇۋا، دۇنيادا ئەجەب ئانىلار بار ـ ھەي ئۆز قىزىنى ھېچ ئايانمايلا بىر ھاراقكەش تاياقچىغا بەش قوللاپ سۇنۇۋاتقىنىنى، «ھادىل پىيەنچۇك» دېسە بايكۆللۇكلەرنىڭ ھەممىسى ھەزەر ئەيلەيدۇ. ئەسلىدە ھادىل گۈلسۇمخانىنىڭ ھەدىسىنىڭ ئوغلى بولۇپ، ۋېلىسىپىت، رادىيو، تراكتور، دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى رېمونت قىلىشتا داڭ چىقىرىپلا قالماي، ھاراق ئىچىشتىمۇ «داڭ» چىقارغانىدى. ئۇ ھاراق ئىچمىگەن كۈنلىرى سالام ـ سەھەتتى جايىدا، تۇزۇكلا ئادەم، بىراق ئاغزى ھاراقتا تەگدىمۇ، خوتۇننىنى كوچىمۇكوچا قوغلاپ ئۇرۇپ، ئۆيدىكى جابدۇقلارنى ئېتىپ سۇندۇرۇپ، دېرىزە كۆزنەكلىرىنى چېقىپ، بەئەينى بىر ياۋا توڭگۇزنىڭ ئۆزىلا بولاتتى. ھەتتا بىر قېتىم مەستلىكتە كەتمەننى ئېلىپ ئۆگزىنىڭ ئوستىنى ئېچىۋېتىپ، ئۆزى ئۆيگە گۈلدۇرلەپ چۈشۈپ كەتكەنىدى، ئۇنىڭ بىر پۇتى كېسىلىپ ياغاچ پۇت بولۇپ قېلىشقىمۇ ھاراق ئىچىش سەۋەب بولغان. بىر قىشلىقى ئېغىر مەست

بولۇپ قالغان هادىل ماشىنا تېگىگە كىرىپ كېتىپ، دوختۇرخانىدا ئوڭ پۇتىنىڭ تىزىنىڭ يۇقىرىسىدىن كېسىپ تاشلانغانىدى. مانا شۇنىڭدىن تارتىپ ھەر ئۇچ يىلدا بىر قېتىم ئۇرۇمچىدە ئالماشتۇرۇپ تۇرىدىغان ياغاچ پۇتى ماڭسا غىچىرلاپ تۇرغاچقا، ئۇنىڭ «پىيەنچۇك» دېگەن لەقىمىگە يەنە بىر لەقەم قوشۇلۇپ، «ھادىل غىچىر - غىچ» بولۇپ قالدى.

گۇلبانۇم ئاۋاز چىقارماي ئېغىر خورسىندى. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ خىيال قۇشى ئەنزەر تەرەپكە ئۇچۇپ كەتكەنىدى. ئۇ يۇز - كۆزىنىڭ جاراھەتلىنىشى تۈپەيلىدىن ئىككى ھەپتىدىن بېرى كۆرۈشەلمىدى. پەزىلەتبۇۋىنىڭ ئېيتقىنىغا قارىغاندا، ئەنزەر نەچچە قېتىم كېلىپ كۆرۈشەلمەي كەتكەنلىكى مەلۇم. ئۇ ھازىر قانچىلىك تەقەززا بولۇۋاتقاندۇ؟ ئىككىمىزنىڭ ئىشى توغرۇلۇق قانداق ئىرادىگە كەلگەندۇ؟ ئەگەر ئانىسى مۇئەتتەرخاندىن قورقۇپ «بولدى قىلايلى» دېسە، گۇلبانۇمنىڭ تىرىكلا ئۆلگىنى شۇ. ئەنزەر ئەتىگىنچە كېلىپ قالارمۇ؟ كەلسىلا پەزىلەتبۇۋىدەم خەۋىرىنى يەتكۈزىدۇ. ئۇ «قېچىش»قا قانداق قارايدىكىن ياكى ئانىسىنى رەنجىتىشنى خالىمايۋ گۇلبانۇمنى ئوتقا تاشلاپ قويارمۇ؟

گۇلبانۇم ئەمدىلا ئۆرۈلۈپ ياتماقچى بولۇۋىدى، بىر شەپىدىن چۆچۈپ تورۇسقا تىكىلىپلا قالدى. چۈنكى، ئۆگزىگە بىر نەرسە چۈشكەندەك بولدى. ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەيلا يەنە «پوككىدە» قىلىپ تاشلانغان چالمىنىڭ ئاۋازى ئېنىق ئاڭلاندى. يۇرىكى قورقۇش، شادلىق ھاياجىنىدا تېز سېلىپ كەتكەن گۇلبانۇم كۆز قۇيرۇقىدا ئاپىسى تەرەپكە قاردى. گۇلسۇمخان ئالدىنى تام تەرەپكە قىلىپ تۇگۇلۇپلا ئېغىر ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. بۇ ئەسنادا ئۆگزىدىكى شەپە يەنە بىر قېتىم تەكرارلاندى. گۇلبانۇم سىلىق ھەرىكەت بىلەن رۇباشكىسىنىڭ ئۇستىگە چاپىنىنى كىيدى، ئاندىن ئىسسىق يوتقاندىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقتى.

6

بىر سائەتتىن بېرى ئۆيىگىچىدە كۆتۈرۈلگەن بوران توختايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئانىنىڭ ۋارقىراش، تىللاش، قارغاش، يىغلاشتەك ئاۋازى راسا قىيامىغا يەتتى. ئىشىك تۈۋىدە تىڭشىغىلاۋاتقان ئابدۇسەمەت ھەربىر شەپىدىن چۆچۈپ تۇراتتى.

— زادى تۈرسۇنگۈل بىلەن توي قىلساڭمۇ قىلىسەن، قىلمىساڭمۇ قىلىسەن. قىلمايمەن دەپ بويۇنتاۋلىق قىلىپ باققىنىڭنى مەن بىر كۆرەي.

— قىلمايمەن، ئانا...

— نېمە؟ ھەددىڭ ئەمەس. ھەممە ئىشنى توغرىلاپ بولغاندا سەن مېنى بىر پارچە سېسىق پوققا ئايلاندۇرماقچىمۇ — ھە، دۆيۈز...

— مەن بىلەن نېمىشقا مەسلىھەت قىلمىغان بولغىيدىلە، ئانا؟

— نېمە، تېخى مەن ساڭا يېلىنمەنما، ئۇقۇپ قوي، سەن بالا، مەن ئانا. قانداق، تۈرسۇنگۈلنى ئالامسەن، يوق؟

— ئالمايمەن، ئانا!

— كۆزۈمدىن يىت، شاۋۇچى!

ئۆيدىكى تاراق — تۈرۈق شەپىدىن چۆچۈگەن ئابدۇسەمەت غىپلا قىلىپ تالاغا چىقىپ كەتتى.

ئىشكنىڭ زەرب بىلەن تاراققىدە ئېچىلىشى ھەم گۈپلا قىلىپ غەزەپلىك يېپىلىشى بىلەن تەڭ ئەنزەر ئىشكتىن سەنتۈرۈلۈپ چىققىنىچە، پېشايۋان پەلەمپىيىدە پۈتلىشىپ ھويلا ئوتتۇرىسىغا يىقىلدى. ئۇنى ئانىسى ئىتتىرىپ چىقىرىۋەتكەندى. ئارقىدىنلا مېھمانخانىدىن مۇئەتتەرخاننىڭ قەھرى بىلەن ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

— هەي تۇزكور مۇناپىق، مەن سېنى قېچىرچى[1]دە تۇغمىغان جۇما. قەشقەرنىڭ بېھىلىك باغلىرىدا تۇغقان. ۋۇي تېزەك پۇراپ قالغان ئەركەك ھايۋان. سەن تېخى غۇلجىلىق شاپاقچىنى ئېلىپ قېچىر بالا تاپماقچىما، گۇي؟

ئەنزەر كېيىمىدىكى توپىلارنى قېقىشتۇرۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ گۇلبانۇم بىلەن كۆرۈشەلمىگەن ئون نەچچە كۈندىن بۇيان، بۇ ئانىسىغا يالۇرۇپ ئېلىپ بارغان يەتتىنچى قېتىملىق سۆھبىتى ئىدى. ئەمما، مۇئەتتەرخان مەھەللىسىدىكى ياسىن ناسكال دېگەن بىر يۇرتلۇقنىڭ قىزى تۇرسۇنگۇلنى ئېلىپ بېرىمەن دەپ تاش چىشلەپ تۇراتتى. تۇرسۇنگۇل ئولتۇرۇپ قالغان قىز بولۇپ، ئەنزەردىن ئۇچ ياش ئەتراپىدا چوڭ ئىدى.

ئەنزەر خۇددى تۇگمەن تېشى ئېسىپ قويغاندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەن پۇتلىرىنى ئارانلا يۆتكەپ دەرۋازىدىن چىقتى ھەم چۆچۈپ قاردى. ئىنىسى ئۇنى كوچىدا ساقلاپ تۇراتتى. ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ دۇمبىسىدىن ئاستا تۇرتۈپ بازارغا ئەكەتتى.

— ئاكا، سەن ئانام بىلەن ھەر قېتىم سۆھبەت ئېلىپ بارغاندا مەن ئىشىك تۇۋىدە بار، — دېدى ئابدۇسەمەت كېتىۋېتىپ، — ساڭا ئوچۇق گەپنى قىلاي، ئانامنى يۇمشىتمەن دېيىشىڭ خۇددى ئىتقا مانتا تاشلاپ بەرگەندەك قۇرۇق ئاۋارىگەرچىلىك.

— راست دەيسەن، ھەرگىز قوشۇلمىغۇدەك.

— گۇلبانۇم ھەقىقەتەن ياخشى قىز ئىكەن. ئۇنىڭ بىلەن توي قىلساڭ بەختىڭ ئېچىلاتتى، — ئابدۇسەمەت خەيرخاھلىق بىلەن ئاكىسىغا قاراپ قويدى، — ئانامنىڭ ئالدىدا دېگىلى بولمايدۇ، تۇرسۇنگۇلنىڭ يامان ئاتىقى چىقىپ قالغان قىز.

---

① قېچىرچى — جاي نامى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇنىشۇشتە قىزلىرىنى يات مىللەتكە بەرگەنلىكتىن شۇنداق ئاتىلىپ قالغان، دېيىشىدۇ.

ئاتا ـ ئانسىنىڭ «ھېچقانداق تويلۇق ئالمەن دەپ ئاۋارە بولماڭلار، قىزىمىزنىڭ قولىدىن يېتىلىتىپلا قويىمىز» دېگەن گېپىدىنلا چىقىپ تۇرمامدۇ، لېكىن ئانام «چىقمىسۇن تۇي» دەپ ئېسىلىۋالدى.

— مەنمۇ ئاڭلىغان، — ئەنزەر قىزىرىپ يەرگە قارىدى، — كەچ ئىشتىن قايتقان چاغلىرىمدا بىرنەچچە قېتىم چېلىقتۇرۇپ قالدىم.

— ئەمدى قانداق قىلاي دەيسەن؟

— ئويلاپ ـ ئويلاپ زادىلا تېگىگە يېتەلمەي تۇرىمەن، لېكىن تۇرسۇنگۇلنى مەجبۇرىي ئېلىپ بەرمەكچى بولىدىكەن، قېچىپ كېتىمەن.

— ئۆزۈڭ قېچىپ كەتسەڭ گۇلبانۇم قانداق قىلىدۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە...

— نېمە دېمەكچى سەن؟ — ئابدۇسەمەتنىڭ بېشارىتى ئەنزەرنىڭ ئېسىنى كىرگۈزدى، — ئۇنداقتا...

— ئىككىمىز يىغلىشىپ بىرئاز بېرەي. ئۇنىڭ ئۇستىگە سېنىڭ ئەجرىڭ كۆپ، — ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ غەمكىن چىرايىغا نەزەر تاشلىدى، — بىرەر ـ ئىككى ئاي يوقىلىپ كېتىپ كەلسەڭلا، ئانام ئامالسىز قوشۇلارمىكىن دەيمەن. ئەڭ بولمىسا تۇرسۇنگۇلدىن قۇتۇلىسەن.

ئەنزەر بىلەن ئابدۇسەمەت ئىككىسى ئايرىم ئاشخانا ئېچىش ئۈچۈن خېلىلا كۆپ پۇل يىغقانىدى. ئەنزەر ھەر قېتىم ھۇنەر ھەققى ئالغاندا ئايلىق خىراجەتكە يەتكۈدەك پۇلنى ئانىسىغا بېرىپ قالغىنىنى ئىنىسى ئابدۇسەمەتكە: «بانكىغا قويۇۋەت» دەپ تاپىلايتتى. قەشقەردە كۆرگەن كۈنلىرىنى ئۇنتۇپ قالمىغان ئابدۇسەمەت بىر پۇلنىڭ كۆزىدىن مىڭ ئۆتۈپ، خېلىلا قاغجىلما بولۇپ قالغانىدى.

— سەن قايتىپ كېلىپ بولغۇچە مەنمۇ دۇكان ئايرىپ چىقىپ بولىمەن، — ئابدۇسەمەت ئاكىسىغا كۆزىنى قىسىپ

قويدى، ــ نېغمەت جۇرېن ھەممە رەسمىيەتلەرنى ئۆزۈم بېجىرىپ بېرىمەن، دېگەن. بەلكىم ئاڭغىچە ئۇمۇ چۆچەكتىن كېلىپ قالار.

ــ قانداق، دۇكان كۆردۈڭمۇ؟

ــ جۇرۇ، بىللە بېرىپ كۆرۈپ كېلەيلى، خەنزۇ بازىرى ئۆستەڭ بويىدا، ئادەم راسا قىزىيدىغان جاي دېگىنە.

ئۇلار ئىجارىگە ئالماقچى بولغان دۇكاننى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن ئابدۇسەمەت ئىشلەۋاتقان ئاشخانىغا كېلىپ لەڭمەن يېيىشتى. ئاندىن كۆز باغلىنىش بىلەن بازار رەستىلىرىنى ئايلىنىپ قايتىپ كەلدى ـ دە، كىچىك ھۇجرىدا ئىككىسى بىللە يېتىپ قېلىشتى.

گۇلبانۇم ئۇخلىيالمىغان بۇ كېچە ئەنزەرنىڭمۇ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. ئۇ ئون بەش كۈندىن بېرى دەريا بويى مەھەللىسىگە نەچچە قېتىم بېرىپ گۇلبانۇم بىلەن كۆرۈشەلمىدى. پەزىلەتبۇۋىنىڭ ئۇنى كۆرۈشتۇرمەسلىكىدە بىرەر سەۋەب بارلىقىنى ئويلاپ يەتكەن ئەنزەر ئەندىكىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. توغرا، «بىر كېچىدىلا نىكاھ قىلىپ تويىنى قىلىۋەتسىچۇ.»

ئەنزەر يېنىدا ئۇخلاۋاتقان ئىنىسىنى ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن شەپە چىقارماي كىيىملىرىنى كىيىدى. ئاندىن پۇتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ ئىشىك تۈۋىگە كېلىشىگە، ئىنىسىنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ كەتتى:

ــ ئاكا، دەريابويى مەھەللىسىگە بارامسەن؟ بولدى كېتىۋەر، دەرۋازىنى مەن تاقىۋالىمەن، ــ دېدى ئابدۇسەمەت ئۇيقۇلۇق ئاۋازدا، ــ لېكىن ھېلىقى ئەسقەر دېگەن ئۇششۇق ئوغرىدىن ھېزى بول، ئۆتكەندە ئارىغا كىرمىگەن بولساڭ راسا ئەدىپىنى بېرەتتۇق.

ئەنزەر ۋېلىسىپىتكە مىنىپ تار كوچىدىن چوڭ يولغا چۈشۈپ كۆزدىن غايىب بولغاندىن كېيىنلا ئابدۇسەمەت دەرۋازىنى قۇلۇپلاپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ئاپپاق ئايدەك كېچە ئىدى. ئەنزەر ۋېلىسىپىتىنىڭ پېدالىنى كۈچەپ تېپىپ خەنزۇ بازىرى، تاشلەپكە، بەيتۇللا مەدرىسەسى، بېدە بازارلىرىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ جىددىيلىشىش، مەھبۇبى بىلەن كۆرۈشۈش هاياجىنىدا تەرلەپ كەتكەنىدى. شۇنداقتىمۇ، تۇن نىسپىدە دەريابويى مەھەللىسىگە يېتىپ كەلدى. ۋېلىسىپىتىنى يول چېتىدىكى ئورمان ئىچىگە يوشۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، گۈلبانۇمنىڭ ئۆيىنىڭ ئارقىسىغا كەلدى.

ئەنزەر ئۆگزىگە چالما تاشلاپ بولۇپ، دەرۋازا تەرەپكە قارىغىنىچە بىر دەم تىڭشىدى، ئاندىن يەنە تاشلىدى. ئۇ ئوچىنچى قېتىم تاشلاپ بولۇپ دەرۋازىنىڭ يوچۇقىدىن هويلا ئىچىگە قارىدى. ئۇ كۆڭلىدە ئەگەر ئەسقەر دەرۋازىدىن چىقىپ قالغۇدەك بولسا، كوچىدىكى بىر تۇپ سېدىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنماقچى بولدى. دەقىقىلەر بەكمۇ ئاستا ئۆتمەكتە ئىدى. هويلىدىن هېچقانداق تېۋىش ئاڭلانمىدى. تاقەتسىزلەنگەن ئەنزەر تۆتىنچى قېتىم چالما تاشلىماقچى بولۇۋىدى، كونا دەرۋازا غىچ قىلىپ ئېچىلىپ بىر سايە كۆرۈندى. بۇ نازۇك سىيما ئەنزەرنىڭ يۈرىكىنى توسۇن ئاتتەك ئوينىتىپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ باردى.

— گۈلبانۇم! — ئەنزەر قىزنى باغرىغا باستى. قىزمۇ چىڭ يېپىشتى.

— ئەنزەر، بۇ دۇنيادا بارمۇسىز؟

— يۈرۈڭ، ئاۋۇ سېدە ئارقىسىدا پاراڭلىشايلى.

— بولمايدۇ، ئەنزەر، تۇن نىسپىيدىن ئۆتتى، — گۈلبانۇم هاياجان ئىزتىراپىدا تىترەۋاتاتتى، — ئاپامنىڭ ئىشقا ماڭىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى. مەن كىرىپ كەتمىسەم بولمايدۇ.

— مېنىڭ سىزگە دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار. مەسلىھەت قىلمىساق زادى بولمايدۇ.

— مېنىڭمۇ ئېيتىدىغانلىرىم كۆپ. ئەنزەر، مۇنداق بولسۇن، — گۈلبانۇم يۇلتۇزلار ئۆچۈۋاتقان كۆك ئاسمانغا قاراپ

قويدى، ــ تاڭ ئېتىشقىمۇ ئاز قاپتۇ. سىز بۇگۈن ئەتىگەن پەزىلەتپۇدەمنىڭ ئۆيىدە مېنى ساقلاڭ.

ــ ئۇ...

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، مەن دەپ قويغان.

گۈلبانۇم قامەتلىك يىگىتكە ئېسىلىپ بىر ئۆپۈش ھەدىيە قىلدى ـ دە، تېزلا كىرىپ كەتتى. ئەنزەر قاققان قوزۇقتەك ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ قالدى. ئۇ مەھبۇبىنىڭ ھىدىنى قايتا ھىدلىماقچى بولغاندەك خېلىغىچە ئورنىدىن قوزغالمىدى. بىر چاغدىلا ئېغىرلاشقان پۇتلىرىنى ئارانلا يۆتكەپ ۋېلىسىپىتىنى ئالدى. ئۇنىڭ ئۆيىگە قايتىش نىيىتى يوق ئىدى. ئەگەر دەرۋازىنى قاققان ياكى ھالقىسىنى شاراقلاتقان تەقدىردە ئانىسىنى ئويغىتىپ قويۇش خەۋپى تۇغۇلاتتى. شۇڭا، ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ سالقىن ماڭغىنىچە ۋاڭ قادىر بېغى تەرەپكە يول ئالدى. ئۇ يەردىن شەرق مەھەللىگە، شەرق مەھەللىدىن قايرىلىپ «پايتىما كۆۋرۈك» قېشىدا ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈپ ئۆستەڭدە يۇز ـ قوللىرىنى يۇدى. تاڭمۇ سۈزۈلۈپ، كۈنچىقىش تەرەپ سۇس قىزىل رەڭدە تاۋلىنىپ تۇراتتى. كۆۋرۈك سالاسۇنغا يۆلىنىپ تۇرغان ئەنزەر تېز بىر ئۆپۈش ھەدىيە قىلغان مەڭزىنى سىلاپ، جانلىرى سۆيۈنۈپ كەتتى. ئۇ ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ يەنە بىرنەچچە كوچىلارنى مەقسەتسىزلا ئايلىنىپ بولغۇچە كۈن چىقىپ، نەيزە بويى ئۆرلىدى.

ئەنزەر دەرۋازا بوسۇغىسىدىن ۋېلىسىپىتىنى كۆتۈرۈپ، ئەيمىنىپقىنا ھويلىغا كىرگەندە پەزىلەتپۇڭى داستىخاننى ئۈزۈم باراڭ تېگىدىكى ئېرىقتا قېقىۋاتاتتى. ئۇنىڭ «سىر»دىن خەۋىرى بولغاچقىمۇ، تېنەپ ـ تەمتىرەپ كەتمىدى.

ــ قانداق ئەھۋالىڭىز، ئەنزەر؟ ــ پەزىلەتپۇڭى ئۇنىڭ سولغۇن چىرايىغا زەن سالدى، ــ ۋىيەي، ئۆتكەنكىدىن خېلىلا جۇدەپ قاپسىز.

ــ سوربىماڭ، ھەدە، ئەھۋالىم خاراب، ــ ئەنزەر

ۋېلىسىپىتىنى تامغا يۆلىگەچ يەرگە قاراپ گەپ قىلىۋاتاتتى، — نېمە بولۇپ كەتتىكىنتاڭ بۇ ئانىلارغا، بىرسى، «قاشقالىق»، بىرسى، «غۇلجىلىق» دەپ تاش چىشلەپ تۇرغان. بولمىسىغۇ ھەممىمىز بىر مۇسۇلمان، بىر ئۇيغۇر.

— بولدى كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، بۇلارنى ئويلىسا ئادەم خۇن بولۇپ كېتىدۇ، — پەزىلەتبۇۋى ئۆيىنى ئىشارە قىلىپ مەتىلىك كۈلۈپ قويدى، — ئۇ سىزنى ساقلىغىلى نېكەم.

ئەنزەر ئۆيگە كىرىش بىلەن كارىۋات قىرىدا ئولتۇرغان گۈلبانۇم ئورنىدىن دەرھال تۇرغان بولسىمۇ، يۈگۈرۈپ كېلىپ يىگىتكە ئۆزىنى ئاتالمىدى. چۈنكى، باشقىلارنىڭ ئۆيىدە بۇنداق قىلىش ئۆي ئىگىسىگە تەركى ھۆرمەت بولۇپ قالاتتى. ئۇلار بىر - بىرىگە قاراپ ئېغىر خورسىندى. دېمىسىمۇ گۈلبانۇمۇ خېلىلا جۇدەپ كەتكەن بولۇپ، يۈز - كۆزىدىكى جاراھەت ئىزلىرى ئۇزۇل - كېسىل ساقايمىغانىدى. ئاخشام ئۇنىڭ يۈزىنى تۇزۇكرەك كۆرەلمىگەن ئەنزەر ئەندىكىپ سورىدى.

— گۈلبانۇم، بۇ... بۇ نېمە ئىش؟ شۇنچىۋالامۇ بولۇپ كەتكەن بارمۇ؟

— ئەسقەر ئۇردى، — گۈلبانۇمنىڭ كۆزىدىن ئىككى تامچە ياش قوغلىشىپ چۈشتى، — بۇ تېخى ياخشى بولۇپ قالغىنى. دەسلەپتە كۆزۈمدىن مەنمۇ ئەنسىرىگەن، ئاڭلىسام، ئۇ ئىت سىز بىلەنمۇ ئۇرۇشۇپتىغۇ؟

— ئۆزۈمۇ ئۇقمايلا قالدىم، مەن بۇرۇن ئەسقەرنى كۆرۈپ باقمىغان - دە، بەلكىم ئاشخانىغا تاماق يېگىلى كىرگەن خېرىدار ئوخشايدۇ، دەپ قاپتىمەن، — ئەنزەر كۈلۈپ قويدى، — تۈيۇقسىزلا بىر مۇشت سېلىۋىدى، بۇرنۇم ئوقتەك قاناپ كەتتى. ئاڭغىچە مۇلازىم بالىلار ئۇنى ئاشخانا، كوچىدا يۇمىلىتىپ سېلىپلا كەتتى. ئەگەر ئارىغا كىرىپ تۇرۇۋالمىغان بولسام، خېلىلا قاتتىق ئۇرۇۋېتەتتى.

— قويۇپ بەرسىڭىزچۇ، ئۇ غالجىر راسا ئەدىپىنى

يېمىگۇچە چۆچۈمەيدۇ، ــ گۇلبانۇمنىڭ قاشلىرى مۆژۈلدە تۇرۇلدى، ــ تاسلا قالدى كۆزۈمنى قۇيۇۋەتكىلى.

ئۇلار بىر پەس جىمجىت قالدى. بۇ ئەسنادا پەزىلەتبۇۋى شىرەنى كۆتۈرۈپ كىرىپ چاي قۇيدى، سىركايىلەرگە قەنت سېلىپ، توقاچلارنى ئوشتۇدى.

ــ بۇ سىلەرگە يامان تەستە كەلگەن پۇرسەت، ــ دېدى پەزىلەتبۇۋى، ــ شۇڭا قانداق قىلىش ـ قىلماسلىقنى راسا ئويلىشىپ، مەسلىھەتلىشىۋېلىڭلار، بۇ يەردە بىر ـ بىرىڭلارغا قاراپ ياش تۆكۈپ، دەرد ئېيتىپ ئولتۇرغىنىڭلار بىلەن بەختىڭلارنى بىر كىم ئاسماندىن تاشلاپ بەرمەيدۇ. بۇ ئۆيدە ئۇچرىشىۋېرىشقىمۇ بولمايدۇ. بىرسى كۆرمىسە، بىرسى كۆرىدۇ. ئۇ چاغدا توقۇناق بالاغا مەن قالمەن. خۇدا ساقلىسۇن، بۇگۈنكى مۇشۇ ئىشنى گۇلسۇمخان ھەدەم ئۇقسا چېچىمنى بىر تالدىن يۇلۇپ قولۇمغا ئېلىپ بەرسە، ئېرىم قادىرنىڭ تايىقىدا ئۆلىمەن.

پەزىلەتبۇۋى دەيدىغانىنى دەۋېلىپ چىقىپ كەتتى. گۇلبانۇم مۇشۇ كۇنلەردە نېمە ئۇچۇن سىرتقا چىقالمىغانلىقىدىن باشلاپ، ئاپىسىنىڭ توي ئىشىغا تۇتۇش قىلىۋاتقانلىقى، ھەتتا ئەلچىلەرنىڭ ئەكەلگەن سوۋغا ـ سالاملىرىنى قوبۇل قىلغانلىقىغا قەدەر دەردىنى تۆكتى.

ــ تويىنى قاچانغا بېكىتتى؟ ــ سورىدى ئەنزەر ئەندىكىش ئىچىدە.

ــ مۇشۇ ئايىنىڭ ئوتتۇزىنچى كۇنى، ناھايىتى بىر ھەپتە قالدى، ــ گۇلبانۇم ئەنزەرگە مەيۇس قارىدى، ــ قانداق، سىز ئانىڭىز بىلەن سۆزلەشتىڭىزمۇ؟

ــ ئۇمىد يوق، مېنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى.

ئەنزەر ئانىسىنىڭ ئويناۋاتقان ئويۇنلىرىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. ئۇ ئۆز مەقسىتىگە يېتىش ئۇچۇن، ئوغلىنىڭ ئۆمۇرلۇك ئىشىنى يېنىكلىك بىلەن بىرتەرەپ قىلىپ قانداقتۇر ئەخلاقى ياخشى بولمىغان، ھەتتا ئۆزىدىن نەچچە ياش چوڭ بىر

قىزنى ئېلىپ بېرىشتە چىڭ تۇرۇۋالغانلىقى، بۇ ھەقتە ھەر كۈنى بېسىم ئىشلىتىۋاتقانلىقىنى بايان قىلىپ ئۆتتى. ئەنزەر ئاخىرىدا ئىنىسى ئابدۇسەمەتنىڭ مەسلىھەتىنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويدى، چۈنكى ئۇ گۈلبانۇمنىڭ ئاچچىقلاپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەنىدى. بىراق، بۇ سۆزنىڭ گۈلبانۇمنى ۋەيلۈن دوزاخ ئازابىدىن قۇتقۇزىدىغانلىقىنى ئۇ ھېس قىلالمىغانىدى. «ئەگەر ھېچ ئامال بولمىغاندا، قېچىش چارىسىگە ئەنزەر قانداقمۇ قارار ياكى ئانىسىنى رەنجىتىشنى خالىماي، شۇم تەقدىرگە بويسۇنارمۇ» دېگەن قورقۇنچلۇق ئوي گۈلبانۇمنىڭ يۈرىكىدىن بىر يولىلا كۆتۈرۈلدى. ئەلۋەتتە، قېچىش چارىسىنى ئىپپەت ـ نومۇسلۇق بىر قىزنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇشى تولىمۇ ئەپسىز ئىدى.

ـــ ئەنزەر، ئېيتىڭا، نەگىمۇ بارارمىز؟ ـــ قارارلاشقان «قېچىش» ئەمەلىيەتكە ئايلىنىش ئالدىدا تۇرغاندا گۈلبانۇمنىڭ بىردىنلا يۈرىكى سېلىپ كەتتى، ـــ ئەگەر تۇتۇلۇپ قالساق...

ـــ ياق، تۇتۇلمايمىز، ـــ دېدى ئەنزەر ئىشەنچ بىلەن، ـــ دەريادىن ئۆتۈپ يېرىم كۈن ماڭساق بىر تارانچىلار مەھەللىسى بار، ئۇ يەر بەكمۇ خىلۋەت.

بازار قويۇۋېتىلگەن يىللاردىن بېرى ياغاچچىلىق سايمانلىرىنى ۋېلىسىپىتكە ئارتىپ بارمىغان سەھرا ـ كەنتلەر قالمىغان ئەنزەر ئۆزىگە ئىشىنەتتى. ئۇنىڭ «بەكمۇ خىلۋەت» دېگەن يېرىمۇ ئۆزىگە بەش قولدەك ئايان ئىدى. ئۇ ئالدىنقى يىلى ئۇ يەردە يەتتە ئايدەك ھۈنەر قىلدى. دېھقانلارنىڭ ھارۋىلىرى، شامال ساندۇقى، ساپال، تىرنىلىرى، يېڭى سالغان ئۆيلىرىنىڭ ئىشىك ـ دېرىزىلىرى، ھەتتا تۇلۇق جازىلىرىغىچە ياساپ، ھەممە بىلەن تونۇشۇپ كەتكەنىدى. بولۇپمۇ ئۇ يەرگە ئورۇنلىشىپ قالغىنىغا ئون يىلدىن ئاشقان قوغانلىق سەمەتدەرقۇلنىڭ بىر ئېغىز ئۆيىدە قايتىپ كەتكەنگە قەدەر ئولتۇردى. بۇ ئادەم ئەنزەرنىڭ ئۆز ئاتىسىدەك ھىمات قولىنى سوزغانىدى. شۇڭا،

دېھقانلار ئارىسىدا: «ئەنزەر دېگەن قەشقەرلىك بالا، سەمەندەر قەشقەرلىكنىڭ تۇغقىنى ئىكەن» دېگەن گەپلەرمۇ تارقالدى.

— ئۇ يەردىكى دېھقانلار قوپال بولغىنى بىلەن، — دېدى ئەنزەر پەخرلەنگەن ھالدا، — كۆڭلى ياخشى. ناھايىتى شۇ: «ھېلىقى قاشقالىق ياغاچچى ئايالىنى ئېلىپ، ھۈنەر قىلغىلى كەپتۇ» دېيىشى تۇرغانلا گەپ.

— مۇشۇنداقلا بىر ئۆيگە كىرىۋالساق قانداق بولار؟ — ئىسلام ئەقىدىسى قانلىرىغا سىڭىپ كەتكەن گۈلبانۇم قورقۇپ تۇراتتى، — بەك زېيىنى بار جۈمۇڭ.

— خاتىرجەم بولۇڭ، مەنمۇ يامان بولىدىغانلىقىنى بىلىمەن، — دېدى ئەنزەر گۈلبانۇمغا تەسەللى بېرىپ، — سەمەندەرکام كەنت بويىچە خېلىلا ھۆرمىتى بار ئاخۇنۇم. ئۆلۈم - يېتىم، نەزىر - چىراغلاردا قۇرئان تىلاۋەت قىلىدۇ. تويلاردا بولسا نىكاھ - پاتىھە ئوقۇيدۇ. ئۇنىڭغا راست گەپنى قىلساق بىزنى قوللايدۇ.

جاھالەت ئەقىدىلىرىنىڭ قۇربانلىرى بولغان ئىككى ياش ئاخىرى «قېچىش» ئىرادىسىگە كېلىشتى. ئۇلار قايسى كۈنى مېڭىش، نېمىلەرنى ئېلىۋېلىش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىۋالغاندىن كېيىن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. بۇ ئۆيدىن دەرھال چىقىپ كەتمىسىمۇ بولمايتتى. ئەگەر قادىر ئاخۇن سۈۋاقچى چۈشلۈك تاماققا كېلىپ قالغۇدەك بولسا ئۆزلىرىگىمۇ، پەزىلەتبۇۋىگىمۇ تۆگىمەس دەردسە بولاتتى.

— ئۇنداق بولسا ئېسىڭىزدە چىڭ تۇتۇڭ، — ئەنزەرنىڭ چىرايى جىددىي ئىدى، — مەن كۈن ئولتۇرۇش بىلەن دەريا كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ ئۆتكەنكى كىچىك چۈقۇر ئويمانلىقى ئەتراپىدا ساقلايمەن. شەھەر ئىچىدە بىللە مېڭىشقا بولمايدۇ. ئۇ تەرەپتە بىزنى ھېچكىم تونۇمايدۇ.

— كۈندۈزى ماڭساق بولمامدۇ، بىزنى ھېچكىم تونۇمىغاندىن كېيىن، — گۈلبانۇمنىڭ يۈرىكى ئەنسىزلىك ئىچىدە ئۇرۇپ

تۇراتتى، — كېچىسى يول يۈرسەك خېيىم - خەتەر بولۇپ قالامدىكىن دەيمەن.

— بولمايدۇ، كۈندۈزى ئۆتكەن - كەچكەنلەر كۆپ، كۆزىگە چېلىقىپ قالساق ئىز قوغلاپ ئاسانلا ئاشكارىلىنىپ قالىمىز.

پەزىلەتبۇۋى كوچىغا قارىۋېتىپ، بېشىدا بەلگە بەرگەندىن كېيىن ئەنزەر ۋېلىسىپىتىنى ئېلىپ تېزلا چوڭ يولغا چىقىۋالدى. ئارىدىن بىرئاز ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈپ، يۈزىنى رومالدا ئورىۋالغان گۈلبانۇمۇ ئۇزاپ چىقتى.

7

«گۈلبانۇم بىر قاشقالىق يالا بىلەن قېچىپتۇ» دېگەن بىر ئېغىز سۆز خۇددى ھېيت كۈنلىرى چېلىنىدىغان ناغرىخانىنىڭ ناغرا ئاۋازىدەك ھەممە يەرگە ئاڭلىنىپ كەتتى. دەريابويى كوچىسىدىن تارقالغان بۇ خەۋەر دۆڭمەھەللىدىكى باي كوچىسى، خۇمدان كوچىسى، غاز كوچىسى قاتارلىق كوچا - كويلاردا ئومۇمىي تېمىغا ئايلىنىپ قالدى. بولۇپمۇ خوتۇنلار غەيۋەت - شىكايەت خەزىنىسىنى تېپىۋالغاندەك ئىشىك ئالدىلىرىغا توپلىنىپ، ئۆيلىرىدە شاما چاينىغاچ كۆسۈر - كۆسۈر قىلىشاتتى، خىرقىرىشىپ كۈلۈشەتتى. بىرسى: «تۇۋا، گۈلبانۇم شەھەر كوچىلىرىدا غىتتاڭشىپ ئۆزىنى شامالغا سالىدىغان قىزلارغا ئوخشىمايتتى، مانا ئەمدى...» دېسە، يەنە بىرسى: «ۋاي... دوستەك، بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە ئادەمگە ئىشەنگىلى بولامدۇ؟ بەزىى كۆرسە يېمەيدىغان مۇشۇك نەدىكەن؟» دېيىشتى. «ھەرقانچە بولسىمۇ ئادەم تېپىلمىغاندەك قاشقالىق بىلەن قاچقىنى نېمىسى؟» دەپ ئوت قويىاتتى يەنە بىرسى. چوڭ كوچىدا بىر كۈن كەچكىچە تام يۆلەپ قارتا ئويناۋاتقان بىكار تەلەپلەر چېغىدا غەيۋەتكە ئۇرۇق سېلىشتاتتى.

ـــ ئاڭلىمىدىڭلارمۇي، مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ قىزى قېچىپتىمىشقۇ؟

ـــ قايسى قىزنىي دەيسەن، ئۇنىڭ ئۇچ قىزى بولىدىغان؟

ـــ قايسىسى بولاتتى، ھېلىقى چېچىنى تاراپ، ئەپچىل ياسىنىپ، رەڭگى ـ رۇخسارى دائىم پاكىز يۇرىدىغان چىرايلىق قىزىچۇ.

ـــ ئەمدى ئاڭلاۋاتامسەن؟ بىر قاشقالىق بىلەن قاچقىنىغا ھەپتە بولۇپ قالدى.

ـــ قاشقالىق بىلەن؟

ـــ ھېلىقى بىزنىڭ مەھەللىدە ياغاچچىلىق قىلىپ يۈرگەن كەم سۆز، مۇلايىم بالىچۇ، سۆزلىرىدىن قارىيخانلىق پۈراپ تۇرىدىغان.

ـــ ئۇنداقتا ئوقۇغان نېمىكەن ـ دە.

مەھەللىدە داۋاملىق لاغايلاپ يۈرىدىغان، قۇرۇق سۆڭەت بالىلارنىڭ بەزىلىرى ھەسەت قىلىپ تامىقىنى چاكىلداتسا، بەزىسى ھەۋەس قىلىپ ئاغزىنى بىرھازا تەمشىتىپ چىكىلداپ كېتەتتى. بۇ چاغقىچە گۇلبانۇمغا قانات سۆرەپ يۈرگەن ئالقانىاتلار بولسا: «پاھ، پاھ، بۇ جانىۋارنىڭ پەيزىنى قاشقالىق سۇرۇپتۇ ـ دە» دېيىشىپ دەردىنى يۇتاتتى. قىسقىسى، ھەممىنىڭ ئاغزىدا «گۇلبانۇم، گۇلبانۇم»لا ئىدى.

دەرۋەقە بۇ چاغقىچە دۆڭمەھەللىدىن قاچقان، قىز ئەپقېچىپ ئەكەلگەنلەر ئازمۇ؟ ئۇلارنىڭ بىرەر ـ ئىككى كۈن داۋرىگى بولۇپ ياكى ئازغىنا قۇلاق ياقتى گەپلەر بىلەن چەكلەنگەنىدى. لېكىن، گۇلبانۇمنىڭ قېچىشى گويا كۆھىقاپنىڭ ئاغزىنى ئېچىۋەتكەندەك پىتىنە ـ پاسات، غەيۋەت ـ شىكايەت، تەنە ـ كىنايىلەر بورىنى ھەممە يەرنى قاپلىدى. تېخى گۇلبانۇم يوقىلىپ كېتىپ ئۇچىنچى كۈنى پەيدا بولغان ئەسقەر شۇنداق غوۋغا كۆتۈردىكى، مەھەللىنىڭ ئىتلىرى قاۋاپ، توخۇلىرى قاقاقلىشىپ كېتىشتى. ھەتتا چاشقانلارمۇ خۇددى يەر تەۋرىگەندەك تۆشۈكلىرىدىن قېچىپ

چىقىشتى. ئۇ ھويلىدىكى گۈل تەشتەكلىرىنى ئۆرۈپ ـ چېقىپ، تاماق ئۈستەللىرىنى پېشايۋاندىن ئېتىپ، چايخانىدىكى تاختىبېشىنى ئۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۈستىدىكى چىنە ـ قاچا، تاۋاق ـ لېگەنلەرنى چۆل ـ چۆل قىلىۋەتتى.

ـــ ھەممىنى قىلغان سەن ئالۋاستى، ـــ ئاپىسىغا دېۋەيلەپ كەلدى ئەسقەر. ئۇنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ، زاڭاقلىرى لىپىلداپ، ئاغزىدىن كۆپۈكلەر چاچراپ تۇراتتى، ـــ ئۇ ئىنەكنى ئەتىۋارلاپ، پەپىلەپ، بىزنى مۇشۇ كۇنگە قالدۇردى. ئەمدى بۇ يۇزنى قەيەردە كۆتۈرۈپ يۈرىمىز؟ خەقنە قانداق قارايمىز؟ ئۇ ياسكىنا جالاپ بىزگە سېسىق نىجاسەتنى سۈۋاپ قويۇپ قەيەرلەردە يالاق يالاپ يۈرىدۇ؟

ـــ جېنىم بالام، ئۇ جۇۋاينىمەكنىڭ كاسىسىدىكى گۆشنى يۇزىگە چاپلاپ مۇنداق رەسۋاچىلىقنى قىلىشنى نەدىن بىلەي؟ ـــ ئامالسىز قالغان گۈلسۇمخان يۇم ـ يۇم ياش تۆكۈپ تۇراتتى، ـــ مەنمۇ تىرىكلا گۆرگە كىرىۋالغۇدەك يەرگە يەتتىم.

ـــ سەن تولا يۈرىكمىنى تىتما. قاچۇرۇۋەتكەن ئۆزۈڭ! ـــ ئەسقەرنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەنىدى، ـــ بولمىسا ئەنزەرنى ئۆيۈڭگە باشلاپ پولۇ ـ مانتا بىلەن باقامتىڭ؟! نېمانداق زېدى پەس نېمىسەن؟ سېنىڭ نەرىڭ ئاناڭ؟

بۇ چاغدا دەرۋازا ئالدىغا توپلىشۋالغان ئەر ـ خوتۇنلار، ئۇششاق بالىلار بەزىلىرى ئىچ ئاغرىتىپ، بەزىلىرى قىزىقسىنىپ، يەنە بەزىلىرى تاماشا كۆرۈپ قاراپ تۇرۇشاتتى. تۆيۇقسىزلا پۈزۈر ياسىنىۋالغان چوڭ ئوغۇل ئەنەيتۇللا كېلىپ قالدى، بۇ بەتنام تالا ـ تۈزلەرگە پۇراپ چىقىقاندىن كېيىن، ئۇ ئاپىسىدىن ئەنسىرەپ ھەر كۇنى دېگۈدەك كېلىپ تۇراتتى، توپ ئارىسىدىن قارىمۇتۇق بىر يىگىت ئۇنىڭغا ياخشىچاق بولاي دېدىمۇ ئۆزىچە نەسىھەت قىلدى:

ـــ ھوي ئەنەيتۇللا بايۇەچچە، ئاۋۇ توم تۇۋاق، ئالىجۇقا

ئىنسىنىڭ ھاي دېگىن، تىلىنى تېيسۇن، ئاننىنمۇ شۇنداق تىللاپ، سىلكىشلەپ، دۆشكەلسە بولامدۇ ـ ھە؟ توۋا قىلدىم، قىپقىزىللا سارالىغۇ ئۇ.

ئىنىسىنىڭ تەلۈلىكىدىن جان ـ پېتى چىقىپ كەتكەن ئەنەيتۇللا كەلگەنچە ئەسقەرنىڭ گەجگىسىدىن قامالاپ بىرلا تارتىشىغا، ئەسقەر ئارقىسىغا سەنتۈرۈلۈپ يىقىلغىلى تاسلا قالدى.

ـــ ماڭە ھوي لۇكچەك، ئاپامغا ئۆلمەك ئۈستىگە تەپمەك قىلىپ بېرەمسەن ـ ھە؟ ـــ ئەنەيتۇللادىن ھەممە قېرىنداشلار تەپ تارتاتتى، شۇڭا ئاچچىقىدا تىترەپ تۇرغان ئەسقەرمۇ غىڭ قىلالمىدى، ـــ قاچسا گۇلبانۇم قېچىپتۇ، ئاپامغا نېمە تاۋان تاشلايسەن؟ تېخى بۇ يەردە شۇنچە خەققە ھاي ـ ھايلاپ.

ـــ ئاكىسىدىن دەككىسىنى يېگەن ئەسقەر ئاچچىقىنى توپلاشقانلاردىن ئېلىپ: «ماڭە ئاناڭنى... بۇ يەردە پالانى نېمەم بارمۇ، جالاپ خوتۇنىڭ بالىلىرى» دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، دەرۋازىدىن ئوقچۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ كېتىۋېتىپ: «ئەمدى بۇ ئۆيگە قەدەم ئالىدىغان بولسام ئادەم بولماي كېتەي» دېگەن قەسىمىنى ھەممە ئاڭلىدى. ئەمما، ئاغزى بىلەن ئارقىسىنىڭ پەرقى يوق ئەسقەرنىڭ بۇ سۆزىگە ھېچكىم ئىشەنمەيتتى. ئۇ بۇرۇنمۇ خەقلەرنىڭ توخۇ ـ كەپتەرلىرىنى ئوغرىلاپ، تۇتۇلۇپ قالغانلىرىدا بۇنداق قەسەملەردىن كۇرمىگىنى ئېچىپ، ھېچ مەسلىھەتىنى قويمىغانىدى.

ئەنەيتۇللا گۇلسۇمخانىنى ئۆيگە باشلاپ كىرىپ سۇپىغا ئولتۇرغۇزدى ـ دە، ياشلىرىنى سۇرتۇپ، تەسەللى بەردى. ئەسقەرنىڭ تېخى كىچىك ئىكەنلىكىنى، نېمە دەپ، نېمە قويغىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئاپىسىنىڭ كۆڭلىنى تەسكىن تاپتۇردى. شۇنداقتىمۇ، ئاننىنىڭ چانىقىنى قورۇق باسقان كۆزلىرىدىن ياشلار تۆكۈلۈپلا تۇردى.

ـــ ئاپا، قىزلار قاچسا يىگىتنىڭ ئۆيىگە بېرىۋالىدىغان، ـــ

دېدى ئەنەيتۇللا ئاپىسىغا، ــ گۈلبانۇم ئەنزەرنىڭ ئۆيىدىمۇ يا؟

ــ ئېھتىمال شۇ يەردە بولسا كېرەك، بالام، مەن ئەتە ئىزدەپ باراي دەيمەن.

ــ ئەگەر بارغۇدەك بولساڭ، قۇدا بولغۇچىلار ھەم ئەنزەر بىلەن ئۇرۇشمىغىن، گۈلبانۇمنىمۇ تىللاپ باشقىلار ئالدىدا يۈزىنى سۆرۈن قىلما.

ــ ئېزىپ ئىچۈرمىسەڭمۇ بىلىمەن، بالام.

كېچىچە كوچا سۈپۈرۈپ تېنىدە مىسقالچە ماغدۇر قالمىغان گۈلسۇمخان ئەتىسى ھېرىپ ـ ئاچىقىنىغا باقماي قارادۆڭگە باردى. ئۇ ئۆتكەن ـ كەچكەنلەردىن سۈرۈشتە قىلىپ، كىچىك قوش قاناتلىق ھويلىغا كىردى.

ئۆيدىن ئىللىق چىراي بىلەن چىققان مۇئەتتەرخان كۆڭلى بىر شۇملۇقنى تۇيغاندەك، پېشايۋان سۇپىسىدىن چۈشمەي مېھمانغا ئالىيىپ قاراپ تۇردى.

ــ ئەسسالام، ــ گۈلسۇمخان بۇ سۇمباتلىق ئايالدىن قورۇنۇپ، سەل ئېسەنگىرەپ قالدى، ــ ئۆزلىرى ئەنزەرنىڭ ئاپىسى بولىدىلىغۇ دەيمەن؟

ــ قېنى ئۆيسەن چىرىلى، ــ مۇئەتتەرخان سوغۇقلا تەكلىپ قىلدى.

ئۇلار دالان ئۆيدىكى گىلەم سېلىنغان قوش كارىۋاتتا بىر ـ بىرىگە روبىرو قارىشىپ ئولتۇرۇشتى. بارغانسېرى جەھلى قېتىپ، ئۆزىنى ئاران ـ ئارانلا تۇتۇپ ئولتۇرغان مۇئەتتەرخان گۈلسۇمخاننىڭ چىرايىدىكى ئەنسىزلىكنى كۆرۈپ، ھەممىنى چۈشىنىپ بولغاندى.

ــ قالىسام ئۆزلىرى گۈلبانۇمنىڭ ئانىسى ئوخشىماملا؟ ــ مۇئەتتەرخان تۇيۇقسىز زەربىگە ئۆتتى، ــ قانداق قىز بالا ئۇ، نومۇسىنى بىلمەيدىغان؟ يۈزى تۆۋەن، ئاغزىدا ئىلمى، قولىدا ھۈنىرى بار ئوغلۇمنى ئازدۇرۇپ نەلەرگە ئېلىپ قاچتى مىنە؟ ئۇلارنى قىۋەگە سولاپ قويدىلا؟

مۇئەتتەرخاننىڭ تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەك، نومۇسنى بىلمەيدىغان، ئوغلۇمنى ئېلىپ قاچتى، قەيەرگە سولاپ قويدىلا، دېگەن سۆزلىرى گۇلسۇمخاننىڭ يۈرىكىگە غاچچىدە پىچاق ئۇرغاندەك تۇيۇلدى. يەنە بىر تەرەپتىن، قىزىنىڭ بۇ يەرگە كەلمىگەنلىكى ئايان بولدى. مۇئەتتەرخاننىڭ ھېكىدىن سېسىق گەپلىرىدىن بىر ئۆزىگە كېلىپ، بىر كېتىپ تۇرغان گۇلسۇمخاننىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ خېلىغىچە ئەسلىگە كېلەلمىدى.

— مېنىڭ قىزىمنى ھاقارەتلەشكە ھەققىلىرى يوق، — گۇلسۇمخاننىڭ ئاۋازى تولىمۇ زەئىپ ئىدى، — ئويلاپ باقسىلا، قىز بالا ئوغۇل بالىنى ئېلىپ قاچامدۇ ياكى ئوغۇل بالمۇ؟

— قالىسىلا، يېگىنىمۇ تۇز قىلىپ بەرمىسە يېپ ئۆتكۈزگىلى بولمايدۇ، جۇمۇسلا، يېگىنە قايان ماڭسا، يېمۇ شۇيان ماڭىدۇ ئەمەسما، — مۇئەتتەرخان تېخىمۇ سېسىقىنى چىقارغىلى تۇردى، — چىشقاق پاقلانغا چۈشەن ئەگىشەر، كۇلگەك چوكانغا يېگىت دەپ، غىلجىڭلاپ، ئۇيناقشىمىغان بولسا بۇ پالاكەت يوق.

— ۋاي خۇدايىم، ئاغزىلىرى نېمانداق يامان؟ مەن سىلى بىلەن ئۇرۇشقىلى كەلمىدىم، پەقەت قىزىمنىڭ دېرىكىنى قىلغىلى كەلدىم.

— سىلى قىزلىرىنىڭ دېرىكىنى مەندىن سورىسىلا مەن ئوغلۇمنىڭ دېرىكىنى چىمدىن سورايمەن؟ — مۇئەتتەرخاننىڭ چىرايلىق قاشلىرى مۆژىدە تۇرۇلدى، — مەن ئۇ شاۋۇچىنى: «غۇلجىلىقتىن قىز ئالساڭ بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتۈمگە رازى ئەمەس» دەپ ئۆيدىن قوغلاپ چىقارغان. مانا نەچچە كۈنلەر بولدى، ئاقتىمۇ يوق، كۆكتىمۇ يوق. قەۋەگە كەتكەنلىكىنى شايادۇنمۇ بىلمەيدۇ.

— سىلىگە غۇلجىلىق نېمە يامانلىق قىلغان؟ تووا.

— سىلىگە قەشقەرلىك نېمە يامانلىق قىلغان؟ —

مۇئەتتەرخان ياندۇرۇپلا سورىدى، ــ كىچىك ئوغلۇم ئابدۇسەمەتنىڭ دەپ بېرىشىچە، سىلىمۇ قەشقەرلىكنى جىننى كۆرگەندەك كۆرىدىكەنلىغۇ مىنە.

ــ مېنىڭ دېگەن سەۋەبى بار ئىش.

ــ مەنمۇ سەۋەبسىز ئۆچ بولمىغان. شاۋۇچى غۇلجىلىق كۆيۈئوغلۇم ئېرىمنىڭ، قىزىمنىڭ بېشىنى يېگەن!

ئىشىك تاراققىدە ئېچىلىپ ئابدۇسەمەت كىرىپ كەلدى. ئىشىك تۆۋىدە تۇرۇپ بولۇنغان گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى ئاڭلىغانلىقى ئۈنىڭ خجىللىق قاپلىغان چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى.

ــ بولدى، دەتالاش قىلماڭلار، ــ ئابدۇسەمەت ئانىسىغا قايرىلدى، ــ ئانا، ئۆزلىرىگىمۇ دېدىمغۇ، سىلى غۇلجىلىق كۆيۈئوغۇللىرىدىن ھەسرەت ـ نادامەت تارتقان بولسىلىرى، گۇلسۇمخان ئانىمىزمۇ قەشقەرلىك ئاياللاردىن خورلۇق تارتقان. شۇڭا، باشتىلا گۇلبانۇم ئاچىمىز بىلەن ئەنزەر ئاكامنىڭ تويىغا قوشۇلمىغان. مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئىككىلىرىنىڭ نىيىتى بىر. بىراق، خۇدا ئىككىسىنىڭ كۆڭلىگە ئىشق ـ سەۋدانى سېلىپ قويسا بۇنىڭغا نېمە ئامال؟ خۇدانىڭ ئىرادىسىز قىل تەۋرەنمەيدىغۇ، ــ ئابدۇسەمەت ئانىسىنىڭ بىر ئالمىشى بىلەن پەدىنى توغرىلىدى، ــ ھەر ئىككىلىرى ئۇقۇشماسلىقتىن ئېگىز ـ پەس گەپلەر ئۆتۈلۈپ قالدى. بۇنى ھەرقايسىلىرىدىن كۆرگىلى بولمايدۇ. ھەممە گۇناھ ئاشۇ ئىككىسىدە، كۆڭۈللىرىنى بىئارام قىلىشمىسىلا، چويلىدا توختىغۇدەك ئىش يوق.

ئابدۇسەمەتنىڭ زىخمۇ كۆيمەيدىغان، كاۋاپمۇ كۆيمەيدىغان لەزىز سۆزلىرى ھەر ئىككى قىساسخورنى پەيلىدىن لاسسىدە ياندۇردى. بولۇپمۇ گۇلسۇمخان ئانا كۆڭلىدە: «پاھ، ئەجەبمۇ لەۋزى تاتلىق بالىكەنا» دەپ ئويلىدى. شۇنداقتىمۇ، ئابدۇسەمەتنىڭ «خۇدا سالغان ئىشق ـ سەۋدا»، «خۇدانىڭ ئىرادىسىز قىل

تەۋرەنمەيدۇ» دەپ تۇيدۇرماي ئۇرغان نەشتىرى ھەر ئىككى ئاننىڭ يۈرىكىدە يېشىلمەي قالغان تۇگۈچ بولۇپ قالدى. گۈلسۇمخان ئانا قايتماقچى بولۇپ ئورتىدىن تۇرۇۋۇندى، مۇئەتتەرخان سەمەرقەنت تەكلىپى قىلىپ بولسىمۇ بىرەر پىيالە چاينىمۇ سايە قىلمىدى.

ئابدۇسەمەت گۈلسۇمخاننى ئۇزىتىپ خەنزۇ بازىرىغىچە بىللە كەلدى. ئۇ ئاشخانىدىن گۆش، كۆكتات توشۇيدىغان ئۇچ چاقلىق ھارۋىنى ئاچىقىپ: «قېنى چىقسىلا» دېۋىدى، گۈلسۇمخان خىجىلا تۇزۇت قىلىپ تۇرۇۋالدى. بىراق، ئۆزىمۇ كېچىچە ئىشلەپ، ئەتىگەنلىكى پىيادە قارادۆڭگە كېلىپ، مەھەللىمۇ مەھەللە چۆرگۈلەپ، شۇنداقلا ئۇيقۇسىزلىقتا خېلى بەك چارچاپ كەتكەنىدى.

ئابدۇسەمەت ئۇچ چاقلىق ھارۋىنى ھەيدەپ ماڭغاچ، ئائىلىسىنىڭ بېشىغا كەلگەن جەبىر - زۇلۇم ئەستىلىكىلىرىنى سۆزلەپ ماڭدى. گۈلسۇمخان بۇ ئېچىنىشلىق ھېكايىنى ئاڭلىغانسېرى، ئۆزىمۇ بىلمەي «بېشىڭنى يەيدىغان، غۇلجىلىقنىڭ شەنىگە چېچىدىغان تاش بېغىر» دەپ تاشمەمتنى تىللىۋەتتى.

— شۇنداق، گۈلسۇمخان ئانا، خۇدايىم ياخشى - يامانىنى ھەممە يەرگە تەڭ چېچىۋېتىپتىكەن، — دېدى پېدالنى كۈچەپ تېپىۋاتقان ئابدۇسەمەت، — مەنمۇ دەسلەپتە ئانامنىڭ دېپىنى چىلىپ، ئېرىقنى ياقىلاپ ئاشۇنداق ئۇ يەرنىڭ ئادەملىرى يامان، بۇ يەرنىڭ ياخشى، دەپ قارايتتىم. كېيىن ئويلىسام، بۇ خۇدايىمغا ناشۈكۈرلۈك قىلغان بولىدىكەن.

ئابدۇسەمەتنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى گۈلسۇمخانغا خوپ كەلمىدىمۇ ياكى تەرگە چۆمۈلۈپ قالغان ئابدۇسەمەتتىن خىجىل بولدىمۇ، ئىشقىلىپ مىرسالى دېگەن ئەنجانلىقنىڭ تۇغمىسىدىن ئۆتۈپ، دۆڭمەھەللىنىڭ دۆڭىگە كەلگەندە ھارۋىدىن چۈشۈۋالدى.

— ۋۇي نېمە قىلغانلىرى بۇ؟ سىلىنى دەريابويى

كوچىسىغىچە ئاپىرىپ قويماي دېگەن.

— رەھمەت، مەھەللىگە كېلىپ قالدىم. ئۆيۈمگۈ يېقىنلا.

گۈلسۈمخان مۇئەتتەرخاندىن ئاڭلىغان تىل ـ ئاھانەت، خورلۇقلىرىنى ئويلاپ ئۆيگە كېلىشىگە، ئۇنىڭغا سوغدىشىپلا ئەنەيتۈللا پەيدا بولۇپ قالدى. ئاپىسى: «ئەتە ئەتىگەن قارادۆڭگە بېرىپ گۈلبانۇمنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىمەن» دېگەچكە، ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ چۈشكىچە بولغان ئارىلىقتا ئىككى قېتىم كەلدى. ئەنەيتۈللا ئۇرۇمچىدە خېنەنلىك غوجايىندىن ئوتتۇز تاغار ئادىداس ئېلىپ ماشىنىغا بېسىپ، شوپۇر بىلەن غوجدارغا قورغاس چازىدا ساقلاشنى ئېيتىپ ئۆزى كىچىك ماشىنىدا قايتىپ كەلگەنىدى. ئەنەيتۈللا سىڭلىسى گۈلبانۇمغا ئامراق ئىدى، پات ـ پات ئۇنىڭغا پۇل بېرىپ، كىيىم ـ كېچەكنى قىلىپ بېرەتتى. بۇ قېتىم سىڭلىسىنىڭ قىلغان ئۇياتلىق ئىشىدىن كۆڭلى خىرە بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئاپىسىدىن كۆپرەك ئاغرىندى. ئۇنىڭ قانداقتۇر كونا كۆڭۈل ئاغرىقلارغا ئاداۋەت ساقلاپ، گۈلبانۇمنى ياخشى كۆرگەن ئادىمگە بەرمىگەنلىكىدىن خاپا ئىدى. يۈزتۇرا گەپ قىلاي دېسە، ئاپىسىنىڭ جۈدۇنىنى ئۆرلىتىپ قويۇشتىن قورقاتتى. شۇڭا، ئۇ بۇگۈن ئاپىسى بىلەن خوشلاشقاچ ئۇنى «چېكىپ» باقماقچى بولدى.

گۈلسۈمخان ئۆيگە كىرىپ بىر نوگاي سوغۇق سۈنى گۈپۈلدىتىپ ئىچىۋېتىپ، ئېتىكىدە يۈزىنى يەلپۈپ ئولتۇردى. تەردىنمۇ ياكى ياشتىنمۇ، ئەيتاۋۇر ئۇنىڭ قىزىرىپ كەتكەن يۈزلىرى ھۆل ئىدى.

— ئاپا، يىغلىدىڭمۇ نېمە؟ كۆزلىرىڭ ئىلىشىپ، ياش يۇقى تۇرىدۇ، — ئەنەيتۈللانىڭ ئاۋازى پەس ئىدى، — قانداق، گۈلبانۇمنىڭ خەۋىرىنى ئالالىدىڭمۇ؟

— ياق، ئۇياتسىز قانجۇق ئۇ يەردىمۇ يوق ئىكەن، — گۈلسۈمخانىنىڭ زەردىسى قايىندى، — بېشىڭنى يەيدىغان

هېلىقى خوتۇننىڭ ئاغزىدىن ئاق ئىت كىرىپ، قارا ئىت چىقىۋاتىدۇ. قورققان ئاۋۋال مۇشت تەڭلەپتۇ دەپ، بېرىشىمغا تالاپلا كەتتى.

— نېمىشقا ئەمدى؟

گۇلسۇمخان مۇئەتتەرخان بىلەن بولغان كۆڭۈلسىز سۆھبەتنى، ئابدۇسەمەتنىڭ يولدا كەلگۈچە سۆزلەپ بەرگەن ھېكايىسىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ ئۆتتى. مۇئەتتەرخان ئائىلىسىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىر قىسمەتنى ئاڭلىغان ئەنەيتۇللا ئاپىسىغا نەسىھەت قىلىش ئويىدىن ياندى. ئەلۋەتتە، گۇلسۇمخانىنىڭ يۇرىكىگە ئۇيۇپ كەتكەن توڭنى ئېرىتىش ئانچە ئاسان بولمىسىمۇ، ھەر ھالدا ئۇرۇنۇپ باقماقچىدى. ياخشى سۆز تاشنى يۇمشىتار، دېگەندەك، يوللۇق نەسىھەت بۇگۈن بولمىسا ئەتە، ئەتە بولمىسا ئۆگۈن ئۇنى ئويغا سېلىپ ئىللىتىپ قويۇشى مۇمكىن. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ ئورنى قالمىدى. ئاپىسىنى ھەرقانچە رازى قىلغان بىلەنمۇ، «غۇلجىلىق بىلەن تۇي قىلساڭ، بىر كېچە بەرگەن ئاق سۇتۇمگە رازى ئەمەس» دەپ قەسەم قىلغان مۇئەتتەرخانىنى «ماقۇل» دېگۈزۈش قوچقارنى قوزىلىتىشتەك بىكارغا ئاۋارىچىلىك ئوخشايدۇ.

ئەنەيتۇللا ئاپىسىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلماقچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمىلىتىپ تۇرۇشىغا، دەرۋازىنىڭ قاتتىق جالاقلىغان ئاۋازى بىلەن تەڭ ھويلىدا ۋارقىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى:

— ھوي رەسۋا خوتۇن، قىزىڭنى قاشقالىق بىلەن قاچۇرۇۋېتىپ ئىنامىڭغا پاتتىڭما؟ چىق بۇياققا.

گۇلسۇمخان بىلەن ئەنەيتۇللا پېشايۋان سۇپىسىغا چىقىپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. مەرۇپ تۆمۈرچى چېقىن چېقىپ تۇرغان كۆل رەڭ چېقىر كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ھويلا ئوتتۇرىسىدا تۇراتتى. ئۇ ئېگىز، قامەتلىك، كەڭ كۆكرەك،

قىزىلكوس، ئات يۈزلۈك ئادەم ئىدى. ئۇزاق يىللار بازغان، بولقا بىلەن سەندەلدىن ئۇچقۇن چاچرىتىپ ئۆتكەن مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ قوللىرى گۈرزىدەك ئۇزۇن، ئالىقانلىرى قاداقلاشقان بولۇپ، دۈمبىسى سەل دوكراق كۆرۈنەتتى.

— گەپ قىلە، پاسكىنا خوتۇن، — مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ شالاڭ، قىزغۇچ بۈرۈتلىرى دىرديىپ تۇراتتى، — دادىسى باشقۇرمىغانىنىڭ پوردىقى چوڭ، ئانىسى باشقۇرمىغانىنىڭ ئەمچىكى دەپ، قىزىڭنىڭ كۆكىنى سېتىپ خەجلەش ئۈچۈن مەندىن تاندۇرغانمىدىڭ، يۈزۈمنى تاپلىما تېزەك قىلىۋەتتىغۇ ئۇ نومۇسنى بىلمەيدىغان قانجۇقۇڭ.

— ھەي قېرى دۆيۈز، مەن سەن بىلەن ئادا - جۇدا بولغىلى ئون ئىككى يىل بولدى، — مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ سەت تىللىرى تىك كەلگەن گۈلسۈمخانمۇ يۈز - خاتىر قىلمىدى، — بوسۇغامغا پوق بار دەپ كەلدىڭمۇ؟

— بۇ دورەم بىر ۋىراقى يەتمىش پۈشتۈڭنى قويغىلى كەلدىم، — مەرۇپ تۆمۈرچى پات - پاتلا تۈكۈرۈكىنى يۈتۈپ كانىيىنى نەملەپ قويىاتتى، — قىزىڭ قاشقالىق بىلەن ئىرمىشىپ - چىرمىشىپ يۈرگەندىلا سۈت ئۈيقۇڭنى ئاچساڭ بولمامدۇ؟ مانا ئەمدى موللا چاقىرىپ تىلاۋەت قىلدۇرغىنىڭ بىلەنمۇ بىكار.

— ھوي چاۋاش دوك، ئۆزۈڭ قەشقەرلىكىنىڭ شۇۋىسىغا چىلىشىپ قالغان تۇرۇقلۇق، يەنە قەشقەرلىك دەيسىنا؟ پېشانەڭنى سىلىۋېتىپ گەپ قىل.

باياتىن بېرى ئاتا - ئانىسىغا گەپ قىلىپ گېپىنى يېگۈزەلمىگەن ئەنەيتۈللا دادىسىنىڭ بىلىكىدىن ئۇچلىدى.

— دادا، قولۇم - قوشنىلار تام، ئۆگزە، دەرۋازىلاردىن ماراشقىلى تۇردى. سەتنى بىلسەڭچۇ، — ئەنەيتۈللانىڭ ئاۋازى پەس، لېكىن زەردە بىلەن چىقتى، — جۇرۇ، ھەرقانچە گەپ بولسا ئۆيدە پاراڭلىشايلى.

— گېپىمنى تولا چاپۇتلىما، گەپ تېخى ئارقىدا، — مەرۇپ تۆمۈرچى بىلىكىنى سىلكىپ تارتىۋالدى - دە، گۈلسۈمخانغا كۆزلىرىنى خەنجەردەك قادىدى، — هاي بېشىم خوتۇن، هەرقانچە شاش ئاتمۇ بىر - ئىككى قامچىنى كاردىن چىقىرىپ ياۋاشلاپ قالاتتى. سەنزە قانچىلىغان قامچىلارنىڭ سىڭىرىنى ئۇيان، تاسمىلىرىنى بۇيان قىلىۋېتىپمۇ تېخىچىلا هورۇندىن چۈشمەپسەنا.

— مەن نېمىشقا هورۇمدىن چۈشكۈدەكمەن؟ سېنىڭ نېنىڭنى يەۋاتمىسام، — گۈلسۈمخانىنىڭمۇ جەهلى قاتقاتىدى، — بىلىپ قوي، جاپا تارتسامۇ ئۆز كۈچۈمگە تايىنىپ هالال ياشاۋاتىمەن. ئاغزىم لىق قان بولسىمۇ سېنىڭ ئالدىڭدا تۆكۈرمەيمەن، ئارقامغا يىقىلسام يىقىلمەنكىن، ساڭا ئېگىلمەيمەن.

— بولدى قىلىڭلار، — قاتتىق ۋارقىرىدى ئەنەيتۆلا، ئاچچىقىدىن ئۇنىڭ چىرايى قىزىرىپ كەتكەنىدى، — نېمانداق نومۇسنى بىلمەيدىغان خەق سىلەر؟ دادا، سېنىڭ چېچىڭ نەدە ئاقارغان؟ ئۇيات - نومۇس دېگەننى بىلسەڭ بولمامدۇ؟ سەن هەممىمىزنى، ئۆزۈڭنى رەسۋا قىلغىلى، هاي - هايلىغىلى، بازارغا سالغىلى كەلگەنمىدىڭ؟ قارىغىنا دەرۋازا ئالدىغا يىغىلىپ كەتكەن خەقنى.

— يوقال جالاپ خوتۇنىڭ بالىلىرى! — مەرۇپ تۆمۈرچى ئەسقەرنىڭ هالىغا چۈشۈپ قالغانىدى. بۇ تەرسا بوۋاي قانچە كاج، بىغەرەز بولسىمۇ چوڭ ئوغلىنىڭ سۆزلىرىدىن يۈزى قىزاردىمۇ، پەيلى بۇرۇنقىدىن بوشىشىپ قالدى. ئۇ سوغۇققىنا دىمىقىنى قاقتى - دە، دۈمچەك دۈمبىسىنى لوكۇلدىتىپ، گۈرس - گۈرس دەسسىگەنچە دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتى.

گۈلسۈمخان شۇ كۈنى كەچكىچە ئەلەڭ - سەلەڭ يۈردى، يۈرىكى سىقىلىپ يېنى يەر تارتىپلا تۇراتتى. كىچىك ئوغلى ئەكىبەرنىڭ ئىشتىن كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ

قورسىقى ئېچىپ ئارانلا كېلىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ گۈلسۈمخانىڭ ھېچقانداق ئىشقا قولى بارمايتتى. ھايال ئۆتمەيلا يۈزلىرى قارا ـ قۇرا بويىلىپ كەتكەن ئەكبەر كىرىپ كەلدى. ئۇ ئاپىسىنىڭ روھىنى يېپىنىپ ياتقىنىنى كۆرۈپ، ئۇن ـ تىنسىزلا چىقىپ كەتتى ـ دە، بىر باغلام كەسمە چۆپ كۆتۈرۈپ كىردى.

ـــ ئاپىا... ـــ ئەكبەر دۈدۈقلاپ، چىڭقىلىپ دېدى، ـــ ئاخشام... ئاش... ئاشقان، قورۇما ھەم قورۇمنى قازانغا سېلىپ، سۇ قۇيسام... ئوس... ئۇستىگە بۇ چۆپنى سالسام... ئاش بولامدۇ؟

ـــ بولىدۇ، بالام، ـــ گۈلسۈمخان ئارانلا ېېشىنى كۆتۈردى، ـــ مىجەزىم يوق، بالام، بىردەم يېتىپ ئارام ئېلىۋالاي... كېچىدە يەنە ئىشقا بارمىسام بولمايدۇ.

ئەكبەر غورىگىل تامىقىنى يەپ دۈكاندا قونۇش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى. گۈلسۈمخان «ئۇھ» دەپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنغىنىچە ئۆرۈلۈپ تورۇسقا تىكىلىپ ياتتى. گۈلبانۇم قېچىپ كەتكەندىن كېيىنكى خوتۇنلارنىڭ خىرقىرىشىپ، پىخىلدىشىپ كۈلۈشلىرى، بىر ئىش تېپىلغۇسىز قوشنىلارنىڭ تاپا ـ تەنە، مىش ـ مىش گەپلىرى، بايكۆلدىكى تۇغقانلارنىڭ تويلۇق كىيىم ـ رەختلەرنى ئەكېتىش ئۈچۈن ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىپ قىلغان سېپىق گەپلىرى، بولۇپمۇ ئەسقەرنىڭ ئاھانىتى، مۇئەتتەرخاننىڭ ئاچچىق سۆزلىرى، مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ سەت تىللىرى... گۈلسۈمخاننىڭ تېنىنى تاغدەك باسقاندى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ جىمجىت غەمخانىسىدا تەنھا قالغىنىدا تېلىقىپ ـ تېلىقىپ، بوغۇلۇپ ـ ئېسەدەپ يىغلىدى. بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ دوملاپ چۈشۈۋاتقان ياشلار ئۇنىڭ شامالدا يېرىلغان مەڭزى ھەم قۇلاقلىرىدىن سارقىپ ياستۇقىنى ھۆل قىلىۋەتتى.

«ئاھ، دەردىڭەي، ئۇ قېرىپتۇ، سىن ـ سىپاتىدىن قېلىپ،

چاچلىرى كۆموۋشتەك ئاقىرىپ، بەللىرى ئېگىلىپتۇ، لېكىن ئۆتمۈشىدىن يادنامە بولۇپ سەپرالىغلا قاپتۇ... تۇۋا بۇ يىللارنى...»

گۈلسۈمخان پىچىرلاۋاتقاندا، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياشلار يەنە تۆكۈلدى. ئەنە ئاشۇ ئاچچىق، زەرداب ياشلار ئۇنىڭ دەرەخ ئۇچىدىكى كۆن نۇرىدەك غىل ـ پاللا ئۆتۈپ كەتكەن تاتلىق ياشلىقىنى، قان ـ ياشلار بىلەن تولغان قىسمەتلىرىنى قىيان سۈدەك ئېقىتىپ كەلدى...

8

بۇ ناتۇۋان تۇل خوتۇن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن؟ ئۇ تاشپۇرچاقتەك راسا تولغان، كۆڭۈل رىجىلىرى باھار چېچەكلىرىدەك پۇراق چاچقان، ئىشقىي لەززەتلىرىگە تاقەتسىز تەلپۈنۈۋاتقان ئوتتۇز بەش يېشىدا ياخشى كۆرگەن ئېرى، يەتتە بالىسىدىن ئايرىلدى. ئۇ ئېرىنى چىن ئېتىقادى بىلەن سۆيەتتى، بولۇپمۇ مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ بوينىنىڭ تۆمۈردەك قاتتىقلىقى، بىلەكلىرىنىڭ بەللەرنى ئوشتۇۋەتكۈدەك كۈچلۈكلۈكى، بالىلارغا ئامراقلىقى، ھەربىكەتلىرى قوپال بولسىمۇ ئۆزىنى ئىشقا ئۇرۇپ تۇرىدىغانلىقى، قىلچە كىبىرى يوقلۇقى گۈلسۈمخانىنى ھەيرەتتە قالدۇرغان. ئۇ سۆرەلمىلىك قىلىپ لەھۈلەپ يۇرمەيتتى، ئۆيگە كىرسە قاچا بىكار قىلىپ، تەرەتخانىغا كىرسە قورساق بىكار قىلىپ يۇرىدىغان سوبۇ ئەرلەرگە ھەرگىز ئوخشىمايتتى.

گۈلسۈمخانىنىڭ تېخى تۇنۇگۈنكىدەكلا ئېسىدە تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ دادىسى ئەكرەم مەخسۇم شىنجاڭدا تۇنجى قېتىم ئىنچىكە يۈڭلۇق قوي يېتىشتۇرگەن چارۋىدار ئىدى. كىچىكىدىن تارتىپ گۆش ـ ماي ئىچىدە چوڭ بولغانلىقى خاسىيىتىمۇ نېمە، كىچىك گۈلسۈم ئون ئىككى ـ ئون ئۈچ يېشىدىلا يېتىلىپ، بەدىنى چىڭ، ھۆسنى كامالىغا يەتكەن قىز بولۇپ قالدى. پىشانە،

يۇزلىرىگە ئۇششاق قىز چېچىكى چىقىپ، كۈندىن - كۈنگە تولۇۋاتقان قىزىدىن ئەنسىرىدى بولغاي، ئەكرەم مەخسۇم ئۇنى ئون تۆت يېشىدىلا يىگىرمە ئالتە ياشلىق مەرۋىپا نىكاھلاپ بەردى. توي بولغان كېچىسى مەرۋىپ گۈلسۇمنى دەس كۆتۈرۈپ ھۇجرىغا ئەكىردى، تىرىسسىدە چاقچاق بىلەكلىرىنى، مەڭزىلىرىنى سىلىدى ھەم ھاياجان تىترىكى بىلەن «گۈلسۇم» دەپ ئاستا شۇڭىرلىدى... گۈلى ئېچىلىش ئالدىدا تۇرغان بۇ قىزنىڭ يۇزى ۋىللىدە قىزىرىپ، يۈرىكى دۈپۈلدەپ، پۈت - قوللىرى كالۋالىشىپ بىھوش سىياق بولۇپ قالدى. مەرۋىپ ئۇنى يەتە قۇچاقلاپ كۆتۈرۈپ، تېكمەت كىگىز ئۈستىگە سېلىنغان يوتقانغا ئاستا ياتقۇزدى...

تۇغرا، كونىلار «ئۆمۈر ئاتقان ئوق» دەپ بىكار ئېيتماپتىكەن. مەرۋىپ تۇنجى قېتىم ھاياجان بىلەن «گۈلسۇم» دەپ چاقىرغان بۇ قىز ئون ئالتە ياشقا كىرمەيلا ئەنەيتۇللانى تۇغدى، ئارقىدىن تايغوجا دۇنياغا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر - ئىككى يىل ئارىلىق قالدۇرۇپ گۈلزەبەر، مۇبارەك، گۈلبانۇم، ئەسقەر، ئەكبەرلەر ئارقا - ئارقىدىن يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچتى. قاراڭ، بۇ يىگىرمە يىلنىڭ خاسىيىتىنى! چېچىغا جىگدە يېلىمى چېپىپ، خۇددى ئاسلانىنىڭ قۇيرۇقىدەك ئىككى ئۆرۈۋالمىغان ئون تۆت ياشلىق نارەسىدە قىز كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە يەتتە بالىنىڭ ئانىسى بولۇپ قالدى.

گۈلسۇمنىڭ ئۆمرى تاماق ئېتىش، كالا سېغىش، ئېغىل تازىلاش، ئارى كۈندە بىر قىزىق تونۇرغا باش تىقىپ نان يېقىش، بالىلىرىنىڭ كىيىملىرىنى يۇيۇپ، ياماپ كىيدۈرۈش، ھويلا - ئارانلارنى سۈپۈرۈپ، ئەخلەتنى ئېلىش، ھەر كۈنى قازان باشلىرىنى كالا پوقى ئارىلاشتۇرۇلغان سېغىز لايدا سۈۋاش، ئېرىنى كۈتۈشتەك تۈگمەس كاكۇنچىلىق بىلەن ئۆتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ ۋايسىمىدى، ئۆز نېسىۋىسىگە شۈكۈر - قانائەت قىلىپ كۈنلىرىنى بىر ئۈندە، بۇ تۈندە دېگەندەك تىنىش -

تۇنۇشسىز ئۆتكۈزدى. بىراق، مەرۇپ تۆمۈرچى ئونيارىدىكى ئاپىسى جەننەتخانىنى يېڭىغا ئەكبلىۋالغاندىن كېيىن، گۈلسۇمخانىنىڭ ياش هاياتى قاردا قالغان پېدىگەندەك سۈلاشتى. جەننەتخان ئاتمىش سەككىز ياشلارغا كىرىپ قالغان بولسىمۇ، ئوغلىغا ئوخشاشلا تەتۈر ئۇستىخان، خۇددى تۈگمەننىڭ خامپىسىدەك كىلەڭسىز، لېكىن تىمەن، زۇۋاندا راز ئايال ئىدى. ئۇنىڭ كىرپىكسىز قىياق كۆزلىرى، شالاڭ سارغۇچ قاشلىرى، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ قالغان قبلىن كالپۇكلىرى، يېيىلىپ تۇرغان بۇرۇن چانىقلىرى سۈر پەيدا قىلغان بولسا، دۈپدۈگىلەك قىزغۇچ گۆشلۈك يۇزى پىشىپ ژاقتى ئۆتكەن هالۋا قوغۇنىغا ئوخشايتتى. ياڭاق مەڭزىدىكى ئۇرۇقچىدەك قاپقارا مەڭ ژە ئۇنىڭدىن دىردىيىپ تۇرغان تۈكلەر قوغۇنغا چۈشكەن يۇڭلۇق قۇرتىنىڭ ئۆزىلا ئىدى.

جەننەتخان گۈلسۇمنىڭ هەممە ئىشىدىن قۇسۇر تېپىپ، ئوغلىنى كۈشكۈرتۈپ قويا تتى. قويال مەرۇپمۇ ئالدى ـ كەينىنى سۇرۇشتە قىلمايلا خوتۇنىنى ئۇرىدىغان خۇيىنى چىقىرىۋالدى. قېيىنئانىلىق هۆكۈمرانلىقىنى ئىشلىتىشكە چېۋەر بۇ يوغان خوتۇن بەزىدە توي ـ تۆكۈن، مەرىكە، نەزىرلەردىن قايتىپ كېلىپلا گەپ سېپىتىپ گۈلسۇمنى هەرىدەك چاقاتتى.

ـــ ۋىيەي... ۋىيەي، مەن بۇگۈن بىر چوكاننى كۆردۈم، جېلىلىۋىزىنىڭ ئاق ئۆرۈكىدەك سۈزۈك، سۈيدۈڭنىڭ ئالمىسىدەك مەڭزىلىرى قىزىل، كۆزىنىڭ چاقىنالىقى، گېپىنىڭ تاتلىقلىقى، قولىنىڭ چېۋەرلىكى، خۇدايىم نېمىشقىمۇ مېنى شۇنداق كېلىنلەردىن ئېيتمىغان بولغىيدى؟! خۇدا پاناه بەرسۇن ئاغزى ـ بۇرنىغا چۈشۈن ئولاشتۇرۇپ يۇرىدىغان گالۋاڭ، ئەزمە، ئىنجىمارۇق خوتۇنلاردىن... ـــ دېيىش بىلەن تەڭ ئادەمنىڭ جان ـ پېنىدىن ئۆتۈپ كېتىدىغان بىر خىل بىشەملىك كۈلكىسى بىلەن پىخىلداپ كۈلۈپ كېتەتتى هەم قىياق كۆزلىرىنى يالتىتىده ئويىنىتىپ، قورقمىنىدىن قورۇنۇش ئىلكىده قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇۋاتقان

گۈلسۈمنى كېلىشتۈرۈپ چېقىۋالغانلىقىدىن كۆڭلىدە مەززە قىلاتتى.

قېينىئانىسىنىڭ يۈرەكنى خۇن قىلىدىغان بۇنداق گەپلىرى كۆپەيگەنسېرى گۈلسۈمنىڭ كۈنلىرى هامان دەككە ـ دۈككە ئىچىدە ئۆتىدىغان بولدى. ئانىسىنىڭ دېيىغا ئۇسسۇل ئويناۋاتقان مەرۇيمۇ بارغانسېرى تاپتىن چىقىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ هال ـ ئوقىتى ياخشى تۇرۇقلۇق ئۆيىنى پۈل ـ پۇچەكتىن قىسىدىغان، بالىلىرىنىڭ ئوقۇشى بىلەن كارى بولمايدىغان خۇيلارنى چىقىرىۋالدى. قانداقتۇر ئەرزىمەس ئىشلارنى باهانە قىلىپ گۈلسۈمنى خورلايتتى. ئون سەككىز ياشقا كىرىپ خېلى ئىشلارنى بىلىپ قالغان ئەنەيتۈللا ئاپىسىغا قارىسىلا يۈرىكى ئېچىشىپ، دادىسى بىلەن مومىسىغا نەپرەت كۆزىدە قارايتتى. بىر كۈنى ئۇ مەهەللىدىكى ئاغىنىلىرىدىن دادىسىنىڭ توپادەكلىك بىر قەشقەرلىك چوكان بىلەن ئاشنا ئويناۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، بىر كېچە ئۇنىسىز يىغلاپ چىقتى. ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزۈش ئالدىدا تۇرسىمۇ ئوقۇشىنى تاشلاپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. بۇ چاغلار «خۇسۇسىيلىققا قارشى تۇرۇپ، شىۋجېكجۇيىنى پىپەن قىلايلى»، «ئىلىپساتار هايانكەشلەرگە زەربە بېرەيلى» دېگەن شوئارلار بازار تاپقان راسا قىيىن هەم قىستاڭ يىللار ئىدى. بىرەر كىم تۇرمۇشى ئۇچۇن كىيىم ـ كېچەك تىكىپ تىرىكچىلىك قىلسا ياكى بازارغا بىرەر سېۋەت يەل ـ يېمىش ئەكىرسە، ئەقەللىيسى بىرەر تال ياغاچ ساتسىمۇ جيۇسادۇي[1]، بازار باشقۇرۇش خادىملىرى تۇتۇۋېلىپ، ئۇرۇپ، نەرسىلىرىنى مۇسادىرە قىلىپ، ئۆزىنى بىرنەچچە كۈن ياكى ئايلاپ سولاپ قويۇشاتتى. شۇنداقتىمۇ، بىر قىسىم تىجارەتچىلەر يوشۇرۇن سودا قىلىپ ئائىلىسىنى باقاتتى. ئەنەيتۈللامۇ دەسلەپتە تاماكا، ئاشلىق بېلىتى، رەخت بېلىتى،

① جيۇسادۇي ـــ يەرلىك تەشكىلات، مەهەللىلەر قۇرۇۋالغان يەرلىك ساقچى ئورگىنى.

ۋېلىسىپىت بېلىتى دېگەندەك ئۇششاق نەرسىلەرنى ئېلىپ ساتىتى. ئاندىن غۇلجا يولۇق توقۇمىچىلىق فابرىكىسىدىن چىقىدىغان تۆت سوم ئاتمىش تىيىنلىق يولۇق ياغلىقنى جەنۇبىي شىنجاڭدا نەچچە ھەسسە قىممەت ئالىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ توقۇمىچىلىق فابرىكىسىنىڭ ئامبارچى، كاسسىرلىرىغا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ھېسابىغا نۇرغۇن يولۇق ياغلىق، تور رومالنى يۆتكەپ، قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇلاردا ئوتتۇز - قىرىق سومدىن ساتىتى. ئوقەتتىنلا ئوبدانلا ئېپىنى ئېلىپ قالغان ئەنەيتۇللا كېيىنچە ئىچكىرىدىن يوشۇرۇنچە مال يۆتكەپ ئەكېلىپ شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا پۇل قىلدى. بۇ جەريانداا ئۇ قانچە قېتىملاپ تۆتۈلۈپ، سولىنىپ، تاياق يەپ، مالىرى مۇسادىرە قىلىنىپ پىشىپ كەتتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئاخىرلىشىپ، ئىسلاھات يۈرگۈزۈلۈپ بازارلار قويۇۋېتىلگەندىن كېيىن، خوددى يولۇاسنى تاغقا قويۇۋەتكەندەك، ئەنەيتۇللا تېزلا يول تېپىپ كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. دەرۋەقە ئۇنى سودا - تىجارەت جەھەتتە ئەڭ بالدۇر ئويغانغان ياش، دېيىشكە بولاتتى. بىراق، ئەنەيتۇللا ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتكەندە ئۆيدىكى جەڭگى - جېدەلنى كۆرەر كۆزى يوق تايغوجا ئاكىسىنىڭ يولىدىن مېڭىپ، ئىچكىرىگە بىر كىرىپ كەتكەنچە ئىز - دېرىكى بولمىدى. تۆت يىل ئۆتكەندىلا ئۇنىڭ: «ئەتكەسچىلەرگە ئارىلىشىپ قېلىپ، تۇرمىگە كىرىپ كەتكەنلىك» خەۋىرى كەلدى.

بىر ئىش گۇلسۇمنىڭ ئېسىدىن زادىلا چىقمايدۇ. ئەنەيتۇللا ئۆيدىن چىقىپ كېتىدىغان كېچىسى يىغلاپ تۇرۇپ: «ئاپا، مەن كەتتىم، ئۆزۈڭنى ئاسرىغىن، دادام ئادەم ئەمەس ئىكەن» دېگەن سۆزى ھېلىھەم قۇلىقىدا تۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا ئوغلىنىڭ نېمە ۋەجىدىن كېتىدىغانلىقىنى سوراپ بىلەلمىگەن گۇلسۇم تۇخۇم ھەم سوت سېتىپ يىغىپ قويغان ئون ئۇچ سوم پۇلنى ئەنەيتۇللانىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. بىراق، ئوغلىنىڭ

«دادام ئادەم ئەمەس ئىكەن» دېگەن بىر ئېغىز سۆزى بۇ ناتونۇش ئاننىڭ كۆڭلىنى چۈشەن يەۋالغاندەك غەش قىلىپ قويدى. دەرۋەقە ئەنەيتۇللانىڭ دېگىنىدەك ئىكەن، گۈلسۇم ئوغلى كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا ئېرىنىڭ توپادەڭلىك بىر قەشقەرلىك چوكان بىلەن ئىچ پەش تارتىشىپ يۈرگەنلىرىنى قوشنىلىرىدىن ئاڭلىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ مەرۋەپ تۆمۈرچى گۈلسۇمنى كۈنجۈتتەك كىچىك ئىشلارنى باھانە قىلىپ ئۇراتتى. ئۇرغاندىمۇ مېيىپ بولۇپ قالار، ئۆلۈپ قالار دېمەي، قەھر ـ غەزىپى بىلەن قول ـ پۇتلىرى بىردەك ھەرىكەتكە كېلەتتى. بازغان ھەم بولقا تۇتقان بۇ قوللار چويۇندەك قاتتىق ئىدى. قانغا چىلىشىپ، يۇز ـ كۆزلىرى قازان قۇرۇمىدەك قارىداپ كەتكەن گۈلسۇم نەچچە كۈنلەپ ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قالاتتى. جەننەتخان پات ـ پاتلا كىرىپ:

ـــ ھەي ئۇششۇق كۆكەرمە، لالىيىپ ياتامسەن؟ سەن تۇرساڭ مەن تاماق ئېتىپ، كىر ـ قات يۇيامتىم؟ كۆرمىدىڭمۇ شۇنچە چوڭ ھويلا ـ ئارانلارنىڭ پاسكىنىچىلىقتا تۇشۇپ كەتكىنىنى، بىلىپ قوي، ئەر دېگەن يېرىم خۇدا، شۇڭا كونىلار: «ئەر رازى ـــ خۇدا رازى» دەپ بىكار ئېيتىمغان. ئېرىڭ ئۇرغان يەرلەردىن ئۇ دۇنيادا قىزىل گۈل ئۇنىدۇ، دەپ چالۋاقاپ كېتەتتى. ھېلىمۇ ياخشى مەرۋەپ تۆمۈرچى «ھويلىدىكى ئىشلارنى تالاغا توشۇمايدۇ، تىنچ خەق» دەپ بىر ئېغىزلىق ئۆينى ئېرى قۇرۇلۇشتا ئىشلەيدىغان ياڭ خۇڭمېي ئىسىملىك بىر خەنزۇغا ئىجارىگە بەرگەنىدى. گۈلسۇم تاياق زەربىسىدىن كۈنلەپ يېتىپ قالغاندا، ياڭ خۇڭمېي كىرىپ ئۇنىڭدىن خەۋەر ئېلىپ، ئاش ـ تامىقىنى يېگۈزۈپ قويىاتتى. ئۆيىدىن ھەر خىل تابلېتكا دورىلارنى ئاچىقىپ ئىچۈرەتتى. ھەتتا تەرەتخانىلارغا يۆلەپ ئاپىراتتى. ئۇ بىر كۈنى:

ـــ ھەي، سىز شۇ بەنسىچۇغا بارسۇن، بولمىسا ئۆلىدۇ، ـــ دېگەن گەپنى ئارانلا ئوقتۇرالمىدى. گۈلسۇم ئۇنىڭغا جاۋابەن:

ـــ ئۇنداق قىلسام ئۇ مېنى قويۇۋېتىدۇ، مەن بالىلىرىمغا

چىدىمايمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىر ھەممە يەر قالايمىقانچىلىق، ئىنقىلاب بولۇۋاتسا، كىمنىڭ گېپىنى كىم ئاڭلايدۇ؟ ــ دەپ ئۇنسىز يىغلىغاندى.

مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ قەشقەرلىك چوكان بىلەن بېرىش ـ كېلىشى كۆپەيگەنسېرى گۇلسۇم تاياقتىن قۇتۇلالمايدىغان بولدى. ئۇ زەئىپ ئىگىراپ ياتقىنىدا ئەتراپىغا ئولىشىپ يىغلىشىۋاتقان گۇلزەبەر، مۇبارەك، گۇلبانۇم، ئەسقەر، ئەكبەرلەرنى گىرىم ـ سىدىم كۆرۈپ، ئىچىدە قەشقەرلىك چوكانىنى قارغاپ: «خۇدا پانىي دۇنياسىكى ئۇ بۇزۇقچا جازا بەرگىن» دەپ تىلەيتتى ھەم پات ـ پاتلا: «شۇنچىمۇ يامان ئېزىتقۇكىنە، يەتتە بالىسى بار ئادەمنى ياۋۇز مەخلۇققىلا ئايلاندۇرۇپ قويدىغۇ» دەپ تەكرارلايتتى.

بىر كۈنى ئەمدىلا ئەلەڭ ـ سەلەڭ ئورنىدىن تۇرغان گۇلسۇم نان ياقتى. ئۇ يۇز ـ بويۇنلىرىنى كونا رومالدا ئوراپ قىزىق تونۇرغا باش تىقاتتى، پىشقانلىرىنى سويۇپ، ئورنىغا نان چاپلايتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى ئۇگە ـ ئۇگىلىرىدىن ئاجراپ كەتكەندەك، ھەممىلا يېرى سىرقىراپ ئاغرىيتتى. كۆزلىرى ئىلىشىپ ھېلىلا تونۇرغا چۈشۈپ كېتىدىغاندەك ئىدى. بۇ ئەسنادا ئۆردەكتەك ئىرغاڭلاپ كېلىپ قالغان جەننەتخان تونۇر ئىچىگە تىكلەپ قويغان كۆمەچ نانىنى كۆرۈپ ۋارقىراپلا كەتتى:

ــ ھە ماقۇلە، «ئېرىم ئۆردى» دەپ ئەنت ـ قىساسىڭنى مۇشۇنداق ئالماقچىمۇ سەن؟ بۇ نانلارنى كۈلدە كۆمەچ قىلىپ يېگۈزەي دېدىڭما؟ ۋۇي زېدە پەس دۇنيا، ــ جەننەتخان چايخانىدا ئوتۇن پارچىلاۋاتقان ئوغلىغا ۋارقىرىدى، ــ ھوي، مەرۇپ، ماۋۇ خوتۇنۇڭغا تېتامسەن، يوق، قارىغىنا يېگەن تايىقىنى نانلاردىن ئېلىپ چۇچىلا قىپتۇ. ئىت ـ مۇشۇكمۇ يېمەيدۇ. توۋا قىلدىم خۇدايىم، توۋا، مۇنداقمۇ ئىچى زەھەر خوتۇنلار بولىدىكەنە.

بۇنچىلىك باھانە ـ سەۋەبنى تاپالمايۋاتقان مەرۇپ ئۇچقاندەك يېتىپ كەلدى ـ دە، گۇلسۇمنىڭ گەجگىسىدىن

قاماللاپ سۆرىگەنچە تونۇردىن يەرگە يىقىتتى. كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئاغزى - بۇرنى قان بىلەن بويالغان گۈلسۇم ۋاراقسىراشقىمۇ ئۇلگۈرمەي بىقىنىغا تەگكەن دۇمبا - تېپىكتىن هوشىدىن كەتتى.

گۈلسۇم ئۇچ كۈنگىچە قول - پۇتلىرىنى مىدىرلىتىشقىمۇ قورقاتتى. چۈنكى، بىقىنىدا قانداقتۇر بىرنېمە سانجىلىپ چوڭقۇرراق تىنىشقىمۇ قويمايتتى. ئەگەر ياڭ خۇڭمېي ئەتىسى - ئاخشىمى كىرىپ هالىدىن خەۋەر ئالمىغان بولسا ئۇنىڭ هاياتى خەۋپ ئاستىدا قالغانىدى. شۇڭا، ياڭ خۇڭمېي ئون بەش ياشلىق گۈلزەبەر بىلەن گۈلسۇمنى قول هارۋىسىغا سېلىپ دوختۇرخانىغا ئاپاردى. دوختۇر ئىككى قوۋۇرغىنىڭ سۇنغانلىقى، ئوپېراتسىيە قىلمىسا ئۇزاق ۋاقىت ئاغرىق توختىمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. لېكىن، گۈلسۇم: «دورا بېرىپ، تېڭىپ قويۇش»نى ئېيتىپ چىڭ تۇرۇۋالدى. ئامال قانچە؟ دوختۇر ئۇنىڭ تەلىپى بويىچە ئىچىدىغان، سۈۋايدىغان دورىلارنى بېرىشتىن سىرت، ئۇنىڭ قورسىقىنى تېڭىپ قويدى.

تۇۋا دەپ ياقا تۇتىماقتىن باشقا چارە يوق. بەزى هاللاردا ئادەمدىن ياۋۇز، رەزىل، قاباهەت مەلئۇن بولمايدىكەن. گۈلسۇم ئايلاپ ئورۇن تۇتۇپ ياتقان كۈندۈز هەم كېچىلەردە مەرۇپ تۆمۈرچى قەشقەرلىك چوكاننى باشلاپ كىرىپ، ئاشكارا ناشايان ئىشلارنى قىلدى. خوتۇنىنى ئاڭلىسۇن، بىلسۇن، كۈنداشلىق ئازابىدا ئۆلسۇن دېگەندەك يان ئۆيدە هەر كۈنى دېگۈدەك ئىشرەت شالتىقىغا چۆكتى. ئۇ گۈلسۇمنى ئون تۆت ياش نارەسىدە چېغىدا ئالغانلىقىنىڭ ياكى يەتتە بالىنىڭ يۈزىنى قىلمىدى. جان هەلقۇمىغا كېلىپ، زەئىپ ئىڭراپ ياتقان گۈلسۇم ئۇچۇن كېسەل ئازابىدىن خورلۇق ئازابى ئېشىپ كەتتى. ئاربىتام ئۆيدىن ئاڭلىنىۋاتقان بىر چوكاننىڭ خۇلق بىلەن توۋلىغان نازلىرى، شېرىن - لەزىز چۇچۇك تىللىرى، تاتلىق كۈلكىلىرى، پومىداقلاشقان ۋاقىتىدىكى شەپلەر ئۇنى يەتتە دوزاخ ئوتىدا

كۆيدۇرگەندىن بەكرەك ئازابلىدى. تاڭ ئاتماس بۇ كېچىلەر گۈلسۇمنىڭ پاك يۈرىكىگە مەڭگۈ ئۆچمەس قارا تامغا بولۇپ بېسىلدى.

گۈلسۇمنىڭ تەلىپى بويىچە تالاق قىلىندى. مەرۇپ تۇمۇرچى ئۈچ ياشقا كىرگەن تىلسىز ئەكىبەرنى ئۇنىڭغا قولتۇقلىتىپ قويۇپ گۈلزەبەر، مۇبارەك، گۈلبانۇم، ئەسقەرلەرنى ئېلىپ قالدى. چۈنكى، گۈلسۇمنىڭ بارار - تۇرار يېرى ياكى قورسىقىنى باققۇدەك ئىش - ئوقىتى يوق ئىدى. دادىسى ئەكرەم مەخسۇم ئۈچ يىل ئالدىدا ماشىنا هادىسىسىدە قازا قىلغان بولۇپ، ئاپىسى بۇرۇنلا ئالەمدىن ئۆتكەنىدى.

خۇددى بىر كېچىدىلا چۈشىدە قارا باسقاندەك تالادا قالغان گۈلسۇم بىر كۆزىدىن ياش، بىر كۆزىدىن قان ئاققان هالدا ناغرىچىدىكى بىر تۇغقان ئاكىسى هاشىر تۆگىنىڭ ئۆيىگە پاناهلىق تىلەپ باردى. گۈلسۇمنىڭ جەددى - جەمەتىدىن تەۋەررۈك قالغان مۇشۇ بىرلا ئەر قېرىندىشى بولۇپ، يەنە بىر هەدىسى بايكۆلگە ياتلىق قىلىنغاندىن كېيىن بېرىش - كېلىش ئازىيىپ يات قاتاردا بولۇپ قالدى. قالغان ئىككى سىڭلىسى بىلەن بىر ئىنىسى قارا كېزىك تارقالغان يىللاردا بۇ ئالەمنىڭ دىشۋارچىلىقلىرىنى تىرىكلەرگە قالدۇرۇپ كېتىپ قالغانىدى. هاشىر تۆگە كومۇنادا دېھقان ئىدى. ئۇنىڭ هال - كۈنى خۇددى تولا سېغىپ خالتىلىشىپ كەتكەن ئۆچكىنىڭ يېلىنىغا ئوخشايتتى. كوممۇنانىڭ تۆگىمەس - پۈتمەس سېلىقلىرى، هاشار، سەيسىلىرى بۇ بىر ئائىلىنى ئەنە شۇنداق تازئوتاق قىلىپ قويغانىدى. شۇڭا، هاشىر تۆگە بۇ بىر تۇغقان سىڭلىسىنى سوغۇقلا قارشى ئالدى. دېمىسىمۇ، ئۇنىڭغا سەككىز ۋىتەك جان ئاغزىنى هاڭ ئېچىپ تۇرسا، گۈلسۇم بېشىغا كەلگەن كۈلپەتلەرنى، مەرۇپ تۇمۇرچىنىڭ ناشايان قىلىقلىرىنى سۆزلەپ يىغلاپ سالدى. پەگاهدا تىزلانغان پېتى ئۆكچىسىگە زوڭزىيىپ ئولتۇرغان هاشىر

تۆگە پېپى ئورغان تاماكىسىنى شورىغاچ: «ئەجەب بىر بەتقىلىق ئادەمكىنا» دەپ قويدى. شۇنداقتىمۇ، ئاكىسىنىڭ سوغۇق تەلەتىنى، تەڭلىك ئىسكەنجىسىدە قالغان قايغۇلۇق ھالىتىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ كەيپىنىڭ چىگىچ ئىكەنلىكىنى پەملىدى. شۇڭا، گۈلسۇم سۈلكەت قىلىپ ئولتۇرمىدى:

— ئاكا، مەن سېنىڭ ھالىڭغا يېتىمەن، ساڭا ھەرگىز يۈك بولۇپ قالمايمەن، — دېدى گۈلسۇم ئىشەنچلىك ھالدا، — ئۆيلىرىڭ جىق بولغاندىن كېيىن پەقەت ماڭا بىر ئېغىزنى بىكار قىلىپ بەرسەڭ، ئەڭ بولمىسا تەسكەيدىكى ئەسكى - تۇسكى قويغان كىچىك ئۆيۈڭنىڭ يېرىمىدا بولسىمۇ يېتىپ - قوپقۇدەك ئورۇن بەرسەڭ، مەن ئۆزۈم ئىشلەپ، ساڭا ئېغىرلىقىمنى سالماي بالامنى باقىمەن. ئەگەر ئوبدانراق ئىش ئورنى تېپىۋالسام، ئۆيۈڭنىڭ ئىجارە ھەققىنىمۇ تۆلەيمەن.

— غەلىتە خۇيۇڭ بار - دە سېنىڭ، تۇكى يوق پاراڭنى قوي، — ھاشىر كۆڭۈلسىزگىنە كۈلۈپ قويدى، — ئەپلەپ - سەپلەپ بارنى تەڭ كۆرمەيمىزمۇ.

تەسكەيدىكى كونا ئامباردىن ئالىقانەدەك ياتار جايغا ئىگە بولغان گۈلسۇمنىڭ كۆڭلى ئارامغا چۈشتى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇنىڭ نىم ئەر، نىم ئايالىلىق ھاياتى باشلاندى. ئۇ ئەتىگەنلىكى ئۇچ ياشلىق تىلسىز ئەكىبەرنى كۆتۈرۈپ ئىداره - جەمئىيەت، مەكتەپلەردىكى بويتاقلارنىڭ ياتاقلىرىغا كىرىپ، ئىنقىلابچىلارنىڭ توپلاشقان ئورگانلىرىغا بېرىپ، كىر يۇيۇشنى باشلىۋەتتى. تىلسىز مېيىپ بالىنىڭ، مىڭ يەردىن ئاچچىق ياشلار تۆكۈلۈپ تۇرغان ياش تۇل خوتۇنىنىڭ دەردىگە يەتكەن كىشىلەرمۇ ئىش ھەققىنى كۆڭۈل تىنىغۇدەك بەردى. گۈلسۇمنىڭ: «ھەرگىز كىشىلەرنىڭ چېكىدا قالمايمەن، ئۆز كۈچۈمگە تايىنىپ ياشايمەن» دېگەن تەرسا مىجەزى ئۇنى ھەر كويلارغا سالدى. ئۇ ھەتتا مويكا زاۋۇتىنىڭ سۈيدۈك، چىلە، دورا پۇراپ تۇرىدىغان كۆلچەكلىرىدە بىر كۈن كەچكىچە سېسىق سۇغا

چىلىشىپ يۈك يۈدى، ئەكىبەر بولسا ئۇنىڭ ئەتراپىدا چۆرگۈلەپ ئويناپتتى. پەقەت قورسىقى ئاچقاندا ئاغزىنى، سىيگۈسى كەلگەندە ئالدىنى كۆرسىتەتتى.

گۈلسۈم كەچتە ھېرىپ ـ ئېچىپ، كۆزلىرىنىڭ خۇنى قاچقان ھالدا قايتىپ كېلەتتى ـ دە، قاراڭغۇ بازاردىن ئالغان نان، تۇخۇم، كۆكتاتلىرىدىن ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە ئەكىرىپ بېرەتتى. مىننەتدارچىلىقتىن ئېرىپ كەتكەن ھاشىر:

ـــ ۋۇي، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ ئۆيدە نان تۇغگەنلىكىنى بىلگەندەكلا ئىش قىپسىنا، خويمۇ ئوبدان بولدى. ئىش ـ كۈشلىرىڭ سەرەمجان تاپقان ئوخشىمامدۇ؟ كۆڭلۈم ئەمدى ئەمىن تاپتى، ـــ دەپ كۈلۈپ ـ قورۇلۇپ سىڭلىسىنىڭ كۆڭلىنى قوبۇل قىلاتتى.

ئارىلاپ ـ ئارىلاپ تەكرارلىنىپ تۇرغان «كۆڭۈل»دىن دەندەپ قالغان ھاشىر تۆگە ئىنسابقا كەلدىمۇ نېمە، كۈنگەي تەرەپتىكى بىر ئېغىز ئۆينى بىكارلاپ، كونا بىر پارچە كىگىز، ئۆي سەرەمجانلىرىدىن بىر قوللۇق ئەكىرىپ بەردى. گۈلسۈم ئاماننى زامانغا بەرمەي تىرىكچىلىك يولىغا كىرگەن بۇ كۈنلەردە مەرۇپ تۆمۈرچى قەشقەرلىك چوكاننى نىكاھ قىلىپ ئۆيىگە ئەكىرىپ بولغانىدى.

گۈلسۈم قېقىلىپ ـ سوقۇلۇپ، ئاچ ـ توق قېلىپ، تۇرمۇشنىڭ غەلۋىرىدە راسا تاسقىلىۋاتقان كۈنلىردە ئوغلى تايغوجىنىڭ گۈڭگۈدىكى تۇرمىدە مەھبۇس ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ قان ـ قان يىغلىدى. چوڭ ئوغلى ئەنەيتۇللا بولسا: «بۇ ئۆي ئەمدى ماڭا ھارام» دەپ چىقىپ كەتكەنچە خۇددى بوران ئۇچۇرغان چېچەكلەردەك غايىب بولدى. ئەمدى گۈلزەبەر، مۇبارەك، گۈلبانۇم، ئەسقەرلەر ئۆگەي ئانىنىڭ قولىدا نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتقاندۇ؟ «ئاپام نەدىدۇ؟» دەپ يوللارغا تەلمۈرۈپ قارامدىغاندۇ؟ كالا ساغقان ئېغىللار، سۈپۈرۈپ تۇرىدىغان ھويلىلار، نان ياققان تونۇرلاردىن ئاپىسىنىڭ ھىدىنى ھىدلاپ،

ئىزلىرىنى ئىزدەمدىغاندۇ؟ ئۇلار تېخى كۆك تىرناق غۇبارسىز نارەسىدىلەرغۇ!

تاپقىنىدا ئانا ـ بالا قورساق پوملاپ، ئەتىكى رىزقىنى ئاللاغا تاپشۇرغان بۇ بىتەلەي ئايالنىڭ كۈنلىرى ئەنە شۇنداق زاۋال ۋاقتىدەك مانانلىق بولسىمۇ، بىراق بالا كويىدا سەرسان بولغان شەپقەتلىك ئانا ئىدى. ئۇ بىر كۈنى كۈن قىيسايغاندا بەش ياشلىق تىلسىز ئەكىرنى كۆتۈرۈپ قەدىناس مەھەللىسىگە قاراپ ماڭدى. مەرۈپ تۆمۈرچىنىڭ چوڭ قورۇسى جايلاشقان ئۇزۇن كوچىنىڭ ئارقا تەرىپى كەتكەنلا بېدىلىك، قوراي باسقان بوزلۇق ھەم سەۋزە ـ پىياز تېرىيدىغان تاختا ئېتىزلار ئىدى. گۈلسۇم چەت ـ ياقا يوللار بىلەن كوچىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى بېدىلىككە كەلدى ـ دە، مەرۈپ تۆمۈرچىنىڭ تەسكەيدىكى ئۆگزىسىگە ئېڭىشكەن باراقسان قېرى جىگدە تۈۋىدە توختىدى. ئۇ ئوغلى ئەكىبەرگە «قىمىرلىماي جىم ئولتۇر» دېگەن مەقسىتىنى ئىما ـ ئىشارىلەر بىلەن ئۇقتۇرغاندىن كېيىن ئايىغىنى سىلىۋېتىپ قېرى جىگدە غولىغا ياماشتى. گۈلسۇم يۇقىرىغا ئۆرلىگەنسېرى جىگدىنىڭ شوخا ـ تىكەنلىرى ئۇنىڭ يۈز ـ قوللىرىغا، يالاڭ پۇتلىرىغا سانجىلىپ، جىجاپ قانىتىۋەتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ بالىلىرىنى يىراقتىن بولسىمۇ كۆرۈش ئىستىكىدە ئۆزىنى ئۇنتۇغاندى.

گۈلسۇم ئەپلىك بىر غولىنى قۇچاقلاپ ھويلىغا تەلمۈرۈپ قارىدى. ئەنە چوپچوڭلا بولۇپ قالغان چوڭ قىزى گۈلزەبەر بىلەن ئون ئۈچ ياشلارغا كىرىپ قالغان ئوتتۇرانچى قىزى مۇبارەك كالا پوقلىرىنى سېسىق سامانغا ئارىلاشتۇرۇپ پوم ياساپ تامغا چاپلاۋاتىدۇ. قاپقارا كۆسەينى ئات قىلىپ ئويناۋاتقان ئەسقەر بولسا گۈلبانۇمنى قوغلاپ يۈرىدۇ. گۈلسۇم ئۇلارغا قاراپ مۆل ـ مۆل يىغلىدى ھەم كۆز نۇرلىرى تۆكۈلگۈدەك بولۇپ تويماي قارىدى. بىر چاغدىلا ئۆيدىن چىققان قەشقەرلىك خوتۇن پىشايۋاندا تۇرۇپ: «بالىلار، ھەي گۈلزەبەر، مۇبارەك، گۈلبانۇم،

ئەسقەر، قوللىرىڭلارنى يۇيۇپ تاماق يەڭلار» دەپ ۋارقىرىدى. قورسىقىغا ئامراق ئەسقەر ئەڭ ئالدى بىلەن يۇگۇرۇپ كىرىپ كەتتى. قىزلىرى قوللىرىنى يۇيۇپ بىر - بىرلەپ غايىب بولغانغا قەدەر ناتۇۋان ئانا كۆز ياشلىرىنى بوراندەك تۆكۈپ جىگدىدىن چۈشمىدى. ئۇ: «بالىلىرىم، جىگەرلىرىم. باغرىلىرىم...» دەپ ناله قىلغانسېرى ئىچى - ئىچىدىن ئۆرتىنىپ چىققان ئوتلۇق بىر نىدا پۈتۈن تېنىنى كۆيدۈرۈپ ئۆتتى. ئانا ئۇچۇن بالا پىراقى شۇنچىلىك يامانمۇ؟ گۈلسۇم جىگده غولىنى قۇچاقلاپ، يىغلاۋېرىپ پەستە ئولتۇرغان ئوغلىنى ئۇنتۇغانىدى. يۇمىلاق، يۇمران يۈزىنى پۈرۈشتۇرۇپ، ئاغزىنى يوغان ئېچىۋالغان ئەكبەر ھەدەپ بويۇن، يالاڭ پاچاقلىرىنى تاتىلايتتى. ئۇ تىلسىز بولغاچقا ھەرقانچە چىڭقىلىپ يىغلىسىمۇ ئاۋازى چىقمايتتى. گۈلسۇم بالىسىنى پاشا تالاپ كەتكەنلىكىنى بىلدى - ده، ھاپىلا - شاپىلا جىگدىدىن چۈشۈپ ئەكبەرنى كۆتۈرۈپ ئەكەتتى.

ھەپتە - ئون كۈندە، بەزىدە بىرەر ئايدا بىر قېتىم بالىلىرىنى جىگده ئۇستىدىن كۆرۈش گۈلسۇم ئۇچۇن خۇددى ھېيت - ئايەم كۈنلىرىدەك خۇشاللىق تۇيۇلاتتى. گەرچە ئۇ باغرىغا بېسىپ سۆيەلمىسىمۇ، ئانىلىق مېھرى بىلەن ئەركىلىتەلمىسىمۇ ھەرھالدا بىرنەچچە كۈنلەرگىچە كۆڭلى تەسكىن تېپىپ قالاتتى. بۇ ئادەت داۋاملىشىپ يەنە بىر يىل ئۆتتى. غۇلجا باغلىرى ئاپپاق، ھال رەڭ ئالما، شاپتۇل چېچەكلىرىگە پۈركەنگەن بىر كۈنى ئۇنىڭ غەمخانىسىغا يوچۇنلا بىر ئايال كىرىپ كەلدى. ئۇ ئوتتۇرا بوي، بۇغداي ئۆڭ، قاڭشارلىق، قوشما قاشلىق ئوتتۇز ياشلار ئەتراپىدىكى قاملاشقان ئايال بولۇپ، يۇقىرىقى لەۋلىرى ئۇستىدىكى يۇمران، يۇمشاق قارا تۈكلەر بۇرۇت ئىزناسىنى پەيدا قىلغانىدى. گۈلسۇم تۆرگە كۆرپە سېلىۋېتىپ: «توۋا، بىر يەرده كۆرگەنىدەكلا قىلىمەنغۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

— قېنى يۇقىرى ئۆتسىلە.

— رەھمەت، مەن مۇشۇ يەردىلا ئولتۇراي، ھېلىلا تۇرىمەن، — ئايال سۇپىدا پۇتىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى ـ دە، خېلىغىچە ئۇن ـ تىنسىز جىمىپ كەتتى. ئۇ بىر چاغدىلا بېشىنى كۆتۈرۈپ، ھېچ ئىشتىن ھېچ ئىش يوق، — مەن ئۆزلىرىدىن گۇناھىمنى تىلەپ كەلدىم، — دەپ قويدى.

— ئۆزلىرى كىم بولىدىلىكىن، مەن ھېچ تونۇيالمىدىم؟ — سورىدى گۈلسۇم كۆڭلى ئۈيگەندەك بولۇپ.

— مەن سىلىدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالسىلا، مېنىڭ گەپلىرىمنى ئاڭلاپ بولۇپ، ئاندىن ئاچچىقلاملا، تىللاملا، ئۇرامىلا، ئۆيلىرىدىن قوغلاپ چىقىرامىلا، ئالدىلىرىدا تۇرۇپتىمەن، لاپ قىلىپ كۆز ئالايتسام ئىت بولاي، بىراق مەن ياخشى نىيەت بىلەن كەلدىم.

ئايالنىڭ تامدىن تارتسا چۈشكەندەك تاقىقا ـ تۇققا گەپلىرى گۈلسۇمخاننى تېخىمۇ سارىسىمگە سېلىپ قويدى. «بۇ زادى كىم بولىدۇ؟ نېمە دېمەكچى؟ قانداق غەيرىي خىيال ئۇنى بۇ يەرگە ئەكەلدى؟» دېگەن مەشئۇم ئويلار كۆڭلىدىن كەچكەن گۈلسۇمنىڭ بىردىنلا كۆز ئالدى قارائغۇلىشىپ، دېمى كېسىلگەندەك بولدى. چۈنكى، تاڭ سەھەر يورۇق چۈشكەندە ھويلا ئوتتۇرىسىدا مەرۇپ بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشقان ھەم دەرۋازا ئالدىدا ئېسىلىپ سۆيگەن ئايال شۇ ئىدى. گۈلسۇم ئۇنى دېرىزىدىن ئاشكارا كۆرگەن! يەنە يىراقتىن بولسىمۇ جىگدە ئۇستىدىن بىر ـ ئىككى قېتىم چېلىقتۇرغان. گۈلسۇمنىڭ چىرايى بىردىنلا ئوغا يېگەندەك كۆكىرىپ، تاتىرىپ ھەم سارغىيىپ، نەپەس ئېلىشى تېزلىشىپ كەتتى. چۈنكى، يان ئۆيدىن تاڭ ئاتقۇچە كېلىۋاتقان ناز ـ كەرەشمىلىك «ناخشا سازلار» ئۇنىڭ قۇلاق تۇۋىدە قايتا ئاڭلانغاندەك تۇيغۇ پەيدا بولغانىدى.

— بىلدىم، سىلى مەرۇپنىڭ خوتۇنى! — گۈلسۇمنىڭ كالپۇكلىرى تىترەپ، كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇراتتى، —

مېنى ئارامىمدا قويماي بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىلە؟ سالغان زۇلۇم ـ ستەملىرىڭلار، يەتكۈزگەن خورلۇق ـ ئازابلىرىڭلار تېخى يەتمىگەنما؟ مېنى قاڭغىر قاقشىتىپ، يەتتە بالامنى يېتىم قىلىپ، ئىسسىق ئۆيۈمنى بۇزۇپ ئەرشئەلاغا چىقتىلىمۇ؟ كىچىككىنە جانۋار قۇشقاچنىڭ ئۇۋۇسىنى بۇزسىمۇ ئېيتقۇسىز يامانغۇ؟! سىلى مۇسۇلمان پۇشتىدىن تۆرەلگەنمۇ ياكى ئىمانسىز جوھۇتتىنمۇ؟!

ئايالنىڭ چىرايىدا، يۈملاق كۆزلىرىدىن گۈلسۇمنىڭكىگە ئوخشاشلا ياشلار قۇيۇلماقتا ئىدى.

ـــ مەن ئۆزۈمنى ئاقلاش كويىدا بولۇۋاتقىنىم يوق، خۇدا ئالدىدا كەچۈرگۈسىز گۇناھ قىلغانلىقىمنى كېيىنلا بىلدىم، ـــ ئايال ياشلىرىنى سۈرتەمەي، پات ـ پات بۇرنىنى تارتىپ قويياتتى، ـــ شۇڭا سىلىگە باشتىلا دېدىمغۇ.

ئايال ھەسرەت ـ نادامەتلىك مۇڭلىرىنى ئېسەدىگەن ھالدا تۆكۈشكە باشلىدى:

سەيدىنىساخان ئىسىملىك بۇ ئايال مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ ئازادە ھويلىسىغا كىرگەندىن كېيىن كۈنلىرى بەھۈزۇر، راھەتتە ئۆتسىمۇ، بىراق روھىي جەھەتتىن زادىلا خۇشال ئۆتەلمىدى، گويا ئۆزىنى قانداقتۇر ئوتلۇق زەنجىرلەر قاماللىۋالغاندەك ئەركىن نەپەس ئالالمىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا تۆت بالا مۆلۈلدەپ تۇراتتى. كىچىك ئەسقەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئۈچ قىز بىر ـ بىرىدىن چىرايلىق، مۇلايىم، سەۋر ـ تاقەتلىك ناتىۋانلار ئىدى. بولۇپمۇ ئۈچىنچى قىز گۈلبانۇم ھەممىدىن ئەقىللىك، مۇلايىم بولۇپ، ھەدىلىرىگە قارىغاندا ئوشۇق ـ تۆشۈك گېپى يوق ئىدى. ئەما كىچىلىرى تولا جۆيلۈيتتى. ئۇنىڭ: «ئاپا، جېنىم ئاپا، ئۇرسىڭىزمۇ، تىللىسىڭىزمۇ مەيلى، مېنى ئەكېتىڭ»، «ئاپام سۇدا ئېقىپ كەتتى...»، «دادا، ئەمدى ئاپامنى ئۇرماڭ...» دەپ ۋارقىراپ تۇرۇپ كېتىشلىرى سەيدىنىساخاننىڭ نەق يۈرىكىگە مىخ

قاققاندەك بىلىنەتتى. قىزلار مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپلا ھەرقايسىسى ئۆز ئىشلىرىنى تېپىپ قىلىشاتتى. بىرسى كالا ئېغىلىنى تازىلىسا، بىرسى كالا پوقلىرىدا پوم ئېتىپ تامغا چاپلايتتى. گۈلبانۇم بولسا داۋاملىق ھويلا ـ ئارانىنى تازىلايتتى ياكى قاچا ـ قۇچىلارنى يۇياتتى. ئۇنىڭ ھەدىلىرى گۈلزەبەر، مۇبارەكلەر كۆكتات ئادالاپ، تاماق تەييارلىقىنى قىلىشىنمۇ ئۇنتۇمايتتى. ئۇلار گويا ئۆگەي ئانىنىڭ بۇيرۇقىنى، ئەدناسى ئاۋازىنى ئاڭلىغۇسى كەلمىگەندەك سەيدىنىساخاننى زادىلا گەپ قىلدۇرمايتتى. ھەتتا بىر كۈنى ئۇ قىزلارغا: «بالىلار كوچىدا ئويناۋاتىدۇ، سىلەرمۇ ئويناپ كىرسەڭلار بولمامدۇ» دېگەنىدى، ئۇچ قىز كۆڭۈلسىزگىنە جىلمىيىپ قويۇپ، ئۆز ئىشىنى قىلىۋەردى. بالىلاردىكى بۇ سۆكۈت سەيدىنىساخان ئۈچۈن ھۆل تاياقتا ئۇرغاندىنمۇ بەكرەك قاتتىق تېگەتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ غەلىتە خىيالىلارغا بېرىلىدىغان بولۇپ قالدى. شۇنداق، ئۇرسۇن، تىللىسۇن، دۆشكەلىسۇن ياكى ئۇ سارىڭ، مېيىپ، ئازازۇل بولسۇن، ئۆز ئانا ـ دەپ چۈنكى ئاتنىڭ تەپكىنىگە ئات چىدايدۇ، دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟ بارا ـ بارا سەيدىنىساخان شەھۋانىي نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىپ يەتتە بالىنى يېتىم قىلغان مەرۇپ تۆمۈرچىگە ئۆچ بولۇپ قالدى. ئۆزىگە بولسا ۋىجدان ئازابىنى ئارتىۋالدى. ئۇنىڭغا يونغانىدەك بىر كۈنى جىگدە ئۇستىدىن ھەدەپ ھويلىغا بويۇنداۋاتقان بىر ئايالنى كۆرۈپ قالدى. بۇ جىگدە سارغىيىدىغان چاغلار بولماي، بەلكى ئەمدىلا چېچىكى تۆكۈلگەن باھار ئايلىرى ئىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۆي دېرىزىسىدىن ھېلىقى يوغان جىگدىگە پات ـ پاتلا قارايدىغان بولدى. دېگەندەك يەنە بىر ـ ئىككى قېتىم ئاچماق غولدا ھېلىقى ئايالنىڭ يېڭىدە كۆزلىرىنى سۈرتۈپ تۇرغان ھالىتىنى چېلىقتۇردى. بۇ ئىش ئۇنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىپ ئىشتىھاسىنى بوغدى. مۇشۇنداق كۆڭۈلسىز كۈنلەرنىڭ

بىرىدە ھويلىدا دانلاپ يۈرگەن چار مېكىيانىنىڭ قاتتىق قاقاقلاپ، قاناتلىرىنى پاقىلدىتىپ ئۇرغانلىقى ئاڭلاندى. سەيدىنىساخان دەرھال دېرىزىدىن قارىغاندى، تامدىن سەكرەپ چۈشكەن بىر ئوغرى مۇشۇك تۇخۇمدىن ئەمدىلا چىققان يۇمران چۈجلىرىگە خىرىس قىلىۋاتاتتى. بىراق، مېكىيان ئۇنىڭ بوغۇزۇپتىشىدىن قورقماي ھەدەپ مۇشۇككە ئېتىلاتتى. ئۇنى چوقۇپ، قاناتلىرى بىلەن ئۇرۇپ، پۇتلىرىدا تېپەتتى. مۇشۇك ئۆتكۈر تىرناقلىق پەنجىلىرىنى شىلتىگەندى، توخۇنىڭ پەيلىرى توزۇپ چۈشتى. بىراق، ئۇ شىددەت بىلەن يەنە ئېتىلدى. ئاخىر مۇشۇكنى قاچۇرۇۋەتتى. سەيدىنىساخانىڭ كۆڭلىدىن: «ئۇمۇ بىر ئانا» دېگەن خىيال ئۆتۈشى بىلەن بالىلىرىنى بىر كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن جىگدىنىڭ تىكەنلىك غولىدا ياش تۆكۈپ تۇرغان ئانا يادىدىن كەچتى. بىراق، شۇ كېچىسى سەيدىنىساخان ژارقىراپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ قورقۇنچلۇق بىر چۈش كۆرگەندى. ھېلىقى مېكىيان ئۇنى ھويلىدا سۈر ـ توقاي قىلىپ قوغلاپ يۈرگۈدەك، «بالىلىرىمنى بەر» دەپ ژارقىرىغۇدەك. سەيدىنىساخان قاچقۇدەك ـ قاچقۇدەك، شۇنچە قاچسىمۇ بىر ئىزىدىن نېرى قوزغىلالماپتۇ. مېكىيان بولسا ئۇنى چوقۇپ، تېپىپ قانغا بويىۋېتىپتۇ...

يوچۇن ئايالنىڭ ئۇزۇن ھېكايىسىنى ئاڭلىغان گۈلسۈم ئۇنى ئەيىبلەشنى ياكى تىللاشنى بىلەلمىدى. ئەلۋەتتە، ئۆلىمەكنىڭ ئۈستىگە تەپمەك يوق. ئۇمۇ پۈشايمانلىق ئىلكىدە ئازابلىنىۋاتسا، ئەمما بىركىم كاچىتىڭغا بىرنى سېلىپ، ئارقىدىن «سېنى ئۇرۇپ سالدىم، خاپا بولما» دېسە كىمنىڭمۇ كاللىسىدىن ئۆتسۇن؟!

ـــ سىلى مۇشۇ گەپلەرنى دېگىلى كەلگەنمۇ؟ ـــ دېدى گۈلسۈم ئۆزىنى بېسىۋېلىپ.

ـــ يوقسۇ، مەن مەرۇپىتىن ئاجرىشىپ كېتىمەن، ـــ سەيدىنىساخان قەتئىي نىيەتكە كەلگەندەك قىلاتتى، ـــ بۇ پەقەت

سىلى ئوچۇنلا. شۇڭا، مەرۇپ بىلەن بولۇشۇپ بالىلىرىنى قاناتلىرى ئاستىغا ئالغان بولسىلا، مېنىڭمۇ كۆڭلۈم ئارام تاپقان بولار ئىدى.

— ياخشى كۆڭۈللىرىگە رەھمەت، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن، — گۈلسۈمنىڭ ئاۋازى ۋەزمىنلەشتى، — مېنىڭ يۈرىكىم، مەرۇپ ھەم سىلىنىڭ سالغان خورلۇقلىرىدىن جاراھەت بىلەن قاپلىنىپ كەتكەن. ساقايمىقى تەس. مەن ئەمدى ئۇنى تاتلاپ قايتا قاناتقۇم يوق.

— زادى مۇمكىن بولماسمۇ؟

— مۇمكىن بولىدىغان يېرىنى ئەر ـ خوتۇن ئىككىڭلار توي قىلماستىن بۇرۇنلا قويمىغان.

— شۇنداقتىمۇ، مەن بەربىر ئاجرىشىمەن، — ئايال ئېغىرلاشقان تېنىنى ئارانلا كۆتۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى، — بولمىسا ئازابلىرىم كۆندىن ـ كۈنگە ئېغىرلىشىپ كەتكۈدەك.

سەيدىنىساخان تېلىقىپقىنا چىقىپ كەتتى. گۈلسۈم ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئۇزىتىپمۇ قويمىدى. «خام سۈت ئەمگەن ئىنسان» دەپ كونىلار بىكار ئېيتماپتۇ. ئادەم ھاياتلىقتا خۇددى قوتۇر ئېشەكتەك سۈڭانمايدىغان يېرى قالمايدىكەن. كۆڭلى خۇش بولىدىغانلا ئىش بولسا ئالدى ـ ئارقىغا قارىماي، كېيىنچە پۇشايمان زەردابلىرىنى ئىچىدىغانلىقىنى، كىچىككىنە خۇشاللىق ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئازاب تارتىدىغانلىقىنى، بىر خۇشاللىققا بىر كۈشەندە يار ئىكەنلىكىنى، بەرمەكنىڭ ئالمىقى، ئەجىرسىز كەلگەن ئامەتنىڭ قۇسمىقى، ھارام دۇنيانىڭ ھېسابى، بىراۋلارغا قىلغانلىرىڭ ئۆزۈڭگە يانىدىغانلىقى، بىراۋنى قان يىغلىتىپ يەتكەن بەختىڭ قارارسىزلىقى، قىسقىسى، بۇ دۇنيانىڭ ئۆتنە ئالەم ئىكەنلىكىنى ئويلاپمۇ قويۇشمايدىكەن. مانا، سەيدىنىساخان كۈنداشلىق بوسۇغىسىدا گۈلسۈمدىن ئۆزىنىڭ غالىب ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن نېمە رەسۋاچىلىقلارنى قىلمىدى؟! ھېيىقماي، نومۇس قىلماي نەق كۈندىشىنىڭ

هويلىسدا مەرۇپنى قۇچاقلىدى، سۆيدى. «ئاڭلىسۇن، بىلسۇن، تېرىكسىپ ئۆلسۇن» دېگەندەك يان ئۆيدىكى قەستەن ئوينىغان ئويۇنلىرىچۇ!... ئۇ ئاشۇنداق ھاياسىزلىق قىلمايمۇ كۆزلىگەن رىجىسىگە يېتەلەيتتى ھەم يەتتى. ئەمما، ئۇنى شەيتىنى دەيدىگە سالسا، ئۇمۇ مەنمەنلىك تونىغا ئورنىپ ئۆزىگە ئوخشاشلا بىر ناتىۋاننى قان يىغلاتتى. بۇگۈنكى كۈندە مىسكىن، بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغان سەيدىنىساخان بۇنداق ۋەجدان سورىقىغا قېلىشنى ئويلاپ باققانمىدى! ئويلىمىغان، ئويلاشنىمۇ خالىمىغان! ئەقەللىيسى ئۆتمىدا كۆرگەن چار مېكىيانىنى چۈشىدە ئايان قىلىپ دەھشەت ئىزتىراپىغا سېلىشى، خۇدانىڭ سەيدىنىساخان ۋە سەيدىنىساگۈللەرگە بەرگەن بېشارىتىدۇر.

گۈلسۈمخان يىغلاپ ـ قاقشاپ قىشنى ئۆتكۈزۈۋالدى. ئەتىياز كېلىپ ئەگىزلەر يول بويلاپ ئاققىلى تۇرغاندا ئۇنىڭ ئۇچىسىدىكى پاختىلىق كونا چاپان، پۇتىدىكى ياماق ئۈستىگە ياماق چۈشۈپ رەڭگى، شەكلىنى يوقاتقان ئەرچە باجىڭگىر ئېغىر كېلىشكە باشلىدى. بۇ چاغلاردا مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ قارادۆڭلۇك يەنە بىر قەشقەرلىك ئايال بىلەن توي قىلغىنىغا ئۇچ ئاي بولغانىدى. بىر كۈنى يەتتە ياشلىق ئەكبەرنى يېتىلىگەن گۈلسۈم مويكا زاۋۇتىدىن كەچلەپ قايتىپ كەلگەندە، دەرۋازا ئالدىدىكى لاي سۈپىدا ئون ئۈچ ياشلىق گۈلبانۇم مۈگدەپ ئولتۇراتتى.

ـــ جېنىم قىزىم، ئالتۇنۇم، ساقام، ـــ گۈلسۈم گۈلبانۇم-نى باغرىغا بېسىپ يىغلاپلا كەتتى، ـــ نېمە، ئۆيدىن قېچىپ كەلدىڭما، نېمىشقا؟

ـــ دادامنىڭ خوتۇنى نىساخان سەيدىنىساخانغا ھەرگىز ئوخشىمايدىكەن، ـــ گۈلبانۇم ئېسەدەپ كەتتى، ـــ ئۇ ئۇرىدۇ، نان بەرمەيدۇ. شۇڭا، ئەسقەر ئۇكامنىڭ قورسىقى تويماي داۋاملىق ئوغرىلىق قىلىدۇ. خەقلەر دادلاپ كىرسە، دادام ئۇرىدۇ. بىر قېتىم مۇبارەك ھەدەمنىڭ بېشىغا لاخشىگىر بىلەن ئۇرۇپ پېشانىسىنى يېرىۋەتكەنىدى. ئۇ شۇ كۈندىن باشلاپ ئۆيگە

كىرمىدى. دادام بىر ـ ئىككى كۈن ئىزدەپ، ئاخىر: «ئۇ جىگدە پۈراپ قالغان قانجۇق ئاقسۇلۇق بىر بالا بىلەن قېچىپ كېتىپتۇ» دېدى. شۇڭا، دادام «گۈلزەبەرنىڭ تويىنى قىلىۋەتمىسەم بۇ شۇمۇ پوق دەسسەيدىغان ئوخشايدۇ» دەپ چېچىلىپ كەتتى.

ــ ئاھ، خۇدا، بۇ نېمە كەلگۈلۈك؟ ئەنەيتۈللا ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنچە ئىز ـ دېرەكسىز يوقالدى. تايغوجا گۇاڭجۇ تۇرمىسىدە، مۇبارەك كىچىك تۇرۇپلا غايىب بولدى، ــ گۈلسۇمخان پىغان بىلەن يىغلىدى، ــ ئەمدى گۈلزەبەرنى نەلەرگە بېرىۋېتەر؟ بۇ ئاشۇ خوتۇنلارنىڭ ئويۇنلىرى بولمايمۇ؟ ئۇلار بالىلىرىنى توزۇتۇۋەتمەكچى.

«كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك، ئارانلا جان ئېتىپ كېتىۋاتقان گۈلسۇم ئۆچ جان بولۇپ قالدى. گۈلبانۇمنىڭ كېيىم ـ كېچەكى، قورسىقى، ئوقۇش راسخوتلىرى ئۇنىڭ زىممىسىگە يۈكلەندى. ئاردىدىن ئىككى ئايمۇ ئۆتمەي گۈلزەبەرنى توققۇزتاراغا ياتلىق قىلغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىغان ئانا بىرنەچچە كۈنلەرگىچە يىغلاپ يۈردى، ئەمدىكى غېمى ئەسقەردە قالغانىدى.

«خۇدايىمنىڭ بەزى كۈنلىرىدىن ئۆرگۈلۈپ كېتەي، بەزى كۈنلىرىنىڭ كۆتىگە تېپەي» دېگەن گەپنى بەلكىم بېشىدىن كۆپ ئىسسىق ـ سوغۇقلار ئۆتكەن ئادەم دېگەن بولۇشى مۇمكىن. تىلسىز ئەكبەر ئون ياشقا كىرگەن يىلى، گۈلسۇمخان ئۈچۈن ئون سەككىز مىڭ ئالەم تىللارغا توشۇپ، ئاسماندىن چەلپەك ياغقاندەك بىر خۇشاللىق كۈن بولدى. كاستۇم ـ بۇرۇلكا، ئاپپاق كۆڭلەكلەرنى كىيىپ، گالىستۇك تاقۇالغان ئەنەيتۈللا چامادان كۆتۈرگىنىچە، گۈلسۇمخاننىڭ نامراتلىق يېغىپ تۇرغان ئۆيىگە كىرىپ كەلدى، ئۆيدە بىر هازا يىغا ـ زار كۆتۈرۈلدى. شەپقەتلىك ئانا بىساتىدا بارىنى چىقىرىپ پولۇ ئەتتى، ئاچچىق چاي دەملىدى. تاماقتىن كېيىن ئۇ چامادانىنى ئېچىپ هەممىسىگە ئەكەلگەن سوۋغاتلىرىنى بەردى. هەتتا تىلسىز ئەكبەرگىمۇ بىر

قۇر ماتروسلار كىيىمىنى ئەكەلگەنىدى. خۇشاللىقىدىن قىن - قىنىغا پاتماي قالغان ئەكبەر ئەمدىلا ئاۋازى چىققىنىغا باقماي: «ئاكى كو، ئاكى كو» (ئاكام خو) دەپ چوڭ بارمىقىنى چىقىرىپ ئۆي ئىچىدە سەكرەپ كەتتى. گۈلبانۇم بولسا قۇچىقىدىكى كىيىملەرگە قاراپ مۆل - مۆل يىغلاپ ئولتۇراتتى. توغرا، ئۇ مۇشۇ ياش بولغۇچە بۇنداق ئېسىل كىيىملەرنى ساۋاقداشلىرىنىڭ ئۇچىسىدا كۆرۈپ قەۋەتلا ھەۋەسلەنگەن بولسىمۇ ئۆزى ئۇچىسىغا سېپىپ باقمىغانىدى.

— ئاپا، چوڭ ئۆيدىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇقتۇم، — دېدى ئەنەيتۇللا ياش يۇقى كۆزلىرىنى سۈرتۈپ، — نېمىلا بولسا ھايات ئىكەنسەن. بىراق تايغوجا، گۈلزەبەر، مۇبارەكلەر يوق. ئەسقەرنى بولسا تېخى كۆرمىدىم، ئۇلارغا ئەكەلگەن سوۋغاتلىرىمنى سەن ئېلىپ قال، ساتامسەن، ساقلامسەن، ئۆزۈڭ بىل.

ئەنەيتۇللا سولياۋ خالتىلارغا قاچىلانغان كىيىم - كېچەك، ئاياغلارنى ئاپىسىغا قوش قوللاپ تۇتتى - دە، يىغلىۋەتتى. بەلكىم بۇ ئاق كۆڭۈل بالىنىڭ غايىب بولغان قېرىنداشلىرى بىلەن دىدارلىشالمىغانلىقىدىن كۆڭلى ئەلەمزەدە بولغان بولۇشى مۇمكىن. ئۇ بىر سەقىم پۇلنى ئاپىسىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇۋېتىپ دېدى:

— ئاپا، ئەمدى يوقسۇزلۇق تارتمايسەن. مەن قاچاقكى غۇلجىغا ئۇنسەم سېنى يۆلەپ تۇرىمەن، — ئەنەيتۇللا ئاپىسىنىڭ ئىشتا پىشقان يىرىك قوللىرىنى تۇتتى، — ئاپا، ساڭا يەنە بىر خۇش خەۋەر. مەن ئىككى يىل ئالدىدا ئىچكىرىدىن كېلىپ دەريا بويى كوچىسىدىن ئالتە پۇڭ يەرنى ئەرزانلا ئېلىپ تاشلاپ قويغانىدىم. بۇ قېتىم ئۇستاملار بىلەن سۆزلىشىپ قويدۇم. ئىككى ئايغا قالماي ئۇچ ئېغىز ئۆي ھەم چايخانىلىرىنى پۈتكۈزۈپ بەرمەكچى.

— جېنىم بالام، خۇدايىم بىر جېنىڭغا مىڭ جان بېرەر.

ئۆمرۈڭ ئۇزۇن، دۆلىتىڭ زىيادە بولسۇن. لېكىن، ئىنىڭدەك ھارام ئىشلارغا ئارىلىشىپ قالما، ھۆكۈمەتنىڭ چىشىغا تېگىدىغان ئىشلارنى قىلما.

— ئاپا، خاتىرجەم بول، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئاخىرلاشتى. بازارلار قويۇپ بېرىلدى. ئەگەر نېيىتىڭ دۇرۇس، يولۇڭ توغرا، ھالال ئىشلەپ تېپىپ، بىر ھارۋا ئالتۇننى سۆرەپ ماڭساقمۇ بىر كىم يولىمىزنى توسمايدۇ. مەن ھازىر چوڭ ئىشلارنى تەۋرىتىش ئۈچۈن تەييارلىنىپ قويدۇم.

... گۈلسۈمخان، قىزى گۈلبانۇم، ئوغلى ئەكبەرلەر بىلەن يېڭى ئۆيلەرگە كۆچۈپ خۇددى جەننەتتىن ماكان تۇتقاندەك خۇشال بولۇشتى. ئۇلارنىڭ خۇشاللىقىغا يەتە بىر شادلىق قېتىلىپ، قورسىقىغا ئامراق ئەسقەر قېچىپ كېلىۋالدى. ئەمدى ئۇلار تۆت جانلىق بىر ئائىلە بولۇپ قالغانىدى. ئەلۋەتتە، ئەنەيتۇللانىڭ بەرگىنىگە قاراپ ئولتۇرغىلى بولمايتتى. شۇڭا، گۈلسۈمخان ئاھالە كومىتېتىغا ئۇچ ئاي قاتناپ «مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى»نىڭ كوچا تازىلىغۇچى ئىشچىسى بولۇپ قالدى.

گۈلسۈم ئىشتاتلىق ئىشچى بولۇپ ئىشلەپ ئۇچ يىل بولغاندا مەرۇپ كۈچالىق، قەشقەرلىك، خوتەنلىك بولۇپ ئۈچ خوتۇن ئېلىپ بولدى. ھازىر قولىدىكى ئاقسۇلۇق خوتۇنى گۈلسۈمخاندىن كېيىنكى ئالتىنچى خوتۇنى ئىدى.

9

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنىڭ بۇ خىلۇەت كەنتتە تۇرۇۋاتقىنىغا بىر ئايدىن ئاشتى. كەنتنىڭ ئەترايى چەكسىز كەتكەن بىرتۇتاش قارا چىلان تۇپراقلىق مۇنبەت تېرىلغۇ يەرلەر ئىدى. ئېتىز ئوتتۇرىلىرىدا تاغ تېرىكى، سۆگەت، قارىياغاچ قاتارلىق دەرەخلەر ئۇ يەر ـ بۇ يەردە يالغۇز چوقچىيىپ تۇرۇشاتتى. يىراقتىن ئايدىلەك كۆرۈنۈپ تۇرغان چوڭقۇر

ئېدىرلار، يانپاش غوللار، سارغۇچ كۆرۈنمىدىغان ئېگىز - پەس بىنەملىكلەر بۇ تەنها كەنتنى قورشاپ تۇراتتى. كەنتتىكى پاكار ئۆگزىلىك دېھقان ئۆيلىرى تولىمۇ رەتسىز سېلىنغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ قورۇ، ئېغىل، باغبارائىلىرى شورا بولۇپ كەتكەن سوقما تاملار بىلەن ئىھاتە قىلىنغانىدى. ئۆگزىلەرگە بۇلتۇر بېسىلىپ، قارىداپ كەتكەن مەڭگەن، بېدە، قوراي، ئوت، سامانلار ئىچىگە كىرىۋالغان هۇرۇن ئىتلار ناۋان - ناۋاندا قاۋاپ قويۇپ، ئاندىن تۇمشۇقىنى چۈسىگە تىقىپ ئۇخلىشاتتى. هەربىر هويلا ئالدىلىرىدا تۇلۇق تاش، كونا ساپان، بۇزۇلغان شامال ساندۇقى، ئېرگۈلۈ چاقلىرى قاتارلىقلار قالايمىقان تاشلاپ قويۇلغان بولۇپ، كوچىغىلا قوزۇق قېقىپ ياكى موما تىكلەپ باغلاپ قويغان كالىلار ئۆزلىرىنىڭ تېزەكلىرىدە ئېغىنىشىپ مەيۈس مۆرەيتتى. كەچ تەرەپلەردە بولسا هەربىر ئۆينىڭ تۈرخۇنلىرىدىن چىققان مەڭگەننىڭ ئىسى كەنت ئۈستىدە لەيلىشىپ، تۇتاش پەردە هاسىل قىلاتتى. قويال ئاقارغان ئۆتۈك، باجىگىر ياكى سەندەل كىيىپ، چاك ياقىلىق كۆڭلەكلىنىڭ مەيدىسىنى ئېچىۋەتكەن دېھقانلار داۋاملىق بىر - بىرى بىلەن ئۆتنە - بېرىم قىلىشاتتى.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم سەمەندەرقۇلنىڭ هەمقان بولۇشى بىلەن نىكاه قىلىپ جۈپتى هالالاردىن بولدى. بۇ ئىككى «قاچقۇن» ساددا، هەزىلكەش، دىلكەش دېھقانلار ئارىسىدا هۆرمەت - ئىناۋەتى بار، هەممىنىڭ ئاغزىدا «ۋاي» دەيدىغان كاسىپقا ئايلاندى.

سەمەندەرقۇلنىڭ تەيپۇنەم زامانىسىدىكى كونا بىر سىنتىرال تىكىش ماشىنىسى بار ئىدى. ئۇنى پەقەت سۆكۈلگەن، يىرتىلغان كونا كىيىم، يوتقانىنىڭ ئەستەر - تاشلىرىنى تىكىش، ياماش ئۈچۈنلا ئىشلىتەتتى. سەمەندەرنىڭ ئىككى قىزى هەم ئايالىمۇ ماشىنىچىلىقتىن خەۋىرى يوق ئىدى. گۈلبانۇم ئۇزاق زامان ئىشلەتمەي زاپچاسلىرى كىرلىشىپ كەتكەن ماشىنىنى چۈۋۈپ - تازىلاپ هەم مايلاپ جاقىلداپ ماڭىدىغان قىلدى. ئۇنىڭ ئۈستا

ماشىنىچى ئىكەنلىكىنى بىلگەن چوڭ قىزى راھىلەم شەھەردە تىكتۇرمەن دەپ ئېلىپ قويغان رەختىنى «كۆڭلەك تىكىپ بېرىڭ» دەپ يالۋۇردى. گۈلبانۇم قېتىرقىنىپ پىچىپ، شەھەرنىڭ يېڭى پاسونىدا «قىلىچ ياقلىق» كۆڭلەك تىكىپ بەردى. بۇنى كۆرگەن كىچىك قىزى رازىيە دادىسىغا دەپ رەخت ئالدۇردى. گۈلبانۇم ئۇنىڭكىنى ئايسىمان يېرىم ئويما ياقا قىلىپ تىكىپ بەردى. بۇ بىر جۈپ قىزنىڭ ياش قۇرامى، بوي - تۇرقى ئوخشىمىسىمۇ چىرايلىرى ئوخشاپ كېتەتتى. ئۇلار كەنت كوچىلىرىدىن ئۇياقتىن - بۇياققا ئىككىلا ئۆتۈۋىدى، كەنتنىڭ چوڭ - كىچىك قىز - چوكانلىرىنىڭ «خامىنىغا ئوت» كەتتى. ئۇلار رەختلىرىنى قولتۇقلاپ كېلىشەتتى. كىيىم تىكتۇرمەيدىغانلارمۇ زوق - ئىشتىياقى قوزغىلىپ قارىشىپ تۇرۇشاتتى. ھەركۈنى سەمەندەرقۇلنىڭ قورۇسى ئاۋاتلىشىپ، گۈلبانۇمنىڭ ئەتراپىنى پەرۋانىدەك ئورىۋالاتتى. ھەممىنى بىلىشكە زوقمەن، زېھنىياتلىق ئوقۇرمەنلىرىم بەلكىم سەھرا قىزلىرىنىڭ گەپ - سۆزلىرىنى ئاڭلىغۇڭىز باردۇ؟ تەھقىق تەقەززا بولۇۋاتقانسىز، ئەمىسە نەزىرىڭىز گۈلبانۇمنىڭ ئەتراپىدىكى قىزلاردا بولسۇن!

— ھەي، دۇرنەم، سەنمۇ كۆڭلەكتىكى رازىيەنىڭ كۆڭلىكىدەك ئويما ياقلىق قىلساڭ بولمامدۇ؟ خويمۇ چىرايلىق ئىكەن.

— ۋىيەي، ئادەمنىڭ ئۇياتقۇسى كەلمەمدۇ، قويغىنا نېرى، مەھەللىدىكى ئالەكلەر «ھويت - ھويت» دەپ ماڭغىلى قويامدا.

— ئەمىسە ئاپاڭ ئۇلۇش يىل قولىدا يۆمەپ تىكىپ بەرگەن ھېلىقى كۆڭلىكىڭدەك تىكتۇر، — قىزلار پىخىلداپ كۈلۈشتى. چۈنكى، دۇرنەمنىڭ ئۇ كۆڭلىكىنى ھەممە بىلىشەتتى. كەنتتىكى يىگىتلەر ئۇنى مازاق قىلىپ: «خاماندىن بۇغداي ئوغرىلىغان ئوغرىلار دۇرنەمنىڭ كۆڭلىكىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇنۇۋالسا ھېچكىم تاپالمايدۇ» دېيىشەتتى.

— ۋىيەي، بولدىلا، تولا يېغىرىمىنى ئاچما، — دۇرنەم دومسايدى، — شۇڭلاشقىمىغۇ ئۇ كۆڭلەكنى ئۇچامغا ساپماسلا بولدۇم، ھەرقايسىڭلاردەك شۇم ئېغىزلاردىن ئەندىكىپ.

— ۋىيەي، بولدىلا، ئەڭگىزلىكىڭ تۇتتىغۇ، بىلەتتىم، ئاشۇ پەيلىگە ئالىدىغانلىقىڭنى، چاقچاق قىلغانىمۇ بىلمەمسەن؟ بۇ يەردە ئوغاڭنى قاينىناتقۇدەك گەپ بولمىدى، — ئەمدى گەپ ئومالى ئىسىملىك قىزغا يۆتكەلدى.

— ھەي ئومالى، كۆڭلىكىڭنى بۇنداق پاسوندا تىكتۇرسەڭ، كوچىدا ياسىنىپ ـ تارىنىپ ماڭالامسەن؟

— بەللى، ئەمىسە ئەبگاردەك كىيىنىپ يۈرسەم بولامتى، كۆرۈپ تۇر، مەھەللىدىكى ھېلىقى ئايپاڭباش پاخشەكنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتمەيدىغان بولسام.

— بولدىلا، ئومالى، ئۇ ساڭا قارىمالى قويغانلىقى ئۈچۈنلا زەردەڭ قاينىاپ شۇنداق دەۋاتسەنغۇ دەيمەن. بولمىسا دانى خېلى ئوبدان يېگىت.

— ۋىيەي، تولا سەتلەشمىگىنە، — ئومالى بويىندا شىلتىڭ قېقىپ، تۇمشۇقىنى ئۆرۈدى، — ئۇ خام كاللىغا قارايدىغان ئومالى چۈشۈپ قالماپتۇ. توۋا قىلدىم، شەھەردىكى ھەدەم تىكتۇرۇپ بەرگەن كۆڭلەكنى كىيىسەم: «ھوي ئەركە ـ تايتاق، نايناق خېنىم، تامبال كىيمەپسىز، ئېتىكىڭىز كالتە ئىكەن، پەخەس بولۇڭ، ئالدىڭىزغا كىرپە چاپلىشۋالمىسۇن» دېمەمدا.

— دېمىدىڭمۇ، ئۆزۈم پەپلەپ ـ باققان كىرپەم بار، دەپ، — مۇكەررەم ئىسىملىك چوكانىڭ ھەزىلىنىڭ چوڭقۇرلۇقى ھەم ھازىرجاۋابلىقى هەممىنى كۈلدۈرۈپ تېلىقتۇرۇۋەتتى.

— بېشىڭنى يەيدىغان دانى ساراڭنىڭ گېپىنىڭ سېسىقلىقىنى كۆرمەمدىغان، — ئومالى يەنە ئەزۈەيلىدى، — ئۇ نەجىس ھارامزادىنىڭ ئاشۇ شۇم ئېغىزىنى چىشلەپ ئۈزۈپ، پۈركۈۋەتكۈم كەلدى.

— ئۇنداق قىلساڭ دانىنىڭ چېيى چېچەكلەپ بۆكىنى

ئاسمانغا ئاتىدۇ.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— ئاغزىنى چىشلەيمەن دەپ تۈمشۇقۇڭنى ئۇچلىساڭ، «مېنى سۆيمەكچىكەن» دەپ بىلىپ سۆيۈۋالىدۇ، شۇ.

ببىنۇر ئىسسىلىك بۇ قىزنىڭ چاقچىقى ھەممىنى كۈلدۈرۈۋەتتى.

مانا كۆردىڭىزمۇ، گۈلبانۇمنىڭ بىر ئېغىز ئۆيى كۈندە شۇنداق كۈلكە ـ چاقچاق بىلەن ئاۋات.

ئەمدى ئەنزەرگە كەلسەك، ئۇ كەلگەندىن بېرى بىرەر كۈنمۇ زېرىكىپ قالغىنى يوق. ئۇنى دېھقانلار ئۆيمۇ-ئۆي چاقىرىپ ئەكېتىپ تۇلۇق تاش جازىسى، شامال سانىدۇقى، تىرنا، سۆرەم قاتارلىق دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى ھەم تاماق ئۈستىلى، ئىشىك ـ دېرىزە كېشەكلىرى، يېڭى ئۆي سالغانلار ئۆينىڭ ياغاچچىلىقى قاتارلىق ئىشلارنى قىلدۇراتتى. ئەنزەر قەيەرگىلا بارسۇن، شۇ ھويلا دېھقانلارنىڭ سورۇنىغا ئايلىناتتى. ئۇمۇ گەپ خۇمار، كىچىك پېئىل، ئاق كۆڭۈل بولغاچقا دېھقانلار بىلەن ئاسانلا ئىچەركەپ كەتتى. بولۇپمۇ كەچ تەرەپلەردە ياغاچ ـ تاش، سۇپا، يەرلەردە ئولتۇرۇپ كەتكەن دېھقانلار ئاچچىق تاماكىسىنى ئۇزمەي چېكىپ ئالەمنى بىر تاسقاپ چىقاتتى.

— ۋۇي مەخپىر، موخۇركاڭدىن بىر ئورام بەرگىنە، — دېدى «قانجۇق» لەقەملىك ئەلىتاي قوچقار مۇڭگۇزىدەك بۇرۇتلىرىنى يىمىرىپ، — ھېلىقى ئازىنباقىنىڭ موزىيى ئەجەپ سىيىر بوپتا. پاھ، پاھ، يېلىنلىرى قازاندەك، ھەر ئەمچەك، ھەر ئەمچەك... ئالىقانلىرىڭغا پاتمايدۇ.

— ئەمچەك كۆرمىگەن نېمىلەر ھەرنېمە دەيدۇ، — مايلاشقان مانچېستېر دوپپىلىق، چار ساقال «پو» لەقەملىك شايىكامنىڭ بۇ چاقچىقى كۈلكە كۆتۈرۈۋەتتى، — بىز كۆرگەن ئەمچەكلەرنى كۆرسەڭ يۈرىكىڭ تاراسسىدە يېرىلىپ كېتەمدۇ نېمە؟ مادامىكى

تۆگىنىڭ لوكسى بىكار... يەنە كېلىپ سەپسىن ئوروس خوتۇنلىرىنىڭ دېگىنە.

دېھقانلارنىڭ ھەممىسى ئاسمانباقتى بولۇپ كۈلۈشتى.

ــ ھەي شايىكا، سېنى نىلقا ئۇرۇشىغا قاتناشقان دېيىشىدۇ، ــ سوربدى تاقىرباش بېشىرگول، ــ بۇ چاقچاق ئەمەستۇ. نىلقىدىكى بال يېغىدىغان، يايما قاق سالىدىغان ئوروس خوتۇنلىرىنىڭ ئەمچىكىنى ئېگەر قىلىپ مىنگۈدەك يوغان دەپ ئاڭلايمەن، سەن شۇ يەردە كۆرگەنمىدىڭ؟

ــ ھۇششەرە تاپتىڭ، خوتۇن تالاق، ئۇ چاغدا مەن قالتىس مەرگەنتىم دېگىنە، گوم قىلاتتىم پوكلا چۈشەتتى، گوم ـ گوملا قىلاتتىم پوك ـ پوكلا چۈشەتتى، گوم، گوم، گوملا قىلاتتىم، پوك، پوك، پوكلا چۈشەتتى.

ــ ئاتە پونى، شايى، سېنى بىكارغا پو دېمەيمىز ـ دە، ــ دېدى بايتۇر ئىسمىلىك دېھقان كەكە ساقىلىنى سىيپاپ قويۇپ، ــ سەن ئۇ كەملەردە ئاپاڭنى چاپۇتلاپ يېقىتىپ ئېمىۋالىدىغان ئون نەچچە ياشلىق بالا تۇرساڭ، سەن مىلتىقنى كۆتۈرەمسەن، مىلتىق سېنىمۇ؟

ــ شايىكام بارغۇ قارا، ئون ياش چېغىدا دادىسى بىلەن شەھەرگە چاغان كۈنى كۆمۈر ساتقىلى كىرىپ، ــ ئەلىتاي قانجۇق ھەزىلگە كۆز چىقاردى، ــ خەنزۇ بازىرىدا ئېتىلغان پوجاڭزىلارنى كۆرۈپلا، «ئۇرۇشقا قاتناشتىم» دەپ تۇرۇۋالغان نېمە بۇ.

سورۇندىكىلەر قاقاھلاپ كۈلۈشتى. ئۇلار بىر پەردە چاقچاق، كۈلكىدىن كېيىن بىردەم ـ يېرىمدەم تاماكا ئۆتىنە ـ بېرىم قىلىشىپ چېكىشتى. تاقىرباش ياش دېھقان بېشىرگول لەقمى ئۆزىگە سىڭىشىپ كەلگەن ساددا، گوللاردىن ئىدى. ئۇ ئەنزەرگە لاپپىدە قاراپ قويۇپ، ئاغزىنى ئۆمەللىدى:

ــ توۋا، سەمەندەرقۇل باقمىچىلىق قىلىپ، قىلىقسىز باي بولۇپ كېتىپتا. خۇدايىم ئامەت بېرىپتۇ ئۇ قاشقالىققا. بىز

بولساق دۇم چۈشەرمىزمىكىن دېگەن ۋەسۋەسىدە خەقنىڭ چېكىدا قاپتىمىز.

— هوي، ئۇ باي بولماي يەنە كىم بولاتتى؟ — دېدى ئەلىتاي قانجۇق، — كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ يەرگە ئىشلىسە، خوتۇن - قىزلىرى توخۇ، كەپتەر، توشقان باقسا، ئارى كۈندە بىر شەھەردىن ماشىنىلار كېلىپ، قىپقىزىل تىيىزىنى ساناپ بېرىپ ئەكېتىۋاتسا... ھېلىمۇ بوسۇغىسى ئالتۇندىن بولۇپ كەتمىدى ئۇ خۇنپەرنىڭ.

— سەنمىچۇ قارا، كاڭشۇپىرىدىكەنسەن، — بايىتۇر ئەلىتاينىڭ لەقمىنى چىشلەپ تارتتى، — ئىلىدىكى سۇلتان بېگىم بايانداي سېپىلىنى سالدۇرغاندا قارا، ئۇكە، توپىنى ئېچىدىن ئالماي سىرتىدىن ئالدۇرغانىكەن. شۇڭا، سىرتتىن كەلگەنلەر باي بولماي يەنە كىم بولاتتى؟ مانا ئەنزەر بالىمۇ بىر ئاي ئېچىدە غىچچىدە پۇلغا ئىشلىۋالدى. بۇنداق دېسەم، ئەنزەر ئۇكە، ساڭا تېگىپ كەتمىسۇن يەنە. مۇھەببەت بولسۇن، دەپ مۇنداقلا دەپ قويدۇم.

— مېنىڭ ئاچچىقىم كەلمەيدۇ، — دېدى ئەنزەر تۇز كۆڭلى بىلەن، — بىراق ئۆزۈڭلار نامراتچىلىققا ئامراق ئىكەنسىلەر ئەمەسمۇ، ئويلاپ بېقىڭلار سىلەرنىڭ ئۆلكە يەرلىرىڭلار① بەك ئاز، بىنەم يەرلىرىڭلار② ئىنتايىن كۆپ. بىنەمگە كۈزدە ئۇرۇقنى چېچىۋېتىپ كەلسەڭلار قىشچە مەشرەپ ئويىنايسىلەر، ھەتتا بىنەم بۇغداي پىشقۇچە يازدىمۇ ئاساسىي جەھەتتىن بىكار دېسەك ئارتۇق كەتمەيدۇ. شۇڭا، كوچا دوقمۇشلىرىدا قارتا، قاتار ئويناىسىلەر، ھويلا، باغلىرىڭلارنى قوراي، ئوت بېسىپ كەتكەن، كۆكتات، گۈل تېرىپ قويماي دېمەيسىلەر، خوتۇن - بالىلىرىڭلار «تاماق ئېتەتتۇق، ئوتياش يوق» دېسە، سىلەر تاماكاڭلارنى

---

① ئۆلكە يەرلەر — ئېرىق - ئۆستەڭلەر بىلەن سۇغىرىلىدىغان يەرلەر.

② بىنەم يەرلەر — يامغۇر سۈيى بىلەن بولىدىغان تاغ - ئېدىرلاردىكى يەرلەر.

پۇرقىرىتىپ چېكىپ، شاماللارنى چاينىغاچ، «ۋۇي، روزاخۇن تۇڭگانناڭ هويلىسىدىن ئاۋانىسىغا ئالغاچ تۇرمامسەن» دەيسىلەر. ئەلۋەتتە، روزاخۇن تۇڭگانناڭ قورۇسىدا ئاينىغان كۆكتاتلار بىزنىڭكىدە ئايىنىماسمۇ دەپ ئۆزۈڭلاردىن سورىمايسىلەر، ئەلىتايكامناڭ دېگىنى توغرا، سەمەندەرقۇل كېچىنى كۇندۇزگە ئۇلاپ تەر ئاقتۇرغانلىقى ئۈچۈنلا هاللىق دېهقان بولۇپ قالدى. بۇنىڭ بايانداي سېپىلى بىلەن هېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق.

— بايتۇركامناڭ خوتۇنى بايانداپدىن بولغاچقا، — دېدى بېشىرگول گەدىنىنى قاشلاپ قويۇپ، — هەممە خوتۇن بايانداپدىن چىقمىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ بايانداپدىن نېرى كېتەلمەيدۇ.

بېشىرگولنىڭ چاقچىقى بىلەن يەنە كۇلكە ـ هەزىل باشلاندى.

ئەنزەر بۇ كەنتنىڭ دېهقانلىرىغا ئاپىرىن ئوقۇيتتى هەم كۆڭلى سۇ ئىچمەيدىغان يەرلىرىمۇ بار ئىدى. بىنەم پىشقاندا هەممىسى قازان ـ قومۇچ، يوتقان ـ كۆرپىلىرىنى ئېلىشىپ كۆچۈپ دېگۈدەك مېڭىشاتتى. ئۇلار پىڭ ـ پىڭ ئاپتاپتا قېلىن چاپان ئۇستىدىن پوتىلىرىنى نەچچە ئوراپ باغلايتتى ـ دە، ئورمىغا چۈشۈپ كېتەتتى. قارا تەرگە چىلىشىپ قالغان ئەر ـ ئايال دېهقانلار شۇنداق ئىشلەيتتىكى، چارچاش دېگەننى بىلمەيتتى. تېخى كېچىلىرى ئورمان ناخشىسىنى ئېيتىپ تاڭ سۈزۈلگۈچە نەچچە مو يەرنىڭ ېۇغدىيىنى ئورۇپ، ئاياللىرى باغ باغلاپ، خامانغا يۆتكەيتتى. قارىماققا، ئۇلار هەممە بەخت ـ ئامىتىنى بىنەمگىلا باغلاپ قويغاندى. پۇل بولمىدىغان، كۇننىي ياخشىلايدىغان باقمىچىلىق، بوراقچىلىق، كۆكتاتچىلىق، باغۋەنچىلىك قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەر بىلەن چاتىقى بولمايتتى. قىشچە ئۆي بېسىپ خانلەيلۇنغا ۋارقىراپ، «يار سېنىڭ دەردىڭ يامان» دەپ ئاھ ئۇرۇشۇپ،

بالا تېخى گەجگىسىدىن باسسىمۇ چاقچىقىنى، كۈلكىسىنى تاشلىماي ئۆتسە، يازىچە تام يۆلەپ، قارىياغاچ يۆلەپ قارتا، قاتار ئويۇنشاتتى. تېخى كەنتكە بىر ئادەم كۆچۈپ كېلىپ قالسا: «هوي ئاغىنىلەر، يېڭى كەلداخۇندىن بىرسى پەيدا بولۇپ قالدى. مەھەللىدىن گىدىيىپ ئۇياققا ماڭمىدۇ، بۇياققا ماڭمىدۇ. خورىكى ئوستۇن بىرنېمە ئوخشىمامدۇ. لەقمىسى نېمىدۇ؟ بىلسەك يانپاشقا ئالاتتۇق ئۇ كىسپۇرۇشنى» دېيىشەتتى ـ دە، ئېرىنمەي بىرەر ياشنى ئاتقا مىندۈرۈپ ئۇ ئادەم كەلگەن كونا جايغا ئەۋەتەتتى. ئۇنىڭ لەقمىسى توخۇمۇ، كالىمۇ ياكى تۈلكىمۇ، ئېيتاۋۇر بىرنېمە بولۇپ چىقاتتى. كەچتە بىرەرسى يېڭى كەلگەن ئادەمنى: «جۇرۇڭ، ئاغىنە، بىردەم ـ يېرىمدەم كۆڭۈل ئاچىلى، يېقىن بۇرادەرلىرىڭىز يوق زېرىكىپ قالغانسىز» دەپ بىرەر ئۆيگە باشلاپ كىرەتتى. ئاندىن ناخشا، چاقچاق باشلىناتتى:

ـــ هوي ئاغىنىلەر، كەنتىمىزگە تۈلكە پەيدا بولۇپ قاپتۇ.

ـــ شۇ ئەمەسمۇ، ئەمدى توخۇ ـ تۇمانغا ئارامىلىق يوق دەڭلار.

تۈلكە لەقەملىك يېڭى كەلداخۇن خۇدۇكسىنىپ، سەل قىمىرلاپ قويغان هامان:

ـــ مانا، مانا تۈلكىمۇ هەربىرىكەتكە كېلىپ قالدى، ـــ دەيتتى ـ دە، چاقچاقنى چوڭقۇرلىتىپ قانجۇق لەقەمنى چىشلەيتتى، ـــ كەنتىمىزگە ئەلىتاي قارىسۇنمىكىنتاڭ.

ـــ مەنچە بېشىرمۇ بىللە قارىسۇن، ـــ دېدى شايىكام «گول» لەقەمنى شېپى كەلتۇرۇپ، ـــ ئەلىتاي قاياققا قاراپ قاۋىسا ئۇ كېتىۋېرىدىغان نېمە...

... ئەنزەر بۇ كەنتنىڭ دېھقانلىرىنىڭ ياشاش مىزانى، خاراكتېرى، مىجەز ـ خۇلقلىرى جەنۇبىي شىنجاڭ دېھقانلىرىنىڭدىن ئاسمان ـ زېمىن پەرقلىنىدىغانلىقىنى هېس

قىلدى. ئەگەر خوتەن، قەشقەر، ئاقسۇلاردا نامرات دېھقانلارنى قوتقۇزۇش خىزمىتى گۇرۇپپىلىرى كېلىپ قالسا، بىچارە، مۆمىن دېھقانلار خودىدى ئاسماندىن پەرىشتە چۈشكەندەك خۇشال بولۇشۇپ قىلىدىغان قىلىق تاپالمايۋ قالاتتى. ئۇلار ئاشلىق، كىگىز، يوتقان ـ كۆرپە، كونا كىيىم ـ كېچەك قاتارلىقلارنىڭ بىرەرى قولىغا تەگكەن هامان توققۇز تەزىم قىلىپ، كىملەرنىدۇر مەدھىيەلەپ، ماختاپ، كۆز ياش قىلىپ، ئادەمنىڭ ئىچىنى سىيرىلدۇرۇۋېتەتتى. ئەمما، بۇ كەنت دېھقانلىرى يۇقىرىدىن بىرەر باشلىق ياكى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىلىرى كەلسە قېتىغىمۇ ئالمايۋ خىرامان يۇرۈپېرەتتى. ئۇچ هەپتە ئىلگىرى ۋىلايەتتىن «نامراتلارنى يۆلەش» قوتقۇزۇش ئۆمىكى كەلدى. ئۇلار كەنت ئاقساقاللىرى بىلەن مەسلىھەت قىلىپ يارەمم بېرىشكە تېگىشلىك ئائىلىلەرنى تىزىملاپ چىقتى. لېكىن، بىرسىمۇ كەنت تەشكىلىگە بارغىلى ئۇنىمىدى. ئامالسىز قالغان كادىرلار كەنت ئاقساقاللىرىغا بىر ـ بىردىن چاقىرىپ كېلىشنى ئېيتتى. لېكىن، ئۇلار كېچىدە ئەل ئايىغى بېسىققاندا بارلى دەپ يەنە كەلمىدى. بىر كۈنى كەنت ئاقساقىلى ئەڭ نامرات دېھقاندىن بىرنى ئالدىغا سېلىپ ئەكەلدى. ئۆزى ۋىجىكىنە، يازدىمۇ قۇلاقچا كىيىۋالغان بۇ دېھقان تەشكىلگە كىرىپ ئۆزىگە يارەمم قىلىنغان چوڭ سولياۋ تاغارنى تۆتۈپ بېقىپ، سورىدى:

— نېمە ۋۇي بۇ، كادىر ئەپەندىم؟

— گۇرۇچ.

— نەچچە كىلوگىرام كېلەر؟

— ئەللىك كىلوگىرام.

— هەي تاڭەي...

— ئەمدى ئەكەتسىڭىز بولىدۇ.

— نېمە، ئەكەت دەيسىزغۇ، نېمىدە ئەكېتىمەن ئۇ نەرسىنى؟

— ئاقساقال، — دېدى كادىر كەنت باشلىقىغا قاراپ، — بىرەر ھارۋا تېپىلارمۇ؟

— ۋۇي ھارۋا دەيسىزغۇ، نېمىدە پىشۇرىمەن ئۇنى؟

— ئەستاغپۇللا، كەنت باشلىقى بۇ ئادەمگە ئازراق كۆمۈر، ئوتۇن ھەل قىلىپ بەرگەن بولسىكىز.

— ھە، مۇنداق دېمەمسىز. ھەي، ھەي مۇشۇنى شەھەردىن كۆتۈرۈپ چىققۇچە، تاشلەپكىنىڭ ئالدىدىكى قىزىرىپ پىشقان گىرىدىدىن ئاچىقساڭلارچۇ.

قاراڭ، بۇ كەنتنىڭ دېھقانلىرىغا ! ئاچلىقتىن ئۆلۈپ قالسىمۇ بىركىمگە چىراي سارغايتىپ باردىغان ئادەملەردىن ئەمەس. بۇ ئۇلارنىڭ ياشاش مىزانىدىكى گاڭگۇڭلۇقى!

ئەنزەر بۇلارنى ئويلىغىنىدا ئۇلاردىن پەخىرلىنەتتى. شۇنداق، ھازىر كەمبەغەللىك نومۇس ھېسابلىنىدىغان زامان بولۇپ قالدى. بىراق، كەمبەغەللىككە قارىغاندا بىچارىلىك ئەيىب! غۇرۇرىنى، ئىززەت ـ نەپسىنى ئاياغ ئاستى قىلغان مىللەت خورلۇق كىشىنىدىن قۇتۇلالمايدۇ.

ئەنزەر بۇ كەنتكە كەلگىنىگە ئوتتۇز يەتتە كۈن بولدى. ئۇنىڭ كۈنلىرى ھۇنەر قىلغاچ ھەزىل ـ چاقچاق، كۈلكە بىلەن ئۆتمەكتە. ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى دېھقانلارنىڭ ئاتىغىنىنى ئالغان بولسىمۇ خېلىلا پۇلغا ئىشلىۋالدى. بىراق، ئۇ ئانىسىدىن ئەنسىرىمەكتە ئىدى. مۇئەتتەرخانىنىڭ چۈس مەجەزى ئۇنى چۆچۈتۈپ ئەندىشىگە سالاتتى. ئەگەر ئالمادىس ئۆزىنى بىرنېمە قىلىۋالسا ئەنزەر بىر ئۆمۈر ۋىجدان ئازابىغا قالاتتى. ھېلىمۇ ئائىلىسىدە نېمە ئىشلار بولۇپ كەتتىكىن؟ ئىنىسى ئۆز ئالدىغا ئاشخانا ئېچىپ يەكىكە تىجارەت قىلىۋاتامدىكىن؟ ئۇنداقتا، ھەرخىل قورۇمىلارنى قوروش، خېمىر تارتىشتەك ئىشلارغا ئابدۇسەمەت يالغۇزلۇق قىلىپ سىرتتىن ئۇستام ياللىغان بولۇشى مۇمكىن. ئەگەر ئەنزەر بېرىپ قالسا ئاشخانىنى قولىغا ئېلىپ، ياغاچچىلىق ھۇنىرىنى

تاشلايتتى. بولىدىغان ئىش بولدى، ئەمدى مۇئەتتەرخانمۇ تاش چىشلەپ تۇرۇۋالماس ياكى تەختىپەردىن چۈشمەي تۇرۇۋالارمۇ؟ ئۇنداقمۇ بولماس. باغرىنى يېرىپ چۈشكەن ئوغلىنى ئوتقا ئىتتىرىۋېتىشنى ئانا قانداقمۇ راۋا كۆرسۇن؟!

بۇ ئەندىشىلەر گۈلبانۇمدىمۇ ئېغىر ئىدى. گەرچە ئۇنىڭ ھازىرقى ھاياتى بەخت ئىچىدە، ئۆزى ياخشى كۆرگەن، تەخىرسىز چىن دىلىدىن سۆيگەن ئادىمى بىلەن ئۆتۈۋاتسىمۇ، يۈرىكىنىڭ تەگ يارتىسى ئاپىسى بىلەن قالغانىدى. ھازىر گۈلبانۇم قىزلىق ئىپپىتىنى يوقاتتى، ئەمما ئۇ ئۆكۈنمەيدۇ. بىر قىز بالا نەچچە ئەرگە تېگىپ چىقسىمۇ، خۇددى «بىرسىگە چالما كۆرۈنسەڭ، بىرسىگە ئالما» دېگەندەك، يەنىلا ئۇ خىرىدارلىق بولۇۋېرىدۇ. چۈنكى، تۆشۈك مونچاق يەردە قالمايدۇ. لېكىن، قېچىپ قويغان قىزنىڭ نامى بۇلغىنىپ، يامان ئاتاقتا قالىدۇ. ئەگەر ئۇ ئەل ـ جامائەت ئالدىدا نىكاھ ئوقۇتۇپ، بىر ئۆيگە كىرسە «يۇزى ئېچىلغان» بولۇپ ئوخشاشلا يەنە خىرىدارلىق بولۇپ قالىدۇ. ئۇنداق بولمىغاندا، قاچقان قىز مەڭگۈ بەختسىزلىك ئىچىدە ياشايدۇ. بۇنى ئەلۋەتتە گۈلسۇمخان چۈشىنىدۇ. ئەمدى گەپ بىرلا مۇئەتتەرخاندا قالدى.

كەچلىك تاماقتىن كېيىن ياش ئەر ـ خوتۇنلار مۇڭداشتى.

ـــ گۈلبانۇم، ئاپىڭىزنى سېغىنىڭىزمۇ؟ ـــ ئەنۋەر ئايالىغا قارىدى.

ـــ ئۇنى بىر دېمەڭ، كۆزۈمدىن ئۇچۇپلا كەتتى، سىرچۇ؟

ـــ مېنىڭمۇ كۆرگۈم كەلدى، شۇڭا...

ـــ كېتىلى دېمەكچىمۇسىز؟

ـــ بىر ياقتىن قورقۇپ تۇرىمەن...

ـــ مەن قورقمايمەن، نېمىشقا دېسىڭىز، ئاپام ئەمدى ئىككىمىزنىڭ تويىغا ئۆزى يول ماڭىدۇ، ـــ گۈلبانۇم نېمە

ئۇچۇن ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈردى.

— لېكىن، مېنىڭ ئانام بەك جاھىل، دېگەن گېپىدىن زادى يانمايدىغان ئايال.

— ئىش مۇشۇ دەرىجىگە يەتكەندىمۇ يەنە جاھىللىق قىلارمۇ؟

— ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ.

— ھېلىقى كىم ئىدى، ھە راست، قارادۆڭ ئاھالە كومىتېت باشلىقى نېغىمەتكامنى بەك ماختاۋاتاتتىڭىزغۇ، ئۇنىڭمۇ گېپىنى ئىلىك ئالماسمۇ؟

— توغرا، — ئەنزەر خۇشلۇقىدا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ دەپ ئەجەب يادىمغا كەلمەپتا. نېغىمەتكام بۇ چاغقىچە چوقۇم قايتىپ كەلدى.

— ئەمىسە قاراڭ، ئەنزەر، — گۇلبانۇمنىڭ خۇشلۇقى كۆزلىرىدىن بىلىندى، — سىزنىڭ ئانىڭىزنىڭ ئوزايىدىن ئەلچى ئەۋەتمەسلىكى ئېنىق. شۇڭا، مېنىڭ ئاپامنىڭ قىزىنىڭ يۈزىنى ئېچىۋېلىش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتىشى تۇرغانلا گەپ. ئەگەر ئانىڭىز ئۇنىمىسا، نېغىمەتكامنى ئىزدەڭ، بولمىسا ئانىڭىز «ماڭا بويۇن ئېگىپ كەلمەي، باشقىلار ئارقىلىق بېسىم ئىشلەتتى» دەپ جەھلى قېتىپ قالمىسۇن.

— پاھ، پاھ، ئاجايىپ ئەقىللىك جۇمۇڭ سىز، — ئەنزەر ئايالىنىڭ دائىم پاكىز تۇرىدىغان رۇخسارىنى ئالىقانلىرىغا ئېلىپ، لەۋلىرىگە تەلمۈرۈپ قارىشىغا، گۇلبانۇم شارتلا ئۆزىنى قاچۇرۇپ، سىرتنى ئىشارە قىلدى.

— قاراڭ، سەمەندەركام.

يالغان ئېيتىپ ئېرىنى چۆچۈتۈۋەتكەنلىكىدىن خۇشال بولۇپ كەتكەن گۇلبانۇم قاقاھلاپ كۈلۈپ، ئورنىدىن تۇرۇپ قاچتى. ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىلگەن ئەنزەر دەرھال ئايالىنى كۆتۈرۈپ، بىر پىرقىرىتىپ كارىۋات ئۈستىدە پومىداقلىشىپ كەتتى. كىچىك ھۇجرىدىن چىرقىرىغان،

پىخىلداپ كۈلگەن ھەم شېرىن شۇنىلاشلار خېلى بىر ۋاقىلارغىچە ئاڭلىنىپ تۇردى...

* *

قىزىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىدىن خۇش بولغان، يەنە بىر تەرەپتىن نومۇس ئوتىدا پۈچىلانغان گۈلسۈمخان ئانا غوڭغا كۆتۈرۈپ ھويلىنى بېشىغا كىيگەن ئەسۋىرگە يېلىنىپ - يالۋۇرۇپ، قىزىنىڭ يۈزىنى ئېچىۋېلىش ئىشىنى چۈشەندۈردى. ئاخىرىدا بولالمىغاندا «گۈلبانۇم بىلەن ئىككىمىزنى ئۆلتۈرۈۋەت» دەپ قىڭراقنى تۇتقۇزۇپ قويدى. شۇنىڭدىمۇ ئەسقەر ياۋۇز نىيىتىدىن يانمىدى. مانا شۇ چاغدىلا ئەمدىلا ئۇرۇمچىدىن كەلگەن ئەنەيتۇللا ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇ ئانىسىغا بىشەملىك قىلىۋاتقان ئەسقەرنى كۆرۈپ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلىدى - دە، غەزەپ ئاچچىقىدا:

— ۋۇي ئىچىدە تۇڭگۇز قاتىرايدىغان كاززاپ، سەن بەتنىيەت دادامنى دورىماقچىما؟ يوقال بۇ ئۆيدىن، بۇنىڭدىن كېيىن ئاپام بىلەن گۈلبانۇمنى تاك ئېتىپ چىكىدىغان بولساڭ، ئىككى پۇتۇڭنى بىر ئۆتۈككە تېڭىپ، جاجاڭنى يەيدىغان يەرگە ئاپىرىپ سولىتىۋېتىمەن، — دەپ ئەسقەرنى كېلىشتۈرۈپ بىر كاچات سالدى. ئەزەلدىنلا ئەنەيتۇللانىڭ قاپىقىدىن ئەندىكىپ تىرناق تاتىلايدىغان ئەسقەر بىردەمدىلا ھوردىدىن چۈشۈپ، غىپپىدە تىكىۋەتتى. گۈلسۈمخان ئەنەيتۇللانىڭ مەسلىھەتىنى ئېلىپ شۇ كۈنىلا پەزىلەتبۇۋاي بىلەن يەنە بىر قوشنا ئايالنى مۇئەتتەرخانىنىڭ ئۆيىگە ئەۋەتكەندى. ئۇلار دەشنەم يەپ قايتىپ كېلىشتى.

— ئوھوي، ئۇ خوتۇننىڭ جاھىللىقى، ئاغزىنىڭ ئەسكىلىكىگە ھېچنېمە يەتمەيدىكەن، — دېدى پەزىلەتبۇۋاي چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، — قىلمىغان دۇنيادىكى چىرايلىق

گەپ قالمىدى. ئۇ ھازىرغىچە ئوغلىنى ئۆيگە كىرگۈزمەپتۇ. ئەنزەر ئىنىسىنىڭ ئاشخانىسىدا قونۇۋېتىپتۇ.

— مەنمۇ گۈلبانۇمنى ئىزدەپ بارغىنىمدا، — گۈلسۈمخان ئېغىر تىندى، — دېمىگەن - ئەتمىگىنى قالمىغانىدى، بۇ خوتۇندىن ھەزەر ئەيلىسە بولغۇدەك.

گۈلبانۇمنىڭ ئىچكىرىكى ئۆيىدىن چىقماي ياش تۆكۈپ ئولتۇرغىنىغا ئون كۈندىن ئاشتى. قىزنىڭ كۈن كۆرمىگەن گىياھتەك سارغىيىپ، سۈلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چىدىمىغان گۈلسۈمخان بۇگۈن ئەتىگەندىلا قارادۆڭگە بارىدى. ئۇنى ساباھەت مېھمانخانىغا باشلىدى. بىراق، ئۇ بىرەر سائەتتەك ئولتۇرغان بولسىمۇ مۇئەتتەرخان ئالدىغا چىقمىدى. تاقىتى تاق بولغان گۈلسۈمخان دالان ئۆيگە ئۈسۈپلا كىرىپ تەكەللۇپسىزلا كارىۋاتقا ئولتۇردى. ئامالسىز قالغان مۇئەتتەرخان غەل - پالla قاراپ قويۇپ، يەنە يەرگە قارىۋالدى.

گۈلسۈمخان پەس ھەم مۇلايىم ئاۋازدا سۆزلەشكە باشلىدى. گۈلبانۇمنىڭ تەقدىر - ئىقبالى مۇئەتتەرخاننىڭ قولىدا ئىدى. ئەگەر ئۇ ئىنسابقا كېلىپ: «بوپتۇلا، بىر قىزنىڭ بەختىگە ئولتۇرۇپ قويماي» دېگىنىدە جەننەت ساۋابىغا ئېرىشكەن بولاتتى. ئەگەر ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنى مۇشۇ ئايرىۋەتكەنچە بولدى قىلغاندا، ئوغۇل بالىغۇ ھېچ گەپ ئەمەس، كەلگۈلۈك قىزغا بولاتتى. ئۇ ئۆمۈر بويى يامان ئاتاق بىلەن بەختسىزلىك ئازابىنى تارتىپ ئۆتىدۇ. بۇنىڭغا دىلىدا پاك ئىمانى بار، ئېتىقادلىق مۇسۇلمان ئېچىنىدۇ ھەم خەيرخاھلىق قىلىدۇ. ئەلۋەتتە ئاياللار — ئاياللارنىڭ قاياشى، بىر - بىرلىرىنىڭ دەرد - ھەسرەتلىرىگە يېتىشى كېرەك. «ھەدىس»تىمۇ «ئازمايدىغان بەندە يوق» دېيىلىدىغۇ؟!

مۇئەتتەرخاننىڭ بۇلۇتتەك تۇتۇلۇپ كەتكەن چىرايى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ سەل يورۇغاندەك قىلغان بولسىمۇ، بىراق

چىش يېرىپ بىرنېمە دېمىدى. گۈلسۈمخان ئۈمىد بىلەن ئۇنىڭغا بىر ھازا تەلمۈرۈپ تۇردى. ئەمما، يەردىن زۇۋان چىقسا چىقتىكى ئۇنىڭدىن زۇۋان چىقمىدى.

— قارىسىلا، مۇئەتتەرخان، بالىلار مۇشۇنداق بەڭباشلىق قىلىپ قويۇپتۇ. ئامال قانچە؟ — گۈلسۈمخان مىچچىدە يىغلىدى، — ئەمدى قىزىم گۈلبانۇمنىڭ يۈزىنى ئېچىۋالمىسام، ئۇ ئۆمۈر بويى شەرمەندە بولىدۇ.

— ئۆزىگە ئاز، ئوغلۇم ئەنزەرنى ئازدۇرۇپ...

— ئۇنداق دېمەسلە، مۇئەتتەرخان، — ھاجەتمەن گۈلسۈمخان يەنىلا مۇلايىم ئىدى، — ئەلۋەتتە چاۋاك ئىككى قولدىن چىقىدۇ. ئۇ ئىككىسى...

— توختىسىلا، — مۇئەتتەرخاننىڭ كۆزلىرىدىن زەھەرلىك ئۇچقۇنلار چاچرىدى، — غۇنچىن تەلمۈرۈپ قارىمىسا، بۇقا ئارغامچىنى ئۈزەمدا، ئادەمنى تولا رەللە قىلمىسىلا.

— ئەل - جامائەت ئالدىدا نىكاھ قىلىپ، بىرەر - ئىككى ئايدىن كېيىن ئاجراشتۇرۇۋېتىشكىمۇ قوشۇلماملا؟!

— بولمايدۇ دېدىم بولمايدۇ مېنە، مەن دېگەن قەسەم ئىچكەن، قەسىمدىن يانغاندىن كۆرە ئۆلگىنىم تۈزۈك. ئۆتمەس ماتادەك قىزلىرىنى تاڭماقچىما؟

— ئۇنداق تاش بېغىرلىق قىلمىسىلا، بىر قىزنىڭ ئۇۋالىغا قالىدىلا.

— ئۇۋالىغا؟! — مۇئەتتەرخاننىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، — ئېرىم بىلەن قىزىمنى ئۆلتۈرگەن تاشمەمەتمۇ «ئۇۋالىغا قالماي» دەپ بېقىپتىكەنما؟ تولا كۆزۈمگە جىندەك كۆرۈنمەي ئۆيدىن چىقسىلا، غۇلجىلىق تارانچى دېگەننى كۆرەر كۆزۈم يوق!

قىزىنىڭ تەقدىرىدىن ئەنسىرەپ تۇرغان گۈلسۈمخان ئۆزىنىڭ ئىتتەك قوغلىنىۋاتقانلىقىدىن يەر قاتتىق، ئاسمان

يىراق كۆرۈنگەن بولسىمۇ، خورلۇققا چىداپ ئولتۇردى. ھۇنى كۆرگەن مۇئەتتەرخان شاپپىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىشىكنى قاتتىق يېپىقانچە سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئىشىك خۇددى يۇزىگە، ياق، يۈرىكىگە ئۇرۇلغاندەك غۇرۇرى زەرەرلەنگەن گۈلسۈمخانىمۇ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ئىچى ئاچچىق بولغان ھالدا: «ۋاي ئىسسىت، سۇنغۇسى كەلگەن چىنە تاشقا تەگكەندەك، دادخاھلىق قىلىپ كەلگەن يېرىمنى كۆرمەمدىغان» دەپ ئويلىدى.

گۈلسۈمخان تار كوچىدىن قايرىلىپ چوڭ يولغا چىققاندىلا ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ كەلگەن ئابدۇسەمەت ئۇنىڭغا يانداشتى.

— مەن ئەنزەرنىڭ ئىنىسى ئابدۇسەمەت بولىمەن، مېنى تونۇغانلا؟

— نېمىشقا تونۇمايمەن، سەن مېنى ھارۋىدا دۆڭمەھەللىگىچە ئاپىرىپ قويغان تۇرسىڭ.

— خاپا بولمىسىلا، — ئابدۇسەمەت خىجىللىق ئىچىدە ئۆزرە ئېيتتى، — دادام بىلەن ئاچامنىڭ دەردىدە ئانام شۇنداق سەپرا، ئەڭگىز، ئاچچىقى يامان بولۇپ قالدى. ئانام ئۇچۇن سىلىدىن كەچۈرۈم سورايمەن.

— بولدى كۆڭلۈمنى ياسىمىغىن، — دېدى گۈلسۈمخان روھسىز ھالدا، — قىزىمغا ئۇۋال بولىدىغان بولدى. قانداقمۇ قىلارمەن؟

— سىڭلىم ساباھەت ئىككىمىز تىل ئىشتىسەكمۇ، تاياق يېسەكمۇ جىق گەپ قىلدۇق. بىراق، ئانام ئېرىيدىغاندەك ئەمەس. بۇنداق دېسەم تېخىمۇ بىئارام بولىدىلا، لېكىن خاتىرجەم بولسىلا، ئاكام بىلەن بىر ئامالىنى قىلىمىز.

— ھەي تاڭەي، مۇئەتتەرخاننىڭ خۇي ـ پەيلى، ئەلپازى شۇ بولسا ئۇمىد يوقتەك قىلىدۇ.

— ماڭا ئىشەنسىلە، گۈلبانۇم ئاچامنىڭ لەۋزى بويىچە

ئاكام تەخىر قىلىپ تۇرغان. مانا ئەمدى نېغمەت جۇرېن بىلەن كۆرۈشىدۇ. ئانام بۇ ئادەمنىڭ سۆزىنى يېرىۋېتەلمەيدۇ.

ئابدۇسەمەت نېغمەتنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، ئانىسىغا، ئائىلىسىگە قىلغان يارەملىرىنى سۆزلەپ بەردى.

— مېنى ئەجەبىمۇ خۇش قىلىۋەتتىڭ، بالام، بولسا تېزرەك تۇتۇش قىلىڭلار.

— ئاكام ئاشخانىدا، كۆرۈشۈپ قويايلا؟

— خوش، بالام، مەن كېتەي، گۈلبانۇمدىن ئەنسىرەپلا تۇرىمەن.

— گۈلسۇمخان ئانا، ئەگەر ئەجرىمىز رويابقا چىقىپ قالسا، — ئابدۇسەمەت قورقۇپراق سورىدى، — گۈلبانۇم ئاچىمىزنى يەنە ئاجراشتۇرۇۋالمەن، دەپ يۇرمەيدىغانلا؟

— ۋاي... بالام، ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەندە ئاسمانغا مىخ قاققانىڭ پايدىسى نېمە! ئەمما بىرەر ئايلىق نىكاھقىمۇ قوشۇلمايۋاتقان مۇئەتتەرخان ئاناڭنىڭ غېمىنى قىل.

— گۈلبانۇم ئاچامغا سالىمىنى يەتكۈزۈپ قويسىلا، — ئابدۇسەمەتنىڭ خۇشاللىقى يۈزىگە تەپتى، — تولا يېغلاپ بىئارام بولمىسۇن.

— رەھمەت، بالام.

گۈلسۇمخان بىلەن ئابدۇسەمەت خەنزۇ بازىرى ئۆستەڭ بويىدىكى ئاشخانا ئالدىدا خوشلاشتى. ئابدۇسەمەت ئاشخانىغا كىرىشىگە ئەنزەر ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى. چۈنكى، ئۇ دېرىزىدىن سىرتنى كۆزىتىپ تۇرغانىدى. ساباھەت بىكار بولغان قاچىلارنى يېغىپ، شىرەلەرنى تازىلاپ يۇرەتتى. ئابدۇسەمەت بۇ قىزغىنمۇ ئىش ھەققى بەلگىلەپ بەردى. چۈنكى، ئۇ قەشقەردە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تۇنجى سىنىپىغا چىققان يىلى غۇلجىغا قايتىپ كەلدى. غۇلجىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرگەن بولسىمۇ، «تىلىنى ئۆگىنەلمەيدىكەنمەن» دەپ مەكتەپكە بارغىلى ئۇنىمىغانىدى.

ئاكا ـ ئىنى ئىككىسى ئاشخانىنىڭ بۇلۇڭىدىكى شىرەگە كېلىپ پاراڭلاشتى. گۈلسۇمخانىنىڭ «ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەندە، ئاسمانغا مىخ قاققانىنىڭ پايدىسى نېمە» دېگەن سۆزىنىڭ تېگىگە يەتكەن ئەنزەر ئېيتقۇسىز خۇشال بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئانىسىنىڭ گۈلسۇمخانىنى: «تولا كۆزۈمگە جىندەك كۆرۈنمەي ئۆيدىن چىقسىلا، غۇلجىلىق تارانچى دېگەننى كۆرەر كۆزۈم يوق» دەپ ھاقارەتلەپ ئۆيدىن قوغلىشى مۇسۇلماندارچىلىققا مۇخالىپ قارا يۈزلۈك ئىدى. ئېگىلگەن باشنى قىلىچ كەسمەس، ئىشەك ئالدىغا كەلگەن دۇئانىنىڭمۇ كۆڭلىگە ئازار بېرىش ئەھلى مۇسۇلمانىنىڭ ئىشى ئەمەس، ئەلۋەتتە. بىراق، ئانىسىنىڭ نېمە قىلغان ئىشى بۇ؟! بۇ بىر تاپىتىن چىققانلىققۇ؟! بۇنداق قىلسا گۈلسۇمخان ئەمەس، ھەرقانداق ئەقىل ـ ھوشى جايىدا ئادەمۇ «قەشقەرلىك دېگەن مۇشۇنداق قائىدە ئۇقمامدۇ» دېيىشى تۇرغانلا گەپتۇ. ئەنزەرنىڭ تۇنجى قېتىم ئانىسىغا قارىتا كۆڭلىدە چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان ئوي ـ خىياللار تۇغۇلدى ھەم ئىچىدە بىر يېرىگە قوقاس چۈشكەندەك ئېچىشىپ تولغىنىپ كەتتى.

ـــ ئاكا، نېغمەتكامنىڭ قېشىغا بارمىساڭ بولمىدى. ئانام ئۇ ئادەمنى كۆرسە نامازشام گۈلدەك ئېچىلىپلا كېتىدۇ، ـــ ئابدۇسەمەت ھېيلىگەرلىك بىلەن كۆزىنى قىسىپ قويدى.

ـــ نېمە؟ ـــ لىپ قىلىپ ئۆتۈپ كەتكەن گۈماندىن ئەنزەر تېڭىرقاپ قالدى، ـــ ھەي نېمەدەپ بىلجىرلاۋاتىسەن؟ شۇنداق ئىش بارمۇ يا؟

ـــ ۋاي، نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىڭ، ـــ ئابدۇسەمەت غودۇڭشىپ قويدى، ـــ شۇنداق بولسىغۇ تۇز تاماتتى. بىراق، ئۇنداق ئىش يوق. ئەمازە ئۇچ يۈز ئاتمىش كۈن قاپىقىدىن قار يېغىپ تۇرغان ئانام نېغمەتكام بىلەن پاراڭلاشتىمۇ يېقىملىق كۈلكىلىرى جاراڭلاپ، خۇشلۇقى تېرىسىگە سىغماي قالىدۇ...

— نېغمەتكام خۇش پېئىل، قىزىقچى، چاقچاق قىلماي تۇرالمايدىغان ئادەم، — دېدى ئەنزەر ئىنىسىغا، — باشقىلارنىڭ: «نېغمەت ئۆكۈزنى كۈلدۈرىدىغان ئادەم» دېگىنى بىكار ئەمەس — دە.

— ئاكا، نېغمەتكامغا مېنىڭ مىننەتدارلىقىمنى يەتكۈزۈپ قويغىن. مۇشۇ ئاشخانىنىڭ رەسمىيەتلىرىنى بىر ئاي يول مېڭىپ، مىڭ تۆشۈككە تەلمۈرۈپ ھەل قىلالمىغانىدىم. نېغمەتكام ئىشخانىسىدا تەرەپ — تەرەپكە تېلېفون بېرىپ بىر كۈندىلا ھەل قىلىۋەتتى.

— بولىدۇ، ئۇنىڭغۇ دەي، لېكىن مېنىڭ سوئالىمغا ھېيلىگەرلىك قىلماي جاۋاب بەر، — ئەنزەر ئىنىسىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىدى، — مەن ئاشخانىدا يېتىۋاتقىلى ئون نەچچە كۈن بولدى. يۈمىلاققىنا ئاق يۈزلۈك بىر قىز سېنى ئىزدەپ كېلىدۇ، ئۇ كىم؟

— ئۇ... ئۇ، ۋاي بولدىلا، ئاكا، — ئابدۇسەمەت قىزىرىپ كەتتى، — بىرەر تاماق يەيدىغان خېرىدارىدۇ.

— مانا، مانا، نېمانچە قىزىرىسەن؟ راست گەپنى قىل، سەنمۇ يىگىرمە ئۈچ ياشلارغا كىرىپ قالدىڭ. كۆڭلۈڭدىكىنى دېسەڭ مەن ساڭا ھۆرۈ — پۆرۈ دەرمەنمۇ؟

— ئۇ... ئۇ دېگەن روشەنگۈل...

— روشەنگۈلىكىنى بىلدىم، ئەمىسە ئۇ قانداق روشەنگۈل، نېمە ئىش قىلىدۇ، نەلىك؟

— ئۇ... باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇئەللىمى، ئۆيى دۆلەتباغ مەھەللىسىدە.

— نەلىك ئىكەن؟

— غۇلجىلىق تارانچى...

— ئۇ، كۆرۈڭ ما ئىشنى، ئانام ئەمدى: «تېرىق پاتمىغان گېلىمغا ئات كاللىسى غولدۇر — غوپ» دەيدىغان بوپتۇ — دە.

— شۇڭا، سېنىڭ ئىشىڭغا كۈچۈمنىڭ يېتىشچە ھەمقان

بولۇۋاتىمەنغۇ.

ــ ھە، ماقۇلە، جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا ئىكەن ــ دە. سەن تېخى ئۆزۈڭگە يول ئېچىشنىڭ كويىدا يۈرۈپسەن.

ــ ئەگەر ئانام نېغمەتكام بىلەن ئەپلىشىپ قالسىغۇ ئىككىمىزگە تازا پەيزى بولاتتى ــ دە.

دەردىمەن ئەنزەر ئۆزىمۇ بىلمەي كۈلۈۋەتتى. كۆرۈڭ بۇ ئىشلارنى، مانا بۇ تۇرمۇش، مانا بۇ ھايات يولى، مانا بۇ رېئاللىق، ھاياتلىق خۇددى جاھان ئەتتارلىرىنىڭ دۇكىنىغا ئوخشايدىكەن. مەنپەئەتلىكلىرىنى ئىزدىگەندە كۆزدىن يىراق، قولۇڭ يەتمەيدۇ. ھاجەتسىزلىرى پۈتلىشىدۇ. دەردىڭگە دەرمان، رەنجىڭگە شىپا بولىدىغانلىرىنى قىسمەت ئەتتارلىرى بەرمەيدۇ. سەن سەسكەنگەنلىرىنى بولسا قوش قوللاپ تاڭىدۇ. قاراڭ، ئەنزەرنىڭ ئانىسى نېغمەتنى كۆرسە گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كېتىكلىك تۇرۇقلۇق ئوغلىنى غۇلجىلىق قىزغا ئۆيلىنىشكە قويمايدۇ ــ يۇ، پەزىلەتسىز تۇرسۇنگۈلنى تاڭىدۇ. گۈلسۇمخان ئانا بولسا گۈلبانۇمىنىڭ يۈرىكىدىكى دۇررى ــ گۆھەرنى يەرگە ئۇرۇپ ــ چىقىپ ئۇنى قانداقتۇر ھاراقكەش، ياۋۇز تەلۇنگە تاڭماقچى بولىدۇ، بۇ دەردىسە ئىشلارنى بىلىپ تۇرۇقلۇق. خۇددى چاشقان تۆشۈكىگە پاتمىسا، قۇيرۇقىغا غەلۋىر ئېسىۋالغاندەك، ئابدۇسەمەتنىڭ غۇلجىلىق تارانچى قىزنى تېپىۋالغىنىنى قارىمامسىز. ئەمدى بۇ سادىدا بالا ئۆز بەختىنىڭ چېچەك ئېچىشى ئۈچۈن ئانىسىنىڭ نېغمەت بىلەن ئەپلىشىپ قېلىشىنى خۇدادىن تىلەۋاتىدۇ. ئۇنىڭ تىلىكىنى ئاللا مەقبۇل كۆرەمدۇ، يوق، بۇ بىزگە قاراڭغۇلۇق. شۇنداقتىمۇ، بۇ غۇبارسىز يىگىتنىڭ ئارزۇ ــ تىلەكلىرىنىڭ ئىجابەت بولۇشىنى بىر ئاللادىن تىلەيمىز!

ئەنزەر نېغمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپ دەرد ــ پىغانلىرىنى تۆكۈپ كەلگەندە قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئاشخانىسىدا ساقلاپ تۇراتتى.

ئۇلار بىردەم مۇڭدىشىپ بۇنىڭدىن كېيىنكى پىشكەللىكلەر ئۈستىدە كېلىشىۋالدى. بىر كۈن كەچكىچە ئاشخانىدا پالاقلاپ يۇرۇپ ھېرىپ كەتكەن ئابدۇسەمەت پات ـ پاتلا ئەسنەيتتى.

ـــ بولدى ھېرىپ كېتىپسەن، ئۆيگە قايت، ـــ دېدى ئەنزەر ئۇنى ئىشىك تۈۋىدە ئۇزىتىۋېتىپ.

ـــ ئاكا، ئەگەر ئانام نېغىمەتكامىنىڭمۇ گېپىنى ئىلىك ئالمىسا قانداق قىلىسەن؟ ـــ ئۆز تەقدىرى ئۈستىدە پەرىشان بولۇۋاتقان ئابدۇسەمەت ئۇچۇن ئاكىسىنىڭ جاۋابى مۇھىم ئىدى.

ـــ گۈلبانۇمنى يەنە ئېلىپ قاچىمەن. بىراق، بۇ قېتىم گۈلبانۇم ئىككىمىز كەلمەسلىككە يوقىلىمىز. چۇنكى، بۇ تۇپراق، بۇ يۇرت بىزگە ھارام بولىدۇ.

ئەنزەر كېچىچە غەيرىي خىياللار ئىلكىدە خېلىغىچە ئۇخلىيالمىدى. كۆزى ئىلىنىپ كەتكەندىن كېيىن بولسا قارا باستى...

... باش ـ كۆزلىرى قان نېغىمەت كوچىدا قېچىپ يۈرگۈدەك، يوغان نوغۇچنى كۆتۈرۈۋالغان ئانىسى ئۇنى رەستىمۇ رەستە قوغلاپ، يەتكەن يەردە ھېچ ئايانماي سېلىۋاتقۇدەك. نېغىمەت بولسا: «نېمە پوق يەپ سېنىڭ ئىشىڭغا ئارىلىشارمەن؟ خالايىق، مېنى قۇتقۇزۇڭلار» دەپ پەرياد كۆتۈرگىنىچە يىغلاپ قېچىۋاتقۇدەك...

«ئانا، مېنى ئۇرۇڭ، نېغىمەتكامدا گۇناھ يوق!...» ئەنزەر چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ جۆيلۈپ سالغانلىقىنى بىلدى. شۇنداقتىمۇ، ئىچىدە: «چۇش دېگەن تەتۈرىگە ماڭىدۇ، دەيدىكەن، شۇنىڭغا قارىغاندا، ئىشلىرىم ئوڭۇشلۇق بولغۇدەك» دەپ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بەردى.

تاڭمۇ سۈزۈلۈپ قالغانىدى. ئابدۇسەمەت، قورۇمىچى ئۇستام، يەنە بىرمۇنچە بالا بىلەن ساباھەت بەك سەھەر كېلىپ بازار تەييارلىقىنى قىلاتتى. ئەنزەر يۈزلىرىنى يۇيۇپ، تۇنۇگۈن ئېشىپ قالغان لەڭمەن چۆپىنى مۇچ قىيامى، ئاچچىقسۇغا

مىلەپ يەۋالدى. ئاندىن دۆشىدە گۆش توغرىدى. بۇ ئەسنادا باشقىلار يېتىپ كېلىپ، ھەممىسى ئۆز ئىشىغا كىرىشىپ كەتتى.

ئەنزەر گۆش توغراۋاتقىنى قولىنى كېسىۋالدى. ئابدۇسەمەت ئۇنىڭغا: «بولدى قىل، كاللاڭ بۇ يەردە ئەمەس» دېگەندەك مەنىدە قارىدى ـ دە، ئۇنىڭ قولىدىكى چەيدونى ئېلىۋالدى. ئەنزەر كوچىغا چىقىپ بىر غۇلاچ كۆتۈرۈلگەن كۈنگە قارىدى. قارىغانسېرى تېرىكىپ، گويا كۈننى پىشاڭ قويۇپ كۆتۈرۈۋەتكۈسى كېلىپ كەتتى. ئۇ ئىچىدە: «نېغىمەتكام سەھەر تۇرىدۇ، بەلكىم ھازىر ئانام بىلەن سۆزلىشىۋاتقاندۇ» دەپ ئويلاۋاتقان مۇشۇ پەيتتە نېغىمەت قوش قاناتلىق دەرۋازىنى ئېچىپ قورۇغا كىرىپ كەلدى.

ـــ ھاي مۇئەتتەرخان، بارمۇسىز؟ ـــ نېغىمەت ئادىتى بويىچە ھويلىغا ۋارقىرىغانچە كىرىپ كەلدى، ـــ سەرۋىدەك بويىڭىزنى كۆرسەتمەيسىزا؟

مۇئەتتەرخان ئۇستىدە قارا شىپۇڭ دۇخاۋا كۆڭلەك، بېشىدىكى ھاۋا رەڭ نېپىز رومال ئۇستىگە چىمەن دوپپا قوندۇرۇلغان، لىغىرلاپ تۇرىدىغان ئۇزۇن يېشىل دەمبىزە تامبال بىلەن پېشايۋاندا پەيدا بولدى.

ـــ ۋاي خۇدايىمەي، نېغىمەت جۇرېنكەنغۇ بۇ، تۇۋا قىلدىم، ئەتىگەندە قايسى شامال ئۇچۇرغاندۇر سىلىنى؟ باشلىرىدىن تەمەچ ئوشتۇۋېتەيمۇ يا؟ قېنى ئۆيسەن چىرىلى.

ـــ پاھ، پاھ، سىزنىڭ ئاشۇ «چىرىلى» دېگەن تاتلىق گېپىڭىز ئۇچۇن بولسىمۇ كۇندە كېلىۋالغۇم بار. قەشقەرلىك ئايالارنىڭ تىلى نېمانچە تاتلىقتۇر ـ ھەئ؟ ـــ نېغىمەت ساراي ئۆيگە كىرىپ گىلەم ئۇستىگە سېلىنغان كۆرپىدىلا ئولتۇردى ـ دە، دۇئاغا قول كۆتۈردى، ـــ ھە، مۇئەتتەرخان، قانداق تۇردىڭىز؟ مۇبارەك تېنىڭىز ساقتۇر؟

ـــ خۇداغا شۈكۈر، بىراقزە بىرنەچچە كۈن بولدى، تازا تاۋىم يوق، ـــ مۇئەتتەرخان نېغىمەتنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ

ئولتۇردى، — بېشىم قېيىپ، كۆڭلۈم ئىلىشىپلا تۇرىدۇ.

— سىزنىڭ كۆكتېرەكتىكى يايلاۋغا ئاچىقىپ بىر ئوينىتىپ كەلگۈم بار ئىدى. قارىماسىز، نەس باسقاندەك قارادۆڭلۈكنىڭ ئىشىنىڭ سېلىكمىگىنىنى، — نېغمەت چىرايلىق چەكتۇرۇۋالغان كافكازچە قاپقارا بۇرۇتىنى سىلاپ قويدى، — ئۇ يەردە سۇت ـ قايماق، ئايران، قىمىز، سۇزمە دېگەن ئەلۋەك. بىر ئايلا تۇرسىڭىز ئابرالنىڭ ئاھۇسىدەك قىيغىتىپ يايراپلا كېتىسىز.

— ۋاي نېغمەت جۇرېن، ئويۇن ـ تاماشىلار بىزگە نەدە تۇرۇپتۇ؟

— بەللى، سىزلا ماقۇل دېسىڭىز، ئەتىلا ئاپىرىپ ئوينىتىپ كېلەي. لاتا پىكاپ ئىكەن دېمىسىڭىزلا.

— سىزنىڭ ئارقىڭىزدىن سوكۇلداپ يۇرسەم بىر بىمەززە ئىش بولار؟ — مۇئەتتەرخان ئاغزىنى تۇتۇپ كۇلدى، — ئەللەر ماڭا قالىسا، مەن يەرگە قالاپ قالارمەن.

— شۇمۇ گەپ بوپتۇ مانا، — نېغمەتنىڭ ئەگىتمە گەپلەر بىلەن خۇشى يوق ئىدى، — ئېرىم دەۋەرمەمسىز، يا مەندىن نومۇس قىلامسىز؟

— ياڭاللا، نېغمەت جۇرېن، مۇشۇنداق پەلىپەتىش قېلىن گەپلەرنى قىلىپمىغۇ مېنىمۇ قېلىن قىلىۋەتتىلە، — مۇئەتتەرخاننىڭ يۇرىكى لاسسىدە ئېغىپ كەتتى، — باشقا بىراۋ بولغان بولسا ئاغزىغا ئوت ياقاتتىم.

— مەنمىچۇ قارالڭ، مۇئەتتەرخان، جاھان كۆرگەن، ئىسسىق ـ سوغۇق بېشىدىن ئۆتكەن ئادەمگە ھەزىل ـ چاقچاق قىلغۇم كېلىدۇ، — ئۇزاق يىل يەرلىكتە ئىشلىگەن نېغمەت كۆڭلى تارتقان ئادەملەرگە تۇزۇت قىلىپ ئولتۇرمايتتى، — شۇڭا سىزنى كۆرسەملا ئاغزىم قىمشىپ ئولتۇرالماي قالىمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە سىز شۇنداق سۇمباتلىق، لاتاپەتلىك، شەرەنداز ئايال تۇرسىڭىز، بىراقىزە بىھۇدە ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ياش ئۆمرىڭىزگە ئادەمنىڭ ئىچى

ئاغرىيدۇ جۇمۇك.

— ۋاي... سادىغاك كېتەي، نېغمەت جۇرېن، خۇدانىڭ تەقدىرى شۇنداق ئوخشايدۇ. بۇنىڭغا ئەلھەۋكەللا دېمەي ئىلاج قانچە؟

مۇئەتتەرخان نېغمەتنىڭ سۆزلىرىدىن ئۆزىنى كۆكتە ئۇچۇۋاتقاندەك ھېس قىلدى. دېمىسىمۇ ئۇ ھەر قېتىم كەلگىنىدە توز كۆڭلى بىلەن قىلغان قوپال، لېكىن ئادەمنىڭ روھىنى كۆتۈرىدىغان، تەسەللى بېرىدىغان، بولۇپمۇ ئايالالارنىڭ زوق - شوقىنى قوزغايدىغان چاقچاقلىرىغا ئامراق ئىدى. ھازىر بولۇنغان ماختاشلار ئىچىدىكى: «ياش ئۆمرىڭىزگە ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ» دېگەن بىر ئېغىزلا سۆز مۇئەتتەرخاننىڭ ئوتتۇز بەش يېشىدىن قىرىق ئالتە ياشقىچە بولغان ئارىلىقتىكى بىھۇدە ئۆتۈپ كەتكەن قىران چاغلىرىنى ئەسكە سالدى. ئۇ ئېغىر تىندى. شۇنداق ئەمەسمۇ، ئېستېتىك زوقلارغا ھېرىس، يۇرەككە تەئەللۇق ئارمانلارغا تەلپۈنگەن، ئەر تېنىنىڭ تەنلەرنى يايراتقۇدەك ھىدلىرىنى سېغىنغان ئاشۇ يىللار قانداق تەستە ئۆتكەن بولغىدى!... بۇ يىل ئەتىيازدا ھويلىنىڭ تاللىرىنى باراڭغا ئېلىپ، تاراپ بېرىۋاتقان نېغمەت چاقچاققا يۆلەپ، تۇيۇقسىز سورىدى:

— مۇئەتتەرخان، ئەلچى كىرگۈزسەم، مېنى لەت قىلىپ قويمايدىغانسىز؟

— قويۇڭا، نېمغەت جۇرېن، — مۇئەتتەرخان ئالايدى، — نېمىلەرنى دەپ يۈرىدىغانسىز. بۇنداق گەپلەرنى قىلىسىڭىز، بۇنىڭدىن كېيىن بوسۇغامغا دەسسىگۈچى بولماڭ.

مۇئەتتەرخان گەرچە شۇنداق دەپ نېغمەتنىڭ پالتا - كەكسىنى قاقتۇرۇپ، بىسىنى ياندۇرۇپ چىقىرىۋەتكەن بولسىمۇ، نەچچە كۈنلەرگىچە غەلىتىلا بولۇپ قالدى. كېچىلىرى ئويغىنىپ كېتىپ خىيالغا پاتىدىغان، قويغان - پۇتكىنىنى بىلمەيدىغان، يۇمشاق بەدىنىگە قانداقتۇر سىلىق، ئەمما چىڭ تەنلەر تەگكەندەك تاتلىق شۇركۈنۈپ كېتىدىغان

ئالامەتلەر يوز بېرىپ تۇردى. شۇنىڭدىن تارتىپ نېمىغەت بۇ ئۆيگە ئانچە كەلمەيدىغان، تاسادىپىي بىرەر ئىشلار بىلەن يولۇقۇپ ئۆتكىنىدە مۇئەتتەرخاننىڭ بەھرىنى ئاچىدىغان، سۇنۇق كۆڭلىگە مەلھەم بولىدىغان بىرنەچچە ئېغىز دەبدەبىلىك چاقچاق ـ ھەزىللەرنى قىلىپ قويياتتى. ئەمما، ھېلىقىدەك ئادەمنىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىدىغان، تۇنلەپ ئويغا سالىدىغان گەپلەرنى قىلمايدىغان بولدى. شۇنداق، مۇئەتتەرخان قانچە تەمە قىلىپ باقتى، لېكىن نېغىمەتتىن ئۇنداق گەپ چىقمىدى. مانا بۇگۇن ئىككىنچى قېتىم: «ئېرىم دەۋەرمەمىسز» دېگەن سۆزى ئۇنى كۆكلەردە پەرۋاز قىلدۇرغان بولسىمۇ، بالىلىرىنىڭ چوڭ بولۇپ قالغانلىقى، ئەل ـ مەھەللىنىڭ سۆز ـ چۆچىكىدىن قورقتى. ياق، مۇھىمى نېغىمەتنىڭ غۇلجىلىق بولۇپ قېلىشى ئۇنىڭ جەھلىنى قاتۇرۇپ، تەن بەرگۈزمەيتتى.

ــ ھە، مۇئەتتەرخان، جىمىپ قالدىڭىزغۇ، ــ نېغىمەت ۋاللىدە قاراپ قويدى، ــ مەن سىزگە تىك كەلگۈدەك گەپ قىلمىغاندىمەن؟

ــ يوقسۇ، نېغىمەت جۇرېن، «ياش ئۆمرىڭىزگە» دېگەن سۆزىڭىز مېنى ئويغا سېلىپ قويدى، ــ مۇئەتتەرخان ھەسرەتلىككىنە كۈلۈپ قويدى، ــ ئۇ ياشلىق نەدە قالدى؟ مەن نەدە؟ قېرىپ كەتتىم.

ــ تۇۋا قىلدىم، مەن قېرىق سەككىزگە كىرگەن تۇرۇقلۇق ئۆزۈمنى ياش يىگىتلەرگە تەڭ قىلمايمەن، ــ نېغىمەت تۇز كۆڭلى بىلەن كۈلۈۋەتتى، ــ سىز مەندىن ئىككى ـ ئۈچ ياش كىچىك تۇرسىڭىز نەدىن كەلگەن قېرىلىق ئۇ. بىلىڭىز، سىزنىڭ راسا گۈلدەك ۋاقتىڭىز، ئىككى ئوغلىڭىزنى ئۆيلەپ، ئۆي ئايرىپ بېرىپ، ئاندىن سىزمۇ ھەمراھلىق بولۇۋېلىڭ. ساباھەت بولسا تېخى كىچىك، قانداق ئەنزەر، ئابدۇسەمەتلەرنىڭ لايىقى بارمىكەن؟

ــ ۋاي... جۇرېن، ئۇ گەپلەرنى سورىماڭ، ئەنزەر قىز

ئەپەيچىپ، يۈزۈمنى تاپلىما تېزەك قىلدى، ــ مۇئەتتەرخان مىچچىدە يىغلىدى، ــ ساباھەتنىڭ دېيىشىگە قارىغاندا، ئابدۇسەمەتنىڭمۇ لايىقى بار ئوخشايدۇ.

ــ مانا دېمىدىمۇ، ئىككىسىنىڭ شاق ـ شۇقلا تويىنى قىلىۋەتسەك بولمىدىمۇ، ھە، ئەنزەر ئەپەيچىپ كەلگەن قىز ھازىر ئۆيدىمۇ؟

ــ ياق، ئۆز ئۆيىدە. مەن ئوغلۇمنىڭ ئۇ قىز بىلەن توي قىلىشىغا قوشۇلماي تۇرىمەن.

مۇئەتتەرخاننىڭ گۈلبانۇمنى غۇلجىلىق ئىكەن دېيىشكە تىلى كۆيدى بولغاي، گۈلسۇمخان بىلەن مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ تېگىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكى، ئىش ـ ئوقىتىنىڭ تايىنى يوقلۇقى، كېيىنچە ئەنزەرگە يۈك بولۇپ قالىدىغانلىقىنى زەردىسى قايىنىغان ھالدا خېلىلا كۆپتۇرۇپ سۆزلىدى. بۇ ئىشلاردىن ئاللىقاچان خەۋەر تاپقان نېغمەت سوغۇققىنا كۈلۈپ قويۇپ ئاخىرىغىچە ئاڭلىدى.

ــ قىزنىڭ ئىش ئورنى يوق بىكارچى ئىكەن، ئانىسى تۇل خوتۇن بولۇپ، كوچا سۈپۈرىدىغان تازىلىق ئىشچىسى ئىكەن. ئۇ ئازغىنا مائاشى بىلەن تۆت جاننى تۇمشۇق تىرەپ ئارانلا قامداپ كېتىۋېتىپتۇ. بۇ ئائىلە ئاخىر بېرىپ ئەنزەرگە يۈك بولۇپ قالىدىغاندەك تۇرىدۇ. قىزنىڭ دادىسى يەتتە خوتۇن ئالغان راسا خوتۇنپۇرۇش بىرنېمىكەن. ئۇ قىلمىغان ناشايان ئىشلىرى قالمىغان نومۇسسىز بىر مەخلۇق ئىكەن. ھەممىنى ئېنىقلاپ كەلدىم.

مۇئەتتەرخاننىڭ سۆز ئورانىدىن ئۇنى قايىل قىلىش مۇمكىن ئەمەستەك قىلاتتى. ئەنزەرنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئانىسىنىڭ بۇ ھەقتە قەسەم قىلغانلىقى ھەم «ئۆلۈۋالمەن» دېگەنلىكى نېغمەتنى چۆچۈتۈپ قويغانىدى. شۇڭا، ئۇنىڭغا پەند ـ نەسىھەت قىلغان بىلەنمۇ خودىدى ئۆلۈككە ياسىن ئوقۇغاندەك، ئېشەكنىڭ قۇلىقىغا ساتار چالغاندەك بولىدىغانلىقىنى چۈشەنگەن نېغمەت مۇئەتتەرخانغا قورقاق سېلىش ئارقىلىق

مەسلىنى ھەل قىلىدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى.

— مۇئەتتەرخان، سىزنى خېلى ئەقىللىك، ھوشيار ئايال دەپ ئويلايتتىم، — ئاھالە كومىتېتىدا تەربىيە خىزمىتىنى كۆپ ئىشلىگەن نېغمەت سۆزگە چېۋەر ئىدى، — لېكىن بىر چوڭ خاتالىققا قەدەم ئاپسىز. چاتاق، بەك چاتاق بوپتۇ.

— نېمە چاتاق، قانداق خاتالىق ئىكەن ئۇ؟ — مۇئەتتەرخان چۆچۈپ قارىدى.

— قىز ئەگەر سوتقا دەۋا قىلسا قانداق قىلغۇلۇق؟ ئەنزەرنى قولغا ئالىدۇ شۇ.

— نېمە؟! — مۇئەتتەرخان قورقۇپ كەتتى، — شۇنداقما بولاما؟

— ئويلاپ بېقىڭ، قىز: «ئەنزەر مېنى ئالمەن دەپ ئەپقاچقان، لېكىن ئۇ ئىپپەت ـ نومۇسۇمنى دەپسەندە قىلىپ بولۇپ ‹ئانام ئۇنىمىدى، ئالمايمەن› دەپ تۇرۇۋالدى» دېسە، ئەنزەر قانۇن بويىچە كېسىلىپ كېتىدۇ. چۈنكى، بۇ ئالداپ ئەپقېچىش جىنايىتىگە ياتىدۇ.

— ۋاي خۇدايىم، سىياسەتنىڭ مۇناقىمۇ ئىنچىكە يەرلىرى باركەنا، ئەمىسە قانداق قىلغۇلۇق؟ بۇنىڭ باشقا ئامال ـ چارىسى بارمىدۇ؟

— ئۇلارغا توي قىلىشتىن باشقا چارە يوق، — نېغمەت مەقسەتنى ئوچۇقلا ئېيتتى، — بولمىسا ئىش يامىنىغا ئۆرۈلۈپ، ئەنزەردىن ئايرىلىپ قالىسىز.

— توي قىلىش؟! — مۇئەتتەرخانىنىڭ شۇ ھامان يۈزىنى بۇلۇت قاپلىدى، — ئاھ، خۇدا، ئاشۇ دېۋانىلەرنىڭ قىزىنى ھە؟!

مۇئەتتەرخانىنىڭ سىياقىدىن گاڭگىراپ قېلىش بىلەن بىللە دېلىغۇللۇق چىقىپ تۇراتتى. بۇ ھۇجۇمغا ئۆتۈشنىڭ ئەڭ ئەپلىك پۇرسىتى ئىدى.

— مۇئەتتەرخان، ياپسام پىشارمۇ، كۆمسەم پىشارمۇ دەپ ئارىسالدى بولماي، بىر قارارغا كېلىڭ، — نېغمەت ھۇجۇمنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ دەرھاللا يالغاندىن بىرنى توقۇدى، — تېخى مەن قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ پىتنە ـ ئىغۋاسى دەپ ئىشەنمەي

يۇرۇپتىمەن.

— ئۇلار نېمە دېيىشىپتۇ؟

— «ئەنزەر ئەپەندى قىزنىڭ ئانىسى كەپتىكەن، مۇئەللىمخان تىللاپ قوغلۇۋېتىپتۇ. ئۇ ئايال قىزىمنىڭ نومۇسىنى ئاقلاش ئۈچۈن سوتقا ئەرز قىلمىسام بولمىغۇدەك، دەپ كېتىپ قالدى» دېيىشىپ يۇرۇشىدۇ.

مۇئەللىمخان گەرچە ئەنزەرنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرۋەتكىنى بىلەن ئۇنىڭغا چىدىمايتتى. نېمىلا بولسا باغرىنى يېرىپ چۈشكەن بالا — ده. ئۇ پىت — بۇرگىلەرگە يەم بولۇپ تۇرمىدە ياتسا، ئۇنىڭ يۇرەك — باغرى ئۆرتەنمەسمۇ؟ ئەلۋەتتە، بالىنىڭ تىرنىقى كېسىلسە، ئاناننىڭ يۇرىكى تىلىنمامدۇ؟! شۇڭا ئۇنى ھەرقانچە بەدەل تۆلىسىمۇ قۇتقۇزۇۋېلىش كېرەك.

بىردىنلا مۇئەللىمخان گۈلسۈمخاننىڭ: «ئەل — جامائەت ئالدىدا نىكاھ قىلىپ، بىر — ئىككى ئايدىن كېيىن ئاجراشتۇرۇۋېتىشكىمۇ قوشۇلمامىلا» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسكە ئېلىش بىلەن ئۇنىڭدىكى ئارىسالدىلىق كۆتۈرۈلدى.

— بوپتۇ، ئاددىيغىنا تويىنى ئۆتكۈزەيلى، ئەمما بىر ھەپتىدىن كېيىن ئاجراشتۇرۇۋېتىمەن.

مۇئەللىمخاننىڭ باشتىكى سۆزىدىن نېغەمەتنىڭ كۆڭلى تىنغان بولسىمۇ، ئاجراشتۇرۇۋېتىش نىيىتى ئۇنى بىئارام قىلىپ قويدى. ئەگەر تويدىن كېيىنكى ۋاقىت ئۇستىدە گەپ ئاچسا نەسەب، يۇرتۇازلىق، مەنمەنچىلىك قانلىرى پۈتۈن تېنىگە يامراپ كەتكەن بۇ جاھىل ئايالنى گۇمانغا سېلىپ قويياتتى. شۇڭا، نېغەمەت: «قېنى ئاۋۋال توي قىلۋالمىسۇنمۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن بىر گەپ بولار» دەپ ئويلىدى. نېغەمەت ئۇزاپ چىقىشى بىلەن، ئەنزەردىن ئەنسىرەپ قالغان مۇئەللىمخانمۇ كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ ئالدىراپ دەرۋازىنى قۇلۇپلىدى. ئۇ ئابدۇسەمەتنى گۈلسۈمخاننىڭ قېشىغا ئەۋەتىپ توي كۈنىنى بېكىتمەكچى بولدى.

10

ئىككى بىتەلەي ياش بىر ھەپتىلىك توي قىلدى، بۇنىڭدىن ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم ھەسرەتتە. لېكىن، پەرۋايى پەلەك ئىككى ئانا ئۆز غەلىبىلىرىدىن خۇشال. مۇئەتتەرخان: «ھەر نېمە بولسا ئوغلۇمنى تۇرمە ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇۋالدىم» دەپ شادلانسا، گۈلسۈمخان قىزىنىڭ يۈزىنى ئېچىۋالغانلىقىدىن كۆڭلى ئەمىن تاپتى. مانا ھەش ـ پەش دېگۈچە تۆت كۈن بولۇپ قالدى. ئىككى جاھىل خوتۇنىنىڭ غوۋغا كۆتۈرۈشىگە ھېچقانچە قالمىدى. ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنىڭ يۈرىكى سۈ، لېكىن ئەنزەر ئۆزىنى تۇتۇۋالغاندەك قىلاتتى. چۈنكى، توي بولىدىغان كۈنى ئابدۇسەمەتنىڭ: «ئاكا، بىر ھەپتىدىن كېيىن قاراپ باق. ئىككى خوتۇنغا خۇدايىم ئىنساب بېرىپ پەيلى بوشىشىپ قالسا تەلىيىڭ، بولمىسا، ئىككىڭلارنى قاچۇرۇۋېتىمەن. ھۇنىرىڭ بار، نەدىلا بولسا جان ئېتەلەيسەن» دېگەن سۆزلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى پۈتۈن قىلىپ تۇراتتى. ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم كېلىش ئالدىدا تۇرغان جۇدالىقنىڭ زەھەر ـ زەقۇمى بىلەن ۋىسالىنىڭ شېرىن ـ شەربەتلىرىنى قوشۇپ ئىچىۋاتقان بەشىنچى كۈنى چۈشتە گۈلبانۇم ئارقا ـ ئارقىدىن قۇرۇق ھۆ بولۇپ، كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش تۆكۈلدى. قورقۇپ كەتكەن ئەنزەر ئۇنى دەرھال دوختۇرخانىغا تەكشۈرتكىلى ئەكەتتى. گۈلبانۇمنىڭ ھامىلدار بولۇپ قالغىنىغا بىر ئايدىن ئاشقانىدى. بۇ خۇش خەۋەر ياش ئەر ـ خوتۇنلارنى قەۋەتلا خۇش قىلىۋەتتى. چۈنكى، ھەرقانداق قانۇن ئورۇنلىرى بالا تۇغۇلمىغۇچە ئاجراشتۇرمايتتى. ئەمما، بۇ خەۋەر بالىلىرىنى ئاجراشتۇرۇۋېتىش خىيالىدا بىتاقەت بولغان ئىككى ئانا ئۇچۇن خۇددى: «مەن ئالدىرايمەن ماڭغىلى، ئېشىكىم ئالدىرايدۇ ياتقىلى» دېگەندەك بىر ئىش بولدى.

گۈلسۈمخان ئەنزەرنىڭ دېگىنى بويىچە ئۇدۇللا نېغمەت مۇدىرنى ئىزدەپ باردى. نېغمەت ئۇنىڭغا: «قەۋەتلا ئوبدان ئىش بوپتۇ. خاتىرجەم بولۇڭ، مەن مۇئەتتەرخانىغا گېپىمنى يېگۈزەلەيمەن» دەپ قايتۇردى.

ھالال ئەر - خوتۇنلارغا قىسمەت دائىما يار - يۆلەكتە بولامدۇ نېمە، ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنىڭ قولىغا بىر يىللىق بەخت تۇتقۇزۇلدى، ئۇلار خۇشاللىقىدىن بىر - بىرىنى قۇچاقلىشىپ يىغلىشىپ كېتىشتى. ئۇلار بۇ خۇشاللىقنى تەبرىكلەش ئۈچۈن ئەنزەر گۈلبانۇمنى ۋېلىسىپىتىگە مىندۈرۈپ ئىلى دەريا بويى «ساي قۇيۇلۇش» ئېغىزىدىكى ئورمانلىققا ئەكەلدى. گەرچە كەچ كۈز بولۇپ قالغان بولسىمۇ، ئىلى دەريا ۋادىسى ئۆزگىچە لاتاپەتكە كىرگەنىدى. ساپسېرىق سارغايغان سۆگەت، كۆك تېرەكلەر، قىپقىزىل رەڭدار ياۋا ئۆرۈك ھەم ئېرغاي يوپۇرماقلىرى، قوڭۇررەڭ تاۋلانغان ئارچا، قىرچىنتاللار، تىزغىچە چۆكۈپ كېتىدىغان يۇمشاق مىسىل، تۆتقۇلاقلار ھادىس گۈزەل مەنزىرىنى ھاسىل قىلغانىدى. بولۇپمۇ دەريانىڭ بۆلۈنۈپ ئاققان تارامليرى، تارامىلار ئوتتۇرىسىدا چوقچايغان كىچىك ئارالار، ئارالارنى ئورىۋالغان قوموش ھەم يېكەنلەر، بىر - بىرىنى قوغلىشىپ ئۈزۈپ يۈرگەن ياۋا ئۆردەكلەر كىشىنى سېھىرلەندۈرۈپ، يۈرەك تارلىرىنى تىترىتەتتى. لۆمشىپ ئېقىۋاتقان سۈزۈك دەريا سۈيى ھايات مەنزىلىنى ئەسكە سالاتتى. ئۆمۈرمۇ ئەنە شۇنداق ئالدىغا ئاقاتتىكى، ھەرگىز كەينىگە قايتمايتتى. بۇ ھەقتە ئۆمەر ھەييام ھەزرەتلىرى مۇنداق نالە قىلغانىدى:

بىر - ئىككى كۈنلۈك ئۆمۈر ئۆتىدۇ دەرھال
دەريادا سۇ كەبى يا چۆلدە شامال.
كەتكەن ۋە كەلمىگەن ھەر ئىككى كۈننىڭ
غېمىن يەپ، ئۆزۈڭگە بولمىغىن زاۋال.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم بۇك ئورمان روجەكلىرىدىن، دەريانىڭ ئۇ قاسناقلىرىدىكى خۇددى قىزىل، سېرىق، ئاق، قوڭۇر شەلپەرلەرنى يېيىۋەتكەندەك چاتقاللارغا، توقايلىقلارغا، قاپقارا، قىپقىزىل مېۋىلەرنى پارقىرىتىپ تاۋلانغان ئالمىقات ھەم قارىقات تىكەنزارلىقلىرىغا تويماي قارايتتى. ئىلى دەريا ۋادىسىنىڭ بۇ كۈز مەنزىرىسىگە قارىغانسېرى ئادەمنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ كۆزلەرگە ياش تولاتتى. ئاشۇ ئاخىرقى ئۆمرىنى ياشاپ شىرتىلداپ تۆكۈلۈۋاتقان ياپراقلار ئۆمۈر مەنزىلىگىدە بېسىپ ئۆتكەن يوللىرىنى ئەسكە سالاتتى. بۇ ماتانەتلىك دۇنياغا، قۇياشلىق ئاسمانغا، ھاياتلىققا تولغان كائىناتقا قاراپ تويمايسەن، راست، بۇ دۇنياغا كىم تويۇپ ئۆتكەن؟! مەڭ يىل ياشىغان لوقمان ھەكىممۇ ھاياتلىققا كۆزى قىيماي ئۆلۈمگە ھىيلىلەر قىپتىكەنغۇ. ئۆمەر ھەييامنۇ ئۆكۈنۈش ھەم ھەسرەت ئىچىدە:

كەلمەك قولدا بولسا، كەلمەستىم بىر دەم،
كەتمەك قولدا بولسا، كەتمەس ئىدىم ھەم.
بەك ياخشى بولار ئىدى، بۇ غەمخانىغا،
كەلمىسەم، تۇرمىسام، كەلسەم ـ كەتمىسەم.

دەپ يېزىپ، خۇشاللىقىدىن خاپىلىقى تولا بۇ دۇنياغا تويمىغانىكەن.

ـــ گۈلبانۇم، ـــ دېدى ئەنزەر كۈز مەنزىرىسىدىن كۆز ئۈزمەي، ـــ ھايات نېمىدېگەن گۈزەل، ياشاش قانچىلىك بەخت!

ـــ شۇنداق، بۇنىڭغا خاتىرجەملىك قوشۇلۇپ كەلسە... ـــ گۈلبانۇم خىيالغا پاتتى، ـــ تېخىمۇ مەنىلىك بولغۇسى!

ـــ راست دەيسىز، ئامرىقىم، بىزنىڭ قولىمىزدا يەنە بىر يىللىق خاتىرجەم ھاياتىمىز بار...

ـــ ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ؟

ـــ ئىرادىمىزگە باغلىق... بەك بېسىم ئاستىدا قالساق يەنە

قاچمىز.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم دەريا ساھىللىرىنى ئايلىنىپ ئېگىز يار تېگىدىكى چاققانغىنا بۇك ئارچا ئورمانلىقىغا كەلدى. بىر - بىرىدىن چىرايلىق رەڭ ئالغان سېرىق، بىنەپشەرەڭ، قىزىل يوپۇرماقلارنى تېرىپ بىر - بىرىگە كۆرسىتىشتى. ئەنزەر ئۆزى كىچىك، ئەمما ساپسېرىق، ئاچماق تالالىرى قىزغۇچ بىر ئارچا يوپۇرمىقىنى ئېلىپ «بەك چىرايلىق ئىكەن» دەپ سۆيۈملۈك ئايالىغا بەردى. گۈلبانۇم ئۇنى ئېرىگە تۇيدۇرماي قول ياغلىقىغا ئاۋايلاپ ئوراپ يانچۇقىغا سېلىۋالدى. ئۇلار بىر غېرىچ قېلىنلىقتا چۈشكەن ھەر خىل يوپۇرماقلار ئۈستىدە ئولتۇرۇشتى. گۈلبانۇم سومكىدىن توقاچ، پېچىنە، سامسا ۋە سوغۇق ئىچىملىك ئېلىپ تىزدى، بىر - بىرىگە تەكەللۇپ قىلماي يېيىشتى. ئاندىن ئورمانىنى يەنە بىر قېتىم ئايلىنىپ قايتىپ كېتىشتى.

ئەنزەر ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ ئاشخانىغا ماڭدى. ئۇ سەھرادىن قايتىپ كەلگەندىن بېرى ئاشخانىنىڭ غوجايىنلىقىنى ئۈستىگە ئالغانىدى. ئاشخانىغا سېلىنغان مەبلەغنىڭ كۆپ قىسمى ئەنزەرنىڭ بولۇپ، ئۇ يىللاردىن بېرى تاپقان پۇلىنى ئىنىسى ئابدۇسەمەتكە تاپشۇرۇپ كەلدى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ ئۆزىدىن ئەقىللىك، ئېغىر - بېسىق، تەجرىبىلىك ئىكەنلىكىگە قايىل ئىدى.

ھەش - پەش دېگۈچە دېكابىر ئېيىنىڭ ئاخىرى بولۇپ قالدى. بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، خېرىدارلار سىلىككەن چاغدا مۇئەتتەرخان ئاشخانىغا كىيىملىرى جۇلجۇل، ئۆزى ياغاچتەك جۈدەڭ بىر قىزنى باشلاپ كىردى. ئۇنىڭ كىيىۋالغان چىت كۆڭلىكى بىلەن قارا جىلىتكىسى خۇددى كۈلگە پۈچىلىغاندەك كىر ۋە مەينەت بولۇپ، مۇشۇ جاڭ - جاڭ سوغۇقتا پۈتىدا يىرتىق ئاق لاتا ئاياغ تۇراتتى. ئابدۇسەمەت بىلەن ساباھەت ئۆڭى ئاق سېرىق، بويى ئۆسكىلەڭ، ياۋاش - مۇلايىملىقى يۈملاق قوڭۇر

قارىچوقلۇق كۆزلىرىدىن چىقىپ تۇرغان قىزغا سىنچىلاپ قاراپ قالدى. ئەنزەر ئۆيلەنگەندىن بېرى ئانىسى ئۇنىڭغا قارىمايتتى. ھەم ئۇنى كۆرسىلا مىجەزى قوداڭشىپ قالاتتى. شۇڭا، ئۇ ئوچاق بېشىدا ئىش قىلغاچ دەرپەردىلىك دېرىزىدىن ئاشخانىغا قاراپ قويدى.

— بۇ قىز مەھەللىمىزدە تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرۈپتە- كەن، — مۇئەتتەرخان بادام قاپاقلىرىنى سۈزۈپ گەپ باشلە- دى، — «بالا باقسامۇ، ئۆي ئىشلىرىنى قىلسامۇ بولىدۇ. مېنى ئېلىپ قالسىلا، مېنىڭ قورسىقىم تويسىلا بولدى، ئىش ھەققى تەلەپ قىلمايمەن» دەپ يىغلاپ تۇرۇۋالدى. شۇڭا، ئاشخانىدا يۈ- گۈر - يېتىم ئىشلىرىنى قىلسۇن، دەپ قېشىڭلارغا ئەكەلدىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر يۈرتلۇق ئىكەنمىز.

— سىز قەشقەرلىكما، — سورىدى ساباھەت قىزنىڭ تۇرقىغا ئىچى ئاغرىپ، — ئىسمىڭىزچۇ؟

— قەشقەر يېڭىساردىن، ئىسمىم گۈلنىساخان.

— ئاتا - ئانىڭىز يوقمۇ؟ — ئابدۇسەمەت يانداۋۇرۇپلا سورىدى.

— دادام بار، ئانام ئۆلۈپ كەتكەن، — قىزنىڭ كۆزلىرىدىن ئونچىدەك ياشلار تۆكۈلدى، — ئۆگەي ئانام بەك زۇلۇم سېلىپ بولالىقمىنى قويمىدى، شۇڭا قېچىپ چىققان.

— كېيىنچە دادىڭىز كېلىپ غوڭغا كۆتۈرسە قانداق قىلىمىز؟ — ئىش - ئوقەتكە پىشىپ قالغان ئابدۇسەمەت ئاقىۋىتىدىن ئەنسىرىگەندى، — «ئۆز ئىختىيارىم بىلەن كەلگەن، دەڭا - دەستۇرۇم يوق» دەپ تىلخەت قىلىپ بېرەلەمسىز؟

— خەت بىلمەيمەن.

— ھەي، نېمانچىۋالا ئاسماقچىلاپ سوراق قىلىپ كەتتىڭ؟ ئەمدىلا ئون ئالتە ياشقا كىرگەن قىز تۇرسا، — مۇئەتتەرخان ئورنىدىن تۇردى، — ئەمىسە شۇنداق بولسۇن، ئادەم

يېتىشمەيدۇ، دەپ قاقشايتتىڭلارغۇ، مەن كەتتىم.

مۇئەتتەرخان ئۇزاپ چىقىۋېتىپ ئىشىك ئارقىسىدا تۇرغان قىزغا تىكىلىپ قالدى. قىزنىڭ ئاپىقى يۇمىلاق يۈزى سوغۇقتا قىزىرىپ كەتكەن بولۇپ، بېغىررەڭ يۈڭ ياغلىقىدىن چىقىپ تۇرغان بۇجغۇر چاچلىرىنى، ئۇزۇن كىرپىكلىرىنى قىروۋ باغلىغانىدى. بەرنا سىيماسىغا يېپىشىپ كەلگەن يېشىل پەلتوسى ئۇنى تېخىمۇ ئوماق كۆرسىتىپ تۇراتتى. قىز يېقىملىقىنا كۈلۈپ قويدى. بىراق، ئوغلىنى بىرنەچچە قېتىم ئىزدەپ كەلگەن مۇئەتتەرخان بۇ قىزغا شۇنداق ئالايىدىكى، ھېچقانداق روھىي تەييارلىقسىز تۇرغان بىچارە قىز ھودۇققىنىدىن ئۇجۇقۇپلا كەتتى. ئانىسىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇزىتىپ چىققان ئابدۇسەمەتمۇ دىمىقىپ يەرگە قارىدى. مۇئەتتەرخان ھەر ئىككىسىگە كۆزلىرىنى مىختەك قاداپ، ئاستا كېتىپ قالدى.

— ۋەيەي، ئاپىكىزنىڭ ئەلپازى نېمانداق يامان؟ — قىز ئۇزاپ كەتكەن مۇئەتتەرخاننىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قويدى، — شۇنداق قورقۇپ كەتتىم، يا بىزنىڭ ئىشىمىزنى بىلىپ قېلىپ، شۇنداق قىلامدۇ؟

— بىلسە بىلمەمدۇ، چاتىقىمىز نېمە، — ئابدۇسەمەتنىڭ ئانىسىغا خىلىلا ئاچچىقى كەلگەندى، — ئالجىپ قالغان سەپرا، ئاشخانىدا سەن ـ پەن دېيىشىپ قالغان، شۇنىڭ دەردىنى ئالمامدۇ.

— مۇنداق دەڭ، سىزمۇ ئاپىكىز بىلەن تەڭ تۇرمىسىكىز بولمامدۇ، ئۇ دېگەن ئانا تۇرسا، — قىز ئابدۇسەمەتنىڭ ئامالسىزلىقتىن دېگەن يالغىنىغا ئىشەنگەندى، — سىز ھەرگىز ئاكىكىزغا ئوخشىمايسىز، مىجەزىكىز چۈس، قوماچتەك ئېتىلغىلى ئاران تۇرىسىز. تېخى ئاپىكىزنى سەپرا دەپ تىللايسىز.

— بولدى، خاپا بولماڭ، قارىكا تۇمشۇقلىرىكىزنىڭ دومسىيىپ كەتكىنىنى، — قىزنىڭ مۇئەتتەرخاندىن ئەدەپ يەپ

تۇرۇپ يەنە ئۇنىڭ تەرىپىنى ئالغانلىقىدىن ئابدۇسەمەت سۆيۈنۈپ كەتتى، ــ ھە، روشەنگۈل، كېلىپ قاپسىزغۇ، مەن تېخى ئىشتىن چۈشۈپ سىزنى ئىزدەپ بارماقچىدىم.

ــ ئەرزىمەسلا بىر ئىش، قاراڭ، ــ روشەنگۈل پىسكىدە كۈلدى، ــ ياشلار كۈلۈۋىدا بۇگۈن كەچ پاكىستاننىڭ كىنوسىنى قويىدىكەن، بارىلىمۇ؟

ــ بارىلى، مەن ئىشتىن چۈشكۈچە بىلەت ئېلىپ قويۇڭ، ــ ئابدۇسەمەت يانچۇقىغا قول سالغاندى، روشەنگۈل دەرھاللا ئۇنى توستى.

ــ بولدى، مەندە بار، بۇگۈن مائاشىم چىققان.

ــ مېنى بىر مېھمان قىلاي دەپسىز ــ دە، جېنىم، ئالتۇنۇم، ئاپىپىقىم، ئانۇش ــ ئانۇش...

ئابدۇسەمەت روشەنگۈلنىڭ مۇزلاپ كەتكەن يۈمران ئېڭىكىنى تۇتۇپ ئەركىلەتكەندى، قىز ئۆتكەن ــ كەچكەنلەرگە يالتىنىدە قارىدى ــ دە، ئۇنىڭ قولىنى ئاستا چۈشۈرۈۋەتتى.

ــ بولدى، سەتلەشمەڭا، قېلىن تەرسا.

قىز ئۇششاق دەسسەپ كېتىپ قالدى. ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ ھەجايغىنىچە قالدى. روشەنگۈل راست دەيدۇ. ئابدۇسەمەت ئاكىسىغا ھەرگىز ئوخشىمايدۇ. ئەنزەر ياۋاش، مۇلايىم، ئانىسىغا بولغان ھۆرمەت ــ ئەقىدىسى چەكسىز، ئايىغىدا قۇرت ئۆلمەيدىغان بالا. مۇئەتتەرخان ژارقىرىسىمۇ، تىللىسىمۇ، ھەتتا قولى تېگىپ كەتسىمۇ ئانىكۇم ــ مۇنىكۇم بولۇپ باش ئېگىپ تۇرىدۇ. دىتىغا ياقمايدىغان گەپلەرنى قىلىپ تەتۇرلۇك قىلسىمۇ «خوش، ئانا، سىلى ــ ئۆزلىرى...» دېگەندەك تەكەللۇپ سۆزلەر ئاغزىدىن مارجاندەك تۆكۈلۈپ تۇرىدۇ. ئەمما، ئىنىسى ئۇنىڭغا ھەرگىز ئوخشىمايدۇ. ئابدۇسەمەت غۇرۇرىغا تېگىدىغان گەپ ــ سۆزلەر ياكى ئەقلىگە سىغمايدىغان ئىشلارنى كۆرگەندە ئانىسىغىمۇ يۇز ــ خاتىر قىلىپ ئولتۇرماي: «ئادەمدەك گەپ قىلسىلا،

ئانا»، «نېمانداق پەلىپەتىش گەپلەرنى قىلىدىلا دەيمەن، نومۇس قىلمامىلا»، «قويسىلا، ئۇنداق گەپلىرىگە كىم خۇشتار» دەپ گۇركىرەيتتى. ئەگەر ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسىنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرى، خۇي ـ پەيلى، ياشاش مىزانلىرىنى سېلىشتۇرسىڭىز، ئەنزەر تىنىق كۆل سۈيى بولسا، ئابدۇسەمەت شاۋقۇنلۇق دەريا، ئۇنىڭ بىر قولىدا ئوت، بىر قولىدا سۇ. ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، قەھرىمۇ بار، زەھىرىمۇ بار. قارىڭ، يىگىرمە ئۇچ ياشلىق بالا بىر ئاشخانىنى ئېچىپ ـ جېچى بىلەن باشقۇرۇپ كېتىۋاتامدۇ؟! ئۇ ئېلىم ـ بېرىم ئىشلىرىدا كەسكىن بولۇپلا قالماي، بەلكى ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتىمۇ ئوچۇق ـ يورۇق، تارتىنىپ ـ قورۇنۇپ ئولتۇرمايدۇ. كىچىككىنە مەنپەئەتنى دەپ يالغان سۆزلىمەيدۇ، ئىچىدە غۇم ساقلىمايدۇ. شۇڭا، ئابدۇسەمەت روشەنگۈل بىلەن تونۇشۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا قەستەن قەشقەر شېۋىسىدە سۆزلەپ:

ـــ خېنىم، سەمىلىرىگە سېلىپ قويماي، مەن قەشقەرلىك جۇما. كېيىنچە تۇخۇمنىڭ سېرىقى ئىككى چىقىپ قېلىپ، «ئانام ئۇنىمىدى» دەپ تىلىمىزنى چاينىساق بولمايدۇ، دەيمەن، ـــ دېگەنىدى.

ئۇنىڭغا جاۋابەن شوخ روشەنگۈلمۇ:

ـــ قەشقەرلىكمۇ مۇسۇلماندۇ؟

ـــ مېنە، ئۆزلىرى تۇمۇچۇقتەك چىرايلىقكەنلا، تىللىرى نېمانداق ھېڭدىن سېپىق؟

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا، ـــ روشەنگۈل كۈلۈپ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى، ـــ سىز قەشقەرلىكچە سۆزلىسىڭىز ئەجەب غەلىتە ئاڭلىنىدىكەن. مەن سىز بىلەن تونۇشقانلىقىمغا تۇز سۆزلەيتتىڭىز، ئەجەبا بۇگۈن قەشقەرلىكچە سۆزلەپ قاپسىز.

ـــ مانا، مانا دېمىدىمما، قەشقەرلىك مايماق سۆزلەمدىكەن؟

ـــ ۋاي خۇدايىم، غۇلجىلىقتەك سۆزلەيتتىڭىز دېمەكچىدىم، ـــ روشەنگۈل قىزىرىپ كەتتى، ـــ بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈش

دېگەن يوْرت، مىللەت، ۋەتەن ئايرىمايدىكەن. مەن تولوْق ئوتتوْرا مەكتەپتە ئوقوْغان چاغلىرىمدا بىر كىتابتا كوْرگەن.

ــ مانىكا شوْنداق ئەمەسما، ــ ئابدوْسەمەت قىزىقچىلىقىنى توختىتىدىغاندەك ئەمەس ئىدى، ــ ئوْزلىرى تېگىمەن دېگەندىن كېيىن بوپتوْ ئېلىپ قويماي، ئوْنى ــ بوْنى يەپ سەمرىپ قالارلا.

ــ ئوْلوْك، گېپى سېسىق...

شوْ چاغدا ئىككىسى تەڭلا كوْلوْشوْپ كەتكەنىدى. مانا قاراڭ، ئوْلار ئوتتوْرىسىدا نە تارتىنىش، نە تەكەللوْپ، نە سوْلكەت يوق. ئەسلىدىمۇ موْھەببەت ئوْز تەبىئىيلىكىنى، ساپلىقىنى، رەڭدارلىقىنى ساقلاپ قالغىنىدا ئەنە شوْنداق تاتلىق بولىدوْ. ئەمما، ئەنزەرنىڭ موْھەببىتى ئوْزگىچە نەپس بولوْپ، ئوْ خوْددى يەر ئاستىدىن سىرغىپ چىققان سوْزوْك بوْلاق سوْلىرىدەك يوشوْروْن، پىنھان ھەم سىرلىق ئىدى.

ئابدوْسەمەت ئاكىسى بىلەن گوْلبانوْمنىڭ ئوتتوْرىسىدا بولوْۋاتقان توْرموْش سوروْقچىلىقىنى كوْردى. راست، تارتقان دېشوْارچىلىقى ئاز ئەمەس. شوْنداق تورۇقلوْق ئوْلار ئوْز تەقدىرىنى ئويلىماي ئانىلىرىنى دەپ قايتىپ كەلدى. ئەمما، ئانىلار ئوْلارنى ئويلىدىمۇ؟ ياق، ئويلاش ئەمەس، بەلكى ئوْزلىرىنىڭ پەس ئارزۇ ــ ھەۋەسلىرى يولىدا قوْربانلىق قوي قىلىشتى. كونىلاردا: «ئاتا ــ ئانا بەخت ياسىمايدوْ، تەخت ياسايدوْ» دېگەن گەپ بارغوْ. بوْ، تويىنى قىلىپ ئوْيدىن ئىبارەت تەختكە ئولتوْرغوْزوْپ قويىدوْ، دېگەنلىك، ئەلۋەتتە. بەختىنى بولسا قىز ــ ئوغوْللار ئوْزلىرى ئەجىر قىلىپ ئىزدەپ تاپىدوْ. مانا خوْلاسە كالام نېمە بولدى؟ ئەنزەر ھەم گوْلبانوْملار بىر يىللىق ئەر ــ خوتوْنلار بولوْپ قالدى. بوْمۇ مىڭبىر موْشكوْلات ئىچىدە قولغا كەلگەن ۋاقىتلىق ئامەت! شوْنداق ئىكەن، نېمە ئوْچوْن بىرنەچچە يىل، ھەتتا مەڭگوْلوْك بولسىمۇ بەختكە ئېرىشىشنى ئويلىمايدوْ؟ بوْ ئىشلار ئابدوْسەمەتنىڭ كاللىسىدىن ئوْتمەيدوْ. پەقەت: «نېمە ئوْچوْن

ئۇلار جۇرئەتلىك ئەمەستۇ» دېگەن سوئالنى كۆڭلى غەش هالدا ئويلايدۇ.

ئابدۇسەمەت ئىككى ئوتتۇرىدا بولغان جېدەل ـ غوۋغالارنى كۆردى، ئانىسىنىڭ قەسەملىرىنى ئاڭلىدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇ تەپ تارتماي، ئالدى ـ ئارقىسىغا قارىماي، چىرايى تاتارماي دۆلەتباغ مەھەللىسىدىكى تارانچى قىزى روشەنگۈلگە تەقدىرىنى باغلاپ قويىدۇ. ئانىسى ئاكىسىنىڭ بېشىغا سالغان بالايىبەتتەرلەرنى ئۇنىڭ بېشىغا سالماسمۇ؟! ئۆلىمەن ـ ئۆچىمەن دەپ ئۇششۇقلۇق، كۆكەرمىلىك، ئۆكتەملىك قىلماسمۇ؟ قىلىدۇ! لېكىن، ئابدۇسەمەت قورقمايدۇ. ئۇنىڭدا ئەنە شۇنداق ئۆزىگە ئىشىنىش شىجائىتى بار. ئۇ پەقەت ۋاقىت ـ سائەتنىڭ پىشىپ يېتىلىشىنى كۈتۈۋاتىدۇ. ۋاقتانۇاق يېتىپ كەلگەندە ھەرقانداق بېسىم، قورقۇتۇش، ئاچچىقلاش، تىل ـ تاياق ئۇنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇرالمايدۇ. ئۇ كۆكرەك كېرىپ جەرەستاندا ئۆز گېپىنى قىلىدۇ. قىزىق گەپ، كىم ئېيتالايدۇ «مۇئەتتەرخاننىڭ هايات چىرىغى ئۆچمەيدۇ» دەپ؟ كىملەر كەتمىگەن بۇ دۇنياتى تاشلاپ. كېتىشتى، كېتىشتى، خەۋىرى بولدىمۇ؟ ياكى يەر ئادەم يەپ تويۇپتىمۇ؟ ! ئەمدى ئانىسى ئۇنى ئۆز كېچىكىگە كىرگۈزۈپ قويۇپ خاتىرجەم كۆز يۇمغىنى بىلەن ئابدۇسەمەتنىڭ كۈنلىرى خاتىرجەم ئۆتەرمۇ؟ ئۇنىڭ يېگىنىدىن يېمىگىنى كۆپ، كىيگىنىدىن كىيمىگىنى كۆپ، كۆرگىنىدىن كۆرمىگىنى، ئويلىغىنىدىن ئويلىمىغىنى تولا. شۇنداق، كەلگۈسى كۈنلەر ئۇنىڭغا ساقلاپ تۇرۇپتۇ. پاھ! ئاشۇ ساخاۋەتلىك كۈنلەرگە ئۆزى ياخشى كۆرگەن، دىلىدىن تەخىرسىز سۆيگەن، يۈرەك پارىسى، مەھبۇبى بىلەن بىللە بارسا، بىللە ياشىسا، بىللە كۈلسە، ئۇلار ئۇچۇن دوزاخ جەننەتكە ئايلانامدۇ؟! توغرا، دوزاخ ئازابىدەك دەشۋارچىلىقلار ئۇچقۇنچە بىلىنمەس!

ئابدۇسەمەتنىڭ «ئانام نېغمەتكام بىلەن توي قىلسا بەك پەيزى بولاتتى» دېگىنىنىمۇ ئوقۇرمەنلەر ئوبدان چۈشىنىدۇ. ئۇ چاغدا مۇئەتتەرخاناڭ ئاغزى ئېتىلىدۇ. بولمىسا بىر ئوغۇل بالا ياش ئانىسىنى ئەرگە سايە قىلامدۇ؟! بۇمۇ ئۆز بەختىگە ئېرىشىش ئۈچۈن كىرگەن تارچۇق يول. ئەگەر بۇ ئىش رويابقا چىقمىغىنىدا ئابدۇسەمەتكە بىرلا ئامال قالىدۇ. ئۇ بولسىمۇ «پارتلاپ چىقش، پەشنى قېقىپ كېتىش، ئاننىدىن كېچىش».

... ئاشخانا ئىشىكى ئالدىدا خىيالغا پېتىپ قالغان ئابدۇسەمەت كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە مەھبۇبى روشەنگۈلنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ جاھانىنى بىر تاسقاپ چىقتى. ئەگەر قورۇما قورۇۋاتقان ئاكىسى: «ئابدۇسەمەت، قېنى سەن؟» دەپ ۋارقىرىمىغان بولسا ئۇ ئورنىدا قاچانغىچە تۇراتتىكىن؟!

* *

قىشقىچە ئۆيىدە ماشىنىچىلىق قىلغان گۈلبانۇمنىڭ قورسىقى بارغانسېرى كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. ئۇ ئەنزەر ئېلىپ بەرگەن ماشىنىدا ئولتۇرۇپ پات - پات قورسىقىنى سىلاپ قوياتتى. يۇز - مەڭزلىرىگىمۇ قوڭۇر رەڭ داغلار چۈشكەن بولۇپ، بۇ ئانىلىق بېشارەت چېچىكى ئىدى. ئاپىسى ئارىلاپ كېلىپ، ئىسسىقمۇ ئەمەس، سوغۇقمۇ ئەمەس ئىلمان چىراي بىلەن: «سەندىكى ئالامەتلەرگە قارىغاندا قىز تۇغىدىغان ئوخشايسەن» دەپ قويانتى. مەيلى قىز بولسۇن ياكى ئوغۇل، بۇ گۈلبانۇم بىلەن ئەنزەرنىڭ قىسقىغىنا ھەسرەتلىك مۇھەببىتىنىڭ يادنامىسى، ئەلۋەتتە. شۇڭا، ھەر ئىككىلىسى خۇشال بولۇشى، ئاتا - ئانا بولۇشتەك ئۇلۇغلۇقتا نائىل بولغىنىدىن ئۆزلىرىنى جاھاندىكى ئەڭ بەختلىك ئادەملەردىن دەپ بىلىشى كېرەكقۇ؟! ئەمما، خۇشاللىقى كۈندىن - كۈنگە ئوتقا چۈشكەن مايدەك ئېرىپ يوقىماقتا ئىدى. گۈلبانۇمنىڭ قورسىقى

يوغىنىغانسېرى ئۇلارغا قانداقتۇر خەۋپ، بالايى ـ قازا، يىرتقۇچ مەخلۇق يېقىنلىشىۋاتقاندەك چىرايلىرىنى ئەندىشە، ۋەھىمە، قورقۇنچ باساتتى. ئۇلارنىڭ غەم باسقان يۈزلىرىدىن «مۇشۇ بالا بىر كۈن بولسىمۇ كېيىن تۇغۇلسا، بولسا تۇغۇلماي مەڭگۈ قورساقتا تۇرسىكەن» دېگەن ئالامەتلەرنى بىلىۋالماق ئانچە تەس ئەمەس ئىدى. ئۇلارنى بۇنچىۋالا ناگىھان ھالەتتە قىينىۋاتقىنى بىر يىللىق سۈرۈكلا ئەمەس، بەلكى ھەر ئىككى ئانىنىڭ ئوخشىمىغان ئۇسۇلدا بالىلىرىغا كەلتۈرۈۋاتقان تىل ـ ئاھانەت، تەنبىھ، خورلۇقلىرى، تۆگىمەس نەسىھەتلىرى ھەددىدىن زىيادە كۆپىيىپ كەتتى.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم قاچقاندىن كېيىن گۈلسۇمخانىڭ بايكۆلدىكى ھەدىسى شەرىپىخان بىرنەچچە خوتۇننى باشلاپ كىرىپ، ئاغزىنى بولۇشچە قويۇپ بېرىپ، سىڭلىسىنى ھەم گۈلبانۇمنى ئاغزىغا كەلگەننى دەپ تىللاپ، تويلۇق تاۋقىنى غالۋاراپ ئاچىقىپ كەتكەنىدى. ئۇلار: «كۆرۈپ قوي، قىزىڭ بۇزۇق قاچقان بولسا ھادىلغا تىرناقتا توختىغۇدەك قىز ئېلىپ بېرىمىز» دېگەن سۆزىنى ئەمەلدە كۆرسىتىش ئۈچۈن ئۇزاق ئۆتمەيلا ئوغلىنىڭ ئىككىنچى جۈۋان تويىنى قىلغانىدى. بىراق، ھادىل خوتۇنى بىلەن ئۈچ ئاي ئۆي تۇتالمىدى. بىر كۈنى ھاراق ئىچىپ كىرىپ شۇنداق دەسسەپ ـ چەيلەپ ئۇردىكى، خوتۇنىنىڭ بىر قولى بىلەن ئىككى قوۋۇرغىسىنى سۇندۇرۇۋەتتى. شەرىپىخانىڭ جەددى ـ جەمەتى سوتتا بىرەر ئايدەك سوتلىشىپ دوختۇر پۇلى، تۇرمۇش راسخوتى دېگەندەك بىرمۇنچە تۆلەم تۆلەپ ئاجراشتى. ئەمدى گۈلسۇمخان بولسا «تىللىسىمۇ، ئۇرسىمۇ ئۆز قېرىندىشىم» دېگەن ئەقىدە بىلەن قىشچە بايكۆلگە قاتىرىدى. «ۋاي ھازىر قىزىم گۈلبانۇم بەكمۇ پۇشايمان قىلدى. پەقەت ئۇ بالا تۇغۇۋالغۇچە بۇ ئۆيدە تۇرۇپ ئاندىن ئاجرىشىمەن» دەۋاتىدۇ، دېگەندەك يالغان ـ ياۋىداق گەپلەر بىلەن ئۆچكەن ئوتلارنى پۈۋلەپ ياندۇرماقتا ئىدى. گۈلسۇمخانىڭ بۇنداق

خېمغا يېنىۋېلىشىمۇ تاسادىپىي ئەمەس ئىدى. ئارىلىقتا مۇئەتتەرخان كېلىپ دېمىگەن - ئەتمىگىنى قالمىدى. ئۇ دىۋانە، قەلەندەر، كوچا سۈپۈرىدىغان پاسكىنا دېگەندەك ھاقارەتلەرنى ياغدۇرۇۋەتتى. مانا شۇنىڭدىن باشلاپ جەھلى قاتقان گۇلسۇمخان بايكۆلگە بېرىپ بۇزۇلغان نىكاھنى ئەسلىگە كەلتۈرمەكچى بولدى. بۇ ئىش ھادىلغا موكلا ياقتى.

ھادىل بىر قېتىم تىراكتور زاپچاسلىرىنى ئېلىش ئۈچۈن شەھەرگە كىرىپ چوپچوڭلا بولۇپ قالغان گۇلبانۇمنى كۆرۈپ قالدى. شۇنىڭدىن تارتىپ ھەر قېتىم شەھەرگە كىرگەندە «كىچىك ئاپا، سېنى يوقلاپ كەلدىم» دەپ بىرەر پىيالە قايماق، سۈزمە قاتارلىق نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ كېلەتتى، ئاندىن: «كىچىك ئاپا، ئاپام بىلەن بىر قورساق قېرىنداش تۇرۇپ بىر - بىرىڭلارنى يوقلاشمايسىلەر، بولمىسا ئاپام كۈندىلا سېنىڭ گېپىڭنى قىلىدۇ. قېرىنداش — قېرىنداشنىڭ قاياشى دېگەن گەپ بارغۇ. پات - پات گۇلبانۇمنى ئېلىپ بېرىپ مېھمان بولۇپ كەت» دېگەندەك ياغلىما گەپلەرنى قىلاتتى - دە، ياغاچ پۇتنى غىچىرلىتىپ، دىڭگۈس - دىڭگۈس ماڭغىنىچە چىقىپ كېتەتتى.

گۇلبانۇمنى قاچتى دەپ ئاڭلىغان ھادىل نەچچە كۈنلەرگىچە خۇددى ئاچچىق ياغ ئىچىۋالغان موزايدەك تېپىرلاپ كەتتى ھەم زادىلا ئۇنتۇيالمىدى. شۇڭا، ئۇ كىچىك ئاپىسىنىڭ خەۋىرىدىن بۆلەكچىلا خۇشال بولۇپ، ئاپىسىغا دېگەنمۇ نېمە، گۇلسۇمخان كېيىنكى قېتىم چىققاندا، شەرىپىخان:

— بوپتۇ، ھادىلجان بالامۇ قىزىڭنىڭ يۈزسىزلىكىنى كۆڭلىدىن چىقىرىۋېتىپ ئاجراشقۇچە ساقلايدىغان بولدى، — دېدى. بۇ جاۋابتىن خۇددىنى يوقاتقان گۇلسۇمخان ھەر قېتىم گۇلبانۇمنى يوقلاپ كەلگەندە ھەدىسى شەرىپىخانىنىڭ ئائىلىسىنى، رېمونتچى ھادىل پىيەنچۈكنى ماختاپ ئاغزىدىن كۆپۈك قاياپ كېتەتتى.

— ۋاي خۇدۇيۇم، ئالتاۋۇسكى نەسىلنىڭ كالىلاردىن ئىككى

سىيىر ساغىدىكەن، سۈت - قايماق دېگەن تالقان تۆكتىكىن ئىچەمسەن، يوق. ھەدەم قىزى بىلەن كىچىك كېلىننىڭ ئۆيلىرىگە ئەتىگەندە بىر كورىدىن سۈت سۈنۈپ بېرىدىكەن. ئۆيلىرىدە تاغار - تاغار ئاشلىق، ئامبارلىرىدا سەي - كۆكتات دېگەن زاپاس، قويلىرى مەرىشىپ تۇرغان، ئىتلىرى قاۋاپ، توخۇ - تۇمانلىرى قاقاقلىشىپ دېگەندەك ئەلۋەكچىلىك، تېخى ھادىلجاننىڭ دۇكىنى ئالدىدا ماشىنا، تىراكتور، ۋېلىسىپىتلار دۈيلىنىپ كەتكەن، پۇلىنى سۈدەك خەجلەيدىكەن...

گۈلبانۇم بۇ گەپلەرنىڭ ئورانىدىن ئاپىسىنىڭ نېمە دېمەكچى، قانداق غەرىزى بارلىقىنى بىلمەمدۇ؟ ئەلۋەتتە بىلىدۇ. بىراق، ئۇ سۈكۈت قىلىپ ئاڭلايدۇ. قورسىقى يوغىناپ، ئۆزى ئېغىرلىشىپ، نەپەسلىرى چوڭقۇرلاشقاندىن بېرى ئۇنىڭدا بۇ چاغقىچە كۆرۈلمىگەن تەمكىنلىك، ئېغىر - بېسىقلىق، سالماقلىق ھالەتلىرى پەيدا بولدى. شۇنداقتىمۇ، سەۋر - تاقەتنىڭ چېكى بولىدۇ. چىداپ - چىداپ تاشمۇ بىر كۈنى ۋاككىدە يېرىلىدۇ دېگەن گەپ بار. ئاپىسى تولا ئەرزۇيلەپ كەتكەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە گۈلبانۇم بىردىنلا چېچىلىپ قالدى.

— ئاپا، مېنىڭ ئالدىمدا باشقا ئەرلەرنىڭ گېپىنى قىلما. مەن دېگەن ئەرلىك ئايال، — گۈلبانۇم سۈلكەت قىلىپ ئولتۇرمىدى، — ئەمدى قايتا ئەرگە تەگمەيمەن. ئەنزەر بىلەن ئۆتكىنىم ئۆتكەن. سەن باشقىلارنى ماختاپ كۆككە كۆتۈرگىنىڭ بىلەن قېتىمغىمۇ ئالمايمەن، غېرىب مويۇم تەۋرەپمۇ قويمايدۇ.

— سەن قىلغان لەۋزىڭدىن يېنىۋالماقچىمۇ - ھە؟ بىر يىللىق ۋەدە بىلەن، بالا يەرگە چۈشۈۋالغۇچە ئۆيى تۇتىمەن دېمىگەنمىدىڭ؟ — گۈلسۈمخان قاتتىق چالۋاقاپ كەتتى، — سەن مېنىڭ يۈزۈمنى پوق قىلماقچىمۇ؟ ھەدەم قىلغان رەسۋاچىلىقلىرىڭنى كۆڭلىگە ئالماي كېلىن قىلىۋالماقچى بولۇۋاتسا، ھادىلجان ساڭا ساقلاپ تۇرسا، ئەمدى يەنە نېمىگە تىلىڭنى چاينايسەن؟

— توغرا، مەن ئەنزەر بىلەن توي قىلالماسلىقىمدىن ئەنسىرەپ شۇنداق دېگەن. ئەمدى توي قىلىۋالدىمۇ؟ ھەرگىز ئاجراشمايمەن.

— پوق يەپسەن، ھېلىقى قاشقالىق خوتۇنىنىڭ ئۆتكەتىده ھويلىغا بېسىپ كىرىپ سالغان خورلۇق، ئىپلاس ھاقارەتلىرىنى ئۇنتۇپ قالدىڭما؟ قېنى ۋاقتانىۋاق كەلسۇن، قانداق ئاجراشتۇرۇۋېتىمەنكىن، — گۇلسۇمخان غەزەپىنى باسالمىدى، — ئۇ خەققە نېمانچە شەيدا بولۇپ كەتتىڭكىنتاڭ. ئەنزەر دېگەن ئوغرى ئىسسىقلىق قىلىپ سېنى ئۆزىگە رام قىلىۋالغانلىقى ئېنىقلا تۇرمامدۇ. خەپ، ئۇ خەق ئوقۇتقان داخانىنى مەنمۇ تاپالايمەن. شۇنداق ئوقۇتايكى، ئېرىڭنى كۆرسەڭ نىجاسەتنى كۆرگەندەك سەسكىنىپ كېتىدىغان بولىسەن.

— ئاپا، بۇ ئاسانلىغۇ، سەن داخان ئىزدەپ ئاۋارە بولغۇچە، — گۇلبانۇم زەردىسى بىلەن كۈلدى، — ئاۋۇ ھادىل دېگەن ھاراقكەشكە دەپ قويساڭ، شۇلا ئىسسىقلىق قىلسا بولمامدۇ. مەن ئۆز ئايىغىم بىلەن ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىۋالسام.

— سەن تېخى مېنى مەسخىرە قىلغۇدەك بولدۇڭمۇ؟ ھوي جۇۋاينىمەك، — گۇلسۇمخان گېپىنىڭ ئاخىرىنى چۈشۈرەلمىدى.

گۇلبانۇم قورسىقىنى تۇتقىنىچە، چىرايى سارغىيىپ تىكىش ماشىنىسى ئۈستىگە بېشىنى قويدى. ئۇنىڭ قورسىقى مۇجۇپ بالا قاتتىق تەۋرەپ كەتكەنىدى.

قورقۇپ كەتكەن گۇلسۇمخان بىردەمدىلا چاي دەملەپ ئىچۈردى. قىزىنى كارىۋاتقا ياتقۇزۇپ، قورساق، پۇتلىرىنى سىلاپ، چېكىلىرىنى ئۇۋۇلىدى. بىر چاغدىلا پاللىدە كۆزىنى ئاچقان گۇلبانۇم زەئىپ كۈلۈمسىرەپ:

— رەھمەت، ئاپا، سىزنىڭ قوللىرىڭىزدا بىر خىل سېھىرلىك خىسلەت بار، شۇنداق ھۇزۇرلاندىم. توۋا يېپىيېڭىلا

بولۇپ قالدى دېسە، ــ دېدى.

ــ ۋاي قىزىم، سېنى ئويلىمايدىغان بىرەر كۈنۈم يوق، ــ گۈلسۈمخانناك كەيپى ئورنىغا چۈشۈپ ئاستا سۆزلەشكە باشلىدى، ــ مەن سەندىن نۇرغۇن ئىشلارنى يوشۇرۇپ كەلدىم. ھېلىقى مۇئەتتەرخان دېگەن خوتۇن مېنى دۆشكەلەپ، ئىتنى قوغلىغاندەك سالغان خورلۇقلىرىنى، مېنى جىن - ئالۋاستى، سېنى «ئوغلۇمنى ئازدۇرغان بۇزۇق، رەسۋا، غۇنجىن» دەپ تىللىغانلىرىنى دېگىنىم يوق. توغرا، سېنىڭ ھامىلدار بولۇپ قالغانلىقىڭ مەلۇم بولغاندا، ئەنەيتۇللا ئاكاڭنىڭ نەسىھەتلىرىنى، ئابدۇسەمەتنىڭ «خۇدانىڭ ئىرادىسى» دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ: «بوپتۇلا، ئاسمانغا مىخ قېقىپ نېمە قىلاي» دېگەن ئويغا كەلگەنىدىم. ئەمما، چاۋاك ئىككى قولدىن چىقىدىكەن، قىزىم. مۇئەتتەرخانىنىڭ بىشەملىكلىرى، غالۋاراپ كېلىپ تىل سېلىشلىرى مېنى غاپىل ئۇيقۇدىن ئويغاتتى. زادى سېنى ئاجراشتۇرۇۋەتمىسەم ئۆمۈرۋاقى كۆڭۈل ئاغرىقىدىن قۇتۇلالمايدىكەنمىز. سەنمۇ زورلاپ تاڭغان ئېتىبارسىز كېلىن بولۇپ قالىدىكەنسەن. ئويلاپ كۆر، ئارىمىزدا مانا شۇنداق ھايا - نومۇس، ئىززەت - ھۆرمەت قالمىغان تۇرسا، مەن ئۇلار بىلەن قانداقمۇ تۇغقانچىلىق قىلاي؟ ھۇ - ھۇ - ھۇ...

گۈلسۈمخان ھۆڭگىرەك ئېتىپ يىغلىدى. ئۇنىڭ «قانداقمۇ تۇغقانچىلىق قىلاي» دېگەن سۆزى گۈلبانۇمنى ئويلاندۇرۇپ قويدى. ئەلۋەتتە، ئەنزەر بىلەن بىر ئۆيدە ئولتۇرغانكەن، ھېيت - ئايەم، روزى - رامزاندا ئاتا - ئانىنى يوقلايدىغان گەپ. قۇدىلار ئۆزئارا ھېيتلىشىپ، پەتىلىشىپ ئىزدىشىدىغان قائىدە - يوسۇنلارمۇ بار. بولۇپمۇ ئۆلۈم - يېتىم، نەزىر - چىراغلاردا «ھالىڭ نېچۈك» دېمىگەن تۇغقانىنى مۇسۇلمان دېگىلى بولامدۇ؟ ئەمدى قېچىپ كېتىپ كۆزدىن يوقالسىغۇ ئۇنىڭ يولى باشقا، لېكىن كونا

ئەقىدىلەرنى مۇقەددەس بىلىدىغان بۇ ئىككى ئاق كۆڭۈل، باغرى يۇمشاق ئەر - خوتۇنلار ئانىلىرىدىن ئۇزاق مۇددەت ئايرىلىشقا يۈرىكى چىدارمۇ؟ ئالدىنقى قېتىممۇ سەھرادا ئانىلىرىدىن ئەنسىرىشىپ، سېغىنىپ قىرىق كۈن بولغۇچە يېنىپ كېلىشمىدىمۇ؟ ئەمدى بۇنىڭدىن باشقا چىقىش يولى يوقمىدۇر؟ ئاھالە كومىتېتىغا ياكى قانۇنغا بارسا بۇ جاھىل ئانىلار: «دەريا ئۆزۈمنى تاشلايمەن، ئېسىلىپ ئۆلۈپ بېرىمەن» دەپ قورقۇتۇۋاتسا، ھېچنېمە دېگىلى بولمايدۇ. جاھىللىق، مەنمەنلىك، يۈرتۇازلىق قېنىغا سىڭىپ كەتكەن بۇ خوتۇنلار يۈز - ئابرۇيىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بولسىمۇ جېنىنى سېلىپ بېرىشى مۇمكىن.

گۈلسۈمخان قىزىنى يوقلىغان بولۇپ ھەر كەلگىنىدە مۇشۇنداق بېسىملارنى ئىشلىتىپ گۈلبانۇمنى بىئارام قىلىۋاتقان كۈنلەردە، مۇئەتتەرخانامۇ ئەنزەرگە قىرىچە - يېنىچە تېگىپ، بىر گېپى مىخ، بىر گېپى زىخ بولۇپ سانجىلاتتى.

— ھەي غۇلجىلىقنىڭ يالىقىغا دۈم چۈشكەن لالما، — دەيتتى مۇئەتتەرخان ئەنزەرنىڭ يۈزىچە، — ھېلىقى ئالۋاستىڭ تۇغاي دېمەمدا، ئەجەبمۇ چۈشمەسكە كەتتى ئۇ شۇم.

ياۋاش ئەنزەر ئۇندىمەيتتى، پەقەت ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولغان بولۇپ ئاڭلىماسقا سالاتتى، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئانىسىغا سۆز ياندۇرمايتتى. ئۇ گەپ قىلماي قانچە جىمىۋالغانسېرى مۇئەتتەرخان تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ كېتەتتى. ئۇ بارماقلىرىنى پۈكۈپ ساناپ:

— يەنە ئىككى ئايدەك قاپتۇ. بۇ بىتەلەي شۇم تۇغۇلسا، ئانىسىغا بۈيرۇشى ئېنىق. سوغۇق زەللە خوتۇنۇڭ بىلەن ئاۋۇ دېۋانە قېرى ھەر ئايدا بېقىش ھەققى ئېلىپ بىزنى ئوپئوڭايلا ئەپلەيدىغان بولدى - دە، — دەپ كۆزلىرىنى بىر قىسمىلا چەكچەيتىپ قويىاتتى.

ئەنزەر سەھرادىن قايتىپ كەلگەندىن بېرى يالىغان

ئۇستامنى كەتكۇزۇۋېتىپ، ئاكا ـ ئىنى ئىككىسى ئاشخانىنىڭ تاماق ئېتىش، قورۇما تەييارلاش ئىشلىرىنى قىلاتتى. ساباھەت بىلەن گۈلنىسا ئىككىسى تاماق توشۇش، ئۈستەل سۈرتۈش، قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇشتەك مۇلازىم ئىدى. بەزىدە ئاكا ـ ئىنى ئىككىسىنىڭ بىرسى مۇلازىملارغا ياردەملىشەتتى. مۇئەتتەرخان بولسا ئىشىك تۈۋىگە قويۇلغان ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ پۇل يىغاتتى.

مۇئەتتەرخان بۇنداق ئىزا ـ ئاھانەتلىك گەپلەرنى قىلغاندا ساباھەت تۇمشۇقىنى دومسايتىپ ئىشلەۋېرەتتى. ئابدۇسەمەتنىڭ بولسا قاپاقلىرى سېلىنىپ، غودۇڭشىغاچ، ئېغىر پۇشۇلداپ ئاكىسىغا ئالىيىپ قويايتتى. ئەنزەر گويا ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغاندەك ئۆلۈغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ، ئۆز ئىشى بىلەن بولاتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە بىرلا گۈلنىساخان خۇرجۇنى تولغان دۇئانىدەك خۇشال ھالدا يۈگۈرۈپ يۇرۇپ تاماق توشۇش، ئۈستەللەرنى سۈرتۈش، قاچىلارنى غۇچۇرلىتىپ يۇيۇش بىلەن ئالدىراش ئىدى. ئۇ قىشچە تەييار تاماق يەپ، خاتىرجەم ئۇخلاپ ھېچنېمىدىن غېمى بولمىغاچقىمۇ، چۆلدىن باغقا كۆچۈرگەن ياۋا گۈلدەك سەھەت تېپىپ بارغانسېرى ھۆسنىگە تولماقتا ئىدى. ئۇنىڭ تاتارغان، جۇدەڭگۈ ئاق سېرىق يۈزىگە قان يۈگۈرۈپ، سېمىز لەۋلىرى پارقىراپ تۇراتتى. بەدىنى ئەتكە تولۇپ خۇددى كۈنجۇردە باققان قازاق قويىدەك ساغرىلىرى لەڭپۈڭدەك لىغىرلاپ، كۆكسى مۇڭگۈزدەك ئۇسۇپ چىققانىدى. گۈلنىساخان مۇئەتتەرخانىنى «ئانا» دەپ ئىلتىجا قىلغاندا ئاۋازى تولىمۇ ساز، مۇڭلۇق چىقاتتى ھەم ئۇنىڭ ئالدىدا كۆچۈكلىنىپ ئۆزىر ـ تىرىلىشىگە باقماي مۇلازىملىق قىلاتتى. گۈلنىساخانىنىڭ ئىشچانلىقىغا، مۇلايىملىقىغا، تىلىنىڭ يۇمشاقلىقىغا زوقى كەلگەن مۇئەتتەرخان ئۇنى دائىم ماختايتتى. بۇنىڭدىن ساباھەتنىڭ غىجىقى كېلىپ: «ھېيلىگەر داپشاق» دەپ

تىللايتتى. گۈلنىساخان ساباھەتكە ئۇتتۇرلۇق دادى - مۇئامىلە قىلغىنى بىلەن ئابدۇسەمەتنى ئىچىدە «غورا قاپاق توشكەي» دەپ ئۆچ كۆرەتتى. بىراق، ئەنزەرگە بۆلەكچىلا ئامراق ئىدى. ئۇ ھەر قېتىم ئوچاق بېشىدىن خېرىدارلارغا تاماق توشۇغاندا، چىنە - تەخسىلەرنى يەتكۈزۈپ بەرگەندە ئەنزەرگە لاپپىدە قاراپ، غەلىتىلا جىلمىيىپ قويياتتى. ئۇنىڭ سارغۇچ قارىچۇقلۇق بوز كۆزلىرى ئۆزگىچە گۈزەللىككە ئىگە بولۇپ، بەكمۇ ئىنتىك ئىدى. گۈلنىساخان كۆزلىرىنى يالت - يۇلت قىلىپ ئويناتقاندا ئەنزەرنىڭ ئىختىيارسىز تەنى شۇركۈنۈپ، يۈزىنى قاچۇراتتى. گۈلنىساخان بارغانسېرى خۇلق چىقىرىپ خۇددى ئىش كۆرگەن، جىگدە پۇراپ قالغان چوكانلاردەك قىلىقلارنى قىلاتتى. ئۇ ئەنزەرگە يېقىنلاشتىمۇ ساغرىسىنى ئەتەي چايقاپ، كۆكسىنى تىترىتەتتى ھەم لاپپىدە كۆز تاشلاپ يەر باقاتتى. بىر - ئىككى ئايدىن بېرى مۇئەتتەرخاننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغانسېرى، ئەنزەرگە تېخىمۇ ئىللىق مۇئامىلە قىلىدىغان بولۇپ قالدى. «ئەنزەركا، ئۆرە تۇرۇپ ئىشلەپ چارچاپ كەتتىڭىز، بىردەم ئولتۇرۇۋېلىڭ»، «ئەنزەركا، چاي ئىچىۋېلىڭ»، «ئەنزەركا، بىر چىنە ئاش سېلىپ بېرەيمۇ؟» دېگەندەك سىلىق مۇئاملىلەر ئەنزەرنىڭ كۆڭلىنى ئالغاندەك قىلغىنى بىلەن كەيپى غەش ئىدى. دەرۋەقە، ئون ئالتە ياشنى تۇگىتىش ئالدىدا تۇرغان بىر قىزنىڭ بۇنداق دىغىراپ قېلىشى ھەركىمنى گۇمانغا سېلىشى تۇرغانلا گەپ. ئەمما، مۇئەتتەرخان ئۇنداق ئويلىمايتتى. گۈلنىساخاننىڭ ئەنزەرگە نىسبەتەن بۇنداق جان كۆيەرلىكى، ئىما - ئىشارىلىرى ئەلۋەتتە ياخشىلىقتىن بېشارەت، دەپ بىلەتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ مۇئەتتەرخاننىڭ قورسىقىغا بىر شەيتان كىرىۋالدى. بۇ شەيتان ئۇنى كۈنسېرى ۋەسۋەسىگە سالماقتا ئىدى: توغرا، بۇ ئىگە - چاقسىز قىزنى بالىچىلاپلا كېلىن قىلىۋالسا نېمىدېگەن بەلەن. ھېچقانداق چىقىمسىز،

هەشەم ـ دەرەمسىز كەلگەن بۇنداق ئامەتنى كۆندۈزى پانۇس يېقىپمۇ تاپقىلى بولماس. ئەنزەرنىڭ ئىلكىگە ئۆتكەندىن كېيىن مەڭگۈ ھەقسىز ئىشلەيدۇ. مۇشۇ ئائىلىنىڭ بىر كىشىلىك ئەزاسى بولغاندىن كېيىن تېخىمۇ جان كۆيدۈرۈپ، قانات ياپىدۇ ـ دە، تەسكەيدىكى يېڭى سالغان بىر ئېغىز ئۆينى تۈتۈپ بەرسە، ئەنزەرمۇ كۆز چانىقىدىن نېرى بولمايدۇ. سۆڭەك ئىزدىگەن لالما ئىتتەك، ئۇچرىغان ھويلىغا كىرىپ كەتمەيدۇ. ھېلىقى ئېزىتقۇنى كۆرمىگەندىن كېيىن بارغانسېرى كۆڭلى سوۋۇپ ئۇنتۇيدۇ.

نەشىكەشنىڭ ھەمدەم خىيالىدىغا چۆكۈپ كەتكەن مۇئەتتەرخان بىر كۈنى كەچتە گۈلنىساخاننى ھۇجرىسىغا باشلاپ كىردى ھەم ئۇنىڭ ئىشقا پىششىق ئىكەنلىكى، تىرىشچانلىقى، جان كۆيەرلىكى، ئەخلاقلىق، ياۋاش ـ مۇلايىملىقىنى ماختىدى ھەم ئۆزىنىڭمۇ ئۇنىڭغا ئاش ـ تاماق، كىيىم ـ كېچەك، ئىسسىق ماكان بېرىپ بېشىنى سىلىغانلىقىنى دېيىشنى ئۇنتۇپ قالمىدى. گۈلنىساخانمۇ قول قوۋۇشتۇرۇپ ئۆرە تۇرغىنىچە «خوش، خوش...» دەپ ئىززەت ـ ئىكرامنى بەجا كەلتۈرۈپ تۇردى.

ــ بىزنىڭ ئائىلىدىن مەڭگۈ كەتمەسلىكنى خالامسەن، قىزىم، ــ دېدى مۇئەتتەرخان تامدىن تارىشا چۈشكەندەك، ــ سېنى بالا قىلىۋالغۇم بار، مېنە.

ــ ھېلىمۇ ئۆزۈمنى سىلىنىڭ قىزلىرى دەپ بىلمەن.

ــ باركاللا ئەقلىڭگە، ياخشىلىققا ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇردى دېگەن مۇشۇ، بالىكام، ــ مۇئەتتەرخان گەپنىڭ پوسكاللىسىنى قانداق چىقىرىشنى بىلمەي بىردەم تېڭىرقاپ قالدى، ــ مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم قالا، سېنى كېلىن قىلىۋالغۇم بار.

ــ راستما؟ ــ گۈلنىساخان قىزىرىپ، يۈزىنى يانغا ئۆرۈدى، ــ ۋاي خۇدايىم، ئەجەب بىر ئۇياتقۇم كېلىپ

قالدى. ئۆزلىرى ئانا ... ئابدۇسەمەتنى كۆزده تۇتمىغانلا... ئۇنىڭ لايىقى بار جۇمۇسلا.

قىز بالا بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىغاندا تالاغا قېچىپ چىقىپ كېتىدىغان ياكى يۇزىنى تۆتۈپ ئۇن ـ تىنسىز جىمىپ كېتەتتى. لېكىن، گۇلنىساخانىڭ «ئۆيسەن چىرىلى» دەپ بولغۇچە، «ئېشىكىمنى نەگە باغلايمەن» دېگەندەك سايراپ كېتىشى مۇئەتتەرخانىنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈش ئەمەس، ئەكسىچە: «نېمىدېگەن ساددا، گول، سەممي، دۇنيادا بۇنداق چىن ئەقىللىك قىز يوقتۇر» دەپ ئويلىدى. شۇڭا، ئۇنىڭغا، ئۇنىڭ بۇنداق يەكدىللىكىگە تېخىمۇ ئامراق بولۇپ قالدى.

ـــ ئەنزەر بالام بىرەر ـ ئىككى ئاي ئىچىدە ئاجرىشىدۇ، ـــ دېدى مۇئەتتەرخان سىلىق تەلەپپۇزدا، ـــ ئۇ ئابدۇسەمەتكە ھەرگىز ئوخشىمايدۇ. ياۋاش، ئاق كۆڭۈل بولغاچقا كىشىلەرنىڭ دامىغا ئاسانلا چۈشىدۇ. گۇلبانۇم دېگەن ئېزىتقۇ شەيتانمۇ ئۇنىڭ مۇشۇ ئاجىزلىقلىرىدىن پايدىلىنىپ ئۇنى ئازدۇرۇپ كەتتى.

ـــ ئۇقتۇم، ئانكا، ـــ گۇلنىساخانىڭ خۇشاللىق ھەم ھاياجاندىن مىققىدە تېنى جىمىرلاپ كەتتى، ـــ ئۆزلىرى دېگەندەك ئەنزەركام كەم سۆز، ئەقىللىك، مۇلايىم، ئادەمنىڭ قەدرىنى بىلىدۇ، كۆڭلىنى ئايايدۇ. ئەمما...

ـــ نېمە «ئەمما» ئۇ؟ ـــ مۇئەتتەرخانىنىڭ كۆزلىرى چوڭ ئېچىلدى، ـــ نېمانداق ئىككى ئويلۇق بولۇپ، لىڭگىرتاقتاق گەپلەرنى قىلىسەن؟

ـــ باشقىچە ئويلاپ قالمىسلا، ئانكا، ئەنسىرەيدىغىنىم ئەنزەر ئاكام مەندەك تومپايلارنى يارىتارمۇ؟ ـــ گۇلنىساخانىڭ ئوتى ئىچىگە چۈشۈپ پەس ئاۋازدا غودۇڭشىپ قويدى، ـــ مەندىغۇ گەپ يوق، سىلىنىڭ، ئەنزەركامنىڭ خىزمىتىنى قەۋەتلا قىلغۇم بار.

ـــ ھە ماۋۇ گېپىڭ جايىدا، ـــ مۇئەتتەرخانىنىڭ كۆڭلى

جايغا چۈشتى، ــ ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بول، ئاجراشقان ھامان ئىككىڭلارنى قوشۇپ قويىمەن. لېكىن، شۇنى ئېسىڭدىن چىقارما، ھازىرچە ئەنزەر ئۇقمىسۇن، چاندۇرۇپ قويساڭ ئىشنىڭ پۈپۈكىنى بۇزىسەن.

ــ بولىدۇ، ئانىكا.

ــ ھەي، ئابايا «ئابدۇسەمەت ئاكامنىڭ لايىقى يار» دېدىڭ. بۇنى سەن نەدىن بىلىسەن؟

ــ ئۇ قىز ئاشخانىمىزغا كۈندە دېگۈدەك كېلىدۇ.

ــ ئەجەب مەن كۆرمەپتىمەنا؟

ــ ئۆزلىرى سەزمىدىلە، ئۇ يامانراق قىز ئوخشايدۇ. يولنىڭ ئۇ چېتىدە تۇرۇپ شەرەت قىلىدۇ. ئابدۇسەمەت ئاكام ھەرقانچە ئالدىراش بولسىمۇ ئىشنى تاشلاپ چىقىپ كېتىدۇ.

ــ نەلىك ئىكەن ئۇ قېلىن داپشاق؟

ــ گەپ ــ سۆزلىرىگە قارىغاندا غۇلجىلىق قىزدەك قىلىدۇ. مۇئەتتەرخان تۇنجۇقۇپ ئولتۇرۇپ كەتتى. قارا بۇ شۇملارنىڭ باشتۇڭلۇقىنى! بىرسىنى غۇلجىلىقىنىڭ چاڭگىلىدىن ئاجرىتالماي قالغىنىدا، ئەمدى ماڭۇ غورا قاپاقنىڭ غۇلجىلىقنى تېپىۋالغىنىنى. توۋا، خۇپتەندىن قېچىپ تەرەڭگە تۇتۇلدۇم، دېگىنى شۇ ــ دە. بۇ شاۋۇچىلارغا غۇلجىلىقنىڭ جىنى چاپلاشقانمۇ، نېمە؟ قەشقەرلىكنىڭ كۆرەش ــ پىپەنلىرىدە ئۆلۈپ قالسىمۇ كەلمەيدىغان گەپ ئىكەن. ھەممىنى قىلغان ئاشۇ ئەنزەر دېگەن مىس ــ مىس ئوغرى. «ۋاي ئانا، غۇلجىنىڭ بىر ئېرىنقىدا ھەسەل، بىر ئېرىنقىدا شەربەت ئاقىدىكەن. ھۇنەر قىلىپ سىلىنى گۈلدەك باقىمەن» دەپ شالۋىقىنى ئېقىتسا، بۇ پېشكەللىكلەرنى ئويلىمايلا نېمە پوق يەپ كەلگەن بولغىيتتى؟! بۇ ناكەسلەر غۇلجىلىق ئالۋاستىلار بىلەن ئېغىز ــ بۇرۇن يالىشىپ يۈرسە دادىسى بىلەن ئاچىسىنىڭ روھى قورۇنماسما؟ قورۇندۇ، قورۇنغاندىمۇ گۆرىدە تىك ئولتۇرۇپ قارغايدۇ، خۇداغا نالە

قىلىدۇ. ئاقىۋەت بۇ ئىككى چەمبىرەكنىڭ ئىش - ئۇقتىسى روناق تاپماي كوچىدا قالىدۇ.

مۇئەتتەرخان ئەتىسى كاسسىدا ئولتۇرۇپ خېرىدارلاردىن پۇل ئېلىۋاتقاندا پات - پات بوينىنى سوزۇپ كوچىنىڭ ئۇ تەرىپىگە قارايتتى ھەم ئابدۇسەمەتنىڭ يۇرۇش - تۇرۇشىغا كۆز - قۇلاق بولاتتى. لېكىن، ئوغلى ئىش بىلەن بەند بولۇپ، تالا - تۇزلەرگە چىقمىدى ھەم سىرتقا بىرەر قېتىممۇ قاراپ قويمىدى. بۇ كۆلكىلىك ئىش ئۇچ كۈن داۋاملاشتى. مۇئەتتەرخان قوندىاق ئىزدەۋاتقان مېكىيانەك بوينىنى سوزۇپ ھېلى تالاغا قارىسا، ھېلى ئابدۇسەمەتكە قارايتتى، ئۇنىڭ بوينى تېلىپ ئاغرىپمۇ كەتتى. ئەمما، تۆتىنچى كۈنى ئاق كەپتەر جۈپتىنى ئىزدەپ كەلدى. نەق شۇ كۈنى شەنبە ئىدى. كۈن غەربكە قىيسىيىش بىلەن ئابدۇسەمەت ئوچاق بېشىنىڭ ئىشلىرىنى ئاكىسىغا تاشلاپ بېرىپ ئاشخانىدا مۇلازىملىق قىلىدى، تاماق توشۇپ، ئۇستەل سۈرتۈپ، خېرىدارلارغا چاي قۇيۇپ يۈرسىمۇ كۆزى تالادا ئىدى، پات - پات سائەتكە قاراپ قويىاتتى. «ھىم، ئەسلىدە قانجۇق بىلەن سەگ ئۇچرىشىدىغان كۈنلىرىنى ئالدىن بەلگىلەپ قويۇپتىكەن - دە» دەپ ئويلىدى مۇئەتتەرخان. كوچىنىڭ ئۇ قاسىنىقىدا پەيدا بولغان قىز ئۇدۇلدىكى ئاشخانا ئىچىگە قارىغىلى تۇردى. ئابدۇسەمەت خۇشلۇقىدا قولىدىكى دەسمالنى تاشلاپ، ئىشىك تۆۋىگە چىقىشىغا مۇئەتتەرخان غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى:

— ئابدۇسەمەت، ئىشنى تاشلاپ نەگە بارىسەن، ھوي يارىماس!

— ھېلىلا كېلىمەن، ئانا.

— ياق، بارمايسەن، — مۇئەتتەرخان ئىشىك بوسۇغىسىغا كەلدى، — ماڭ، ئىشىڭنى قىل.

— كۆرمىدىلىمۇ، روشەنگۈل كەپتۇ.

— ھەرقانچە ئالتۇنگۈل بولسىمۇ بارما دەيمەن.

— ئا... ئىشلىرىنى قىلسىلا، ئانا، ھەممە ئىشقا چېپىلىۋالماي، قانداق گەپ ئۇ؟!

ئابدۇسەمەت پەرۋايىغىمۇ ئالماي يۈگۈرۈپ كېتىپ قالدى.

هايال بولماي قايتىپ كەلگەن ئابدۇسەمەت ئاشخانىغا كىرىپلا ئانىسىغا چېچىلدى. ئۇ قىزنىڭ ئالدىدا «يۈزۈمنى تۆكتى» دېگەن غۇم بىلەن جۇڭسىنى تەتۈر كىيگەنىدى:

ــ نېمانداق قىلىلا دەيمەن، ئانا؟ ئۆتكەندىمۇ بىكاردىن ــ بىكارغا خەقنىڭ بالىسىغا ئالىيىپ يۈزۈمنى تۆكتىلە. بۈگۈن بولسا ئاشخانىنى باشلىرىغا كىيىپ شەرمەندە قىلىۋاتىدىلا، ما ئاشخانىدا ئىشلەيمەنمۇ ياكى يوقال دەملا؟

ئابدۇسەمەت غودۇرغانچە ئىچكىرىكى تاماق راسلاش بۆلۈمىگە كىرىپ كەتتى. مۇئەتتەرخان كىرىپ ــ چىقىپ تۇرغان خېرىدارلار، شۇنداقلا گۇلىنسا، ساباھەت، ئەنزەرلەر ئالدىدا ئۆزىنىڭ چاۋسىنى چىتقا يېيىشنى خالىمىدىمۇ، ئەيتاۋۇر چىش يېرىپ بىر نېمە دېيەلمىدى. لېكىن، ئەمەن يۈتۈۋالغاندەك كەچكىچە كۆڭلى غەش هالدا يۈردى. ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئابدۇسەمەت كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ ئانىسىنىڭ «نەگە بارىسەن؟ ساڭا دەيدىغان گېپىم بار» دېگەن سۆزىگىمۇ پىسەنت قىلماي غىپلا تىكىۋەتتى. مۇئەتتەرخانىنىڭ ئاشخانىدا ئويلىغان: «خەپ، كەچتە ئەدىپىڭنى بەرمەيدىغان بولسام» دېگەن ئۇمىدىمۇ سۇغا چىلاشتى. شۇنداقتىمۇ، كاللىسىغا بىرەر ئىش كىرىۋالسا ئۈيقۇسى كەلمەيدىغان بۇ ئانا مىت قىلىپ كۆز يۇمماي ئوغلىنى ساقلىدى. تۈن نىسپىگە يېقىن دەرۋازا تاراقلاپ، ئابدۇسەمەت هويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ تەسكەيدىكى ئۆز هۇجرىسىغا كىرەي دەپ قەدەم ئېلىشىغا، مۇئەتتەرخان پېشايۋاندا پەيدا بولدى.

ــ ماڭە، ئۆيگە كىر، ساڭا گەپ بار، ــ دېدى مۇئەتتەرخان زەردە بىلەن، ــ ئەجەب قۇيرۇقۇڭنى تۇتقۇزمايسىنا.

ئابدۇسەمەت غىڭ قىلماي ئانىسىنىڭ ئارقىسىدىن كىرىپ گىلەمگە ئولتۇردى ــ دە، تامغا يۆلەندى، ئۇنىڭ تاشتەك قاتقان چىرايىدىن ئاچچىقى هېلىھەم يانمىغانلىقى چىقىپ تۇرسا،

ھەر بىكىتىدىكى بىر خىل بىغەملىك، مەنىستىمەسلىكتىن ھەرقانداق بالايىبەتتەرلەرنى پىسەنتىگە ئالماسلىقتەك مەنە بىلىنىپ تۇراتتى.

— نەگە باردىڭ؟ — مۇئەتتەرخان چېكىتتەك قادالدى.

— كىنوغا.

— كىم بىلەن؟

— روشەنگۈل بىلەن. ھە، بولماپتىما؟ غۇلجىلىق تارانچى قىزى بىلەن...

— پاھ، ئەجەب يوغان سۆزلەيسەنغۇ؟

— گۈناھ قىلمىغاندىكىن.

— ھەي مۇناپىق، داداڭ بىلەن ئاچاڭنى كىم ئۆلتۈرگەنلىكىنىمۇ ئاڭقىرالماس بولۇپ قالدىڭما؟

— ئادەم تىللىماي، قورساقلىرىدىكى غۇمنى دېسىلە، ئانا، — ئابدۇسەمەت شارتلا تۇرۇپ گىلەمگە تىزلاندى، — دادام بىلەن ئاچامنى روشەنگۈل ئۆلتۈرمىگەن.

— ئۇ ئۆلتۈرمىگەن بىلەن ئۇنىڭ ئەجدادى، يەتمىش پۇشتى، بىر يۇرتلۇقى، جەددى ـ جەمەتى ئۆلتۈردى. ئۇقتۇڭما؟

— ئەگەر دادام بولغان بولسا ھەرگىز ئۇنداق دېمەيتتى، — ئابدۇسەمەتنىڭ ئاۋازى ۋەزمىنلەشتى، — تاشمەمەتتەك بىر نائەھلىنىڭ قىلغانلىرىنى بىر پاك قىزغا ئارتىپ قويۇشتىن ئۇيالمامىلا؟ خۇدادىن قورقمامىلا؟ تەيپۇنەم زامانىسىدىكى قورساق كۆپۈكى، كۆڭۈل ئاغرىقىنى دەستەك قىلىپ ئاكامنىمۇ پاراكەندە قىلىۋەتتىلە، ئەمدى نۆۋەت ماڭا كەلدىما؟ بىلىپ قويسىلا، ياخشىلىق بىلەنمۇ، يامانلىق بىلەنمۇ روشەنگۈل بىلەن توي قىلغىنىم قىلغان!

— ئۇخلاپ چۈشۈڭ، ئىپلاس.

— يامىنى كەلسە ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرالا، يا ھازىرلا چىقىپ كېتەيمۇ؟ ئاشخانىلارغا يالانسامۇ، قۇرۇلۇشلاردا ئىشلىسەممۇ جېنىمنى باقالايمەن. ئاكام بىلەن ئىككىمىز چىقىپ

كەتسەك، ئەتە ـ ئۆگۈن ساباھەتنى غۇلجىلىقنى تاپتىڭ دەپ ئۇنى ھەيدەپ چىقارسىلا، ئاندىن ماڭۇ قوروُنى ئوڭچە باشلىرىغا كىيىپ قالماملا، قانداق دېگەن بىمەنىلىك بۇ!

مۇئەتتەرخاننىڭ بىسى يانغانىدى. ئۇ قاپىقى ئۇشۇق ھارامزادىنى ئۆيگە ئەكىرگەنلىكىگە، سۆھبەتلەشكەنلىكىگە پۇشايمان قىلىپ قالدى، مۇئەتتەرخان ۋە گۇلسۇمخانلاردەك ئانىلارنىڭ بوزەك قىلىشى، دەشنەم بېرىپ دەردىنى چىقىرىش، ئانىلىق ھۆكۈمرانلىقنى يۇرگۈزۈشى ئۇچۇن ئەنزەر، گۇلبانۇمغا ئوخشاش كونا ئەقىدە، قائىدە ـ يوسۇنلار رامكىسىدىن چىقالمايدىغان مۆمىن بىچارلەر كېرەك ئىدى. بىراق، ئابدۇسەمەتتەك بۇرنى كۆپكەن، ناھەقچىلىككە چىدىمايى يېرىلىدىغان، پادىشاھ، ئالىم ئىكەن دېمەي يۇزتۇرا ھۆركىرەيدىغان بۇرە تەبىئەتلىكلەر باشقىلارنىڭ قازغان ئوربسغا پۇت ساڭگىلىتىپ بەرمەيتتى، قۇرغان قاپقانلىرىغا دەسسىمەيتتى.

ـــ ھەي جوھۇت، ئانىنى قاقشاتقان، ئانىنى يىغلاتقان، ئانىنى خارلىغان ئادەم دوزىخى بولىدۇ، ـــ ئاسانلىقچە كۆزىدىن ياش چىقمايدىغان مۇئەتتەرخان ئوغلىنىڭ ھەق سۆزلىرىدىن نومۇسقا قالدىمۇ، ئۆكتەملىك بىلەن يىغلاپ قارغاشقا باشلىدى، ـــ ئاھ، خۇدايىم، پۇتلىشىپ ئۆلەرسەن، غايىب ئوققا نىسىپ بولارسەن، ئاغزىڭغا مىرەز چىقار، مېنى قاقشاتتىم دەمسەن، ئۆزۇڭگە يانار، ئىلاھىم.

ـــ قارغىسىلا، ئانا، قارغاۋەرسىلە، ئۆز باغرىنى يېرىپ چۇشكەن بالىسىغا ئۆلۈم تىلەپ قارغىغان ئانىنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتىمەن، ـــ ئابدۇسەمەتنىڭ تەلەپپۇزى بارغانسېرى قاتتىقلاشتى، ـــ توغرا، ئانىلار ئۇلۇغ. شۇڭا، مۇھەممەت پەيغەمبىرىمىز: «جەنىتەت ئانىلارنىڭ تاپىنى ئاستىدا» دېگەن. بىراق، شۇ ئۇلۇغلۇق: ئېغىر قورساق كۆتۇرۇپ تۇغۇش، ئاق سۈت بېرىپ بېقىش، پەرزەنتلىرىنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى ئىشقا

ئاشۇرۇش، قىز ـ ئوغۇللىرى خۇشال بولىدىغان پاك ئىشلارغا ھەمقان بولۇشتا كۆرۈلمەمدۇ. لېكىن، سىلىچۇ؟

ـــ يوقال، نىجىس، ماڭا نەسىھەت قىلىپ ۋازۇھا ئوقۇغۇچە ئۇمىچكىنى ئىچ، پىتىكنى چاق، ـــ پۈتۈنلەي سۆزدە تۈتۈلۈپ قالغان مۇئەللىمخانىنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلەپ چالۋاقاپ كەتتى، ـــ ۋۇ زۇۋانىڭ تۈتۈلغۇر ئىمانسىز، ئىلاھسىم ئۆلۈكۈڭ كوچىدا قېلىپ ئىتلارغا يەم بولارسەن، قاغا ـ قۇزغۇن كۆزلىرىكنى چوقار، بەدەنلىرىڭ قۇرتلاپ، قارىچوقلىرىڭ پىلدىرلاپ قالار.

ئىتنىڭ قارغىشىغا پىت ئۆلمەپتۇ دېگەندەك، مۇئەللىمخان ئاشۇ رەڭگارەڭ قارغىشلىرىنىڭ بىرەرىنىڭ ئەمەلدە كۆرۈلۈشىگە ئۆزىمۇ ئىشەنمەيتتى ھەم كۆرۈلۈشىنىمۇ خالىمايتتى. ئەمىسە نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى بىئارام قىلىپ شۇنچىۋالا ئەزۇەيلەپ كېتىدۇ؟ ئەلۋەتتە باشقىلارنى ئورۇنسىز تىللاپ، قارغىسا ئىماندىن ئازىدۇ، دېگەن ئىبرەتلىك سۆزىمىزمۇ بار. بولدىلا بۇلارنى بىزمۇ ئەزۇەيلەپ كەتمەيلى. پەقەت ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزدىن قالغان: «ئۆگەنگەن خۇي ئۆلگۈچە چىقماس» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلەپ ئۆتسەكلا بەس.

11

گۈلبانۇم ۋاقتى ـ قەرەلى تۇشماي تۇرۇپلا قىز تۇغدى. گۈلسۇمخان ئۇنى بالىسى بىلەنلا ئۆيگە ئەكىلىۋالغىنىغا بىر ئاي بولۇپ قالدى. بۇ بىر ئاي ئىچىدە مۇئەللىمخان ئىككى قېتىم كېلىپ غوۋغا كۆتۈردى. ھەر قېتىمدا دەرۋازا ئالدى، تام قوشنىلارنىڭ ئۆگزىلىرى تاماشا كۆرۈۋاتقانلار بىلەن تولدى، ھەتتا ئۇششاق بالىلار تام ئۈستىلىرىگە مىنىپ ئولتۇرۇشاتتى. مۇئەللىمخانىنىڭ تىلى شۇنچە زەھەر بولۇپ، ئىچكىرىكى ئۆيدە بالىسىنى ئېمىتىپ ئولتۇرغان گۈلبانۇم

قوقاستا پۇچىلانغاندەك بولۇپ كەتتى. راست گەپنى قىلغاندا، ئەنزەر بىلەن قاچقىنىغىمۇ مىڭ تويدى. مۇئەتتەرخانىنىڭ ئالىقانلىرىغا قارسىلدىتىپ ئۇرۇپ تۇرۇپ:

«ھەي قەلەندەر - دىۋانىلەر، قىزىڭ دېگەن بۇزۇق ئازدۇرمىغان بولسا، ئوغلۇم مۇشۇ يولغا ماڭارمىدى؟ قىزىمنىڭ يۈزىنى ئېچىۋالاي بىر ھەپتىلىك، دېيىشتىڭ، ماقۇل، دېدىم. كېيىن ئوغلۇمنىڭ پۇلىغا كۆزۈڭ قىزىرىپ بىر يىللىق، دەپ يالۋۇردۇڭ، ئۇنىڭغىمۇ بوپتۇ، دەپ قورسىقىمنى كەڭ تۇتتۇم. ئەمدى يەنە قاچانغىچە ئارقىغا سۇرىسەن - ھە؟ بىلىمەن سەن خەقنىڭ نىيىتىنى! ئوغلۇمنى شىلىپ يەپ، گاڭسا - جىسا قىلمىغۇچە نەپسىڭ قېنىشمايدۇ...» دېگەن بۇ سۆزلىرى ھەرقانچە غۇرۇرسىز، يوقسۇزلۇق ئازابىدىن ۋىجدانىنى يوقاتقان كۆك نامراتنىمۇ قان سىيدۇرۇۋېتەتتى. سۆڭەكتىن سۆڭەككە ئۆتۈپ، يۈرەكنى خۇن قىلىۋېتىدىغان بۇ خورلۇقلار گۈلسۇمخان ئائىلىسىنى، بولۇپمۇ گۈلبانۇمنىڭ ئىززەت - نەپسىنى يەرگە ئۇرۇپ باش كۆتۈرگۈسىز قىلىۋەتتى. ئەمدى ئەنزەر بىلەن قانداقمۇ بىر ئۆيدە ئولتۇرغىلى بولسۇن؟ «بوپتۇلا، ئاڭلىمىغان - كۆرمىگەن بولاي» دەپ يەنە قاچسا، مۇئەتتەرخانىنىڭ دېگەنلىرى راستقا ئايلانمامدۇ؟ ئۇ چاغدا گۈلبانۇم ئەنزەرنىڭ پۇلىغا، مېلىغا، ھۈنىرىگە كۆزى قىزىرىپ، ئۇنى ئازدۇرغانلىقىغا ھەممە خەق ئىشىنىدۇ. مۇئەتتەرخان ئاسماقچىلاپ بېسىپ كىلىپ ئاپىسىنى قىيىن ھالدا قويىدۇ. ئۇ چاغدا گۈلسۇمخان نومۇسقا چىدىمايۋ ئۆزىنى بىرنېمە قىلىۋالسىچۇ؟ ئەمدى... ئەمدى ئاجرىشىپ كەتسە بولغۇدەك. بۇ قارا تەقدىرگە ئەلھەۋكەللىلا دېمەكتىن باشقا چارە يوق ئوخشايدۇ.

بۇ چاغلاردا ئەنەيتۇللا ئىچكىرىدىن مال ئەكىلىشكە كەتكەنىدى. ئەمما، مۇئەتتەرخان ئىككىنچى قېتىم كەلگەندە ئانچە كۆكەرمىلىك قىلالمىدى. چۈنكى، ئەسقەر ئەنەيتۇللا

ئېلىپ بەرگەن تىراكتورغا كوزۇپىنى سۆرىتىپ كىرىپ كەلگەندى. ئۇ ھويلا ئوتتۇرىسىدا غالۋاراۋاتقان خوتۇنىنىڭ سەت تىللىرىنى ئاڭلىدى ـ دە، قاياقتىندۇر قولىغا چىقىپ قالغان يوغان تاياقنى ئېلىپ ئۇنى ھويلا ئىچىدىلا سۇر ـ توقاي قىلىپ قوغلىدى. مۇئەتتەرخاننىڭ دۇمبىسىگە بىر ـ ئىككى تاياق تېگىشى بىلەنلا قورقۇپ، چىرقىراپ توپلاشقان ئادەملەر ئارىسىغا قاچتى. شۇ ئەسنادا بىرنەچچە ياش بالىلار ئەسقەرنى قۇچاقلاپ تۇتۇۋالدى. مۇئەتتەرخان بولسا قۇيرۇقىنى خادا قىلدى. گەرچە ئەسقەر ئەڭ ھالقىلىق پەيتتە ئەسقاتقان بولسىمۇ، لېكىن كەچ تەرەپتە ئاپىسى بىلەن گۇلبانۇمنى تىللاپ باش كۆتۈرگۈسىز قىلىۋەتتى. گۇلسۇمخان شۇنچە قاتتىق ھاقارەتلەرنى ئاڭلاپ تۇرۇقلۇق كۆڭلىدە خۇش بولدى. چۈنكى، بۇ، گۇلبانۇم ئۇچۇن باراڭ كۆرسىتىپ بولۇپ، ھەرقانداق پەند ـ نەسىھەتلەرنى بېسىپ چۈشىدىغان ئەمەلىي ئاگاھلاندۇرۇش، سەسكەندۇرۇش سىگنالى ئىدى. ئەسقەرنىڭ ئۆز ھەدىسىنى: «بۇزۇق، رەسۋا، شاپاقچى، ئەنزەرنىڭ يۈندىسىغا دۇم چۈشكەن جالاپ...» دېگەندەك پاسكىنا تىللىرى گۇلبانۇمنىڭ پاك ـ غۇبارسىز يۈرىكىگە مىخ قاققاندەك ئازابلاندى.

دەرۋەقە بۇ ئىككى ئائىلىنىڭ، ياق، ئىككى خوتۇنىنىڭ مەنمەنلىك، يۇرتۇزلۇق جېدىلى قارار تاپمىغاندەك ئەمەس ئىدى. گۇلبانۇمنىڭ قەرەلى توشماي تۇغۇپ قويۇشىغىمۇ مۇشۇ ئىككى ئانا سەۋەب بولدى. گۇلسۇمخان كۈندە دېگۈدەك بېرىۋېلىپ ئاھانەت قىلىپ، ھادىلنى ماختاپ، ئەنزەرنى تىللاپ ئېغىربوي ئايالنى ئارام ئالدۇرغىلى قويمىدى. بالىنىڭ نورمال يېتىلىشىگە ئىمكان بەرمىدى. ئاپىسى كەتكەن ھامان ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆرتىلىپ چىققان ياشنى سۈرتۈپ ئۇلگۈرتەلمىگەن گۇلبانۇم دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ تاماق گېلىدىن ئۆتمەيتتى. ئەنزەر يالۇۇرۇپ، خاپا بولۇپ تۇرۇۋالغاندىلا، ئېرىنىڭ كۆڭلى

ئۇچۇن ئازراقلا بىرنېمە يەپ، بولدى قىلاتتى. شۇڭا، ئۇ تېزلا جۇدەپ كەتتى، ماغدۇرسىزلىنىپ بېشى قايىتتى، كۆزى قاراڭغۇلىشاتتى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە گۈلبانۇم ئۆيىدە يالغۇز ماشىنىدا ئىش قىلىۋاتاتتى، مۇئەتتەرخان كىرىپ كەلدى. گۈلبانۇمنىڭ ئاجىز يۈرىكى خۇددى بۆرىدىن ئۈركۈگەن قوي توپىدەك تەرتىپسىز ئۇرۇپ، چىرايى پەنجىرە قەغىزىدەك ئاقىرىپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ ئارانلا ئورنىدىن تۇردى.

— ئەسسالام، — گۈلبانۇم ئېگىلىپ تەزىم قىلدى، — كەلسىلە، ئاپا، ئوبدان تۇردىلىمۇ؟

مۇئەتتەرخاننىڭ خۇدا سالمى بىلەنمۇ كارى بولمىدى. ئۇ قوش كىشىلىك كارىۋاتقا سېلىنغان تېكمەت كىگىزگە، تامغا ئېسىپ قويغان يىپەك ئەدىيالغا، ساندۇق ئۈستىدىكى تور يېپىلغان يوتقان ـ كۆرپىلەرگە بىر قۇر ئالىيىپ چىققاندىن كېيىن كارىۋاتقا كېلىپ ئولتۇردى. گۈلبانۇم چاي قىلماقچى بولۇۋىدى، ئۇ: «بولدى ئۈسسىمىدىم، مەن چاي ئىچكىلى كەلمىدىم» دەپ خۇددى ئۆچكە ھويلىغا كىرىپ بولغۇچە پۈرىقى ئۆيگە كىرگەندەك، كېلە ـ كەلمەيلا غودۇدۇڭ گەپلىرىنى باشلىدى:

— ھە، ۋاقتىمىز قاچان توشىدۇ؟ — مۇئەتتەرخاننىڭ چىرايىدىن مۇز يېغىپ تۇراتتى.

— ماي ئېيىنىڭ بەش ـ ئالتىلىرىدىن ئەنسىرەۋاتىمەن...

— ئەنزەر بىلەن قانداق مەسلىھەتكە كەلدۇق؟

گۈلبانۇم قېيىنئانىسىنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنىڭ تېگىگە يەتتى. ئۇنىڭ بىر يىللىق سۈرۈكىنى ئەسكە سالغىلى كەلگەنلىكى ئېنىقلا تۇراتتى. گۈلبانۇم دەرمەھەل نېمە دېيىشنى بىلمەي، تەمتىرەپ قالدى.

— ھە، زۇۋانىمىز تۇتۇلۇپ كەتتىغۇ؟ ئەنزەردەك يانچۇقىدا پۇلى بار، قولىدا گۈلدەك ھۇنىرى بار يىگىتكە پايلىماي

قالدۇقما؟ ــ مۇئەتتەرخاننىڭ بىردىنلا ئاغزى بىزەپلىشىشكە باشلىدى، ــ بىرنېمىمىزنى جۇپ يۇمىلاق قىسىپ، ئاۋۇ ھارامليق چۈشكەن ھامان بىر تەرەپ بولىلى، بولمىسا ئىككىلىگە ياخشىلىق يوق.

ــ ئەمدى... ئەمدى... ئەنزەر ئۇ...

ــ ھە، ئۇ ئاجراشمايمىز دېگەنمىدى، ــ گۈلبانۇمنىڭ باش لىڭشىتقىنىنى كۆرگەن مۇئەتتەرخاننىڭ چىرايى بىراقلا ئۆزگەردى، ــ پوقنىڭ ئىسسىقىنى يېيىشىپسەن، سەنمىچۇ، پوتلا ـ مىشقىڭنى ئېقىتىپ، ناينىاقلاپ، غىلجىڭلاپ، قەستەن سۇۋۇنىپ ئەر كىشىنى ئۆزۈڭگە قارىتىشقا، شەيتىنىنى قوزغاشقا ئۇستا نېمىكەنسەن، بولمىسا ئەنزەر ئۇنچىۋالا يېنىك بالىلاردىن ئەمەس ئىدى.

ــ ۋىيەي نېمە دەۋاتىدىلا؟ مەن ئۆمرۈمدە ئاڭلىمىغانلا گەپلەر ئىكەنغۇ بۇ... ــ گۈلبانۇم تۇيۇقسىزلا ئۆزگەردى. ئۇ ئىككى ئالقىنىدا قورسقىنى تۇتقانچە، خىش يېيىتىلغان يەردىلا ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ چىرايىنىڭ سېرىق سەبدە گۈلدەك سارغىيىپ، كۆزلىرىنىڭ يۇمۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقىدىن قورقۇپ كەتكەن مۇئەتتەرخان ئاستىلا چىقىپ كەتتى.

... قىزى ئالنۇر (بالا تۇغۇلۇپ ئۇچىنچى كۈنى گۈلسۇمخان مەسچىتنىڭ ئىمامىنى چاقىرىپ كىردى. ئۇ ئەزان قىچقىرىپ ئېتىنى قويغانىدى) تۇغۇلۇپ قىرىقى توشمايلا ئور-نىدىن تۇرۇپ كەتكەن گۈلبانۇم قىزىنىڭ لاتىلىرىنى يۇيۇۋېتىپ مۆل ـ مۆل يىغلىدى. توۋا، بۇ دۇنيادا ئىچ كۆيەر ئادەم قالماپتۇ. ئاپىسى ئاغزى بېسىقماي ئاجراشقىن دەپ تىللىسا، دادىسى مەرۇپ چېغىدا دېمىگەن ـ ئەتمىگىنى قالمىدى. ئىنىسى ئەسقەر بولسا ئۆمرىدە ئاڭلىمىغان قاباھەتلىك تىللار بىلەن ھاقارەتلىسە، مۇئەتتەرخان ئوغلۇمنى ئازدۇرغان بۇزۇق دەپ خورلىسا، زادى بۇ دۇنيادا ئۇلارغا خەيرخاھلىق قىلىدىغان بىرەرسى چىقماسمۇ؟ ھەر ئىككىسىنىڭ بىر ـ بىرىگە مەيلى

بار ئىكەن، خۇدا سالغان كۆڭۈل ئىكەن دەيدىغان بىرمۇ ئادەم چىقمىسا، زادى بۇ نېمە تارتقۇلۇق؟ مانا ئەنزەر بىلەن كۆ- رۈشمىگىلى بىر ئايدىن ئاشتى. ئۇ نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتا- دىكىن؟ ياكى ئۇمۇ گۈلبانۇمدەك ئىسكەنجىدە قېلىپ ئاھ ئۇ- رۇپ يۈرەمدىكىن؟ نېمىشقىمۇ سەھرادىن قايتىپ كەلگەن بول- غىيدى؟ ئاشۇ دىلكەش، ساددا، خۇش پېئىل دېھقانلار ئارىسىدا مەڭگۇ يىلتىز تارتىپ كەلمىسە، شەھەرنى، شەھەرلىكلەرنى كۆرمىسە، شەھەردىكى ھىيلە - مىكىر، قاقتى - سوقتى، ھارامزادىلىكلەردىن خالىي ياشىسا، جەننەت ھۇزۇرى دېگەن شۇ ئەمەسمۇ! ئاتا - بوۋىلىرىمىز: «قاياق سۇ ئىچ، كۆڭلۈڭ تىنچ» دەپ خويمۇ توغرا دەپتىكەن.

بۇ كېچە گۈلبانۇم زادىلا ئۇخلىمىدى. ئېغىر ھاردۇق يەتكەن گۈلسۈمخان قاتتىق ئۇخلاپ كەتكەندى. تۇن نىسپى بولاي دېگەندە ئۆگزىگە ئارقا - ئارقىدىن ئىككى چالما چۈشتى. يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغان گۈلبانۇم چىقايمۇ، چىقمايمۇ دېگەندەك ئىككى ئويلۇق بولۇپ قالدى. چۈنكى، مۇئەتتەرخانىنىڭ خەلقئالەم ئالدىدا قىلغان ھاقارەتلىرى ئۇنىڭ يولىنى توسۇپ تۇراتتى. بىراق يۈرەك، ئوقۇرمىنىڭ ھىدىنى ئالغان توسۇن ئاتتەك تېپچەكلەپ قويمايتتى. شۇ چاغدا ئۆگزىدە «بوك» قىلىپ يەنە بىر قېتىم شەپە بەردى. بۇ ئەنزەرنىڭ تەقەززالىق ئىچىدە ساقلاۋاتقانلىقىنىڭ بەلگىسى ئىدى. گۈلبانۇم ئاۋۇال بۆشۈككە قاردى، بوۋاق پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتاتتى. ئاپىسى بولسا ھېچنېمىنى تۇيمايدىغاندەك بوش خورەك تارتىۋاتاتتى. گۈلبانۇم چاپىنىنى كىيدى - دە، يوتقاندىن سۇغۇرۇلۇپ چىقتى ۋە تېلىقىپقىنا ئىشىك تەرەپكە تىمىسىقلاپ ماڭدى. سىرتتا يامغۇر بىر خىلدا سىمىلداپ تۆكۈلۈۋاتاتتى. ئۇ دەرۋازىدىن چىقىپ بولغۇچە ئەنزەر ئۇنى قاتتىق قۇچاقلاپ باغرىغا باستى. ئۇلارنىڭ نەپەسلىرىلا قوشۇلۇپ قالماي، بەلكى كۆز ياشلىرىمۇ بىر - بىرىگە سۈۋۈشۈپ، ھەر ئىككىسىنىڭ يۈزلىرىنى ھۆل قىلىۋەتتى. ئۇلار

شۇ تەرىقىدە بىر ھازا ئۇن ـ تىنسىز ئايرىلماي تۇرۇشتى.

ـــ ئاھ، گۈلبانۇم، مېنىڭ پەرىشتەم، بۇ دۇنيادا بارمۇ سىز؟ ـــ ئەنزەر نەپەس يېتىشتۇرەلمەي ئېغىر ھاسىرايتتى، ـــ مەن سېغىنىش ئىسكەنجىسىنىڭ قاتتىق سىقىشىغا ئۆچرىدىم. سىز مېنىڭ كۆزلىرىدىمدىن ئۇچۇپ كەتتىڭىز، سىزنىڭ سۆزلىرىڭىز، كۆزلىرىڭىز، سەرۋىدەك بويلىرىڭىز، تاتلىق قەلبلىرىڭىز، ھەتتا ئاچچىقلاشلىرىڭىزمۇ تۇتىيا بىلىنىپ كەتتى.

ئەنزەر ئەنقارنىڭ سۈتىدەك تۇتىيا بىلىنگەن يەرلەرنىڭ ھەممىسىگە تويماي ـ تويماي سۆيەتتى. كۆزلىرىدىن بولسا جۇدالىق ياشلىرى تۆكۈلەتتى. گۈلبانۇمۇ «ئاجرىشىپ كەتسەم بولغۇدەك» دېگەن سۆزلىرىنى ئۇنتۇپ، ئېرىنىڭ باغرىغا سىڭىپ كەتكەنىدى. ئەگەر مۇمكىن بولسا ھازىرلا ئۆزىنىڭ ئۆيىگە قايتىپ، ئۇنىنى قويۇپ بېرىپ يىغلىسا، ئىچىگە توشۇپ كەتكەن دەردلىرىنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلسا، زادى نېمە ئۈچۈن؟ دەپ سورىسا، قورساق كۆپۈكى بوشاپ قالارمىدىكىنتاڭ؟

يامغۇر بارغانسېرى ئىتتىكلەپ يېغىشقا باشلىدى. گەرچە ئۇلار بىر تۇپ يۇمىلاق سېدىنىڭ تېگىدە بولسىمۇ، ئۇستۈاشلىرىغا يامغۇر تۆكۈلۈۋاتاتتى. ئەنزەر چاپىنىنى سېلىپ، ئايالىنى يۆگەپ قويدى. ئۇ گۈلبانۇمدىن ئايرىلغان ئوتتۇز نەچچە كۈندىن بېرى ئانسىنىڭ رەھىمسىز ئالقانلىرىدا ئېزىلمەكتە ئىدى. مۇئەتتەرخان ئۇنىڭغا ئاشخانىدىكى گۈلنىسا بىلەن توي قىلىسەن، دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. ئەنزەر رەت قىلغانسېرى ئانسى ئۇنى ئۆز ئۆيىگە بارغىلى، ئاشخانىدا ياتقىلى قويماي ئىنسىنىڭ ھۇجرىسىغا سولاپ قويدى، ھەتتا دەرۋازىنىڭ ئىچىدىن قۇلۇپلاپ ئاچقۇچىنى ئەكىرىپ كەتتى. ئاكا ـ ئىنى بىللە ياتقان كۈنلەردىن باشلاپ ئابدۇسەمەت ئاكىسىغا دادىل بولۇش، قورقماسلىق، ئادەمدەك ياشاش ھەققىدە نۇرغۇن گەپلەرنى قىلدى. بىراق، ئەنزەر: «ئادەتلىنىپ قاپتىمەن، قىلاي دەپمۇ ئوخشىتالمايدىكەنمەن» دەيتتى. راست، كىچىكىدىن تارتىپ

دادىسى: «ئەخلاق ـ پەزىلەتلىك بولۇش، ياۋاش ـ يۇمشاق بولۇش، ئاتا ـ ئانىنى ھۆرمەتلەش مۇقەددەسلىكى، بولۇپمۇ ئانىنى رەنجىتىسە خۇدامۇ راۋا كۆرمەيدۇ» دېگەندەك پەند ـ نەسىھەتلەرنى قىلاتتى. ئانىسى بولسا: «باشتاق يۈرسەك يامان بولىدۇ، ئۆرە تۇرۇپ سىيسەك يامان بولىدۇ، ئاغزىڭنى ئېچىپ ئەسنىسەك يامان بولىدۇ، خەققە ئالايساك يامان بولىدۇ، بۇرنۇڭنى كوچىلىساك يامان بولىدۇ...» دېگەندەك ئايىغى چىقماس «يامان بولىدۇ»لارنى ئۆگەتتى. «قورقماس بول، جۈرئەتلىك بول، چەبدەس بول، ئەركىن بول، بوزەك بولما، بىركىم بىرنى سالسا، سەنمۇ كەلتۈرۈپ ئىككىنى سال، جېدىلىڭنى تالادا تۈگىتىپ كىر، ئوغۇل بالىدەك قەيسەر بول...» دېگەنلەرگە ئاتا ـ ئانىنىڭ ھەر ئىككىلىسى بەكمۇ نامرات ئىدى. دەر ھەقىقەت ئەنزەرنىڭ «ئادەتلىنىپ قاپتىمەن» دېگىنىمۇ، بالىلىق، ئۆسمۈرلۈك چېغىدىن باشلاپلا قانلىرىغا سىڭگەن نۇرغۇنلىغان تەتۈر نەسىھەتنىڭ مەھسۇلى ئىدى. شۇڭا، ئابدۇسەمەتنىڭ قاينام سۆزلىشىمۇ شۇ ۋەجىدىن ئىدى. ئۇ تۇنۇگۈن كەچ ئاشخانىدا ئىشلەۋېتىپ، پىچىرلاپ تۇرۇپ خېلىلا قاتتىق گەپ قىلىۋەتتى:

ــ ئاكا، ئۇياقتا گۇلبانۇم ئاچامنى قىينىپ، بۇياقتا ئۆزۈڭنى ئازابلاپ، قاچانغىچە لەگگىرتاقتاق ئويناپسەن؟ ئاخشاملىققا سەن مېنىڭ مۇرەمگە دەسسەپ كوچىغا چۈشكىن، ئاندىن بىر ئامالىلاپ ئايالىڭ بىلەن كۆرۈش، ئۇ قوشۇلسا، يېتەرلىك پۇلنى ئېلىپ قېچىپ كېتىڭلار.

گۇلبانۇمنى قۇچاقلاپ تۇرغان ئەنزەر مۇشۇ يامغۇرلۇق كېچىدە ئۆزىگە سادىق ئىنسانىي مەنۇنىيەت بىلەن ئەسلىمەكتە ئىدى. توغرا، بۇ ۋەسالغا ئاشۇ دىلكەش يىگىت مۇشەررەپ قىلدى.

ــ ئابدۇسەمەت ۋەجدانلىق، تۇرگۇن، ئاق كۆڭۈل بالا، ــ گۇلبانۇم ئېرىگە قايرىلىپ قارىدى ـ دە، ئۇنىڭ ھۆل يۈزلىرىنى ئالىقىنىدا سۈرتتى، ــ نېمە، ئەنزەر، سىزمۇ يىغلىدىڭىزمۇ؟

ــ ياق، يامغۇر ئوخشايدۇ... ــ ئەنزەر بۇرنىنى تارتىپ،

ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى، ـــ گۇلبانۇم، بىز يەنە قاچايلى. بۇگۈن مۇشۇ ئىشنى مەسلىھەت قىلغىلى كەلدىم.

ـــ قاچايلى؟ ـــ گۇلبانۇم باش ئىرغىتتى، ـــ بولمايدۇ، ئەنزەر، ئەمدى ئىككىمىزنىڭ ئۆي تۇتقۇدەك ئىمكانىيىتىمىز قالمىدى. بۇنداق قىلساق ئاپامدىن ئايرىلىپ قالىمەن.

ـــ نېمىشقا ئەمدى؟

ـــ ئاپىكىز ئۆيىمىزگە كېلىپ ماڭا دېگەنلىرى، هويلىمىزغا بېسىپ كىرىپ دېگەن گەپلىرىدىن خەۋىرىڭىز بارمۇ؟

ـــ ئىككى نۆۋەت بېسىپ كىرگەنلىكىنى ئابدۇسەمەتتىن ئاڭلىدىم. لېكىن، بىزنىڭ ئۆيىمىزگە كىرگەنلىكىدىن خەۋىرىم يوق ئىكەن.

ـــ مەن پوتلا ـ مىشقەمنى ئېقىتىپ، ناياقلاپ، غىلجىڭلاپ، قەستەن سۇۋۇنىپ، شەيتىنىڭىزنى قوزغاپ سىزنى ئازدۇرۇپتىمەن. بۇ نېمىدېگەن سەت گەپ، نېمىدېگەن خورلۇق، نېمىدېگەن ناھەقچىلىك؟! بۇ قېتىم يەنە قاچسام ئاپىكىزنىڭ دېگەنلىرى راستقا ئايلانمامدۇ؟ تېخى ئۇنىڭ هويلىمىزدا دېگەن گەپلىرىنى ئاڭلىسىڭىز، تىرىكلا گۆرگە كىرىۋالغۇڭىز كېلىدۇ. بىز ئاپىكىزنىڭ نەزىرىدە سىزنىڭ پۇلىڭىزغا كۆزىمىز قىزىرىپ، هەپتىلىك تويىنى بىر يىلغا سۇرگەن قەلەندەر ـ دىۋانىلەر بولدۇق. سىزنى شىلىپ يەپ گاڭسا ـ جىسا قىلىمغۇچە نەپسىمىز قانمايدىغان نىيىتى يامان ئادەملەر بولۇپ قالدۇق. مۇشۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە قاچسام ئاپىكىزنىڭ ئاغزىدىن يەنە قانداق پاسكىنىچىلىقلار ئاقار؟ ئۇ چاغدا بار كەلگۈلۈك ئاپامغا كېلىدۇ.

ئەنزەر نومۇس قىلغىنىدىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدى. ئۇ ئانىسىنىڭ ئاچچىقىنىڭ يامانلىقىنى بىلىدۇ. بىراق، بۇنچىلىك بىشەملىك، هازارۋللۇق قىلىپ رەسۋايىئالەم بولۇشنى ئويلىمىغانىدى. ئۇنىڭ تىل ـ ئاھانەتلىرى ئادەتتىكىدەك: «ئاناڭ ـ قىزىڭ» بولماي، بەلكى ئادىمىيلىك

خسلەتكە يۇندى چاچىدىغان، ئىنسانلىق غۇرۇرىنى دەپسەندە قىلىدىغان قاباھەتلىك ھاقارەتلەر ئىدى.

— گۇلبانۇم، ئانام ئۇچۇن مەن سىزدىن يېنىش - يېنىشلاپ ئەپۇ سوراي، ئانىڭىزنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ گۇناھ، سەۋەنلىرىمنى تونۇي، — چەكسىز خىجىللىق ئىچىدە قالغان ئەنزەرنىڭ كۆز ياشلىرى تۆكۈلمەكتە ئىدى، — توغرا، ئانامنىڭ قىلغانلىرى ئىنسان قېلىپىدىن چىققان ياۋايىلىق. بۇنىڭ ئۇچۇن سىز، ئاپىڭىز، ئائىلىڭىز ئالدىدا ئۆزرىلىكمەن. ئۇلارنى دېسەك ئۆي تۇتمىساق، ئايرىلىپ كەتسەك بولىدۇ. ئەما، بىر بالىمىز بار، ئىسسىق ماكانىمىزنى بۇزمايلى.

— دېگەنلىرىڭىزغۇ توغرا، بىر ماكان قۇرماق ئاسان ئەمەس، شۇنداقتىمۇ... — ئەنزەرنىڭ مۇلايىم، مىسكىن چىرايىنى، يۇزلىرىدىن ئېقىۋاتقان ياشلىرىنى كۆرۈپ، گۇلبانۇمنىڭ ئېرىگە ئىچى ئاغرىپ قالدى، — ئاپام بىچارىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيمەن.

— مەن سىزنىڭ قەدرىڭىزگە يېتەي، ئاسراي، يوقسۇزلۇق تارتقۇزماي، ئۆزۈم يېمىسەم، كىيمىسەم مەيلىكى، سىزنى يەرگە قاراتماي، — ئەنزەر يېلىنماقتا ئىدى، — ئۆزىڭىزگە ئايان، سىزدىن ئايرىلغىنىمدىن ئۆلگىنىم ياخشى، مەن سىزگە چىدىمايمەن.

— مەنمۇ سىزگە پايلىمايمەن، — گۇلبانۇم بىردىنلا يىغلاپ ئېرىنى قۇچاقلىۋالدى، — راست، سىزدىن ئايرىلسام نېمە بولۇپ كېتەرمەن؟

— ئەمىسە بىر قارارغا كېلىڭ، ئەگەر ماقۇللا دېسىڭىز ئەتە بالىغا، سىزگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىپ مۇشۇنداق ۋاقىتتا كېلىمەن. سەمەندەرکامنىڭ قېشىغا، ئەگەر مەيلىڭىز تارتمىسا ياقا يۇرتلارغا، ئەڭ ياخشىسى ئۇرۇمچىگە بېرىپ ئاشخانا ئاچىمىز.

— ئويلىنىپ باقسام بولمامدۇ؟ — گۇلبانۇم يەنىلا

ئاپىسىدىن ئەنسىرەپ تۇراتتى.

— ئۇلگۈرمەيمىز، ماڭمۇ ھەددى - ھېسابسىز بېسىم بولۇۋاتىدۇ.

كۆپ پېشكەللىكلەردىن ئەندىشە قىلىپ تۇرغان گۇلبانۇم ئېرىنىڭ سەمىمىي چىرايىنى، ئەھدە - ۋاپا يېلىنجاپ تۇرغان كۆزلىرىنى كۆرۈپ ئېرىپ قالدى.

— بوپتۇ، مەنمۇ كېسىم - كېچەكلىرىمنى چىگىپ سومكىغا سېلىپ قويايى. ھە راست، بالىنى زاكىلايدىغان تۈنۈگۈن بالا كۆرپىسىدىن بىرنى، سۈت پاراشوكى ئېلىشنى ئۇنتۇماڭ. مەن كىرىپ كەتتىم. ئاپام ئويغىنىپ قالمىسۇن.

گۇلبانۇم ئېرىنىڭ قۇچاقلاپ سۆيۈپ قويغاندىن كېيىن ئىتتىكلا ھويلىغا ئۆزىنى ئالدى. ئۇ ئىشكىنى ئاستا ئاچقاندىن كېيىن پۈتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ سۇپىغا چىقتى - دە، ئورنىغا كىرىپ ياتتى. ئاپىسى قانداقتۇر شەپىنى سەزگەندەك قىمىرلاپ قويۇپ جىم بولدى.

گۇلسۇمخان سەھەر قاراڭغۇلۇقىدا تۇرۇپ چىراغنى ياقتى - دە، بىرىنچى بولۇپ گۇلبانۇمنىڭ لاي بولۇپ كەتكەن بەتىنكىسىگە سەپسالدى. ئۇ ئېغىر پۇشۇلداپ قاپىقىنى تۇرگىنىچە، يوتقانغا پۈركىنىپ ئۇخلاۋاتقان قىزىغا لاپپىدە قاراپ قويۇپ ناشتا قىلدى. ئۇ كۆڭلىدە: «تەرەتخانىغا چىقىقان بولسا كېرەك» دەپ ئۆزىنى بەزلىگەن بولسىمۇ، ئېنىق بولمىغان بىر گۇمان ئۇنى بىئارام قىلىپ تۇراتتى.

سىرتتا يامغۇر توختىغان بولسىمۇ يەرلەر ئىۋىپ پاتقاق بولۇپ كەتكەنىدى، گۇلسۇمخان پېشايۋاندا تىكلەكلىك چوڭ چىغ سۇپۇرگىسىنى مۇرىسىگە سېلىپ چىقىشى ھامان دەرۋازا ئالدىدىكى بىر چوڭ، بىر كىچىك ئىزغا كۆزى چۈشۈپ قالدى. ئۇ ئىز بويلاپ بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ، سىدە تۇۋۇدىكى ئادەم ئايىغى پېتىقلىۋەتكەن ئىزلارنى كۆردى. شۇندىلا ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئاچچىق قاپلىۋالدى، بۇ بىئاراملىق يول بويى داۋاملاشتى...

«قىز بالا دېگەننىمۇ باقىدىغان نېمىمۇ، ئۆزىگە شۇنچە خورلۇقلارنى كەلتۈرگەن، ئادەم قاتاردا ئەمەس، بەلكى ئىت ـ ئېشەكتىن بەتتەر كۆرۈپ، يۈزىگە نىجاسەت سۈۋىغان ئادەملەرگە يەنىلا پەرۋانىدەك ئۆزىنى ئورۇپ تۇرسا، پەرۋانىغۇ كۆيۈپ ئۆلۈشنى بىلىپ ـ بىلمەي سەدپارە بولىدىغاندۇ، لېكىن شۇنچە ئەقىللىك، زېرەك، قولى چېۋەر بىر قىزنىڭ غۇرۇرىنى دەپسەندە قىلىشىنى نېمە دېسە بولار؟ ئار ـ نومۇسنى بىلمەيدىغان جۇۋاينىمەك، ئەگەر قېيىنئاناڭ «پوتلا، ناياق، غىلجىڭ، ئەرلەرنى ئۇسسۇلغا سالىدىغان شەيتان...» دەپ يۈزۈڭگە يۇندى چاچمىغان بولسا، ئاياغ ئاستىدا كۆچۈكتەك ئۆمىلەمتىڭ؟ ئاسلاندەك سۈۋىنىپ مىياڭلاپ بېرەمتىڭ؟ خۇدايا تۇۋا، بۇ زامانىنىڭ قىزلىرىغا نېمە بولغان؟! بىر چاغلاردا، قىز بالا تېگىدىغان ئېرىنى كۆرمەي تۇرۇپ تالالىق قىلىناتتى. شۇلارمۇ يىغلاپ ـ قاقشاپ ئۆي تۈتۈپ، بالىچاقلىق، نەۋرە ـ چەۋرىلىك بولىدىغان. مانا ئەمدى ئەركىن مۇھەببەت دېيىشىپ، قىز ـ ئوغۇللار كوچىغا يالىڭاچ چىقىپ كېتەمدۇ، نېمە؟! نېمىدېگەن قېلىن ـ هاياسىز بولۇپ كەتكەن بۇ بالىلار.»

گۈلسۈمخان بىردە پېچىرلاپ، بىردە ئېچىدە تىللاپ مەدرىسە ئالدىغا كېلىشىگە ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىشلەيدىغان رابىيەم دېگەن ئايال ئەخلەت هارۋىسىنى تۈتۈپ ساقلاپ تۇراتتى. ئۇلار بەيتۇللانىڭ ئالدىدىن ستالىن كوچىسىغىچە بولغان چوڭ يولنى سۈپۈرۈپ تازىلايتتى. رابىيەم گەرچە قىرىق بىر ياشقا كىرگەن بولسىمۇ چېكە چاچلىرى ئاقارغان، يۈز ـ پېشانىلىرىگە قورۇق چۈشكەن، كۆزلىرى هارغىن ئايال بولۇپ، سەككىز يېشىدا دادىسى بىلەن قەشقەردىن چىققانىدى. ئۇنىڭ قىرىق تۆت ياشلىق ئېرى، سىن ـ سىپاتى قاملاشقان، چاسا يۈزلۈك، قارا قاشلىق ئۆمەرجان گەلەنتىر بازىردا رەخت، كىيىم ـ كېچەك دۇكىنى ئاچاتتى. غۇلجىلىق ئۆمەرجان ئويۇن ـ چاقچاق، ناخشا ـ سازلارغا هېرىسمەن ئادەم ئىدى. گۈلسۈمخان بەش يىلنىڭ

ئالدىدا رابىيەم بىلەن مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىگە تەۋە ئىشچى بولۇپ كىرگەن. ئۇ چاغلاردا رابىيەم شوخ، گەپدان، قىزىقچى بولۇپ، چاچلىرى قاپقارا، كۆزلىرى ئويناپ تۇراتتى. لېكىن، ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتە ـ ئۆتمەيلا خۇددى بىر كېچىدىلا تۈگمەندىن چىققاندەك چاچلىرى بەكمۇ تېز ئاقىرىپ كەتتى. شۇڭا، ئۇ پات ـ پاتلا: «ئۇچ يىلنىڭ ئالدىدا چاچچىپ تۇرغان شوخ چوكان ئىدىم، مانا ئەمدى موماي بولدۇم» دەپ ھەسرەتلىنەتتى. لېكىن، ئۇ سىرىنى ھېچكىمگە دېمەيتتى.

ــ ھەدە، ــ دېدى رابىيەم گۈلسۇمخانغا زەن سېلىپ، ــ چىرايىڭىز بىر قىسمىلا تۇرىدىغۇ؟ ئۆيىڭىزدە بىرەر كۆڭۈلسىزلىك بولدىمۇ؟

ــ ياقەي، رابىيەم، ــ گۈلسۇمخان ئېغىر خورسىندى، ــ يەنە شۇ گۈلبانۇمنىڭ دەردى بولمامدۇ.

ــ مۇئەتتەرخان دېگەن ھازازۇل خوتۇن يەنە كەلدىما؟

ــ ئۇ خوتۇننىڭ گېپىنى قىلماڭە زادى. ئىسمىنى ئاڭلىسامۇ يۈرىكىم سۇ، يۈرۈڭ ئىشنى باشلايلى.

ئۇلار بەلگىلەنگەن كوچىنى سۈپۈرۈپ، ئەخلەتنى ھارۋا بىلەن توشۇپ بولغۇچە كۈن نەيزە بويى كۆتۈرۈلدى. رابىيەم گۈلسۇمخاننى ئۆيگە تەكلىپ قىلغانىدى، قىزىنىڭ ئاخشامقى ئىشىدىن كۆڭلى ئارامىدا يوق بۇ ئانا ئۆزرە ئېيتىپ ئۆيگە قايتتى. ھېلىمۇ ياخشى بېدە بازىرىدا ئەسقەر يولۇقۇپ گۈلسۇمخاننى تىراكتورغا سېلىۋالدى. ئۇ تاڭ سەھەردە بىر قېتىم قاتناپ، ئەمدى ئىككىنچى قېتىم خۇمدانغا ماڭغانىدى. ئەنەيتۇللا ئاكىسى ئېلىپ بەرگەن بۇ تىراكتور گەرچە بىرەر يىلدەك ئىشلىتىلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئىسكەتنى يوقاتمىغان بولۇپ، ئەسقەر ئۇنى ھەر كۈنى دېگۈدەك سۈرتۈپ تازىلايتتى.

ــ سەن ئىشقا ماڭغاندا گۈلبانۇم ھەدەڭنى كۆردۈڭمۇ؟ ــ سورىدى گۈلسۇمخان ئەنسىرىگەندەك تەلەپپۇزدا، ــ ئورنىدىن تۇرۇپتىكەنمۇ؟

— چاي ئىچكىلى كىرسەم، كىيىملىرىگە دەزمال سېلىۋېتىپتىكەن.

گۈلسۈمخاننىڭ يۈرىكى «قارتلا» قىلىپ، چىرايى شۇ زامان ئۆڭدى. شۇنداقتىمۇ، ئەسقەرنىڭ ئالدىدا چاندۇرمىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىن: «مەن بارغۇچە بارمىدۇ ياكى يەنە قاچقانمىدۇ؟ ئەنزەر كېچىدە بىكارغا كەلمىگەن ـ دە» دېگەن ئوي لىپ قىلىپ ئۆتتى.

— ئاپا، گۈلبانۇم ھەدەم ئاجراشسا، بالىسىنى ئاشۇ خەققە بېرىۋەتەرمىز؟

— بالام، بۇ دېگەن قانۇننىڭ ئىلكىدىكى ئىش، بىزنىڭ ھۆرۈ ـ پۆرۈ دەيدىغانلىغا ھەددىمىز مۇ.

— ئەگەر بىزگە بۇيرۇپ بېرىدىغان بولسا، ئۇ شۇمنى ئاچقىپ خەقلەرگە بېرىۋېتىمەن.

— پوق يېمە، ئۇ دېگەن ھەدەڭنىڭ باغرىنى يېرىپ چۈشكەن بالا.

ئەسقەر بوينىنى تولغاپ، غوتۇلدىغانچە تىراكتورنى دەريابويى مەھەللىسىگە قايرىدى. ئۇ ئاپىسىنى دەرۋازا ئالدىغا چۈشۈرۈپ قويۇپ، ئالدىدىكى تار يول بىلەن خۇمدانغا مېڭىپ كەتتى.

گۈلسۈمخان ئۆيگە كىرىپ كۆڭلى ئورنىغا چۈشتى. گۈلبانۇم قىزى ئالىنۇرنى بۆشۈكتىن يېشىپ قۇچىقىدا ئەركىلىتىپ ئولتۇراتتى. بىراق، دەزمال سېلىنغان كىيىملەر ھېچ يەردە كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار چۈشتە لەڭمەن ئېتىپ يېگەندىن كېيىن ئادەتتى بويىچە ئۇخلىماي «پەزىلەتبۇۋىگە دەيدىغان گەپ بار ئىدى» دەپلا چىقىپ كەتتى. بىراق، ئۇ تالاغا قارىغان دېرىزە كۆزنەكلىرىدىن ماڕىدى، گۈلبانۇم ئىچكىرىكى ئۆيدىن قاتلانغان كىيىملەرنى سومكىغا رەتلەپ سالدى. ئاندىن ئەتراپقا بىر قارىۋېتىپ، بالىنىڭ لاتا ـ پۈتىلىرىنى پۈرلەپ تىقتى. «يەنە نېمىلەر ئۇنتۇلۇپ قالدى» دېگەندەك بىردەم تېڭىرقاپ تۇرغاندىن كېيىن، سومكىنى ساندۇق ئارقىسىغا يوشۇردى.

گۈلسۈمخاننىڭ ئۆپكىسى كانىيىغا كەپلىشىپ قالغانىدەك، نەپىسى بوغۇلدى، قەھىر - غەزىپى تاشتى. ئۇ كىرگەنچە گۈلبانۇمنىڭ كاچىتىغا نەچچىنى ئۇرغۇسى كەلدى - يۇ، ئەمما ئاچچىقىنى يۇتۇپ چاندۇرمىدى. چۈنكى، ئۇ مۇئەتتەرخاننىڭ چاچقان يۇندىسىنى ئوغلىنىڭ بېشىغا تۆكمەكچى بولغانىدى. قۇدىسىنىڭ زەھەردەك تىل - ئاھانىتى ھازىرغىچە ئۇنىڭ قورسىقىنى كۆپتۈرۈپ، كۆڭلىدىن چىقماي تۇراتتى. شۇڭا، ئۇ كەچكىچە ئوغا يەپ، يىگىنە يۇتقاندەك بىر خىل تىت - تىتلىق ئىچىدە يۈرسىمۇ قىزىغا ئالىيىپمۇ قويمىدى.

قاراڭغۇ چۈشتى، ئەسقەر تىراكتورنى ھويلىغا توختىتىپ قويۇپ، تامىقىنى يېدى - دە، ئۇخلاش ئۈچۈن ئۆز ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ئەكبەر بولسا مەشچىلىك دۈكىنىدا ياتاتتى. گۈلبانۇم ئاپىسى بىلەن ئۆزىگە ئارىلىق قالدۇرۇپ ئورۇن سالغاندىن كېيىن چىڭ زاكىلانغان ئالىنۇرنى ئۆزىنىڭ يوتقىنى ئىچىگە ياتقۇزدى. قورسىقىدا بىر تاغار گۈمان ساراسىمىگە سېلىۋاتقان گۈلسۈمخان بۇ ئەھۋالدىن زادىلا چىداپ تۇرالمىدى.

— بالىنى نېمىشقا بۆشۈككە تاڭمايسەن؟ پۈتى دونايى چوڭ بولۇپ قالىدۇ.

— بايا كۈلتۈكنى يۇيۇۋېتىپ سۈندۈرۈپ قويغانىدىم، — گۈلبانۇم يۈزىنى قاچۇردى، — كىگىزنى بۈلغۇەتمىسۇن دېدىم.

— شۇنداقمۇ؟ — گۈلسۈمخان ئىچىدە «قارا بۇ قاغجالمىنى، ئۆزى قەستەن سۈندۈرغان گەپ» دەپ ئويلىدى، — ئەمىسە ئۇخلا، مەنمۇ ھېرىپ ئۆلگۈدەك بولدۇم.

تارسلا قىلىپ چىراغ ئۆچۈرۈلدى. ئۆيىنىچى گۆرەڭ قاراڭغۇلىشىپ، گۆرستان جىمجىتلىقىغا چۆمدى. پەقەت پەردە تارتىلغان تالا دېرىزىسى غۇۋا يورۇپ تۇراتتى. ۋاقىت تولمۇ ئاستا ئۆتكەنىدەك قىلاتتى. بۇ كېچىدە گۈلسۈمخان بىلەن گۈلبانۇمنىڭ پۇشۇلداش، قەستەن تارتىلغان خورەكلىرىنىڭ يالغان ئىكەنلىكىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئانىسىدىن قىزى

سەگەك، قىزىدىن ئانىسى بەكرەك سەگەك ئىدى. ئۇلار ئاشۇ كۆلكىلىك ھەربكەتلىرى ئارقىلىق بىر - بىرىنى بىخۇدلاشتۇرماقچى بولۇشاتتى ھەم ئىككىلىسىنىڭ قورسىقىدا تۇزۇۋاتقان پىلانلىرى «غەلىبە» ھەققىدىكى خىياللىرى ئۆزگىچە ئىدى.

... گۇلبانۇم ئەنزەر بىلەن بۇ قېتىم قېچىپ كەتسە بۇرۇنقىدەك ئىناق ئۆتەلەرمۇ؟ ياكى ئارىلىقتا بولۇپ ئۆتكەن سوغۇقچىلىقلار ئۇلارنى ئىلمان ئەر - خوتۇنلاردىن قىلىپ قويارمۇ؟! ناۋادا كېيىنچە گۇلبانۇم ئەنزەردىن، ئەنزەر گۇلبانۇمدىن سوۋۇپ قېلىپ بىر بالىنى قولتۇقلاپ يېنىپ كەلسە، ئاپىسى، ئاكىسى ئەنەيتۇلا ئالدىدا نېمە بولۇپ كېتىدۇ؟ ئۇلارمۇ ئىچىدىن تۇڭشىپ كېتىدۇ. ئەبەدىلئەبەد ئەسقەرنىڭ تاپا - تەنىسىدىن قۇتۇلالمايدۇ. قولۇم - قوشنىلىرىنىڭ، ئۇششاق سۆز خوتۇنلارنىڭ سېسىق گەپلىرىگە قالىدۇ. كەتمەي دېسە كۆڭۈللۈك تۇرمۇشىغا، ئېرىگە پايلىمايدۇ، بولۇپمۇ ھەممە ۋاباللىق ئاپىسىغا بولىدۇ. ئۇ ھازىرغىچە مۇئەتتەرخانىنىڭ يامان تىللىرىغا، خورلۇقلىرىغا چىداپ كەلدى، لېكىن ئەل - مەھەللە ئالدىدا يۈزى تۆكۈلدى. بىچارە ئانا نېمىدېگەن كۆتۈرۈشلۈك، نېمىدېگەن ئۆزىنى تۇتۇۋالغان. ئۇ بۇرۇن ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس ئىدى. پەقەت قىزى ئۇچۇنلا ئۆزىنى قۇربان قىلدى. بۇگۈن كېچە ئەنزەر بىلەن كېتىپ قالسا مۇئەتتەرخان يەنە كېلىشى تۇرغانلا گەپ. ئۇ چاغدا ئۇنىڭ ئۆتكەندە قىلغان گەپلىرىنى ھەممە خەق راست ئىكەن، دېيىشىدۇ. ھەممە گۇناھ گۇلبانۇمغا ئارتىلىپ بالا تۇغۇپ، بالا چوڭ قىلغان گۇناھى ئۇچۇن بىچارە ئانا تاپا - تەنىگە قالىدۇ. ئاھ، خۇدا، قانداق قىلسا بولار؟ بىرەر ئاسايىشلىق يول يوقمىدۇر؟! ئەگەر بۇ قېتىمقى پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويسا مەڭگۇ بەختسىز بولۇپ قالىدۇ. نادان ئانا ھېلىقى پىيەنچۇك ھادىلنى بىكارغا ماختاۋاتقىنى يوق،

كىم بىلمدۇ ئۇلار ھازىر گۈلبانۇمنىڭ سودىسىنى قىلىپ، قول قېقىشىپ، تونىنى پىچىپ قويدىمۇ؟ گۈلبانۇمنىڭ ئۇ توكۇرغا تەگكىنىدىن يەرگە تەگكىنى ياخشىراق. بېشىڭنى يەيدىغان ماي گەدەن، چېلەككە نان چىلاپ، ئامبۇردا قىسىپ يەيدىغان سۆرۈن تەلەت، جاھاندا خوتۇن يوقتەك گۈلبانۇم بىلەنلا قالدا.

گۈلبانۇم ھادىلنىڭ ھاراق ئىچكەندىن كېيىنكى بەتبەشىرە تەلەتىنى، خوتۇنىنى ئۇرغان ۋاقتىدىكى يۇۋۇزلۇقلىرىنى، بىر پۇتى ئويماندا، بىر پۇتى دوڭدە دىگگۈسلاپ، مۇرىلىرىنى ئېگىز - پەس چايقاپ مېڭىشلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈش بىلەن تېنى شۇركۇنۇپ كەتتى. ئۇ: «ياق، ياق، ئەنزەر بىلەن كېتىمەن، ئۇ چاپسانراق كەلسىدى» دەپ ئىچىدە زىكرى قىلدى. گۈلبانۇم ئاچال يول گىرۋىكىدە نەگە مېڭىشنى بىلەلمەي، ئۆزى بىلەن ئۆزى كۈرەش قىلىپ، ئاخىر ئەنزەر باشلىغان يولغا تەۋەككۈل قىلغان مۇشۇ دەقىقىدە گۈلسۈمخانمۇ ئىچىدە خامچوت قىلىۋاتاتتى. قېنى ئۇ نېمىلەرنى ئويلاۋاتىدىكىن، كىملەر بىلەن قورساق ئۇرۇشى قىلىۋاتىدىكىن، ئاڭلاپ باقايلى:

«... خەپ ئەنزەر ھارامزادە، بۇگۈن تۇغۇلغىنىڭغا پۇشايمان قىلدۇرۇپ، ئاناڭدىن ئالالمىغان ئۆچۈمنى سېنىڭدىن ئالمىسام، بېشىڭنى يەيدىغان ھازازۇل خوتۇن! شۇنچە ئەل - مەھەللە، قولۇم - قوشنىلار ئالدىدا بىر تىينىغا ئەرزىگۈسىز قىلىپ يۈزۈمنى تۆكتىڭا. ساڭا ئانىي بولىدىغان گۈلسۈمخان تېخى تۇغۇلمىدى. سەن مېنىڭ بېشىمنى ئاسان ئېزىۋەتكىلى بولىدىغان خېمىر چاغلاپ قالدىڭمۇ، كەلگۈندى، ئالتەشەدىن كېلىپ ساڭا نېمە يوغانچىلىق؟ گەپ قىلمىسام تېخى مېنى قەلەندەر - دىۋانە دەيسىنا، خەپ. خەپ، خەپ... ھېلىقى ھارامدىن بولغان شۇمۇڭ كەلسۇن قېنى، ئاشۇ گەپلىرىڭنى بويىنىغا تۇمار قىلىپ ئېسىپ قويمىسام گۈلسۈمخان بولماي كېتەي! ئادەمنى ئەجەبمۇ ئانىي تاپتا بېشىم خوتۇن، كوچىدا

يۇرگۈسىز قىلىۋەتتى. تۆت توك - توك خوتۇن بىر يەرگە يىغىلسىلا كۆسۈرلىشىپ، خىرقىرىشىپ، پىخىلدىشىپ كۆلۈشىدۇ. قەۋەتلا سەتچىلىككە قالدىغۇ كىشى. نام - نومۇس تەرەپتىن تالا - تۈزلەرگە ئىشەنچلىك چىقالمايدىغانلا بولۇپ كەتتىم. خەپ ئەنزەر دېگەن مۇناپىق كەلسۇن قېنى، كېچىكى تۇندە شۇنداق ۋارقىرايكى، كىمنىڭ ئارقىسىغا كىم كىرىۋالغانلىقىنى، كىمنى كىم ئازدۇرغانلىقىنى جىمى خەق ئاڭلىسۇن! ئاشۇ كۆسۈرلاشقان، پىخىلدىشىپ، خىرقىرىشىپ كۆلۈشكەن خوتۇنلارنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ ئىنامىغا پاتسۇن! قاچانغىچە تارتىمەن بۇ خورلۇقلارنى! توۋا، ماۋۇ رەسۋا قانجۇقمۇ ئەنزەرنىڭ ئارقىسىدا بىرنەچچە زامان يۇرۇپلا خۇددى سار پوقى يەۋالغاندەك كالۋالىشىپ كەتتى. ھېلىقى خوتۇننىڭ شۇنچە يولسىزلىقلىرىنى، كەلتۈرگەن خورلۇقلىرىنى كۆرۈپ تۇرۇپ، ئاڭلاپ تۇرۇپ يەنە شۇنىڭ موزىيى بىلەن قاچماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرمەمدىغان، ياغاچچى، ئاشپەز دېگەن قانچىلىك نېمىلەر ئىدى! مانا ھۇنەر دېسە ھادىلجاننىڭكىنى دېسە بولىدۇ. ھەر سالاپەتلىك شوپۇرلار تىراكتورلىرىنى تاراقلىتىپ ئەكېلىپ قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرغان، دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى ياساتقىلى كەلگەن دېھقانلار تېخى ئۇنى - بۇنى كۆتۈرۈپ كېلىپ خۇشامەت قىلىۋاتقان، ئاددىيسى تىكىش ماشىنىسى، ۋېلىسىپىتلىرىنى ئەكەلگەنلەرمۇ يانچۇقىنى كولىشىۋاتقان... ھادىلجان بولسا شاگىرتلىرىغا ،ئۇنى قىل، بۇنى قىل، ئانى تارت، بۇنى چىقار، دەپ بۇيرۇق قىلىپ ئۆزى بەگدەك قاراپ تۇرغان...»

گۈلسۇمخان بەكىنىڭ خىيالىرىنى سۈرۈۋەرگەنمۇ بولاتتى. بىراق، ئۆگزىدىن كەلگەن «بوك» قىلغان ئاۋاز ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى. ئۇ قىزىنى ھەربىرىت ئۇستىدە تۇتۇش ئۇچۇن، خورەك تارتقان بولۇۋالدى. ئۆيىنچىدە بىرنەچچە دەقىقە تىمتاسلىق ھۆكۈم سۈردى. ئارقىدىن ئۆگزىگە يەنە چالما

چۈشتى. گۈلسۈمخان قىزىنىڭ ئورنىدىن سۈغۇرۇلۇپ چىققىنىنى، ساندۇق ئارقىسىدىكى سومكىنى تارتىپ چىقىرىپ يەرگە قويغىنىنى، ئاندىن زاكىلانغان بالىنى قولىغا ئالغانلىقىنى تۇيۇپ ياتتى. گۈلبانۇم پۈتۈنلۈك ئۇچىدا ئەمدىلا قەدەم ئېلىشىغا «توختا» دېگەن ئاۋازدىن يۈرىكى جىغلا قىلدى ـ دە، دالا قېتىپ تۇرۇپ قالدى. چۈنكى، كىيىملىرى بىلەنلا ياتقان گۈلسۈمخانىنىڭ قارا ئاغۇدا پىچاقىتەك قادىلىپ تۇرغان ئىزناسى كۆرۈندى. گۈلبانۇم دەرھال چىراغنى يېقىپ ئەنزەرگە بەلگە بەرمەكچى بولۇۋىدى، گۈلسۈمخان ئورنىدىن شارتلا تۇرۇپ قىزىنىڭ قولىنى تۇتۇۋالدى.

ــ سېنىڭ نېمە قىلماقچى بولغانلىقىڭنى پاتقاق بەتىنەكمۇ، كوچىدىكى ئىزلار تۇنۇگۈنلا ماڭا دەپ بولغان، ــ گۈلسۈمخان پىچىرلاپ دېگۈدەك سۆزلەۋاتاتتى، ــ سەن تېخى چىراغ يېقىپ ئاۋۇ مۇناپىق ئېرىڭنى قاچۇرماقچىمۇ؟ ئەگەر ھازىر بىرلا ۋارقىرىسام ئەسقەر قىيامەت بورىنىنى كۆتۈرىدۇ، ماڭا سۇيىغا چىق، بول دەيمەن، قانجۇق، بولمىسا ئەسقەردىن كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسەن.

گۈناھ ئۇستىدە تۇتۇلۇپ قالغان گۈلبانۇم ئىتائەتمەنلىك بىلەن بويسۇنۇپ، قايتىدىن يوتقىنىغا كىردى. بۇ چاغدا ئالمان ـ تالمان چاپىنىنى كىيگەن گۈلسۈمخان ئۆيدىن ئوقچۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ھويلىدا پالاقشىپ كېتىۋاتقاندا، گۈلبانۇم بالىسىنى كۆرپىگە ياتقۇزدى ـ دە، پەردىنى قايرىپ دېرىزە رامكىسىنى ئاچماقچى بولدى. ئەمما، داتلىشىپ كەتكەن ئىلغۇر بەكمۇ تەستە ئېچىلدى.

ــ ئەنزەر، قېچىڭ! ــ گۈلبانۇم قاراڭغۇلۇققا قاراپ ۋارقىرىدى. ئەمما، ئۇ كېچىككەن بولۇپ گۈلسۈمخان بىر كېچە ـ كۈندۈز پايلاپ ياتقان ئوۋنىڭ ئالدىنى توسۇۋالغانىدى. ئەنزەرنىڭ قولىدا ئېغىر بىر چامادان تۇرغاندەك قىلاتتى.

ــ ھەي ئوغرى، قانداق قېلىن نېمىسەن؟ قىزىمغا نېمانداق

سالجىدەك چاپلىشۇالسەن؟ دۇنيادا ساڭا باشقا خوتۇن تېپىلمامدا ـ ھەا ـــ گۈلسۈمخان قولۇم ـ قوشنىلار ئاڭلىسۇن دېگەندەك ئەتەي ئۇننىڭ بارچە ۋارقىراپ، كېچىكى تۇنىنى بېشىغا كىيدى، ـــ تېخى ئاناڭ ھازازۇل بىزنى قەلەندەر ـ دىۋانىلەر دەيدا؟ سېنىڭ پۇلۇڭغا كۆز قىزارتقۇدەك سەن قانچىلىك نېمىدىڭ؟ بىلمىسەڭ بىلىۋال، بىر ئوغلۇم كاتتا سودىگەر، كىچىك ئوغلۇم تىراكتوردا شاراقلاپ پۇل تېپىۋاتىدۇ. قىزىم بولسا ماشىنىچى، مەن دېگەن دۆلەتنىڭ مائاشلىق ئىشچىسى، سەن ناھايىتى بىر ياغاچچىغۇ، قايسىمىز قەلەندەر ـ دىۋانە، خەلقىئالەم ئوبدان بىلىدۇ. ۋۇي زېدى پەس كەلگۈندى، ھالىڭغا بېقىپ ھال تارتىپ، ئۆزۈڭنىڭ يۇرتۇڭدىن خوتۇن تېپىۋال، مانا كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىغۇ كىمنىڭ ئارقىسىغا كىم كىرىۋالغانلىقى! بۇ كېچىدە ئۆگزىمگە چالما تاشلاپ، قورۇدىن ئايلىنىپ كېتەلمەيسەن، دەپ باقە، گۈلبانۇم سېنى يولدىن چىقاردىمۇ ياكى سەنمۇ؟...

گۈلسۈمخان يەنە قانچىلىك تىللايتتىكىن بىلگىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئەلپازىغا قارىغاندا قورساق كۆپۈكى بوشايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئەمما، شۇ چاغدا كونا دەرۋازىنى تاراقلىتىپ ئەسقەر ئوقتەك ئېتىلىپ كەلدى ـ دە، ئەنزەرنى قارىقويۇق ئۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ چىققان گۈلبانۇم ئەسقەرنى قوچاقلىۋېلىپ كۆچ ئېلىشالمىغاندىن كېيىن ئەنزەرنى بەدىنى بىلەن توسۇۋالدى.

ـــ قېنى مېنى ئۇرە، ئۇرمامسەن، بولمىسا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەت، ـــ گۈلبانۇم ئاپىسىغا قادالدى، ـــ ماۋۇ لۇكچەك بالاڭنى ھاي، دېگىن، بولمىسا تامغا ئۇسۇپ ئۆلۈپ بېرىمەن. مەنمۇ بۇ جاندىن جاق تويدۇم.

گۈلبانۇم شۇنداق ۋارقىرىدىكى، دېرىزىلىرىنى ئېچىپ تاماشا كۆرۈۋاتقان قولۇم ـ قوشنىلار قورققىنىدىن دېرىزە قاپقاقلىرىنى يېپىۋالدى. بايانتىن بېرى قىزىنى ماختاپ، ئەنزەرنى

چۈشۈرگەن گۈلسۈمخان خۇددى ئالتە ئاي ئاتقان پاختام بىر يىكچە بولمىدى، دېگەندەك ئېرىگە چاپلىشىپ قوغداپ تۇرغان گۈلبانۇمنى كۆرەر كۆزى يوق هالدا، ئەسقەرنى ئىتتىرىپ ئەكىرىپ كەتتى.

— ئەكېلىك، يۈز - بۇرۇنلىرىڭىزنى سۈرتۈۋېتەي، — گۈلبانۇم قول ياغلىقىنى ئالدى، — قانداق كېتىپتۇ. سىزمۇ ئوغۇل بالا بولغاندىكىن نېمىشقا قول ياندۇرمايسىز؟

— خەقنى ئۇرۇپ ئادەتلەنمەپتىكەنمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ سىزنىڭ ئۆكىڭىز تۇرسا.

— ئۇ دېگەن بىر غالجىر ئىت، بىلەمسىز؟ توۋا، توۋا بۇ سەتچىلىكلەرنى، — مىچىلداپ يىغلاۋاتقان گۈلبانۇم بىر قارارغا كەلگەندى، — بولدى قايتىپ كېتىڭ، بىز ئاجرىشىپ كېتەيلى.

— گۈلبانۇم، ئۇنداق دېمەڭ، بۇ ئىشلارمۇ ئۆتۈپ كېتەر.

— ئۆتۈپ كەتكەن بىلەن يۈرەكتىن چىقمايدۇ. ئانىڭىزنىڭ تىللىرى ئاپام هەم مېنىڭ يۈرىكىمنى جاراهەت قىلىپ بولدى. هازىرقى قاباهەتلىك تىللار سىزنىڭ يۈرىكىڭىزنى خۇن قىلىۋەتتى. ئەمدى ئارىمىزدىكى هايا - نومۇس، ئىززەت - هۆرمەت، ئادەمىيلىك پەردىشەپلىرى يىرتىلدى. بۇلارنى ئۇنتۇماق، يۈرەكتىن چىقارماق ئاسان ئەمەس، قىسقىسى، بىر - بىرىمىزنىڭ يۈزىگە قارىيالمىغۇدەك قارا يۈز بولدۇق. پاهھوي، نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق، نېمىدېگەن زۇلمەتلىك كېچە بۇ! پاسكىنا هاقارەت بىلەن بۇلغانغان بۇ كېچىنى مەڭگۈ ئۇنتۇيالمىسام كېرەك.

گۈلبانۇم ئارقىسىغىمۇ قارىماي كىرىپ كەتتى. ئۇ ئۆيگە كىرىپ قىرقىراپ يىغلاۋاتقان بالىسىنىمۇ قولىغا ئالماي ئىشىك تەرەپكە تىكىلىپ قالغىنىچە قېتىپ قالدى. گۈلسۈمخان ئۇنىڭ تاش هەيكەلدەك سۇرلۇك چىرايىغا قاراپ ئەندىكتى. دەرۋەقە ئۆلۈم كۆزىگە كۆرۈنگەن، ئەجەلگە تەۋەككۈل قىلغان ئادەملەرنىڭلا چىرايى مۇشۇنداق قورقۇنچلۇق تۇسكە كىرىشى

مۇمكىن. گۈلسۇمخان: «سەل ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتتىممۇ قانداق، نېمىلا بولسا ئۇ ياخشى كۆرگەن ئېرى ئەمەسمۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى ـ يۇ، لېكىن مۇئەتتەرخانىڭ، قىزىنىڭ ئۆيىدە ھەم ھويلىغا ئۇچ قېتىم بېسىپ كىرگەن ۋاقىتتىدىكى ئەلپازى، دەھشەتلىك خورلۇقلىرى، بۇزۇلغان ئېغىزى كۆز ئالدىغا كېلىش بىلەن دەرھاللا خېمىغا ياندى.

— قىزىم گۈلبانۇم...

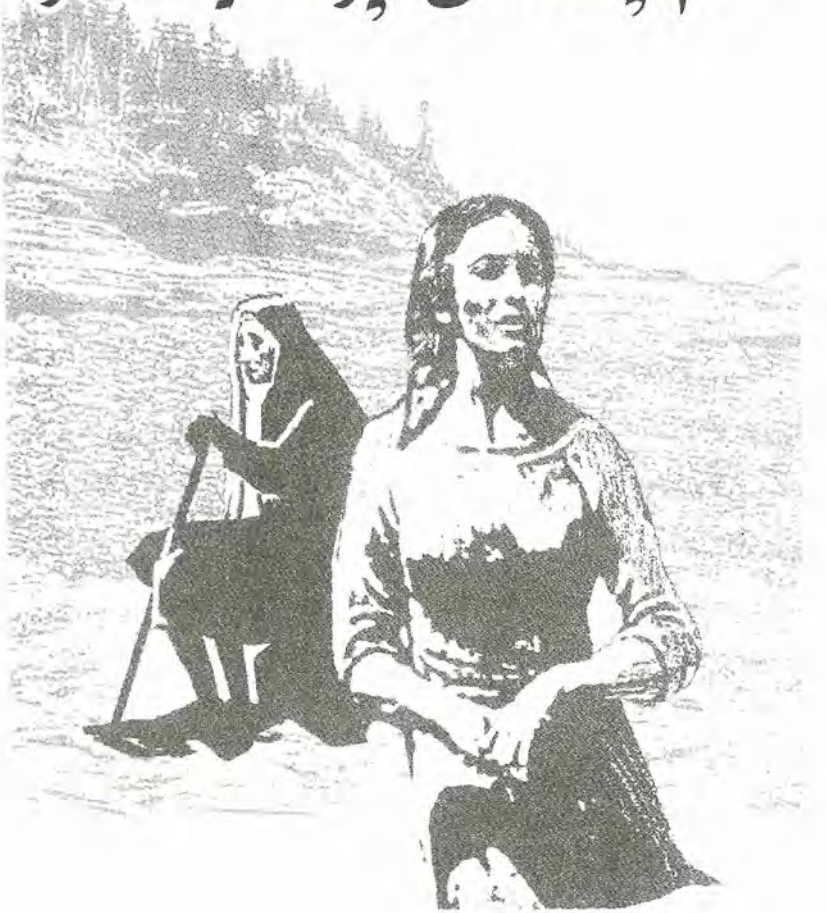
— بولدى گەپ قىلما، سەنمۇ بىر ئانا بولۇپ قاپسەن... مېنىڭ تېرىقچە يۈز ـ خاتىرەمنى قىلدىڭما؟ ئەمدى ئاجرىشىدىغان بولدۇم، خۇش بولغانسەن، مېنى ئەمدى ئىت ـ ئېشەك ئورنىدا سېتىپ خەجلە، مېنىڭ ئوشۇقچە گەپ ئاڭلىغۇم يوق...

گۈلبانۇم يوتقانغا پۈركىنىپ، باش ـ كۆزىنى چۈمكەپ يېتىۋالدى. ئۇ بىرىنچى قېتىم ئاپىسىغا نەپرەتلەنمەكتە ئىدى. گۈلسۇمخانمۇ قانىنى قان بىلەن يۇيىمەن دەپ ئېغىر تەڭلىكتە قالدى. ئاۋۇ مەڭ ئېغىز تىللىسا بىر ئېغىز مىت قىلمايدىغان ياۋاش ـ يۇمشاق ئەنزەر نېمە بولۇپ كەتكەندۇ؟ جىم تۇرۇپ بەرگەن كىشىگە مۇشت ئېتىش نامەردنىڭ ئىشى. كوناللار: «تىغ يارىسى ساقىيار، دىل يارىسى ساقايماس» دەپتىكەن. گۈلسۇمخانىڭ بۇگۈن كېچە قىلغان نامەردلىكى قىزىنىڭمۇ يۈرىكىگە مەڭگۈ ئۆچمەس ئۆچمەنلىك دېغىنى قالدۇردى. قارىغاندا، گۈلسۇمخانمۇ ۋىجدان ئازابى تارتىپ قالغاندەك قىلاتتى. ئەلھەق، قىلىۋالدىم، ئېيتىۋالدىم دەپ ئۆزىمىزنى خۇش قىلمايلى، بۇ ئۆتنە ئالەم، ھامان يانىدۇ. شۇڭا، بىز مۇئەتتەرخان ۋە گۈلسۇمخانلارغا دانالارنىڭ مۇنۇ جەۋھەر غەزىلىنى ھەدىيە قىلىمىز:

ياندۇرۇپ كۆرسەتەر پەلەك ھەر ئەمەلنى كۆزۈڭگە،
غەيرىيگە قىلغىنىڭنى قىلغان بولۇرسەن ئۆزۈڭگە.

ئىككىنچى قىسىم

كىچىككىن پۇشايمانلار

12

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم قىزى قىرىق كۈنلۈك بولغان كۈنى ئاجراشتى. كىچىك ئالىنۇر گۈلسۈمخانلار ئائىلىسىگە قالدى. مانا ئۈنىڭغىمۇ ھەش - پەش دېگۈچە ئىككى ئايدىن ئېشىپ قالدى. مۇئەتتەرخان بىلەن گۈلسۈمخاننىڭ مۇرادى ھاسىل بولدى. بىراق، بىتەلەي ئەر - خوتۇنلار نادامەت ئىچىدە ئۆرتەندى. گۈلبانۇم باشقىلا بىر گۈلبانۇمغا ئايلاندى. ئۇ بىر كۈن كەچكىچە گەپ قىلمايتتى. ئۇنىڭ كۈندە قىلىدىغان ئەمەلى قىزىنى ئېمىتىش، لاتا - پىتەكلىرىنى يۇيۇش، بۆشۈككە بۆلەش، بۇلماق يېگۈزۈش بىلەنلا بولاتتى، ھەتتاكى قىزىنى ئەركىلىتىپ بولسىمۇ بىرەر - ئىككى ئېغىز تاتلىق گەپنى قىلىشتىن قالغاندى. پەقەت كۈندۈزلىرى ئىككى پۇتى ئارىلىقىغا ياتقۇزۇۋالغان قىزىغا سائەتلەپ، كۈنلەپ تىكىلىپ قالاتتىكى، ئاپىسىغا، ئەسقەرگە، ئەكبەرگە قاش كۆتۈرۈپ قارىمايتتى. ناگاھ - ناگاندا كېلىپ قالغان ئەنەيتۇللا ئەھۋال سوراپ ھالى قالمىسا گۈلبانۇم پەقەت لاپپىدە قاراپ قويۇپ يەنە قىزىغا قارىۋالاتتى. ئۇ تاماق - چايلىرىنىمۇ ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن بىر ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ يېمەي، چىنىسىنى كۆتۈرۈپ ئىچكىرىكى ئۆيگە، ئاشخانىغا، پېشايۋانغا ئاچىقىپ كېتەتتى. گۈلسۈمخان يېلىنىپ - يالۋۇردى، پەند - نەسىھەت قىلدى، يىغلاپ، ئاچچىقلاپمۇ باقتى. ئەمما، قىزى گومۇشلاردەك بالىسىدىن كۆز ئۈزمەي ئولتۇراتتى. گۈلبانۇم ئەنزەردىن ئاجراشقاندىن كېيىن بايكۆللۇك تۇغقانلار بىر قېتىم ئەلچى كىرگۈزدى. قىزىنىڭ ئەھۋالى ئۆزىگە ئايان بولغان گۈلسۈمخان ئۇلارنى: «قىزىمىز ئۇياقتىن ئاجرىشىپ، بۇياقتىن تويىنى قىلساق، ئەل - مەھەللە ئىچىدە سۆز - چۆچەك بولىدۇ، ئەسلىدە

بۇزۇلۇپتىكەن، دېگەن بەتنامغا قالمىز. شۇڭا، يەنە بىرئاز سەۋر قىلىپ «بىرنەرسىلا» دەپ ياندۇردى. گۈلبانۇم ئەلچىلەرنى كۆردى، بولۇنغان گەپ ـ سۆزلەرنى ئاڭلىدى، لېكىن ئاق ـ كۆك دېمىدى، غوۋغا كۆتۈرمىدى، ئاللا ـ كاللا دەپ يىغلىمىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇ، ئۆزىنىڭ بىر نەپىس بۇيۇم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان بولسا كېرەك. ئەلۋەتتە، بۇنداق ئېسىل گۆھەرنى (گەرچە پۇچۇلغان بولسىمۇ) ھەرقانداق كىشى ئالىدۇ. باھاسىغا يەتكەن خېرىدار كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر قېرىمۇ، ياشمۇ، ئاقساق ـ چولاقمۇ، مېيىپمۇ، پەپىلقۇش ساراڭمۇ ئېلىۋېرىدۇ ـ دە! گۈلسۇمخانىمۇ كۆڭلى تارتقان ئادەمگە ساتىدۇ. ئىجتىمائىي تۈرمۇشتا ھەرقانداق بۇيۇمنى ساتىدۇ. ئالىدۇ، ئالماشتۇرىدۇ، سوۋغا قىلىدۇ، ئۆتۈنىدۇ ئەمەسمۇ... شۇڭا باشقىلارنىڭ ھۆرۇ ـ پۇرۇ دەپ ئارىغا چۈشىدىغان ئىلا ـ تەتۈرى يوق!

گۈزەل بۇيۇم گۈلبانۇم مانا شۇنداق گاڭگىراش، ئېسەنگىرەش، تېڭىرقاش، ئۆكۈنۈش، تەڭرىدىنمۇ ئۇمىد كۈتمەسلىك ئىچىدە ياشاۋاتىدۇ. ئۇنىڭ كۈنلىرى بىر ئۇندە، بىر تۈندە، ھەسرەت ـ نادامەتلىرى زەردابلىرىنى ئىچىش، جۇدالىق زەنجىرلىرىدە بوغۇلۇش، سۆيۈملۈك ئېرىنى سېغىنىش ئامبۇرلىرىدا قىسىلىش بىلەن ئۆتمەكتە. ئەلھەق، پۈشايمان ئوقلىرى ئۇنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى، سەرۋى سىيماسىنى غەلۋىرەك ئۆتمىتۆشۈك قىلىۋەتتى. ۋاھەرىخا، نېمىشقىمۇ ئاشۇ تىمتاس سەھرادىن قايتىپ كەلگەن بولغىيدى؟ سۆسۈن رەڭ سايىلەر پىنھانلاشتۇرغان ئېدىرلاردا چۆل گۈلى بولۇپ كەتسىچۇ. ئېتىز ـ قىرلاردىكى نام ـ ئەمەلى ئېنىق بولمىغان ئاشۇ ئوت ـ چۆپ ئىچىدىكى بىر قىياق بولسىچۇ كاشكى. ئەدناسى سەھرا يوللىرىنىڭ خەس ـ تۈپرىقى بولسىمۇ ئۆزىنى شۇنچىلىك ئەركىن ـ ئەمىن سېزەر ئىدى. ياھ، شەھەردىكى بەتبۇي ھاۋا، بۇلغانغان مۇھىت، كۆزلىرىڭنى مانانلاشتۇرغان ئىس ـ تۈتەك،

يۇرىكىڭنى قىسقان ناھەقچىلىك، ئەسكىلىكلەر، ئاددىيسى ئۆز ھويلىسىدىكى دىمىقتىلىق، سۇرلۇك زاۋال گۈگۈملۇقى ئىچىدە ھېلىقى سۆيۈملۈك پاكار لەمپىمۇ ئېرىپ كەتكەن! گۈلبانۇم تۇمانلىق كۆزلىرى بىلەن ئۇ يەرگە قارايدۇ، قارايدۇ، ئەمما بىراۋلارنىڭ راۋابىنىڭ مۇڭلۇق ساداسى، تاق ـ تۇق ئاۋازلىرى ئاڭلانمايدۇ. توۋا، بارلىق ناتۇۋانلارنىڭ ئۆمرى زارىقىپ كۇتۇش، بىراۋلارنى تاقەتسىز سېغىنىش، باغرى ئۆرتىنىپ كۆيۈش، كۆزلىرى ئۆمۈرۋاقى ياش يۇقى ئۆتەمدىغاندۇ؟

كۆرۈڭ، بىزنىڭ سۆيۈملۈك قىزىمىز گۈلبانۇم ئەنە شۇنداق كۇنلەرگە قالدى! ئەمدى ئەنزەرچۇ؟ مېھرىبان يۇرەكتىن ئايرىلغان بۇ ئىككى ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە، ئۇ دەريابويى كوچىسىدىن ئايلىنىپ كېتەلمىدى. تۇن كېچە، شامۇ سەھەرلەردە، ئاپپاق ئايدىڭلاردا «ئەنزەر، تېز قېچىڭ» دېگەن نىدا ئاڭلانغان دېرىزىگە تەلمۇرۇپ قارايتتى. ئوماق ئايالى، تاتلىق قىزى ئاشۇ ئۆيدە ئىدى. ئەپسۇس، مىڭ ئەپسۇس. ئۇلارنىڭ تەنگە شىپا تىنىقلىرى دېرىزە روجەكلىرىدىن قىسىلىپ چىقسا نېمە؟! ئەنزەر تىنماي ـ تىنماي ھىدلىسا، دەردكە، جۇدالىق نادامىتىگە تولغان قەلبى ئارام تاپسا بولمامدۇ... بىر دەملىك بولسىمۇ مەيلى ئىدى.

ئەنزەر دەريابويى كوچىسىغا تۆت ـ بەش كۈندە، بەزىدە بىك ئالدىراش ئىشلەپ چارچاپ قالغانلىرىدا ھەپتە ـ ئون كۈندە بىر قېتىم كېلەتتى. ھەر كەلگىنىدە قۇرۇق كەلمەيتتى. بىر ياڭتا گۆش، مايى، بەزىدە تۇخۇم، شېكەر، سۇت پاراشوكى، ئاي ئاخىرىدا بولسا گۈرۈچ، ئۇن، پۇل دېگەندەك نەرسىلەرنى سولياۋ خالتىسى بىلەنلا دەرۋازا ئاستىدىن كىرگۈزۈۋېتەتتى. بۇ تەييار نېمەتلەر گۈلسۇمخانغا موكلا ياقاتتى. لېكىن، گۈلبانۇم بىلەن ئالىنۇرنى كۆرسەتمەيتتى. شۇنداقتىمۇ، ئەنزەر قېينىنىسىنى ئاقلايتتى، ھەتتا ھېلىقى كېچىدىكى ئۇنتۇلماس تىل ـ ئاھانەتلەرنىمۇ كۆڭلىگە ئالمىدى. «ئانامنىڭ زۇلمى ئۆتۈپ كەتكەچكە،

قورسقىغا سىغدۇرالمىدى. بۇ دېگەن «دەردىنى چىقىرىۋېلىش» دەپ چۈشەندى. ئۇ بەزىدە ئۆزىگە چالما تاشلاپ باقماقچىمۇ بولاتتى، لېكىن يەنە بىر غوۋغانىڭ چىقىشىدىن ئەنسىرەپ ئۆزىنى بېسىۋالاتتى.

ئەنزەرنىڭ كېچىلەردە ھەرخىل يېمەكلىكلەرنى ئەكېلىپ دەرۋازىدىن كىرگۈزۈۋېتىشى كۆپەيگەنسېرى گۈلسۈمخان ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدى. ئۇ: «مۇشۇ يېمەكلىكلەر ئىسسىقلىق قىلىپ ئوقۇتقان ياكى جادۇ قىلىنغان نەرسىلەر بارمىدۇر» دەپ ئويلايتتى ھەم قىزىنىڭ قايتىدىن ئىش تېرىپ قويۇشىدىن يۈرىكى ئاغاتتى. گۈلبانۇمنىڭ پاتراق تويىنى قىلىۋەتمىسە قۇلاق تىنچىمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن گۈلسۈمخان بۇ قېتىم ئەلچىلەر كىرسە «ماقۇل جاۋاب» بېرىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

ئەمما، ئەنزەر ئۇنداق ئويلىمايتتى. يېرىم يىل، بىر يىل، ھەتتا بەش - ئون يىل بولسىمۇ بىر كۈنى ئايالى بىلەن بولىشىۋالىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ھەر ئىككىلا ئانا مۇنداق تاش بېغىرلىق قىلىپ تۇرىۋەرمەس. ئۇلارمۇ ئادەم، بىر كۈن بولمىسا بىر كۈنى بالىلىرىغا ئىچى ئاغرىپ ئېرىپ قېلىشى مۇمكىن. ئەلۋەتتە، ئەنزەر سەۋر - تاقەت قىلسىلا مۇرادىغا مۇيەسسەر بولالايدۇ. بىراق، مۇئەتتەرخانىنىڭ قىيىن - قىستاقلىرى هەددىدىن ئاشماقتا ئىدى. ئۇ «گۈلنىسا بىلەن توي قىلىسەن» دەپ ھەر كۈنى كوتۇلداپ تويدۇرۇۋەتتى. ئۇلۇشكۈن ئۇلار ئاشخانىدا ئېشىپ قالغان لەڭمەن خېمىرىنى ئۆيگە قايتۇرۇپ ئەكەلدى. گۈلنىساخان چەبدەسلىك بىلەن قورۇما قورۇدى. ئۇلار ئولاش - چولاش كەچلىك تامىقىنى يېيىشتى. ھازىر يېڭىسارلىق بۇ قىز ئەنزەرنى خۇددى ئۆز ئېرىدەك كۆتەتتى. ھېلى «ئۇسسىدىڭىزمۇ؟» دەپ چاي ئەكەلسە، ھېلى «دولىڭىزنى تۇتۇپ قويايي، ئوچاق ئالدىدا ئېڭىشىپ تېلىپ كەتكەندۇر» دەيتتى. غىجىقى كەلگەن ئابدۇسەمەت: «ھاي خېنىمەي، ئانامنىڭ قېشىغا چىقىڭا، تولا

ئادەمنىڭ قولتۇقىنى تەرلەتمەي» دەپ زادىلا يوز ـ خاتىر قىلمايتتى. لېكىن، بۇ قېتىم «تويىنى قاچان قىلىپ قويىلا» دېگەندەك مۇئەتتەرخانىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە تولا قارايدىغان بولۇۋالغاندى.

كەچلىك لەڭمەن يېيىلىپ بولۇشى بىلەن مۇئەتتەرخان ساباھەت، گۈلنىسالارنى چىقىرىۋەتتى. ئۇ كانىيىنى قىرىپ گېلىنى رۇسلىۋالغاندىن كېيىن ئەنزەرگە قارىدى.

ـــ ئەنزەر، ئاجراشقىنىڭغا ئىككى ئايدىن ئاشتى. قاچانغىچە ھېلىم دېۋانىدەك يۈرىسەن ـ ھە؟ گۈلنىساخان بىلەن تويۇڭلارنى قىلىۋەتسەم دەيمەن، ـــ مۇئەتتەرخان بېشىنى ساڭگىلىتىپ زۇۋان سۈرمەي ئولتۇرغان ئوغلىغا قاراپ سەپرالىقى تۇتتى، ـــ زادى سېنىڭ نېمە غېرىزىڭ بار؟ كېچىلەردە بېرىپ ئاغزى ـ بۇرنۇڭنى، كىيىم ـ كېچەكتىنى قانغا بوياپ كەلدىڭ، ئاراڭلاردا ھېچقانداق ئەر ـ خوتۇنلۇق مېھرى قالمىدى، يەنە نېمىگە تارتىشىسەن؟ ئاشۇ ئالۋاستى پاسكىنىغىما؟! ـــ ئانىسىنىڭ گۈلبانۇمنى ھاقارەتلىشى ئەنزەرگە تېگىپ كەلدى بولغاي، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئالمىيىپ قويدى.

ـــ ھە، كۆزۈڭنى ھەلەپ يېگەن بۇقىدەك ئالايتىسەنغۇ تېخى، شۇنچە رەسۋاچىلىقلارنى قىلدىڭ، بالىكەن دەپ سەنمىگە ئالمىدىم. ئەمدى ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق قىلىپ قويماي دېسەممۇ يامانما؟ مەندەك ئىچ كۆيەر، مېھرىبان، كۆيۈمچان ئانىنى كۆرگەنمۇسەن؟

ـــ راست، ئانا، ـــ دېدى ئابدۇسەمەت تەئەددى بىلەن، ـــ سىلىدەك ئانىنى بۇ دۇنيادىن تاپماق بەسى مۇشكۇل.

ـــ سەن ئاغزىڭنى يۇم، شاۋۇچى، ماۋۇ مۆرىمەسكە گەپ قىلىۋاتمەن، ـــ مۇئەتتەرخان يەنە ئەنزەرگە قادالدى، ـــ گەپ قىلە، قوشۇلامسەن، يوق؟

ـــ ئانا، ئاجراش دېدىلە، ئاجراشتىم، بىر قېتىم يېتىم بولدى، ـــ ئەنزەر بېشىنى كۆتۈردى ـ يۈ، ئانىسىغا

قارىيالمىدى، ــ يەنە نېمە قىلىپ بەرسەم بولىدۇ؟ مېنىڭ ھازىرچە ئۆيلەنگۈم يوق.

ــ ئۆيلەنمەي كوچىغا قارايدىغان شاپاقچى بولماقچىما؟

ــ ئانا، ئېغىزلىرىنى بۇزمىسلا، مېنىڭ قانداقلىقىم ئۆزلىرىگە ئايان، ئەخلاق چېكىدىن چىققىنىم يوق!

ــ سەن ماڭا ئايان بولغاچقا ئەنسىرەۋاتىمەن، ــ مۇئەتتەرخان ئىچىدىكىنى ئايان قويىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى، ــ ئىلىخوغا كېلىپلا بىر جالاپ بىلەن قېچىپ، ھارامدىن بالا تاپقىنىڭمۇ ئەخلاققا ياتامدا؟ قانغا مىلىنىپ قېلىقلىق تۇرۇقلۇقمۇ، خەقنىڭ بوسۇغىسىدا كۆرسۈك ئىتتەك يېتىۋالغىنىڭما ئەخلاقما؟ ئاننى قاقشىتىپ، قان يىغلاتقىنىڭما ئەخلاققا كىرەمدا؟ مىنە... ماۋۇ مايماق كېپىش نېمىلەرنى دەپ بىلجىرلاۋاتىدۇ.

ــ ھەي، دۇنيادا تېپىلمايدىغان ئىمانى كامىل، ئانا، ــ قىزىققان ئابدۇسەمەت زادىلا چىداپ تۇرالمىدى، ــ ئېغىزلىرى تەرەتخانىدىن بەتتەر بولۇپ كەتتى دەيمەن، ھايا قىلسىلا، ئۆزلىرى «ھايا ئىمانىنىڭ جۇملىسىدىندۇر» دېگەن قۇرئاننىڭ سۆزلىرىنى دائىم زىكرى قىلىپ تۇرۇپ يەنە ئەمەل قىلمىسىلا، قاتتىق زىيىنى بار دەيمەن.

ــ سەن! ــ مۇئەتتەرخان ھېچنېمىدىن تەپ تارتمايدىغان ئابدۇسەمەتنىڭ قارچىغىدەك تىكىلىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئەندىكىپ قالدى، ــ سەن تېخى ھايادىن گەپ ئاچىسەنغۇ؟

ــ ئەمىسە سىنەكەپ باقسىلا، شاپاقچى، جالاپ، ھارامدىن بولغان، كۆرسۈك ئىت، مايماق كېپىش دېگەن قانداق گەپلەر ئۇ؟ سىلىدەك ئىچ كۆيەر، مېھرىبان، كۆيۈمچان ئانا ئۆز ئوغلىنى ھاقارەتلەپ مۇشۇنداق دېسە قامىلىشارما؟... ئاشۇ ئېغىزلىرى بىلەن قۇرئاننىڭ سۈرىلىرىنى ئوقۇسىلا خۇدا راۋا كۆرەرما؟...

ئاغزى ئىتتەك، كۆڭلى تۇز ئابدۇسەمەت ئانىسىنىڭ ئەڭ ئاجىز ھالقىسىنى تۇتۇۋالغاندى. ئۇ بىر ياقتىن ماختاپ تۇرۇپ قامچىلىغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن سىلاپ تۇرۇپ كاچىتىغا

سالغاندەك قىلغان گەپلىرى مۇئەتتەرخاننى تۇنجۇقتۇرۇۋەتتى. بۇ جاھىل ئانا دىمىققانىدەك بولۇپ كۆزلىرى غىل ـ پاللىدى ھەم يۈزىنى دەرھال دېرىزە تەرەپكە ئۆرۈدى. ئۇ ئابدۇسەمەتنىڭ ئۇنىڭدىنمۇ يوغىنىنى چىقىرىشىدىن قورقۇپ، ئوشۇقچە بىرنېمە دېيەلمىدى. ئىنىسىنىڭ دادىللىقىدىن مەدەت ئالغان ئەنزەر بېشىنى كۆتۈرۈپ ئانىسىغا قارىدى:

ـــ ئانا، ھەرقانداق گەپلىرى بولسا كۆتۈرىمەن، لېكىن گۇلبانۇمنى جالاپ، ئالۋاستى، پاسكىنا دېيىشلىرىگە چىداپ تۇرالمايمەن، ئۇ دۇنيادا ئەڭ پاك، ئەڭ سەمىمىي قىز، ـــ ئەنزەر بېشىمغا كەلگىنىنى كۆرەي دەپ ئويلىدى، ـــ مەنمۇ شاپاقچى، كۆرسۈك ئىت، مايماق كېپىشمۇ ئەمەس. شۇنداقلا ھارامدىن بالا تاپقىنىممۇ يوق، بىز گۇلبانۇم ئىككىمىز ئاخۇنۇمنىڭ نىكاھ ـ پاتىھەسى، بىرنەچچە ئادەمنىڭ خۇدا يولىدا گۇۋاھلىقى بىلەن ۋە قانۇنلۇق رەسمىيەتلەرنى بېجىرىپ بىر ئۆيگە كىرگەن.

ـــ ھىم ماقۇلە، ئۇ رەسۋا قانجۇقنى ماختاپ كەتكىنىگە قارىغاندا ھازىرغىچە رىشتىڭ ئۇزۇلمەپتۇ ـ دە؟ ـــ مۇئەتتەرخان ئابدۇسەمەتتىن ئەدىپىنى يەپ تۇرۇپ يەنە ئاغزىنى بۇزدى، ـــ ئۇنداقتا ئاشۇ قېلىن داپشاقنا ئۇمىد ساقلاپ تۇرۇۋېتىپسەن، يارىشۇپلىش نىيىتىڭمۇ يوق ئەمەس، شۇنداقما؟

ـــ شۇنداق، يارىشىمەن.

ـــ پوق يەپسەن، سەن تېخى تۇخۇمنىڭ ئىچىدە چۈكۈلداۋېتىپسەن، گۇلنىساخان بىلەن توي قىلامسەن، يوق؟ بۇگۈن زادى ئوچۇق گەپنى قىلسەن.

ـــ ھەي ئانا، نېماندىق قائىدە ئۇقمايلا دەيمەن، ـــ دېدى ئابدۇسەمەت ئاچچىقىدا، ـــ ئاكام ئاجراشقىلى ئىككى ئاي بولۇپ قالدى. ئۇياقتىن ئاجرىشىپ بۇياقتىن خوتۇن ئالسا، ئەللەر: «بىرنى تەييار قىلىپ قويۇپ، بىرنى يولغا ساپتۇ، قەشقەرلىك دېگەن زادى خوتۇن قويۇپ، خوتۇن ئېلىپلا يۈرىدىغان خوتۇنباز خەق» دېمەمدا.

ـــ هەي ئىپلاس قوتا، كۆرۈك توخۇدەك ھۇرپىيىۋەرمەي، غىت قىسىپ ئولتا، ماقۇما، مەن ئاكاڭغا گەپ قىلىۋاتىمەن.

ـــ ئەمىسە سىلىمۇ تولا ۋارى ـ ۋارى قىلماي، ئۆيلىرىگە چىقىپ كۆزلىرىگە ئۇخلىسىلا، ـــ «ئىپلاس قوتا، كۆرۈك توخۇ» دېگەن تىللار ئېغىز كەلگەن ئابدۇسەمەت بىردىنلا ھۇرپىيىپ، كۆزلىرىنى ئالايتتى، ـــ بۇ كېچىكى تۇنده قوشنىلار ئاڭلىسا سۆز ـ چۆچەك قىلىشمامدۇ. ھېلىمۇ سىلىنىڭ دەستىلىرىدە مەھەللىدە باش كۆتۈرۈپ ماڭغۇسىز بۇلاپ كەتمۇق، ئا... چىقسىلا، ماڭسىلا، مەن ئۇخلايمەن، ئاكا، سەن ياتامسەن ياكى تىل ـ دەشنەم ئىشتەكۈڭ بارمۇ؟ ئۇنداق مەيلىڭ بولسا كوچىغا چىقىپ ئاڭلا.

مۇئەتتەرخان چىش يېرىپ بىرنېمە دېيەلمىدى. ئۇ گەرچە ئانىلىق ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى ئىشلەتكىنى بىلەن يەنىلا ئابدۇسەمەتتىن ئۆلگۈدەك قورقاتتى. چۈنكى، سارائغا سوت يوق دېگەندەك، ئۇ غۇرۇر ـ ئىپتىخارىغا، ھۆرمەت ـ ئىززىتىگە، كۆڭۈلگە تالىق شەخسىي مەخپىيىتىگە، بولۇپمۇ ھەق ـ ناھەق كۆزقارىشىغا سەللا تېگىدىغان ئىش بولسا، دادام ئىكەن، ئانام ئىكەن، ماڭۇ تەقدىرىمنى بەلگىلەيدىغان ئەمەلدار ئىكەن دېمەي شۇ ھامان سەكرەپ قوپاتتى. ئۇنىڭ بۇنداق «قىپقىزىل تەلۈە»لىكىنى بىلگەن مۇئەتتەرخان ئۇنى چىقىرىۋېتىپ، ئەنزەرنىڭ تانىبىنى تارتمىغىنىغا پۇشايمان قىلدى. ھېلىقى چاغدىمۇ بۇ گەدەنكەش ئۇششۇق ھېچ ھېيىقمايلا: «بىلىپ قويسىلا، ياخشىلىق بىلەنمۇ، يامانلىق بىلەنمۇ روشەنگۈل بىلەن توي قىلغىنىم قىلغان، يامىنى كەلسە ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرالا، يا ھازىرلا چىقىپ كېتەيمۇ؟ ئاشخانىلارغا يالانسامۇ، قۇرۇلۇشلاردا ئىشلىسەمۇ جېنىمنى باقالايمەن...» دەپ ئانىسىنى ئېشەكتىن چۈشكەندەك قىلمۇەتتى. بۇ شاۋۇچى كۆكەرمە دېگىنىنى قىلىدۇ. ئۇنىڭ تومۇرلىرىدا دادىسىنىڭ ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ ئوتلۇق، شوخ قېنى ئېقىۋاتقانلىقىغا مۇئەتتەرخانمۇ

ئىقرار. ئەگەر، دادىسىنىڭ قېنى ئاققان بولسا ئەنزەردەك ياۋاش، مۆمىن بولغان بولاتتى. تېخى شۇ چاغدا ئۇنىڭ: «ئۇيالمامىلا»، «خۇدادىن قورقمامىلا»، «ئادەم تىللىماي قورساقلىرىدىكى غۇمنى دېسىلە»، «ئاكامنى پاراكەندە قىلمۇەتتىلە، ئەمدى نۆۋەت ماڭا كەلدىما؟» «بىراق سىلىچۇ؟» دېگەندەك بازغاندىن ئېغىر، قىلىچتىن ئىتتىك سوئال ـ سوراقلىرى مۇئەتتەرخانىنىڭ ئۇ قوۋۇرغىسىدىن ئۆتۈپ، بۇ قوۋۇرغىسىدىن چىقىپ كەتكەندى. مۇشۇ ئىشلارنى بىلىپ تۇرۇقلۇق تېخى ئاكىسىنىڭ مۇڭگۈزىگە ئۇرۇپ، ئىنىسىنىڭ تۇيىقىنى سىرقىراتماقچى بولغىنىنى كۆرمەمدىغان! ئاقمۇەت ئىككى پاختەكنى سوقماقچى بولغان چالمىسى ئۆزىنىڭ قاڭشىرىنى يارىدى. شۇنىڭغا قارىغاندا، مۇئەتتەرخان بۇرنىغا سۇ كىرمەيدىغان تەلۇە ـ ساراڭنىڭ ئۆزى بولۇپ قالمىدىمۇ؟!

ئابدۇسەمەتنىڭ سۆزلىرىدىن ئورنىغا مىخلىنىپ قالغان مۇئەتتەرخان ئېغىر تەۋرىنىپ چىقىپ كەتتى. ئابدۇسەمەت ئاكىسىغا كۆزىنى قىسىپ قويۇپ، كىيىملىرىنى سېلىشقا باشلىدى. ئەنزەرمۇ ئورنىغا كىرىپ ياتتى ـ دە، چىراغنى ئۆچۈردى.

مىنۇتلار سائەتلەرنى، سائەتلەر كۈنلەرنى، كۈنلەر ھەپتىلەرنى قوغلىشىپ ۋاقىت كىرىچىدىن ئۆزۈلگەن يا ئوقىدەك تېز ئۆتمەكتە. مانا كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە يەنە بىر ئاي ئۆتۈپ كەتتى. ئەنزەر گۈلبانۇم بىلەن قىزىنى كۆرمىگەنگە ئۇچ ئاي ئون بىر كۈن بولدى. ھازىر ئالىنۇر سەككىز كۈن كەم بەش ئايلىق بولۇپ قالدى. ئۇ پەقەت سوتتا ئاجراشقاندا ئانا ـ بالا ئىككىسىنى بىر كۆرگەنچە قايتا كۆرمىدى. ئۇنىڭغا يۆگەك ئىچىدىكى قىرىق كۈنلۈك قىزىنىڭ دۇپدۇگىلەك، يۇمران، قىزىل يۈزىنى بىر قېتىم سۆيۈۋېلىش ئىرادە بوپتىكەنمۇ نېمە، شۇنىڭدىن تارتىپ بۇ بەخت ئۇنىڭغا نېسىپ بولمىدى. قىز بالا ئاجىز بولغاچقىمۇ ئۇنىڭ مېھىر ـ ئوتىنى ئاتىغا سالمىمىش. قىزىنىڭ دىدارىغا

قانمغان ئاتا كېچىلىرى دەريابويى كوچىسىغا بېرىپ ئۆگزىگە چالما تاشلىغاندى، گۈلسۈمخان تەرىپىدىن تىللاپ قوغلاندى. ئەنزەر سۆيۈملۈك كىشىلىرىنىڭ ۋىسالىدىن مەھرۇم قىلىۋاتقان گۈلسۈمخان ئانىغا نەپرىتى قوزغالماقتا ئىدى. بۇ ئۆچمەنلىك گۈلبانۇم ھەم ئالىنۇرنى سېغىنغانسېرى بارا ـ بارا يۈرىكىگە لاتقىدەك ئۈيۈپ قالدى.

مانا جۈدالىق ئاتەشلىرىدە ئۆرتىنىۋاتقان ئەنزەر ھەپتە بولدى يەنە دەريابويى كوچىسىغا بېرىپ ئۆز مەھبۇبىنىڭ ئۆگزىسىگە چالما تاشلاۋاتقىلى، يا ئۇرىدىغانلار، يا كۈلۈپ چىقىدىغانلار، ياكى بولمىسا قار ـ بوراندەك تىللاپ چىقىدىغانلار دەرۋازىنى ئېچىپ چىقىشمىدى. ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىدىغانلار چىقسىمۇ مەيلى ئىدى. گۈلبانۇمنىڭ «تېز قېچىڭ، ئەنزەر» دېگەن بىر ئېغىز سۆزىنى ئاڭلىۋالسا، قىزىنىڭ قىرقىراپ يىغلىغان ئاۋازى قۇلىقىغا كىرسە بەس. ئەنزەر ئۇنىڭ ئۈچۈن ھاياتىنى دوغا تىككەن بولاتتى. ئاھ... نېمىدېگەن زېرىكەرلىك ھايات بۇ! نېمىدېگەن بۇرۇقتۇرمىچىلىق! نېمىدېگەن سەرسانلىق بۇ! ئادەم ئۆلسە ھېچنېمىنى بىلمەسمىش. بۇ دۇنياغا كېلىپ نېمە ئىشلارنى قىلغان، قانداق ياخشىلىق ـ يامانلىقلار، ھەسرەت ـ خۇشاللىقلار قارار تاپقان، قانداق جەننەت ھۇزۇرى، دوزاخ ئازابى باشلىرىدىن ئۆتكەن، يەنە قانداق جۈدالىق ھەم ۋىسالىلار ھەقدادىغا يەتكەن، مەئىشەت بىلەن مەنپەئەت كويلىرىدا قانچىلىك قانلار چېچىشقان، خۇددى ئۆلمەيدىغاندەك تېرىقتەك بايلىق ئۈچۈن كىملەرنى رەنجىتكەن... ھەممە ـ ھەممىنى بىلمەسمىش. ھەتتا بۇ دۇنيا سارىيىغا تۆت كۇنلۇك مېھمان بولۇپ چۈشكىنىنىمۇ بىلمەسمىش. پاھ! ھەممە ـ ھەممە ئۇنتۇلسا، شادلىق ھەم خاپىلىقلارمۇ تەڭ يوقلىدىكەن. بۇنىڭغا قارىغاندا، خۇدايىم بىلەن ئالمىغان ـ بەرمىگەن بولىدىكەنمىز. بۇ بەلكىم يوقلۇق ئالمىدە غايىب بولۇش دېگىنى شۇ بولسا كېرەك ! ... بۇ نېمىدېگەن نادامەتلىك تىراگىدىيە، يۇمۇرلۇق كومېدىيە!! ئەنزەرمۇ بەزى

هاللاردا شادلىق ۋە خاپىلىقلارنىڭ ھەممىسىنى بىر يولىلا ئۇنتۇغۇسى، شادلىقىدىن خاپىلىقى، تاتلىقىدىن ئاچچىقى، ۋىسالىدىن جۇدالىقى تولا بۇ ھاياتنى تاشلاپ كەتكۈسى، ئۇنتۇغۇسى كېلىدۇ. چۈنكى، ھاياتلىقتىكى جۇدالىق ئازابى لەھەتنىڭ ۋەھشىيىتىدىن يامان ئىكەن. ئىچ ـ ئىچىڭدىن ئۆرتىنىپ چىققان نىدادىن يۈرەك ـ باغرىڭ، قەلب باغلىرىڭ زەپىران قاقشاللىقا ئايلىنىدىكەن، دەردنى تولا ئىچىگە يۇتقانلارنىڭ ئۇلۇغ كېسەل (سىل كېسىلى) بولۇپ كەچ كۈزدە ئۇششۇك تەگكەن گۈل بەرگىدەك قۇرۇپ تۆگەپ كېتىشى شۇ ۋەجىدىن بولسا كېرەك!

مانا قاراڭ، دەريابويى كوچىسىنىڭ چوڭقۇر سايلىقىدا قاراڭغۇغا پۈركەنگەن بىر يىگىت ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ. بۇ، جېنىنى ئالقىنىغا ئېلىپ ھەپتىدىن بېرى گۈلبانۇم يانقان ئۆينىڭ ئۆگزىسىگە چالما تاشلاۋاتقان ئەنزەر ئىدى. ئۇ بىرنەچچە قېتىم ئۆيگە ئۇسۇپلا كىرىپ گۈلبانۇم ھەم قىزىنى كۆرۈش نىيىتىگىمۇ كەلدى. ئەمما، كېيىنكى ئۇمىد ـ ئارزۇلىرىنى ئويلاپ، گۈلسۈمخاننىڭ جەھلىنى قاتۇرۇپ قويۇشتىن قورقتى.

«گۈلسۈمخان ئانىمىز ئۇخلىغانمىدۇر ـــ ئەنزەر سائىتىنى كۆز چانقىغا ئەكېلىپ قارىغان بولسىمۇ قاراڭغۇدا نەچچە بولغانلىقىنى بىلەلمىدى، ـــ لېكىن گۈلبانۇم ئۇخلىمىدى. نەچچە كۈندىن بېرى تاشلىغان چالمام ئۇنىڭغا بېشارەت، بىراق ئانىسى چىقارغىلى قويمىدى ياكى گۈلبانۇم مېنى كۆرۈپ تېخىمۇ ئازابلىنىشتىن قورقتى.»

ئەنزەر توغرا پەرەز قىلغانىدى. ئۇ ئۆزىگە ئۆزى پىچىرلاۋاتقاندا، گۈلبانۇم كىملەرنىدۇر ئىزدىگەندەك قاراڭغۇ تورۇسقا تىكىلگىنىچە، چىگىچ خىياللار تورىغا چىرمىلىپ قالغانىدى.

ھەپتىدىن بېرى ئۆگزىگە چۈشۈۋاتقان چالما گۈلبانۇم ھەم گۈلسۈمخاننىڭ نەزىرىدىن چەتتە ئەمەس. ئانا ـ بالا ئىككىسىلا

«بوك، بوك» ئاۋازنى تىڭشاپ ياتتى. شۇنداقتىمۇ، ئانا ھەم قىز ئېغىر تىنغىنىچە ئۆخلىغان بولۇپ، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشمىدى. گۈلسۈمخان يۇگۇرۇپ چىقىپ ئۆتكەنكىدەك بىشەملىك قىلىشقا پېتىنالماس بولۇپ قالغانىدى. شۇ قېتىمقى غوۋغادىن كېيىن قىزى «گاچا» بولۇپ قالدى. ھازىرغىچە بىر ئېغىز گەپنى ئاڭلىغىنى يوق. ئۆزىمۇ شۇ ئىشتىن كېيىن خۇددى چۈشەن يۇتۇۋالغاندەك كۆڭلى غەش يۇردى. گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا، قېيىنئانىسىغا بىر ئېغىز گەپ ياندۇرۇش ئەمەس، قاش كۆتۈرۈپ قارىمىغان بىر ياۋاش بالىنى شۇنچىلىك قاباھەتلىك تىللار بىلەن تىللاش ھاياسىز خوتۇنلارنىڭ ئىشى ئىدى. مۇسۇلمانچىلىققىمۇ توغرا كەلمەيتتى. چۈنكى، ئادەمنىڭ يۈزىگە خورلۇق يۇندىسىنى چاچىدىغان بۇنداق ئەپسانىلەرنىڭ دەردىنى ئۆزىمۇ مەرۇپ تۆمۈرچىدىن بولدى دېگۈچە تارتقان ھەم ئۇنىڭ تەمىنى ئوبدان بىلىدۇ. شۇڭا، گۈلسۈمخان نەچچە كۈندىن بېرى ئۆگزىگە چۈشۈۋاتقان چالمىنى بىلىپ تۇرۇقلۇق جىم يېتىۋالدى. گۈلبانۇم بولسا قەستەن چىقمىدى. تېخىچىلا ئۆچمەيۋاتقان ئوتلارنىڭ قايتىدىن يالقۇنغا ئايلىنىپ كېتىشىدىن قورقتى. ئەنزەرنى بىرلا كۆرسە يۈرەك جاراھىتى قايتىدىنلا ئېغىز ئېلىپ قاناپ كېتەتتى. ئېرىنىڭ سۆزلىرى، ئاشۇ مۇلايىم چىرايى، سەمىمىيەت نۇرلىرى چاقنىغان كۆزلىرى گۈلبانۇمغا شادلىقتىن تولا ھەسرەت ئەكىلىدىغانلىقى ئېنىق. بۇ پەقەت ئۆزىگىلا تەئەللۇق ھېس ـ تۇيغۇلار ئىدى. بىراق، «ئەنزەر ھازىر نېمىلەر بولۇپ كەتكەندۇر» دېگەن سوئال ئۇنى بىئارام قىلاتتى، قىينايتتى. ۋاپادار ئېرىنىڭ ئايالى بىلەن قىزىنى سېغىنىپ تارتىۋاتقان دەرد ـ ئەلەملىرىنى ئويلىغاندا يۈرەك باغرى لەختە ـ لەختە قانغا تولاتتى. شۇڭا، گۈلبانۇم قىزىنى قېلىن زاكىلاپ بۆشۈككە تاڭدى، بالىنى ئېمىتىدىغان چاغدا يانداۋىرىدىغان شام بىلەن سەرەڭگىنى سەرەمجانلاشتۇردى. ئۇ بۇگۈن بېشىغا بالا تېغى ياغسىمۇ قىزىنى دادىسىغا كۆرسەتمەي

كەلگەندى.

مانا ئۆگزىگە چۈشكەن چالما گۈلبانۇمنىڭ يۈرەك تارلىرىنى تىترىتىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىغا ئوت تۇتاشتى. ئۇ ھېچقانداق ھودۇقماي، تەمتىرىمەي شامنى يانداۋردى. بالىنى يەشتى ھەم ئۇنى كۆرپىسىگە يۆگەپ شوينا بىلەن تاڭدى ـ دە، سەرەڭگىنى يانچۇقىغا سالدى.

ـــ نەگە بارىسەن؟ ـــ گۈلسۈمخان چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇردى.

ـــ ئەنزەرنىڭ قېشىغا، بالىنى دادىسىغا كۆرسەتسەممۇ بولمامدا؟ مەن بۇگۈن چىققىنىم چىققان، ـــ نەچچە ئايلاردىن بېرى گاچا بولۇپ قالغان گۈلبانۇمنىڭ بۇ تۇنجى قېتىم ئېغىز ئېچىشى ئىدى. ئۇ بالىنى قارا بېسىپ ئالىلاپ قالماسلىقى ئۈچۈن بۆشۈك بېشىغا تىقىپ قويغان يوغان پىچاقنى قولىغا ئالدى، ـــ دەرھال ئاۋۇ ياۋۇز ئوغلۇڭ ئەسقەرنى باشلاپ چىقىپ ئانا ـ بالا ھەم ئەنزەر ئۈچىمىزنى ئۆلتۈرگۈزۈۋېتەت. مەن بۇگۈن ھەممە ئىشنى بېشىمغا ئېلىپ قويدۇم.

گۈلبانۇم قولىدىكى پىچاقنى ئاپىسىنىڭ ئالدىغا تاشلىدى ـ دە، چىقىپ كەتتى. ئۇ پېشايۋان پەلەمپىيىدىن ئالدىراپ چۈشۈپ دەرۋازا كىلىتىنى چىقىرىۋەتتى. ئەنزەر بالا قۇچاقلاپ چىققان سۆيۈملۈك ئايالىنى يىراقتىنلا تونۇدى. بۇ بەرنا سىيما ئۇنىڭ كۆز قارىچۇقلىرىغا تىنىپ قالغانىدى. ئۇ ئۇن سېلىپ يىغلىغىنىچە يۈگۈرۈپ كېلىپ قىزى بىلەنلا قوشۇپ قۇچاقلىۋالدى. بۇ چاغدا گۈلسۈمخان ئۇلارنى دېرىزىدىن كۆزىتىپ تۇراتتى.

ـــ ئاھ، بانۇ، تاتلىقىم، پەرىشتەم، كۆز قاراقلىرىمدىن يىتىپ كەتتىڭىزغۇ، سىزنىڭ ئىزلىرىڭىزنى دەريا بويلىرىدىن، ساي قۇيۇلۇش ئېغىزلىرىدىن، ۋاڭ قادىرنىڭ باغلىرىدىن ئىزدىدىم، ئىزدىدىم، تاپالمىدىم. كۈنلەپ ـ كۈنلەپ ھىدلىرىڭىزنى پۇراش ئۈچۈن بوسۇغىڭىزدىن كەتمىدىم. بىزنىڭ

بەختلىك كۈنلىرىمىزمۇ بولغانمىدى دەپ ئۆز - ئۆزۈمدىن سورىدىم. بانۇ، بانۇ، گەپ قىلمىڭا، سىزنىڭ ئاشۇ يېقىملىق ئاۋازىڭىزغا قانچىلىك تەشنا بولغىنىمنى بىلەمسىز؟ — ئەنزەر گۈلبانۇمنى بىرسى تارتىپ ئەكېتىدىغاندەك شۇنداق تېز سۆزلىمەكتە ئىدى — سىزسىز، سىزنىڭ كۈلكىلىرىڭىزسىز، پاكىز رۇخسارىڭىزسىز بۇ دۇنيا ماڭا ھارام بولدىغۇ، بىزنىڭ مۇشۇنداق كۈنلەرگە قېلىشىمىزغا، ۋابالىمىزغا، قىزىمىزنىڭ يېتىم قېلىشىغا بىلىمەن مېنىڭ ئانام سەۋەبچى. ئۇ نەچچە رەت كېلىپ ئەسكىلىك قىلمىغان بولسا، بۈنچىلىك كۈنلەرگە قالماس ئىدۇق. ئېيتىڭا، ئۆيدىن ئانام يەنە چىقىپ قالارمۇ؟ ئۇكىڭىز ئەسقەرچۇ؟

— بوشراق، ئەنزەر، بالا سىقىلىپ كەتتى، — ئايدىڭ كېچىدە گۈلبانۇمنىڭ كۆزلىرىدىكى ياش مەرۋايىتىتەك پارقىرايتتى، — ئالدىڭىزغا چىققىنىمدىن ئاپامنىڭ خەۋىرى بار. ئۇ بەلكىم دېرىزە تۈۋىدە.

ئەنزەر دەرھال گۈلبانۇمنى قويۇپ بېرىپ، يېرىم قەدەم ئارقىغا چېكىندى.

— راستما؟ — ئەنزەر كۆزلىرىدىكى ياشنى سۈرتۈپ ئۇلگۈرتەلمەيتتى، — ئەگەر ئانام ئاشۇ رەسۋاچىلىقلارنى قىلمىغان بولسا ئاپىڭىزنىڭ ئۇنچىلىك جەھلى قالمايتتى ھەم ئېرىپ قېلىش ئېھتىمالىمۇ بار ئىدى.

— بولدى، ئەنزەر، ئۇ گەپلەرنى قىلىشمايلى، پۇرسەت ئۆتۈپ كەتمىسۇن، قىزىڭىزنى كۆرۈۋېلىڭ، — گۈلبانۇم ئالىنۇرنىڭ يۈزىنى ئاچتى، — قىزىمىز ھازىر نېمىلەرنىدۇر گۇڭرايدۇ، دە... دە... دېگىنىگە قارىغاندا، «دادا» دەپ تىلى چىقىدىغان ئوخشايدۇ. ۋىلكىلاپ كۈلسە شۇنداق ئوماق بولۇپ كېتىدۇ.

ئەنزەر ئاي يورۇقىدا قىزىنىڭ غۇۋا سىيماسىنى كۆردى. ئۇ گۈلبانۇم بەرگەن سەرەڭگىنى ياندۇرۇپ قىزىنىڭ يۈزىگە يېقىن ئەكېلىپمۇ يەنە ئېنىق كۆرەلمىدى.

— يەنىلا ئوچۇق كۆرەلمىدىم، بانۇ.

— كۆزلىرىڭىزنى سۈرتىۋېتىڭ، لىقمۇ لىق ياش تۇرسا قانداق كۆرەلەيسىز؟

ئەنزەر قىزىنى قولىغا ئېلىپ توغاچىتەك مەڭزىلىرىگە سۆيدى، يۈزىنى يۈزىگە ياقتى ھەم زاكىلانغان ئالىنۇرنى دېرىزىگە دالدا قىلىپ تۇرۇپ، ئايالىنىڭ مەڭزىگە بوشراق ئۆپۈپ قويدى. گۈلبانۇمنىڭ يالت ـ يۇلت قىلىپ دەرۋازىغا، دېرىزىگە قاراپ قويۇشىدىن ئۇنىڭ كىرىپ كېتىشكە ئالدىراۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

— ئەنزەر، بۇنىڭدىن كېيىن كەلمەڭ. ئارىمىزدىكى مۇناسىۋەت ئۈزۈلگەن، — گۈلبانۇم يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلىمەكتە ئىدى، — ئەگەر ئانىڭىز بۇ يەرگە كەلگىنىڭىزنى قولۇم ـ قوشنىلاردىن ئاڭلاپ قالسا، ئاپامغا يەنە ئاۋارىچىلىك تۇغدۇرۇپ بېرىدۇ. ئەمدى مەن تەقدىرگە تەن بېرىمەن. بىز ئەمدى... — گۈلبانۇم ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى، — كۆرۈشمەيلى، كۆرۈشسەكلا ئازابلىنىپ كېتىدىكەنمەن.

— گۈلبانۇم، بانۇ، ئۇنداق دېمەڭ، سارالڭ بولۇپ قالمەن. بىر مەزگىل ساقلايلى، ھەر ئىككىلا ئانا ئەقلىنىمۇ تاپار. مەن سىزنى قانچىلىك ياشىسام شۇنچىلىك ساقلايمەن.

گۈلبانۇم سۈكۈت بىلەنلا جاۋاب بەردى. پەقەت ئاچچىقىنا كۈلۈمسىرەپ قويدى.

— گۈلبانۇم، جاۋاب بېرىڭ، — ئەنزەر تاقەتسىزلەنمەكتە ئىدى.

— بىلمەن، ئەنزەر، سىز ياخشى ئاتا، ۋاپادار ئەر. سىز بىلەن ئۆتكەن كۈنلىرىم گەرچە قىسقا بولسىمۇ، پۈتۈن ھاياتىمنى بېزىگۈدەك سائادەتلىك كۈنلەر بولدى. بىراق، ئەمدى سىز بىلەن ئۆي تۇتالمايمەن، — گۈلبانۇم يەر بېقىپ سۆزلەۋاتاتتى، — چۈنكى مەندەك بىر بۇزۇق سىزنى ئازدۇرۇپ، پۈلىڭىزغا كۆز قىزارتىپ، سىزنى شىلىپ گاڭسا ـ جىسا قىلمىغۇچە نەپسىم

قانمايدىغان قەلەندەر، دۇانە تۇرسام. ھەتتا ئانىڭىز نەزىرىدە مەن سىزنىڭ يانچۇقىڭىزدىكى پۇلغا، گۈلدەك ھۇنىرىڭىزگە پايلىماي پوتلا ـ مىشقەمنى ئېقىتىپ يالۇۇرۇپ، نايناقلاپ، غىلجىڭلاپ، قەستەن سۇۇنىپ شەيتىنىڭىزنى قوزغاپ ئۆزۈمگە قارىتىۋالغان بىر پاھىشە بولدۇم. قىزىڭىز بولسا «ھارامليق» بولدى. تېخى دۇنياغا كۆز ئاچمىغان بالىنى بۇنداق ھاقارەتلىگەن ئانىغا كېلىن بولۇپ خىزمەتىڭىزنى قىلالمايمەن. مۇشۇ ياشلىغىن بولغۇچە ئاڭلىمىغان خورلۇق، ھاقارەتلەر مېنىڭ يۈرىكىمنى بىر پارچە مۇزغا ئايلاندۇرۇۋەتتى.

ـــ توغرا، گۈلسۇمخان ئانىمۇ ئېچىگە سىغدۇرالمىغاچقا، ئانامنىڭ ئەنت ـ قەساسىنى مەندىن ئالدى. شۇڭا، مەن ئاللىبۇرۇنلا كۆڭلۈمگە ئالمىغان، ـــ ئەنزەر يەنىلا ئۇمىدلىنىپ تۇراتتى، ـــ گۈلبانۇم، گەپنى ئۇزۇۋەتمەڭ، يەنە ئويلىنىپ كۆرسىڭىز.

ـــ ئويلانغۇدەك نېمىسى قالدى، قاباھەتلىك ئەپسانە ـ تۆھمەتلەرنى، پاسكىنا خورلۇقلارنى يۈزۈمدە يۇندىدەك چېچىۋەتكەن ئادەمنى قوشاقتا قېتىپ مەدھىيەلىسەم، مەندىكى ئىنسانىي غۇرۇر، ۋىجدان، پەزىلىتىم نەدە قالىدۇ؟ شۇڭا، بەختىمنى قۇربان قىلىش قارارىغا كەلدىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاپام سىزنى تىللىغاندىن بېرى ئىككىسىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆتكىلى بولمايدىغان تاغ پەيدا بولدى. خوش، ئەنزەر، ئامان بولۇڭ، بۇنىڭدىن كېيىنكى خۇشاللىقىم، بەختىم، ھۇزۇرۇم سىزنىڭ خىيالىڭىز... سەھرادىكى كۇنلەرإ...

ـــ تۇتۇڭ بۇ پۇلنى، ـــ ئەنزەر گۈلبانۇمنىڭ قولىغا پۇل تۇتقۇزغاندى، ئۇ ئالغىلى ئۇنىمىدى.

ـــ ئالالمايمەن، سىزمۇ ئانىڭىزدەك بىزنى قەلەندەر ـ دۇانە كۆرۈۋاتامسىز؟

ـــ تەتۇرلۇك قىلماڭ، بالىغا خەجلەپ بېرىڭ.

ـــ سىزنىڭ بالا ئۈچۈن ئەكىلىپ بېرىۋاتقان

نەرسىلىرىڭىزمۇ يېتىپ ئاشىدۇ، ــ گۈلبانۇم پۈلنى ئەنزەرنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويدى، ــ ئەگەر بالىنى كۆرگۈڭىز كەلسە ساباھەتنى كىرگۈزۈڭ.

گۈلبانۇم ھۇ تارتىپ يىغلىغانچە كىرىپ كەتتى.

ــ گۈلبانۇم، مەن سىزنى ساقلايمەن، ــ ئەنزەر گۈلبانۇمنىڭ ئارقىسىدىن ۋارقىرىدى، ــ ماڭا ئىشىنىڭ...

قاراڭ، 20 ــ ئەسىرنىڭ 80 ــ يىللىرىدا كۆرۈلگەن بۇ ئالامەتلەرگە: بىزدىكى قاششاقلىق، ئەنئەنىۋى تۇرمۇش ئادەتلىرىمىز، يۇرتۇازلىق، تەپرىقىچىلىك، مەزھەپ، بۆلگۈنچىلىك، ئەبگارلىق، خاتا بولسىمۇ ئاتا ــ ئانىغا قارىغۇلارچە چوقۇنۇش قاتارلىق ئىللەتلىرىمىز پۈت ــ قوللىرىمىزنى چۈشەپ، ھەممىدىن قورقۇش، ئەندىكىش، جۇرئەتسىزلىك، غايىسىزلىك، نوقۇل ھۆرمەت قەپەسلىرىگە مەھكۇم قىلغان! ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنى ئەلۋەتتە قانۇن قوللايتتى. ئەمما، ئۇلار: «ئاتا ــ ئانىمىز قارىغۇپتەرمۇ، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالارمۇ، خەلق ئالدىدا يۈزىمىزنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرەرمىز، بۇ دۇنياغا نېمىشقىمۇ تۆرىلىپ قالغاندىمىز، بوپتۇلا، ئاتا ــ ئانىدىن ئۇلۇغ ئادەم يوق...» دېگەندەك چۈشەكلەرگە بوغۇلۇپ قالغان ياشلاردىن ئىدى. ئۇلار ئەبەدىلئەبەد ۋاپادار ئەر ــ خوتۇنلاردىن بولۇشنى خالىمامدۇ؟ مەڭگۈلۈك بەخت ئۇلارغا سوغۇق كېلەرمۇ؟ زادى سەھرادىن نېمىشقا قايتىپ كېلىشىدۇ؟ ھەر ئىككى ئانىنىڭ خۇي ــ پەيلى ئۆزلىرىگە بەش قولدەك ئايان تۇرسا! ئۇلار ئۇنداق قىلالمايدۇ. چۈنكى، ھەر ئىككىلىسى كونا ئادەت كۆچلىرىنىڭ قۇلى! غۇلجىدا «ئاخۇنۇم سىزىق» دەيدىغان بىر مويسىپىت ئادەم بولىدىغان. بالىلار توپىغا سىزىق سىزىپ قويۇپ: «ئاخۇنۇم سىزىق» دېگەن ھامان، ئۇ سىزىقتىن ئاتلاپ ئۆتەلمەي باشقا يەرلەردىن ئايلىنىپ ماڭاتتى. بىزنىڭ كونا، نامۇۋاپىق قائىدە ــ نىزاملىرىمىز، ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنى ئەنە شۇنداق «ئاخۇنۇم سىزىق»لاردىن قىلىپ يېتىشتۇرگەنىدى.

ئۇلار ئاشۇ ئىسكەنجىلەرنىڭ بوغۇشىغا بەرداشلىق بېرەلمەي مۇھەببىتىدىن، سۆيگەن كەسپىدىن، گۈزەل ئارزۇ - ئىستەكلىرىدىن، يېقىن دوستلىرىدىن، ھەتتا كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ۋەتىنىدىن ۋاز كېچىدۇ. ئەمما، ئۆمۈر بويى ئۇمىد ئۈزەلمەي ھاياتى ئازاب ئىچىدە ئۆتىدۇ. بىر كۈنلەر كەلگەندە پۈشايمان قىلىدۇ، ئۆكۈنىدۇ، سېغىنىدۇ، ئەپسۇس، مىڭ ئەپسۇس، كېچىككەن! كېچىككەندىمۇ باشلارغا قىروۋ چۈشكەن، بەللەر پۈكۈلگەن، كۆز گۆھەرلىرى تۆكۈلگەن، مەڭگۈ ئۈزۈلمەس بەلگەم كانىيدا خىر - خىر قىلىپ زادىلا كەتمىگەن، قانلىرى سوۋۇپ باقىيغا تەييارلانغان، ئۆمۈر مەنزىلى مۇساپىسىنىڭ ئاخىرقى پەللىسىگە بېرىپ قالغان!... شۇڭا دەيمىزكى، ھەرقانداق ئادەمگە ئۆمرىدە بىر قېتىم بەخت - ئامەت كېلىدۇ. مانا شۇنى بىلەلىگەن، تۇتۇۋالالىغان ھەم قەدرىگە يېتەلىگەن ئادەملا بۇ دۇنيادىن خاتىرجەم كېتىدۇ!... تەڭرىنىڭ «يارلىش ئۆزۈڭدىن» دېگىنىمۇ نەق مۇشۇ ئۇلۇغ يەكۈن!

گۈلبانۇمنىڭ قارارىنى پەقەت مۇئەتتەرخانىغا بولغان ئاچچىقتىن بولۇۋاتقان گەپ دەپ چۈشەنگەن ئەنزەر ئۆز كۆڭلىنى ياساپ قايتىپ كەتتى. ئەتىسى ئاشخانىدا كەچكىچە خىلىلا مەنۇن ھالدا ئىشلىدى. ئايالى بىلەن قىزىنى بىر قېتىم كۆرۈۋالغاچقىمۇ كۆڭلى تەسكىن تاپقاندى. شۇنداقتىمۇ، گۈلبانۇمنىڭ «بەختىمنى قۇربان قىلىش قارارىغا كەلدىم» دېگەن سۆزى ئۇنى دەككە - دۈككىگە سېلىپ تۇراتتى. دېمىسىمۇ گۈلبانۇم ئۇنى بىئارام قىلماي دېدىمۇ بەزى گەپلەرنى يوشۇرغاندى. بايكۆللۇكلەر ئەلچى كىرگۈزۈپ، توي رەسمىيەتلىرىنى مەسلىھەتلىشىپ كېتىپ قېلىشتى. گۈلسۈمخان قىزىغا بىر كېچە نەسىھەت قىلدى، كۆز ياش تۆكتى، جىق ۋەدىلەرنى بەردى، ھادىل رېمونتچىنى ماختىدى. لېكىن، گۈلبانۇم يا ياق، ياكى ماقۇل دېمىدى. ئېرىدىن ئاجراشقاندىن بېرى «گاچا» بولۇپ قالغان گۈلبانۇمنىڭ غۇۋغا كۆتۈرمەي،

ئۇندىمەي تۇرۇشىنى «رازى بولدى» دەپ چۈشەنگەن گۈلسۇمخان بىر كۈنى بايكۆلگە چىقىپ «خۇش خەۋەر» يەتكۈزدى. بۇلاردىن ئەنزەرنىڭ خەۋىرى يوق ئىدى.

ئاشخانىنى يىغىشتۇرۇپ ھەممىسى كەتتى. پەقەت ئەنزەرلا خالات، پەشتامىلىرىنى سېلىپ، بىر قۇر تازىلىق قىلدى، ئاندىن قايتىماقچى بولۇۋىدى، قارادۆڭ ئاھالە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى نېغمەت كىرىپ كەلدى. ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم ئاجراشقان چاغلاردا، ئۇ «ئاھالە كومىتېتلىرىنى رەتكە تۇرغۇزۇش ھەم خىزمەت نىزاملىرىنى بېكىتىش» يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە كەتكەنىدى. نېغمەت قايتىپ كېلىپلا «قارىمامسەن، ئۇكا، سېنىڭ بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە، خۇددى ‹ئۆيگە ئوغرى كىرسە ئىتنىڭ سىيگۈسى كەپتۇ› دېگەندەك ئۇرۇمچىگە كېتىپ قالغىنىمنى» دەپ ئۆزرە سورىدى. ئاندىن مۇئەتتەرخان بىلەن سۆزلىشىپ كۆرمەكچى بولۇۋىدى، ئەنزەر: ئانىسى مۇئەتتەرخاننىڭ ئىنتايىن نومۇسسىز ھاقارەتلىرىگە چىدىمىغان گۈلبانۇمنىڭ ئىلاجسىز ئۆزى ئاجرىشىش قارارىغا كەلگەنلىكىنى، دەپ بەرگەنىدى.

— ھە، ئەنزەر، ئاشخاندا يالغۇز قاپسەنغۇ؟ يېگۈدەك بىرنېمەڭ يوقمۇ؟ — نېغمەت تۇزۇت قىلىپ ئولتۇرمايتتى، — ئاھالە كومىتېتىدا يىغىن ئاچقان، قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى. يالغۇز جېنىمغا تاماق ئېتىشتىن ئېرىندىم.

ئەنزەر توك شامالدۇرغۇچنى ئېچىۋېتىپ ئوتنى ئۇلغايتتى - دە، تەييار لەڭمەن پىلتىسىنى تارتىپ قازانغا تاشلىدى، ئاندىن ئاشقان قورۇمىنى قىزىتىپ، بىر تەخسە لەڭمەننى نېغمەتنىڭ ئالدىغا قويدى. تاماق ئۈستەللىرىدە ئاچچىقسۇ، مۇچ قىياملىرى بار ئىدى.

— ياللا، قولۇڭ بەك تېز جۇمۇ سېنىڭ، — نېغمەتنىڭ قورسىقى خېلىلا ئاچقاندەك قىلاتتى، — ھايت - ھۇيت دەپ بولغۇچىلا تەييار قىلدىڭا.

— نېغمەتكا، تويمىسىڭىز چۆپ يەنە بار جۇمۇڭ، سېلىپ بېرىمەن، — دېدى ئەنزەر بىر چىنە ئاش سۈيىنى ئۈستەلگە قويۇپ، — قارىغاندا، بىر كۈن تاماق يېمىگەندەك قىلىسىز.

— تاپتىڭ، — نېغمەت كافكازچە قىرقىم بۇرۇتىنى سىيپاپ قويدى، — مۇشۇڭا قارا، ئادەم تەنھا بىرنېمە يېگۈسى كەلمەيدىكەن ھەم تاماق ئېتىشكە قېرىق بولۇپ كېتىدىكەن. مالمۇ كۆپ بولغانسېرى بىر - بىردىن قىزغىنىشىپ ئوتنى راسا يەيدۇ، يالغۇز بولسا نېزىقاپ تۇرۇۋالىدۇ. ئادەمنۇ مالغا ئوخشاش بىرنېمە. ئۇنىڭ ئۈستىگە يالغۇز ياشىغانسېرى سەپرا، تېرىككەك بولۇپ قالىدىكەن.

ئەنزەر نېغمەتنىڭ «تەنھالىق»، «يالغۇزلۇق» دېگەن گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئابدۇسەمەتنىڭ «ئانام نېغمەتكام بىلەن بىللە بولۇپ قالسا بەك بەلەن بولاتتى» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلىدى. گەرچە ئۇ ئۆزىگە، ئاكىسىغا يول ئېچىش ئۈچۈن شۇنداق دېگەن بولسىمۇ، بۇ بىر ساۋابلىق ئىش ئىدى. ئانىسىنىڭ بارغانسېرى ئاچچىقى يامان، تىرتەك، تېرىككەك بولۇپ كېتىشىمۇ ئاشۇ تۇلۇقتىن بولسا كېرەك. ئۇ ئوتتۇز بەش - ئوتتۇز ئالتە يېشىدىلا مەخەت ئەپەندىدىن ئايرىلىپ قالدى. شۇنىڭدىن تارتىپ تەنھالىق ئازابىنى تارتىپ كېلىۋاتىدۇ. ئەلۋەتتە، ئۇمۇ ئەتىسى - ئاخشىمى مۇڭدىشىدىغان، ھال - مۇڭلىرىنى تۆكىدىغان، ھاياتىدىكى ئەسلىمىلەرنى ياد ئېتىدىغان بىر سىرداشقا، مۇڭداشقا، ھەمراھقا موھتاج. مۇئەتتەرخان باشقىلارغا قىمار كۆرسەتكىنى بىلەن نېغمەتكە ئۇنداق قىلمايتتى. ئۇنى كۆرسىلا ئۆچكە ياغلىرى ئېرىپ، بەھرى ئېچىلىپ قالاتتى. كۆڭۈلدىكى تۇگۈنىنى يېشىشكە ناھايىتى ئۈستا خۇش چاقچاق نېغمەتمۇ مۇئەتتەرخاننىڭ نېمىنى ئويلاپ، نېمىنى قويىدىغانلىقىغا پال سالغاندەك، نەق ئويلىغانلىرى ئۈستىدىن چۇشەتتى.

— نېغمەتكا، قورسىقىڭىز ئاچقاندا ئۇتتۇرلا بىزنىڭ ئۆيگە كىرىسىڭىز بولىدۇ، — ئەنزەر ئۇنىڭ چىرايىغا چاندۇرماي قاراپ

قويدى، — ئانام بىلەنمۇ چىقىشقاندىكەن.

— ۋاي... ئەنزەر بالا، مۇئەتتەرخان بىلەن مەن كېلىشمىسەم باشقىسى بىكار. ئۇنىڭ ئاشۇ چۈس مىجەزى بارىكى، ھەرقاندىقىنى جەك دېگۈزىدۇ، — نېغمەت باش چايقىدى، — بىراقىزە مەن تۇكنى يېتىشىغا سىلاپ ئۇنى ئاچچىقلىتىپ قويمايمەن. مۇنداق ئېيتقاندا ئېپىم كېلىشىدۇ.

— توۋا دەيمەن، سىز كىرىپ ئولتۇرۇپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۆيىمىزدە باشقىچە بىر ئىللىقلىق بولىدۇ. ئانامنىڭ ھېچقاچان ئاڭلىمىغان تاتلىق گەپلىرىنى ئاڭلايمىز. كۆلكىسىنى كۆرىمىز، بولمىسازە رۇكۇدىكى ئىمامدەك ھەممىمىز جىمىپ كەتكەن. بۇنداق تۇرمۇش بەك كۆڭۈلسىز بولىدىكەن دەڭا.

— سەن بىلمەيدىكەنسەن، ئەسلىدە ئاپاڭ ئۇنداق ئايال ئەمەس، — نېغمەت تامىقىنى يەپ بولۇپ تەخسىگە ئاش سۇيى قۇيدى، — پەقەت تۇرمۇش ھەم تۇرمۇشتىكى بەزى كۆڭۈلسىزلىكلەر، كېلىشمەسلىكلەر، ناھەقچىلىكلەر مۇئەتتەرخاننى ھەممىگە گۇمان بىلەن قارايدىغان، ئېھتىياتچان قىلىپ قويغان. بۇنداق ئاياللارغا كۆڭۈلدىكىدەك تەسىر كۆرسىتىدىغان بىرەر ئامىل بولسىلا، يەنە ئەسلىدىكى خۇش پېئىللىكىگە يانىدۇ.

— ئۇنداقتا سىز خىزمەت ئىشلەپ باقسىڭىز بولغۇدەك...

— پاھ، پاھ، تامىقاڭ ئوخشاپتۇ جۇمۇ، — نېغمەت پۇل تەڭلىدى، — رەھمەت ساڭا.

— نېمە قىلىۋاتىسىز، نېغمەتكا؟ بۇ ئاشخانىدا سىزنىڭمۇ بىر ئۇلۇش ھەسسىڭىز بار جۇمۇڭ.

— قىزىق ئىكەنسەن، ئۇنداق مەرد بولۇپ كەتسەڭ، ئەتە ـ ئۆگۈن دەسمايەڭ عالىتەككە چىقىدۇ جۇمۇ، ئېلىپ قويە بۇ تىيىننى.

— بۇنداق قىلسىڭىز ئاچچىقلاپ قالىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئانام پۇل ئالىدۇ. باشقىلىرىمىز بۇ ھوقۇقتىن بەھرىمەن ئەمەس.

نېغمەت بىلەن بولغان بۇ سۆھبەتتىن ئون كۈن ئۆتۈپ كەتتى. بىر چۈشلۈكى ئالىنۇرنى كۆرگىلى كەتكەن ساباھەت ئاشخانىغا ئۆڭسۆرۈن كىرىپ كەلدى ـ دە، ئوچاق بېشىدا قورۇما قورۇۋاتقان ئەنزەرنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى. شۇ ھامان ئەنزەرنىڭ چىرايى سامان قەغىزىدەك سارغىيىپ، قولىدىن ساپلىق چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ پۈتلىرى تىترەپ تىزلاندى ـ دە، ئوچاق بېشىغا يۆلىنىپ قالدى. بۇ ھالدىن قورقۇپ كەتكەن مۇئەتتەرخان، ئابدۇسەمەت، گۈلنىسالار يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ ئۇنى يۆلىگەنىدى، سۇنۇلغان قوللارنى ئىتتىرىۋەتتى.

ــ ماڭا قول تەگكۈزگۈچى بولمىسىلا، پۈتۈن تەنلىرىدىن نىجاسەت ھىدى كېلىۋاتىدۇ، ــ ئەنزەر ئانىسىنىڭ قولىنى سىلكىۋەتتى،ــ ئاھ، خۇدا، بۇ قىسمەتنى كىمدىنمۇ كۆرەرمەن؟!

مۇئەتتەرخان ساباھەتنى چەتكە تارتىپ كۇچىلاپ سورىغانىدى، ئۇ دۇدۇقلاپ:

ــ گۈلبانۇم ئاچامنى بايكۆلگە ياتلىق قىلىپ بېرىۋېتىپ-تۇ، ــ دەپ يىغلاپ سالدى.

مۇئەتتەرخاننىڭ ئىچى ـ ئىچىدىن ئېتىلىپ چىققان بىر خۇشاللىق يۈزىگە تەپتى.

13

مۇئەتتەرخاننىڭ خۇشاللىقى تېرىسىگە سىغمىسا، ئەنزەرنىڭ دەرد ـ ھەسرىتى يۈرىكىنى قۇرتتەك يەپ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاپلىدى. گۈلبانۇمنىڭ ئۇدۇمى ئۇنىڭغا ئۆتكەنمۇ نېمە، ئۇمۇ «گاچا» بولۇپ قالدى. ئۇ ئاشخانىغا كىرمەي كوچا ـ كويلاردا لاغايلاپ يۈرگەچكە، ئابدۇسەمەت ئۇستامدىن بىرنى يالىدى. ئەنزەر كېچىلىرى كىشىلەرنىڭ ئۆگزىلىرىگە چالما تاشلاپ ئۆزىچىلا كۈلۈپ كېتەتتى. ئۇ بىر كۈنى دەريابويى كوچىسىغا بېرىپ گۈلبانۇمنىڭ قورۇسىغا ئۇسۇپلا كىردى. گۈلسۇمخان

دىمىقىقاندەك بولۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ھازىر نېمە ئۈچۈندۇر پەسكويغا چۈشۈپ، ئۇندىمەس بولۇپ قالغانىدى. ئەنزەر بۆشۈكنى قۇچاقلاپ، قىزىنى سۆيدى ـ دە، يىغلىۋەتتى:

ـــ قىزىم، سىز يېتىم بولدىڭىز، ئاپىڭىز ئىككىمىز ۋەيران بولدۇق. خۇدايىم بىزدەك باغرى قانلارنى نېمىشقىمۇ كۆرمەيدىغاندۇ؟! بوپتۇ ئۇخلاڭ، قىزىم، ئۇخلاڭ، بىر كۈنلەردە ھەممىمىزنىڭ كۆزلىرىگە كۆرسىتەر!

ئەنزەر يېنىدىكى بىر تۈتام پۈلنى قولىتارتقۇ لاتىسىغا قىستۇرۇپ قويدى، ئاندىن ئۆيگە سەپسېلىپ قارىدى. ئەكبەر ھۇنەردە پىشىپ قالغاچقا ئۇستىسىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ئۆز ئالدىغا ھۇنەر قىلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ مەشچىلىك دۇكىنى دالان ئۆينىڭ كوچىغا قارىغان تېمىغا يانداپلا سېلىنغان بولۇپ، بۇرۇنقى دېرىزە ئورنىغا كىچىكرەك بىر ئىشىك ئورنىتىلغانىدى. ئەكبەر دۇكىنىنىڭ سىرتتىكى ئىشكىنى ئىچىدىن تاقۇۋېتىپ، مۇشۇ كىچىك ئىشىك بىلەنلا دالان ئۆيگە كىرىپ تامىقىنى يەيتتى. گۈلسۇمخان ئالىنۇرنى كۇندۇزلىرى ئۆزى باقاتتى، تاڭغا يېقىن بۇلمىقىنى يېگۈزۈپ، سۈت پاراشوكى تەڭشەپ ئىچۈرگەندىن كېيىن ئۇخلىتىپ قويۇپ ئىشقا كېتەتتى. ئۇ ئەتىگەنلىكى سائەت توققۇز ـ ئونلاردا قايتىپ كەلگۈچە ئەكبەر قاراپ قوياتتى. ئويغىنىپ يىغلىسا سوسكىنى ئاغزىغا تىقىپ، بۆشۈكنى تەۋرىتەتتى. ئانا ـ بالا ئىككىسى ئالىنۇرنى بېقىشنى ئەنە شۇنداق رەتكە سېلىۋالغانىدى.

ـــ ئاپا، ـــ دېدى جۈدەپ، كۆزلىرى گۆھەردەك ئولتۇرۇشقان ئەنزەر، ـــ گۈلبانۇم قانداقراق تۇرۇۋېتىپتۇ، ئاغرىپ قالمىغاندۇ؟

ـــ ياخشى، ـــ گۈلسۇمخان قىزىنىڭ ئىسمىنى ئېغىزىغا ئالغان ئەنزەرگە ئىچىدە غىجىندى، ـــ خاتىرجەم بولۇڭ، كۈنلىرى بەھۇزۇر راھەتتە.

ـــ شۇنداقمۇ؟ ئۇنداقتا مېنى چۈشلىرىم ئالداپتۇ ـ دە!...

گۈلسۈمخانىمڭ يۈرىكى جىغلا قىلىپ قالدى. ئۇ بوغۇلۇپقىنا سورىدى:

— قانداق چۈش كۆرۈپسىز؟

— گۈلبانۇم ئۇ... قانداقتۇر مال سويىدىغان گوداڭلاردىن چىقالماي... ئۇستىبېشى قان... چاچلىرى چۈۋۈلغان... «ئەنزەر... ئەنزەر...» دەپ ۋارقىرىغۇدەك... ئاھ، خۇدا... چۆچۈپ، قورقۇپ ئويغىنىپ كېتىپتىمەن... تووا، جاپايىمنى بەك تولا تارتقان، ئەمما راھەت كۆرمىگەندى...

ئەنزەر چېكىلىرىنى قامالاپ يىغلۇۋەتتى، شۇ يىغلىغانچە پۈتلىرىنى سۆرەپ ئارانلا چىقىپ كەتتى. شۇ دەقىقىدە گۈلسۈمخانىمڭ كۆڭلىدىن: «ۋاي خۇدايىم، مۇشۇ بالىمڭ ئۇۋالىغا قالدىممۇ نېمە؟» دېگەن ۋەھىمىلىك ئوي كەچتى. بۇمۇ سەۋەبسىز ئەمەس ئىدى. گۈلبانۇمنىڭ تويى بولۇپ ھەپتە ئۆتكەندە شەرىپخان قۇدا تۇغقانلارنى ھاردۇق چىقىرىغا چاقىردى. ئەمما، مېھمانلار ئارىسىدا گۈلبانۇم يوق ئىدى. گۈلسۈمخانىمڭ ئۇياق ـ بۇياققا قارىغانلىقىنى سېزىپ قالغان شەرىپخان چىرايى ئۆڭگەندەك بولدى ـ دە: «ھەي بۇ ياشلار قائىدە ـ يوسۇنىنى قاچانمۇ ئۆگىنەر؟ ھادىلجان بىلەن ئىككىسى ئۆيىگە بىر نەرسە ئالغىلى شەھەرگە كىرىپ كەتكەن ئوخشايدۇ» دېدى. بىراق، ئۇنىڭ يالغان ئېيتىۋاتقانلىقى ئۆڭسۈرۈن چىرايىدىن بىلىنىپ تۇراتتى. كۆڭلى ئۆيۈپ ئولتۇرالماي قالغان گۈلسۈمخان مېھمانلار تاماقتىن كېيىن راسا پاراڭغا چۈشكەندە تۇيدۇرماي سىرتقا چىقتى. پىشايۋانلىق سەككىز ئېغىز ئۆيىنىڭ ئەڭ چېتىدىكى گۈلبانۇمنىڭ يېڭى ھوجرىسى ئىدى. بىراق، ئۇنىڭ ئىشىكى قۇلۇپلاقلىق تۇراتتى. گۈلسۈمخان: «ھەدەم راست دەپتۇ، بۇ بالىلار شەھەرگە كىرىپ كەتكەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدى ـ يۇ، يېڭى توي بولغان قىزنىڭ ئۆيىنىڭ قانداق جابدۇلغانلىقىنى كۆرۈپ بېقىش ئويىدا دېرىزىدىن قارىدى. كۈتۈلمىگەن قورقۇنچلۇق كۆرۈنۈش ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى. چاچلىرى چۈۋۈلغان

گۈلبانۇم بىر بۇلۇڭدا تىزلىرىنى قۇچاقلىغانچە تامغا يۆلىنىپ ئولتۇراتتى. بۇ ئەسنادا شەرىپخان چىقىپ قالدى. ئۇ ئالمان ـ تالمان مېھمانخانىغا كىرىپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، گۈلسۈمخان ئاچچىقى بىلەن چاقىردى. ئىشىك قۇلۇپىنى ئاچۇردى. توۋا، تويى بولغىلى بىر ھەپتە بولغان قىزىنىڭ نېمە بولۇپ كەتكىنى بۇ؟ گۈلبانۇمنىڭ ئېڭىكى، كۆز قۇيرۇقى كۆكىرىپ ئىششىغان بولۇپ، ئاغزىنىڭ جاۋۇغىيىدا قان قېتىشىپ قالغانىدى، چىرايى بولسا قوۋۇزىقى سويۇۋېلىنغان دەرەختەك ئاپپاق ئاقىرىپ كەتكەنىدى. لېكىن، گۈلبانۇم ئاپىسىغا قارايمۇ قويمىدى.

ـــ ۋاي خۇدايىم، ساڭا نېمە بولدى، قىزىم؟ ـــ گۈلبانۇم بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىمىدى، گۈلسۈمخان شارتلا ھەدىسىگە قارىدى، ـــ بۇ... بۇ... زادى نېمە ئىش؟ ئۇنى ھايۋاندەك سولاپ قويغىنىڭ نېمىسى؟ گەپ قىلساڭچۇ؟

ـــ ھادىلجان ئاغىنىلىرى بىلەن ئولتۇرۇپ سەل كەيپ بولۇپ قاپتىكەن، ـــ شەرىپخاننىڭ كۆك كالپۇكلىرى تىترىدى، ـــ ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى تەرگىشىپ قالغان ئوخشايدۇ.

ـــ تەرگىشىپ قالغانغا شۇنچىلىك بولۇپ كېتەمدا؟

ـــ ئەمدى خوتۇن كىشى ئاغزىغا، ئەر كىشى قولىغا زورلايدىغان گەپ ئىكەن.

ـــ گۈلبانۇم ھازىرغىچە بىركىمگە قاش كۆتۈرۈپ قارىغان قىز ئەمەس، مەن ئۇنىڭ ئەر بىلەن تەڭ تۇرۇشىغا ئىشەنمەيمەن، ئاھ، خۇدايىم قىزىمنىڭ كۆرمىشىلىرى تېخى ئالدىدا ئىكەن ـ دە...

... گۈلسۈمخاننىڭ: «ۋاي خۇدايىم، مۇشۇ بالىنىڭ ئۇۋالىغا قالدىممۇ نېمە؟» دەپ ئەندىككىنى مۇشۇ ۋەجىدىن ئىدى. تېخى قىزىنىڭ قانغا بويىلىشىنى ئەنزەرنىڭ چۈشىدە ئايان قىلغانلىقى، تەڭرى ئۇنىڭ دادىغا يېتىپ گۈلسۈمخاننىڭ كۆزىگە كۆرسەتكىنى بولماي نېمە!

گۈلسۈمخان ئەنزەرنى دەرۋازا ئالدىغچە ئۇزىتىپ چىقتى ـ

ده، قايتىپ كىرىپلا يىغلىۋەتتى.

ئەنزەر شۇ ماڭغانچە خەنزۇ بازىرىغا كەلدى. لېكىن، ئاشخانىغا كىرمىدى. ئۇ ئەخلەت - چاۋارلار دۆۋىلىشىپ، پاسكىنا سۇ يىغىلىپ قالغان تار كوچىغا قايرىلدى. ئۆكتەبىر ئايلىرىنىڭ ئاخىرلىرى بولۇپ قالغاچقا، ئەتراپ ساپسېرىق سارغايغان دەرەخلەر بىلەن قاپلانغانىدى. ئاخىرقى ئۆمرىنى ياشاپ بولغان زەپىران ياپراقلار شىرتىلداپ تۆكۈلەتتى. ئەنزەر ئۆستەڭ قىرىنى ياقىلاپ يۇقىرى ئۆرلىدى. ياپيېشىل پاقا لەشلىرى ئېقىپ كېلىۋاتقان بۇ قاراسۇ ئۆستىگى لەڭزىببېشىندىكى تىك، ئەگرى - بۈگرى، ئېگىز يارلار تۇۋىدىن لۆمشىپ كېلەتتى. يار ئۈستىدە كونا تاملىق قەدىمىي ئەسكى ئۆيلەر ئۇ يەر - بۇ يەردە چوقچىيىپ تۇراتتى. ئەمما، ئۆستەڭنىڭ ئىككى قاسىتىقى تەتۈر سۆگەت، قارىياغاچ ھەم تېرەكلەر بىلەن قاپلانغان بولۇپ، ئالقاندەكمۇ كۆن نۇرى چۈشمەيتتى. باھار ھەم ياز ئايلىرى بۇ ئېگىز ئۆستەڭ قىرىدىن پەسكە قارايدىغان بولسا يېشىل مەخمەل سېلىنغاندەك كەتكەنلا ئوتلاقلىق ئىدى. ئۇ يەر - بۇ يەردىكى توپ - توپ كۆكەرگەن سۆگەت، جىگدە، قارىياغاچ ھەم چاتقاللار شەھۋەتپەرەسلەر ئۇچۇن كۆڭۈل ئېچىش پىنھانى بولالايتتى. تارىختىن بېرى لەڭزىببېشىنىڭ نامى ئانچە ياخشى ئەمەس. بۇ يەردىن نەشىكەش بەڭگىلەر، قىمارۋازلار، پاھىشۋازلار ھەم دۇتار - تەمبۇرلىرىنى چېلىپ كۆڭۈل ئاچىدىغانلارنىڭ ھەممىسى تېپىلاتتى. ئۇلار توپ - توپ بولۇشۇپ، قىرقىراپ كۈلۈشۈپ، دەتتىكام دەپ مەيدىلىرىگە قارسىلدىتىپ ئۇرۇشۇپ، مەستلەر بىر - بىرىنى مۇشتلاپ لەڭزىببېشىنى ئاۋات قىلىشاتتى.

ئەنزەر لەلەڭشىگەن ھالدا ئايلىنىپ يۇرۇپ ئىلى ناخشىلىرىنىڭ ھەسرەتلىك نىداسى، دۇتار - تەمبۇرنىڭ يۇرەكلەرنى مۇڭغا سالغۇدەك يېقىملىق ئاۋازى كېلىۋاتقان چوڭ ئىككى توپ سۆگەت تۇۋىگە كەلدى. بۇ يەردە ئون نەچچە يىگىت ھاراق ئىچىپ، ناخشا ئېيتىپ جاھانىنىڭ پەيزىنى سۈرۈۋاتاتتى.

ئولتۇرغانلارنىڭ سەركىسى بولسا كېرەك، قارىمۇتۇق، قاتاڭغۇر يېگىرمە يەتتە ـ يېگىرمە سەككىز ياشلاردىكى بىر يىگىت سورۇننى باشقۇرۇپ ھاراق قۇيۇۋاتاتتى. ئوتتۇرىغا يېيىپ قويۇلغان بىرنەچچە پارچە گېزىت ئۈستىدە گىرده پارچىلىرى، قۇرت، ئىككى ھېجىر لەڭپۈڭ ھەم يېيىلىپ بولغان كاللا ـ پاچاق سۆڭەكلىرى تۇراتتى. ئەنزەر قاتاڭغۇر بالىنى تونۇغانده‌ك قىلدى. ئۇ قۇرۇلۇشلاردا تامچىلىق قىلىدىغان «قورۇق» لەقەملىك پەتتار بولۇپ، پات ـ پاتلا ئەنزەرنىڭ ئاشخانىسىدا تاماق يەيتتى.

ـــ ھوي، ئەنزەر غوجايىنغۇ بۇ، ئاغىنىلەر، سىغىلىڭلار، بىرەر كىشىلىك ئورۇن چىقسۇن. كېلىڭ، كېلىڭ، ـــ ئەنزەر ئىككى بالىنىڭ ئوتتۇرىسىدا سۆگەتكە يۆلىنىپ ئولتۇردى، ـــ ئەنزەر غوجايىن بۇنداق يەرلەر بىلەن ھەپسىلىڭىز يوق ئىدى، ئەجەب بۇگۈن توخۇ جىرىم غاجىغاندە‌ك قەدىمىڭىز يېتىپ قاپتۇ.

ـــ زېرىكىپ دېمەمسىز، قارىسام نەغمە قىلىپ، ناخشا ئېيتىۋېتىپسىلەر.

ـــ ھەببەللى، ئويناپ تۇرغۇلۇق، پۇل تاپقان بىلەن ھېساب ئەمەس، ئۇنىڭ مېغىزىنى چاقالىغىنى ئوغۇل بالا، قانداق دېدىم، ئاغىنىلەر؟ قېنى ماۋۇ بىرنى كۆتۈرۈۋېتىڭ، ـــ پەتتار ۋېلىسىپىتنىڭ قوڭغۇرىقىغا قۇيۇلغان ھاراقنى سۇندى. ئەنزەر ھاراق ئەمەس، تاماكىمۇ چەكمەيتتى. بىراق، بىرمۇنچە يىگىتلەر ئالدىدا ئوغۇل بالىلىقىنى كۆرسەتمىسە چېنىپ قالىدۇ ـ ده، يەنه بىر تەرەپتىن، ئىچىده كۆيۈۋاتقان بىر ئوتقا تاقابىل تۇرالمىغۇده‌ك نەرسه بولسا زەھەر بولسىمۇ ئىچىدىغانده‌ك تۇراتتى.

ـــ قېنى ئىچىۋېتىڭ، سورۇن سوۋۇپ قالمىسۇن.

ئەنزەر كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ ئىچىۋەتتى. خۇددى بىر كەپكۇر قوقاسنى يۇتۇۋەتكەندە‌ك ئىچ ـ باغرىنى كۆيدۈرۈپ كىرىپ كەتكەن ساپ جۇن بىردەمدىلا ئۇنىڭ يۈزىگه چىقتى.

ـــ ھۇشىرە ئوغۇل بالا، ئەسلىده ئىچىملىكتىمۇ بار ئىكەنسىز ـ ده، ـــ پەتتار يەنه بىرنى قۇيۇپ تەڭلىدى، ـــ

بايىقسى كېچىككەنلىكىنى ئويچون، ماۋۇسى نۆۋىتىنى.

ــ مەن...

ــ ئېلىك، ئېلىك، ــ پەتتار قوڭغۇراقنى تۇتقۇزۇپ بولۇپ سورۇن ئەھلىگە قارىدى، ــ ئاغىنىلەر، ئەنزەر ئاغىنىمىزنى تونۇشتۇرۇشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن. ئۇ خەنزۇ بازىرى ئۆستەڭ بويىدىكى چوڭ ئاشخانىنىڭ غوجايىنى. لېكىنزە، ئاغىنىلەر، مەرد نەرسە جۇمۇ، ئىشلەمچى بالىلارنىڭ دەردىگە يېتىدۇ. ئادەتتە بىر سوم يىگىرمە تىيىنلىق بىر تەخسە لەڭمەن ئالىمىز، لېكىن تويمايمىز، چۈنكى قارا ئىش قىلمىمىز ـ دە. ئەنزەر غوجايىن «تەخسىگىزدە قورۇما ئېشىپ قاپتۇ، ئۇستىگە چۆپ سېلىپ بېرەيمۇ» دەپلا بىكارغىلا يېرىم چويلا ئاش سېلىپ بېرىدۇ.

ــ مەنمۇ دەسلەپتە پۇل ئالمىغان ئوخشايدۇ، دەپ ياق دەپتىكەنمەن، ــ دېدى «قاتتىق» لەقەملىك كۆك كۆز، يىگىت، ــ كېيىن ئۇققاندىن كېيىن «ھە»لا دەيدىغان بولدۇم.

ــ موكلا ياقتى ـ دە، ساڭا، ــ دېدى كىمدۇر بىرسى ئۇنىڭ لەقمىنى كەلتۈرۈپ، ــ تەخسىگىدىكى قورۇمىنى خالتاڭغا قۇيۇۋېلىپ، ھەپتىدىن كېيىن چۆپ تەلەپ قىلمىغان نېمىسەن.

ــ ئاڭلىساق، شۇنىڭدىن بېرى ئۇ قېيىنئاتام، خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئاپىرىپ، بىر تەخسە لەڭمەن ئېلىپ ئون تەخسە چۆپ تەلەپ قىپتۇ، دېيىشىدۇ.

كۆك كۆز يىگىت ئۆزىگە چاقچاق قىلغۇچىنىڭ «ئېشەك» لەقمىنى يانپاشقا ئالدى:

ــ قىسقا چاقچىقىڭ شۇ بولسا، ئۇزۇننى يۈدۈپ كېلەمسەن نېمە؟

سورۇندا ئارقا ـ ئارقىدىن كۈلكە كۆتۈرۈلدى. بىر دەملىك بولسىمۇ ھەسرىتى ئۇنتۇلغان ئەنزەر ئوچ قوڭغۇراق ھاراق ئىچكەندىن كېيىن ئۆزىنى خودىدى كۆكتە ئۇچۇۋاتقاندەك ھېس قىلدى. بايىقى تارتىنىش ـ قورۇنۇشلىرى نەلەرگىدۇر يوقالدى. بۇ ئەسنادا نۆۋىتى بويىچە يەنە بىر قوڭغۇراق ھاراق كەلدى.

— ئەمدى مەن...

— ئىچىڭ، ئىچىڭ، — پەتتار قورۇق قول سىلكىدى، — قارىڭ، ئادەم نامرات بولغانسېرى، يوقسۇزلۇق تارتقانسېرى بۇ نېمىگە شۇنچە مەيلىڭ تارتىپ تۇرىدىكەن. شۇنىڭغا قارىغاندا، بەزىلەرنىڭ: «ھاراق دەردنى كېسىدۇ، دەردنى ئالىدۇ، دەردنى ئۇنتۇلدۇرىدۇ» دېگەن گېپى ھەقمىكىن دەيمەن.

— بولىدۇ، خوشە، ئاغىنىلەر، شۇنداقلا بولىدىغان بولسا ئىچكىنىم ئىچكەن، — خېلىلا قىزىپ قالغان ئەنزەر يېنىدىن شارتلا يىگىرمە سوم چىقىرىپ پەتتارغا تەڭلىدى، — ئاغىنىلەر، داستىخىنىمىز قۇرۇقدىلىپ قاپتۇ. سەل قويۇلدۇرمايلىما؟!

— بەللى، بەللى سورۇن كۆرگەن بالا، بوپتۇ كۆڭلىڭىزنى قوبۇل قىلمىساق رەنجىيسىز، — دېدى جانلىنىپ كەتكەن پەتتار قورۇق، — ھەي ئىمىن قاتتىق، قويە ئۇرنۇڭدىن، ئون سومغا تۆت بوتۇلكا پېچەت ھاراق، قالغان ئون سومغا پىششىق گۆش، كاللا ـ پاچاق ئەكەل.

ئىمىن قاتتىق پۇلنى، سومكىنى ئېلىپ مېڭىشىغا، پەتتار قورۇق ئارقىدىن: «ھەي قاتتىق، پۇلىڭ ھەممىسىنى خەجلە، ئاشۇرۇپ قويما جۇمۇ» دەپ ۋارقىردى. بالىلار بىرنەچچە پەدە ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتقۇچە، ئىمىن قاتتىقمۇ ھاسىراپ يېتىپ كەلدى. تۆت بوتۇلكا «چۇنيىڭ» ماركىلىق ھاراق سورۇنغا تىكلىنىپ، گۆش، كاللا ـ پاچاقلار پارچىلىنىپ بولۇشى سورۇن ئەھلى باشقىدىنلا قىزىدى.

— بۇ تاماكىنى بەك ھەۋەس بىلەن شوراۋېرىسىز، — كۆزلىرى خۇمارلىشىپ، يۈزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ئەنزەر يېنىدىكى ۋىجىڭ يىگىتتىن سورىدى، — ئۇ شۇنچىلىك مەززىلىك تاتلىق نەرسىمۇ؟

— بۇنىڭ خىسلىتىنى سوراپ قالدىڭىز، قارىڭ، — دېدى ۋىجىڭ يىگىت چوڭ كۆزلىرىنى يېرىم قىسىپ، — بۇنى چەككەن ئادەم ئىچىدىكى دەرد ـ ئەلەمنى تۆتۈن بىلەن چىقىرىۋېتىدۇ.

يېپيېنىكلا بولۇپ قالمىسىز، قېنى بىرنى چېكىپ باقمامسىز؟

ئەنزەر سۆگەت غولىغا يۆلىنىپ، تاماكىسىنى پۈرقىرىتىپ چېكىۋاتقىنىدا، دۇتار بىلەن تەمبۇرنىڭ تەڭكەش مۇڭدا ناخشا باشلاندى. ناخشىنىڭ يېنىك ئەۋجى، كۆچىنىشلىرى، سەكرەتمە مۇڭلىرى دەردلىك كۆڭۈللەرنى لەرزىگە سېلىپ، باشقا كەلگەن ئېغىر كۈنلەرنى، ئالەمچە ئازابلارنى، ھەسرەتلىك پىراقلارنى ئېرىتىپ كۆزلىرىڭنى لىقمۇلىق ياشلارغا تولدۇرىدۇ. كەيپ بولۇپ قالغان ئەنزەر ناخشا دولقۇنلىرىدا ئېقىپ ئاستا تەۋرەنمەكتە، ناخشىمۇ بارغانسېرى ئەۋجىگە چىقماقتا ئىدى.

ناخشا ئېيتىپ چىقىپ كەلسەم،
ئۇنۇمدىن تونۇغان يارىم.
جاپايىمنى تولا تارتىپ،
ھالاۋەت كۆرمىگەن يارىم.

— بەرھەق، — ۋاراقىرىدى ئەنزەر تىزىغا ئۇرۇۋېتىپ، — قېنى، پەتتار ئاغىنە ماڭا بىرنى قۇيمامسەن... پاھ، پاھ، دۇنيادا مۇنداقمۇ ئېسىل نەرسىلەر بارئىكەنە، ئەجەب غەپلەت ئۇيقۇسىدا ئۇخلاپ يۈرۈپتىمەن.

ئۇنتۇلۇپ ـ ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ،
خاماندا كۆرەك ـ ئارى.
ئايرىلىپ كېتەي دېسەم
باشتا ئوينىغان يارى.

— خۇشە، ئاغىنىلەر! — خىلىلا ئېغىرلىشىپ قالغان ئەنزەر قاتتىق ۋاراقىرىدى، — باشتا ئوينىغان يار ئۇچۇن ئىچەيلى!

— خۇشە! — سورۇن ئەھلى سېخىي غوجايىن بىلەن بىرەك

ۋارقىراشتى.

ئەنزەر بىر ياقتىن ھاراق ئىچەتتى، بىر ياقتىن ئۈزمەي تاماكا چېكەتتى. ئۆمرىدە قىلىپ باقمىغان بۇ كەيپىلەر ئۇنىڭ ئەقلىنى خىرەلەشتۈرۈپ، كىمگىدۇر ئېسىلىپ يىغلىغۇسى، كىمنىدۇر پۇخادىن چىققۇچە تىللىغۇسى، كىمنىدۇر ئۇرغۇسى كېلەتتى. ناخشىچى يىگىتلەر ئاۋازلىرىنى بارغانسېرى مۇڭغا تولدۇرۇپ، يۈرەكتىكى كونا يارىلارنى قوزغىماقتا ئىدى:

بارغۇلۇقەي بارغۇلۇق،
تامدىن قاراپلا يانغۇلۇق.
بەندىلىكتە چارى يوق،
ياقا تۇتۇپ يىغلاغۇلۇق.

ئەنزەر چېكسىنى قامالالمىغىنىچە يىغلۇۋەتتى. بۇ چاغدا يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك مەست بولۇپ قالغانىدى. كۆپلىرى «مەن ساڭا ئېيتاي»غا چۈشۈپ مۇڭدىشاتتى، دەردلىرىنى تۆكەتتى، قوللىرىنى شىلتىپ غەزەپلىنەتتى. ئەنزەر بېشىنى كۆتۈرۈپ غاراڭ ـ غۇرۇڭ مەست ئاۋازى بىلەن نېمىلەرنىدۇر دەپ بىلجىرلىماقتا ئىدى.

ـــ ھەي ئاغىنىلەر... «غۇلجىلىق بىلەن قەشقەرلىك بىر ئۇيغۇر ئەمەس، بىر مۇسۇلمانمۇ ئەمەس، بىرسى چېركاۋدا، بىرسى بۇتخانىدا» دېگەن غەزەلنى ئېيتايلى... نېمە، ئۇنداق غەزەل يوقما، بار... بار... سەن ئاڭلىماپسەن، مانا مەن ئاڭلىغان... ئەمىسە «دۇنيانىڭ تۈۋرۈكى پۇل، مۇھەببەتنىڭ ئۇلىمۇ پۇل، ئاناڭ بىلەن داداڭمۇ پۇل، خوتۇنۇڭمۇ، ئاشناڭمۇ پۇل، پۇل، پۇل....» دېگەن مۇقامنى توۋلايلى...

ئەنزەرنىڭ ئالىجۇقا سۆزلىرىنى ئۆز مۇڭى بىلەن بولۇپ كەتكەن مەستلەرنىڭ كۆپلىرى ئاڭقىرالمىدى. بىرنەچچىسى بولسا چۈشەندىمۇ ياكى چۈشەنمىدىمۇ ئەيتاۋۇر كۈلۈشتى. پەتتار

قورۇق بىلەن ئىمىن قاتتىق ئىككىسى ئەنزەرنى يۆلەپ خەنزۇ بازىرىغا ئارانلا كەلدى ـ دە، بىر خادىكنى كىرا قىلىپ قارادۆڭكە ئەكەتتى. ھېلىمۇ ياخشى خېلىلا قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغان بولۇپ، ئەنزەر يېقىن ـ يورۇقلارنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالمىدى. پەتتار قورۇق، ئىمىن قاتتىقلار ئۇنى دەرۋازىدىن كىرگۈزۈۋېتىپ قايتىپ كېتىشتى.

ئەنزەر بىر ـ ئىككى قەدەم ماڭا ـ ماڭمايلا ھويلا ئوتتۇرىسىغا يىقىلدى. مۇئەتتەرخان، ئابدۇسەمەت، گۈلنىسا، ساباھەتلەر ئۇنى بەكمۇ تەسلىكتە سۆرەشتۈرۈپ، ئاكا ـ ئىنىنىڭ ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ كارىۋاتقا ياتقۇزغاندى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇۋالدى.

ـــ ۋۇي كاپىر ـ جوھۇت، سەن ئىچىمگەن ئەمدى ئېشەك سۈيدۇكى قالغانما ـ ھە؟ ـــ مۇئەتتەرخان داپشىنىپ كەلدى، ـــ قارىغىنا ئەپتىڭگە ھوي ئىپلاس شاۋۇچى!

ـــ بولدى قىلسىلا، ئانا، ـــ ئابدۇسەمەت قاتتىق ۋارقىرىۋەتتى، ـــ ھەممىنى قىلغان سىلى. ئاكامنىڭ مۇشۇ يولغا كىرىشىگە، مۇشۇنداق ھالغا چۈشۈپ قېلىشىغا ئۆزلىرى سەۋەبكار.

ـــ قارا، ئابدۇسەمەت ئۇكام، ـــ ئەنزەر كۆزلىرىنى ئارانلا ئاچتى، ـــ سېنىڭ بىلەن مەن دادامنىڭ، ئانامنىڭ پەندى ـ نەسىھەتلىرىدىن چىقماي... نۇرغۇن ـ نۇرغۇن نەرسىلەردىن قۇرۇق قاپتۇق. ھاراق دېگەن ھەسرەت ـ پىغانلىرىڭنى كۆيدۇرۇپ... ئازاب ـ ئازابلىرىڭنى ئۇنتۇلدۇرىدىكەن... ئەمىسە تاماكىچۇ دەپ سورىمايسەنغۇ؟... ئۇ، ئۇمۇ بولىدىغان بىلەن نېمىكەن... دەردلىرىڭ تۈتۈن بولۇپ چىقىپ كېتىدىكەن... ئاھ، خۇدا، مۇشۇنداق نېمەتلىرىڭدىن ئەجەبمۇ... ئەجەبمۇ قۇرۇق قويۇپسىنا... بۇ... بۇ... سېنىڭ ئادالىتىڭمۇ؟!

ـــ ئاكا، يېتىپ ئارام ئالغىن، ـــ ئابدۇسەمەت ئەنزەرنى يۆلەپ ياتقۇزدى، ـــ بەك ئېغىر ئىچىپ قويۇپسەن...

— توختا، — ئەنزەر يەنە ئورنىدىن تۇرۇۋالدى، — ئېيتە قېنى، غۇنچىنغا كەلگەن دەرد - ئەلەم موزايغا كەلمەمدا - ھە؟... سەن روشەنگۈلنى تاشلىۋەتە... نېمە قىلسەن مەندەك كۇنگە قېلىپ... مانا مەن يامغۇرلۇق تۇنلەردە، سۇزۇك تاڭلاردا، شامۇ سەھەرلەردە بارىمەن... بارىمەن... بارىمەن... تامدىن قاراپلا يانىمەن، ئاھ، خۇدا، ئاشۇ ناخشىچى يىگىت مېنى چۇشىنىپتۇ، ھالىمغا يېتىپتۇ... يېتىمسىراپ قالغان بىچارە كۆڭلۈمنى بەزلەپتۇ... پاھ، پاھ... بېھىش نەدىدۇر... جەننەت قانداقتۇر دەپ يۇرۇپتىمەن... لەگزىبىشى ئىكەن ئەمەسمۇ!...

ئەنزەر كارىۋاتقا گۇپپىدە يېقىلغىنىچە يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ ياشلىرى كۆز جىيەكلىرىدىن قۇلقىغا، قۇلقىدىن ياستۇققا ئېقىپ چۇشمەكتە ئىدى. نېمىلەرنىدۇر پىچىرلايتتى، سۆزلەيتتى: «بارغۇلۇقەي، بارغۇلۇق، تامدىن قاراپلا يانغۇلۇق، بەندىلىكتە چارە يوق، ياقا تۇتۇپ يىغلاغۇلۇق... شۇنداق، ئۇكام... مەن... مەن... ياقامنى تۇتۇپ يىغلاپ قالدىم... دېگىنە، قېنى مەن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن؟ مېنى مۇشۇ كۇنلەرگە قويغان كىم، زادى كىم؟»

ئابدۇسەمەت ئانىسىغا خەنجەردەك قادالدى، زەھەردەك ئۇچقۇنلار چاچراپ تۇرغان قارىچۇقلاردىن ئەندىككەن مۇئەتتەرخان گۇلنىسا، ساباھەتلەرنى باشلاپ چىقىپ كەتتى.

ئەنزەر سۆزلە - سۆزلە ئاخىر ئۇخلاپ قالدى. لېكىن، ئابدۇسەمەت ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرغاندا ئاكىسى ئورنىدا يوق ئىدى. ئۆيدىكىلەر ئۇنى ھېلى كېلىپ قالار، مانا كېلىپ قالار دەپ، ئاشخانىدا قويغان - تۇتقىنىنى بىلمەيلا قېلىشتى. بولۇپمۇ مۇئەتتەرخان خېلىلا سارىاسىمگە چۇشۇپ قالغانىدى. توغرا، ئۇ ئادەتتە ئائىلىدە ھەممىگە ئانىلىق ھۆكمىنى يۇرگۈزۇپ لەززەتلەنگىنى بىلەن، ئەدەپ - ئەخلاق بابىدا تەڭ يېتىلىۋاتقان ئىككى ئوغلىغا ئىچى - ئىچىدىن كۆيەتتى. بۇ ئۆزىگە تەئەللۇق سىر ئىدى. بۇ سىرنى بەكمۇ خۇپىيانە

تۇتۇپ، چىرايىدىن، يۇرۇش - تۇرۇش، گەپ - سۆزلىرىدىن بىلىنىدۇرمەيتتى. يەنىلا سۇرلۇك، زۇۋاندىاران ئانا بولۇپ يۇرىۋېرەتتى. شۇنداقتىمۇ، «ئىككى ئوغلۇم مېنىڭ بىر جۇپ گۆھىرىم» دەپ بىلەتتى. مانا ئاشۇ پەخىرلەنگەن ئوغۇللىرى بۇگۈنكى كۈندە گېپىنى ئاڭلىمىسا، سىزغان سىزىقىدا ماڭمىسا، تۇر دېگەن يېرىدە تۇرۇپ، ئولتۇر دېگەن يېرىدە ئولتۇرمىسا ئانىغا ئەلەم بولمامدۇ؟! مۇئەتتەرخاننىڭ ئېنىق ئېسىدە تۇرۇپتۇ. ئەنزەر تۆت - بەش ياش چاغلىرى بولسا كېرەك. بىر كۈنى قەشقەر يېڭىشەھەردىكى بىر تۇغقىنىنىڭ تويىغا باردى. ئادەم شۇنداقمۇ جىق ئىدى. بولۇپمۇ ساراي ئۆيدىكى ئايالار پانا قاققاندەك ئولتۇرۇشاتتى. ھېچقانداق كىچىك بالا كۆرۈنمەيتتى. مۇئەتتەرخان ھويلىدا جاۋلدىشىپ، قوغلىشىپ، بىر - بىرىنى ئىتتىرىشىپ، چېلىشىپ، ئۇرۇشۇپ ئويناۋاتقان بالىلارغا ئەنزەرنى قېتىپ قويۇشتىن قورقتى. كىچىكىدىن تارتىپ نېمىلا قىلسا «ياماں بولىدۇ» دەپ يۇرىكى ئېزىلىپ كەتكەن بۇ بالا بەكمۇ ياۋاش ئىدى. داۋاملىق بالىلاردىن تاياق يەپ، يىغلاپلا يۇرەتتى. مۇئەتتەرخان ئۇنى ھويلا بېغىغا ئەكىرىپ تام تۇۋىدىكى بىر چاشقان تۆشۈكىگە قارىتىپ ئولتۇرغۇزۇپ: «ئورنۇڭدىن تۇرما، تۇرساڭلا بۆبۆ چىقىدۇ» دەپ كىرىپ كەتتى. مۇئەتتەرخان ئارقا - ئارقىدىن كېلىۋاتقان نازۇنېمەتلەر، دۇتار، ئۇسسۇل، ئايالارنىڭ قىزىق ھەزىللىرىنى ئاڭلاپ ئوغلىنى ئۇنتۇپ قالدى. ئۇ كۈن قايرىلىپ قايتماقچى بولغاندىلا ئەنزەر ئېسىگە كەلدى - دە، باغقا كىردى. بىچارە بالا چاشقان تۆشۈكىنىڭ يېنىدا تۇگۈلۈپ ئۇخلاپ قالغانىدى. مانا ئاشۇ ياۋاش، ئىشەنگەن، يۇرىكىنى توق تۇتۇپ كېلىۋاتقان ئوغلى ئەنزەر ئانىسىدىن ھېيىقماي، ئۆلگۈدەك ھاراق ئىچىپ كېلىپ كۆڭلىگە ئازار بەرسە، بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك؟ ئۇزاق يىللاردىن بېرى تەستە تىكلىگەن ھۆرمەت - ئىناۋەت، ئىززەت - ئىكرام بىناسىنىڭ

مۇنارىدىن تاشلىۋەتكەندەك بولدا؟!... «ئانا» دېگەن ئۇلۇغ نامنى كاسات بازاردا بىر كۆشۈككە ئالغۇسىز قىلىۋەتتى. توۋا، توۋا، بۇ زامانىنىڭ ياشلىرىغا نېمە بولۇپ كەتكەن؟!

مۇئەتتەرخان چۈشتىن كېيىن بولغاندا زادىلا ئولتۇرالماي قالدى. شۇڭا، ئۇ ئابدۇسەمەتنى «ئاكاڭنى نەدىن بولسا تېپىپ كەل، ئۇ يەنە كوچا ـ كويلاردا يېتىپ قالمىسۇن» دەپ بۇيرۇدى. ئابدۇسەمەت ئاشخانا، كاۋاپخانا، كېچىك بوتكىلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ ئاكىسىنى تاپالمىدى. ئۇنىڭ: «جەننەت دېگەن لەڭزىبېشىكەن» دېگەن سۆزى ئېسىگە كېلىش بىلەن قاراسۇ ئۆستىڭىنى بويلاپ يۇقىرى ئۆرلىدى. كېچىكىدىن تارتىپ قارادۆڭ، خەنزۇ بازىرىدا چوڭ بولۇپ تۇرۇقلۇق، قاتتىقراق ۋارقىرىسا ئاڭلىنىدىغان لەڭزىبېشىنى كۆرمەي ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئۇ پەسلىكتىكى سارغايغان چەكسىز چىمەنزارلىقنى، توپ ـ توپ بولۇشۇپ ئولتۇرغان تاماشىچىلارنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. بىر يەردىن ناخشا ـ ساز ئاڭلانسا، بىر يەردىن كەندىرنىڭ قاڭسىق ھىدى بىلەن ھاراقنىڭ پۇرىقى دىماقلارغا ئۇرۇلاتتى. «تۆت ئوشۇق»، «دۇدۇزە»[1] قىمار ئويناۋاتقانلارمۇ ئۆچراپ قالاتتى. ئابدۇسەمەت ئۆستەڭ ياقىلاپ مېڭىپ تۇيۇقسىزلا ئاكىسىنى كۆرۈپ قالدى. ئەنزەر تۇنۇگۈنكى سۆگەتكە يۆلىنىپ تەنھا ھاراق ئىچىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئالدىدىكى گېزىتتە كاللا ـ پاچاق بىلەن ئىككى بوتۇلكا ھاراق تىكلەنگەنىدى. ئابدۇسەمەت بىر بوتۇلكىدىكى يېرىملاشقان ھاراقنى قاراپ قويۇپ ئاكىسىنىڭ قېشىدا ئولتۇردى.

ــ ۋۇي، ئابدۇسەمەتقۇ بۇ، بەللى، بەللى يارايسەن، ئۇكا، سەنمۇ بىر پەيزى قىلاي دەپسەن ـ دە، قېنى ئىچە، ــ ئەنزەر يېرىملاشقان بوتۇلكىنى ئىنىسىغا تۇتقۇزدى، ــ ھېلىقى ئاغىنىلەر بارمىكىن، دەپ بۇ نەرسىلەرنى ئالغاچ كەلسەم، ئۇ

---

① دۇدۇزە ــ قارتا بىلەن ئويناىدىغان قىمارنىڭ بىر تۈرى.

رەپرەپلەر بۇگۈن كەلمەپتۇ ئەمەسمۇ.

— ئاكا، سېنى ئىزدەپ بارمىغان يېرىم قالمىدى، كېتىلى.

— ئاۋۋال ئىچ، بۇنىچۇ قارا، ئوغامبالىنىڭ ئوغامبالىسى ئىچىدىغان نېمە، قېنى ئىچ، بولمىسا بۇگۈن كېچە مەشھەد تۇنىگىنىم تۇنىگەن.

— مەن...

— ئەكە، ئىچمىسەڭ ئۆزۈم ئىچىمەن، — ئەنزەر بوتۇلكىنى تارتىۋېلىشىغا ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلدى.

— بولدى مەن ئىچەي، ئەمدى سەن ئىچمە، ئېغىرلىشىپ قاپسەن، — ئابدۇسەمەت بوتۇلكىنى كۆتۈرۈپ بىر يۇتۇم ئىچىشى ئەنزەر يەنە تارتىۋالدى.

— مۇنداق ئىچمەمسەن، — ئەنزەر بوتۇلكىنى تىك قىلىپ غورتۇلدىتىپ ئىچىشى ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلدى.

— جېنىم ئاكا، مەن ئىچسەم بولىدىغاندۇ، — ئاكىسىدىن ئەنسىرەپ تۇرغان ئابدۇسەمەت بوتۇلكىنى كۆتۈرۈپ، بىر ئىچكەنچە تۇۋۈدە ئازراقلا ھاراق قالدى.

— ھەببەللى، ئوغۇل بالىكەنسەن، ئەمدى ماۋۇ قېلىپ قالغىنىنى مەن ئىچىۋېتەي.

ئابدۇسەمەت ئاكىسى بوتۇلكىغا قول سۇنۇپ بولغۇچە، شارتلا ئالدى ـ دە ھەممىنى ئىچىۋەتتى. بىراق، ئەنزەر ئابدۇسەمەتنىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋالغىنىغا قارىماي يەنە بىر بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئېچىۋېتىپ دەسلەپتە ئۆزى كۆتۈردى.

ئىككىنچى بوتۇلكا يېرىملاشماي تۇرۇپلا مەست بولۇپ قالغان ئابدۇسەمەت بوتۇلكىنى پىرقىرىتىپ ئۆستەڭگە تاشلىۋېتىپ ئاكىسىنى تارتىپ تۇرغۇزدى. بۇ ئىككى مەست قايسىسىنى قايسىسى يۆلەپ ئەكېتىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. ھېلىمۇ ياخشى ئەتراپىنى قويۇق قاراڭغۇلۇق بېسىپ، ئەنزەرنىڭ تۇنۇگۈن ئۆيگە بارغان ۋاقتىدىكىدىن خېلىلا كەچ بولۇپ قالغانىدى.

— ئابدۇسەمەت، مەن بۇگۈن نەگە باردىم بىلەمسەن ـ ھە؟ —

ئەنزەر دەلدۇگۇنۇپ بېرىپ ئۆستەڭ قىرىدىكى ئوتلاقتا ياندۇردى، — هە، مەن... مەن نېمە دەۋاتاتتىم؟

— نەگە باردىم، بىلەمسەن؟

— تۇغرا، سەن بەك هوشيار جۇمۇ، قارا مەن... سەھەر ماڭغانچە... بايكۆلگە باردىم...

— ئۇ... ئۇ يەردە... ساڭا... هە ئاناڭنىڭ قوڭى... بارمۇ - هە؟ — ئابدۇسەمەت بارغانسېرى ئېغىرلاشماقتا ئىدى، — بىرىكىم... هە بىرىكىم ساڭا سوۋۇتۇپ قويۇپتىمۇ؟

— ئۇ يەردە ئانامنىڭ قوڭى نېمىش قىلسۇن؟... ئۇ ئۆزى بىللەن بىللە... ها - ها - ها... — ئىككى مەست نېمە دەپ، نېمە قويۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى، — ئۇ يەردە قارا، گۈلبانۇم بار... بىلەمسەن، گۈلبانۇم !...

— ئۇنىڭ دېگەن... ئېي... ئېرى تۇرسا...

— هەئە شۇ ئېرىنى... كۆر - كۆرگىلى باردىم... «زادى گۈلبانۇمنى ئالالمغۇدەك قانچىلىك... نېمىدۇ؟» دېگەن ئوي مېنى قىزىقتۇرۇپ قويدى.

— كۆر... كۆردۇڭما؟ بەزگەك...

— دۇكىنىنى تاپتىم... مايغا چىلىشىپ قالغان پىلتە قۇيماق ئىكەن، ها - ها - ها... — ئۇلار كېچە جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ خەنزۇ بازىرىدىن ئۆتۈپ كەتتى، — بىر پۇتى ساز چالىدىكەن... مانا مۇنداق، — ئەنزەر دىڭگۇسلاپ مېڭىپ دوراۋېتىپ يىقىلىپ چۈشتى - دە، ئۆمىلەپ ئارانلا تۇردى، — ئۆزى ئېگىز بولغىنى بىلەن... خۇددى تام ئۇستىدە ئۇنگەن قومۇشتەك... لەلەڭلەپ تۇرىدىكەن.

— ئىسىت... زايە كېتىپتۇ دېمەمسەن.

ئۇلار دەلدۇگۇنۇپ، يىقىلىپ - قوپۇپ، بىر - بىرلىرىنى مۇرىلىرىدە ئىتتىرىشىپ كوچىغا كىرىپ كەلگەندە، ئىككى ئوغلىدىن ئەنسىرەپ هالى قالمىغان مۇئەتتەرخان دەرۋازا ئالدىدا ساقلاپ تۇراتتى. ئۇ دەرهال كەلگىنىچە يۆلىمەكچى بولۇۋىدى،

ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ قولىنى سىلكىۋەتتى.

ــ نېمە قىلماقچىدىلە، ئانا، بىز يا مەست بولمىساق، نېرى تۇرسىلا دەيمەن.

ــ هاي گۇلنىسا، ساباھەت، تېز چىقىڭلار، ــ ۋارقىرىدى مۇئەتتەرخان ھويلىغا قاراپ، ــ ماۋۇ ئىككى كاپىر نېمە بولۇپ كەتكەن ئۆزى.

قىزلار يۈگۈرۈشۈپ چىقىشتى. ئۇلار ئاكا ـ ئىنىنى يۆلە ـ يۆلە قىلىشىپ ئاخشامقى ھۇجرىغا ئەكىرىشتى. ئەنزەر بىلەن ئابدۇسەمەت ئۆزىنىڭ كارىۋاتلىرىدا ئولتۇرۇپ تۇرۇشىغا مۇئەتتەرخان ئاخشامقىدىن بەتتەر چالۋاقاپ كەتتى:

ــ ۋۇي زۇۋانى تۇتۇلغۇر مۇناپىقلار، دوزاختا يىلان، چايانغا يەم بولغۇرلار، ئىماندىن ئېزىپ نېمە قىلىشقىنىڭ بۇ؟ ــ مۇئەتتەرخان ئالىقانلىرىغا ئۇرۇشقا باشلىدى، ــ يە چوڭى چوڭ بولمىغان، ياكى كىچىك بولمىغان، ئاراڭلاردىكى پەردىشەپ قېنى؟ سەن خەق ئاناڭلارنى رەنجىتىپ، قانداقمۇ كۆكلەرسىلەر؟ خۇدايىم سەرسان بولۇپ كېتىشەرسەن، ماڭا قىلغىنىڭلار بالىلىرىڭلاردىن يانار، ئىلاھىم.

ــ ئانام راست دەيدۇ، ئۇكا، ئانا قارغىشى ئوق دېگەننى ئاڭلىغانمۇسەن؟ ــ ئەنزەر تىللىرىنى كالۋالاشتۇرۇپ ئارانلا سۆزلەيتتى، ــ مەن... مەن دېگەن ئۇلۇغ ئانامنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، خوتۇنۇمنى قويۇۋەتتىم. ئەمدى سەن... سەنمۇ روشەنگۇلنى قويۇۋەت، ھە مانا...

ــ كۆتۈر قاسقىنىڭنى... ــ ئابدۇسەمەتنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كەتكەندى، ــ مەن سېنىڭدەك لاتقاسقاس، لامزەللىدىن ئەمەس... ئىش دېگەننى جاڭ ـ جاڭ قىلمەن.

ــ ئا... ئانامۇ لاتا قاسقاسلاردىن ئەمەس، شۇنداقما، ئانا، ــ ئەنزەرنىڭ سۆزلىرى گەرچە ئانىسىنى ماختىغاندەك قىلسىمۇ مۇئەتتەرخان نومۇستىن يېرىلاي دېدى. بۇ ئەھۋالدىن خىجىل بولغان گۇلنىسا بىلەن ساباھەت تۇيدۇرماي چىقىپ

كەتتى، ــ بىلەمسەن، ئۇكا، ئانام سېنىڭ تويۇڭغا ھەرگىز... ئۇ... ئۇنىمايدۇ.

ــ بىلىپ قوي، مەن سەندەك پوتلا ـ مىشقەمنى ئېقىتىپ، يالۇۋروپ ـ يېلىنىپ ئولتۇرمايمەن... غاچچىدا ئۆيدىن چىقىپ... كېتىمەن ـ دە، سىرتتا تويۇمنى قىلىپ، ئۆي تۇتۇپ ئولتۇرۇۋېرىمەن...

ئابدۇسەمەت ئېغىر مەستلىكتە كۆڭلىدىكىنى چىقىرىۋەتتى. مۇئەتتەرخانمۇ كىچىك ئوغلىنىڭ شۇنداق قىلىشىغا ئىشىنەتتى. ئۇ كۇنلەرنىڭ بىرىدە: «ئانا، ئۆزۈمنىڭ ئۆيى بار جۇمۇ، لېكىن سېنى يوقلاپ تۇرىمەن» دېيىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى.

ئەتىسى ۋاقچە تۇرغان ئەنزەر ئىنىسىنى ئويغاتتى، يۇزلىرىنى يۇيۇپ، پاكىز كىيىملىرىنى رەتلىك كىيىشتى. ئۇلار ئاخشام مەستلىكتىكى گەپلىرىنىڭ تولىسىنى ئۇنتۇپ قالغانىدى. شۇنداقتىمۇ، ئانىنىڭ ئالدىدا مەست ـ ئەلەس تۇرۇش، قالايمىقان سۆزلەرنى قىلىش، ئانىغا تەركى ھۆرمەت بولاتتى. شۇڭا، ئاكا ـ ئىنى ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ، ئانىسىدىن كەچۈرۈم سوراش ئۈچۈن كىچىك ھۇجرىغا كىرىپ كېلىشتى. مۇئەتتەرخان بۇلۇتتەك تۇتۇلۇپ، ئۇلارنىڭ چىرايىغا قارىمىدى. خىجالەتچىلىكتە قالغان ئەنزەر بىلەن ئابدۇسەمەت يەر باققىنىچە خېلى ئۇزاق ئولتۇردى.

ــ ئانا، ــ ئەنزەرنىڭ ئاۋازى تولىمۇ پەس ئىدى، ــ ئاخشام بىرنەچچە ئاغىنىلەرنىڭ زورلىشى بىلەن قاملاشمىغان ئىشلارنى قىلىپ قويۇپتىمىز. كۆڭۈللىرىگە ئالمىغان بولسىلا.

ــ ئەمدى، ئانا، بۇ ئىشلارنىڭ يىلتىزىنى سۈرۈشتە قىلىپ يۈرسەك، يەنە سىلىنى رەنجىتىپ قويغۇدەكمىز، ــ دېدى ئابدۇسەمەت تۇپتۇزلا قىلىپ، ــ شۇڭا سىلىمۇ كۆڭۈللىرىدىن چىقىرىۋەتسىلە. بىزمۇ تەرگەپ يۈرمەيلى.

ــ ھەي پېسى شاۋۇچىلار، تەگىگىڭمۇ بارمىدى تېخى، ــ

مۇئەتتەرخان يىغلىۋەتتى، ــ تۇڭا قىلدىم خۇدايىم، بۇ ھارىمىلارنى بېقىپ چوڭ قىلغۇچە دادىسى ئىككىمىز نېمە كۈنلەرنى كۆرمىگەندۇق. ئېغىر قورساق كۆتۈرۈپ تۇغۇپ، ئاق سۈت بېرىپ بېقىپ، كېچىلەردە تاتلىق ئۇيقۇمدىن كېچىپ سوغۇق بۆشۈكنى قۇچاقلىغان، تۇڭا، يېمىگەننى يېگۈزۈپ، كىيىمگەننى كىيدۈرۈپ باققانىمىڭ سازايىمۇ بۇ؟ ھەرقايسىڭ تامنىڭ تۆشۈكىدىن چىقىپ قالغانما؟ ئانىنى مۇشۇنداق قاقشاتساڭ خۇدايىم راڭا كۆرەرما؟

ــ خاپا بولمىسىلا، ئانا، بىزدىن ئۆتۈپتۇ، ــ ئەنزەر بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئاستا شۇرلىدى، ــ ئەسلىدە ئۇنداق قىلمىساق بولاتتى، لېكىن...

ــ ھە يەنە نېمە لېكىن ـ پىكىن ئۇ؟

ــ ئەمدى ئاكامنىڭ دېمەكچى بولغىنى، ئانا، قورساقنى كەڭ تۇتقان بولسىلىرى بۇ سەتچىلىككەرمۇ بولماس ئىدى... ــ ئابدۇسەمەت ئىچىدىكى غۇمنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىۋالماقچىدى، ئەمما ئەنزەر ئۇنىڭ چاپىنىنىڭ پېشىنى تارتىپ قويدى.

ئىككى ئوغلىنىڭ ياۋاشلىق بىلەن بويۇن ئېگىپ، كەچۈرۈم سوراپ كىرىشىدىن مۇئەتتەرخان خېلىلا يېنىكلەپ قالدى. ئۇ خىيالىدا «ئاش دەم يەپتۇ، ئەمدى لېگەنگە ئالساق بولغۇدەك» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئەنزەرگە مۇلايىملىق بىلەن نەسىھەت قىلىشقا باشلىدى.

ــ جېنىم بالام، كىچىكىڭدىن تارتىپ سىزغان سىزىقمىدىن چىقمايتتىڭ، ھېلىمۇ شۇنداق ئېسىل خىسلەتلىرىڭنى يوقاتقىنىڭ يوق. گۇلبانۇم بولسا ياتلىق بولۇپ كەتتى. ئەمدى ئۇ ياتلارنىڭ ئادىمى. كېيىنچە ئۆزۈمۇ پۇشايمان قىلىپ «بوپتۇلا» دېگەن ئويغا كەلگەن كۈنلىرىمدە ئۇ قىزىنىڭ بىر كېچىدىلا تويىنى قىلۇېتىپتۇ. ئامال قانچە، تەقدىر ـ پېشانەڭ شۇنداق ئوخشايدۇ، ــ مۇئەتتەرخانىنىڭ ياش تۆكۈۋاتقان ئوغلىغا قاراپ ئىچى ئاغرىپ قالدى، ــ ئەمدى خۇدانىڭ ئىرادىسىگە تەن

بەرگىن. بىچارە گۈلنىسا سېنىڭ دەردىگىدە ئوت ـ كاۋاپ بولۇپ يۈرۈۋاتىدۇ. ئۇۋالىغا قالما، مەنمۇ سېنى ياخشى بولسۇن دەيمەن شۇ. گېپىمنى ئاڭلا، يەنە كەينىگە سۈرۈۋەرسەڭ گۈلنىسا بىچارە نېمە بولۇپ كېتەر؟

— جېنىم ئانا، سىلى شۇنداق دەپ تۇرۇۋالغاندىكىن نېمە دەيمەن؟ — ئەنزەرنىڭ چىرايى بەكمۇ مىسكىن ئىدى، — مېنىڭغۇ زادىلا ئۆيلەنگۈم يوق ئىدى. ئەگەر سىلى خۇشال بولىدىغانلا بولسا سىلىنىڭ مەيلىلىرىچە بولسۇن. شۇنداقتىمۇ، يەنە بىر ئاز سەۋر قىلساق.

ئەنزەرنىڭ مۇشۇنچىلىك جاۋابىنى ئاڭلاش مۇئەتتەرخان ئۇچۇن تېپىلغۇسىز ئامەت ئىدى. يەنە بېسىم ئىشلەتكەندە بۇ «ئامەت» خېمىغا يېنىپ قېلىشى مۇمكىن. «بوپتۇلا ‹بىر كۈنلۈك ئەر ـ خوتۇندىمۇ يۈز كۈنلۈك مېھىر ـ مۇھەببەت ساقلىنىدۇ› دېگەن گەپ بار. ئۇنىڭ ئۇستىگە ياخشى كۆرگەن خوتۇنىنى ئۇنتۇماقمۇ تەس، ھېلىقى ئالۋاستى كۆڭلىدىن كۆتۈرۈلگۈچە ئازراق سەۋر قىلايلى» دەپ ئويلىدى ئانا.

ئەنزەرنىڭ تويىنى كەينىگە سۈرۈشى ئۇ يەنىلا گۈلبانۇمغا ئۇمىد باغلايتتى. رەڭگى ـ رۇخسارى دائىم پاكىز يۇيۇلغان بۇ مەسۇم سەنەمنىڭ ئاشۇ قاسماق يۈز، ماي گەدەن، قوپال رېمونتچى بىلەن ئۇزاق مۇددەت بىللە تۇرالمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. خۇدا يولىنى قىلغان ياخشى كۈنلەرنىڭ بىرىدە قىزى بىلەن ئايالىنى ئېلىپ يىراقلارغا كەتكۈسى بار ئىدى. ئەگەر ھادىل گۈلبانۇمنى قويۇپ بەرمىگەن تەقدىردە، گۈلبانۇم رازى بولسىلا ئېلىپ قېچىش نىيىتىمۇ يوق ئەمەس ئىدى. شۇڭا، ئەنزەر بۇ خەتەرلىك پىلانىغا بىر قېتىم تەۋەككۈل قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكتى. ئۇ بىرەر ـ ئىككى ئايغىچە ئارىلاپ ـ ئارىلاپ بايكۆلگە باراتتى، رېمونتچىلىق دۇكىنى ھەم شەرىپىخانىنىڭ قورۇسى ئەتراپىنى ئايلىناتتى، كەنتتىكى ماگىزىن ئالدىدا سائەتلەپ، كۈنلەپ تۇراتتى. ئۇنى ـ بۇنى ئالغىلى كەلگەن خېرىدارلاردىن يۇزىنى

قاچۇرۇپ، ئۇياق ـ بۇياقتا قارىۋالاتتى. گۈلبانۇم سودا قىلىشقا ياكى سۇ ئېلىشقىمۇ چېلىكىنى كۆتۈرۈپ چىقمايتتى. ئەنزەر كۆڭلىدە: «بىر قېتىم قاچقان قىزغا كۆز ـ قۇلاق بول دېگەن گەپ راست ئىكەن ـ دە، ئۇنى ھەرگىز تالا ـ تۈزلەرگە چىقارمايدىكەن» دەپ ئويلىدى. ئۇ ھەر قېتىم بايكۆلگە كەلگىنىدە، شەھەردىن چىققان سۈت ئېلىپساتارلار، رېكشا، ۋېلىسىپىتلىرى بىلەن ئۆيمۇئۆي كىرىپ سۈت يېغاتتى. ئەنزەرنىڭ خىيالىدىن لىپ قىلىپ بىر كۆلەڭگە سايە سېلىپ ئۆتتى.

فېۋرال ئېيىنىڭ راسا قاتتىق سوغۇق بىر كۈنى بېشىغا قۇلاقچا، ئۇچىسىغا ئۇزۇن ھەربىيچە پاختىلىق چاپان كىيگەن ئەنزەر ۋېلىسىپىتىنىڭ ئارقىسىغا چوڭ سولياۋ باكىنى ئارتىپ شەرىپخاننىڭ قورۇسىغا كىرىپ كەلدى.

ـــ ھاي سۈت ئالىمەن، سۈت! سۈتۈڭلار بارمۇ؟ ـــ ئەنزەر بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى، ـــ پاھ، پاھ، نېمىدېگەن سوغۇق بۇ!

ئەنزەر، گۈلبانۇم ئاۋازىمنى تونۇپ چىقىدۇ، دېگەن ئۇمىدتە قەستەن قايتا ـ قايتا ۋارقىرىدى. چەتتىكى دېرىزىدىن تونۇش بىر يۈز كۆرۈندى. ئەنزەرنىڭ يۈرەكلىرى ئويناپ كەتتى. بىراق، ئۇ چىقمىدى. بىچارە گۈلبانۇم ئىت ـ مۇشۇكتىنمۇ گۇمانلىنىدىغان قېينىئانىسىدىن قورقۇپ چىقىشقا پېتىنالمىغانىدى. ئەمما، ئوتتۇرىدىكى ئىشىكتىن شەرىپخان ئالدىراپ چىقىپ كەلدى ـ دە، پېشايۋاندىن چۈشمەيلا ۋارقىرىدى:

ـــ گۈلبانۇم، ھوي گۈلبانۇم، جۇۋاينىمەك ئۆلدىمۇ نېمە.

ـــ ھە، ئاپا، مانا مەن، ـــ گۈلبانۇم پېشايۋان سۈپىسىدا پەيدا بولدى. بىراق ئۇ دەرھاللا ئەنزەردىن يۈزىنى قاچۇرغان بولسىمۇ، چىرايى تاتىرىپ كەتتى، ـــ نېمە ئىش ئىدى، ئاپا؟

ـــ كۆرمىدىڭمۇ سۈت ئالىدىغانلار كەپتۇ. ئەتىگەن ساغقان سۈتنى نەگە ئەكىرىپ قويغان؟

— ئامباردىكى چوڭ چىلەككە تۆكۈۋەتكەن.
— تۈتۈگۈنكى كۆك سۈتچۈ؟
— ئۇمۇ ئامباردا.
— بولدى، ئۆزىمىز ئىچىدىغانلىرى بىرنېمىگە بۆلۈۋېلىپ قالغىنىنى ئاچىقاي، سەن يىقىلىپ كېتىپ ئىش تېرىپ بەرمەيەنە، — شەرىپخان ھويلىنىڭ تەسكەيگە كولانغان قۇدۇقتىن ئۆتۈپ، يەر ئاستى ئامبىرىغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ «يىقىلىپ چۈشۈپ ئىش تېرىپ بەرمە» دېگەن سۆزىدىن تېنى شۇركۈنۈپ كەتكەن ئەنزەر گۈلبانۇمغا قارىدى. ئۇنىڭ قورسىقى ئانچە بىلىنىپ كەتمىسىمۇ، يۈزلىرىدىكى قوڭۇر رەڭ داغلار ھامىلدار ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى.
— گۈلبانۇم!
— ئەنزەر، نېمانداق يۈرىكىڭىز چوڭ سىزنىڭ، سىز بىرىنچى قېتىم ۋارقىرىغاندىلا ئاۋازىڭىزدىن تونۇغان. بىلەمسىز، بۇ ئۆيدە مەن كىشەنسىز تۇنقۇن! خۇرجۇنسىز دۇئانە، مېنى ئارامىمدا قويۇڭ، بۇ ئىشىڭىز چېنىپلا قالسا مەن دۇمبا ـ تېپىك دەستىدىن ئۆلۈپ كېتىمەن، — گۈلبانۇم ئامبار تەرەپكە قارىغانچە گەپلىرىنى بەك تېز دەۋاتاتتى.
— گۈلبانۇم، مەن تېخى سىزنى، مەن بىلەن... چوڭ ئۇمىدلەر بىلەن كەلگەنىدىم...
— ئەمدى تۈگىدى، ھەممىسى تۈگىدى. جېنىم ئەنزەر، ۋاپادار ئەنزەر... ماڭا شادلىق، بەخت ئاتا قىلغان ئەنزەر... قىزىمنىڭ دادىسى ئەنزەر... يۈرىكىمنىڭ قات ـ قاتلىرىغا دەپنە قىلىنغان ئەنزەر... — ئامبارنىڭ يەر ئاستى پەلەمپىيىدە شەرىپخاننىڭ كەرىشنۇاي تور رومىلى غىل ـ پال كۆرۈندى. گۈلبانۇم ئالمان ـ تالمان ئۆيگە كىرىپ كەتتى.
ئەنزەرنىڭ ئۇمىدلىرى كۆپۈككە ئايلاندى. مانا شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇ ئاشخانىدا ئوندىمەي ئىشلىدى. ئابدۇسەمەت ئاكىسىغا قارىسىلا يۈرىكى ئېچىشاتتى، دېمىسىمۇ كۈندىن ـ كۈنگە

چۈشكۈنلىشىپ كېتىۋاتقان ئەنزەر بىر يەردە ئولتۇرسا سائەتلەپ تۇرمايتتى. بىر نەرسىگە تىكىلىپ قالسا خۇددى گۇمۇش، ساراڭلاردەك كۆز ئۇزمەي قارايتتى. بەزىدە تۇيۇقسىز پوسۇققىدە ئاچچىق كۈلۈپ قويسا تۇرۇپلا «ھې» دەپ دىمىقىنى قاقاتتى، بىراق ھېچكىمگە گەپ قىلمايتتى. مانا بۇگۈنمۇ باشقىلار ئىشتىن چۈشۈپ، ئۆيگە قايتقىلى نېكەم، لېكىن ئەنزەر تاماق ئۈستىلىگە جەينەكلىگەنچە خىيالغا پاتقاندى.

ــ ئاكا، ــ دېدى ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، ــ سەن بىلەن پاراڭلاشقۇم بار.

چوڭ ئوغلىنىڭ چۈشكۈن كەيپىياتىدىن ئەنسىرەپ قالغان مۇئەتتەرخان ھەپتىدىن بېرى ئابدۇسەمەتكە يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇپ نەسىھەت قىلماقتا ئىدى. ھەتتا ئۇ: «ئاۋۇال توي قىلسۇن، ئەگەر ئېپى كېلىشمەي قالسا ئاجرىشىپ كەتسىمۇ بولىدۇغۇ» دېگەندەك يۇمشاق، يېرىك گەپلەر بىلەن ئابدۇسەمەتنى ئېرىتىپ قويغانىدى. شۇڭا، بۇ مېھرىبان ئىنى ئاكىسىغا كۆيۈنگەن ھالدا، ئۇنىڭ ئۆيلىنىشىنى، بىر ئۆيلۈك بولغاندا تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە دەرد ـ ھەسرەتلەرنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىدىغانلىقى، ئانىسىنىڭمۇ خۇشال بولىدىغانلىقىنى ئالدىرىماي سۆزلىدى.

ــ ياكى گۈلنىسانى ياخشى كۆرمەمسەن؟ ــ ئابدۇسەمەت سورىغان سوئالىدىن ئۆزى خىجىل بولۇپ قالدى، ــ ئەسلىدە بۇنداق ئىشلارغا ئىككىنچى بىر ئادەم ئارىلاشمىسا بولاتتى، بولۇپمۇ قېرىنداشلار.

ــ ياخشى كۆرۈش دېگەن ئۇ باشقا گەپ ئىكەن. مەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمدا ئوغرىلىقچە تاھىر ـ زۆھرە، غېرىب ـ سەنەم، پەرھات ـ شېرىن داستانلىرىنى ئوقۇغانىدىم. شۇ چاغدىكى كۆز قارىشىم: «ھەرقانچە بولسا شۇنچىۋالامۇ بولامدۇ؟ جاھاندا قىز دېگەن تولا تېمە تۇرسا» دەپتىكەنمەن، ــ ئەنزەر نەلەرگىدۇر تىكىلىپ ئاستا

سۆزلەۋاتاتتى، ــ بىراق مۇھەببەت، ياخشى كۆرۈش دېگەن ئادەم ئەقلىدىن ھالقىپ كەتكەن ئاجايىپ ئۇلۇغ ھېسسىي كۈچ ئىكەن! ئۇ شۇنچىلىك ئىزتىراپقا سالىدىكەنكەن، بەزى ھاللاردا ئەقىل ھېسسىياتقا يەم بولۇپ كېتىدىكەن. ئۆلۈپ ـ تىرىلىشكە بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايدىكەنسەن. ئېنىق ئېسىمدە قالماپتۇ، بىر شائىر مۇنداق دەپتىكەن: «مۇھەببەت ئۇ، ئوتتۇرا كېچىدە ئورنۇڭدىن چاچراپ تۇرۇپ، پالتىنى ئېلىپ كۆتەك يېرىشتىن بولار ئىبارەت». قارىغىنا، بۇ نېمە دېگىنى!؟ توغرا، مۇھەببەتتىن ئىبارەت بۇ تەلۈە ئوۋچى سېنى ئوۋلىغىنىدا، سېنىڭ كۆزۈڭگە ئوت دېگىزى ئۇچقۇنچە كۆرۈنمەيدىكەن. پىچاق بىسىدەك ئۆتكۇر تاغ ـ داۋانلار قەدىمچە بىلىنمەيدىكەن. مىڭ يىللىق قار ـ مۇز قاپلىغان كاچكۇل سۇيى گويا ھامىمام سۇيىدەك ئىللىق بىلىنىدىكەن... قىسقىسى، ئۇنىڭ يولىدا كۆرگەن ئازابلىرىڭنىڭ ئۆزىمۇ شۇنداق لەززەتلىك تۇيۇلىدىكەن... ئۇقۇپ قوي، بۇنداق بەخت ئوغۇل بالىغا ئۆمرىدە بىرلا قېتىم كېلىدۇ. نەق شۇ پۇرسەتنى تۇتۇۋالالىغان يىگىت بەختلىكتۇر.

ئەنزەر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ جىمىپ قالدى. ئۇنىڭ مەيۇس كۆزلىرىدىن، ھەسرەت زەرلىرى ئىلكىگە ئالغان يۇزلىرىدىن، ھەتتا ھارغىن ۋۇجۇدىدىن دەپ ئېيتقۇسىز دەرد ـ ئەلەم ئەلەڭلەپ تۇراتتى.

ــ ئابدۇسەمەت ئۇكام، ماڭا ھازىر ھەممىسى بەربىر، ھېلىغۇ گۈلنىسا ئىكەن، مەن كۆرمىگەن بەختىنىسا، مېھرىنىسا، تۇرنىسالار بولامدۇ، قانداقلىكى «سا»لار بولسا بولۇپرىدۇ. چۈنكى، مۇھەببەتسىز ئالغان قىزلارنىڭ ھەممىسى خۇددى باھاسىنى كېلىشىپ ئالغان مالغا ئوخشايدۇ. بىرلا پەرقى مالنىڭ ئۇچىسىنى سىلاپ، قۇيرۇقىنى تۇتۇپ، كۆتۈرۈپ دەڭسەپ بېقىپ ئالىسەن، قىزلارنىڭكىنى بولسا ئۇنداق قىلغىلى بولمايدۇ...

* *

مارت ئېيىنىڭ ئىككىنچى كۈنى ئەنزەر بىلەن گۈلنىسانىڭ ئاددىي توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. تويغا مەھەللىدىكى قولۇم - قوشنىلار، يېقىن - يورۇق تۇغقانلار قاتناشتى. نىكاھ - پاتىھە ۋە قانۇنلۇق رەسمىيەتلەردىن كېيىن خۇددى تاشنى تاياقنا تاڭغاندەك ئەر - خوتۇنلارنى ئۆز ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ قويۇشتى. ئەسلىدە بۇ ئۆي ئاكا - ئىنىنىڭ ياتقى ئىدى. ئەمدى ئابدۇسەمەت مېھمانخانىدا يېتىپ قوپىدىغان بولدى. بۈگۈن كېچىدىكى مۇئەتتەرخانىنىڭ خۇشلۇقى ئالەمچە ئىدى. تۇغرا، ئۇ خۇشال بولماي كىم بولسۇن؟ ھەممىنى مەنپەئەت تارازىسىغا سالىدىغان بۇ خوتۇن ئېنىدىنمۇ، بويىدىنمۇ پايدا ئالدى. توي ھەشەم - دەرەمسىز بولۇپ، ساندۇق - ساندۇق ئېلىنىدىغان مالىلار، ئالتۇن زىبۇ - زىننەتلەر، يەرگە سېلىنىدىغان، تامغا تارتىلىدىغان گىلەملەر، كېلىن چىلاپچا تۇتقاندا «چولتوككىدا» تاشلاپ قويىدىغان ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈك، تويغا كېتىدىغان تورپاق، قويلار، قىزنىڭ جەددى - جەمەتىگە قويۇلىدىغان بوسۇت رەختلەر، قىسقىسى، ساناپ تۇگەتكۈسىز چىقىملار تېجىلىپ قالدى. يەنە بىر ياقتىن، كېتىمەن دەپ پىشىنى قېقىپ كېتەلمەيدىغان، ئىشلىدىمغۇ، دەپ ھەق تەلەپ قىلالمايدىغان، «بىر تال تۇكىنى يۇلغىنىم يۇلغان» دەپ ئاشخانىنىڭ گۆش، كۆكتات، ماي، تۇخۇملىرىنى قوينۇم ئوغرى، قونچۇم ئوغرى قىلالمايدىغان، خۇددى سېغىز لايدا ياسىۋالغاندەكلا ئاشخانا مۇلازىمى ئۆز ئايىغى بىلەن قاپقانغا ئىلىندى. بولۇپمۇ مۇئەتتەرخانىنىڭ «ئەڭ ئۇلۇغ غەلىبىسى» گۈلنىسادىن ئىبارەت ئۆز يۇرتلۇقىنى كېلىن قىلىۋالدى - دە!

مۇئەتتەرخان كۈلۈمسىرىگىنىچە توروسقا قاراپ خىيال سۇرمەكتە. مانا كۆرۈڭ سەۋرىنىڭ تېگى ئالتۇن دېگەندەك، سەۋر

قىلا، قىلا ئاخىر شۇنقەدرى كۈنلەرگە يەتتى. ئۇنىڭ نامازلىرىدا تىلىگەنلىرىنى ئاللا مەقبۇل ئەتتىمۇ نېمە، مۇراد ـ مەقسەتلىرى ھاسىل بولدى. ئوغۇللىرىغا ئىنساب ـ تەۋپىق ئاتا قىلدى. مانا ئۇلار ئانىكۇم ـ مۇنىكۇم بولۇپ، كۆرسىتىپ بەرگەن چاشقان تۆشۈكىگە قاراپ ئولتۇردى! مۇشۇ كۈنلەردە غورا قاپاق ئابدۇسەمەتمۇ ئىنامىغا پېتىپ، كوچا ـ كويلارغا سارايلاردەك پىرقىراپ چىقىپ كەتمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئاغىنىلىرىنىڭ ئولتۇرۇشىغا، توي ـ مەرىكىلەرگە، كىنولارغا بارسا، ئانىسىغا دەپ قويۇپ، رۇخسەتنى ئېلىپ ماڭىدىغان بولدى. مانا بۇ مۇئەتتەرخانىنىڭ كېچە ـ كۈندۈز قىلغان تائەت ـ ئىبادەتنىڭ خاسىيىتى ئەمەسمۇ!

«ئى ئاللا، مەن سېنىڭ ئاجىز بەندەڭمەن، ـــ مۇئەتتەرخان ئاستا شۇرلاپ ئاللاغا ھەمدۇسانا ئوقۇدى، ـــ ماڭا چەكسىز سەۋر ـ تاقەت، بالىلىرىمغا ئىنساب، دىلىغا ئىمان بەرگىنىڭگە مىڭ قەتلە شۈكۈر. سېنىڭ پەرز ـ سۈننەتلىرىڭنى بەجاىندىل ئۆتەپ كېتەلمىگىنىم ئۆزۈڭگە ئايان. خەير ـ ئېھسان قىلالمىدىم، پېقىرلەرنىڭ بېشىنى سىلالمىدىم (گۈلنىسادەك دۇئانىنىڭ بېشىنى سىلىغىنىم ھېساب بولار، دېگەن ئوي مۇئەتتەرخانىنىڭ كۆڭلىدىن كەچكەن بولسىمۇ، كەمتەرلىك قىلىپ تىلغا ئالمىدى) روزا ـ نامازلىرىڭنى قازا قىلغان گۇناھلىرىم بار. ئۆزۈڭ رەھىمدىلىسەن، گۇناھىكەبىر[1]، گۇناھىسەغىر[2]لىرىمنى مەغپىرەت قىلغايسەن.»

بۇگۈنكى تويدىن دەپ ئېيتقۇسىز مەمنۇن بولغان مۇئەتتەرخانىنىڭ ئاللاغا سىغىنىشى پەلەككە يەتتى بولغاي، ئورنىدىن تۇرۇپ جاينامازنى سالدى ـ دە، تەئەججۇد نامىزى[3]

---

① گۇناھىكەبىر ـــ چوڭ گۇناھ.
② گۇناھىسەغىر ـــ كىچىك گۇناھ.
③ تەئەججۇد نامىزى ـــ كېچىسى ئوقۇلىدىغان نامار.

ئوقۇشقا ئولتۇردى. بىراق، نامازشام ـ ياشلانمايلا يېڭى ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ ئۆيىدە بوران كۆتۈرۈلدى. قاتتىق چىرقىراپ يىغلىغان، ۋارقىرىغان، قارس ـ قۇرس شاپىلاق ئاۋازلىرى بۇ تۇننىڭ جىمجىتلىقىدا ھەممىنى ئويغىتۋەتتى. مۇئەتتەرخان يۇرىكى سالغان ھالدا پېشايۋانغا يۈگۈرۈپ چىقتى. بۇ چاغدا ئابدۇسەمەت، ساباھەتلەرمۇ ئىشىكتىن بېشىنى چىقىرىپ ماڕشىپ تۇرۇشاتتى. قانداقتۇر نىجاسەت پۇرىقىدەك ھاياسىز ئىشنىڭ شەپىسىنى سەزگەن مۇئەتتەرخان بىرلا شەرەت بىلەن باللىرىنى ئۆيلىرىگە كىرگۈزۈۋېتىپ، ئۆزى ئاستا قەدەملەر بىلەن «مۇبارەك» ھۇجرا ئالدىدا توختىدى.

ـــ ئېيتە، بۇزۇق، ـــ بۇ ئەنزەرنىڭ ئاۋازى ئىدى، ـــ سەن نەدە بۇزۇلغان ـ ھە؟ بۇزۇقلۇقۇڭ ئۆزۈڭگە ئايان تۇرۇقلۇق، مېنى نېمىشقا ئالدىدىڭ؟

ـــ سىز... سىزنى بىر قېتىم ئۆيلەنگەندىكىن كۆڭلىگە ئالماس دەپتىمەن...

ـــ مېنى سەن شۇڭۇكەش چاغلاپ قالدىڭما، ـــ قارس ـ قۇرس تەگكەن تەستەكتىن گۇلىنسا چىرقىراپ ئۆينى بېشىغا كىيدى، ـــ سېنىڭ سۈڭۈنسىپ، ناياقلاپ كېتىشىڭدىن مەن بۇرۇنلا گۇمان قىلغان.

ـــ مەن... مەن راستىنى ئېيتاي، لېكىن ئۇرماڭ... مەن ئەسلىدە...

ـــ ئاغزىڭنى يۇم بۇزۇق رەسۋا، سېنىڭ ئۇ پاسكىنىچىلىقلىرىڭنى كىمنىڭ ئاڭلىغۇسى بار ئىكەن. سەن ئۇنى ئۆزۈڭگە ئوخشاش بۇزۇقلارغا سۆزلەپ بېرىپ شۇلارنى ھۇزۇرلاندۇر...

ئۆيئىچى بوش مىرقىراپ يىغلاش ھەم ئېغىر ھاسىراشتىن باشقا بىر پەس جىمىدى. ئاندىن ئەنزەرنىڭ خۇددى قىرائەت قىلىۋاتقاندەك يىغلامسىرىغان ئاۋازى بىر خىلدا ئاڭلىنىپ تۇردى.

«ئاھ، خۇدا، ئانامنىڭ گۈلبانۇمغا قىلغان ـ ئەتكەنلىرى-نىڭ ھېسابىنى مەندىن ئېلىۋاتامسەن؟ ئۇ ناتىۋانىنىڭ ئاھ ـ زارى، ئاچچىق كۆز ياشلىرى ئائىلىمىزنى تۈتتىمۇ؟! بۇ نېمە خورلۇق؟ غۇرۇرۇمغا، ۋىجدانىمغا، پاك ئېتىقادىمغا يۇندى چاچقانلار زادى كىم؟ ئاھ، خۇدا، مۇشۇنداقمۇ ئانىلارنى يارات-قانمىدىڭ؟! ئۆز پەرزەنتلىرىگە ئورا كولايدىغان، ئىمانى سۇس، كۆڭلى قارا ئانىلارمۇ ئۇلۇغ ئانىلار قاتارىغا كىرەمدىغاندۇ؟! مەن ئانىلارغا تىل تەگكۈزۈپ ئىماندىن ئازغان بولسام مېنى دوزىخىڭغا سال، كۆيۈپ بۇ دەردكە تولغان تېنىمدىن بىر سە-قىم كۈل قالسۇن! بىراق گۈلبانۇمۇ بىر ئانىغۇ، ئۇمۇ بىر ئانا! ئاشۇ ناتىۋانىنى خورلاپ، ھاقارەتلەپ، ياخشى كۆرگەن ئې-رىدىن ئايرىۋەتكەن، پاك غۇبارسىز بىر نارەسىدىنى يېتىم قىلغان ئانىلار سېنىڭ سوئال ـ سوراقلىرىڭدىن مۇستەسنا-مۇ؟! گۈلبانۇمنىڭ گۆرى زىندانغا مۇپتىلا بولۇپ، كىشەنسىز تۇتقۇنغا ئايلىنىپ، تۆككەن كۆز ياشلىرىغا كىم سەۋەبكار؟! ئەگەر ئۇ ۋاقتىسىز غازاڭ بولسا، ئۇنىڭ قاتىلى ئىككى ئانا دېسە كىممۇ ئىشىنەر؟!»

ئۆيىمچى يەنە جىمىدى. پەقەت دەممۇدەم غەزەپلىك ھەم ھەسرەتلىك ھاسىراشلار ئاڭلىنىپ تۇردى، بىر ـ بىرىدىن ئېغىر ئىلتىجا، ندا، خىتابلارنىڭ ۋەزنى ئاستىدا قالغان مۇئەتتەرخاننىڭ بىردىنلا تېنى شۇركۈنۈپ قورقۇپ قالدى. ئۇ بەش ۋاخ نامازنى نېمىدەپ ئوقۇدى؟ ئوتتۇز كۈن روزىنى نېمىشقا تۇتتى؟ شامۇسەھەرلەردە خۇداغا نېمىلەرنى دەپ نالە قىلدى؟ ئۆزىگە ئوخشاشلا ئوتتۇز بەش ـ ئوتتۇز ئالتە يېشىدا ئېرىدىن، يەتتە بالىسىدىن ئايرىلىپ، ئېغىر جاپالار تېغىدا يانجىلغان بىر مەزلۇمەنى خەلقئالەم ئالدىدا شەرمىسار قىلغىنىدا، ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغانمىدى؟ ئوغلى بىلەن گۈلبانۇم بىر ـ بىرىگە كۆڭۈل بېرىشكىنىدە: «بۇ خۇدا سالغان ئىشقىي سەۋدا ئىكەن» دەپ قورساقنى كەڭ تۇتتىمۇ؟ ئەڭ يامىنى

ئاشۇ ئاتسىز ـ ئانىسىز قالغان نارەسىدە مۇئەتتەرخانىغا نېمە گۇناھ قىلغان؟ ئۇنى قورساقتا چاغدا تىللىغىلى تۇرۇپتى، تا تۇغۇلۇپ دۇنياغا كۆز ئاچقانغا قەدەر قارغىدى. «بۇ ئىشلار خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولۇۋاتىدۇ» دېمەي، خۇداغا شەك كەلتۈردى! شۇڭا ئۇ، تەئەججۇپ نامىزىغا ئولتۇرۇشى بىلەن ئاللا ئاجايىپ كارامەت كۆرسەتتى، بېشارەت بىلەن ئۇنى سەگىتتى. ئەدناسى ئۇ ھېلىلا ئاللاغا ھەمدۇسانا ئوقۇۋېتىپ: «گۇناھسانىڭ بېشىنى سىلىغىنىم ھېساب بولار» دەپ ئاللاغا ھېساب ـ كىتاب كۆرسەتتى. توغرا ئۇنىڭدىن دەھشەتلىك كۈپۈرلۈق ئۆتتى.

مۇئەتتەرخان قورقۇنچ ئىچىدە غال ـ غال تىترىدى. ئۇنىڭ ئۆيگە قايتىپ كىرىپ كېتىشىگىمۇ پۇتلىرى بويسۇنمىدى. ئورنىدا دەلدۇگۇنۇپ تۇرالماي تامغا يۆلىنىۋالدى، شۇ چاغدا ئوغلى ئەنزەرنىڭ مۇشۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قالدى:

ــ بولدى، سىزگىمۇ ئەيىب قويالمايمەن، ھەممە ئويۇننى ئانام ئويناندى. گۇناھ شۇنىڭدا، لېكىن ھازىردىن تارتىپ سىزنى تالاق قىلدىم. ئەرگە تەگسىڭىز بولىدۇ. بۇ يۇرت، بۇ سۆيۈملۈك ماكان ماڭا ھارام بولدى. بۇ يەرلەردىن باش ئېلىپ كېتىمەن. ھەممىڭلارغا شۇنچىلىك ئۆچ بولۇپ كەتتىمكى، سىلەرنى كۆرەر كۆزۈم يوق!

ــ ئەنزەر، ئۇنداق قىلماڭ... مەن سىزگە ۋاپادار ئايال بولاي، بوسۇغىڭىزدىن كەتمىگەن ئىتتەك خىزمىتىڭىزنى قىلاي...

ئىشىكنىڭ تاراقلاپ ئېچىلىشى بىلەن مۇرىسىگە چاپىنىنى ئارتقان ئەنزەر ئېتىلىپ چىقتى. مۇئەتتەرخان قېچىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمىدى. ئەنزەر ئانىسىغا قاراپمۇ قويماي ئوتۇنخانىدىكى پالتىنى ئاچىققانچە دەرۋازا قۇلۇپىنى بىرلا ئۇرۇپ چېقىۋەتتى. ئوغلىنىڭ ئارقىسىدىن چىقىشقىمۇ مادارى قالمىغان ئانا يېرىمى داغلاشقان ئايىغا قارىغىنىچە: «ئاھ، دەردىمەن بالام، مەن بىلمەپتىمەن» دەپ پىچىرلىدى.

ئەنزەر ئەتىسى ئاشخانىغا كىرمىدى. مۇئەتتەرخان بىر چاغدىكىدەك بوينىنى سوزۇپ يولغا قارىغان بولسىمۇ ئوغلىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. لېكىن، كەچكە يېقىن ئىشتىن يانغاندا، ئەنزەر ئىنىسى ئابدۇسەمەتنىڭ ئالدىنى توستى ھەم چەكتە قانچىلىك پۇل بارلىقىنى سورىدى، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ كېتىدىغانلىقىنى قىسقىلا چۈشەندۈردى.

— بولىدۇ، ئاكا، ھازىر بانكىدا يىگىرمە ئىككى مىڭ سومدىن ئارتۇقراق پۇل بار. هەممىنى ئېلىپ كەت، ياقا يۇرتلاردا ئالدى ـ ئارقاڭغا قاراپ قالما.

— ياق، ماڭا ئون مىڭ سوم بەرسەڭلا بولدى. شۇنىڭ بىلەن تىرىكچىلىك قىلىمەن.

ئەتىسى ئەتىگەن بانكىدىن كەلگەن ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ قولىغا ئون ئىككى مىڭ سوم پۇلنى تۇنۇقۇزدى ـ دە يىغلۇۋەتتى.

— ئاكا، سەن نەگە ئىرادە قىلىۋاتىسەن؟

— ئۇرۇمچىگە بارىمەن. ئۇ يەردە ئىش ـ ئوقەتنىڭ تايىنى بولمىسا ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىمەن.

— ئىچكىرىنىڭ نەرىگە بارماقچىسەن؟

— بىلمەيمەن. قەيەردە كۈنۈم ياخشى ئۆتسە، شۇ يەردە تىرىكچىلىك قىلىمەن. بېيجىڭمۇ، شاڭخەيمۇ، گۇاڭجۇمۇ، ئەيتاۋۇر رىزقىم چېچىلغان يەرگە بارىمەن. ھازىرچە مېنىڭ كەتكىنىمنى ئانامغا ئېيتما.

ئابدۇسەمەتنىڭ ئاكىسى بىلەن كۆرۈشكىنى شۇ بولۇپ قالدى. ئۇ ئەنزەرنىڭ خەنزۇ بازىرىدىكى ۋاژىلداپ تۇرغان ئادەملەر ئارىسىدا قارىسى يوقالغۇچە قاراپ تۇردى.

شۇ كۈنى كەچتە مۇئەتتەرخان گۈلنىسانى ئۆز ھۇجرىسىغا باشلاپ كىرىپ، سوراققا تاتتى...

— قېنى ئېيتىپ باقە، سەن قىزلىقىڭنى قانداق يوقاتقان؟ نېمە ئۈچۈن بۇرۇنراق ماڭا دېمىگەن؟

— دېيىشكە يۈزۈم چىدىمىدى. مەن ئانام ئۆلگەندە سەككىز

ياشتا ئىدىم. دادام بىر يىلغا قالماي، كەنتىمىزدىكى پاتەمخان دېگەن ئايالنى ئالدى. شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ ئاچ - زېرىنلىق كۈنلىرىم باشلاندى...

14

دېمىناخۇننىڭ ئايالى بۇ دۇنيادا يەيدىغان رىزىق - نېسىۋىسى ئاياغلىشىپ قالغانلىقىنى بىلگەندەك، بىر قىز، بىر ئوغلىنىڭ تويىنى قىلىپ چىقىرىۋېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا قازا قىلدى. دېمىناخۇن كىچىك ئوغلى بىلەن بىر كۈن كەچكىچە ئېتىزدا ئىشلەيتتى، چۈشلۈكى بەللىرىگە تۈگۈۋالغان زاغرىسىنى ئېرىقتىكى سۇغا چىلاپ قورسىقىنى پوملايتتى. ئۇلار كەچتە هېرىپ - ئېچىپ كەلگىنىدە توققۇز ياشلىق گۈلنىسا ئۇماچ، يوبدان، قوناق ئۆگرىسى دېگەندەك تاماقلارنى ئېتىپ كۈتۈۋالاتتى. هەرهالدا ئاتا - بالا ئىسسىقسىز قالمايتتى. شۇنداقتىمۇ، خوتۇن كىشىنىڭ مېهرى شۇنداق ئوتلۇق بولامدۇ ياكى ئەر كىشى خوتۇنسىز دىغىراپ قالامدۇ، ئەللىك سەككىز ياشلىق دېمىناخۇن ئۆزىدىن يىگىرمە بىر ياش كىچىك پاتەمخاننى ئالدى. پاتەمخان گەرچە بەش ئەرنى «ئامان بولساق غانجۇغىدا كۆرۈشەرمىز» دەپ يولغا سېلىپ قويغىنى بىلەن يەنىلا سىن - سىپاتىدىن قالمىغان، كاساپەت كۆزلىرى تىكەندەك هەرقانداق ئەرنى ئىلىپلا تۇرىدىغان شوخ ئايال ئىدى. «خوتۇن كىشى ئەركە بولسا، ئېرىگە تېكە بولار» دېگەن گەپنى قايسى ئاقىل دەپتىكىن، دېمىناخۇن دېگەن - ئەتكىنىنىڭ هەممىسىنى قىلىپ بېرەتتى. پاتەمخان بۇ ئۆيگە كېلىپ بىرەر - ئىككى يىلغا قالماي ئېغىلدىكى بۇلماقتەك سەككىز قويدىن، تۆت پۇتى ئارانلا يەر دەسسەپ تۇرىدىغان بىر ئورۇق ساغلىق، شاتراق قوزىسى بىلەنلا قالدى. هويلا ئەتراپى، بېغىدىكى دەل - دەرەخلەر سېتىلىپ تۈگىدى. ماۋۇ

قىزىق ئىشنى كۆرۈڭ، بىر كۈن كەچكىچە قاقىرام ئاپتاپتا چوققىسىنى قاق سېلىپ ئىشلەپ بولالمىغان دېمىناخۇن كەچتە خوتۇنىنىڭ پۇت - بەللىرىنى تۇتۇپ، گەجگىلىرىنى ئۇۋۇلايتتى. تېخى پاتمىخانىڭ توي - تۆكۈن، مەرىكىلەرگە ئامراقلىقىنى دېمەيلا قويۇڭ. ئۇ كەنت ئىچىدىلا ئەمەس، يېزا، ناھىيە ئاتلاپ ئويۇن - تاماشىدىن قالمايتتى، ھەتتا بەزى كېچىلىرى «پالانى - پۈستان تۇغقانلار تۇتۇپ قالدى» دەپ قونۇپمۇ قالاتتى. دېمىناخۇن خىجىلداپ: «بوپتۇ، ياش ئەمەسمۇ، ياشلار ئويۇنغا ئامراق كېلىدۇ» دەپ كۆلۈپ قوياتتى. بولمىسا ئۇ ئاغزى - بۇرنىغا چىقىن ئولاشتۇرۇپ يۈرىدىغان دېۋەك، سېمىز تومپاي دېھقانلاردىن ئەمەس ئىدى. بېجىرىم - تىمەن، يونۇمىغان توغراقتەك بەستلىك، قىلغان سۆزلىرىدىن ۋەزخانلىق چىقىپ تۇرىدىغان، ئەقىل - ھوشى جايىدا ئادەم ئىدى. ئاياڭغىسىغا كېلىپ تالاغا چىقسا دانا، ئۆيگە كىرسە كالۋاغا ئايلىنىپ قالدى. ئۇ خوتۇنىغا شۇنچىلىك ئامراقكىن، ئەگەر پاتمخان «تامبىلىمدا نامراز ئوقۇ» دېسە، ھەجىيىپ قويۇپ رۇكۇغا ئولتۇرىدۇ. شۇنىڭغا قارىغاندا خوتۇن كىشى دېگەنمۇ سەل قارىغىلى بولمايدىغان سىرلىق نېمىكەن.

پاتمخان بۇ ئۆيگە قاچان ئۇندى، گۈلنىساخانغا شۇنچىلىك ئۆچ بولۇپ كەتتى. چۈنكى، بۇ ياش ئايالنى ئىزدەيدىغان ئەر «تۇغقان»لىرى خېلىلا بار ئىدى ھەم ئۆزىنىڭمۇ كۈندۈزى باردىغان «قىسقا سەپەرلىرى» چىقىپ تۇراتتى. ئەمما، ئۆيدە گۈلنىساخاندىن ئىبارەت بىر «قۇلاق»، تىكلىپ تۇرىدىغان «كۆز» ئۇنىڭغا پۈتلىكاشاڭ بولاتتى. كېيىنچە دېمىناخۇن خوتۇنىنىڭ بەزى ئىشلىرى قۇلىقىغا كىرىپ قالدىمۇ ياكى ئىچى ئاغرىدىمۇ ئەيتاۋۇر پاتمخانغا: «ئۆي ئىشلىرىغا يېتىشەلمەي چارچاپ قالدىكەنسىز» دېدى - دە، قىزى گۈلنىساخانىنى باشلانغۇچ مەكتەپتىن چىقىرىۋالدى. شۇنىڭدىن تارتىپ پاتمخانىڭ نەشتىرى تېخىمۇ تەيلىنىپ، ئۆگەي قىزىنى

بولۇشىچە خارلايدىغان بولدى. گۈلنىساخان ئۆي، ھويلا - ئارانىڭ ئىشلىرى، مالىلارنىڭ تېگىنى تازىلاپ، يەم تەييارلاش، ئېتىزدىن ئوت ئېلىش قاتارلىق بىر - بىرىگە ئۇلىشىپ كەلگەن ئىشلار تۈپەيلىدىن باش كۆتۈرەلمەي قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە پاتمىخان يوقىلاڭ يەرلەردىن پۈتاق چىقىرىپ ئۇنى ئۇرۇپ، چىمدايتتى، چاچلىرىنى يۇلۇپ تۆۋرۈك بولامدۇ ياكى تام بولامدۇ ئۈستۈرەتتى، چۈشتە بىر پارچە زاغرىمۇ تاشلاپ بەرمەيتتى. قورسىقى ئېچىپ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ كەتكەن گۈلنىساخان كەچتە دادىسى بىلەن ئاكىسىنىڭ پاتراق كېلىشىنى، بىرەر قاچا ئۇماچقا داخىل بولۇشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتى. ئۆگەي ئانىسىنىڭ تىل - تاياقلىرى ئاز كېلىپ قالغاندەك، دادىسىمۇ ئۇنى پات - پاتلا: «ئاناڭغا يېنىپسەنغۇ، ئىشقا بۈيرۇسا قىلماپسەنغۇ» دەپ ئۇرىدىغان بولۇۋالدى. پاتمىخانىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرىنى دېسە دادىسى ئىشىنەمدۇ، يوق. ئەلۋەتتە، قىزىغا قارىغاندا خوتۇنى تاتلىق - دە. يەنە بەرىبىر ئاشۇ ئۆگەي ئانا بىلەن قالىدىغان گەپ.

گۈلنىسا قورساق ئاچلىقتىن بارا - بارا قۇرۇپ، بىر تېرە - بىر ئۈستىخان بولۇپ قالدى. كىيىملىرى ئۆزىگە خوپ كەلمەي، سالپىيىپ تۇراتتى، بۇ چاغلاردا ئۇ ئون بەش ياشلارغا كىرىپ قالغانىدى. گەرچە ئورۇق - جۈدەڭگۈ بولسىمۇ كۆلگە قاپاق كۆتۈرۈپ سۇغا چىققاندا، ئېتىزدىن ئوت ئېلىۋاتقاندا، ياش دېھقان يىگىتلىرى ئۇنىڭغا ساقال تاشلاپ، پوخۇرلۇق قىلاتتى. بەزىدە كەنتتىكى ئۆزى دېمەتلىك قىزلار بىلەن بىردەم - يېرىمدەم مۇڭدىشاتتى. يېزىنىڭ ئېغىر ئەمگىكىدە تالجىقىپ بالدۇرلا چىرايىدىن كېتىۋاتقان بۇ قىزلار ئۆزلىرىگە ئېچىنغان ھالدا: «يا، قورساق تويۇپ ئۆتمىگەن، يا ئۇچمىزغا تۇزۇكرەك بىرنېمە ساپالمىغان، بىر يەرگە قېچىپ كەتكۈدەك بولدىغۇ كىشى» دېسە، يەنە بىرسى: «ئۇرۇمچىلەردە ئۆي ئىشى قىلىدىغان، بالا باقىدىغان قىزلارنىڭ كۈنى گۈلدەك ئۆتىدىكەن» دەيتتى. بىر كۈنى تام

قوشنىسىنىڭ قىزى كۆل بويىدا يىغلىغان قىزلارغا:

ــ ئاڭلىدىڭلارمۇ، توختى سالپاڭ قۇلاقنىڭ قېچىپ كەتكەن قىزى ئۇرۇمچىدە ئاشخانىدا ئىشلەيدىكەن، ئۆتكەندە ئاتا ـ ئانىسىنى يوقلاپ جىق سوۋغاتلارنى ئېلىپ كەپتىكەن، تونۇمايلا قاپتىمەن، خانىمنىڭ ئۆزى، ئۇرۇمچى دېگەن يۇرت قىز ـ چوكانلارغا ياقامدۇ نېمە، بولدۇرۇق مانتىدەك ھۇپپىدە سەمرەپ كېتىپتۇ، ــ دېدى.

بۇ ئۇچۇرلار قورساق غېمىدە، تىل ـ تاياق خورلۇقىدا قالغان گۇلنىساخانىنىڭ ئارامىنى بۇزۇپ، ئۇيقۇسىنى ئاچماقتا ئىدى.

پاتەمخان بىر كۈنى گۇلنىساخانىنى «قوي ئېغىلىنى تازىلاپ، كالا ئېغىلىنى ھامماچاڭغا ئاياپ قويدۇڭمۇ» دېگەن باھانىدە لاخشىگەر بىلەن ئۇرۇپ بېشىنى يېرىۋەتتى، قان توختىماي، چاچ ـ بويۇنلىرىنى بويىۋەتكەنلىكىنى كۆرگەن رەھىمسىز ئانا ئۇنىڭ بېشىغا بىر پارچە خېمىر چاپلاپ قويدى. كېچىچە كىرپىك قاقماي يىغلاپ چىققان گۇلنىسا سەھەرلىكى كىيىملىرىنى بوپلاپ، يالاڭ تامبال، كۆڭلەك ئۈستىدىن كىيگەن جىلىتكىسى بىلەنلا ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. بۇ نويابىرنىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇپ، ئەتىسى ـ ئاخشىمى ئېرىقلاردا، ئادەم، مال ئىزلىرىدا توختاپ قالغان سۇلار ئەينەكتەك مۇز توڭلاپ، كۈندۈزلىرى ئېرىپ كېتەتتى.

گۇلنىسا يېڭىسار بازىرىغا كىرىپ بىر قۇر ئايلىنىپ، ئۇرۇمچى تاشيولىنىڭ دوقمۇشىدىكى ئاممىۋى ئاشخانا ئەتراپىنى ئايلاندى. يول چېتىدە قۇرۇق يەل ـ يېمىش تاغارلىرى بېسىلغان بىر يۈك ماشىنىسى تۇراتتى. ئۇ ئىچىدە: «شوپۇرى خەنزۇمىدۇ، ئۇيغۇرمىدۇ» دەپ ئويلىدى ھەم ماشىنا ئەتراپىدىن نېرى كەتمىدى. ئارىدىن ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي ئاشخانا پەلەمپىيىدىن يۇزىمۇ، ساقىلىمۇ قاپقارا ئوتتۇز ياشلار ئەتراپىدىكى تەمبەل ئۇيغۇر شوپۇر «گارتتىدا» كېكىرىپ قويۇپ يېتىپ كەلدى. ئۇ گۇلنىساخانىنىڭ رەڭگىرويىغا ئاچ كۆزلۈك بىلەن قارىدى ـ دە،

مايلاشقان قېلىن كالپۇكلىرىنى يالاپ قويدى.

ــ قىزچاق، بۇ يەردە تۇرۇپسىزغۇ؟ ــ شوپۇر قىزنىڭ ئەمدىلا كۆتۈرۈلگەن تۇخۇمدەك كۆكسىگە تىكىلدى، ــ بىركىمنى ساقلامسىز؟

ــ ھەئە، ئۆزلىرىنى ساقلاپ تۇرغان.

ــ مېنىمۇ؟ بەلەن گەپقۇ بۇ، نېمىشقا ئەمدى؟

ــ ئۆزلىرى نەگە ئىرادە قىلدىلىكى؟

ــ غۇلجىغا.

ــ غۇلجىغا بارسىلا ئۇرۇمچىدىن ئۆتەملا؟

ــ قىزىق گەپ، ئۇرۇمچىدىن ئۆتمەي بولامدۇ؟

ــ ئەمىسە مېنى ئۇرۇمچىگە ئالغاچ كەتسىلە بوپتىكەن.

ــ نېمە، ئۇ يەردە تۇغقانلىرىڭىز بارمىدى؟

ــ ياق، ئىشلىگىلى بارمەن.

ــ پۇلىڭىز بارمۇ؟

ــ يوق.

ــ ئۇنداقتا قانداق بولىدۇ؟ بۇ چاغقىچە ئالتە پاي چاق بىكارغا مېڭىپ باققىنى يوق.

گۈلنىساخان ئۇمىدسىزلىك ئىچىدە شۇمشىيىپلا قالدى.

ــ بوپتۇ ئەمىسە، ئاكا.

شوپۇر قىزنىڭ ئاق سېرىق سۇزۇك ئۆڭىگە، قوڭۇر قارىچۇقلۇق يۇمىلاق كۆزلىرىگە، تۇرقىدىن مۇلايىملىقى چىقىپ تۇرغان ئۆسكىلەڭ سىياقىغا خېلى بەك تىكىلىپ قالدى.

ــ بوپتۇ ئالغاچ كېتەي، ئېتىڭىز نېمە؟

ــ رەھمەت، ئاكا، مەندىن يانمىسا خۇدايىمدىن يانار، ــ قەۋەتلا خۇشال بولۇپ كەتكەن بۇ ناتونۇن قىز يېنىش ـ يېنىشلاپ مىننەتدارلىقىنى بىلدۈردى، ــ ئېتىم گۈلنىساخان.

ــ گۈلنىسا دەڭا، كىچىككىنە تۇرۇپ «خان»نى قوشۇۋالغۇچە، قېنى چىقىڭ.

كابىنكا ئىسسىق ئىدى. گۈلنىسا خېلىلا راھەتلىنىپ

قالدى. ئۇلار چۈش پېشىندىن ئۆتكەندە قەشقەر كېرەمباغ دوختۇرخانىسىدىن ئۆتۈپ، ئازراق ماڭغاندىن كېيىن بىر ئاشخانا ئالدىدا توختىدى. شوپۇر ئىككى تەخسە لەڭمەن بۇيرۇتۇپ بىرسىنى گۈلنىساغا سۇندى. تۇنۇگۈندىن بېرى ئاغزىغا نان ئالماي ئۇۋۇقىنىمۇ سالمىغان گۈلنىسا تەخسىنى بىردەمدىلا قۇرۇقداپ قويۇپ، ئاش سۈيىدىن خېلىلا كۆپ ئىچتى. شوپۇر قىزنىڭ قورسىقىنىڭ ئېچىپ كەتكەنلىكىنى سەزدىمۇ ئارقىدىن ئون زىخ كاۋاپ بىلەن ئىككى نان كەلتۈردى.

— ئېلىڭ، گۈلنىسا، تارتىنماڭ، «قورساق توق، كۆڭۈل شوخ» دېگەن گەپ بار. ئەمدى ئاتۇشتىن ئۆتۈپ كەچلىك تاماقنى مارالبېشىدا يەيمىز.

ماشىنا ئاتۇشتىن ئۆتكەندىن كېيىنلا كۈن ئولتۇرۇپ، گۇگۈم چۈشۈشكە باشلىدى. شوپۇر بىر قولىدا رولنى تۇتقاچ، قىزنىڭ بىرده ئېڭەك ـ يۈزلىرىنى سىيپاپ قويسا، بىردەم بىقىنلىرىنى چىمداپ قويىاتتى. گۈلنىسا قورقۇپ ئۆزىنى تارتقانسېرى، ئۇ تۈكلۈك قوللىرىنى ئەڭ نومۇسلۇق يەرلەرگە سۈنۈپ مۇجۇيتتى... بۇ ئەھۋال يول بويى تەكرارلىنىپ، مارالبېشىغا جاھاننى تۇم قاراڭغۇلۇق باسقاندا يېتىپ كېلىشتى. شوپۇر تىك چوقچىيىپ تۇرغان تاغ باغرىدىكى يولۇچىلار بېكىتىگە ماشىنىسىنى قايرىدى. بېكەت هويلىسىدا يۈك ماشىنىلىرى، يولۇچىلار توشۇش ئاپتوبۇسلىرى تىزىلىپ كەتكەن بولۇپ، شوپۇر ۋە يولۇچىلار ئاددىي يەرلىك ياتاقلاردا بەزىلىرى هاراق ئىچىشىپ هاردۇق چىقىرىشسا، بەزىلىرى ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. شوپۇر گۈلنىسانى ئاشخانىغا باشلاپ كىرىپ جىگىموما بىلەن قورۇما يېيىشىپ يەنە يولغا چىقتى. ئەسلىدە هەرقانداق شوپۇر مۇشۇ يول بويى بېكەتتە قونۇپ ئەتىسى يولغا چىقىشى كېرەك ئىدى. بۇنداق ئىشلاردىن خەۋىرى يوق گۈلنىسامۇ كابىنكىغا چىقتى. مارالبېشى بىلەن ئاقسۇ ئوتتۇرىسىدىكى چەكسىز چۆل شوپۇرلار ئۈچۈن تۆت سائەتتىن

ئارتۇق جاپالىق يول ئىدى. يولدا بىرەر ھادىسىگە ئۇچراپ ياكى بۇزۇلۇپ يولدا قالغان ماشىنىلار ناگان ـ ناگاندا بىرەرسى ئۇچراپ قالمىسا، بۇ چۆل تاشيولى تېمتاسچىلىق ئىچىدە سۇرلۇك كۆرۈنەتتى. شوپۇر ماشىنىسىنى چەتكە ئاچىقىپ خوت يۆتكەش تۇتقۇچىنى ئالدى ـ ئارقىسىغا تارتقاندى، ماشىنىنىڭ قەيىرىدۇر غارتىلداپ كەتتى. ئۇ ماشىنىدىن چۈشۈپ ئۇ يەر ـ بۇ يەرلىرىگە ئېڭىشىپ قارىغان بولدى ـ دە، كابىنكا ئىشىكىنى ئېچىپ گۈلنىساغا قارىدى.

ـــ ماي تەڭنىسى ئېقىپ قاپتۇ. قېنى چۈشۈڭ، سىز قولچىراغنى تۇتۇپ بېرىڭ، مەن بولتىلارنى چىڭىتاي، ـــ دېدى شوپۇر ماشىنا ئۈستىدىكى تۇرتەكلەنگەن پالاسنى ئېلىپ.

شوپۇر ماشىنا تېگىگە ئۆمىلەپ كىرىپ پالاسنى سالدى. ئارقىدىن چىراغنى يورۇتۇپ كىرگەن گۈلنىساغا «ئوڭدا يېتىپ يورۇتمىسىڭىز بەزى يەرلەرنى كۆرگىلى بولمايدۇ» دەپ پىچىرلىدى. شوپۇر ئۇ يەر ـ بۇ يەرنى توكۇلدىتىپ ئۇرغان، چىڭىتقان بولدى ـ دە، بىردىنلا ئوڭدا ياتقان گۈلنىسانىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى. بۇ ئاجىز قىز قارشىلىق قىلىشقىمۇ ئۇلگۈرمەي تالما ئىشتانباغ يېشىلىپ تامبىلى تىزىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ ئىچىگە كىيىملىرىمۇ يوق ئىدى. گۈلنىسا تۇيۇقسىزلا ۋارقىرىۋەتتى...

شوپۇر «ماي تەڭنىسى»نى ياساپ بولۇپ، كابىنكىغا چىقتى، لېكىن يىغلاپ تۇرۇكۇلۇپ تۇرغان گۈلنىسا كوزۇپ ئۈستىدىكى قۇرۇق يەل ـ يېمىش تاغارلىرى ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇرۇۋالدى. شوپۇر: «توڭلاپ ئۆلۈپ قالىسىز» دەپ قانچە يالۋۇرغان بولسىمۇ گۈلنىسا چۈشكىلى ئۇنمىدى.

ماشىنا قانچە تېز ماڭغانسېرى بىر كۆڭلەك ئۈستىدىن جىلىتكا كىيىۋالغان گۈلنىسا ھە دېمەيلا جالاقلاپ تىترەپ، سوغۇق جان ـ جېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ تاغارلار ئۈستىدە تۇگۈلۈپ يېتىپ باقتى، تىزلىرىنى قۇچاقلاپ ئولتۇردى،

زادىلا بولالمىدى، كابىنكىنى ئۇروپ ماشىنىسىنى توختاتماقچى بولدى. بىراق، بايىقى تۇكلۇك يوتىلار، ئېغىر ھاسراشلار، قەيسىرلىكىدۇر ئېچىشىپ ئاغرىشى كۆز ئالدىغا كېلىشى بىلەن قولىنى ئاستا چۈشۈردى. ئۇ كۆڭلىدە بۇگۈن كېچە ماشىنا ئۈستىدە قېتىپ قالسام، شوپۇر مېنى مۇشۇ چۆللۈككە تاشلۇۋېتەرمۇ دەپ ئويلىدى ـ دە، يىغلۇۋەتتى.

گۈلنىسانىڭ ئۆلۈپ ـ تىرىلىشى بىلەن كارى بولمىغان شوپۇر ماشىنىسىنى بىر سائەتتىن ئارتۇق ھەيدىگەندىن كېيىن سول تەرەپتىكى ئۇلاغ يولىغا ئاستا قايرىپ، ئېگىز ئۆسكەن يۇلغۇن، ياۋا قومۇشلار چاتقاللىقىغا ئەكىرىپ توختاتتى. ئۇ ماشىنىدىن چۈشۈپ كوزۇپتىكى كابىنكا تۆمۈر شادىسىغا باغلۇۋەتكەن يوغان يۈك ـ تاقنى يەرگە چۈشۈردى.

ـــ بىر پەدە ئۇخلۇۋالمىسام بولمىدى. رولنى باشقۇرالمايلا قالدىم. يۈرۈڭ، قىزچاق، بىللە ئۇخلايمىز، ـــ دېدى شوپۇر قوللىرىنى قولتۇقلىرىدىن ئۆتكۈزۈپ، تۇگۇلۇپ ئولتۇرغان گۈلنىساغا قاراپ، ـــ چۈشۈڭ دەيمەن، بۇ چۆلنىڭ كېچىلىك سوغۇقى ئادەم ئۆلتۈرىدۇ.

ـــ يا... ق... ـــ گۈلنىسانىڭ تىترەپ تۇرغان كالپۇكلىرىدىن «ياق» دېگەن سۆز ئارانلا چىقتى. ئۇ ھېلىھەم سوغۇق بىلەن جان تىكىپ ئېلىشماقتا ئىدى. ئەمما، شوپۇر شامال ئۆتۈشمىگۈدەك قېلىن يۇلغۇن توپلىرىنىڭ دالدىسىدا يۈك ـ تاقلىرىنى يېشىپ، چوڭ بىرىزىنتنى يۇمشاق قۇملۇققا ياىدى ـ دە، ئورۇن سالدى. يوتقانىنىڭ ئۈستىگە بولسا كېلەڭسىز جۇۋىنى تاشلىدى. شوپۇر قولچىراغنى ياندۇرۇپ يۇلغۇن شېخىغا ئىلىندۇرۇپ قويغاندىن كېيىن ئاندىن تۇغما بولۇپ يوتقانغا كىردى. ئەمما، كوزۇپ ئۈستىدە سوغۇقنىڭ ئويۇنچۇقى بولۇۋاتقان گۈلنىسا تىترەپ يۈرۈپ يەرگە چۈشتى ھەم ماشىنا ئەتراپىدا دۈگدىيىپ زەئىپ ئىڭرايتتى، ئالدى ـ ئارقىسىغا ماڭاتتى. ئوتتۇرا كېچە بىلەن سوغۇق شۇنداق بولدىكى زەـ

ھەردەك چېقىۋاتقان ئاچچىق شامال قىزىنىڭ نىمجان بەدىنىگە ھەربىرىدەك ئولاشتى. گۈلنىسانىڭ توختىماي «ۋۇ... ۋۇ... ۋۇ...» دېگەن ئېچىنىشلىق ئاۋازىغا تەڭكەش بولۇپ ئېڭەكلىرى تەڭ كاسىلدايتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ بەدەنلىرىنىڭ ئۆيۈشۈپ تارتىشىۋاتقانلىقىنى، ئاجايىپ تاتلىق ئۇيقۇ بېسىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ئادەم توڭلاپ ئۆلۈش ئالدىدا، شېرىن مۇگدەك باسقانلىقىنى قەيەردىندۇر ئاڭلىۋالغان گۈلنىسا جېنىدىن ئەنسىرەپ قالدى. شوپۇر بولسا خورەكسىز، ھەتتا پۇشۇلدىمايمۇ جىمىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇ، ئەجەل بىلەن ئېلىشىۋاتقان بۇ يۇمران قىزنى كۆزىتىپ، تاماشىسىنى كۆرۈۋاتقان بولسا كېرەك.

دۇنيادا تاتلىق نەرسىلەر كۆپ، لېكىن شۇلارنىڭ ئىچىدە جاندىن تاتلىق نەرسە بولمىسا كېرەك، گۈلنىسا بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ شوپۇر ياتقان يەرگە كەلدى - دە، يەردە ئولتۇرۇپ يوتقان ئىچىگە ئاۋۇال مۇز چوكىدەك بولۇپ قالغان پۇتلىرىنى تىقتى. پاھ، نېمىدېگەن راھەت. «قىشنىڭ گۈلى ئوت» دەپتىكەن مومايلار. دېگەندەك يوتقان ئىچىدىكى ئىسسىق شۇنچىلىك ھۇزۇر ئاتا قىلدىكى، گۈلنىسانىڭ تەنلىرى جىمىرلاپ كەتتى. شۇڭا، ئۇ ساغرىسى بىلەن سىجىپ پۇتلىرىنى يوتلىرىغىچە يوتقان ئىچىگە تىقىشى ئېغىر ھەم ئىسسىق يوغان پۇت ئۇنىڭ يۇمران يوتلىرىغا مىندى. بىراق، ئۇنىڭ بەل ئوستى يەنىلا جالاقلاپ تىترەپ، ئېڭەكلىرى كاسىلدىماقتا ئىدى. شوپۇر يوتقانىنى قايرىپ «كېلىڭ» دېگەندەك باش ئىشارىسى قىلدى. جان قايغۇسىدا قالغان گۈلنىسا قورقۇپراق يوتقان ئىچىگە كىرىشى جانغا راھەت ئىسسىق بىلەن تەڭ، ئاچچىق تەر ھىدى دىمىقىغا گۇپلا ئۇرۇلدى. شوپۇر ئۇنىڭ كۆڭلەك - تامبالىرىنى سالدۇرۇۋېتىپ ئۇنى قېلىن، قاپقارا تۇكلەر بۇجغۇرلىشىپ كەتكەن مەيدىسىگە باسقىنىدا، لىغىرلاپ تۇرغان يۇمشاق يوتلىرى ئارىسىغا قاتتىق ئەما قىزىق بىر نېمە ئۇرۇلدى...

ئۇلار تاڭ يورۇش ئالدىدا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. سەھەر سوغۇقى، ۋىژىلداپ چىقىۋاتقان شامال تەنلەرنى شۇركەندۈرەتتى. شوپۇر چوڭ جۇڭنى گۇلنىساغا كىيدۈرۈپ قويدى ـ دە، ئۆزى يوتقان ـ كۆرپىلىرىنى يېشىل بىرىزىنتكە ئوراپ تاڭدى.

ماشىنا چوڭ يولغا چىقىپ يۇرۇپ كەتتى. شوپۇر گۇلنىسانىڭ سۈتتەك ئاقىرىپ قالغان چىرايىغا قاراپ كۆزىنى مەنىلىك قىسىپ قويۇشى، قىزمۇ ئۆزى سەزمىگەن ھالدا مىيىقىدا تاتلىقىنا جىلمىيىپ، يۈزىنى ئۆرۈدى. ئۇلار شۇنىڭدىن كېيىن خۇددى قەدىناسلاردەك پاراڭلىشىپ ماڭدى. گۇلنىسامۇ ماي تارتىپ ئولتۇرمىدى. شەھۋانىي نەپسىنى قاندۇرۇپ كۆڭلى يايراپ كەتكەن شوپۇر خۇشلۇقىدا ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ: «ئۆزۈم ئاقسۇلۇق، ئىسمىم ئەخمەت، بۇ قېتىم خوتەنگە يۈك ئاپىرىپ قايتىشىمدا غۇلجىلىق سودىگەرنىڭ قۇرۇق يەل ـ يېمىشىنى ئېلىپ ماڭدىم» دېدى. گۇلنىسامۇ ئۆگەي ئانىسىنىڭ سالغان زۇلۇملىرىنى سۆزلەپ يىغلاپ سالدى. بۇ ئىككى «سىرداش» بىر ـ بىرىگە خېلىلا ئىچەركىشىپ قالدى بولغاي، ئارغىمۇلاق تاغلىرىنىڭ پىنھان روجەكلىرىدە، داۋانچىڭنىڭ ئەگرى ـ بۈگرى يوللىرىدا ماشىنىنىڭ «ماي تەڭنىسى»نى ياساپ ماڭغان بولسىمۇ، گۇلنىسادا ھېچقانداق قارشىلىق كۆرۈلمىدى.

ماشىنا ئۇرۇمچى ئامىمۇى مېھمانخانىغا چۈشتى. شوپۇر گۇلنىسانى «سىڭلىم» دەپ تۇرۇۋالغان بولسىمۇ، بىر ياتاقتا ياتقىلى بېلەت كەسمىدى. شۇڭا، ئەتىسى خامۇش ئورنىدىن تۇرغان شوپۇر گۇلنىسانى يېقىن ئارىدىكى ماگىزىنغا ئەكىرىپ، ئادىداس چاپان، يۈڭ ئىشتان ئېلىپ بەردى.

ــ قاراڭ، ئۇكام، شىنجاڭنىڭ ھەممىلا يېرىدىن ئىش ئىزدەپ كەلگەچكە ئۇرۇمچىدىن ئىش تاپماق تەس. شۇڭا، سىزنى غۇلجىغىلا ئەكەتسەم قانداق؟ ــ دېدى شوپۇر.

ــ ئۇ يەردىنمۇ ئىش تاپالماي قالسام قانداق قىلىمەن؟ ــ

گۈلنىسا شوپۇرنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قارىيالمايتتى، ــ ئۇ چاغدا كوچىدا قالىمەن شۇ.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، بۇلتۇر مەن غۇلجىغا گىلەم يۆتكەگەندە، بىر ئاشخانا غوجايىنى بىلەن تونۇشۇپ قېلىپ، خېلىلا چىگىش ئاغىنىلەردىن بولۇپ قالغان. سىزنى شۇنىڭغا تونۇشتۇرۇپ قويسام بولمىدىمۇ.

ــ راستما؟

ــ سىزگە يالغان ئېيتىپ نېمە قىلاي؟

ــ ئەمىسە بوپتۇ.

شوپۇر غۇلجا يولىدا بىرەر خالىي جاي تاپقان ھامان، پۇرسەتنى تۇتۇپ كۆڭۈل ئېچىپ كەلدى. گۈلنىسا ئۆزىگە ئىش تېپىپ بەرمەكچى بولغان شاپائەتچىسىنىڭ نەزىرىدىن ئۆتۈش ئۈچۈن بولسا كېرەك، «تولا قوپاللىق قىلماڭ» دەپ قويۇپ قۇچىقىغا تەكەللۇپسىزلا كىرىدىغان بولدى. خوتەندىن يېڭىسارغىچە ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرالماي كەلگەن شوپۇر قىزنىڭ ھىممىتىگە جاۋاب قايتۇرماقچى بولغان بولسا كېرەك، ئۇنى غۇلجا يولۇچىلار توشۇش بېكىتىنىڭ ئالدىدىكى ئاشخانا غوجايىنىغا تاپشۇردى. غوجايىننىڭ ياش قۇرامى شوپۇرنىڭكىدىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيدىغان قاملاشقان يېگىت ئىدى.

ــ بولىدۇ، مەتنۇرى، ئاغىنىدارچىلىقنىڭ يۈزىنى قىلىپ، ئېلىپ قالاي، لېكىن گەپنى ئوچۇق دەپ قويايلى، جىق پۇل بېرەلمەيمەن.

ــ قانچىلىك بىرنېمە بېرەرسەن؟

ــ ئايدا بىر يۈز ئەللىك سوم بېرىمەن. قىلغان ئىشى ئاشخانىنىڭ تازىلىقى ھەم قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇپ، ئەخلەت ـ يۇندىلارنى تۆكىدۇ.

ــ تامىقىچۇ؟

ــ سەن خوتەنلىكنىڭ بىر گېپى بولىدىغان، نېمىدى؟ ــ

غوجايىن يىگىت كۇلۇۋەتتى، ــ هە، تۇغرا، «مۇت»[1].

گۇلنىسا ھەيران بولدى، شوپۇر ئۆزىنى ئاقسۇلۇق، ئىسمىم ئەخمەت دېگەنىدى. لېكىن، مۇنۇ غوجايىننىڭ دېيىشىگە قارىغاندا ئۇنىڭ يۇرتى خوتەن، ئىسمى مەتنۇرى ئىكەنلىكى ئاشكارا بولدى. نېمە ئۈچۈن ئۇ بۇنداق قىلىدىغاندۇ؟ گۇلنىسادا بۇنىڭ تېگىگە يەتكۈدەك ئەقىل ـ دىت تېخى يېتىلمىگەنىدى.

گۇلنىسا غوجايىن نەزەرنىڭ ئاشخانىسىدا سەككىز ئاي ئىشلىدى. ئۇ بىر قۇر كىيىم ـ كېچەك، يوتقان ـ كۆرپە، شۇنداقلا تۇرمۇشقا لازىمەتلىك داس، چېلەك، چىنە ـ قاچىلارنى ئېلىپ ئاشخانىنىڭ كىچىك ئامبىرىنى ياتاق قىلىۋالدى، نەزەر ياش بولغىنى بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ئېغىر ـ بېسىق، مۇلايىم يىگىت ئىدى. ئۇ گۇلنىسانىڭ ئۆز ئىشىدىن سىرت، بىكار بولسىلا جىم تۇرماي ھەممىنى قىلىدىغانلىقىدىن مەمنۇن بولغان بولسا كېرەك، پات ـ پات ماختاپ قويياتتى ھەم بەزى ئايالاردا مۇكاپات دەپ يىگىرمە ـ ئوتتۇز سوم قولىغا تۇتقۇزۇپ قويياتتى. گۇلنىسا ئىسسىق ماكان، خاتىرجەم تۇرمۇشقا ئىگە بولغانلىقىدىن تولىمۇ خۇشال ئىدى. بىراق، ئۇنىڭ بۇ ئەمىن ھايياتى چۈشتىكى دەرەخ سايىسىدەك قىسقا بولدى. نەزەرنىڭ گۇاڭجۇ سەنيۇەنلىدە ئاشخانا ئاچقان بىر ئاغىنىسى ئۇنى بىرلا قىزىقتۇرۇش بىلەن ئاشخانىنى قەشقەرلىك تىجارەتچى مامۇت قورساققا سېتىۋەتتى. مامۇت قورساق ئېچىپ كەتكەن خېمىردەك تاسما بەلبېغىدىن خېلىلا ساڭگىلاپ تۇرغان قورسقىنى سىلاپ تۇرۇپ: «ئىشلەيمەن دېگىنىڭ قېلىپ قال، مەيلىڭ يوقلىرىڭ كەتسەڭ بولىدۇ. ئەمما، ئىش ھەققىڭنى قايتىدىن بېكىتىپ چىقىمەن» دېدى ـ دە، تۇخۇمدەك پۇلتىيىپ چىقىقان پالكۆزلىرىنى ئالايتىپ، كىرپە تىكىنىدەك دىردىيىپ تۇرغان ساقاللىرىنى سىيپىغىنىچە چىقىپ كەتتى.

---

① مۇت ــ بىكارلىق، ھەقسىز.

مامۇت قورساق ئاشخانىنى يۇرگۈزۈپ، ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇستام ھەم مۇلازىملارنىڭ ئىش ھەققىنى قايتىدىن بېكىتىپ چىقتى. گۇلنىسانىڭ ئايلىقى يۈز سومغا چۈشۈپ قالدى. ئۇ شۇنداقتىمۇ غىڭ قىلماي ئىشلىدى. بارار، تۇرار يېرى ھەم تونۇش ـ بىلىشلىرى يوق بۇ قىز مۇشۇنچىلىك ئىش ئورنى ھەم ماكان تاپالماسلىقىدىن ئەنسىرەيتتى. ئۇ مامۇت قورساقنىڭ بەرگىنىگە شۈكۈر ـ قانائەت قىلىپ ئۆتكەنمۇ بولاتتى، ئەمما ئۇ، غوجايىنىنىڭ شەھۋانىي نەپسىنىڭ قۇربانى بولدى. مامۇت قورساق بىر كۈنى كېچىدە ئاشخانىنىڭ ئىچىدىن تاقالغان ئىشىكنى قېقىپ، يېرىم ئۆتكۈدەك قىلدى. ئۇيقۇلۇق، ئىچ كىيىملىرى بىلەنلا ئۆندەرەپ چىققان گۇلنىسا: «نېمە ئىش ئىدى، غوجايىن» دەپ سوراشقا، ئۇ «ئاشخانىدىن بىر نەرسە ئالماقچى، ئىشكىنى ئاچ» دەپ ۋارقىرىدى.

مامۇت قورساق ئاشخانىغا كىرگەنچە گۇلنىسانىڭ بىلىكىدىن قامالىلاپ، ياتىقىغا سۆرەپ كىردى ـ دە، كۆتۈرۈپلا كارىۋاتقا باستى. ئۇ غوجايىن ئىكەنلىكىگە تەمەننا قويامدۇ، قىسقىسى بۆرىدەك يامىشتى. بۇ ئىش ھەپتە ئىچىدە ئۇچ قېتىم تەكرارلاندى. چىلىق ـ چىلىق سۇغا چىلاشقان قاپقارا سېمىز تەندىن كېلىۋاتقان تەر ھىدى، تاماكىدىن سارغايغان چىشلاردىن ئۇرۇلۇۋاتقان ئېچىق پۇراقتا بەرداشلىق بېرەلمىگەن گۇلنىسا ئىچىدە: «بۇ قاسساق توڭگۇزدىن مەتنۇرىنىڭ ئۆلۈكى ئارتۇق ئىكەن» دەپ ئويلىدى. شۇڭا، ئۇ بىر سەھەرلىكى كىيىملىرىنى بوپلاپ، يوتقان ـ كۆرپىلىرىنى چىگىپ ئاشخانىدىن قېچىپ چىقتى ـ دە، كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى قوشنا رېمونتخانىدا قالدۇرۇپ ئۆزى ئىجارىگە ئۆيى ئىزدىدى. ئۇنىڭ يېنىدا ئىش ھەققىدىن تېجەپ يىغقان ئالتە يۈز سومدىن ئارتۇقراق پۇل بار ئىدى. گۇلنىسا چۈش پېشىن بىلەن «بوينىكېسىك»كە بېرىپ قالدى. ھويلىمۇ ھويلا كىرىپ ئۆي ئۇقۇشتى. ئاخىر تار خالتا كوچىدىكى كۆرۈمسىز بىر قورۇغا ئۇسۇپلا كىردى. قورۇنىڭ

ئىگىسى تۇل موماي ئىدى. ھەپسىلىسى يوق سالتاك قورۇ ئىگىسى ياخشى قاريىالمىغانمۇ، ھويلا ئىچى بەكمۇ ۋەيرانە ئىدى. كۇنگەيدىكى پېشايۋانسىز ھەم لەمپىسىز پاكار ئىككى ئېغىز ئۆي كونىلىقىدىن يىقىلىپ چۈشەيلا دېگەندى. يامغۇر ـ يېشىنىلاردا سارغىيىپ، قاغجىرىغان ئىشكىلىرىگە كونا كىگىزلەر قېقىلغان بولۇپ، ھويلىدىكى ئىككى كەيزە ئېتىزدىكى پەمىدۇر، مۇچ، پىدىگەنلەرمۇ سۇ بىلەن يىغلاپ كۆرۈشكۈدەك ئۇسساپ قۇرۇپ قالغانىدى. شورا بولۇپ كەتكەن تام تۈۋىدە كۇل، چاۋار ـ چاتقاللار دۆۋىلىنىپ تۇراتتى.

موماي يوچۇنلا بىر كىچىك قىزنىڭ ئۆي ئىچارە ئالماقچى ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ دەسلەپتە سەل تەئەججۇپ ئىچىدە گۇمانلاندى. بىراق، ئۇنىڭ ھارغىن چىرايىغا، مۆلدۈرلەپ تۇرغان مىسكىن كۆزلىرىگە قاراپ ئىچى ئاغرىپ قالدى بولغاي:

ـــ ئۆزىڭىز يالغۇزمۇ، قىزىم؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ شۇنداق، چوڭ ئانا.

موماي قىزنىڭ شېۋىسىدىن بۇ يەرلىك ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى.

ـــ بىر يىللىق ئولتۇرامسىز ياكى يېرىم يىللىقمۇ؟ يىللىق ئولتۇرسىڭىز ئىچارە ھەققى ئىككى يۈز ئەللىك سوم، ـــ موماي دەرۋازا بىقىنىدىكى لاي ـ سۇۋاقلىرى سويۇلۇپ چۈشكەن كىچىك بىر ئېغىز ئۆينى كۆرسەتتى، ـــ ئىچىدە ئازراق لاقا ـ لۇقا بار، ئاچىقىۋەتسەك بولىدۇ.

ـــ چوڭ ئانا، مەن قەشقەردىن تۇغقانلارنى ئىزدەپ چىققان، ـــ گۈلنىسا موماينى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن يالغان ئېيىتتى، ـــ بىراق ئۇلار كۆچۈپ كېتىپتۇ. شۇلارنى تېپىۋالغۇچە ئولتۇرىمەن. شۇڭا، ھەر ئايلىق پۇلنى ئۈتتۈرلۇق بەرسەم بولامدۇ؟

ـــ ئۇنىڭغىمۇ ماقۇل، قىزىم، مۇساپىر ئىكەنسىز، مۇسا-پىرنىڭ بېشىنى سىلىغان ساۋاب.

— ئەمسە قانچىدىن بېرەي؟
— چاغلاپ بېرىڭ.
— قېنى دەپ باقسىلا، ئۆي سىلىنىڭ.
— ئايلىقىغا يىگىرمە سوم بېرىڭ.

گۇلنىسا ئۆيىنى بىر قۇر تازىلاپ بولۇپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ئەكەلگىلى رېمونتخانىغا كېتىپ قالدى. كونىلار: «ئۆڭكۇر بولسىمۇ ئۆيۈم بولسا، ئېيىق بولسىمۇ ئېرىم بولسا» دەپتىكەن. كوچىدا قالغان بۇ ناتىۋانىڭ ئۇمىدىمۇ ئەتىسى ـ ئاخشىمى ياتقۇدەك يەرگە ئىگە بولۇپ، كۈندۈزلىرى ئىش ئىزدەش ئىدى...

مۇئەتتەرخان كىچىككىنە بىر قىزنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەتلەردىن ئېغىر ئۇھسىنىپ قويدى. ئۇ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ يامغۇردەك ياش تۆكۈۋاتقان گۇلنىساغا نە خەيرخاھلىق قىلىشنى، نە نەپرەتلىنىشنى بىلەلمەي قالدى.

— شۇنىڭدىن كېيىن ئىش ئىزدەپ تۆت ـ بەش ئاي ئۆتتى، — دېدى گۇلنىسا ئېسەدەپ، — ئۆي ئىشى قىلىدىغان، بالا باقىدىغان ئىشلارنى تاپقان بولساممۇ بەزىسىنىڭ خوتۇنى كۈنداشلىق قىلىپ قوغلىۋەتسە، بەزىلىرىنىڭ ئەرلىرى: «بۇنداق كەلگۈندىلەرنىڭ تولىسى ئوغرى كېلىدۇ» دەپ ھەيدەۋەتتى. بىر ئاشخانىدا يۇندىپۇرۇشلۇق ئىشلىرىنى قىلغانىدىم، ئادەم ياخشى ئىشلىسىمۇ بولمايدىكەن. باشقا مۇلازىملار: «غوجايىنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ يۈزىمىزنى سۆرۈن قىلدى، ئىشمىزنى ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى» دەپ تىل ـ ئاھانەت قىلدى، مايلىق سۈپۈرگىلەر بىلەن ئۇردى. بولمىسا ئۇلار ئىشتىن چۈشكەندە، گۆش، ماي، گۈرۈچ، كۆكتات، تۇخۇم، ھەتتا لەڭمەن پىلتىلىرىغىچە ئوغرىلاپ مېڭىشىدۇ. بىر كۈنى مەن ئاتكارچىلىق قىلىپ: «بۇنداق قىلىشقا كۆڭلۈڭلار قانداق كۆتۈرىدۇ» دەپ قويۇپتىمەن، ئۇلار بىرلىشىپ مېنى غوجايىنىغا چاقىنىكەن، غوجايىنىمۇ سۈرۈشتە قىلمايلا «قولى ئەگرى ئادەمنى

ئاشخانىدا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ» دەپ مېنى ھەيدىۋەتتى.

ــ ھە گەپ قىلە، كوچىدا قالغاندىن كېيىن، يەنە ناشايان ئىشلارنى قىلدىڭمۇ؟ ــ مۇئەتتەرخانىنىڭ سۆزلىرى زەردە بىلەن چىقتى، ــ ئۆگەنگەن خۇي ئۆلگۈچە دەپ، قىلماي قالامتىڭ؟

ــ ياق، ياق، ئانا، ھەرگىز ئۇ يولغا ماڭمىدىم، ــ گۈلنىسانىڭ پۈتۈن تېنى تىترەۋاتاتتى، ــ ئاشخانىلاردىن تاماق يەپ، يىغقان پۇللىرىمۇ تۈگىدى. ئىجارە ھەققىنىمۇ تۆلىيەلمىدىم. كۈنلەپ ـ كۈنلەپ ئاچ قالدىم. شۇڭا، يېڭىساردىن كىيىپ كەلگەن كونا كىيىملىرىمنى كىيىپ مەھەللىمۇ مەھەللە تىلەمچىلىك قىلدىم. ئاخىر خۇدايىم مېنى ئۆزلىرىگە يەتكۈزدى.

ــ ھېلىقى مامۇت قورساق دېگەننى قەشقەرلىك دېدىڭما؟ ۋۇي ئىپلاس مۇناپىق، قەشقەرلىكنىڭ شەنىگە ئولتۇرغان لامزەللە، ــ مۇئەتتەرخان گۈلنىساغا قادالدى، ــ ھە، ئەمدى قانداق قىلماقچىسەن؟

ــ ئۆزلىرى نېمە دېسىلە شۇ، ئانا. ئۇرامىلا، تىللامىلا ئىختىيار ئۆزلىرىدە.

ــ ئەمدى سېنىڭدەك بۇزۇق خوتۇننى ئېلىپ قالالمايمەن، ــ مۇئەتتەرخانىنىڭ قوشۇمىلىرى تۇرۇلدى، ــ نەگە كەتسەڭ كەت. بۇنىڭدىن كېيىن كۆزۈمگە كۆرۈنمىسەڭلا بولدى. سەنلا بولمىدىكەنسەن، ئەنزەر بالام بۇ ئۆينىڭ بوسۇغىسىغا دەسسىمەيدۇ.

ــ جېنىم ئانا...

ــ مەن سېنى يوقال دەۋاتمەن، ــ مۇئەتتەرخانىنىڭ كۆز پاختىلىرى چاچراپ چىققۇدەك بولدى، ــ يەنە نېمانداق بېزىرىپ تۇرىسەن؟!

گۈلنىسا ياشلىرىنىمۇ سۈرتمەي، ئاستا ئورنىدىن تۇردى ـ دە، تېلىقىپقىنا بوسۇغا ئالدىغا كەلدى. ئۇ ئىشىككە پېشانىسىنى ياققان ھالدا غەم ـ تەشۋىش بىلەن تولغان بۇ دۇنيانىڭ

بۇاپالىقىدىن رەنجىگەندەك ھەسرەتلىك شۇرلىدى:

«ئاھ، خۇدا، بۇ غېرىب بېشىمنى ئېلىپ نەگىمۇ بارارمەن؟ ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشتىم دەپ بېشىم كۆككە يەتكەندى. دىيانەتلىك، ئەھلى مۇسۇلمانلار ساخاۋەت ھەم شاپائەت قوللىرىدا بېشىمنى سىلىغاندى، ئەمما ئۇنىڭ بۇنچىلىك قىسقا بولۇشىنى بىلمەپتىمەن. ئۆگەي ئانامدىن باشلاپ، ئادەملەر مېنى خورلاپلا كەلدى، ئەمدى يەنە نەلەردە سەرسان بولۇپ، كىملەرگە يېلىنارمەن؟! ــ گۈلنىسا ئالىقانلىرى ئاغرىپ كەتكۈچە ئىشكنى ئۇرۇپ زار ـ زار يىغلىماقتا ئىدى، ــ ھەممىگە شەپقەتلىك تەڭرىم، بۇ دۇنيادا ئېچ كۆيەر ئادەم قالمىغانمىدۇ؟! ئۇلارنىڭ دىللىرىغا پاك ئىمان، ئۆزلىرىگە ئىنساب ئاتا قىل. مەندەك غېرىب ـ بىچارە ناتۇانلىنىڭ كۆز ياشلىرىغا ئېچى ئاغرىسۇن!»

گۈلنىسا بىردىنلا قايرىلىپ ئېتىلىپ كەلدى ـ دە، كارىۋاتقا تەتۈر قاراپ ئولتۇرغان مۇئەتتەرخانىنىڭ تىزلىرىنى قۇچاقلاپ، ئېتەكلىرىگە يۈزلىرىنى يېقىپ ناله ـ زار قىلىشقا باشلىدى:

ــ جېنىم ئانا، ماڭا ئېچىلىرى ئاغرىسۇن، رەھىملىرى كەلسۇن، ئۆلسەممۇ سىلىنىڭ قوللىرىدا ئۆلەي... بوسۇغىلىرىدا ئىتتەك ئۆمىلەپ ئىشلەي... سىلىنىڭ خىزمەتلىرىدە قوللىرىم، كۆسەي، چاچلىرىم سۈپۈرگە بولسۇن! كۆز ياشلىرىم بىلەن ماڭار يوللىرىغا سۇ سېپەي...

گۈلنىسا يەنە نېمىلەرنى دەپ زارلىنىپ، قانچىلىك ياشلارنى تۆكەر ئىدىكىن بىلگىلى بولمايدۇ، ئەمما ئىشك چېكىلىپ ئابدۇسەمەت بوسۇغىدا پەيدا بولدى. ئۇ ئانىسىغا تىكىلىپ قارىغاندىن كېيىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي گەپ باشلىدى:

ــ ئانا، گۈلنىساخاننى ھەيدىۋەتكەن بىلەنمۇ بەربىر ئاكام كەلمەيدۇ.

ــ سەن نەدىن بىلىسەن؟

— ئۇ كەتتى!

— نەگە؟

— ئۇرۇمچىگە، ئۇرۇمچىدىن ئىچكىرىكى ئۆلكىلەرگە كەتمەكچى. ئۇ بۇگۈن ئەتىگەن يولغا چىقتى.

— قاچان قايتىپ كېلىدىكەن؟

— بىلمەيمەن. ئۇ ئۆزىمۇ: «كىم بىلىدۇ، مېنى توپام تارتىپ ئەكېتىۋاتامدۇ» دېگەن گەپنى قىلدى.

مۇئەتتەرخان خېلى بىر ۋاقىتچە ئۇندىمەي جىمىپ كەتتى. بىراق، ئۇنىڭ چىرايلىق چوڭ كۆزلىرىدىن سۇزۇك ياشلار تۆكۈلۈپ تۇردى. بۇ ياشلار پۈشايمان زەردابىمۇ، ئوغلى ئەنزەرگە بولغان غەزەپ ـ نەپرەت قان ـ يىرىڭىمۇ ياكى ئېرى مەخسەت، قىزى نۇرئامىنەمنى سېغىنىش شەرىبەتلىرىمۇ، ئەڭ بولمىسا ھەمراھسىز ئۆتكەن ياش ھاياتىغا، بېشىغا كەلگەن قىسمەتلىرىگە بولغان ھەسرەت قەتىرلىرىمۇ، بۇ ئۆزى بىلەن تەڭرىدىن ئۆزگىگە مەۋھۇم ئىدى!

— ئانا، گۈلنىساخاننى ئېلىپ قالايلى، — دېدى ئابدۇسەمەت جىددىي تەلەپپۇزدا، — بۇ ئائىلىدىن بىراقلا ئىككى ئادەم تەڭلا يوقالسا، سىلىگىمۇ ئېغىر كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە گۈلنىساخان ئاشخانىنىڭ ئېپى ـ جېپىنى ئوبدانلا ئىگىلىدى.

جۇدۇنى قاتتىق، گېپى ئۇزە مۇئەتتەرخان بايىلا گۈلنىساخانىنىڭ ئىدانلىرىنى ئاڭلاپ شامدەك ئېرىپ كەتكەنىدى. «بۇ دۇنيادا ئىچ كۆيەر ئادەم قالمىغانمىدۇ؟» «مەندەك غېرىب ـ بىچارە ناتىۋانىنىڭ كۆز ياشلىرىغا ئىچى ئاغرىسۇن» دېگەندەك ئاللاغا قىلغان ئىلتىجالىرى مۇئەتتەرخانىنىڭ توڭلىغان يۈرىكىنى ئىللىتىپ، ئۆزىنى ئويغا سېلىپ قويدى. شۇڭا، ئۇ يېرىم يۇمۇلغان كۆزلىرىنى ۋاللىدە ئېچىپ، گۈلنىساغا قارىدى ـ دە:

— بوپتۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ئىنامىڭغا پېتىپ يۈر، — دېدى.

15

ئاپرېلنىڭ ئوتتۇرىلىرى پۈتۈن جان ـ جانىۋار، گۈل ـ گىياھ، دەل ـ دەرەخ، تاغ ـ دەريا، جىمى مەۋجۇداتقا يېڭى ھايات بەخش ئەتكەن جەۋھەر پەسىل، غوللىرىغا سۇ يۈگۈرگەن دەرەخلەرنىڭ چاشقان قۇلاق ياپراقلىرى تۇۋۈگە شالاڭ سايىلەرنى تاشلىغان ئىلى باغلىرى ھال رەڭ، ئاپپاق چېچەكلەرگە پۈركىنىپ، ئالما، ئۆرۈك، شاپتۇللار يېڭى تويى بولغان كېلىنلەردەك ياسانغاندى، ئېرىق ـ ئۆستەڭلەردىكى سۇلار قىن ـ قىنىغا پاتماي كۆۋرۈكلەر ئاستىدا گۈڭۈرلىشىپ، تار ئازمىلاردا كوركىراپ، پىخىلدىشىپ كۈلۈشۈپ ئاقاتتى. ئەمدىلا پەيدا بولغان بۇلبۇللار قىزىلگۈلنىڭ ئېچىلىشىغا تەقەززا بولۇشسا، قەيەردىدۇر بېدىلىكتە بېدە كۆكى تېرىۋاتقان قىز ـ چوكانلار ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتكەن كاككۇك مۇڭلۇق ئاۋازدا ئۆز مەشۇقىنى چاقىراتتى. باغلارنىڭ پىنھان روجەكلىرىدە مۇشۇكتىن ئۇركۈگەن قۇشقاچلار بەس ـ بەس بىلەن جاۋىلدىشىپ چېچەكلەرنى قار توزۇندىلىرىدەك يەرگە تۆكەتتى. پېشايۋان لاپاسلىرىدا، ئۆگزە قىرلىرىدا بۇقۇلدىشىپ جۈپتىنى قوغلاپ يۈرگەن كەپتەرلەر قىسقا تۇمشۇقلىرىنى سۈۋۈشىپ سۆيۈشەتتى، ھېچكىمدىن ھېيىقماي جۈپلىشەتتى... مانا بۇ قۇياشلىق، يېشىل ھاياتنىڭ مەنىسى، قىزىقى، قەدىر ـ قىممىتى.

بايكۆلنىڭ قەدىمىي ئىپتىدائىي دەرەخلەر شاخاراپ كەتكەن توپىلاڭ يوللىرىدا تاۋاق كۆتۈرۈۋالغان گۈلسۈمخان پېشانىلىرى مونچاق ـ مونچاق تەرلىگەن ھالدا كېتىۋاتاتتى. ئۇ ھەر نۆۋەت قىزىنى يوقلاپ چىققاندا گۈلبانۇمنىڭ ئىنجىقلاپ ياتقىنىنى ياكى يۇز ـ كۆزلىرى تاياق زەربىسىدىن كۆكىرىپ ئىششىغانلىقىنى

كۆرەتتى. بۇ توغرۇلۇق ھەدىسى بىلەن بىرنەچچە قېتىم دېيىشىپمۇ قالدى. شەرىپخان دەسلەپتە: «ياشلار دېگەن بىر ـ بىرىگە يول قويۇشمايدىكەن، قوماچتەك ئېتىلغىلى ئارانلا تۇرىدىكەن. مەن ھادىلغا نەسىھەت قىلاي» دەپ چىرايلىق گەپلەر بىلەن سىڭلىسىنىڭ كۆڭلىنى تىندۇردى. بۇ ئىش ئۇچىنچى قېتىم تەكرارلانغاندا شەرىپخان ئاچچىقلاپ قالدى:

ـــ ئوھوش، قاچقان قىزىڭنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلىپ ئوغلۇمغا ئېلىپ بەرگىنگە خوش بولماي، نېمانچە تولا ۋاڭ ـ ۋاڭ بۇ. ئەر دېگەن خوتۇنىنى ئۇرۇپ باشقۇرامدۇ، سىلاپ ـ سىيپاپمۇ ئۆزىنىڭ ئىشى. ھېلىغۇ سەن بىلەن مەن ئىكەنمەن، «ئەر ـ خوتۇنىنىڭ ئىشىغا خانمۇ ئارىلىشالمايدۇ. ئەر ـ خوتۇن ئارىسىغا كىرگەنلىك ـــ قىلىچ ئارىسىغا كىرگەنلىك» دېگەن گەپنى بىلىدىغانسەن؟ سەنمۇ مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ دۇمبا ـ تېپىكىنى يەپ يۈرۈپ يەتتە بالا تۇغدۇڭ. نەچچە قوۋۇرغاڭنى ئوشتۇۋەتسەمۇ، دېمىگىنى ئېچىگگە يۇتۇپ يۈردۇڭغۇ؟ بۇ شۇنداق ئىش.

ـــ جېنىم ھەدە، غەرەز ئۇقساڭچۇ، گۈلبانۇم ئېغىرىۋي تۇرسا.

ـــ خۇدايىم رىزقىنى بەرسە تۇغۇلىدۇ، بولمىسا ئەكېتىدىغان گەپ.

ئوغلىنىڭ ھەر كۈنى دېگۈدەك مەست كىرىپ خوتۇنىنى دۇمبالىشى، سىڭلىسىنىڭ تاپا ـ تەنە قىلىشىدىن زېرىككەن شەرىپخان ئاخىر ئۆي ئايرىپ ھادىلنى سىرتقا كۆچۈرۈۋەتتى. ئارىغا كىرىپ ئاجرىتىدىغان ئاپىسىدىن قۇتۇلغان بۇ پىيەنچۇك ئالىقاپ تېخىمۇ ھەددىدىن ئاشتى. شۇڭا، قىزىدىن ئەنسىرەپ يۈرىكى ئېغىپ تۇرغان گۈلسۈمخان ئارا كۈندە كېلىپ گۈلبانۇمنى يوقلايتتى.

گۈلسۈمخان ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە، گۈلبانۇم بىر بۇلۇڭدا تىزلىرىنى قۇچاقلاپ تۇگۈلۈپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ چۈۋۈلغان

چاچلىرى يۇزلىرىنى قالايمىقان بېسىۋالغان بولسىمۇ، كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدىكى تۇخۇمدەك ئىششىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بۇرنىنىڭ بىر تۆشۈكىدىن، جاۋغىيىدىن ئاققان قان قېتىشىپ قالغان بولۇپ، ئاق كوپتىسىنىڭ ياقىلىرى قىپقىزىل بويىلىپ كەتكەنىدى.

ــ جېنىم قىزىم، يەنە ساڭا نېمە بولدى؟ ــ ئەندىكىپ سورىدى گۈلسۈمخان، ــ ۋاي خۇدايىم، ھەر كەلسەملا ئۇ يەر ــ بۇ يەرلىرىڭنى قانتىپ، ئىششىتىپ ئولتۇرسەن.

گۈلبانۇم ھېچقانداق ئىپادىسىزلا جىلمىيىپ قويۇپ، كوپتىسىنىڭ ئارقىسىنى قايرىدى. دۇمبە، قورساقلاردىكى قىر ــ قىر چىققان تاسما بەلباغ ئىزلىرى ھەم چىنە ئاغزىدەك كۆكەرتى كۆرگەن گۈلسۈمخان ھوشىدىن كەتكىلى تاسلا قالدى.

ــ بېشىڭنى يەيدىغان توكۇر، ئېغىرلىشىپ قالغان ئايالنى شۇنچىۋالا ئۇرغان بارمۇ؟ بويۇڭدىن ئاجراپ كەتسە قانداق قىلسەن؟ قېنى ئۇ مۇناپىق!

ــ ئۇش ... ــ گۈلبانۇم بىگىز بارمىقىدا ئاغزىنى توسۇپ ئىچكىرىكى ئۆينى ئىشارە قىلدى، ــ تاك ئاتقۇچە ئۇرۇپ ــ تىللاپ ھارغانمۇ نېمە، ئەتىگەندىلا ياتتى. ئۇ مەستىلىكتىن يېشىلگۈچە ئۇخلايدۇ.

ــ نېمە گۇناھ قىلغانغا شۇنچىۋالا ئۇرىدۇ؟ گۇناھىڭ زادى تۇغمەي ئۆتەمدۇ سېنىڭ؟

ــ ئەنزەر بىلەن قاچقىنىم پېشانەمدىن كەتمەيدۇ.

ھادىل گۈلبانۇم بىلەن توي قىلغاندىن كېيىن مەست بولۇپ قالدىمۇ، كونا ئىشلارنى تاك ئاتقۇچە تەرگەپ، ئۇرۇپ ــ تىللاش ئارقىلىق دەردىنى چىقىراتتى. ئۇ: «مەن ئەلچى كىرگۈزگەندە، يۈزۈمنى تۆكۈپ قاچقاندىڭ، ئاشۇ ئوغرىدىن بىر بالا تۇغدۇڭ. قىزلىق ئىشقىڭنى مەندىن ئايىدىڭ، مېنى توكۇر دەپ ياراتمىدىڭ» دېگەندەك، كۆڭلىگە ئۈيۈپ قالغان ئوغىنى قەھرى ــ غەزىپى بىلەن چىقىرىپ ئۆچ ئالاتتى. ئۇ ئۇرغاندا شۇنچىلىك

ياۋايىلىشىپ كېتەتتىكى، كۆزلىرى ئادەم قورققۇدەك ئالىيىپ، ئېغىزلىرىدىن كۆپۈك قاينىتىپ، قول - پۇتلىرى بىردەك ھەرىكەتكە كېلەتتى، ھەتتا غىچىرلاپ تۇرغان ياغاچ پۇتىمۇ ئۇنىڭ ئەڭ ياخشى، ئەڭ سادىق قورالى ئىدى. ئۇ ۋەھشىيلەشكەندە «ماۋۇ ئانام ئىكەن، ماۋۇ قېرىندىشىم ئىكەن» دېمەي مۇشت سالاتتى، تېپەتتى، بايا گۈلبانۇمنىڭ «ئۇش ...» دەپ ئاپىسىنى ئاگاھلاندۇرۇشىمۇ يۇرەكئالدى بولۇپ كەتكەنلىكىنىڭ نىشانى ئىدى.

— توۋا، توۋا، — گۈلسۇمخان ياقىسىنى تۇتتى، — كونا ئىشلارغا نېمانچىۋالا ئېسىلىۋالىدىغاندۇ؟ ئۆزىمۇ سېنىڭ ئالدىڭدا ئىككى خوتۇننى يولغا سالغان تۇرسا ئۇ خوتۇنباز.

— كۆيۈئوغلۇڭنى تىللىساڭ، ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ كاچاتلىغاندەك بولىسەن، ئاپا، — گۈلبانۇم ھالسىز ئىڭرايتتى، — ئېسىڭدىمۇ: «ھادىلجان ئۆز يۈرتلۇقمىز، غۇلجىلىق تارانچى، قەشقەرلىكلەردىن ئۆلۈكى ئارتۇق» دېگىنىڭ. راست كۆردۇم، ئۆلۈكى مېڭە مەرتەم ئارتۇق ئىكەن...

بۇ قامچا گۈلسۇمخانىنىڭ نەق يۈرىكىگە تەگدى. راست ئەمەسمۇ، ئەنزەر قىزىنىڭ قانچىلىك ھۆرمەت - ئىززىتىنى قىلدى، ئاسرىدى، پەپىلىدى، خۇددى كىچىك بالىدەك ئەركىلىتىپ روھىنى كۆتۈردى. بۇ گۈلسۇمخانغا ساتىراشنىڭ ئەينىكىدەك ئېنىق تۇرسا. ئۆزى شۇنچە ھاقارەتلىك تىللار بىلەن غۇرۇرىغا تېغ ئۇرغاندا، ئۇ مىت قىلىپ جاۋاب ياندۇردىمۇ؟ ياق! ۋاي دەردىڭە، گۈلسۇمخان ئۆزىنى پايلىماي شىلتىڭ ئېتىپ بىر ئاق كۆڭۈل يىگىتنى نېمىشقىمۇ رەنجىتكەن بولغىيدى؟! قىزىنىڭ كۆرۈۋاتقان كۈنلىرىنى بىلىپ - تارتىپ قالسا، ئەنزەر گۈلسۇمخانىنى نېمەدەپ ئويلار؟ نېمىلەرگە ئوخشىتار؟! «خوپ بولدى» دەرمۇ، ھەيتاڭە، ئۇنداق دېمەسلىكى مۇمكىن. چۈنكى، ئۇ ھاياتىدىن ئەزىز كۆرگەن ئايالىنىڭ ئانىسىنى قارغايدىغان بالا

ئەمەس!

گۈلسۈمخان مەيدىسىنى تۈتۈپ، چىرايى ئاقىرىپ كەتتى. ئۇ بىرەر ئىشتىن قاتتىق خاپا بولسا ياكى ئەنسىز خىياللار ئىلكىدە ئازابلانسا، دەرھاللا غولى بىلەن ئىككى كۆكسىنىگە ئوتتۇرىسى چىدىغۇسىز ئاغرىپ كېتەتتى. مەھەللە دوختۇرى ئۇنىڭغا: «سىزدە ئۆت ياللۇغى بار، بىر ئىشلارنى تولا ئويلاپ، چېچىلىپ قالماڭ، بۇ نېرۋا بىلەن مۇناسىۋەتلىك» دېگەنىدى. شۇڭا، كونىلارنىڭ: «ئاچچىقىم كېلىپ ئۆتۈم يېرىلىپ كېتەي دېدى» دېگىنى بىكار ئەمەس ئىكەن ـ دە.

ـــ ئاپا، نېمە بولدۇڭ؟ بىر قىسمىلا بولۇپ قالدىڭغۇ؟

ـــ ھېچنېمە، قىزىم، مەن... مەن قايتاي، لېكىن... سەن...

ـــ مەندىن ئەنسىرىمە، سېنى خۇش قىلىش ئۈچۈن تەگكەنىكەنمەن، ئۇنىڭ تايىقى ئاستىدا ئۆلسەم نېمە بوپتۇ؟ مەن شۇ كۈنلەرنى كۈتۈۋاتىمەن. شۇڭا، ئەنزەر قىشتا مېنى ئېلىپ قېچىش ئۈچۈن كەلگەندە ئۇنىمىدىم.

ـــ نېمە، ئەنزەر كەلدىما؟ نېمە دەيدىغانسەن، قىزىم، ـــ گۈلسۈمخان دەرھاللا ئىچكىرىكى ئۆيگە قاريدى، ـــ ۋاي بىچارە بالا.

ـــ سۈت ساتقۇچى سىياقندا ياسىنىپ كىرىپتۇ. ئۇ مېنى سىز رازى بولسىڭىز، ـــ گۈلبانۇم يىغلىۋەتتى، ـــ دېۋىدى... مەن... مەن ئۇنىمىدىم.

ـــ پاھ، پاھ، بۇ بالىنىڭ ئېتىقادىنى، ئەجەبمۇ پوق يەپتىكەنمەن...

بىر ئېغىز گەپ گۈلسۈمخانىنىڭ ئېغىزىدىن چىقىپ كەتتى، ياق، چىقىپ كەتمىدى، بۇ يۈرەك قاتلىرىدىن چىققان چىن سۆز، ئەمما بۇ سۆز بەكمۇ كېچىكىپ چىقتى. ئۆز قولى بىلەن قىزىنى گۆرى زىندانغا ئىتتىرىۋېتىپ، ئۇنىڭغا يىلان ـ چايانلار يامىشىپ، زەھىرىنى سانجىپ جېنى ھەلقۇمىغا كەلگەندە، ئەزرائىل يېنىدا ھازىر بولغاندا چىقتى. ئادەم دېگەن

شۇنداق نەرسە ئوخشايدۇ، خۇدا جەننەتنى ئاتا قىلسا، دوزاخنى سېغىنىدىغان، دوزاخقا ئەكىرىپ قويسا، جەننەتنى ياد ئېتىدىغان! مانا قاراڭ، قىزىنىڭ بەخت ـ ئامىتى، خۇشلۇقى، ئازرۇ ـ تىلەكلىرى مۇجەسسەملەنگەن گۆھىرى قولىدا چېغىدا قەدىرىگە يەتمەي يەرگە ئۇرۇپ چاقتى. گۈلبانۇمدىن ئىبارەت كۆز چاققۇدەك ياقۇتنى ئەرزىمەس بىر داشقالغا تېڭىپ قويدى، ئاقىۋەت قىزىنىڭ ئوت ئۆۋالىغا قالدى.

— قىزىم، بالاڭنى سورىمايسەنغۇ؟ ئۇ بۇگۈن بىر ياشتىن ئاشتى، — گۈلسۇمخان ئازابلىق خىياللاردىن نېرى بولۇش ئۈچۈن گېپىنى يۆتكىدى، — ئەكىبەرگە شۇنداقمۇ ئامراق. ھە راست، ساباھەت ئالىنۇرغا «ئانام تېكىپ بەردى» دەپ ئىشتانپايپاق، پوسما ئەكەپتىكەن.

— ئەنزەر قانداق تۇرۇۋېتىپتۇ؟ ئۇ ئۆيلىنىپتىمۇ؟

— ئۇ... — قىزىنىڭ جاراھىتىنى تاتىلاپ قويۇشتىن ئەنسىرىگەن گۈلسۇمخان دەرمەھەل گەپ قىلالمىدى.

— زادى نېمە بوپتۇ؟ دېگىنە.

— ساباھەتنىڭ دەپ بېرىشىچە، ئۇ ئانىسىدىن رەنجىپ كۈلىغا كىرىپ كېتىپتۇ... بۇ قىشتا بولغان ئىش ئىكەن.

— بىلدىم... — گۈلبانۇم مىچىدە يىغلىدى، — ئۇ قىشتا كەلگىنىدە: «چوڭ ئۇمىدلەر بىلەن كەلگەنىدىم» دېگەنىدە مەن قەتئىي رەت قىلغانىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ ئۇمىدلىرى كۆپۈككە ئايلىنىپ، كېتىپ قالغان.

— كەتسەڭمۇ بوپتىكەن، قىزىم، بۇ كۈنلەرگە قالماس ئىدىڭ.

— قورسىقىمدىكى بالام بىلەنما؟

تۇنجۇقۇپ قالغان گۈلسۇمخان ئالمان ـ تالمان داستىخانىنى ئېچىپ ئىككى دانە گۆشنانىنى لېگەنگە ئېلىپ قىزىغا سۇندى.

— گۆشنانغا ئامراق ئىدىڭ، سېنى دەپلا ئالاھىدە پىشۇرۇپ كەلدىم.

ـــ قويۇپ قويغىن، ھادىل پىيەنچۇك يېسۇن. ئۇ سېنىڭ بىر يۇرتلۇقۇڭ، غۇلجىلىق، قەشقەرلىكلەردىن ئۆلۈكى ئارتۇق، ئامراق كۆيۈئوغلۇڭ ئەمەسمۇ...

قىزىنىڭ تەئەددى، كىنا ـ كۈدرەتلىرىگە تويغان گۈلسۇمخان قۇرۇق تاۋنقىنى داستىخانغا ئوراپ كېتىپ قالدى. ئۇ تا شەھەرگە كىرىپ ئۆيىگە يېتىپ بارغۇچە پۈشايمانلىق، ئۆكۈنۈش، ئازابلىق خىيالىلاردىن نېرى بولالمىدى. گۈلبانۇمنىڭ تارتىۋاتقان كۈنلىرى يۈرەك زېدىسى بولۇپ، ئاچچىق تىللىق بولۇپ قالغانلىقى، پۈتۈن ئۈمىدلىرىنى دەپنە قىلغان چۈشكۈن ھالىتى كۆز ئالدىغا كېلىشى بىلەنلا ئۆزىنى قويار جاي تاپالمايتتى. ئامال قانچە؟ «چىققان كۆز ئورنىغا چۈشمەس» دېگەن گەپ بارغۇ؟ ئەمدى كېيىنكى قىسمەن ـ كۆرمىشىلەرگە ئەلھۆكمىللالا دېمەكتىن باشقا چارە يوق.

گۈلسۇمخان ئۆيىگە كىرگەندە، بۇدرۇق قوللىرىنى چىقىرىۋالغان ئالنۇر بۆشۈكتە ياتاتتى. ئۇ ئېڭىشىپ پەشمەت چايناپ يېگۈزۈۋاتقان ئەكبەرنىڭ يۈزلىرىنى سىلاپ ـ تاتىلاپ نېمىلەرنىدۇر دەپ گۇڭرايتتى.

ـــ مەشەدە... گىدىك... گىدىك قوللىرى بار... ھە، ھە، مور... مورلايدىغان... تىمىقى بار... سىز... سىز... مىياڭ... مىياڭ... ئاسلانمۇ، ھەۋ ـ ، ھەۋ... قولۇمنى چىشلەيدىغان كۈچۈكمۇ؟

ئەكبەر داۋاملىق پەشمەت چاينىاپ يېگۈزۈپ، كۆتۈرۈپ ئوينىتىپ، بۆشۈكنى تەۋرىتىپ ئۆگىتىپ قويغاچقا ئالنۇر ۋىلقىلاپ كۈلەتتى، گۈڭگۈلداپ ئەكبەرنىڭ ئاغزىغا كىچىك بارماقلىرىنى تىقاتتى.

ـــ بالام، پەشمەت يېگۈزۈۋەرمە، ئىسسىق كېلىپ ئاغرىپ قالمىسۇن، ـــ دېدى گۈلسۇمخان تىلى كەمتۈك ئەكبەرگە، ـــ مەن كەتكەندىن كېيىن يىغلاپ ئاۋارە قىلدىمۇ؟

ـــ ئاپپا، مەن داس... داسنى تاڭ... تاڭ قىلىپ ئۇرسام...

ئۇ... يىغلىدى.

ئەكىبەر دۆكانغا ئېچىۋالغان ئىشىكتىن مەشچىلىك دۆكىنىغا چىقىپ كەتتى. گۈلسۈمخان ئالىنۇرنى يېشىپ كۆرپىگە ياتقۇزۇپ قويغاندىن كېيىن، كۈلتۇك بىلەن شۇمەكنى پاكىز يۇيۇپ شامالغا سىلىپ قويدى. ھۆل بولۇپ كەتكەن لاتىلارنى داسقا سىلىپ يۇدى، ئاندىن بۆشۈكىنىڭ قولىتارتقۇ، كۆرپە، ياستۇقلىرىنى رەتلەپ تەييار قىلىپ قويۇپ، كەچلىك تاماققا تۇتۇش قىلدى. ئالىنۇر سوسكىسىنى ئېمىپ كۆرپە ئۈستىدە پۇتلىرىنى ئوينىماقتا ئىدى.

كەچلىك تاماقتىن كېيىن گۈلسۈمخان ئالىنۇرغا كېچىدە يېگۈزىدىغان بۇلماقنى ئېتىپ قازاندىكى يېرىم قاينىق سۈغا قاچىنى چىلاپ تۇۋاقنى يېپىپ قويدى، بۇنداقتا بۇلماق سوۋۇپ قالمايتتى.

ئەكىبەر مەشچىلىك دۆكىنىدىكى كارىۋىتىدا يېتىپ قالدى. بايكۆلگە چىقىپ كىرگۈچە ھېرىپ قالغان گۈلسۈمخانمۇ پاتلا ئۇيقۇغا كەتتى. ئۇ سەھەر قاراڭغۇلۇقىدا تۇرۇپ ئالىنۇرنىڭ بۇلمىقىنى يېگۈزۈپ، ئېمىزگۈدە سۈت ئېمىتتى. بۇ ئىش ئادەتكە ئايلانغاچقىمۇ ئالىنۇرمۇ نەق شۇ چاغدا ئويغىنىپ گۈڭراپ ياتاتتى ياكى مىرقىراپ يىغلايتتى. گۈلسۈمخان ئۇنى بۆشۈكتىن يېشىپ ئاستىنى بىر قۇر قۇرۇقداپ قايتا تاڭغاندىن كېيىن پاتلا ئۇخلاپ قالدى.

گۈلسۈمخان مۇھىت ئاسراش ئىشچىلىرىنىڭ كىيىمىنى كىيىپ، چىغ سۈپۈرگىسىنى مۇرىسىگە سالغان ھالدا مەدرىسەنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ھەمراھى رابىيەم ئىشىنى باشلىۋەتكەندى. ئۇلار بىرلىكتە سۈپۈرۈپ، ئەخلەتنى ھارۋىغا ئېلىپ توشۇدى، بارغانسېرى تاڭمۇ سۈزۈلۈپ، كۈنچىقىش تەرەپ ئوتقاشتەك قىزارماقتا ئىدى. گۈلسۈمخان گەرچە شارتلىدىتىپ يەر سۈپۈرۈۋاتقان بولسىمۇ، كاللىسىدا ئەنسىز خىياللار قاينىمى پىرقىرايتتى. گۈلبانۇمنىڭ «ئۇنىڭ

تايىقى ئاستىدا ئۆلۈسەم نېمە بوپتۇ؟ مەن شۇ كۈنلەرنى كۈتۈۋاتىمەن»دېگەن سۆزلىرى ئۇنىڭ يۈرەك ـ جىگەرلىرىنى زىخقا ئۆتكۈزۈپ قوقاسقا تۇتقاندەك بولدى. شۇنداق! قائىدە ـ يوسۇنلۇق، يۈزى تۆۋەن، گەپ ـ سۆزلىرى سىلىق، ئادەمنىڭ دەردىگە يېتىدىغان قىزى بىر ھاراقكەش مەلئۇننىڭ قولىدا تۇگىشىپ كېتەرمۇ؟! تېخى ھەدىسى بولغان دەججال: «ئەر دېگەن خوتۇنىنى ئۈرۈپ باشقۇرامدۇ، سىلاپ ـ سىيپامدۇ ئۆزىنىڭ ئىشى» دەپ ئوغلىغا يەل بېرىپ كۈشكۈرتۈۋاتسا، «ئەر ـ خوتۇن ئىشىغا خانمۇ ئارىلىشالمايدۇ» دېيىش ئارقىلىق ئالدىغا توغان سېلىۋاتسا، زادى قانداق قىلغۇلۇق؟

تۇغرا، گۈلسۇمخان تاياق ـ توقماقنىڭ، دۇمبا ـ تېپىكنىڭ دەردىنى بولدى دېگۈچە تارتقان. ئەلۋەتتە، تۇتۇنىنىڭ ئاچچىقىنى مورا بىلىدۇ. ئەمدى بۇ ئانىدىن قىزىغا ئۇدۇم بولۇپ قالارمۇ؟ بەس! بۇ يەردە ئۇدۇم ـ پۇدۇم دەيدىغان كونا ئەقىدە مەۋجۇت ئەمەس! قىزىنى ئاپئاشكارا ئوتقا تاشلىغان ئۆزى. قىزىنىڭ نام ـ ئەمەلى ئۆزىگە بەش قولدەك ئايان تۇرۇپ، ئۇنىڭ تاللىغان يولىغا، لايىقىغا نېمىشقا قارا سىنغانىدۇ؟! ئاھ، خۇدا، ئاشۇ ياۋاش قىزىمنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا! ئۇ تېخى ياش ئەمەسمۇ، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىغا قانمىغان بىر ناتۇۋان!

تۈيۈقسىز گۈلسۇمخانىنىڭ ئىككى كۆكسى ئارىلىقىغا بىراۋلار تۆمۈر تىرناقلىرىنى تىقىپ قاماللىۋالغاندەك، يول چېتىگە يىقىلدى. ئۇنىڭ گەجگىسىمۇ چىدىغۇسىز دەرىجىدە تېلىپ ئاغرىماقتا ئىدى. دەرھال يېتىپ كەلگەن رابىيەم قول ھارۋىسىغا چاپىنىنى يېيىپ سېلىپ ئۇنى كۆتۈرۈپ يانقۇزدى ـ دە، ئۆز ئۆيىگە ئەكەتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ قورۇسى بەيتۇلا كوچىسىدىن ئۇدۇللاپ چىققاندا بىردەمدىلا يېتىپ بارغىلى بولاتتى.

رابىيەمنىڭ قورۇسى كىچىك بولغىنى بىلەن پاكىز، كۆركەم

ئىدى. هويلىنىڭ ئىككى يان ئۈدۈلىغا كۆتۈرۈپ سېلىنغان ئۆيلەرنىڭ ئالدى ئۈچ تەرەپكە بوي تارتقان تال بوستان بولۇپ، قىيما شادلىق پېشايۋانلارغا سايە تاشلاپ تۇراتتى. پېشايۋان تۈۋرۈكلىرى، ئىشىك، دېرىزە راملىرى ھاۋارەڭ سىرلانغانلىقتىن كىشىگە ئازادلىكنى ھېس قىلدۇراتتى. رابىيەم گۈلسۈمخاننى يۆلەپ، پەلەمپەيلەردىن تاراقلاپ چىقتى ـ دە، ئۈدۈلدىكى يەرلىك پاسوندا جابدۇلغان ئۆيگە ئەكىردى ھەم گىلەم ئۈستىگىلا قوش كۆرپە سېلىپ ياتقۇزدى. ئاندىن دەرھال قىزىق چاي دەملەپ گۈلسۈمخانغا ئىچۈردى. ئىككى پىيالە چايىنى ئىچىپ ھەم بىر بۇردا يۇمشاق توقاچنى يەپ خېلىلا ئەسلىگە كەلگەن گۈلسۈمخان پەي ياستۇقىغا جەينەكلەپ ئولتۇردى. رابىيەم بۇلۇڭدىكى ئەينەكلىك ئىشكاپتىن ئۇششاق ئاق تابلېتكىدىن ئىككى، سېرىقىدىن بىر تال ئالدى. ئەتىگەن ئۇ گۈلسۈمخاننىڭ چىرايىغا بىرلا قاراپ كۆڭلىنىڭ جايىدا ئەمەسلىكىنى بىلىپ بولغانىدى. ئىشقا چۈشكەندىمۇ ئادەتتىكى كۈنلەردىكىدەك «شامال ئۈچۈرۈپ كەتمىسۇن، ئاۋۇ دۆۋىلەكلىك ئەخلەتنى ئېلىۋېتىڭ»، «رابىيەم، ئېرىڭىز ئۇرۇمچىدىن قانداق رەختلەرنى ئەكەپتۇ؟»، «ئۆمەرجاننىڭ ئوقىتى قانداقراق؟» دېگەندەك سوئاللارنىمۇ سورىماي ئۇن ـ تىنسىز يەر سۈپۈردى، كېيىن بىردىنلا مەيدىسىنى تۆتۈپ يىقىلدى. شۇ چاغدىلا ئۇنىڭدا «ئۆت كېسىلى» بارلىقىنى بىلىپ بولغانىدى. چۈنكى، ئۆزىمۇ ئاچچىقنى تولا ئىچىگە يۇتقاچقا، بىرەر ئىشتىن خاپا بولسا ياكى چېچىلىپ قالسا دەرھاللا ئۆتى بىئارام قىلاتتى.

ـــ گۈلسۈمخان ھەدە، سىزدە ئۆت كېسىلى بار ئىكەن، ـــ دېدى رابىيەم دورىنى ئۇنىڭ ئالقانلىرىغا تۆكۈپ، ـــ قېنى ئىچىۋېتىڭ.

ـــ سىز قانداق بىلىسىز؟ كوچىدا بۇنداق بولۇشۇم بىرىنچى قېتىم تۇرسا.

ـــ ۋاي... جېنىم ھەدە، دەردنى تولا تارتىپ قاقاش بولۇپ

كەتتىم، ــ رابىيەم تاماق شىرەسىنى قويۇپ تاتلىق - تۇرۇم تىزدى، گىلاس ھەم تاغ مالىناسى مۇرابباسى خونچىلىرىنى ئەكەلدى، ــ مەنمۇ سىزگە ئوخشاش ئاچچىق يۇتۇپرىپ ئۆت كېسىلى بولۇپ قالغان.

كېسىلىنى نەق تاپقان رابىيەمگە ھەيران بولغان گۈلسۇمخان مەھەللە دوختۇرىنىڭ دېگەنلىرىنى ئويلاپ تۇرۇشىغا ئۆيگە ئوچ ياشلىق بىر ئوغۇل بالا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا چىغقا ئۆتكۈزۈلگەن خوراز كەمپۇت بار ئىدى. بالا ئادەمنىڭ ئامراقلىقىنى كەلتۈرگۈدەك ئوماق بولۇپ، يۈزلىرى سۈت قۇيۇپ ياققان توقاچتەك ئاپپاق، قوڭۇر يۇمشاق چاچلىرى بۇجۇغۇر، قاش - كۆزلىرى تۆكۈلۈپ تۇراتتى. رابىيەمنىڭ: «ئون سەككىزگە كىرگەن قىزىم لەھەلبۇۋژى ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا كەتتى، ئون ئالتە ياشلىق كىچىك قىزىم جۆھەربۇۋژى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدۇ» دېگىنىگىمۇ ئوچ يىل بولۇپ قالدى. ئەمدى بۇ كىچىك بالا ئۇنىڭ نەۋرىسىمىكىنە؟ بىراق ئۇ ياتلىق قىلغان قىزىم بار دېمىگەنىدىغۇ؟

ــ بالام رەخمەتجان، ھەدىڭ جۆھەر قېنى؟ ــ سورىدى رابىيەم بالىدىن، ــ ئەجەب يالغۇز يۇرۇپسەنغۇ؟

ــ ھەدەم ماگىزىنىدىكى ھەدەش بىلەن گەپ قىلىشۋاتىدۇ.

ــ ماڭ، ھەدەڭنىڭ قېشىغا چىق، ئۇ سېنى ئويناتسۇن، بولامدۇ؟ ئوبدان بالا مېھمان بار ئۆيگە ئۇسۇپ كىرمەيدىغان.

بىز ئالدىنقى بابلاردا قەيت قىلىپ ئۆتكەنىدۇق، رابىيەم ئەسلىي سەككىز يېشىدا دادىسى بىلەن قەشقەردىن چىقىپ غۇلجىغا ئورۇنلاشقان. ئۇ ئون يەتتە يېشىدا ياتلىق بولۇپ بىر يىلدىن كېيىن دادىسى ئۆلۈپ كەتكەن يېتىم ناتۇۋان. رابىيەم گۈلسۇمخان بىلەن ئوخشاش بىر كۇندە مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىگە تازىلىق ئىشچىسى بولۇپ كىرگەن. ئۇ چاغلاردا رابىيەم شوخ، گەپدان، قىزىقچى، چاچلىرى قاپقارا، كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان چوكان ئىدى. بىراق، بىر يىل ئۆتە - ئۆتمەيلا

چېكە چاچلىرى سۇۋارى ئاقىرىپ كەتتى. بۇلتۇر كۈزدە ئۇنىڭ: «ئۇچ يىلنىڭ ئالدىدا چاپچىپ تۇرغان چوكان ئىدىم، مانا ئەمدى موماي بولدۇم» دېگەن سۆزلىرى گۈلسۈمخانىڭ ھېلىمۇ يادىدا تۇرۇپتۇ. لېكىن، رابىيەم ئاغزى چىڭ ئايال بولغاچقىمۇ ئۇنىڭ سىرلىق سۆز ـ ھەرىكەتلىرى، چېچىنىڭ بىر كۈندە دېگۈدەك ئاقىرىپ كېتىشى گۈلسۈمخان ئۈچۈن بىر سىر ئىدى.

ـــ گۈلسۈمخان ھەدە، بايا سىز رەخمەتجاننى كۆرۈپ، «نەۋرىسىمكىن» دەپ قالدىڭىز، شۇنداقمۇ؟ ـــ رابىيەم كىشىنىڭ چىرايىغا قاراپلا كۆڭلىدىكىنى تېپىشقا ئۇستا ئىدى، ـــ لېكىن ئۇ مېنىڭ بالام.

ـــ ئەجەب يامان ئىكەنسىز، ـــ دېدى گۈلسۈمخان كۈلۈپ قويۇپ، ـــ توغرا، ھەيران بولدۇم. قىزلىرىڭىز ئۆزىڭىز بىلەن تەڭلا چوڭ بوپتۇ. بىراق ئوغلىڭىز... سىزمۇ تۇغماي ـ تۇغماي ئون نەچچە يىل ئۆتكەندە «تاغار قېقىندىسى»دىن بىرنى تۇغۇۋاپسىز ـ دە.

ـــ شۇنداق... ـــ رابىيەم ئاچچىقلىنا كۈلدى، ـــ بىراق مېنىڭ چېچىمنى ئاقارتىۋەتكىنى مۇشۇ بالا، ياشلىقىمنى نابۇت قىلىپ، تۇرمۇشۇمنى ۋەيران قىلغىنىمۇ مۇشۇ بالا...

ـــ نېمە؟! ـــ گۈلسۈمخانىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى...

* *

ھاپىزۇاينىڭ ساريىي ئالدىدا ياماقچىلىق قىلىدىغان كىرىم ئاخۇن ئۆزىنىڭ ۋىجىكلىكى، توختىماي يۆتىلىپ تۇرۇشىغا باقماي تاماكىنى ئۈزمەي چېكىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ ئالدىغا كونا ئاياغلار دۆۋىلىنىپ، ئىشى بېسىق بولۇپ قالغان قاتىلاڭ چاغلاردا ئون ئالتە ياشلىق قىزى رابىيەمنى تاماكىغا ئەۋەتەتتى.

ـــ قالا، رابىخان قىزىم، «توغرا كۆۋرۈك»تىن ئۆتۈپ «كۆككۆۋرۈككە»كە بارىدىغان يولنى بىلىدىغانسەن؟

ـــ بـلـمـەن، دادا، سەۋېتىسكى دوختـۇرخانىغـا باردىغـان يول.

ـــ هـەببەللـى، رۇس گـمنـازىيە دوقمـۇشـدىن قـايرىلـىپ، ئـسهـاقبەك كۆلـۈبى ئالـدىـغا بارسـاڭ، ئـۇدۇلدىكـى جـەينەكـتـە ئۆمەرجان دېگەن تاماكـا ساتىدىغان بالا بار، ـــ كـېرىم ئـاخـۇن يۆتىلىپ ـ قېقىلـىپ گەپ قىلـىۋېرەتتى، ـــ ئۇنىڭ تـاماكـسـى بەلەن، ساختىلىق ئىشلەتمەيدۇ، شىمشكا ياغىچى، ھەرە كېپىكى دېگەندەك نېمىلەرنى ئارىلاشتۇرمايدۇ. ھەم ئەرزان، ھـەم مـەرد يىگىت. ئۇن تىيىنلـىق موخۇركـا ئالساڭ يـەنە بىر ئـوچ قېتـىپ بېرىدۇ. ئا... بولدىلا بۇ گەپلەرنى قىلىپ نېمە قىلاي. ئەمما، «مەن قەشقەرلىك كېرىم ئاخۇن ياماقچىنىڭ قـىزى» دېگەنـنى ئۇنتـۇپ قالما، مەن ئۇنىڭ بىلەن كونا چۆپقەت، ھە راست، كۆك پەۋازدىن ئازراق ئارىلاشتۇرۇۋەتسۇن.

ـــ ۋاي خۇدايىم، دادا، يىگىرمە ـ ئوتتۇز تىيىنلـىق تاماكـا ئـالـمـدىـغـانغـا شـۇنچـىۋالا گـەپ كـېتـەمـدا، بـىـر تـاغـار گـەپ قىلمىدىكەنسەن.

رابـىيەم ئـىككى قېـتـىم تـاماكـا ئالغـىلى بېـرىپ ئۆمەرجـان بىلـەن ئـىچ پـەش تـارتـىشـىپ قـالدى. ئـون سـەككـىز يـاشـلار ئەتراپىدىكى بۇ ياش تاماكـىچى ئۇستـىخـنـى چـىرايلـىق، ئاپپـاق رەڭگى ـ رۇخسـارى پاكـىز، قـوشـۇما قـاشـلـىرى قـاغـا پېيـىـدەك قاپقارا، چاسا يۇزلـىرىدىن، چوڭ كۆزلـىرىدىن خـۇش پېئـىـللىقى يېلىنجاپ تۇرغان چاقچاقچى بالا ئىدى. رابىيەم ئىككىنچى قېتىم تاماكا ئالغىلى كەلگەندە ئۆمەرجان ئۇنى گەپكە سالدى:

ـــ ھەي، ھەي، كېرىم ئاخۇن دوڭغـاق قېرىنـاڭ مۇشۇنـداق چىرايلىق قـىزى بارىكـىنـە. بۇ خۇددى سۇنـدۇكـنـاڭ ئـۇۋۇسـىدىـن كاككۇك بالىسى چىقتى دېگەندەكلا گەپ ـ دە.

ـــ تولا دادامنى تـىللىمـىسىلا، ئـادەمنى رەللە قىلـىپ، ـــ رابىيەم قوي كۆزلـىرىنى ئويىنـتىپ، يۇزىنى ئېلىپ قاچتى.

ـــ ۋۇي خـاپا بولدىـڭىزما؟ مـەن ناماقـۇل، ئـەمدى سـىزگـە

زوقۇم كېلىپ دەپ ساپتىمەن، ــ ئۆمەرجان ئارقىسىنى قىلىپ تۇرغان قىزنىڭ چېچىنى بوشراق تارتىپ قويدى، ــ ئۇكام، ئېتىكىز نېمە؟

ــ رابىخان.

ــ ئا... قويۇڭا نېرى، ــ ئۆمەرجان قول سىلكىدى، ــ ئىلىخونىڭ تورغىيىدەك قىزمۇ چوڭ خوتۇنلاردەك «خان» دەپ قوشۇڭالامدا؟ رابىيەم دەڭا، رابىيەم.

ــ ئاشۇنداق دېسەم بولاما؟ ــ بۇ ئىسىم ئۆزىگە يېقىپ قالغان قەشقەرلىك قىز قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى، ــ غەلىتە تۇرماسمۇ؟

ــ نېمىگە غەلىتە تۇرىدىكەن؟ قېرىغاندا «خان»نى قوشۇڭالسىكىزمۇ ئۇلگۈرىسىز، خانقىز.

ــ مەن دېگەن قېرىمايمەن تازا.

ــ ئوھۇ، جاھانغا تۇڭرۇك بولارسىز.

ــ بولسىمۇ مەندەك ئادەم بولار.

ئۆمەرجان رابىيەمگە مەھلىيا بولۇپ قالدى. قىزنىڭ ئىخچام سىيماسى، تۇخۇمدەك ناۋات رەڭ ئۆڭى، ئويناپ تۇرغان قوي كۆزلىرى، تۇم ئىككى ئۆرۈمە ئۆزۈن چاچلىرى، بېشىغا قوندۇرۇۋالغان چىمەن دوپپىسى ئۇنى ساھىبجامال پەرىگە ئوخشىتىپ قويغاندى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ قىلىقى ئۆمەرجاننى ئوتتىن ئېلىپ سۇغا، سۇدىن ئېلىپ ئوتقا تاشلىدى. بىرەر چاقچاقنى ئاڭلا ــ ئاڭلىمايلا مۇرىلىرىنى قېقىپ، يەر تېپىپ ئارقىسىنى قىلاتتى ــ دە، يەنە ئاستا يېرىم قايرىلىپ كۆز قاقاتتى، قېقىپ بولۇپلا ئالىقانلىرىدا يۈزىنى توسۇۋالاتتى. ئۇ ئالىقانلىرىنى چۈشۈرگەندە قەشقەر ئانىرىدەك قىزارغان كۆزلىرى كۈلۈپ تۇرغان ھالەتتە يەر بېقىپ تۇراتتى. ئۆمەرجان ئىچىدە: «توۋا، ئادەمنىكمۇ كۆزى گەپ قىلىدىكىنە» دەيتتى.

شۇنىڭدىن تارتىپ ئۆمەرجان رابىيەمنىڭ يولىغا قارايدىغان بولدى. كوچىدا كېتىۋاتقان قىز ــ چوكانلارغا تەلمۈرۈپ،

ئوخشىتىپ باقاتتى. خۇلقى جاننى ئالىدىغان قىزنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئاخىر بىر كۈنى تاماكىغا كەلگەن رابىيەمنىڭ ئارقىسىدىن كۆرۈنەر - كۆرۈنمەس مېڭىپ، كېرىم ئاخۇننىڭ ياماقچىلىق قىلىدىغان ئورنىنى كۆرۈۋالدى. ھاپىزبايىنىڭ سارىيى يولنىڭ سول قانىتىدا بولۇپ، ئۇدۇلىدا بەيتۇللا مەدرىسەنىڭ مېھراب شەكىللىك قوۋۇقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قوۋۇقنىڭ بىقىنىدىلا ناغرىخانا بار ئىدى.

رابىيەمنىڭ ئايىغى سېلىككەنسىرى ئۆمەرجاننىڭ ئايىغى چىقتى، پات - پاتلا بەيتۇللانىڭ ئالدىغا بېرىپ كېرىم ئاخۇننىڭ ئىش ئورنىنى كۆرسىتەتتى. چۈش ۋاقتىدا رابىيەم دادىسىغا تاماق ئەكېلەتتى. بىر كۈنى ئۇ بىكارلانغان چىنىنى داستىخانغا ئوراپ ناغرىخانىدىن ئۆتۈشىگە، ئۆمەرجان يەردىن ئۇنگەندەكلا پەيدا بولدى. چۆچۈپ قارىغان قىز يالتىتىدە قاراپ كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى - دە، قىزىرىپ كەتتى.

— رابىيەم، سىزگە دەيدىغان گېپىم بار ئىدى، — ئۆمەرجاننىڭ كۆرۈشسىلا قىلىدىغان چاقچىقى يوق ئىدى، — شۇڭا خالىيراق بىرەر جايغا بارساق.

— بىزنىڭ ئۆيگىلا بارلى، ئۆيدە مەندىن بۆلەك ئادەم يوق.

ئۇلارنىڭ ئۆيى سۇدەرۋازىغا قايرىلىدىغان دوقمۇشتا ئىدى. ئانچە چوڭ بولمىغان ھويلىدا، كونىلىقىدىن يىقىلىپ چۈشەيلا دېگەن ئىككى ئېغىز ئۆي بولۇپ، تال بوستان ياكى بىرەر تۇپ ئالمىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۆي ئىچىمۇ كونا كىگىز، تامغا تارتىلغان چىت زەدىۋال بىلەن كۆرۈمسىز كۆرۈنەتتى. بىر بۇلۇڭدا يوتقان - كۆرپىلەر تىزىقلىق تۇراتتى.

— چاي قىلايما؟ — تارتىنىپ سورىدى رابىيەم، — غۇلجىلىق دېگەن چاي دېسە ئۆلەپ بېرىدۇ.

— بولدى، چاي قىلماڭ، — ئۆمەرجاننىڭ چاقچاق، كۈلكىلىرى نەگىدۇر يوقالغانىدى، — مۇنداق ئىش ئىدى ... دادىڭىز كېلىپ قالماس؟

— خاتىرجەم بولسىلا، دادام كەچتە بىراقلا قايتىپ كېلىدۇ.

ئۆمەرجان رابىيەمنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى، ئۇنىڭ بىلەن تۇيۇقسىزلا بارلىقىنى بەكمۇ تەستە ئۇقتۇردى. چىن سۆيۈش ئادەمنىڭ تىلىنى لال قىلىپ، ئۆزىنى گاچا قىلىپ قويىدىغان ئوخشايدۇ، ئىشقىلىپ، ئۆمەرجان مىڭ ئۆلۈپ، بىر تىرىلىپ، قىزىرىپ - تاتىرىپ، دۇدۇقلاپ، ئۆزىنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ يوقلۇقى، بىر سىڭلىسى بىلەن ئىككىسى كىچىك ئاپىسىنىڭ قولىدا چوڭ بولغانلىقى، رابىيەمنى كۆرگەندىن بېرى كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەي قىينىلىۋاتقانلىقىنى سۆزلىدى. ئەمما، رابىيەم ئىشىك تاپىسىدا تەتۈر قاراپ، ئۇزاقتىچە ئۇندىمەي تۇردى.

— دۇنيالىقتا يالغۇز بىر دادام بار، قالسىلا، ئۇ ھازىرغىچە مېنى قەشقەرلىكىمگە بېرىمەن، دەپ كېلىۋاتىدۇ، — دېدى ساددا رابىيەم تۇيۇقسىزلا قىلىپ، — شۇڭا دادام بىلەن سۆزلەشسىلە.

— دادىڭىز بىلەنغۇ سۆزلىشەرمەن، ئەمما ئۆزىڭىز نېمە دەيسىزكىن؟

— مېنىڭغۇ مەيلىم بار، لېكىن قورقىمەن.

— نېمىدىن قورقىسىز؟

— غۇلجىلىق دېگەن دىمىقى ئۇستۇن خەق. يېرىم يولدا «ئامان بولسىلا، خېنىم» دەپ يۇزسىزلىك قىلىشتىن يانمايدۇ.

— مەن قەسەم قىلىپ بېرەي، نان دەسسەپ بېرەي، قۇرئان تۇتۇپ بېرەي...

ئۆمەرجان شۇ كۈندىن باشلاپ كېرىم ئاخۇننىڭ پېيىگە چۈشتى. ئۇ جۈمە نامىزىنى باھانە قىلىپ بەيتۇللا مەدرىسەگە كېلىدىغان بولدى. بىر كۈنى كېرىم ئاخۇننى تاسادىپىي كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا قورۇنۇپقىنا كەلدى. كېرىم ئاخۇن نەق بۇرنىنىڭ ئۈچىغا قوندۇرۇۋالغان كۆزئەينەكىنىڭ ئىككىلا بېغى سۇنغانمۇ نېمە، قوپال باغلىغان لاتىلىرى تولا تۈتۈۋەرگەنلىكتىن

كىرلىشىپ پارقىراپ كەتكەندى. ئۆمەرجان ئۇنىڭدىن ھال - ئەھۋال سورىدى، ئىش - ئوقىتىغا بەرىكەت تىلىدى.

— كېرىماخۇنكا، مەشھەدە ھۇنەر قىلىدىكەنلا - دە؟

— شۇنداق، تىرىكچىلىك تۇرمۇشىنىڭ زىننىتى دەپتىكەن، قالىسىلا، — كېرىم ئاخۇن «تۇفى» دەپ چەمگە تۇكۇردى، — ھە، ئۆمەرجان بالا، بۇ تەرەپلەرگە پايقەدەملىرى يېتىپ قاپتۇ، نېمە ۋەجدىن؟

— جۇمە نامىزىنى داۋاملىق بەيتۇللا مەدرىسەدە ئوقۇيمەن.

— ئەھلى - مۇسۇلمانىكەنلا، خۇدايىم، ئىمانلىرىنى سالامەت قىلسۇن. ھازىر بارغۇ، قالىسىلا، ياش - ھوپۇماق باللا بۇزۇلۇپ ھەررەڭ - سەررەڭ بولاپ كەتتى جۇما.

ئۆمەرجان ھەر جۇمە كۈنى كەلگەندە بىرەر بولاق تاماكا ئەكېلىشنى ئۇنتۇمايتتى. كېرىم ئاخۇنمۇ «ھەشقالىلا» دەپ ئېلىۋېرەتتى. ئۇچرىشىش قويۇقلاشقانسېرى سۆھبەتمۇ چوڭقۇرلىشىپ بەزىدە بىرەر ئاش پىشىمغىچە مۇڭدىشىپ كېتەتتى. بىر قېتىم ئۆمەرجان «راھىيەمنىڭ ناھايىتى ياخشى قىز» بولغانلىقىنى ماختاپ كېرىم ئاخۇننى خۇش قىلىۋەتتى ھەم «بۇنداق ياخشى قىزلارنىڭ خۇدايىم بەختىنى بەرمىسە بىكار» دەپ مەقسەتكە يوچۇق ئاچتى، ئاندىن «بىرەر لايىقى يوقتۇر» دەپ چېكىپ كۆردى. كېرىم ئاخۇن كۆكىرىپ يېرىلغان تىلىنى ئۇزۇن چىقىرىپ يۆتەلگەچ، ئاياغ ئاپقۇتىغا دەرەپشىنى سانجىپ گەپ باشلىدى:

— ئەمدى قالىسىلا، ئۆمەرجان بالا، ئىلىخودا يۈرتلۇقلىرىمىز تولا دېسىلە، ئىنشائاللا بىرەر قەشقەرلىككە تەقدىر ئىرادە قىلغان بولسا ئەلھەمدۇلىللا دەيمىز. قىز بالا دېگەن پىششىق گۆش، ئۇزاق تۇرۇپ قالسىلا سېسىپ پۇرايدىغان گەپ. شۇڭا، يېڭى ئۇزگەن پىدىگەندەك چاڭ ۋاقتىدا بىرەر مۇسۇلمان بەندىگە تاپشۇرمىساق بولمايدۇ دېسىلە.

— ئەگەر تەقدىر ئىرادە غۇلجىلىقنى نېسىپ قىلىپ قالسا

نېمە دەرلا؟

— توۋا دېسىلە، ئىلىخولۇققا قىز بېرىپ مېنىڭ بېشىمنى ئېشەك غاجىلىۋالمىغان. ئىلىخولۇق دېگەن ئىمانى سۇس خەق. ئالايلى، بىر قەشقەرلىك بىلەن بىر غۇلجىلىقنى بىر يەردە قويسا، غۇلجىلىق چايغا يۇگۇرىدۇ، قەشقەرلىك نانغا. نان دېگەن ئىمان ئەمەسما.

— كېرىماخۇنكا، مانا مەنمۇ غۇلجىلىققۇ، ئەما ئىككىمىز بىرنەچچە يىللاردىن بېرى ئىسسىق سالاملىشىپ ئۆتۈۋاتمىزغۇ.

— سىلى غۇلجىلىقما، مانە، — كېرىم ئاخۇن ئاغزىغا ئېگىلگەن ئۇچلۇق ئۆچكە ساقلىنى تىترىتىپ ھىجايدى، ئۇنىڭ لىكىلداپ قالغان تۆت تال چىشى تاماكىدىن سارغىيىپ كەتكەنىدى، — جۇمە نامىزىنى قازا قىلماي ئۆتىگەنلىرىگە قاراپ، سىلىنى ئالتە شەلىكمىكىن دەپتىمەن. خاپا بولمىسىلا، غوجام. بىراقزە ئۆزلىرى ئىلىخولۇققا ئوخشىمايدىكەنلا.

— نەرىم ئوخشىمايدىكەن؟

— ئىلىخولۇق دېگەن بىسمىللا دەپ كۆرۈشكەن ئادىمىنى ئەسكى ئىشتاندىن بىرنېمە چىقىقاندەك «سەن»، «سىز» دەپ بىھۆرمەتلىك قىلىدۇ. مانا ئۆزلىرى بولسا بىر چىرايلىق «سىلى، ئۆزلىرى» دەپ چوڭلارنىڭ ھۆرمەت - تۆسپىنى قىلىدىكەنلا.

ئۆمەرجان ھەر جۇمە كۇنى كېرىم ئاخۇن بىلەن سىرى ئەسرا بولۇپ، زىمىستان قىشلار چىقىپ كەتتى. خويمۇ ئىللىق باھار - يازلار يېتىپ كەلدى. بىراق، بۇ جاھىل قېرى ئېرىيدىغاندەك ئەمەس ئىدى. داۋاملىق قەشقەرلىكنىڭلا گېپىنى قىلاتتى. بۇ گەپ كۆپ تەكرارلانغانسېرى ئۆمەرجان بىئارام بولۇپ، ئۆزىنى قويار جاي تاپالمايتتى. ئۆلگەننىڭ ئۇستىگە تەپكەندەك بىر كۇنى كېرىم ئاخۇن باشلاپ قالدى:

— قالىسىلا، مۇشۇ قارادۆڭ دېگەن يۇرتتا، قەشقەرلىكلەر جىق ئەمەسما، بىر ھەقەمسايەم بۇرادىرىمىز، ئوغلىغا سۆز ئېچىپ قالدى. موكلا بېرىۋېتەيمىكىن دەيمەن.

— نېمە؟! — ئۆمەرجان ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي قالدى، — بۇ ... بۇ ... بۇنداق قىلسىلا قانداق بولىدۇ؟ رابىيەم ئەمدىلا ئون يەتتە ياشقا كىرگەن تۇرسا؟

— ھەي ... ئۆمەرجان بالا، بىزنىڭ يۇرتلاردا قىز بالا ئون بىر - ئون ئىككى يېشىدىلا جىگدە چېچىكى پۇراپ قالىدۇ ئەمەسما، ئون يەتتە ياشنى كىچىك دېگىلى بولمايدۇ. قىز بالا نومۇس قىلىپ ئاغزىدىن چىقىرالمىغىنى بىلەن ئىچىدە ئاتا - ئانىسىنى تىللايدۇ، — كېرىم ئاخۇن بىر ئەسكى ئاياغنىڭ باشلىقىغا سۇ پۇركۈگەنىدى؟ سۇ شۆلگەي بولۇپ ساقالىلىرىدىن سارقىپ چۈشتى، — سىلىگە مەن بىر ھېكايە سۆزلەپ بېرەي: بىر مەزىن ئاخۇنۇمنىڭ يالغۇز قىزى بار ئىكەن. ئۇ بويىغا يېتىپ پەرزىنى ئادا قىلىش ۋاقتىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. جامائەت مەزىن ئاخۇنۇمغا: «پەرزنى ئادا قىلىپ قىزلىرىنى تالالىق قىلىۋەتسىلە، بولمىسا يامان بولىدۇ» دەيدىكەن. بىراق، ئاش - تامىقىنى ئېتىپ، كىر - قاتلىرىنى يۇيۇپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىۋاتقان قىزىغا كۆزى قىيمايدىكەن. بىر كۈنى مەزىن ئاخۇنۇم «بوينۇمدىن گۇناھ سارقىت بولسۇن» دەپ ئويلىدىمۇ، قىزىدىن: «قىزىم، ئەرگە تەگكۈڭ كەلدىمۇ؟» دەپ سوراپتۇ. ئۇياتقۇسى كەلگەن قىز يۈزىنى توسۇپ تۇرۇپتۇ: «پىت چاققانچىلىك كەلدى» دەپتۇ. مەزىن ئاخۇنۇم «پىت چاققانچىلىك كەلگەن بولسا ھېچقانچە كەلمەپتۇ» دەپ بەخرامان يۈرگۈدەك، ئاچچىقى كەلگەن قىز يوغان بىر پىتنى دادىسىنىڭ پايتىمىسىغا سېلىپ قويۇپتۇ. مەزىن ئاخۇنۇم نامازغا قوپۇپ، رۇكۇغا ئولتۇرغاندا پۇتى شۇنداق قىچىشىپ، قىمشىپ كېتىپتۇكى زىنھار ئولتۇرالماي قاپتۇ - دە، مەسىنى سېلىپ قارىسا، يوغان بىر پىت تۇرغۇدەك. «پاھ، پاھ، پاھ، — دەپتۇ مەزىن ئاخۇنۇم، — پىت مۇشۇنداق چاقىدىغان بولسا قىزىمنىڭ خېلى بەك ئەرگە تەگكۈسى كەپتۇ» دەپ تالالىق قىلۇپتىپتىكەن.

ئۆمەرجان ئالجىغان قېرىنىڭ سۆزلىرىدىن نە كۈلۈشنى،

نە خاپا بولۇشنى بىلەلمىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ رابىيەمدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ تۇراتتى. بىراق، كېرىم ئاخۇن خىر - خىر - خىر قىلىپ ئۆزىنىڭ گېپىدىن ئۆزى مەززە ئېلىپ كۈلمەكتە ئىدى. بۇ ماي بايرىمىنىڭ هارپا كۈنى بولغاچقا، هەممە ئىدارە - جەمئىيەت، مەكتەپلەر ئىشىك ئالدىلىرىغا هەر خىل زىننەت بايراقلىرىنى قاداپ، لوزۇنكىلارنى ئېسىۋاتاتتى. ئۆمەرجان ئەتىسى رابىيەمنى باشلاپ چىقىپ قاينام بازارلارنى ئايلاندۇردى. قۇلىقىدىكى كۆك مونچاقنى ئېلىۋېتىپ سوۋېت هالقىسىدىن بىرنى سېلىپ قويدى. ئاندىن گارمون ئېتەك يوپكا، مەيدىسى كەشتىلەنگەن ئاق يىپەك كوپتا، بېشىغا هاۋارەڭ هىلىمىلە ياغلىق ئېلىپ بەردى. چۈشلۈك تاماقنى ئاشپۇزۇلدا يېيىشتى. ئۇلار پاراڭلاشقاچ ئالىيېشىل زىننەتلەنگەن ۋاڭ قادىر بېغىغا باردى - دە، بۇك ئاكاتسىيە كۆچەتلىرى ئارىسىغا شۇڭغۇدى. قىز ئۆمرىدە نائىل بولمىغان تاماشىدىن هەم سوۋغاتلاردىن تولمۇ خۇشال ئىدى. ئۆمەرجان ئۇنىڭدىن ئۆتەر خۇشالدەك قىلاتتى. قاراڭ، خۇدايىمنىڭ تەقدىرى بىلەن قەشقەرنىڭ بىر قىزىلگۈلنى بۇ ئىلى دەريا ۋادىسىغا رىزقى سۆرەپ كەپتۇ.

— ئۆمەرجان، — قىزنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇراتتى، — ئەگەر دادام ئۇنىمايى قالسا، ئېلىپ بەرگەن سوۋغاتلىرىنى ئېلىۋالاملا؟

— ئۇنداق نامەردلىكنى خۇدا يولاتمىسۇن، بىراق سىزنى ئالغىنىم ئالغان، ئەگەر دادىڭىز قوشۇلمىسا سىزنى ئېلىپ قاچمەن.

— ۋاي خۇدايىم، دادام مېنى دۇنيانىڭ بەرسىمۇ قاچمايمەن، — قىز يالغان ئېيتىپ ئالداشنى بىلمەيتتى، — قاچمىغانغا مەن غۇلجىلىق قىز بولمىسام؟

رابىيەم گەرچە كونا قائىدە - يوسۇنلار ئاساسىدىن قۇتۇلمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئاتىسى ئۈچۈن ئۆزىنى

قۇربان قىلالايدىغان يەكدىللىك روھى ئۆمەرجاننى ھەيران قالدۇردى. بۇنداق روھنى ھازىرقى ياشلاردىن تاپماق تەس ئىدى.

— بۇنداق دېسەم ئىشتانباغلىرى يانغا ئۆتۈپ قالمىسۇن يەنە، — رابىيەم نۇرانە كۆزلىرىنى ئوينىتىپ كۈلدى، — سىلى دادامغا ئەلچى كىرگۈزسىلە، دادامنىڭ تىلى ئاچچىق بولغىنى بىلەن كۆڭلى يۇمشاق. ئۇ مەندىن سورىماي قالمايدۇ. ئۇ چاغدا مەن راست گېپىمنى قىلىمەن.

— راستما؟!

رابىيەم بىر ئېغىز گېپى بىلەن ئۆمەرجاننىڭ كۆڭلىگە چىراغ يېقىۋەتتى.

ئارىدىن ئۇچ كۈن ئۆتتى. ئۆمەرجاننىڭ كىچىك ئانىسى مەريەمخان بىر ئايال، ئىككى ئەرنى باشلاپ كېرىم ئاخۇنۇمنىڭ ئۆيىگە باردى. رابىيەم ئۇلارنى كۆرۈپلا ياندىكى ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى. كېرىم ئاخۇن پەتنۇسلاردىكى تەييار كۆڭلەك، تامبالىلىق، مېغىزرەڭ توپلەي، سوۋۇتىنىڭ مەسە - كالىچى، ئىككى كىيىملىك يىپەك رەخت ھەم مانچېستېر دوپپىنى كۆرۈپ ئانچە ھەيران بولۇپ كەتمىدى. چۈنكى، ئۇ قىزىنىڭ ئۆمەرجان بىلەن ئىچ پەش تارتىشىپ يۈرگەنلىكىنى ئاللىبۇرۇن سېزىپ بولغانىدى.

— ھەرقايسىلىرى چىم بولۇشىدىلا؟ ئەجەب كايىپ كېتىشىپتىلا، — كېرىم ئاخۇن قەستەن خۇپسەنلىك قىلدى، — بىرەر گەپ كالىچى بار ئوخشىمامدا، قېنى دېسىلە ئاڭلاپ باقاي.

بۇ ئەسنادا رابىيەم داستىخان سېلىپ، مېھمانلارغا چاي قۇيۇپ چىقىپ كەتتى.

مەريەمخان ئۆزلىرىنىڭ كىم ئىكەنلىكى، نېمە سەۋەبتىن كەلگەنلىكىنى سىپايىلىك بىلەن چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، ئۆمەرجاننىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ بۇرۇنلا ئۆلۈپ كېتىپ قارا يېتىم بولۇپ قالغانلىقى، سىڭلىسى بىلەن ئىككىسىنى ئۆزى بېقىپ قاتارغا قاتقانلىقى، ئۆمەرجان كىچىك تۇرۇپلا ئوقەتكە

بىرىلىپ ئەل - جامائەت ئالدىدا چىراي سارغايتماي كەلگەنلىكى قاتارلىق جەريانلارنى ئالدىرىماي بايان قىلدى.

— بۇمماسكىن مانا، — كېرىم ئاخۇن كۆزئەينەك قىزارتىۋەتكەن بۇرنىنىڭ ئۇچىنى سىلاپ قويدى، — كۆڭۈللىرىگە ئېلىشمىسىلا، مەن مۇشۇ ئىلىخولۇققا راسا ئىشىنىپ كەتمەيمەن دېسىلە.

— ئاڭلىسام، ئۆزلىرى بالام بىلەن تۇنۇگۈنكى تونۇشلاردىن ئەمەس ئىكەنلا، — دېدى مەريەمخان ئىشەنچ بىلەن، — نەچچە يىللاردىن بېرى ئاتا - بالىدەك ئۆتۈشۈپلا، ياكى ئۆمەرجانىڭ ئالدىلىرىدىن توغرا ئۆتكەن يېرى بارمۇ؟

— يوقسۇ، يوقسۇ، بىئەمدۇللا ئۇنداق ئىش يوق، ئەمما- زە، — كېرىم ئاخۇن جىمىپ قالدى، — مەنغۇ ئۆچۈش ئالىدىدا تۇرغان چىراغ، كېيىنچە ھاڭگا ئېشەك تەخىيىگە ئىگە بولمىغاندەك، كۆتىگە تەپسە، قىزىم بارار - تۇرار يېرى يوق، دىشۇارچىلىق تارتىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن.

— بىز غۇلجىلىقلار خوتۇن ئېلىپ، خوتۇن قويۇشنى ئىنتايىن يامان كۆرىمىز، — دېدى مەريەمخان، — خۇدايىم بېشى باش، ئايىغى تاش بولۇپ كېتىشىنى نېسىپ قىلسۇن. شۇنداق بولۇپ كېتىشىگە ئىمانىم كامىل. چۈنكى، ئۆمەرجاننى ئۆزۈم بېقىپ چوڭ قىلغان. ئۇ ئۇنداق پەزىلەتسىز بالا ئەمەس.

— ئۆمەرجان بالىغۇ ماڭىمۇ ئايان، شۇنداقتىمۇ...

ئۇلار مۇشۇنداق تاقارىشىپ كېچە بىر ۋاق بولۇپ كەتتى. ھەر تەرەپتىن توسۇلۇپ قېلىۋاتقان كېرىم ئاخۇن ئاخىر بىر قارارغا كەلدى:

— ھەرقايسىلىرىغا مەلۇم، ئىسلام شەرىئىتىدە، ئوغۇل - قىزلارنى ئۇلار خالىمىغان بىرسى بىلەن توي قىلىشقا زورلاش جايىز ئەمەستۇر، — قارىغاندا، بۇ كۆرۈمسىز ياماقچىنىڭ ئىسلام مىزانلىرىدىن خېلىلا خەۋىرى بارەدەك قىلاتتى، — بۇ ھەقتە پەيغەمبىرىمىز: «چوكاننى ئۇنىڭ ئىختىيارسىز، قىزنى ئۇنىڭ

رايسىز ياتلىق قىلماڭلار» دەپ تەسىمەت قىلغان، شۇڭا قىزىمىڭ زۇۋانىنى بىر ئۇقۇپ جاۋاب بەرسەم قانداق؟

ــ ئەپۇ قىلسىلا، كېرىم ئاخۇن، ــ دېدى چار ساقاللىق ئەلچى، ــ ئۆمەرجان بىلەن رابىخان قىزىمىز كېلىشمىگەن بولسا بىزمۇ كېلىپ ئولتۇرمايتتۇق. پەقەت ئۆزلىرىدەك بىر ئاتىنىڭ مۇبارەك لەۋزىنى قۇرئاننىڭ سۈرىسىدەك ئۇلۇغ بىلگەچكە سىلىگە ئىشىنىپ ئولتۇرۇپتىمىز. بۇنىڭغا پۈتمىسلە قىزلىرىدىن سوراپ كۆرسىلە.

ــ ھاجەتسىز... ــ كېرىم ئاخۇن ساقىلىنى تۇتاملاپ بىر ھازا تۇرغاندىن كېيىن پىسكۈكىدە كۈلۈپ قويدى، ــ مەن ياماقچى بولغىنىم بىلەن ھوش ـ كاللام جايىدا ئادەم. بۇ ئىشنىڭ شەپسىنى بىر يىل بۇرۇنلا سېزىپ بولغان. شۇڭا، ئۆمەرجانىڭ رايىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن قەستەن غۇلجىلىق بۇرادەرلەرنى يامان دەپ تىللىدىم. بىر ھەقەمسايەمنىڭ ئوغلىغا بەرمەكچى دەپ يالغان ئېيتتىم، لېكىنزە بۇ بالا سالجىدەك چاپلاشتى. بىر يىلدىن بېرى ئۇ گەپ قىلىپ تېرىكمىدى، مېڭىپ زېرىكمىدى. مەنمۇ خۇپسەنلىك قىلىپ تېرىكمىدىم، زېرىكمىدىم...

*　　*

ئۆمەرجان بىر يىلدىن ئارتۇق جاپالىق رىيازەت ئارقىلىق ئالغان ئايالى رابىيەم بىلەن ئۆي تۇتقان يىگىرمە تۆت يىل بىر كۈندەك ئۆتۈپ كەتتى. ئوشۇق گەپلەرنى قىلىش نېمە ھاجەت، ئۇلار تەسەۋۋۇردىن سىرت ئامراق ئەر ـ خوتۇنلار ئىدى. رابىيەمنىڭ تۇنجىسى ئوغۇل بولۇپ، بىر يېشىدا قىزىل چىقىپ ئۆلۈپ كەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن تۇغۇلغان بىر جۈپ قىزى چىرايلىق چوڭ بولۇۋاتىدۇ.

ئىش ـ ئوقەتلەر بوغۇلۇپ، ئۇششاق تىجارەتچىلەرنى سۈر ـ توقاي قىلىپ قوغلاپ، تۇتۇپ يۈرگەن يىللاردا، ئۆمەرجانمۇ

بىر مەزگىل گاڭگىراپ قالدى. شۇ چاغلاردا مۇھىت ئاسىراش ئىدارىسىگە كىرىۋالغان رابىيەم ئۆينىڭ يوقسۇزلۇقىنى بىلىپ دۇرمەي، ئۆمەرجاننى يەرگە قاراتماي بىر ئائىلە ئەزالىرىنىڭ چىرايىنى سارغايتمىغانىدى. كېيىنچە بازارلار قويۇپ بېرىلىپ گەندىن كېيىن ئۆمەرجان تىجارەت ئىشلىرىدا ئەمدىلا يول تېپىپ مېڭىۋاتقان كۈنلەردە، بۇ ئامراق ئەر - خوتۇنغا كۆز تەگدى بولغاي، ئائىلىدە كۈتۈلمىگەن قارا بوران كۆتۈرۈلدى. ياخشى ئىشنىڭ، ياخشى ئادەمنىڭ كۈشەندىسى بولغاندەك، ئۆمەرجاننىڭ سىڭلىسى رازىيە رابىيەمنى ۋە ھازىرقى ئۇنىڭ كۆڭۈللۈك تۇرمۇشىنى زادىلا كۆرەلمەيتتى، تۇيۇ - تۇكۇن، نەزىر - چىراغ، ھەتتا ئايدا - يىلدا مېھمانلاپ كەلگىنىدە سورۇن تاللىماي زەھىرىنى سانجىيتتى، كۆيدۈرگۈلۈك قىلاتتى. خۇددى ھەسەتخورنىڭ كۆزى جەننەتتە، كۆڭلى دوزاختا دېگەندەك، رابىيەم ھېيت - بايراملاردا مۆرىلىككىنە بىرەر كىيىم كىيدىمۇ رازىيەنىڭ تۇمشۇقلىرى ئۆرۈلۈپ، كۆزلىرى ئالىيىپ، غوتۇلداپ ئايالالارغا كۈسۈرلايتتى، قەستەن، يالغانلاردىن قاقاھلاپ كۈلەتتى ياكى ئاكىسىنىڭ ياش چاغلىرىدا، ئۆيلەنگەندىن كېيىنمۇ قانداق قىز - چوكانلار بىلەن ئوينىغانلىقىنى باشقىلارغا دەپ بېرىپ، رابىيەمنىڭ يۈزىنى تۆكەتتى. بىراق، رابىيەم ئۆمەرجاننىڭ ئۇنداق ناشايان ئىشلارنى قىلىشىغا زادىلا ئىشەنمەيتتى.

بىر كۈنى ئۆمەرجاننىڭ نەۋرە سىڭلىسىنىڭ تويىغا ھەممە ئۇرۇق - تۇغقانلار يىغىلغانىدى. رابىيەم ئۇچىسىغا شىپۇن دۇخاۋا كۆڭلەك كىيىپ، ئۈزۈك، ھالقا، بىلەزۈكلەرنى تاقاپ باردى. خوتۇنلار ئارىسىدا ئولتۇرغان رازىيە يېنىدىكىلەرگە نېمىلەرنىدۇر دەپ كۈسۈرلايتتى، ئاغزىنى تۇتۇپ كۈلەتتى، غىل - پال قىلىپ رابىيەمگە قاراپ قوياتتى. ئايالالارمۇ ئېغىزلىرىنى قىيسايتىپ ھىجايسا، بەزىلىرى مەسخىرە بىلەن قارايتتى. ئۆزى توغرۇلۇق قانداقتۇر غەيۋەت - شىكايەت

بولۇۋاتقانلىقىنى كۆڭلى تۇيغان رابىيەم سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئۇ «ئادەمەتچىلىك»نى قويۇپ بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆيىگە قايتىش ئۈچۈن كوچىغا چىقىشىغا، ئارقىسىدىن رازىيە يۈگۈرۈپ چىقتى، ئۇنىڭ چىرايىدىن شۇملۇق يېغىپ تۇراتتى.

— توختاڭا، ھەدە، سىزگە بىر گەپىم بار ئىدى، — رازىيە چىرايىغا ئەتەي سىپايىلىك تۇسىنى بەردى، — سىزنىڭغۇ مېنى كۆرەر كۆزىڭىز يوق. شۇنداقتىمۇ، كۆڭلۈم تۇز بولغاچقا يەنىلا سىزگە ئېچىم ئاغرىيدۇ.

— نېمە ئىش ئىدى؟

— گەپنىمنى ئاڭلاپ ئىشەنمەسلىكىڭىز مۇمكىن، — رازىيە ھىيلىگەر كۆزلىرىنى ئويناتتى، — مەنمۇ دەسلەپ ئىشەنمىگەنىكەنمەن. بىراق، ئۆز كۆزۈم كۆرگەندىن كېيىنلا راستلىققا ئىشەندىم.

— زادى نېمە ئىش ئىدى؟ چاققانراق دەڭا، ئادەمنىڭ ئېچىنىش سەۋەبى.

— ئەمىسە ئايلىنىپ يېقىلىپمۇ قالماڭ، ئادەمنىڭ جېنىنى ئېلىپ، — رازىيەنىڭ ئۆچ ئېلىش ئىنتىقامىدىن ھۇزۇرلانغانلىقى خۇنۇك تەلەتتىن بىلىندى، — ئاكامنىڭ سىزنىڭ ئۇستىڭىزدىن نىكاھ قىلىپ ئالغان خوتۇنى بار.

— شۇ گەپمىدى، — رابىيەم مەسخىرە بىلەن كۈلدى، — بۇنداق گەپلەرنى سىزدىن تولا ئاڭلاپ قۇلاقلىرىمغۇ ياداپ كەتتى. خوش، مەن كەتتىم.

— توختاڭ، — ۋارقىرىدى رازىيە، — ئىشەنمىسىڭىز ئۆزىڭىز زىيان تارتىسىز، ھەتتا ئۇ خوتۇنىڭ قورسىقىدا بار.

— ھەددىڭىزدىن ئاشماڭ، ئاكىڭىز ئۇنداق كېلىش ـ پەخەش ئادەملەردىن ئەمەس. نومۇس قىلمامسىز ئۆز قېرىندىشىڭىز ئۈستىدىن تۆھمەت توقۇشقا؟ — رابىيەم شارتلا قايرىلىپ يولىغا ماڭدى. لېكىن، رازىيە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ۋارقىرىدى:

— سىزنى شەرمەندە قىلغان ئۇ خوتۇنىڭ ئۆيى «تۆت

دۇكان»دا. ئىسمى باھار چىڭداڭ.

رابىيەم گەرچە ئىشەنمىگەن بولسىمۇ ئىچى تارتىلدى. ئەجەبا مەھەللىسى، ئىسمى، لەقىمى، ئەدناسى ھامىلدار ئىكەنلىكىگە قەدەر دەپ بېرىۋاتىدا. ئەگەر «چېقىۋېلىپ دەردىنى چىقىرىش» نىيىتىدە دېگەن بولسا شۇنداق ئېنىق دەرمىدى؟ ئاكىسىنىڭ ئالدىدا رەسۋا بولۇشتىن قورقامدۇ؟ رابىيەنىڭ بىردىنلا يۇرىكى ئاغدى.

«خەپ توختاپتۇر، ئاخشاملىققا سۇرۇشتۇرمىسەم، ــ رابىيەم بۇ ئويىدىن دەرھاللا ياندى، ــ بۇ تۆھمەت بولۇپ قالغىنىدا ئارىمىزغا سوغۇقچىلىق چۈشۈپ قالمىسۇن. ئاكا ـ سىڭىل ئوتتۇرىسىدا جېدەل چىقىپ، قېرىنداشلار ئارازلىشىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. ئەگەر ئۆمەرجان: «ماڭمۇ ئىشەنمەمسىز» دەپ قالسا لەت بولۇپ قالمامدۇ. شۇڭا، دەسلەپ «تۆت دۇكان»غا بېرىپ سۇرۇشتۇرگىنى تۈزۈك ئىكەن.»

رابىيەم زىددىيەتلىك خىياللار ئىچىدە كەچكىچە خامۇش يۇردى. ياتارغا يېقىن ئۆمەرجان كەلدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن ھاراق پۇراپ تۇرغاچقا ئايالىدىن يىراقراق تۇرۇپ كىيىملىرىنى سالدى. يوتقانغا كىرىپ بولغاندا رابىيەمنۇ ئۇنىڭغا گۇمانلىق نەزىرىنى تىكىپ ئالىيىپ ياتاتتى.

ــ ئەجەب كېچىكىپ قالدىڭىزغۇ؟ ــ رابىيەم ئۆزىنى بېسىۋالدى، ــ دۇكاننى شۇنچە كەچ تاقىدىڭىزما؟

ــ نېمە ئالا كۇچۇكلەر كېلىپ قالدىكىن دېسەم شۇ ئىشمىدى؟ ــ ئۆمەرجان ئۆزىنى تارتىپراق ياتتى، ــ نېسىگە توپ گەز مال ئالغانلار بار ئىدى، پۇلىنى سۈيلەپ ئۆيىگە باردىم. ئۇ: «ۋاقتىنى سەل ئۆزارتىپ بەر، مالىرىم ياخشى سېتىلماي تۇرىدۇ» دەپ يېلىنىپ تۇرۇۋالدى، ئاندىن تاماققا تۇتتى.

ــ سىزنى تاماققا تۇتۇۋالىدىغانلار خېلى بار ئوخشىمامدۇ؟ ــ رابىيەمنىڭ گۇمانى سۇسلاشماي تۇراتتى، ــ پات ـ پاتلا كېچىدە كېلىسىز، بەزىدە تېخى دۇكاندا قونۇپ قالىسىز.

— زادى سىزگە نېمە بولدى؟ — ئۆمەرجان يادىدا يوقلا بېشىنى كۆتۈرۈپ ئايالىغا ئېڭىشتى، — بۇنداق گۇمانخورلۇق قىلمايتتىڭىز، ئەجەب بۇگۈن بۇرە جۇۋىڭىزنى تەتۈر كىيىپسىز.

— بولدى، ئۇخلاڭ، — رابىيەم ئېرىگە زەردە قىلدى. چۈنكى، ئۆمەرجان ئېڭىشكەندە ئۇنىڭ بۇرنىغا گۈپلا قىلىپ هاراق هىدى ئۇرۇلغانىدى، — مۇشۇ كۈنلەردە نېمە بولۇپ كېتىۋاتىسىزكىنتاڭ...

رابىيەمنىڭ ئۇيقۇسى قاچتى، چۈنكى ئۇنىڭ گۇمانى كۈچەيمەكتە ئىدى. ئۆمەرجان تاماكا، هاراقنى ئاغزىغا ئالمايتتى. مانا تۆت - بەش ئاي بولۇپ قالدى، يېنىغا تاماكا سالمىغان بولدى، بەزىدە ئاغزىدىن هاراقمۇ پۇراپ قالاتتى، هەتتا ئۇ بىر قېتىم مەست كېلىۋىدى، رابىيەم ئۇنى چوڭ قىزى جۆهەربۇۋى بىلەن ئارانلا ئورنىغا ياتقۇزغانىدى. بۇ ئادەمگە كىملەر تاماكا، هاراقنى ئۆگەتكەندۇ؟ ئۇنىڭ داد - مۇئامىلە قىلمىغان سودىگەر بۇرادەرلىرىنىڭ تولىسى دېگۈدەك هاجىم، بەش ۋاخ نامازقائىدە - يوسۇنلۇق، دىيانەتلىك ئادەملەر. ئۇلار داۋاملىق: «ئادەم پاك بولمىسا، سودا يۇرۇشمەي، پالاكەت باسىدۇ» دەپ ئۆزلىرىنى ناشايان ئىشلاردىن چەكلەپ تۇرۇشىدۇ. بۇرۇنلاردا ئۆمەرجانمۇ نامازغا ئوقۇيتتى، تەرەتسىز يۇرمەيتتى، ئەتىگەنلىكى ئۆيدىن چىقسا «بىسمىللا» دەپ بوسۇغا ئاتلايتتى. ئۇرۇمچىگە ياكى ئىچكىرىگە مال ئېلىش ئۈچۈن سەپەرگە چىققاندا بىرەر پاقلان، ئەڭ بولمىسا توخۇنى قان قىلاتتى. ئەجەبا ئۇ يېرىم يىل ئىچىدە ئەجەب ئۆزگىرىپ كەتتى.

گۇمان ئىمانىنى قاچۇرار دېگەندەك، رابىيەم ئەتىسى تۆت دۇكانغا بېرىپ «باهار چىڭداڭ»نى سۇرۇشتە قىلدى. مەهەللىدىكىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئۇ چوكانىنى تونۇمايدىكەن. رابىيەم بىرنەچچە قورۇلارغا كىرىپ ئەهۋال ئۇقۇشۇش جەريانىدا مەهەللە ئامانلىق قوغداش خادىمى «چۇقۇر كوچىسىدىكى

مەيمۇنەم دېگەن تۇل خوتۇن بىر ئېغىز ئۆيىنى ياشقىنا بىر چوكانغا ئىجارىگە بەرگىنى راست، بىراق ئۇ چوكانىنى كېيىنچە ئۇچراتمىدۇق» دەپ ئېيتىپ بەردى.

رابىيەم چۇقۇر كوچىسىدىكى مەيمۇنەمنى تېپىپ سۆزلەشتى.

— ئۇ چوكانغا ئۆينى بىر يىللىق ئىجارىگە بېرىپ قويۇپ، ئۆزۈمۇ سەل ئارىسالدى بولۇپ قالدىم، — دېدى مەيمۇنەم پۇشايمانلىق تەلەپپۇزدا، — دەسلەپتىلا سەل تەكشى ئايال ئەمەستەك كۆرۈندى. كېيىن ئېگىز بوي، قاملاشقان بىر ئادەم كېلىپ كۇسۇرلىشىپ يۇرۇشتى. بەزىدە باشقا ئەرلەرمۇ ئۇنى ئىزدەپ كېلىدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن مەن بىر - ئىككى ئېغىز جېنىدىن ئۆتكۈدەك گەپ قىلدىم. نېمە بولدى، تۆت ئاي ئىلگىرى تەرەپبال كۆچۈپ كەتتى.

— ئۇنى ئىزدەپ كەلگەن ئېگىز بوي، قاملاشقان ئەرنىڭ يېشى نەچچىدە باردۇ؟

— قىرىق بىلەن قىرىق بەشنىڭ ئارىلىقىدا بولسا كېرەك.

— قوشما قاش، چاسا يۈزلۈك، ئاقپىشما ئادەممۇ؟

— ئۇ تەرەپلىرىگە ئانچە زەن سالماپتىمەن. بىراقزە شۇ، — مەيمۇنەم ئاسماقچىلاپ سوراپ كەتكەن بۇ يوچۇن ئايالدىن سەل گۇمان قىلىپ قالدى، — ئۆزىڭىز نەلىك؟ ئەجەب بۇ چوكانىنى سۈرۈشتە قىلىپ قاپسىز؟

— ئۇ خوتۇندا بىر ئېلىشىم بار ئىدى، قېچىپ يۈردۇ، — رابىيەم ئۆزىنىڭ قايسى مەھەللە قايسى كوچىدىن ئىكەنلىكىنى دەپ بېرىشى مايمۇنەم كۈلۈپ كەتتى.

— سىز تۆگە مىنىپ، تۆگە ئىزدەپ يۈرۈپسىز، سىلەرنىڭ مەھەللىدە ئولتۇرۇشلۇق ئامانگۈل دېگەن چوكان تازا ئوبدان بىلىدۇ. ئۇ باھارخانىنى ئىزدەپ بىرنەچچە قېتىم كەلگەندە مەن ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشقان. كېيىن ئامانگۈلمۇ كەلمەس بولدى.

رابىيەمنىڭ گۈمانى ئاشتى. مەيمۇنەمنىڭ ھېلىقى ئەرنى سۈرەتلەپ بېرىشى، ئۆمەرجاننىڭ تۆت ـ بەش ئايدىن بېرى باشقىلا بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قېلىشلىرى بۇنىڭ ئېنىق دەللىلى ئىدى. ئۇنداقتا ئامانگۈل بىر مەھەللىدە تۇرۇقلۇق نەمە ئۈچۈن بېشىنى ئېچىگە تىقىپ ئۇندىمىگەندۇ بولمىسا رابىيەم بۇ چوكانغا كۆپ ياخشىلىقلارنى قىلغان. ئامانگۈلنىڭ ئېرى جامال ساتىراش بىر ماشىنىچى ئايالغا بۇزۇلۇپ قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغاندى. رابىيەم ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كۆپ قېتىم نەسىھەت قىلدى، ئىككى بالىنى يېتىم قىلماسلىق ھەققىدە تەرىبىيە ئىشلىدى. ھەتتا ماشىنىچى ئايالنى تېپىپ دېمىگەن ـ ئەتمىگىنى قالمىدى. ئاخىر ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ساختا مۇناسىۋەتكە خاتىمە بېرىپ، بىر ئائىلىنى بالا ـ قازادىن ساقلاپ قالغانىدى. شۇڭا، ئامانگۈل رابىيەمنى كۆرسە بۆلەكچىلا كۈچۈكلىنىپ كېتەتتى.

رابىيەم جامال ساتىراشنىڭ ئۆيىگە كىرگەندە، يوتقان كۆكلەپ ئولتۇرغان ئامانگۈل دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ سالام قىلدى ـ دە، يوتقانىنى قاتلاپ بىر چەتكە ئالدى.

ـــ رابىيە ھەدە، قېنى يۇقىرى ئۆتۈڭ، ـــ ئامانگۈل رابىيەمنىڭ چىرايىدىن ئەندىكسىپ قالغانىدى، ـــ بىزنىڭ ئۆيلەرگە كىرمەسلا بولۇپ كەتتىڭىز.

ـــ بولدىلا، سۈپىدا ئولتۇراي، بىر گەپنى ئۇقۇۋالساملا چىقىپ كېتىمەن. سىز باھار چىڭداڭ دېگەن ئايالنى تونۇمسىز؟

ـــ باھارنى دەمسىز؟

ئامانگۈلنىڭ چىرايى ئۆڭسۈرۈن بولۇپ، ئۆزىنى قاچۇردى. شۇ ھامان كاللىسىدىن «ھېلىقى ئىشلارنى بىلىپ قالغان ئوخشايدۇ» دېگەن ئوي ئۆتۈشى بىلەن ئۆي ئوتتۇرىسىدىلا تىزلىنىپ ئولتۇرغىنىچە يا ئاق، يا قارا دېمەي تۇنجۇقۇپ كەتتى، ئۆزىنىڭ شۇ چاغقىچە سىر ساقلاپ يۈرگىنىگە پۇشايمانمۇ قىلدى.

— شۇنداق، ئاشۇ باھار چىكىدائىنى دەيمەن، — رابىيەم مىختەك قادالدى، — ئەجەب سىز بىلىپ تۇرۇقلۇق مەندىن نېمىشقا يوشۇرىسىز؟

— مەن ئۇ بۇزۇقنىڭ ئۆمەرجىنىكام بىلەن بولغان ئىشىنى بىلگەندىن كېيىنلا ئالاقەمنى ئۈزگەن.

رابىيەمنىڭ پۈتۈن تېنىدىكى قان يۈزىگە تەپكەندەك ئۇنىڭ يۈزى قىزىرىپ، كېيىن قىزدۇرغان مىس تەلەڭگىدەك قوڭۇررەڭ ھالغا كىردى. يۈرىكى بولسا خۇددى بېغىچىدىن ئۈزۈلۈپ ئوتقا چۈشكەندەك تولغىنىپ كەتتى. كۆڭلىدە: «ئاھ، خۇدايىم، بۇ لەنىتى ۋاپاسىزنى» دەپ نالە قىلىشى بىلەن تەڭ كۆزلىرىنى ياش قاپلىدى. ئۇنىڭ گۈمانى راستقا ئايلانغانىدى.

— ئۇ نېمە قىلىدىغان خوتۇن؟ — رابىيەمنىڭ تۇمانلىق كۆزلىرىگە ئامانگۈلنىڭ گىرىم - سىرىم ئىزناسلا كۆرۈندى، — نېمە ئۈچۈن ئۇنى چىكىدۇ دەيدۇ؟

— چۈنكى ئۇ غۇلجا، ئۈرۈمچى كوچىلىرىنى چىكىداپلا قالماي، ئىچكىرىنىڭ ھەممە يېرىنى چىكىداپ چىققان، — ئا-مانگۈل ئوتتۇرا بارمىقىدىكى ئويماقنى ئويىنىغاچ يەرگە قاراپ سۆزلەۋاتاتتى، — كېيىن ئاڭلىسام، ئۇ گۇاڭجۇغا يېگىرمە كىلوگىرام نەشە ئەكىرىپ تۇتۇلۇپ، بىر يىل تۇرمىدە يېتىپ-چىكەن، ئاندىن ئۈرۈمچىدە ياشىغان بىر كادىرنىڭ ئۆيىنى بۇزۇشقا ئۈرۈنغانىدا، ئۇنىڭ قىز - ئوغۇللىرى ئۈرۈپ چالا ئۆلۈك قىلىپ قويۇپتۇ. باھار چىكىدىڭ قورقمىنىدىن بىر شو-پۇرغا يېلىنىپ غۇلجىغا قېچىپ كېلىۋاپتۇ.

— سىزنىڭ ھەممە ئىشتىن خەۋىرىڭىز بار تۇرۇقلۇق، ماڭا نېمە ئۈچۈن دېمىدىڭىز؟

— دەي دەپمۇ ئويلىدىم، لېكىن ئىككى ئوتتۇرىدا گەپ توشۇغان بولۇپ قالىدىكەنمەن، ئەڭ يامىنى ئىناق ئائىلەڭلارنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىشىدىن قورقتۇم.

— ئۇ خوتۇن ھازىر نەدە؟

— ئۇ... — ئامانگۈل رابىيەمنىڭ بىرەر ئىش چىقىرىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ تۇراتتى.

— قېنى دەڭا، ئىش بۇ دەرىجىگە يەتتى، يەنە نېمىگە ئىككىتايمىن بولىسىز؟

— ئۆمەرجىنىكام يېڭى ھايات مەھەللىسىدە ماپۇگۇر دېگەن بىر تۇڭغانىنىڭ قورۇسىدىن ئۆي تۇتۇپ بېرىپتىمىش.

— ئۇ پاسكىنىنىڭ قورسىقىدا بارلىقى زادى ئېنىقمۇ؟

— مەنمۇ كېيىن ئاڭلىدىم...

رابىيەم خوشىمۇ دېمەي چىقىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئەقلى ھېچنېمىگە ئىشلىمەيتتى، خۇددى كاللىسىغا ئوچۇملاپ ئەينەك قىرىندىلىرىنى قۇيۇپ قويغاندەك سانجىلىپ بېشىنى ئۇياق - بۇياققا بۇراشقىمۇ قورقاتتى. توۋا، ئېرىنىڭ تۆت - بەش ئايدىن بېرى بۇتتەك سۇرلۇك، تۇز كىرىپ، تۇز چىقىپ يۇرۇشلىرىدىن، سالاپەت بىلەن يۆتىلىپ قويۇشلىرىدىن «بۇ نېمانداق تەقۇادار ئىمامىلاردەك بولۇپ قالدى» دەپ گۇمانمۇ قىلماپتا؟! تېخى ئۇنىڭ بۇ ئىخلاسمەن ئەپتىنى كۆرۈپ، «دۇكاندا ياتمەن» دېسە گۇمانسىز قوشۇلغىنىنى كۆرۈك. بۇ رابىيەمنىڭ ئەقىل كۆزىنىڭ كورلۇقى ھەم كۆڭۈلشىمگەنلىكتىن كېلىپ چىققان دەردىسە. ئۇ تېخى دەسلەپتە، «ھازىرچە ئىچ پىش تارتىشىپ يۈرگەن ئوخشايدۇ» دەپ ئېرىنىڭ ئەدىپىنى بەرمەكچى بولغانىدى. مانا ئەمدى ھارامدىن بىر بالىسىمۇ بوپتۇ.

بۇگۈن كېچە رابىيەمگە ئۇيقۇ ھارام بولدى. ئۇ تورۇسقا تىكىلگىنىچە قارا خىيالىلار ئىسكەنجىسىدە قالغانىدى. قىزى جۆھەربۇۋى ئاپىسىدىن ئەنسىرەپ بىر - ئىككى قېتىم چاي كۆتۈرۈپ كىردى. ئۇ: «ئاپا، مەجەزىڭىز يوقمۇ؟ دوختۇرغا ئاپىرايمۇ؟» دېگەنىدى. رابىيەم: «ماڭە، ئۆيۈڭگە چىقىپ ئۇخلا، ماڭا ھېچ ئىش بولمىدى» دەپ سىلكىپ چىقىرىۋەتتى.

ۋاقىت خۇددى بىر ئىزىدا ئۇيۇپ قالغان يېلىمدەك بەكمۇ ئاستا ئۆتمەكتە. رابىيەم تەقەززالىق ئىچىدە ئېرى ئۆمەرجاننى

كۆتۈپ تاقىتى تاق بولدى. مانا تامدىكى ئاسما سائەتمۇ كېچىلىك ئون بىرگە داڭ ئۇردى. ئۇنىڭ كاللىسىدىن: «ھازىر ئۇ چوقۇم ئاشۇ ئىپلاسنىڭ ئۆيىدە» دېگەن خىيال كېچىشى بىلەن، ئەيش ـ ئىشرەت شەھۋىتىگە چۆمۈلگەن ئىككى شەھۋەتپەرەسنىڭ كارىۋات ئۈستىدىكى ھەرخىل شەرمەندىلىكلىرى كۆڭۈل ئەينىكىدە ئەلەڭلەپ كۆرۈندى. ئۇ ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى ـ دە، كىيىملىرىنى ئالماق ـ تالماق كىيىپ ھويلىغا ئېتىلىپ چىقتى. قىزى جۆھەرىۋۇنىڭ تامغا يۆلەكلىك تۇرغان ۋېلىسىپىتىنى جالاقلىتىپ سۆرىگىنىچە دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتى.

رابىيەم ۋېلىسىپىتنىڭ پېدالىنى غەزەپ بىلەن تېپىپ، تاشلەپكە كوچىسىدىن ئايلىنىپ، يېڭىھايات مەھەللىسىگە يېتىپ كەلگەندە قارا تەرگە چۆمۈلۈپ قالغان بولۇپ، دۈمبە، قولتۇق ئاستىلىرى پۈتۈنلەي ھۆل بولۇپ كەتتى. ئۇ ئۇچرىغانلا دېرىزە، دەرۋازىلارنى قېقىپ ماپۇگۇر تۆڭگانىنىڭ قورۇسىنى سورىدى ھەم ئانچە ھايال بولمايلا تاپتى. ئۇ ھەيۋەتلىك يېشىل دەرۋازىنى ئۇرۇپ مۇشتۇملىرى ئاغرىپ كەتكەندىلا ھويلا ئىچىدىن ئېرىنچەكلىك بىلەن: «سىز شۇ كىم بولىدۇ، ئوتتۇرا كېچىدە كېلىدۇمۇ، دامىڭنى دۈمبىتاق قىلىپ چالىدۇمۇ شۇ» دېگەن بۇزۇپ ئېيتىلغان ئۈيغۇرچە سۆز ئاڭلاندى.

ـــ ئىشىكنى ئاچ، سەن ئىجارىگە بەرگەن باھار جالاپنىڭ ئۆيىگە كىرىمەن.

رابىيەم ماپۇگۇر كۆرسىتىپ بەرگەن ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئۇرۇپ زادىلا ئاچالمىدى. ئاخىر قولىغا چىقىپ قالغان يېرىم خىشنى بىر ئېتىشىغا دېرىزە جاراڭلاپ چېقىلىپ، خىش پارچىسى ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ـــ ھەي، ھەي، سىز شۇنداق قىلسا بولىدۇمۇ شۇ ـ ھە؟ ـــ ماپۇگۇر يۇگۇرۇپ كەلدى، ـــ ئەمدى ئەينەكنى شۇ، تۆلىسۇڭ شۇ.

— ئۆتەپ بار، سولامچى قبرى، پۇلنى دەپ ئۆيۇڭنى پاھىشخانا قىلىپ بەردىڭما؟ خەپ سېنى ساقچىغا بېرىپ دېمەيدىغان بولسام.

— ھەي سىز شۇ ئاغزىنى يامان قىلمۇسۇڭ، — ئىشنىڭ تەكتىگە يەتكەن ماپۇگۇر ساقچىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بىردىنلا ھوردىن چۈشتى، — ئۇلار ئەر - خوتۇڭ دېگەشكە شۇ، مەن ئىشەندى ئەمەسما.

رابىيەم ئىشكنى بىرلا تېپىپ ئېچىۋەتتى. ئارقىدىن كىرگەن تۆڭگان چىراغنى ياقتى. چىرايى تامدەك بولۇپ كەتكەن ئۆمەرجان ئۆي ئوتتۇرىسىدا ئۆرە تۇراتتى. چالا - بۇلا يىغىشتۇرۇلۇپ ئۈستىگە ئەدىيال يېيىپ قويۇلغان كارىۋاتتا باھار چىڭداڭ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ئولتۇراتتى. ئۇ پاخپايغان چاچلىرىنى تۈزەشتۇرۇشكە ئولگۇرگەنىدى. بۇنىڭدىن ئۇلارنىڭ دەرۋازا قېقىلغان چاغدىلا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ كەتكەنلىكى ئېنىق ئىدى. رابىيەم ئالدىغا كەلگەن ئېرىنىڭ كاچىتىغا كېلىشتۇرۇپ بىرنى سالدى - دە، باھار چىڭداڭنىڭ كانىيىدىن بوغۇپ، كارىۋاتقا باستى ھەم قارىقويۇق ئۈرغىلى تۇردى. ماپۇگۇر قورققىنىدىن يېقىن كېلەلمىدى. ئېغىر سۈپۈرگىلەردە يەر سۈپۈرۈپ چېنىقىپ كەتكەن قوللارنىڭ ئامبۇردەك پەنجىلىرىدىن قۇتۇلالمىغان باھار چىڭداڭ قانچە چىرقىراپ، يىغلىغان بولسىمۇ ئۇنى قۇتقۇزۇشقا ھېچكىم جۈرئەت قىلالمىدى. ئۆمەرجان يېلىنغان بولسىمۇ، رابىيەمنى سۆرەپ تارتالمىدى. بىردەمدىلا باھار چىڭداڭنىڭ يۈزى تىرنا سالغان ئېتىزدەك تىرناق زېدىسى، ئاغزى - بۇرنى قان بولۇپ چىرقىرىغىلى تۇردى. ئۇنىڭ يۈزىنى بۇلغىۋەتكەن قان سارقىپ بويۇن، مەيدە، ئەدىياللارنى بويىغىلى تۇرغاندىلا تۆڭگان بىلەن ئۆمەرجان رابىيەمنى كارىۋاتتىن تارتىپ چۈشۈردى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ ھاسىراپ، داپشىنىپ، ئېتىلىپ تۇراتتى.

— ھەي ئايلاڭزا، — دېدى ماپۇگۇر يالۋۇرۇپ، — سىز شۇ

خاپا بولمۇسۇڭ، مەن شۇ، بۇ ماۋلۇزى (ئېشەك)لەرنى ئەتىلا كۆتىگە تېپىڭ بولسۇڭ، ھەي، ھەي سەنلەر شۇ سىكىكۇ (ھايۋان)مۇ، ھە؟

ــ ھەي ئۆمەرجان دېگەن لامزەللە، ھازازۇل خوتۇنۇڭ شۇنچىۋالا قىلىۋەتكۈچە قاراپ تۇرىسىنا، ــ باھار چىگىدىڭ ئۆكۈز سويغان گوداڭدىن چىققاندەك بولۇپ كەتكەنىدى، ــ قارىغىنا يۈزلىرىمگە.

ئىككى ئەرتىڭ قولىدىن بۇلجۇنۇپ چىققان رايىيەم ئېتىلىپ كەلگەنچە ئۇنىڭ قورسىقىغا بىرنى تەپتى ـ دە، ئاغزىنى بۇركۇتتەك قاماللىدى ھەم ئېڭەك، يۈز، مەيدىلىرىگە نەچچە مۇشت سېلىۋەتتى.

ــ يەنە ئاغزىڭنى بۇزە، بۇزۇق، ساڭا بوزەك بولىدىغان رايىيەم تېخى دۇنياغا تۇغۇلمىدى. ھېلىغۇ سەندەك بىر چۇپرەندە ئىكەن، نەچچە ئەرگە تېتىغۇچىلىكىم بار.

رايىيەم ھېچ ئايانماي دەرغەزەپتە قاتتىق ئۇرماقتا ئىدى. ئۇنى ئىككى ئەرمۇ تارتىۋالالمىدى. ئۆزىنى پايلىماي شىلتىڭ ئېتىپ قويغان باھار چىگىدىڭ رايىيەمنىڭ خوتۇنلارىدەك ئاغزىغا زورلىمای، خۇددى لۇكچەك ئەرلەردەك پۇت ـ قولىغا زورلايدىغانلىقىدىن قورقۇپ قالغانىدى. ئۇ ئېيىقتەك ئۇستىگە مىنىۋالغان بۇ خوتۇندىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى بولغاي، يالۋۇرۇشقا باشلىدى:

ــ ۋاي جېنىم ھەدە، بولدى قىلىڭ، مەن پوق يەپتىمەن. ئېرىڭنىڭ ئازدۇرمىغان بولسا بۇ يولغا كىرەرمىدىم. مەن ئۆلەي... ئەمدى ئۇرماڭ... مەن سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي...

ماپۇگۇر بىلەن ئۆمەرجان رايىيەمنى تارتىپ چۇشۇردى. ھېلىھەم دەردى چىقماي تۇرغان رايىيەمنىڭ كۆزلىرى قارچىغىنىڭكىدەك تىكىلىپ تۇراتتى.

ــ ھەي رەسۋا، ئۆلسەڭمۇ راست گەپ قىلساڭ بولمامدۇ، ــ ئۆمەرجان باھارنىڭ تۆھمىتىگە چىداپ تۇرالمىدى، ــ مېنى

ئۆيۈڭگە «مال بار» دەپ ئالداپ ئەكىلىپ، چايغا نېمىنى قوشۇپ ئىچۈرۈپ، ئاغزىمنى ئاچقۇسىز قىلدىڭا؟...

ماپۇگۇر، ئۆمەرجان بىلەن رابىيەمنى ئىتتىرىپ ھويلىغا ئاچقىتى، ئاندىن ئۇلارغا يېلىنىپ دەرۋازىدىن چىقىرىۋەتتى. ۋېلىسىپىت يېتىلىگەن رابىيەم ئالدىدا، ئۆمەرجان ئارقىدا كېتىۋاتاتتى. لېكىن، ئۇلار ئۆيلىرىگە يېتىپ كەلگۈچە كالپۇك يېرىپ بىرنېمە دېيىشمىدى. ئۆيگە كىرگەندىن كېيىنلا رابىيەم يىغىنى سالدى، ئۇ بىر ياقتىن ئۆگزىنى كۆتۈرۈۋۈەتكۈدەك يىغلىسا، بىر تەرەپتىن تىل دەرۋازىسىنى ئېچىۋەتتى:

ــ ھەي مۇناپىق، سەن مېنى دادامنىڭ ئالدىدا قەسەم قىلىپ بېرەي، نان دەسسەپ بېرەي، قۇرئان تۇتۇپ بېرەي دەپ مېڭ بالالىقتا ئېلىپ، مۇشۇنداق خورلىساڭ بولامدا؟ ئۆزۈڭ بىلەن تەڭ چوڭ بولۇۋاتقان قىزلىرىڭدىن نومۇس قىلمىدىڭما؟ مەن سەن گۈيدىن شۇنى كۈتكەنمىدىم؟ ئاشۇ شاپاقچىدىن مېنىڭ نەرىم كەم، ئېيتقىنا قارايۇز ئىپلاس؟

ــ رابىيەم، خۇش بولۇپ كېتەي، پەسرەك ۋارقىراڭ، جۆھەربۇۋى ئاڭلاپ قالمىسۇن، ــ نومۇستىن ئۆلگۈدەك بولغان ئۆمەرجان نېمە دېيىشنى بىلمەيتتى، ــ مەن گۇناھ قىلدىم، سىزگە يۈز كېلەلمەيمەن، ئۆزۈمنىڭ قىلتاقتا قاناق ئىلىنىپ قالغانلىقىمنى سېزەلمەيلا قالدىم.

ــ ھەي ۋاپاسىز توڭكەي، نومۇس قىلىدىغان ئادەم شالتاقتا دۇم چۈشەمدا؟ قىزىڭدىن ھېيىقىسەنۇ، ئەل ـ جامائەتتىن ئۇيالمامسەن؟ ئۇرۇمچىدە ئوقۇۋاتقان لەھەل ئاڭلىسا، ئامراق قىزىڭنىڭ ئالدىدا نېمىمۇ دەرسەن؟ ھوي شەھۋەتپەرەس بۇزۇق، ھوي پاھىشۋاز سولتەك...

ــ جېنىم رابىيەم، سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، بوشراق سۆزلەڭ، جۆھەربۇۋى ئاڭلاپ قالسا بولمايدۇ، ــ ئۆمەرجان يىغلامسىراپ يېلىنماقتا ئىدى، ــ ۋارقىرىغاندىن كۆرە مېنى ئۇرۇپ دەردىڭنى چىقىرىۋېلىڭ. راست، مەن سىزگە،

بالىلىرىمغا يۇز كېلەلمەيمەن، سىلەرگە خىيانەت قىلدىم.

رابىيەم پەس بولىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۆمەرجانىڭ يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇشلىرى، كۆزىدىن تېمىۋاتقان ياشلىرى، ئا-يالىنىڭ يۈزىگە سۈۋغان نىجاسەت، يۈرىكىگە سالغان خورلۇق دېغىنى يۈيۈشقا قۇربى يەتمەيدىغاندەك قىلاتتى. بۇنىڭ ئەكسىچە ئۆمەرجان گۇناھىنى بوينىغا ئېلىپ كەچۈرۈم سورىغانسىرى، ئەل ـ يۇرت ئالدىدا كىچا چىڭداپ «چىڭداڭ» دەپ نام ئالغان بىر بۇزۇق بىلەن ئۆتكۈزگەن قىلىقسىزلىقلىرى، شەر-مەندە ئويۇنلىرى كۆز ئالدىدا مۇئەللەق تۇرۇۋېلىپ، رابىيەم-نىڭ بارغانسىرى جەھلىنى قاتۇرماقتا ئىدى. ئۇ، «ھۇ» تارتىپ يىغلىغانچە ئۆمەرجاننىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى. جېدەل تۈن نىسپىيدىن ئۆتكۈچە داۋاملاشتى. تاڭ سەھەر رابىيەم سۈپۈر-گىسىنى ئېلىپ ئىش ئورنىغا ماڭدى. چۈنكى، بەلگىلەنگەن ئورۇن سەۋەبسىز بىر كۈن سۈپۈرۈكسىز قالسا بەش كۈنلۈك ئىش ھەقسىنى تۇتاتتى. رابىيەم ئەتىسى ئەتىگەن سائەت ئونلاردا كەلگەندە ئۆمەرجان ئۆيدە يوق ئىدى. ئۇ دەرھال تاش-لەپكىدىكى دۇكانغا باردى ـ دە، شۇ يەردىلا تىل سالدى. ئايا-لىنىڭ ئاسانلىقچە دەردى چىقمايدىغان ئىشنى قىلغانلىقىغا كۆزى يەتكەن ئۆمەرجان ئۇنى باشلاپ ئۆيگە قايتىپ كەلدى. يان ئۆيدە تاپشۇرۇق ئىشلەۋاتقان جۆھەر چىققانىدى، رابىيەم ئۇنى بىرلا ۋاراقسىراپ كىرگۈزۈۋەتتى.

ـــ گەپ قىلە بۇزۇق، كوچىدا قالغان شاپاقچى، مەن سەن بىلەن ئاجرىشىمەن. ئاجرىشىش ئارقىلىق بۇ نومۇسنى يۇيىمەن. ئۆيدىن چىق، بۇ قورۇدا ئاناڭنىڭ ھەققى يوق. مەن ئىككى قىزىمنى مۇشۇ قورۇدا گۈلدەك باقىمەن.

رابىيەمنىڭ بۇنداق دېيىشىدە ئاساس بار ئىدى. كېرىم ئاخۇن ياماقچى ئۆلۈپ كېتىش ئالدىدا: «بالىلىرىم، ئۆيى يوقنىڭ جېنى يوق، دەپتىكەن، خەقلەرنىڭ كۆزىگە قاراپ ئىجارىگە ئولتۇرغانمۇ كۇنمۇ؟ سىلەر مۇشۇ قورۇغا كۆچۈپ

كېلىپ، مېنىڭ چىرىغىمنى ياندۇرۇپ ئولتۇرۇڭلار. كېيىنچە ئانچە ـ مۇنچە تۇزەشتۇرۇۋالساڭلار، بىر چىرايلىق قورۇ بولىدۇ» دېگەنىدى. دېگەندەك ئۆمەرجان بىلەن رابىيەم تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ، تويلۇق ھالقا ـ ئۈزۈكلىرىنى سېتىپ ئۆيلەرنى يېڭىلاپ، مۇشۇنچىلىك ئىسكەتكە كىرگۈزۈپ قويغانىدى.

ـــ ماڭ جۇرۇ، پاھىشۇاز، سوتقا بارىمىز، ـــ رابىيەم ئۆمەرجانىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى، ـــ مەن سەندىن ئاجراشمىغۇچە بۇ نومۇسنى، بۇ خورلۇقنى ئۇنتۇيالمايمەن.

ـــ جېنىم رابىيە، ـــ ئۆمەرجان يىغلاپ سالدى، ـــ ئاجرىشىمەن دېگەن گەپنى قىلماڭ. مەن سىزدىن ئايرىلالمايمەن، بىر قېتىم مېنى كەچۈرۈڭ، بىر چىرايلىق ئىككى قىزىمىز بار.

ـــ مېنىڭ ئۇستۇمدىن خوتۇن ئالساڭ، ئۇ پاسكىنىنىڭ قورسىقىدا بالاڭمۇ تۇرسا، يەنە تېخى كەچۈر دەيسەنغۇ؟ كەچۈر دېگەن گەپ قانداق ئاغزىڭغا پاتتى؟ ـــ رابىيەم بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى، ـــ ۋاي خۇدايىم، ۋايتووۋا، تېخى ئالغان خوتۇنىنى كۆرمەمدىغان، ئىچكىرىگە نەشە ئەكىرىپ تۇتۇلۇپ بىر يىل تۇرمىدە ياتقان، ئۇرۇمچىدە ياشانغان كادىرنىڭ ئۆيىنى بۇزۇپ بالىلىرىدىن ئۆلگۈچە تاياق يەپ، غۇلجىغا قېچىپ كەلگەن، كىرمىگەن كوچا، يېمىگەن پوق قالماي «چىڭداڭ» دەپ لەقەم ئالغان بىر ئەۋرەز پاقىسىغا دۇم چۈشكىنىنى كۆرمەمدىغان.

رابىيەم ئېرىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ سوتقا بېرىشقا قىستاۋاتقاندا، جۆھەرىۋۇي كىرگەنچە ئاپىسىنى قۇچاقلىۋالدى. ئۇ رابىيەم ئوتتۇرا كېچىدە چىقىپ كېتىپ تا دادىسىنى باشلاپ كەلگەنگە قەدەر ئۇخلىماي ئۇلارنىڭ دەتالاشلىرىنى ئاڭلىغانىدى. مانا بۇگۈنمۇ ئىشىك تۇۋىدە تۇرۇپ، ئاپىسىنىڭ نېمانچىۋالا چالۋاقاپ، ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇشىنىڭ سىرىنى ئۇقتى.

ـــ جېنىم ئاپا، دادامنى بىر قېتىم كەچۈرۈڭ، ئۇ بەك

ياخشى دادام ئىدى. لېكىن بۇ قېتىم ئېزىپتۇ. ئۇنى ئەسكى ئايالالار ئازدۇرۇپ كېتىپتۇ. سوتقا بارسىڭىز، دادامنى «قوش نىكاھلىق» بولغان دەپ قولغا ئالىدۇ، ئەگەر بولمىغاندا ئېغىر قانۇنىي جازا بېرىدۇ، — جۆھەربۇۋى ئېسىدەپ يىغلىماقتا ئىدى، — ئەگەر ئاجرىشىپ كەتسىڭىز ئۇرۇمچىدىكى ھەدەم قانداقمۇ خاتىرجەم ئوقۇسۇن؟ ئۇنداقتا مەنمۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتىمەن.

— بولدى، ئوبدان قىزىم، يىغلىماڭ، — ئۆمەرجان ئۆزى يىغلاپ تۇرسىمۇ، قىزىنىڭ ياشلىرىنى سۈرتتى، — ئاپىڭىز ئاچچىقىدا شۇنداق دەۋاتىدۇ. خاتىرجەم بولۇڭ، بىز ئاجراشمايمىز. مېڭىڭ، چىقىپ دەرسىڭىزنى تەكرارلاڭ.

جۆھەربۇۋى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن رابىيەم بىرئاز پەسكارىغا چۈشتى. قىزىنىڭ: «ھەدەم قانداق خاتىرجەم ئوقۇيدۇ، مەنمۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتىمەن، دادامغا قانۇنىي چارە كۆرىدۇ» دېگەن سۆزلىرى ئۇنى ئەنسىرىتىپ قويغانىدى. دېمىسىمۇ ئاتا ـ ئانىسى ئاجرىشىپ تالادا قالغان، ئۆگەي قولىدا خارلانغان قىزلاردىن ئۆزىنى دەرياغا تاشلىۋالغان، زەھەر ئىچىۋالغان، باشقىلار بىلەن قېچىپ كەتكەنلىرى كۆز ئالدىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار تۇرسا. ئۇنىڭ ئۈستىگە رابىيەمنىڭ بۇنچىلىك ئازابلىنىشىمۇ ئېرىگە پايلىمىغانلىقتىن بولۇۋاتاتتى.

— ئېيتە قېنى، قانداق قىلماقچىسەن؟ — رابىيەمنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چاچراپ تۇراتتى.

— بۇگۈن ئەتىگەن جاۋابىنى بېرىۋەتتىم. ئالاقىمىز ئۈزۈل ـ كېسىل ئۈزۈلدى.

— ئۇنداقتا قورساقتىكى بالىچۇ؟

— دوختۇرخانىدا ئالدۇرۇۋەتمەكچى.

— قاچان؟

— يۈزىدىكى جاراھەتلىرى سەل ياخشى بولغاندىراق.

— بولمايدۇ، ئەتىلا بارىسەن.

— ئەتە يەكشەنبە، ئۆگۈنلۈككە باراي.

بۇ جەدەل بەسىقىپ، ئۇچىنچى كۈنى ئۆمەرجان كۆڭلى ئەمىن تاپقان ھالدا ئۆيگە قايتىپ كەلدى. دوختۇرنىڭ دېيىشىچە، بالا قورساقتا تۇرۇپ قۇرۇپ، يىگىلەپ قاپتىمىش. رابىيەم ئانچە ئىشىنىپ كەتمىدى. ئۇ ئۆزى سۈرۈشتە قىلماقچى بولغانىدى، يەنە بىر ھەدەل چىقىپ، بۇ ئىشنىڭ كوچا ـ كويلارغا يېيىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرىگەن ئۆمەرجان: «بولدى بارماڭ، دوختۇر ئايالنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىدىم» دەپ تۇرۇۋالدى.

ـــ ئەگەر ئۇ پاسكىنا دوختۇر خوتۇنلارغا ئارقا ئىشىك قىلىپ گېپىنى مايلىغان بولسىچۇ؟

ـــ بۇنداق قىلسا ئۇنىڭغا نېمە پايدا؟

ـــ سودىگەر تۇرۇپ شۇنىڭمۇ تېگىگە يېتەلمىدىڭىزما؟ ـــ رابىيەم جەدەل چىققاندىن بېرى تۇنجى قېتىم ئېرىنى «سىز» دەپ سۆزلىدى، ـــ بۇنداق جاھان كۆرگەن پاسكىنىلار پۇل ئۈندۈرۈش ئۈچۈن بولسىمۇ تۇغۇشنى ئويلايدۇ.

ئىش رابىيەمنىڭ ئەنسىرىگىنىدەك بولدى. بىر كۈنى «باھار چىڭداڭنىڭ قورسىقىدىكى بالىسى ئالتە ئايدىن ئېشىپتۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، ھەپتىگىچە ئىزدەپ ئۇنى تاپالمىدى. تاپقان بىلەنمۇ دوختۇرلار بۇنداق چوڭىيىپ قالغان بالىنى چۈشۈرگەندە، ئانىنىڭ ھاياتىغا خەۋپ يېتىشىدىن قورقاتتى.

رابىيەم ئەۋلىيادەك پەرەز قىلغانىدى. باھار چىڭداڭ ئوغۇل تۇغدى. ئۇ بىر كۈنى بالىسىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ، رابىيەمنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى ـ دە، زەھەردەك كۈلدى:

ـــ قېنى ئۇرمامسەن؟ قانلىرىمنى ئېقىتىپ، بالىنى كۆتۈرۈپ ئۇدۇل سوتقا بارىمەن. مەن جاھان كېزىپ، كۆرمىگەننى كۆرگەن، يۈزۈم تۆكۈلۈپ ئەل ئاغزىدا «چىڭداڭ» دېگەن نامغىمۇ قالغان ئايال، ـــ بۇ ئائىلىنىڭ ئاجىز ھالقىسىنى تۇتۇۋالغان باھار ئەيمەنمەي سۆزلەۋاتاتتى، ـــ بىلىپ قوي، ئۆردەك سۈدىن قورقمىغاندەك، مەن كۆرمىگەن سوت، مەن ياتمىغان تۈرمە قالمىدى. مەنغۇ بىرنەچچە ئېغىز تىل ئىشتىپ يېنىپ چىقمەن. لېكىن، ئېرىڭ «قوش نىكاھلىق» بولغان جىنايىتى

ئۇچۇن جاۋاب بېرىشى كېرەك.

— ئېيتە قېنى، نېمە دېمەكچىسەن؟ — جېدەل چىقىرىپ ياخشى ئاقىۋەتكە قالمايدىغانلىقىنى بىلگەن رابىيەم تەقدىرگە تەن بەردى، — مەقسىتىڭ پۇلدۇر؟

— سەن ئۆز قولۇڭ بىلەن ئەللىك مىڭ سومنى قوش قوللاپ ئالدىمغا قويىسەن!

— ماڭ، سوتقا بار، ساڭا بېرىدىغان ئۇنچىلىك پۇلۇم يوق، — تەشكىلدە ئىشلەپ كېلىۋاتقان رابىيەمنىڭ قانۇن ساۋاتلىرىدىن خەۋىرى بار ئىدى، — شۇنى ئېيتىڭدىن چىقارما، سەن ئېرىمنى قانداق ئالداپ ئۆيۈڭگە ئاپاردىڭ، نېمىلەرگە نېمىلەرنى قوشۇپ ئىچۇرۇپ يالىڭاچلىدىڭ، گۇاڭجۇغا نەشە ئاپىرىپ نەچچە يىل تۇرمىدە ياتتىڭ، ئۇرۇمچىدە كىملەرنى ئازدۇرۇپ غۇلجىغا قانداق قېچىپ كەلدىڭ، ھەممىنى دەيمەن. سېنىڭ بۇ چاغقىچىمۇ ئازدۇرغان ئەرلىرىڭ ئاز ئەمەس. بىراق، ئېرىم جازالىنىدىكەن، سەن بىر تىينىسىز قالىسەن، چۈنكى جازا بىلەن تەڭ، تۆلەمۇ بىرەك ئۆلىدۇ.

جاھاننىڭ رەپتارىغا كىرىۋېلىپ شۇنچە كۆپ ئەسكىلىكلەرنى قىلغان باھار چىڭداڭ رابىيەمدىن قورقتى. ئۇنىڭ تەڭ كەلگىلى بولمايدىغان رەقىب ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. شۇڭا، تۆت مىڭ سومغا شۇكۇر قىلىپ، بالىنى تاشلاپ قويۇپ كۆزدىن يوقالدى.

ئائىلىدە كۆتۈرۈلگەن بۇ قارا بوران رابىيەمنىڭ كەڭ قورساقلىقى، ئەپۇچانلىقى بىلەن خەيرلىك ئاخىرلاشقان بولسىمۇ، بىراق بىر ئاي ئۆتمەيلا ئۆمەرجان ماشىنا ھادىسىسىگە ئۇچرىدى، ئۇ مال ئېلىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە كېتىۋېتىپ سانجىغا كەلگەندە كىچىك ماشىنا چوڭ يۈك ئاپتوموبىلىغا سوقۇلدى. ئۆمەرجاننىڭ يوتا، ئوقۇرەك سۆڭىكى شۇنداقلا ئۈچ قوۋۇرغىسى سۇنۇپ، مېدىتسىنا دوختۇرخانىسىغا ئەكېلىندى. رابىيەم دەرھال ئۈرۈمچىگە كېلىپ ئېرىنى قىرىق كۈن باققاندىن كېيىن غۇلجىغا يۆتكەپ كەلدى. ئۇ تۆت ئايغىچە ئورۇن تۇتۇپ

ياتقان ئۆمەرجاننى كېچە - كۈندۈز پەرۋىش قىلىپ ئەسلىگە كەلتۈردى. تەڭلىك، خجىللىق، پۇشايمان، ئۆكۈنۈش ئىلكىدە ئازابلانغان ئۆمەرجان بىر كۈنى يىغلاپ تۇرۇپ:

— رابىيەم، سىز مېنى كەچۈردىڭىز، ئەمما خۇدا كەچۈرمىدى، — دېدى.

رابىيەمنىڭ ئۈزۈن ھېكايىسىنى ئاڭلىغان گۈلسۈمخان ئۆزىگە تەسەللى تاپقاندەك بولدى. ئۇ كۈندىشىنىڭ ھەم ئىشەنگەن ئېرىنىڭ خورلۇق ئازابىنى تارتقان بۇ قەشقەرلىك ئايالغا چىن كۆڭلىدىن خەيرخاھلىق قىلدى. شۇنداق، رابىيەمگە بۇ دەرد — ئەلەم گۈلسۈمخان چوقۇنغان بىر يۈرتلۇقلىرىدىن كەلگەنىدى. ئۇ مۇئەتتەرخانىنىڭ كۈيۈئوغلى تاشمەمەت، ئۆمەرجان، باھار چىڭداڭلارنى نەپرەت بىلەن ئەسكە ئالدى.

— كۆردىڭىزمۇ، گۈلسۈمخان ھەدە، — دېدى رابىيەم ئېغىر ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك ئۇھسىنىپ، — بايا كىرگەن ئوچ ياشلىق ئوغۇل مېنى دوزاخ ئازابىدا كۆيدۈرگەن كۈندىشىمنىڭ بالىسى. خۇدا مېھرىنى شۇنداق سالامدۇ، بىلمىدىم، بۇ بالىنىڭ ماڭا ئامراقلىقىنى دېمەيلا قويۇڭ.

گۈلسۈمخان رابىيەمنىڭ ئۆيىدىن قايتىپ كېلىپ نەچچە كۈنلەرگىچە خامۇش يۈردى. رابىيەمنىڭ كۆرگەن خورلۇقلىرى كۆز ئالدىدىن زادىلا كەتمىدى. مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ قەشقەرلىك خوتۇنى سەيدىنىساخانىنىڭ: «ئاچا، سىلى ئۇچۇنلا ئاجرىشىمەن» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلىدى. ئەنزەرنىڭ قىزى، گۈلبانۇمغا بولغان مېھىر - ۋاپاسىنى ياد ئەتتى. لېكىن تۇغقىنىم، بىر يۈرتلۇقۇم دەپ تاغدەك ئىشەنگەن ھادىلنىڭ قىزىغا سېلىۋاتقان زۇلۇملىرىمۇ ئېسىدىن زادى كەتمىدى. بولۇپمۇ قىزى گۈلبانۇمنىڭ قىل ئۈستىدە تۇرغان ھاياتى ئۇنى كۈنسېرى ئەنسىرەتمەكتە ئىدى. شۇڭا، ئۇ پات - پاتلا مۇنداق زىكىر قىلىدىغان بولۇپ قالدى:

«ئاھ خۇدا، بۇ نېمە نادانلىق؟! ئەسلىدە ھەممىز ئۇيغۇر، مۇسۇلمان ئەمەسمىدۇق؟!...»

16

ئۆكتەبىر كىردى، ئەتىسى ـ ئاخشىمى دولا قورۇغۇدەك سوغۇق بولاتتى، پات ـ پاتلا يامغۇر يېغىپ تاك سەھەرلىكى چۈشكەن ئۇششۇك گۈل بەرگىلىرىنى سۈلاشتۇرۇپ، باغدىكى ئالما، ئۆرۈك، شاپتۇللارغا سېرىق قىزغۇچ، قوڭۇر تونلارنى كىيدۈرەتتى. بىراق، ئۆكتەبىر تولىمۇ خاسىيەتلىك ئاي بولدى. گۈلسۈمخاننىڭ نەۋرىسى ئالىنۇر بىر يېرىم ياشقا كىردى. ئۇ ھويلىدا پىلدىرلاپ يۈگۈرۈپ ئويناپ يۈرىدۇ. ئالىنۇر ئەنەيتۈللانى «ئەنەي دادام» دېسە، ئەكبەرنى «پەشمەت ئاكام» دەپ تىلى چىقتى. گۈلبانۇمنىڭ ھادىلدىن تۇغۇلغان ئوغلى رىشاتمۇ ئون ئايلىق بولۇپ قالدى. يەتتە ئاي ئىلگىرى ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن ئەنزەرنىڭ تالاق قىلغان ئايالى گۈلنىسانىڭ قورسىقىدىكى بالىسىمۇ يەتتە ئايلىق بولدى. ئەنزەر كېتىپ بىر ئاي بولار ـ بولمايلا گۈلنىسا قۇرۇق ھۆ بولۇپ، ھامىلدارلىقى مەلۇم بولغانىدى. مۇئەتتەرخاننىڭ ئائىلىسىدىكى ئەڭ چوڭ ئۆزگىرىش شۇ بولدىكى، ئابدۇسەمەت ئانىسىغىمۇ دېمەي روشەنگۈل بىلەن توي قىلىۋالغىلى ئىككى ئايدىن ئېشىپ قالدى. ئۇ دېگىنىنى قىلدى، بىرەر كىمگە يېلىنىپ ـ يالۋۇرمىدى. توي تەييارلىقىنى قىز تەرەپتە قىلىپ روشەنگۈلنى «ئۇچەرۋازا»دىكى ئىجارىگە ئالغان ئۆيىگە ئەكەتتى. تويغا كەلگەنلەر ئۇنى «ئاتا ـ ئانىسى يوق يېتىم بالا ئىكەن» دېيىشتى. مۇئەتتەرخان سەپرا پەيلىگە ئېلىپ جېدەل ـ ماجىرا قىلمىدى. ئۇمۇ مۇشۇ كۈنلەردە دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، كۆپ ئويلايدىغان بولۇپ قالغانىدى. «بىر يۈرتلۇقۇم، ئۆزۈمنىڭ قەشقەرلىكى» دەپ ئېلىپ بەرگەن گۈلنىسا ئەنزەرنىڭ يۈرىكىگە مەڭگۈ ئۆچمەس نومۇس دېغىنى سېلىپ، ئوغلىنى ئانىدىن ئايرىۋەتتى. ئۇ بىچارە بالا بۇ خورلۇققا

چىدىماي ياقا يۇرتلاردا مۇساپىر بولۇپ نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتىدىكەن؟ ئەمدى گۈلنىسانىڭمۇ ئىپپەت - نومۇسىنى پايخان قىلىپ خارلىغانلار مەتنۇرى، مامۇت قورساقتەك ئالتە شەلىك بىر يۇرتلۇقلىرى. راست ئەمەسمۇ، مۇئەتتەرخان ئۇنتۇپ قالغىنى يوق. «ئەكسىلئىنقىلابچىنىڭ ئايالى» دەپ تاختىپەرگە ئاچىقىپ كۈرەشكە تارتقان، يۈزىگە قازان قارىسى سۈۋاپ سازايى قىلغان، تېخى قوتۇر ئېشەككە تەتۈر مىندۈرمەكچى بولغانلار ئۆز يۇرتلۇقلىرى، يەنە كېلىپ ھەر كۈنى ئىسسىق سالاملىشىدىغان قولۇم - قوشنا، يارۇبۇرادەرلىرى! ئەنە شۇنداق، ئائىلىنىڭ تەقدىرى قىل ئۈستىدە تۇرغاندا ئۇلارنى قۇتقۇزۇپ ئىلىغا ئەكەلگىنى شەمشىدىن دېگەن غۇلجىلىق شوپۇر. مانا ئاشۇ چۈشىدىمۇ كۆرمىگەن شوپۇر ئۇلارنى يول بويى مېھمان قىلىپ: «ۋاي مۇئەتتەرخان ھەدە» دەپ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ كەلدى. ئۇنىڭ تۇز كۆڭلى بىلەن ئېيتقان لاپلىرى، چاقچاقلىرىچۇ تېخى. مۇئەتتەرخان قەشقەردە كۆرگەن غەم - ئەندىشىلىرىنى ئۇنتۇدى. ئەمدى مۇنۇ ھەزىلگە خۇمار، خۇش پېئىل نېغىمەت مۇدىر چېغىدا قانچىلىك ساخاۋەت قولىنى سوزمىدى؟! مۇشۇ قورۇ - جايلار شۇنىڭ شاپائىتىدىن ئۆره بولدى! بولمىسا مۇئەتتەرخانىنىڭ ئۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ قويغىنى بارمىدى؟ ياق! ئۇ پەقەت ياخشى كۆڭلى بىلەن قىلدى. غۇلجىلىق بالىلارنى باشلاپ كېلىپ ھاينى ھۇي، موزاينى ئۇي دەپ بولغۇچە تاملارنى قوپۇرۇپ، ئۈستىلىرىنى ياپتى. ئۆزى ئىشلەشتىن سىرت، «ئاۋۇنى ئۇنداق قىل، ماۋۇنى تارت، ئۇنى چۈشەر» دەپ خۇددى بىر تۇغقان قېرىندىشىدەك كۆڭۈل بۆلدى. ئاۋۇ بۇرنى كۆپكەن ئابدۇسەمەتنى: «ئاپاڭنى قاقشاتما، ئاداش، بولمىسا بۇرنۇڭنى ئېلىۋېتىمەن» دەپ نوخلىسىنى ئېلىپ تۇردى. توۋا، مۇئەتتەرخان مۇشۇ خەيرخاھلىقلارنى نېمىشقىمۇ ئويلىمىغان بولغىيدى؟ بۇ كاج پەلەكنىڭ تېگىگە يەتكەن بولسا، ئۇيقۇسى

بالدۇرراق ئېچىلغان بولمامتى؟ قارىمامدىغان غورا قاپاق ئابدۇسەمەت ئۆيلىنىپ بىر قېتىمدۇ كېلىپ ئانىسىنى ھالىك نېچۈك دېمىدى، بوسۇغىغا دەسسىمىدى. ئەمما، بىر پەتنۇس شېكەر سېپىلغان سامبۇسىنى كۆتۈرۈپ كەلگەن روشەنگۈل كۈلۈپ كىرگىنىچە قېينىئانىسىنىڭ پەيلىدىن قورقماي قۇچاقلىدى ھەم بىر ئىللىق تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

— ئاپا، ئۇرسلىمۇ، تىللىسلىمۇ ئالدىلىرىغا باش ئېگىپ كەلدىم. ئابدۇسەمەت ئىككىمىز ئۆزلىرىنىڭ رايىسىز توي قىلىپ چوڭ گۇناھ قىلدۇق. ئەپۇ قىلغان بولسىلا، كۆڭۈل ـ كۆكسىلىرىنىڭ كەڭ، باغرىلىرىنىڭ يۇمشاق ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. بىزنى كەچۈرۈشلىرىگە ئىشىنىمەن، — دەپ مۇئەتتەرخانىنى ھەر ھالدا ئانا قاتارىدا كۆرۈپ ھۆرمىتىنى قىلدى. گەرچە مۇئەتتەرخان ئۆزىنىڭ پۈتىغا ھۆل خىش قويۇپ، تاتلىق ـ ئاچچىقنىڭ ھەممىسىنى ئارىلاشتۇرۇپ دەۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇرسىمۇ، ئۇنى: «ئۆزۈڭ مۇشتىتەك تۇرۇپ، نېمانداق گېپىڭ سېسىق نېمىسەن» دەپ گەجگىسىگە مۇشتلاپ چىقىرىۋەتمىدى. ئەكسىچە:

— تىزلىرىمنى قۇچاقلاپ ئولتۇرۇۋالماي ئورنۇڭدىن تۇر دەيمەن، تۇر، ئۆزۈڭ تۇمۇچۇقتەك بالىكەنسەن، ئەجەب گەپكە كۆز چىقىرىشقا ئۇستىكەنسەن ئەمەسما، مىنە كۆزلىرىڭ كۈلۈپ تۇرىدۇيۇ، ياش ئاققىنى نېمىسى؟ — دېدى.

ئەسلىدە گۈلبانۇممۇ بەلەن قىز ئىدى. ئۇ مۇئەتتەرخانىڭ رايىغا بېقىپلا ئۆز بەختىنى قۇربان قىلدى. ئوغلى بىلەن كېلىنىنىڭ قاتىلى ئۆزى بولۇپ قالدى. ئىككى ياشنىڭ ئوت ئۆۋالى زادى كىمگە؟ بۇ مۇئەتتەرخانىغا ئايان. ھېلىقى چاغدا ئۇلارنىڭ بىر يىللىق تۇتقان ئۆيىگە بېرىپ: «غىلجىڭ، نايناق، ئەرلەرگە سۇۋۇنىپ، شەيتىنىنى قوزغاپ» دېگەن سېسىق تىللىرىنى ئاڭلاپ، گۈلبانۇم گەرچە ئاغرىپ كەتكەن قورسىقىنى تۇتۇپ، جايىدا يېتىپ قالغان بولسىمۇ، قېينىئانىسىغا قاش

كۆتۈرۈپ قارىمىغانىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ: «ئەنزەر... ئەنزەر... ئۇ...» دەپ ئوغلىنىڭ ئىسمىنى سۆيۈنۈش بىلەن تىلغا ئالدى. بىئەمدۇللا ئىشىق سەۋداسى دېگەن دورىسى يوق كېسەلگە ئوخشايدۇ. توغرا، ئۇنىڭ دورىسى يوق، تېۋىپى يوق كېسەل ئىكەنلىكىنى مۇئەتتەرخان ئوبدان بىلىدۇ. مەخمەت ئەپەندى شىنجاڭ مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنى پۈتكۈزۈپ، ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان مەزگىلىدە مۇئەتتەرخان ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالدى. بىر ئامالالاپ سۆزىنىپ يۈرۈپ، ئۇنىڭ شەيتىنىنى قوزغىغان ئۆزى. بىراق، مۇئەتتەرخاننىڭ ئاتا ـ ئانىسى: «ئۇ پۆپۈكباش ئەپەندىگە تەگمەيسەن» دەپ قەتئىي قوشۇلمىدى. ھەتتا ئانىسى سۈپۈرگە، نوغۇچلار بىلەن ئۇرسىمۇ، ھايا ـ نومۇسنى قايرىپ قويۇپ: «تەگكىنىم تەككەن» دەپ تۇرۇۋالغانىدى. بولمىسا مەخمەت ئەپەندى ئۇنىڭدىن ئون ئىككى ياش چوڭ ئىدى. ئەمدى ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمغا كەلگەندە، نېمىشقا شۇ ئىشلارنى ئۇنتۇپ قالدىكىنە؟ ئۇنتۇپ قالغىنى يوق، پەقەت تاشمەمتكە بولغان ئۆچمەنلىك ئاداۋىتى ئۇنىڭ ئەقىل كۆزىنى خىرەلەشتۈرۈپ، دېۋەڭ مەزلۇمغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. شۇڭا، ئۇ ئىككىلا ئوغلىدىن ئايرىلىپ يېتىمسىراپ قالدى. گۈلبانۇمنىڭ قانلىق ياشلىرىغا سەۋەب بولۇپلا قالماي، گۈلسۇمخاننىڭمۇ يۈرەك ـ باغرىنى جاراھەت قىلدى. ئۇ ئەمدىلا مەرھۇم مەخمەت ئەپەندىنىڭ: «دېگىزنى خۇدا، ئازاب دېگىزىنى ئىنسانلار ياراتقان» دېگەن سۆزلىرىنىڭ تېگىگە يەتتى!

مۇئەتتەرخاننىڭ ئوغلى ئابدۇسەمەتنى ھويلىسىغا كۆچۈرۈپ كېلىپ بالىلىرى بىلەن دەرقەمتە ئولتۇرۇش ئۈمىدى زور ئىدى. لېكىن، دىمىقىنىڭ ئۆستۈنلۈكى، بوينىنىڭ قاتتىقلىقى بالا ئالدىدا ئېگىلىشكە قويمايتتى. مانا قارا، ئاۋۇ نېغىمەت مۇدىرمۇ سايىسىنى كۆرسەتمەسلا بولۇپ كەتتى. ئىككى يىل ئالدىدا ئۇ: «ئېرىم دەۋەرمەمىز» دەپ چاقچاق قىلغانىدا، مۇئەتتەرخان «بۇنداق گەپلەرنى قىلسىلا بوسۇغامغا دەسسىمىسىلە» دېگەنىدى.

شۇنىڭدىن تارتىپ نېغمەت مۇدىرنىڭ كېلىشى شالاڭلاپ كەتتى. كەلگەن تەقدىردىمۇ ئۆيگە كىرمەي، تالادىلا: «هاي مۇئەتتەرخان، بارمۇسىز، تېنىڭىز ساق، ئوبدان تۇرغانسىز» دەپ هال سوراپلا كېتىپ قالىدۇ ياكى: «ئاهاله كومىتېتىدا يېغىن بار، قاتنىشىپ بېرەرسىز» دەيدۇ، خالاس. ئۇنىڭ قوپال بولىمۇ هەزىل - چاقچاقلىرىنى خويمۇ سېغىنىدى كىشى. ئەسلىدە: «بوسۇغامغا دەسسىمىسىلە» دېگەن گەپنى ئايال كىشىنىڭ نازى دەپ چۈشەنسە بولمامدۇ ئۇ دېۋەڭ؟! كونىلارنىڭ: «يارىمنىڭ تىللىغىنى — چىللىغىنى» دېگەن گەپنىمۇ ئاڭلىمىغان ئوخشايدۇ. هۇ ئىززىتىنى بىلمىگەن شاۋۇچى مۇدىر.

مۇئەتتەرخان نېغمەت مۇدىرغا غايىبانە، لېكىن تاتلىققىنا دومسىيىپ زەردە قىلىۋالدى، شۇنداقتىمۇ ئابدۇسەمەتنى ئەكىلىۋېلىش ئىشىدا يەنىلا شۇنىڭغا تېۋىنمىسا بولمايتتى. نېغمەت مۇدىرلا ئوغلىغا گېپىنى يېگۈزەلەيتتى. مەيلى ئۇ ئاچچىقلىسۇن، چاقچاق قىلسۇن ياكى تەنبىھ بەرسۇن، ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ گېپىنى يىرالمايتتى، بەلكى ئەۋلىيادەك كۆرەتتى. ئۇ داۋاملىق: «نېغمەت مۇدىر بولمىسا بۇگۈنكى كۈنمىز، مۇشۇ قورۇ - جاي، ئاشخانىلىرىمىز بولمايتتى» دەپ ئانىسىغا ماختاپ بەرگەنىدى.

مۇئەتتەرخان كۈزلۈك يېلىڭ پەلتوسىنى كىيىپ، چۈچىلىق بۆرتىمە رومالىنى ئارتىپ، نېغمەت مۇدىرنىڭ ئىشىك ئالدىغا كەلدى. خۇدايا تۇۋا، نېمە ئىشتۇ؟ ئۇ دەرۋازا هالقىسىغا قول ئۇزارتقاندا، يۈرىكى بىردىنلا سېلىپ، نەپىسى بوغۇلغاندەك بولدى. ياشلىقىدىكى گۈزەللىك تېخى ئۆچمىگەن رۇخسارى ئوت ئېلىپ، قىزارغانلىقى ئۆزىگە مەلۇم بولدى. خۇدۇكسىنىپ ئەتراپىغا قارىدى - دە، هالقىنى شاراقلاتتى. ئۈزاق ئۆتمەيلا هويلىدىن «هە، مانا كەلدىم» دېگەن ئاۋازدىن كېيىن دەرۋازا ئېچىلدى.

— پاهوي مۇئەتتەرخانغۇ بۇ. نېمانداق دەرۋازا ئالدى يورۇپ

كەتتىكىن دېسەم، مەھەللىمىزنىڭ شەمسى - قەمەرى بوسۇغىمىزغا قونۇپتىكەن ئەمەسمۇ، قېنى كىرىڭ.

مۇئەتتەرخان تال بوستانلىق، پېشايۋان، لاپاسلىرى ھەيۋەتلىك چوڭ قورۇغا قەدەم ئالدى. ئۇ نېغمەت مۇدىرنىڭ يول باشلىشى بىلەن ساراي ئۆيگە كىرىپ ئەگە ئولتۇرۇشنى بىلەلمەي تېڭىرقاپ قالدى. تاختايلىق پولغا تولدۇرۇپ گىلەملەر سېلىنغان بولۇپ، ئوتتۇرىدىكى ئۇزۇن تاماق شىرەسىنىڭ ئەتراپىغا يېشىل موۋۇتلۇق دۇئالار قويۇلغانىدى. بۇ دۇئالار ئەمدىلا ئۆزلىشىۋاتقاچقا كۆپ ئائىلىلەردە يوق ئىدى.

— قېنى مۇئەتتەرخان، تۆرگە، ئەزىز مېھمان دېگەن تۆرىنىڭ زىننىتى، — نېغمەت ئۆي ئوتتۇرىسىدىكى ئۇچ قىرلىق تور پەردىلەر تارتىلغان دۇئاننى ئىشارە قىلدى.

مۇئەتتەرخان ئايغىنى سېلىۋېتىپ دۇئانغا چۆكتى - دە، رومىلىنى بوينىغا چۈشۈرۈپ قويدى.

— نېغمەت جۇرېن، دەرۋازىدىن كىرىپ بولغۇچە كۈن بىلەن ئايغا ئوخشاتتىلە، — بۇ سۆيەتلەشلەردىن جېنى سۆيۈنۈپ كەتكەن مۇئەتتەرخان قەستەن تەكرارلىدى، — ئەمدى بولسا «ئەزىز مېھمان» دەۋاتىدىلا، بۇ گەپلەر نەدىن چىقىۋاتىدۇ؟

— يۇرەكتىن، مۇئەتتەرخان، يۇرەكتىن. يۇرەكتىن بولغاندىمۇ قات - قاتلىرىدىن دەڭا!

— ھەيتاڭە، ئىشەنمەيمەن جۇما. ئۇنداق ئادەم ئىيۇن ئېيىنىڭ قىزىل قولتۇق پاقىسىدەك يوقلىپ كەتمەيدۇ.

— ھەببەللى، گەپنى ئۆزىڭىز تەشتىڭىز، ئەمدى مەندىن رەنجىمەڭ، — نېغمەتنىڭ ئاۋازىدىن راست ئازىلاشقان چاقچاق پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى، — سىز بىلەن راسا بىر ئۇرۇشقۇم بار ئىدى. بىرئاز سەۋر قىلىڭ. شورپىغا كەسمە چۆپ تاشلاپ قورساقنى پوملىدىم. قانداق قىلىمەن، بويتاقچىلىق. گۆشنى سۆزۈپ قويغانىدىم، غاچچىدا ئەكىرەي، تېتىپ بېقىڭ.

نېغمەت چىقىپ كېتىپ بىر لېگەن گۆش كۆتۈرۈپ

كىردى ـ دە، پىچاقتا توغراپ، قوۋۇرغىلارنى پارچىلىدى ھەم ئېلىپ، بېقىپ، قېنى ئۆزلىرىمۇ دېيىشىپ مايلىق سۆڭەكلەرنى شىلىپ يېيىشتى. نېغىمەت چاي دەملەشكە ئېرىندىمۇ چايداندىن ئىستاكانلارغا قاينىق سۇ قۇيۇپ قويدى. گۆش بىر قۇر يېيىلىپ قولىلارنى سۈرتكەندىن كېيىن، مۇئەتتەرخان: «نېمە ئۇچۇن ئۇرۇشماقچىدىك» دېگەندەك نېغىمەتنىڭ چىرايىغا قاراپ قويدى.

ــ يادىڭىزدا بارمۇ؟ ــ گەپ باشلىدى نېغىمەت، ــ بىر يېرىم يىل ئىلگىرى ئەنزەرنى ئاجراشتۇرۇۋالغانلىقىڭىزنى ئاڭلاپ سىزگە: «مۇشۇنداقلا باغرىڭىزنى قاتتىق قىلىسىڭىز، بالىلىرىڭىزدىن ئايرىلىپ قالىسىز» دېمىگەنمىدىم. مانا، ئەنزەر بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى، قاچان قايتىپ كېلىشى ناتايىن، بۇنى ئاز دەپ ئابدۇسەمەت سىزدىن تاندى. ئەمدى مەن ساباھەتتىن ئەنسىرەپ قېلىۋاتىمەن.

مۇئەتتەرخانىنىڭ بېشى مەيدىسىگە ئېگىلدى. راست، ئەنزەرنى ئاجراشتۇرغان چاغلاردا نېغىمەت ئۇرۇمچىدە يىغىندا ئىدى. ئۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، بۇ ئىشنى ئاڭلاپ خېلىلا چېچىلىپ قالدى. بىرمۇنچە قائىدە ـ نىزام، نىكاھ قانۇنلىرىنى تىت ـ تىت بولغان قىياپەتتە چۈشەندۈردى. ئۇ: «زادى سىزچۇ ھەممە بالىلىرىڭىزدىن ئايرىلىپ، بۇرنىڭىزغا سۇ كىرگەندىلا ئادەم بولىسىز» دەپ قويۇپ، ئارقىسىغا قارىماي چىقىپ كەتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ نېغىمەت مۇدىرنىڭ ئايىغى سېلىكىپ بۇ ئائىلىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈردى.

ــ سىزنىڭ ئەنزەر مەسلىسىدە گەپ ئويناتىپ، «قىزنىڭ ئىش ئورنى يوق ئىكەن، ئانىسى كوچا سۈپۈرىدىكەن، بەك نامرات ئىكەن، مەرۇپ تۆمۈرچى كۆپ خوتۇن ئالغان خوتۇنباز» دېگەنلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى يالغان. سىزدىكى بىردىنبىر خاھىش يۈرتۇزلۇق. مەن بۇنى بۇرۇندىن تارتىپ سېزىپ كېلىۋاتىمەن. لېكىن، كۆڭلىڭىزنى ئاياپ گەپ قىلمىدىم، ــ نېغىمەتنىڭ سۆزلىرىدىن مۇئەتتەرخان ئۆزىنى قەيەرگە قويۇشنى بىلەلمەي

قالدى، ــ شۇڭا مەنمۇ غۇلجىلىق بولغانلىقىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى چەتكە ئالدىم. «مەننەتلىك ئېشىكىدىن قارنىمنىڭ ئىچى ياخشى» دېگەن ماقالنى ئويلاپ قالسىڭىزمۇ مەيلى. مەن سىزگە شۇنچە يىللاردىن بېرى قەشقەرلىك دېمەي، ھەممىز بىر ئۇيغۇر، بىر يېپقا تىزىلغان مارجانلار دەپ يارىدەم قولۇمنى سوزۇپ كەلدىم. ئەجەبا سىز؟...

مۇئەتتەرخان بويۇنلىرىنى چىزىرىپ كەتتى. بولۇپمۇ نېغمەتنىڭ: «مەنمۇ غۇلجىلىق بولغانلىقىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى چەتكە ئالدىم» دېگەن سۆزى ئۇنى ئىزا تارتقۇزۇپ تېخىمۇ بىئارام قىلدى. نېغمەتنىڭ شۇنچىۋالا ئىشلارنى بىلىپ تۇرۇقلۇق ئېغىزىدىن چىقارماي كەلگىنى ئەلۋەتتە مۇئەتتەرخاننىڭ ھۆرمىتىنى قىلغانلىقى ئىدى.

ــ سىزنى ئاھالە كومىتېتىمىزدىكى خېلى ـ خېلى ئاياللارغا تەڭ قىلمايمەن، ــ مۇئەتتەرخاننىڭ بەكمۇ ئوسال ھالەتتە قالغانلىقىنى سەزگەن نېغمەت ئۇنىڭ ئورنىنى سەل كۆتۈردى، ــ «ئالتۇننىڭ ھوردا مىسمۇ ئالتۇندەك پارقىرايدۇ»، «ئالتۇنغا يېقىن يۈرسەڭ چېكى يۇقىدۇ» دېگەندەك، مەخسەت ئەپەندىم بىلىملىك زىيالىي بولغاچقىمۇ، سىزمۇ خېلىلا سەۋىيەلىك ئايال. ئەمما، بىر ئەسكىنىڭ ئەنت ـ قىساسىنى دەپ ھەممىنى بىر تاياقتا ھەيدىسەڭىز، سىزنىڭ مۇشۇ سالاپىتىڭىزگە توغرا كېلەرمۇ؟ مۇسۇلمانچىلىقتىمۇ «ئاداۋەت تۇغۇچىنى يەشكۈلۈكى، تۇغكۈلۈك ئەمەس» دېيىلمىدىغۇ؟

نېغمەت مۇئەتتەرخاننى نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئويغا سېلىپ قويغان خىياللىرىنىڭ ئۇستىدىن چۇشۇۋاتاتتى. دېمىسىمۇ «ئۇ يۇرت، بۇ يۇرت» دەپ تارتقان زىيىنى، كۆڭۈل ئاغرىقى ئازمۇ؟ بۇ خۇددى ھەرقانداق باغنىڭ يەل ـ يېمىشلىرىگە كېسەل تەگكەندەك، ھەممىلا يۇرت خەلقىنىڭ ئىچىدە قۇرتى، سېسىقى، زىددىسى بارلار بولىدۇ ـ دە.

ــ مەنمۇ ئوغۇللىرىمدىن ئايرىلغاندىن بېرى ناھايىتى

كۆپ ئويلىدىم، ــ مۇئەتتەرخان ئۆكۈنۈش ئىچىدە ئاستا سۆزلىدى، ــ ئويلىغانسېرى ئۆزۈمنىڭ قانداق تۇيۇق يولغا كىرىپ قالغانلىقىمنى بىلدىم. ئايال كىشىنىڭ ئەقلى قىسقا، چېچى ئۇزۇن بولىدۇ، دېگەن گەپلەرنى خويما توغرا دەپتىكەن، جۇرېن، لېكىن بەك كېچىكىپتىمەن.

ــ قارا، مۇئەتتەرخان، ــ سۆزىنى ئۇلىدى نېغىمەت، ــ سىزنىڭ بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن كەلگىنىڭىز ماڭا ئايان، مەن ئابدۇسەمەت بىلەن سۆزلەشتىم. ئۇ: «بىزمۇ چوڭ بولۇپ قالدۇق، ئانىمىزنىڭ سېپىق گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئۇ قورۇدا ئولتۇرغۇم يوق» دەپ قەتئىيلا رەت قىلدى. شۇڭا، مەن: «ھەر ئايدا ئىجارە تۆلەپ نېمە كەپتۇ؟ ھويلامدا ئالتە ئېغىز ئۆي بار، شۇنىڭ ئىككى ئېغىزىدا سەن ئولتۇر، ناھايىتى بىرلا كوچا ئاتلىسا ئاناڭمۇ كېلەلەيدۇ. سەنمۇ ھەر كۈنى يوقلاپ تۇرالايسەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە قىش كۈنلىرى ئۆزە، ھويلىلارنىڭ قارلىرىنى يالغۇز تازىلاپ بولالمايدىكەنمەن» دېۋېدىم، ئۇ دەرھاللا قوشۇلدى.

ــ راستما؟ ــ مۇئەتتەرخاننىڭ چىرايى ۋاللىدە ئېچىلدى. ئابدۇسەمەت نېغىمەتنىڭ قورۇسىغا كۆچۈپ كەلسە خېلىلا ئۆڭۈشلۇق بولاتتى، ئۇنلۇكرەك ۋارقىرىسا ئاڭلىنىدىغان ئىككى قەدەم ئارىلىق تۇرسا.

ــ چىنپۇتمىسىڭىز كۆچۈپ كەلگەندە كۆرەرسىز، ــ نېغىمەت ئۇڭايسىز ھالەتتە تۇرغان مۇئەتتەرخاننىڭ كۆڭلىنى ياساش بىلەن بىللە چېكىپ بېقىشنى ئويلىدى، ــ كىم بىلىدۇ، ئابدۇسەمەت مەڭگۈ مۇشۇ قورۇدا ئولتۇرۇپ قالامدۇ.

ــ نېمىشقا ئەمدى؟

ــ ئىككىمىز سىزنىڭ ھويلىڭىزنى ئاۋات قىلمامدۇق...

ــ ۋاي خۇدايىم نېغىمەت جۇرېن، نېمانداق چاقچاقلارنى قىلىپ يۈرىدىلا؟ ــ مۇئەتتەرخاننىڭ يۈزى لاپپىدە ئوت ئېلىپ، پۈتۈن تېنى جىمىرلاپ كەتتى، ــ «ئاۋات» قىلىدىغان ئادەم ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرمەيدۇ.

— بولدى، ئۇنداق بولسا كۈده ـ كۆرپەمنى كۆتۈرۈپ ئاخشاملىققىلا بېرىڭالاي...

— ۋايتوۋا، — مۇئەللىرخان بىردىنلا ياشلىقىغا قايتقاندەك، يۈرىكى سېلىپ، ئۆزىمۇ دەپ بېرەلمەيدىغان بىر خىل شېرىن تۇيغۇ بەدەن ـ بەدەنلىرىنى لەرزىگە سالدى، — نېمانداق قىلىن بولاپ كەتتىلە، جۇرېن، يۈزلىرىنىڭ تۆكۈلۈپ كېتىشلىرىدىن قورقمامىلا؟

— سادىغاڭ كېتەي، مۇئەللىرخان، ھەر ئىككىلىمىزنىڭ يۈزىمىزنى تۆكمىدىغان ۋاق بولۇپ قالدى. قاچانغىچە تەنھالىقنىڭ دەردىنى تارتىپ، يالغۇز ـ يېگانە، ھېلىم دۇئانىدەك يۈرىمىز دەيمەن؟

— بۇنچىۋالا ئالدىراپ نېمە كەپتۇ؟ — مۇئەللىرخان چىرايلىق كۆزلىرىنى دېرىزە تەرەپكە ئاغدۇردى.

— ئالدىرىمىسام سىزنى ئۇچۇرۇپ قويىدىغانىدەك تۇرىمەن.

— ئالجىمىسىلا تولا.

بىر كۈنى ئاھالە كومىتېتى ئىشخانىسىغا پېنسىيەگە چىققان سالاپەتلىك بىر كادىر نېغىمەتنى ئىزدەپ كەلدى. ئۇ ئاغزىنى تەمشىپ، ئىنجىقلاپ، بىر چاغدىلا زۇۋانى ئېچىلدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، مۇئەللىرخاننى بىرنەچچە قېتىم ئۆستەڭبويى ئاشخانىسىدا كۆرۈپ، سۈرۈشتە قىلغانلىقى، تۇل ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ، ئۇنىڭغا ئۆيلىنىش قارارىغا كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. سالاپەتلىك كادىر بۇ ئايالنىڭ ئىچكى ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىشنى نېغىمەت مۇدىرىدىن ئۆتۈندى. نەچچە يىللاردىن بېرى مۇئەللىرخانغا خام تەمەدە يۈرگەن نېغىمەت ئىككەنمەيلا:

— بۇ ئىشتىن قول ئۈزسىلە، ئۇ ناھايىتى ھازازۇل، بېشىم ئايال، ئوغۇللىرى بىر ـ بىرىدىن ئۆتۈپ كەتكەن لۇكچەك. ئۆتكەندە سىلىدەك بىر كادىر ئەلچى

كىرگۈزۈپتىكەن، باللىرى ئۇرۇپ «ئاغزىڭ قاياقتا، بۇرنۇڭ ماياقتا قىلىۋېتىپتۇ» دەپلا ئۇنى قاچۇرۇۋەتكەنىدى، ــ دېدى.

ــ قارا‌ڭ، مۇئەللىمخان، قاچۇرۇۋەتكىنىم يامان بوپتۇمۇ؟

ــ ئۆتەپ باسلا، جۇرنى، ئېشىپ ـ تېشىپ پېنسىيەگە چىققان قېرىلارنىڭ كۆزى چۈشۈپتىما ماڭا؟ ــ مۇئەللىمخان نېغىمەتنىڭ مەزمۇت گەۋدىسىگە ۋە يارقىن چىرايىغا كۆز تاشلىدى.

ــ بىراق، ئۇ سىزنىڭ بىر يۇرتلۇقىڭىز، قەشقەرلىككەن ئەمەسمۇ؟

ــ قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق ناتونۇش قەشقەرلىك. ئۆزۈم تونۇمىغان، بىلمىگەن ھەم خۇي ـ مىجەزىنى چۈشەنمىگەن ئادەملەرنى كۆرەر كۆزۈم يوق.

ــ ھەببەللى، مۇئەللىمخان، ئەسلىدىمۇ سىز ئەقىللىك، ھوشيار ئايال، ــ دېدى نېغىمەت ئۇنى ماختاپ، ــ ئەگەر بۇرۇنراق مۇشۇنداق ئويلىغان بولسىڭىز، ئەنزەر، گۈلبانۇم، ئابدۇسەمەتلەر بۇگۈنكىدەك كۈنلەرگە قالماس ئىدى.

مۇئەللىمخان بۇ ھويلىدىن ناھايىتى خۇشال چىقتى. ئۇ يەردە مېڭىۋاتامدۇ ياكى ئۇچۇۋاتامدۇ، ئۆزىمۇ ئۇقمايتتى. كۆزىنىڭ يېغىنى يېگۈدەك چىرايلىق سىيماسى ئۇقار پېيىدەك يېپىيېڭىك، قەدەملىرى تېز، كۆزلىرىدە يالقۇن، چېھرىدە كۈلكە جىلۋىلىنەتتى. «ھايۋان تۇياقتىن سەمرەر، ئادەم قۇلاقتىن» دېگەن گەپنى قايسىبىر دانا دېگەن بولغىيدىكىن، نېغىمەتنىڭ خاپىغاندەك قىلىپ ئېيتقان سۆزلىرى ئۇنىڭ مىڭ يىللىق ئەلەملىرىنى، تۇمەن مىڭ يىللىق نادامەتلىرىنى يۈيۈۋەتكەندەك بولدى. تۇۋا، كۆڭۈل دېگەن شۇنچىلىك بىر نېمىكەنغۇ؟ قارىمۇقنىڭ قاسىرىقىدەك كىچىك بىر ئىشتىن ياداپ، كۈنجۈتتەك تاتلىق گەپتىن ياشىرىپ كېتىدىكەن. مانا ئۇ نەچچە ۋاقىتتىن سېغىنىغان، خۇمارىدىغان (سەل قوپال بولسىمۇ) نېغىمەتنىڭ چاقچاقلىرىنى ئاڭلاپ، كۆڭلى بۆلەكچىلا

بولۇپ كەتتى... خۇددى تەشتەكتىن باغقا كۆچۈرگەن گۈلدەك بىردىنلا ياشىرىپ، چاڭقىغان يۈرەك ربجىلىرى باھار يامغۇرىغا قانغاندەك بولدى! بۇ خۇشخۇي ئادەم گويا مۇئەتتەرخاننىڭ تېمپېراتۇرىسىنى تەڭشەپ تۇرۇش ئۈچۈنلا يارالغاندەك قىلاتتى. بالىلىرىنىڭ ئۆز ئاتىسىدەك كۆرىدىغىنىچۇ تېخى. ئەگەر نېغمەت قۇلىقىنى تولغىمىغاندا، ئابدۇسەمەت دېگەن توڭكاي ھېچكىمنىڭ گېپىنى ئىلىك ئالمايدۇ. ياخشى كۆرگەن خوتۇنىنى دەپ ئانىسىدىن تېنىپ كېتىشمۇ مۇمكىن. ۋاي دەردىڭەي، ھازىرقى زامانىنىڭ ياش بالىلىرى نېماندىق ئۆز بېشىمچى، ئاتىكارچى، گەپدان، بىلەرمەن بولۇپ كەتتىكىنتاڭ؟! ئىسلاھات، قويۇۋېتىش، ئېچىۋېتىش دېگەندەك بىرنېمىلەر يولغا قويۇلۇپ جاھان كەڭتاشا بولۇپ كېتىۋىدى، بۇرۇن ياڭاق شۆپۈكىگە كولۇپ كېلىپ قالغان ئادەملەر ئەمدى ئالەمگە پاتماي قېلىشۋاتىدۇ. خۇددى ئېچىرقاپ كەتكەن ئىت لوقمىنى چاينىماي يۇتقاندەك، گېلىنىڭ يىرتىلىپ كېتىشىدىن كارى يوق، ھەممىنى بىلىمەم، ئىگىلىمەم، يېيىمەم ـ ئىچىمەم، كىيىمەم، ياخشى كۆنلەرگە ئېرىشىمەم، ئامەتلىك بولسام، خامانىنىڭ مومۇ ياغىچىدەك كۆزگە كۆرۈنسەملا دېيىشىدىكەن. بىزنىڭ زامانىمىزدا كىيىم ياماق بولسىمۇ، قورساق توبغانغا شۆكۈر ـ قانائەت قىلىپ ئاتا ـ ئانىمىزنىڭ كۆزىگە قاراپ ئۆتۈشەتتۇق. بىراق، ھازىرقى ياشلار ئۇنداق ـ مۇنداق نەرسىلەرگە قانائەت قىلىشمايدۇ. تېخى ئابدۇسەمەت دېگەن بۇرنى كۆپكەن ئوغرى، توي قىلىشنىڭ ئالدىدا ھېچ ئەيمەنمەي: «ھەي ئانا، ئەرگە تەگكىلىرى بارما؟ تويلىرىنى قىلىپ قويىلى» دەۋاتامدا. ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلىگەن مۇئەتتەرخان: «ھۇ ئاغزىغا مەرەز چىققۇر دېۋانە، ئانىغمۇ شۇنداق گەپ قىلغۇلۇقما؟» دەپ قولىغا نوغۇچىنى ئېلىشىغا، ئانىسىنىڭ قولىنى كاپىلا تۇتۇۋېلىپ:

«ھەي ئانا، تولا تە بولمىسىلا دەيمەن، قۇرئاندا، تەنھا قالغان ئاتا - ئانىلارنى ‹ئۆيلەپ قويىلىمۇ، ھەمراھلىق بولۇۋالسىلا، يالغۇزلۇق تارتىپ قالدىلا دەپ تۇرۇش ئوغۇل - قىز پەرزەنتىنىڭ پەرزى› دېيىلگەن. مەن بۇ گەپنى ئالالا يولىدا دەۋاتىمەن جۇما» دەپ مۇئەتتەرخاننىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قويدى. بۇ شۇم كىمنى كۆزلەپ شۇنداق دېگەن بولار؟ دۇرۇس، ئىت ئۇرغۇچىغا ئامراق دېگەندەك، نېغمەت ئۇنى دۆشكەلەپ، ۋارقىراپ - جارقىراپ تۇرسىمۇ يەنىلا شۇنىڭغا سۇۋۇنىپ، «ئاكا» دېگەن سۆز ئاغزىدىن ئانارنىڭ ئۇرۇقىدەك تۆكۈلۈپ تۇرىدۇ. ھىم، ئەمدى روشەن بولدى، بۇ كاساپەت ھىيلىگەر مېنى غۇلجىلىققا سايە قىلىپ، ئۆزىگە يول ئاچماقچى ئىكەن - دە، مىنە بۇ قارا مەدەكنىڭ ئۇستاتلىقىنى كۆرۈڭ.

بۇ قېتىم مۇئەتتەرخان قاغا پېيىدەك قاشلىرىنى يىمىرىپ، كۆزلىرىنىڭ ئەستەر - پاختىسىنى چىقىرىپ ئاچچىقلاپ قېلىشىنىڭ ئورنىغا، غەرەزسىزلا بىر چىرايلىق كۈلۈۋەتتى، كۈلگەندىمۇ چىن كۆڭلىدىن چىقىرىپ كۈلدى. بۇ كۈلكە يۈرىكىنىڭ ئەڭ پىنھان يەرلىرىدىن ئېتىلىپ چىقتى. شۇ كۈلگەنچە يۈزلىرىنى ئالقانلىرىدا توسۇپ خېلى ئۇزاق ئولتۇردى. چۈنكى، بۇ كۈلكە ئۇنىڭ يۈز - بويۇنلىرىنى سىلاۋاتقاندەك، ئېڭىكىنى كۆتۈرۈپ ئەركىلىتىۋاتقاندەك، ئۇزاق يىللار ئايرىلغان، لېكىن زادىلا ئۇنتۇيالمىغان نەرسىنى يادىغا سېلىۋاتقاندەك... قانداقتۇر بىرنېمە تاتلىق غىدىقىنى كەلتۈرۈۋاتقاندەك تومۇر - تومۇرلىرىدىن ئۇرغۇپ چىقتى. بولۇپمۇ نېغمەتنىڭ: «ئىككىمىز ھويلىڭىزنى ئاۋات قىلمامدۇق»، «ئاخشاملىققا بېرىۋالاي»، «ئالدىرىمىسام سىزنى ئوچۇرۇپ قويغۇدەكمەن» دېگەن سۆزلىرى مۇئەتتەرخانىنىڭ پۈتۈن تېنىنى سىمابتەك ئېرىتىپ، كۆكرىكىنىڭ تەپتىگە بەرداشلىق بېرەلمەيۋاتقان شىپۇن دۇخاۋا كۆڭلىكىنىڭ گۈللىرى تىترەپ تۇراتتى. ھەتتا نېغمەتنىڭ كۈنداشلىق

قىلىپ ھېلىقى پېنسىيونېر كادىرغا: «بىشىم، ھازازۇل» دەپ يامانلاپ بەرگەن ھاقارىتىگىمۇ مۇئەتتەرخانىنىڭ غەزەپ قېپى يېرىلمايى، بەلكى جانلىرى سۆيۈنۈپ كەتتى... مانا بۇ «گۇرۇچتىن خەۋەر يوق، سەۋزە دەم يەپ قاپتۇ» دېگەنلىك ـ دە.

مۇئەتتەرخان مۇشۇنداق باش ـ ئۇچى يوق خۇشاللىقلار ئىچىدە ئىككى كۈننى ئۆتكۈزدى. ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە نېغمەت ھاسىراپ كىرىپ كەلدى ـ دە، ھويلىدىلا ۋارقىرىدى:

ـــ ھاي مۇئەتتەرخان، ئوغلىڭىز كۆچۈپ كەلسە، ھال سوراپ ئالدىغا چىقىپمۇ قويمايسىزا؟ يا قولىڭىزنى ئەگرى قىلغۇڭىز يوقمۇ؟

ـــ ۋاي ئۇنداق بولامدىغان، ئالتۇن جۇرېن، خالىزىم بولۇپ، بۇگۈن كۆچۈپ كېلىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپلا قاپتىمەن.

ئۇلار كەلگەندە، ئابدۇسەمەت، روشەنگۈل نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ماشىنىدىن چۈشۈرۈپ ھويلىغا دۆۋىلەپ قويغانىدى. روشەنگۈل ئېتىلىپ كېلىپ قېينىئانىسىنى قۇچاقلاپ سۆيدى. ئابدۇسەمەت سۆسلا ئېگىلىپ سالام قىلىۋىدى، نېغمەت بىرلا ئالىيىپ ئىشارە قىلىشىغا مۇئەتتەرخانىنىڭ قېشىغا تېلىقىپقىنا كەلدى:

ـــ ئانا، ئۆزىمىزنىڭ ھويلىسىغا كەلمەكچىدىم، ـــ دېدى ئابدۇسەمەت نېغمەتكە كۆز قۇيرۇقىدا قاراپ قويۇپ، ـــ ئويلاپ باقسام، گۈلنىسا يەڭگىمىزنىڭ ئاي ـ كۈنى يېقىنلىشىپ قالدى. ئۇنىڭغىمۇ بىر ئۆي كېتىدۇ. ساباھەت بار. شۇڭا، سىلەرنى قىستاپ قويماي دېدىم. نېغمەتكامنىڭ شۇنچە ئۆيلىرى بىكار ئىكەن، شۇڭا كۆڭۈللىرىگە ئالمىغان بولسىلا.

ـــ ئۇنداق بولامدىغان، بالام، نېغمەتكاڭمۇ ئۆزۈڭنىڭ ئاتىسىغا ئوخشاش، ناھايىتى يۆتەلسە ئاڭلانغۇدەك ئارىلىق تۇرسا.

ـــ راست، ئاپا، ـــ دېدى روشەنگۈل ئېرىنى ياقلاپ، ـــ

ئەسلىدە سىلىگە ھەمراھ بولۇپ ئولتۇرماقچىدۇق، لېكىن ئۆزلىرىنى تەڭلىككە سېلىشنى خالىمىدۇق.

— ۋاي بوپتۇ، قىزىم، تېگىل بولدى، ماڭا تېگىل بولدى، — نېغمەت بىلەن ئۆزىنىڭ قورۇسىنى «ئاۋات» قىلىش شەيتىنى قورسىقىغا كىرىۋالغان مۇئەللىمخانىغا بۇ ئەپلىك پىلان بەكمۇ ياققانىدى، — ئارىلىق يېقىن بولغاندىكىن ئەتىسى ـ ئاخشىمى تاماق سۈنۈشۈپ، ھالىڭ نېچۈك دەپ يۈرۈشسەك ماڭا شۇ كۆپايە.

ئۇلار ئۇلۇشكۇن ئاھالە كومىتېتىدىكى ياش بالىلار ئاقارتىپ، سىرلاپ قويغان ئىچكىرى ـ تاشقىرى ئىككى ئېغىزلىق تاختايلىق ئۆيلەرنى كۆرۈپ خۇشال بولۇشۇپ كەتتى، بولۇپمۇ روشەنگۈلنىڭ قەۋەتلا مەمنۇن بولغانلىقى كۆزلىرىدىن بىلىنىپ تۇراتتى.

— نەرسە ـ كېرەكلەرنى بىز ھە ـ ھۇ دېيىشىپ ئەكىرىۋالىمىز، — دېدى نېغمەت مۇئەللىمخانىغا، — سىز ئۆيگە بېرىپ قەشقەر پەدىسىدە راسا قاملاشتۇرۇپ بىر مەنپەر تاشلىمامسىز. ئۆز قولىڭىزدا ئەتكەن ئاشنى ئىچمىگىلىمۇ ئۇزاق زامانلار بوپتۇ.

— مەنپەر ئىچكۈسى بار ئادەم ئېگىز بويىنى پەس قىلىپ كىرىدىغان گەپ، — ئىككى كۈندىن بېرى تاتلىق خىياللار بالاسىمۇ، مۇئەللىمخان بالىلارنىڭ بارلىقىنى ئۇنتۇغانىدى، — خۇددى نوغۇچ يۈتۈۋالغاندەك، بېلىمىزگە شال تېڭىۋالغاندەك گىدىيىۋالماي.

ھەمىسىنى كۆلدۈرۈۋەتكەن مۇئەللىمخان دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئۆيگە بېرىپلا تاماقتا تۈتۈش قىلدى. ھازىر ئاشخانىنىڭ كاسسىرلىقىنى ئېغىربوي گۈلنىسا قىلاتتى. ئۇ بۇگۈن ئۆزىنى تەكشۈرتۈش ئۈچۈن دوختۇرخانىغا كەتكەنىدى. ئەنزەر ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ بىرەر ئاي ئۆتمەيلا ئېغىر تۇمۇ تەگكەن مۇئەللىمخان ئۆيگە يېنىپ كېلىۋالغانچە

بارمىدى. چۈنكى، ئۇي - هويلىلار ئادەمسىز چۆلسىرەپ قالاتتى. هازىر ئابدۇسەمەت بىر ئۇستام، ئىككى مۇلازىمەتچى ياللاپ ئىشلەتكەچكە، ساباھەتمۇ ئانچە چارچاپ كەتمەيدىغان بولدى.

«تەلەيسىز تالقان يېسە شامال چىقىپ ئۇچۇرۇپ كېتەر، تەلەيلىك تالقان يېسە يامغۇر يېغىپ نەمدەپ بېرەر» دېگەن تەمسىل تولىمۇ توغرا ئېيتىلغانكەن. مانا تەلىيى هەر تەرەپتىن ئوڭ كېلىۋاتقان مۇئەتتەرخان گويا قىزىلقىغا يانغاندەك چەبدەس بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ مەنپەرنى يىراق تۇرۇپ قارسىلدىتىپ تاشلىدى، دورا - دەرمەكلىرىنى تەڭشەپ، قىپقىزىل شەلپەردەك ئاش سۇيىگە قۇرۇتۇلغان پىننە تالقىنىنى سەپتى. ئۇ ئەمدىلا تۇزنى تېتىپ تۇرۇشىغا نېغمەت، ئابدۇسەمەت، روشەنگۈللەر كىرىپ كېلىشتى - دە، كۇلكە - چاقچاقنى باشلىۋەتتى. ئۇلار خۇددى بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك تاماق شىرەسى ئەتراپىدا ئولتۇرۇشۇپ پىننە هىدى گۈپۈلدەپ دىماقلارغا ئۇرۇلۇپ تۇرغان مەنپەرنى ئىچىپ ئولتۇرۇشىغا ساباھەت كىرىپ كەلدى. ئون يەتتە ياشقا كىرگەن بۇ قىز بوي تارتىپ رەڭگى - رۇخسارى سۇزۇلۇپ رەسىدە بوسۇغىسىغا قەدەم ئالغانىدى.

— ۋاي - ۋۇي قالتىسقۇ سىلەر، كۇلكەڭلارنى تالادا تۇرۇپلا ئاڭلىدىم، — ساباھەتنىڭ قوي كۆزلىرى يېنىپ تۇراتتى، — بۇ هويلىدا ئۇنداق خۇشاللىقلار بىلەن يىغلاپ كۆرۈشكۈدەك بولغان كىشى، نېغمەت دادام بار يەردىغۇ، هازىرمۇ تويغا ئايلىنىدۇ.

تاماق ئىچىلىپ، قاچا - قۇچىلار يىغىشتۇرۇلغاندىن كېيىن نېغمەت ئالدىراپ دۇئاغا قول كۆتۈردى. ئۇ چۈشتىن كېيىن ئاھالە كومىتېت كادىرلىرى بىلەن يىغىن ئاچماقچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ ئورنىدىن تۇردى. مۇئەتتەرخان ئۇزىتىپ ماڭغانىدى، روشەنگۈل بىلەن ساباھەتمۇ ئورنىدىن تۇردى.

ئەمما، ئابدۇسەمەت ئىككىسىنىڭ قولىدىن تارتىپ ئولتۇرغۇزدى ـ دە، «چىقماڭلار» دېگەندەك ئىشارە قىلدى. بۇ ئىشتىن دەسلەپتە ھەيران بولغان قىزلار ئابدۇسەمەتنىڭ چىرايىغا بىرلا قاراپ، بىر ئىشنىڭ تېگىگە يەتكەندەك بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قاراشتى. ئاڭغىچە كوچىدىن مۇئەتتەرخاننىڭ قاقاھلاپ كۈلگەن ئاۋازى كېلىشى بىلەن ئۇلار ئېغىزلىرىنى تۇتۇپ پىخىلداپ كۈلۈشتى.

ــ ساباھەت، ــ دېدى ئابدۇسەمەت ئانىسى كىرگەندىن كېيىن، ــ سەن چۈشتىن كېيىن ئاشخانىغا بارماي گۈلسۈمخان ئاننى يوقلاپ كەل، ئاكامنىڭ قىزى ئالىنۇرغا ئىككى ئايدىن بېرى ھېچنېمە ئاپىرىپ بېرەلمىدۇق. ئۇلارمۇ ئېغىز ئېچىپ بىرنېمە دېمىدى.

ئابدۇسەمەت سىڭلىسىغا ئەللىك سوم تۇتقۇزدى.

ــ ئوبدان ئويلاپسەن، بالام، ــ مۇئەتتەرخان قونغان شېخى مىدىرلىسا، دەرھال باشقا شاختا يۆتكىلىدىغان ئايالىلاردىن ئىدى، ــ بىر بالىغا كېتىدىغان چىقىم ئاز بولمايدۇ. ئۇلارمۇ ياخشى خەقلەر ئىكەن، ھازىرغىچە بالىنىڭ ئېغىرلىقىنى بىزگە سالمىدى.

«ياخشى خەقلەر ئىكەن» دېگەن سۆزنى ئانىسىنىڭ ئاغزىدىن بىرىنچى قېتىم ئاڭلاۋاتقان ئابدۇسەمەت بىلەن ساباھەت خۇددى كۈندۈزدە يۇلتۇز كۆرگەندەك بىر ـ بىرىگە ھەيرانلىق ئىلكىدە قاراشتى. مۇئەتتەرخان بۇ سۆزنى بالىلىرىنىڭ يېنىغا كۆچۈپ كەلگەنلىك خۇشاللىقىدا دەۋەتتىمۇ ياكى نېغىمەتنىڭ يۇرىكىدە ئويغاتقان شېرىن تۇيغۇلار سادىغىسى ئۈچۈن دېدىمۇ بىلگىلى بولمايتتى. ھەر ھالدا ئۇنىڭ چىرايىنىڭ نۇرلىنىپ، قويغان ـ تۇتقىنىنى بىلمەي قالغىنىغا قارىغاندا كېيىنكى ئېھتىمال يېقىن ئىدى. ئابدۇسەمەت ئېچىدە: «بۇرۇنراق مۇشۇنداق دېگەن بولساڭ، ئەنزەر ئاكام بىلەن گۈلبانۇم ئاچام ئېغىر كۈنلەرگە

قالارمىدى» دەپ ئويلىدى.

ئىككى ئايدىن بېرى ئالىنۇرنى كۆرمىگەن ساباھەت كىچىك سىڭلىسىنى سېغىنغانىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ مېڭىشىغا، مۇئەتتەرخان بىر كىيىملىك يىپەك رەختنى گېزىتكە ئوراپ دەرۋازا ئالدىدا ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى ـ دە:

ـــ قىزىم، گۈلسۇمخاندىن مەن ئۇچۇن قاملاشتۇرۇپ كەچۇرۇم سوراپ قوي. مۇنۇ بىر كىيىملىك رەختنى ئۆزۈم كىيەرمەن، دەپ ساقلاپ يۈرەتتىم، بۇنى ئالىنۇرغا كىيىم قىلىپ بەرسە زايە بولۇپ كېتىدۇ. ئۆزى تىكتۇرۇپ كىيسۇن. مېنىزە «ئاشخانىدىن بىرەر مىنۇت ئايرىلالمايدۇ» دەپ قويارسەن، ئەگەر رازى بولسا ئالىنۇرنى ئەكەلگەن بولساڭ كۆرۈپ باقسام، ئۇمۇ كۆز ئېچىپ كۆرگەن نەۋرەم ئەمەسمۇ، ـــ دەپ ئۆچكە ياغلىرى ئېرىپلا كەتتى.

ـــ بولدى، ئانا، ئېزىپ ئىچۈرمىسىلىمۇ نېمە دېيىشنى ئوبدان بىلمەن.

«توۋا، ماۋۇ ئانامنى؟» ساباھەت يولدا كېتىۋېتىپ ئاستا پىچىرلىدى. دېمىسىمۇ بۇگۈنكى دەرقەمتە يېيىلگەن بىر ۋاخلىق تاماقتىكى پاراڭ، كۈلكىلەر ياقا تۇتۇپ ھەيران قالارلىق خۇشاللىق ئىدى. ئەنزەر كېتىپ ئۆزىنى تىڭشاپ قالغان مۇئەتتەرخان كەم سۆز، قولى ئىشقا بارماس، سەھەر تۇرماي يوتقاندا خېلى ۋاقلارغىچە خىيال سۈرىدىغان بولۇپ قالغاچقا، ئۆي ئىچىدە بىر ـ بىرىگە قىلىشىدىغان پاراڭلارمۇ ئازىيىپ كەتكەنىدى. ئابدۇسەمەت ئانىسىدىن يوشۇرۇن توي قىلىپ، ئۇچەرۋازىدا ئولتۇرۇۋاتقان كۈنلەردىن باشلاپ، مۇئەتتەرخاننىڭ قاپىقىغا قار بۇلۇتلىرى كۆچۈپ كەلگەندەك زادىلا ئېچىلماي ئۆتۈپ كەتتى. بۇرۇنقى ناگان ـ ناگاندا ئاڭلىنىدىغان «نېمە تاماق ئېتىمىز»، «ئانى ئال، مانى قوي» دېگەندەك گەپلەر بىردىنلا يوقىلىپ، ئانا، كېلىن، قىز ئۇچى «گاچا» بولۇپ قېلىشقانىدى. گۈلنىسا بىلەن ساباھەت نېمە

قىلىشماقچى بولسا ئىما ـ ئىشارىلەرنى قىلىشاتتى ياكى مۇئەتتەرخان ياتقان ئۆيگە قاراپ قويۇپ، پەس ئاۋازدا شۇنىڭلىشاتتى. قىسقىسى، بىر كۈندە بىر قېتىممۇ ئاۋاز ئاڭلانمايدىغان ساداسىز لەھەتكە ئايلانغانىدى. بۇ بۇرۇقتۇرمىلىق، دىمىقتىلىق، ئۇنسىز جىمجىتلىقتىن ئىچى سىقىلىپ چىدالمىغان گۈلنىسا بىلەن ساباھەت چاپسانراق ئاشخانىغا كېتىشنى ئويلايتتى ھەم تالاغا چىققان ھامان كۆكسىنى تولدۇرۇپ ئەركىن نەپەس ئالاتتى. مۇئەتتەرخاننىڭ بەزى كۈنلىرى قاپىقىدىن قار ـ مۇز يېغىپ تۇتۇلۇپ كەتسە، بەزى كۈنلىرى ئوتقاشتەك قىزارغان كۆز ـ قاپاقلىرىدىن كېچىچە يىغلاپ چىققانلىقىنى بىلىۋالماق ئانچە تەس ئەمەس، ئىدى. توغرا، ئۇنىڭ نېمىدىنىدۇر ئازابلىنىپ، ھەسرەت ئىچىدە پۈچىلىنىۋاتقانلىقى، پۈشايمان زەردابلىرىنى ئىچىۋاتقانلىقى ئېغىر ھەربىكەتلىرىدىن، يېرىم يۇمۇلغان كۆزلىرىدىن، مىسكىن چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى. مۇئەتتەرخان نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق ئاشىق ـ دەرۋىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى؟ بۇ زېھنىياتلىق ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ خاتىرىسىدىن چەتتە ئەمەس، ئەلۋەتتە. بىز ئالدىنقى سەھىپىلىرىمىزدە قەيت قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، بۇ چاغلاردا بۇ جاھىل ئانا ھاياتىدىكى قىسمەت ـ كەچمىشلىرىنى، ياش چاغلىرىدىكى مۇھەببىتىنى، بېشىغا كەلگەن ئىسىق ـ سوغۇقلارنى، ياخشىلىق ھەم يامانلىقلارنى يۈرتۇزالىق تارازىسىدا ئەمەس، بەلكى ۋىجدان تارازىسىغا سېلىپ ئازابلىنىپ يۈرگەن كۈنلىرى ئىدى. بۇ ھەقتە رومىن رولان: «ئازابلىنىشتىن ئىبارەت بۇ ساپان بىر تەرەپتىن يۈرىكىڭنى تىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ھاياتىڭنىڭ يېڭى بۇلىقىنى قازىدۇ» دەپ بەكمۇ توغرا ئېيتقان. ۋىجدانىنىڭ سوئال ـ سورىقى ئالدىدا يۈرىكى ئۆرتىنىپ، يۈزى قىزارغان مۇئەتتەرخان نېغمەتنىڭ ھىممىتىگە نائىل بولۇش ئۈچۈن ئۆيگە باردى.

بۇ خۇش پېئىل، خۇشناۋا مۇدىر ئۆزىنىڭ ئاچچىق - چۈچۈمەل، قىرتاق تەبىئەتلىرى بىلەن ئۇنىڭ تەييارلا بولۇپ قالغان جاراھەتسىنى ئېغىز ئالدۇرغان بولسا، مەنىلىك ھەزىللىرى ئارقىلىق مۇئەتتەرخانىنىڭ چاڭقىغان قەلب باغلىرىغا سۇ باشلاپ ياشنىتىۋەتتى...

ساباھەت دەريا بويى كوچىسىغا قايرىلغاندىمۇ يەنىلا خىيالدىن باش ئالالمىدى. ئۇ ئىككى - ئۈچ ئايدا بىرەر قېتىم ئالىنۇرنى كۆرگىلى بارغاندا مەشچى ئەكبەرنىڭ ئالىنۇرنى كۆتۈرۈپ يۈرگەن، پەشمەت يېگۈزۈۋاتقان ھالدا كۆرەتتى. گۈلسۈمخان ئانىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، بىر تىراكتورچى ئوغلى بار ئىمىش، لېكىن ساباھەت ئۇنى ھازىرغىچە كۆرۈپ باقمىنى يوق. چۈنكى، ئۇ قۇرۇلۇشلارغا خىش، شىبغىل، قۇم توشۇپ كىراكەشلىك قىلغانلىقى ئۈچۈن بەزىدە كېچىلىرى كېلىدىكەن، بولمىسا سىرتلاردا قونۇپ قالىدىكەن. ساباھەت تولىمۇ ئەقىللىك قىز. ئۇ ھەر قېتىم كەلگىنىدە گۈلسۈمخانغا: «ئانام ئۆزلىرىدىن بەكمۇ خىجىل، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بېرىپ كەچۈرۈم سورايمەن» دەيدۇ، دېگەندەك گەپلەر بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالاتتى. كۆڭۈل دېگەننىڭ دوراسى تاتلىق - يۇمشاق گەپلەرمۇ، بىلمىدۇق، ھەر ھالدا گۈلسۈمخانمۇ كونا ئاداۋەتلەرنى ئۇنتۇپ، لەپپىدە ئېرىپ قالاتتى - دە: «رەھمەت» دەپ قويياتتى. مانا بۈگۈن بۇ بىر كىيىملىك رەختنى بەرسە، ساباھەتنىڭ توقۇغان لاپلىرى راستقا ئايلانمامدۇ!

ساباھەت ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە چىغ سۈپۈرگىنىڭ بوشىشىپ قالغان سىم چەمبىرىنى ئامبۇردا چىڭتىپ ئولتۇرغان گۈلسۈمخان سۇسلا كۈلۈپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى. ساباھەت ئۇنىڭدىن ھال - ئەھۋال سوراپ تۇرۇشىغا، سۈپىدا ئوينىۋاتقان ئالىنۇر يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنىڭغا ئېسىلدى. ساباھەت قىزنى باغرىغا بېسىپ كۆزلىرىگە ياش

ئالدى.

— بۇنى سىزگە ئەكەلدىم، — ساباھەت ئالىنۇرنىڭ قولىغا ئەللىك سومنى تۇتقۇزدى، — بۇنىڭغا نېمە ئالسىز؟

— پەشمەت ئاكام ماڭا... ماڭا مەشمەت ئېلىپ بېرىدۇ، — قىز ئۇچىسىدىكى گۈللۈك پوپايكىنى كۆرسەتتى، — مېنىڭ ھاي ـ ھاي كۆينۈكۈم بار. بۇنى ئەنەي دادام بەردى.

— مەن بىلەن بازارغا بارامسىز؟

— ياق، مومام يىغلايدۇ.

ساباھەت گېزىتكە ئورالغان رەختنى گۈلسۇمخانغا تۇتقۇزدى.

— ئانام بۇنى سىزگە ئەۋەتكەنىدى، لايىقىگىزدا بولمىسمۇ.

— رەھمەت، قىزىم، قوبۇل قىلالمايمەن، بەلكىم بۇنى، مېنى قەلەندەر ـ دېۋانە كۆرۈپ ئەۋەتكەندۇ. بىراق، ھۆكۈمەت بېرىۋاتقان ماڭاشىم ماڭا ئازادە يېتىدۇ.

— ئۆتۈنۈپ قالاي، گۈلسۇمخان ئانا، — ساباھەت يىغلىۋەتتى، — راست، سىزنى بەكمۇ رەنجىتتۇق. ھازىر ئانام ئۆز گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك بولۇپ ئازابلىنىپ يۇرىدۇ. بۇنى ئالمىسىڭىز «مېنى كەچۈرمەپتۇ، مەڭگۈ ئاداۋەت تۇتىدىغان ئوخشايدۇ» دەپ كۆڭلى تېخىمۇ بىئارام بولىدۇ.

گۈلسۇمخان خورلۇق تۈيۇلۇۋاتقان بۇ سۆۋغىنى ھەرگىز قوبۇل قىلغۇسى يوق ئىدى. ئەمما، ئۆزىنىڭمۇ ئەنزەرگە دېمەگەن ـ ئەتمىگىنى قالمىدى. ئىككى ياشنىڭ بېھۇدە ئايرىلىپ كېتىپ، بىرسىنىڭ ئازاب ئىچىدە خورلىنىشىغا، بىرسىنىڭ سەرسان بولۇشىغا سەۋەب بولغان گۇناھى ئۆزىگە ئايان، يەنە بىر تەرەپتىن، ئوتتۇرىدا بىر بالا بار. ئۇ كۆڭۈلسىزلىكلەر يىغلا ـ قاقشا ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى مۇناسىۋەتنى تېخىمۇ يىرىكلەشتۈرۈشنىڭ ھەر ئىككى تەرەپكە پايدىسى يوق ئىدى.

گۈلسۇمخان بىلەن ساباھەت يېرىم سائەتتەك پاراڭلىشىپ

ئولتۇرۇشتى. بۇ كۆڭلى تۇز، ئاق كۆڭۈل قىز ئانىسىنىڭ قاتتىق پۇشايمان ئىچىدە ياشاۋاتقانلىقى، جاينامازدا ئولتۇرۇپ سەھەرلەردە خۇدادىن گۇناھىنى تىلەيدىغانلىقى، بولۇپمۇ ئەتىر ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ تولىمۇ مىسكىن، بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقى قاتارلىق راست ـ يالغانىنى قوشۇپ سۆزلەپ گۈلسۇمخانىنى خېلىلا يۇمشىتىپ قويدى. كونىلاردا: «ئۆزى ئۈچۈن قىلىنمىغان ئوغرىلىق ئوغرىلىق ھېسابلانمايدۇ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، بۇمۇ ساباھەتنىڭ ئىككى ئائىلىنى كىنە ـ كۇدرەتلەردىن خالىي قىلىش ئۈچۈن قوللانغان ياخشى كۆڭلى، ئەلۋەتتە.

ــ ھەي... شۇنداقمۇ دەيمىز، ــ دېدى گۈلسۇمخان بېشىنى چايقاپ، ــ ئازماس ئالىلا، ئازغۇن بەندە ئەمەسمۇ، ئازمايدىغان كىم بار؟ مانا مەنمۇ ئۇ ئىشلارنى ئويلىسام يىگىنە يەپ، ئوغا يۇتقاندەك بولۇپ كېتىمەن.

ــ ئانامۇ نەچچە ئاي گاچا بولۇپ قالغاندەك ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. كېچىلىرى يىغلاپ كۆز ـ قاپاقلىرى قىزىرىپ ئىششىپ كەتتى. خۇددى ئون يىل كېسەل تارتقان ئادەمدەك ئاھ ـ ئۇھقىلا چۈشۈپ قالدى. كۆڭۈل قويغىلى نەچچە قېتىم تەمشىلىپ، خىجىل بولغىنىدىن ئالدىڭىزغا كېلەلمىدى.

ــ خۇدا ئالدىدا تاناللايمىز، مۇئەتتەرخان ئىككىمىز بالىلىرىمىزنىڭ ئوت ئۈۋالىغا قالدۇق، ــ گۈلسۇمخان كۆزلىرىگە روملىنى باستى، ــ بىزنىڭ چىرىغىمىزنى ئۆچمەيدۇ، دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟ ئەمما ئىككى بالىنىڭ گۇناھىنى قىيامەتكىچە يۇدۇۋالدۇق.

ئىككىسى خېلى بىر پەس جىمىپ قالدى. بىر چاغدىلا ساباھەت بېشىنى كۆتۈردى.

ــ گۈلسۇمخان ئانا، ئانامنىڭ ئالىنۇرنى بىر كۆرگۈسى بار. ئەگەر ئىشەنسىلە ئاپىرىپ كۆرسىتىپ كېلەي، بولمىسا مەيلى.

— بوپتۇ، — دېدى بايىقى سۆزلەردىن ئېرىپ قالغان گۈلسۇمخان، — نەۋرىسى بولغاندىكىن ياق دېگىلى بولامدۇ.

— ئەتە ئەتىگەنده ئۆزۈم ئەكېلىپ قويىمەن.

ساباھەت بىلەن ئالمۇرنى ئۇزىتىپ قويغان گۈلسۇمخاننىڭ بىر يەرلىرى ئېچىشقاندەك بولدى، لېكىن: «بوپتۇلا، بۇگۈن كەچ ئەسقەر كېلىپ قالسا يەنە دۆشكەلەيدۇ» دېگەن ئوي كۆڭلىدىن ئۆتتى. دېمىسىمۇ ئالمۇر تۇغۇلۇپ مۇشۇ ئۆيده بېقىلىۋاتقاندىن بېرى ئەسقەر ئۇنى كۆرسىلا تۇكلىرى تەتۇر ئۆرۈلەتتى. ئېتى يوقلا «قەشقەرلىكنىڭ بالىسى» دەپ چاقىراتتى. «مۇشۇ ھارامىلىقنى بېقىۋالدىڭ» دەپ ئاپىسىغا تاپا ـ تەنە قىلاتتى. ئالمۇرمۇ ئۇنى كۆرسە «بۆبۆ ئاكا كەلدى» دەپ ئۆيىنىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغا مۆكۈۋالاتتى. بۇ ھەقتە ئەنەيتۇلا ئۇنىڭغا قاتتىق تەگكەن بولسىمۇ، ئاكىسى سودا ئىشى بىلەن يوقالدىمۇ، ئەسكىلىكىنى قويمايتتى.

شۇ كۈنى كەچتە قايتىپ كەلگەن ئەسقەر تىراكتورنى ھويلىغا توختىتىپ قويۇپ ئۆيگە كىردى. ئۇ ئاپىسىدىن ئالمۇرنى ئەكەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، خۇشاللىقىدىن كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كەتتى.

— ئەمدى ئۇ قانجۇقنى ھەرگىز ئەكەلمەيلى، ئاپا. ئەنزەرنىڭ پۇشتىنى بېقىپ نېمە كەپتۇ — دېدى ئەسقەر گۈركىرەپ، — ئۇ شۇمنى كۆرسەملا ئوغام قاينايدۇ. چوڭ بولغانسېرى كىيىمى، گېلى بىزگە يۇك بولىدۇ.

— پوق يېمە، مەن نەۋرەمنى ئۆز ماڭاشىم بىلەن بېقىۋاتىمەن، — گۈلسۇمخانمۇ ۋارقىرىدى، — سېنىڭ قولۇڭغا قاراپ قالغىنىم يوق. ئەگەر بۇ پەيلىڭدىن يانمىساڭ، ئۇدۇل داداڭنىڭ قېشىغا كەت. سېنى كۆرەر كۆزۈم يوق.

ئەسقەر پۇشاڭشىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ شۇنىڭدىن باشلاپ ئاپىسىغا بېسىم ئىشلەتمىگىنى بىلەن، ئالمۇرنى يالغۇز ئۇچراتتىمۇ پىشانىلىرىگە نوقۇپ، تىل سالاتتى.

ئۈچىنچى قىسىم

مۇزلىغان يۈرەك

17

يىللار تەڭرىتاغ چوققىلىرىدىن ھالقىپ ئۆتكەن بۇلۇتلاردەك بىر - بىرىنى قوغلىشىپ ئالدىراش ئۆتمەكتە. تىمەن يۇرگەن قېرىلار ھالسىز خىر - خىرىشىپ ئەتىسى - ئاخشىمىغا كۆزى يەتمەيدىغان بولۇپ قالدى. چاچ - ساقاللىرى قاچاندۇر ئاقىرىپ كەتكەنلىكى ئۆزىگىمۇ مەلۇم بولمىغان مويسىپىتلار ھاسىسىغا ئېگىكىنى تىرىگىنىچە ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. چېكىلىرىنى قىروۋ باسقان ئوتتۇرا ياشلىقلار يەنىلا تىرىكچىلىكىنىڭ غېمىدە. ياشلار گويا قېرىماسلىقنىڭ دورىسىنى يەۋالغاندەك غەمسىز، ئەندىشىسىز يۇرۇپتۇ. قىز - چوكانلار بولسا يىللار ھەر نۆرى سوۋغا قىلغان قورۇقلارغا قاراپ ئاھ ئۇرۇشىدۇ. بىراق، ھەر باھار ئادەملەرگە ئۈمىد چىرىغىنى ئەكېلىدۇ. دالا - قىرلار ياپيېشىل ئوتلار بىلەن قاپلىنىدۇ. گۈل - گىياھلار ئېچىلىدۇ. سۇلار تاشقىنلاپ شادلىق ناخشىسىنى ئېيتىدۇ. ھەممە - ھەممە مەۋجۇدات قۇياشلىق كۆك ئاسمانغا قاراپ قېنىشمايدۇ. ئەپسۇس، بۇ خۇشاللىق كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە تاڭدىكى تۇمانەك تارقىلىپ، ئۆمۈرنىڭ بەرگى خازان پەسلىنى كۈتۈۋالىدۇ. پەلەك چاقى تۇغۇلۇش، ياشاش، ئاخىرلىشىشتىن ئىبارەت ئويۇنىنى ئەبەدىلئەبەد داۋاملاشتۇرۇپ ھاياتلىقنىڭ قانۇنىيىتىنى نامايان قىلىدۇ.

پاھ، بۆشۈك قۇچاقلاپ، شۇنچە مۇڭلۇق ئەللەي ناخشىسىنى ئېيتىۋاتقان كىمدۇ؟!

بەختى قارا ئاناڭنىڭ، ئەللەي بالام، ئەللەي،
يۈرەكلىرى خۇن بولدى، ئەللەي بالام، ئەللەي.
ھاياتىدا بىر كۈلگەن، ئەللەي بالام، ئەللەي،
ياش ئۆمرى خازان بولدى، ئەللەي بالام، ئەللەي.

* *

خۇدا كۆلۈپ باقماسمۇ، ئەللەي بالام، ئەللەي،
قىيا كۆزىن سالماسمۇ، ئەللەي بالام، ئەللەي.
ماڭا زۇلۇم سالغانلار، ئەللەي بالام، ئەللەي،
ئۇۋالىمغا قالماسمۇ، ئەللەي بالام، ئەللەي.

ئەللەي مۇڭلۇق شۇنچىلىك مىسكىن، شۇنچىلىك غېرىب ئىدىكى، كىشىنىڭ كۆزلىرىنى لەققىدە ياشلارغا تولدۇراتتى. گويا بۇ ھەسرەتلىك ئاۋاز بوتلىقىدىن ئايرىلغان ئانا تۆگىنىڭ سوزۇپ بوزلىشىغا، چۆلدە ئانىسىز تەنها قالغان ئاھۇ قوزىسىنىڭ نالىسىگە ئوخشايتتى. ئۇنداقتا بۇ نادامەت كۆيىنى ئېيتىۋاتقان قايسى ناتىۋاندۇ؟! يۈرەك ـ باغرىنى ئۆرتەپ چىقىۋاتقان بۇ پىغانلىق ئەللەي ناخشىسى ئەلەم چەككەن مەزلۇمەنىڭ ئاللاغا قىلغان نىداسىمۇ؟!

ئايال بۆشۈكتىن بېشىنى كۆتۈردى. پاھ، ئۇنىڭ دىردىيىپ قالغان چوڭ كۆزلىرىدىن تۆكۈلگەن يامغۇردەك ياشلاردا چۈۋۈلغان چاچلىرى ھۆل بولۇپ يۈزلىرىگە چاپلىشىپ كېتىپتۇ! ئېچەكلىرى قوزۇقتەك ئۇچلىنىپ، قوۋۇزلىرى چۆككەن، بۇرۇن قىرلىرى قىڭراق بىسىدەك، ئىككى مۇرىسى بولسا تۆگە لوكىسىدەك چوقچايغاندى! ئۇ قىسقا ـ قىسقا ئاجىز يۆتىلىپ كېتىپ قولىنى ئاغزىغا ئاپىرىۋىدى، ئالمىنىدا ئىككى تامچە قان كۆرۈندى! ئايال قولىنى يۇيۇۋېتىش ئۈچۈن سۇيىدىن چۈشتى. تۇڭا، ئۇ ئەرۋاھنىڭ ئۆزىلىغۇ، پۈتلىرى قوناق شېخىدەك، قوللىرىنىڭ كۆپكۆك تومۇرلىرى پۈلتىيىپ چىققان، ئورۇق گەۋدىسى ئالدىغا سەل ئېڭىشكەن بولۇپ، مېڭىشلىرى ئەلەك ـ سەلەك.

ئاپىتور مېھىر ـ مۇھەببەت شەربەتلىرى تېمىپ تۇرغان

قەلمى ئارقىلىق مەدھىيەلىگەن بۇ ئايالنى ئاخىر تونۇدى! ئۇ گۈلبانۇم ئىدى! قېنى ئۇنىڭ سۆزلەشنى، كۈلۈشنى بىلىدىغان يۇمىلاق قوي كۆزلىرى؟ ھەربىر خۇي - پەيلىدىن مەنىلەر خەزىنىسى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان پاكىز رۇخسارىچۇ؟! ئايسىمان ئاي يۈزلىرىنىڭ نۇرلىرى نەلەردە قالغاندۇ؟ خۇش پىچىم، سەرۇى سىيما بويلىرى قايسى لاي سۇلاردا ئېقىپ، چوڭقۇر لەھەتلەرگە كۆمۈلدى؟! يېقىملىق كۈلكىلىرى بۇلاق سۈلىرىدەك ئېتىلىپ چىقىدىغان ھال رەڭ لەۋلەرنى گەز باغلىغان!

گۈلبانۇمنى زادى قانداق كۈچ بۇنچىۋالا تېز ئۆزگەرتىۋەتكەندۇ؟ توغرا، ۋاقىت، ۋاقىت نېمىلەرنى ئۆزگەرتمىگەن؟ ئۇنىڭدىن ئارتۇق رەھىمسىز قاتىل يوق! ياق، ياق! ھەرھالدا ۋاقىت سەۋر - تاقەتلىك، ئۇ ئاستا - ئاستا، سىلىق - سىپايىلىك بىلەن ئۆز زالىملىقىنى قىلىدۇ... بىراق گۈلبانۇمنىڭ ئەمدىلا ئېچىلغان گۈلىنى پاتلا توزۇتۇۋەتكەنلەر ئادەملەرا! ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ قەدىرلىك نەرسىلىرىنى يوقىتىشتا ۋاقىتتىنمۇ ۋەھشي قارا كۈچ!

گۈلبانۇمنىڭ ھادىلدىن تۇغۇلغان ئوغلى رىشات بۇ يىل بەش ياشقا كىرگەن نارەسىدە بولسىمۇ ئوڭ قۇلىقى ئاڭلىمايدۇ. بۇنىڭدىن يېرىم يىل ئىلگىرى مەست ھادىل گۈلبانۇمنى كىگىز ئۈستىدە يۇمىلىتىپ ئۇرۇپ خېمىرەڭ قىلىۋەتكەن چاغدا قورقۇپ كەتكەن رىشات ئاپىسىنى قۇچاقلىۋېلىپ زادىلا قويۇپ بەرمىدى. غالجىر ئىتتەك ۋەھشىيلەشكەن ھادىل ئوغلىنىڭ ئوڭ قۇلىقىغا شاپىلاق بىلەن بىرنى سېلىشىغا بالا چىرقىراپ كەتتى. ئىككى - ئۈچ كۈن ئۆتمەيلا بالىنىڭ قۇلىقىدىن قان - يىرىڭ ئېقىپ بىر ئايغىچە توختىمىدى. دوختۇرلارنىڭ ئېيتىشىچە، قاتتىق بېسىم بىلەن كىرگەن يەل قۇلاق پەردىسىنى يىرتىۋەتكەنىدى. ھازىر رىشات ئوڭ تەرەپتىن كەلگەن ئاۋازنى ئاڭلىمايدۇ. ئاتا - ئانىسىنىڭ ئاغزىنىڭ مىدىرلاۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىلا بوينىنى تولغاپ سول قۇلىقىنى تۇتىدۇ. ئەمدى مۇنۇ

بۆشۈكتىكى بەش ئايلىق قىزى مۇنىرەنى قانداق قىسمەتلەر كۈتۈپ تۇرىدىغاندۇ؟ چوڭ بولغۇچە نېمە كۈنلەرنى كۆرەر؟

گۈلبانۇمنىڭ مۇشۇ هالغا كېلىپ قېلىشىنى سۆزلەپ ئولتۇرمىساقمۇ ئەقىللىك ئوقۇرمەنلىرىمىز تېگىگە يېتەلەيدۇ. بۇ بىتەلەي ئايالنىڭ سىل كېسىلى (ئۆپكە تۇبېركۇلیوزى) بولۇپ قېلىشىمۇ دەرد ـ ئەلەمنى ئىچىگە تولا يۇتقانلىقىدىن كېلىپ چىققان پاجىئە ئىدى. ئۇ هادىلغا ياتلىق بولۇپ بىرەر كۈنمۇ ئاسايىشلىق كۆرمىدى. تىل ـ ئاھانەت، دۇمبا ـ تېپىك دەستىدىن، شۇنداقلا ئائىلىدىكى تۇغىمەس جاپالار ئۇنى ئاسانلا قېرىتىۋەتتى. لېكىن، ئۇنىڭ سۆلىشىپ سارغىيىۋاتقان ياش هاياتى بىرلا نەرسىدىن سۇ ئىچىپ ئۆزىگە مادار تاپاتتى. ئۇ بولسىمۇ ئەنزەر بىلەن ئۆتكەن كۈنلەر ئىدى. ئۇ چاغلار هاياتىنىڭ ئەڭ مەنىلىك، بەختلىك، سائادەتلىك كۈنلىرى خاتىرىسى سۈپىتىدە هېلىمۇ يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر يەرلىرىدە يېلىنجاپ تۇرۇپتۇ. گۈلبانۇمنىڭ ئەنزەرنى ئەسلىمەيدىغان بىرەر كۈنمۇ يوق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن چۈشلىرىدە پات ـ پاتلا ئايان بولاتتى. ئۇ ئەنزەرنى كۆرەرمەنمىكىن دېگەن خام تەمەدە كېچە ـ كۈندۈز قويماي ياتقۇسى كېلەتتى. شۇنداق، هازىر ئۇنىڭ بىردىنبىر هەمراهى خىيال، بىراۋلار بىلەن دىدارلاشتۇرىدىغان دوستى چۈش ئىدى. قىسقىسى، گۈلبانۇم ئۇچۇن هەر كۈنى كېسەل رەڭگىدەك ساپسېرىق تاڭلار ئاتاتتى، بىرەر قېتىممۇ بىنەپشەرەڭ شەپەق بىلەن تاۋلانغان سۈزۈك ئاسماننى كۆرۈپ باققىنى يوق!

خىيال تورلىرىغا چىرمىلىپ قالغان گۈلبانۇم ئىشكىنىڭ تاراقىدە قىلىپ ئېچىلىشىدىن چۆچۈپ قاپتى. بۇنداق چۆچۈش، قورقۇش، ئەندىكىش ئۇنىڭغا ئادەت بولۇپ قالغانىدى. هويلىدىن «تىرىق» قىلىپ ئاڭلانغان بىرەر شەپە، ئەدناسى چاشقاننىڭ چىرىكلىشىمۇ ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئەنسىزلىككە سېلىپ، پۈت ـ قوللىرى تىترەپ كېتەتتى.

ئىشىك بوسۇغىسىدا پاكار بويلۇق، قارا قۇمچاق، مىققىدە سېمىز، يىگىرمە بەش ياشلار چامىسىدىكى بىر چوكان كۆرۈندى. ھادىل بۇ چوكاننى بىر ئاي ئىلگىرى ئۆيگە باشلاپ كىرىپ: «سەن بولسائ كېسەلچان، سارەم ئۆي ئىشلىرىغا قارىشىدۇ ھەم بالىنى بېقىشىپ بېرىدۇ» دەپ ئەكىرىپ قويغاندىن بېرى ئۇ ياندىكى كىچىك ئۆيدە يېتىپ - قوپۇپ يۇرۇۋاتىدۇ. سارەم كۆلكىسى ئەرزان، كۆزى ئىتتىك شاللاق چوكان ئىدى. ئۇنائ قارىچۇقلىرى كۆز جىيەكلىرى ئىچىدە توختىماي پىلدىرلاپ ئويناپ يۇرسە، ئاغزى بېسىقماي كۈلەتتى.

— گۈلبانۇم ھەدە، مۇنىرەنى يەشمىدىڭىزما؟ — سارەم ئىپادىسىزلا ھىجايىدى، — بوپتۇ ئەمىسە، مەن سىرتقا چىقىپ ئايلىنىپ كېلەي.

سارەم چىقىپ كېتىپلا ئارقىسىدىن گۈلبانۇمنائ قېينىئانىسى ھاسىراپ كىرىپ كەلدى. سارەم مۇشۇ ئۆيگە قاچان ئۇندى، شەرىپىخان شۇنىڭدىن تارتىپ ھەر كۈنى دېگۈدەك كېلىپ ئوغلىغا: «بۇ پاسكىنىنى چىقىرىۋەت، ئۆيۈڭنى پالاكەت باسىدۇ» دەپ تاپا - تەنە قىلاتتى. گۈلبانۇم گەرچە ھادىل بىلەن سارەم ئوتتۇرىسىدىكى سىرلىق ئىشلارنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئېرىنىائ بىر كۈن، بىر كېچە نېرى تۇرۇشىنى، ئۇنائ بەتبەشىرە تەلەتىنى ئىلاجى بار كۆرمەسلىكنى خالىغانلىقى ئۈچۈنمۇ، بىلمىگەنگە سېلىپ يۇرىۋېرەتتى.

— قىزىم گۈلبانۇم، — شەرىپىخان سۆپىدىلا ئولتۇردى، — مەن ئوغلۇم دېگەن ئىتنائ مىجەزىنى ئوبدان بىلىمەن. مۇنۇ سارەم دېگەن بۇزۇقنى نېمىشقا ئۆيدىن قوغلاپ چىقارمايسەن؟

— ئوغۇللىرى «ئۆيگە ياردەملىشىدۇ، بالىغا قارايدۇ» دەپ ئەكىرىپ قويسا مەن نېمىمۇ دەيمەن؟ مېنىڭمۇ تاياق يەپ، ئاھانەت ئىشتىكۇم يوق، بىرەر - يېرىمدەم بولسىمۇ كۆڭلۇمنائ ئارامى ياخشى.

— سەن شۇنداق دېگىنائ بىلەن ئۇ رەسۋا بايكۆلدە تۇت

ئائىلىنى بۇزۇپ، تۇزغاقتەك تۇزۇتۇۋەتتى. سارەم شاپاق دېسە تونۇمايدىغىنى يوق. بۇنداق خوتۇن تۇرغان ئۆيدىن بەرىكەت قاچىدۇ، ئىش ـ ئوقىتى ئاقمايدۇ، ھەرخىل بالا ـ قازا، قۇرۇق سۆز، قۇرۇق تۆھمەت چاپلاشقىنى چاپلاشقان...

ـــ ئاپا، بۇ گەپلەرنى ئوغلىڭىز ھادىلغا دەڭ، مەن دېسەم ئۆيدە بوران چىقىدۇ، ـــ گۈلبانۇم ئۇھسىنىپ بۆشۈكتىكى قىزىغا قارىدى، ـــ مېنىڭ ئوشۇقچە دەرد تارتقۇچىلىكىم قالمىدى.

ـــ ئەمىسە ئىككى بالاڭ بولغاندا، ئۆيۈڭ بۇزۇلۇپ كەتسە مەيلىمۇ؟

ـــ ئۇنى بىلمىدىم.

ـــ خەپ، ئىپلاس توكۇر، ـــ شەرىپخان ئوغلىنى تىللىدى، ـــ ئەسكىلىكىڭدىن پۈتۈڭدىن ئايرىلدىڭ، ئەمدى بېشىڭنى يەرسەن. بۇ دورەم دۇكىنىڭغا بېرىپ سەن بىلەن بىر زاكۇنلاشمىسام.

شەرىپخان ئىككى تەرىپىگە ئىرغاڭلاپ چىقىپ كەتتى. «بۇ دەججال قېرى ئارىغا مېنى چېتىپ يۈرمىسە بولاتتىغۇ» دېگەن ۋەھىمە كۆڭلىدىن ئۆتكەن گۈلبانۇم ئويغىنىپ كەتكەن قىزىنى يېشىپ كىگىزگىلا ياتقۇزۇپ قويدى ـ دە، ھۆل لاتىلارنى يۇيۇپ، تالاغا ئېسىۋەتكەندىن كېيىن كۈلتۇك، شۇمەكلەرنى تازىلاپ ئاپتاپقا قاقلاپ قويدى، ئاندىن ئۆيلەرنى بىر قۇر يىغىشتۇرۇپ، بالىنى قايتىدىن بۆشۈككە تېڭىپ ئېمىتتى.

گۈلبانۇم ئەمدىلا چۈشلۈك چاينىڭ غېمىنى قىلىش ئۈچۈن لىڭزىغا كۆمۈر سېلىپ تۇرۇشىغا، دەرۋازىدىن غىچىرلاپ كىرىپ كەلگەن ھادىل دىگۈسلاپ ئېگىز ـ پەس ماڭغىنىچە گۈلبانۇمنىڭ چېچىدىن قاماللاپ ئۆيگە سۆرەپ كىردى ـ دە، ھېچ گەپ ـ سۆز يوقلا پۇت ـ قوللىرى ھەركەتكە كەلدى. ھادىل گەرچە مەست بولمىسىمۇ تەلەتى خۇددى كەكرى يۇتۇۋالغاندەك پۇرۇشۇپ، قىياق كۆزلىرىدىن زەھەر تېمىپ تۇراتتى. ئورۇق،

نىمجان، كېسەل دەردىدە قۇرۇپ قالغان گۈلبانۇم زەئىپ ئىگىراپ، بەزىدە چىرقىراپ كىگىز ئۈستىدە يۇمىلانماقتا ئىدى. بىر دەمدىلا ئۇنىڭ يۈزلىرى كۆكىرىپ، چېكىسىدىن ئاققان قان يۈزلىرىنى بويىۋەتتى.

— سەن تېخى، بىر ئوبدان خىزمەتكىنى قىلىۋاتقان سارەمنى ئاپامغا چاقتىڭما؟ ھۇ، سېنىڭ شۇ ئاغزىڭا... — ھادىل گۈلبانۇمنىڭ ئاغزىغا بىر مۇشت سېلىۋىدى، ئۇنىڭ بۇرنى قاناپ، كالپۇكى يېرىلىپ كەتتى. ئۆيدىكى ئوپۇر - توپۇر، ۋارقىراش، چىرقىراشلاردىن ئويغىنىپ كەتكەن بوۋاقمۇ قىرقىراپ يىغلىماقتا ئىدى.

— ھادىل، مەن ئاپامغا ھېچنېمە دېمىدىم، قەسەم قىلىپ بېرەي. ئۇ ئۆزى...

— ئاغزىڭنى يۇم، ئاپام كىرسە پوتلا - مىشقىڭنى ئېقىتىپ نېمە دېدىڭ؟

— ھادىل، گېپىمگە ئىشىنىڭ، مەن بىر ئېغىز گەپ قىلغان بولسام ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتسىڭىزمۇ مەيلى، — گۈلبانۇم لەۋ سىزىقلىرىغا كىرىپ كېتىۋاتقان قانىنى قولىنىڭ ئارقىسىدا سۈرتكەندى، تاتىراڭغۇ مەڭزلىرى بويىلىپ كەتتى، — قارىڭا، بالىمۇ قورقۇپ كەتتى، مۇشۇ قىزىڭنىڭ يۈزىنى قىلىپ بولسىمۇ ئۇرماڭ.

— سەن تېخى مۇشۇ بالاڭ بىلەن مېنى قورقۇتماقچىما، مانا ئەمىسە.

ھادىل بۆشۈكنى كۆتۈرۈپ سىرتقا بىر ئاتقاندى. بۆشۈك پېشايۋان ئۈستىدە چۈل - چۈل بولۇپ كەتتى. قاتتىق قېقىلىپ كەتكەن بوۋاق قىرقىرغىنىچە قولتارتقۇلىرى بىلەن بۆشۈك بالدىقىدا ئېسىلىپ تۇراتتى.

— ۋاي جېنىم بالام، — گۈلبانۇم دەھشەتلىك چىرقىراپ، بۆشۈكتىن بالىسىنى قولىغا ئالدى - ده باغرىغا باستى. بۇ چاغدا ھادىل ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندى، — ئاكاڭغۇ كىچىك تۇرۇپلا

قۇلىقى ئاڭلىماس مېيىپ بولدى. سەن قىز بالا تۇرساڭ قانداق قىلارمەن؟

بوۋاق يىغلا ـ يىغلا ئاۋازى پۈتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كىچىك، قىپقىزىل يۈمران ئاغزىنىڭ يوغان ئېچىلىپ، پۈت ـ قوللىرىنىڭ تېپىچەكلىشىدىن قەيىرىنىڭدۇر قاتتىق ئاغرىقىغا چىدىماي يىغلاۋاتقانلىقى مەلۇم ئىدى. گۈلبانۇم قىزىنى باغرىغا بېسىپ ئۈياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرگىنىدە ئۆيگە گۈلسۈمخان توققۇز ياشلىق نەۋرىسى ئالىنۇرنى باشلاپ كىردى. ئۇ گۈلبانۇمنىڭ تەرتىپسىز چۈۋۈلغان چاچلىرىغا، قان بىلەن بويىلىپ كۆرگۈسىز بولۇپ كەتكەن يۈزلىرىگە، قان ئۆيۈتمىلىرى قېتىپ قالغان كۆڭلەكنىڭ ياقا، مەيدىلىرىگە قاراپ قورقۇپ كەتكىنىدىن نېمە قىلارىنى، نېمە دېيىرىنى بىلمەي داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئالىنۇر «جېنىم ئاپا» دېگىنىچە گۈلبانۇمنى قۇچاقلىۋالغاندىلا ئۇ ھوشىنى يىغىپ زۇۋانغا كەلدى.

ـــ جېنىم قىزىم، باغرىم، جىگىرىم، بۇ نېمە ئىش؟ قانداق ئالامەت؟ نېمە بولۇپ كەتتىڭ زادى؟ ـــ گۈلسۈمخان ئازاب ئىچىدە قالغان بالىنى قولىغا ئالدى، ـــ بۇ بالىنىڭ ئاۋازى چىقمايدىغۇ، تېلىقىپ قالغۇدەك نېمە بولدى ئۇنىڭغا؟

ـــ غۇلجىلىق ئامراق كۈيۈئوغلۇڭنىڭ ئانا ـ بالا ئىككىمىزگە كەلتۈرگەن ساخاۋىتى!

ـــ جېنىم بالام، تاپا ـ تەنە قىلىدىغان ۋاق ئەمەس بۇ، ئېيتقىنا، نېمە ئىش يۈز بەردى؟ ـــ گۈلسۈمخان پېشايۋاندىكى بۆشۈك پارچىلىرىغا قاراپ بىردىنلا كۆزلىرى چەكچەيدى، ـــ ۋاي خۇدايىم، بالىنى بۆشۈك بىلەن تالاغا ئاتقان ئوخشىمامدۇ؟

ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان گۈلسۈمخان ھادىل، شەرىپخانلار بىلەن تۆتۈشماقچى بولۇپ مېڭىشىغا گۈلبانۇم قاتتىق ۋارقىرىدى:

ـــ سەن مېنى كەچتە تاياقتىن ئۆلسۇن دەمسەن؟ سەنغۇ كېتەرسەن، ھەممە بالا ـ قازاغا مەن قالىمەن.

— قارىغىنا تۇرقۇڭغا، بۇرۇنقى كىپتىڭ نەگە كەتتى؟ سەن شۇنداق قىزمىدىڭ؟

— بۇنى مەندىن سورىماي ئۆزۈڭدىن سورا!

— بۇنداق دوزاختا ياشىغاندىن، ئاجرىشىپ كەتسەڭ بولمامدۇ؟

— ئۇچ بالا بىلەن ساڭا يۈك بولمىمنا؟ ئۇنىڭدىن كۆرە مەشەدە ئۆلگىنىم ياخشى. ھازىر مېنىڭ كۈنلىرىم ئەزرائىلنى كۈتۈش بىلەن ئۆتۈۋاتىدۇ.

— جېنىم ئاپا، بىز بىلەن كەتسىڭىزچۇ، — چىرايى تاتىرىپ كەتكەن ئالىنۇرنىڭ ئاۋازى ئارانلا چىقتى، — ماقۇل دەڭا، ئاپا، ھەر قېتىم كەلگىنىمدە سىزنىڭ كۆزلىرىڭىزدە ياشتىن باشقا نەرسە كۆرمەيمەن.

— ئالىنۇر قىزىم، سىز تېخى كىچىك، بىلمەيسىز، مەن بۇ ئۆيدىن كەتمەيمەن. پۈتۈن خورلۇق، ئازابلىرىمنى ئۆلۈم بىلەن يۇيىمەن...

گۈلسۈمخانغا ھەممە ئىش ئايان. گۈلبانۇمنىڭ يۇرىكىدە ئادەملەرگە نىسبەتەن مۇھەببەت تېرىقچە قالمىدى، ھەممە ـ ھەممىگە ئويغانغان نەپرەت كۆڭلىگە ئوغىدەك ئۆيۈپ كەتتى، ھەتتا ئۇ ئاپىسىنىمۇ كۆرەر كۆزى يوق. گۈلبانۇم شادلىقتىن خاپىلىقى تولا بۇ دۇنيادىن پاتراق كەتسە، ھەممە ـ ھەممىنى يوقلۇق ئالمىدە ئۇنتۇسا، ھەسرەت ـ نادامەت، پىغان زەردابلىرى ماكان ئەتكەن ئاشۇ سەرۇى بويىدىن لەھەت ئىچىدە بىر سىقىم توپا قالسا... قۇياشلىق بۇ جاھاننى، ياپيېشىل ھاياتلىقنى كۆرمىگەن، بىلمىگەن، ئاڭلىمىغان ھالدا غايىب بولسا بەس!... بولدى ئەمدى ئۇنىڭغا ھېچكىم ئىچ ئاغرىتمىسۇن، كۆز ـ ياش تۆكۈپ ئەلەمزەدە بولمىسۇن. ئۇ بۇ دۇنياغا خەير ـ ئېھسان قىلىنىش ئۈچۈن تۆرەلگەن. ئۇنىڭ بەرنا سىيماسىنى، مېھىر ـ مۇھەببەتكە تولغان مۇشتۇمدەك يۈرىكىنى، ئالەم بوستانىنى سەيلە قىلىدىغان كۆڭلىنى، ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ شادلىقى،

خۇشلۇقى، مەئىشتى ھەتتا ئاداۋەت، ئەنت ـ قىساسلىرى يولىدا سەدىقە قىلىدى. شۇنداق ئىكەن، ئۆلچەمدىن تاشقىرى قۇربان بېرىشتىن گەپ ئاچقىلى بولامدۇ؟!

ـــ ئاپا، كەت، ئالىنۇرنى ئېلىپ دەرھال كەت، ـــ دېدى گۈلبانۇم قىزىنىڭ يۈزلىرىگە يۈزلىرىنى ياققان ھالدا، ـــ چۈشلۈك چايغا ئاۋۇ ئاغزى قان بۆرە كېلىپ قالسا، سېنىمۇ تالايدۇ. ئۇنىڭ يۈزىدە تۆكى بار. ئۆز ئاپىسىغا قول ياندۇرغان يەردە، سېنى ئاياپ قويامتى.

ـــ بالام، قىزىڭنىڭ بېشى تەڭ بولۇپ قالمىسۇن، ـــ دېدى گۈلسۈمخان يېلىنىپ، ـــ تۇخۇم بولسا ئەكەل، مەن تەڭلەپ قوياي.

ـــ ياق، ياق بولدى، ئۆزۈم قىلىۋالىمەن، ـــ گۈلبانۇم تام تەرەپكە قارىۋالدى، ـــ مەن سېنى كەتكىن دەۋاتىمەن، كەت. مېنى ئازراق بولسىمۇ يالغۇز قوي، ئارامىمنى بۇزما.

ـــ قىزىم، مەن ساڭا، ئەسقەر ئۇكاڭنىڭ بېشىغا كەلگەن كېلىشمەسلىكنى سۆزلەپ بەرمەكچىدىم.

ـــ بولدى، ئاڭلىغۇم يوق، مېنىڭ دەردىمگە كىم يېتىپتىكەن؟ مەن ئۇچۇن ھەممىسى دۇشمەن، ھەممىسى رەقىب!

گۈلسۈمخان تاۋاقتىكى بولدۇرۇق مانتىنى ئويۇقتىكى تەخسىگە دۇملەپ قويغاندىن كېيىن، ئالىنۇرنى باشلاپ چىقىپ كەتتى. ئۇ يولدا بارغۇچە ئۇنسىز ياش تۆكۈپ ماڭدى. ئالىنۇرمۇ پات ـ پاتلا قولىنىڭ ئارقىسىدا كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ قىزارتىۋەتتى. «قەشقەرلىكتىن ئۆلۈكى ئارتۇق» كۆيۈئوغلىدىن كېلىۋاتقان راپائەت شۇ بولغاندىكىن ئۇ نېمىمۇ دېيەلىسۇن؟ ئەلھۆكمىللالا دېيىشتىن باشقا چارە يوق ! قىزىنىڭ ياشاشتىن ئۆلۈمنى ئەۋزەل كۆرۈشىمۇ بۇ نادان ئانا ئۇچۇن دەھشەتلىك قامچا! ئۇ بىر ئوبدان قىزىدىن ئايرىلىپ قالارمۇ؟ گۈلبانۇمنىڭ كېسىلگە مۇپتىلا بولۇشىمۇ نېمە ۋەجىدىن؟ بەلكىم گۈلسۈمخان

ئانا خۇداغا ئارتىپ قويۇشى مۇمكىن. ياق، قىزىغا كېسەلنى چىلاپ ئەكەلگىنى ئوڭرى! بۇنى ئۇ چۈشەنمەيدۇ ئەمەس، چۈشەنگۈچىلىكى بار. چۈنكى، قىزىنىڭ بەخت ـ ئىقبالىنىڭ قاتىلى كىم ئىكەنلىكى ئۆزىگە ئايانغۇ! بىز خەق يامان يولغا، گۇناھلىق ئىشلارغا قەدەم ئېلىپ، خەتەرلىك ئاقىۋەتكە قالغاندىلا «تەقدىرى ئەزەل»، «رىزقى شۇنچىلىك»، «پېشانىسىگە پۈتۈلگەن بالا ـ قازا» دېيىشىپ خۇداغا ئارتىپ قويىمىز. چۈنكى، خۇدايىم كۆتۈرۈشلۈك ـ دە!

گۈلسۈمخان ئەيىب ـ سەۋەنلىكلىرىنى بوينىغا ئېلىپ يەنە قانچىلىك خىياللار پاتقىقىغا پاتقان بولاتتىكىن، لېكىن ئۇنى نەۋرىسى ئالىنۇر خىيالدىن سەگىتتى.

ـــ مومـا، سىنىپىمىزغا سۈپۈرگە، تازلىق چېلىكى، داس، دوسكا سۈرتكۈچلەرنى ئالىدىكەنمىز، ـــ دېدى ئالىنۇر مومىسىنىڭ ياشلىق كۆزلىرىگە قاراپ، ـــ ھەربىر ئوقۇغۇچىنى بىر سوم ئەللىك تىيىن ئەكېلىسىلەر دېدى.

ـــ بولىدۇ، قىزىم، مەن بېرەي بولامدۇ.

ـــ مومـا، كەچكە يەنە تاماق ئېتەمدىم؟

ـــ ياق، ئەتىگەندە قىلغان بولدۇرۇق مانتا بار، شۇنى ئىسسىتىپ يەيلى.

ـــ ئەمىسە بۇگۈن مەھەللىدىكى دوستلىرىم بىلەن ئوينىۋالاي.

ئالىنۇر خۇشال چىقىپ كەتتى. گۈلسۈمخان بىر چىنە سوغۇق چاينى گۈپۈلدىتىپ ئىچكەندىن كېيىن «ئۇھ» دېدى ـ دە، قوش ياستۇقىغا يانپاشلىدى. «قارا، ئەسقەر توغرۇلۇق سۆزلەپ بەرگىلى ئاتايىن بارسام، ئاڭلىغۇسى كەلمىدا بۇ بالىنىڭ» پىچىرلىدى گۈلسۈمخان قىزى گۈلبانۇمدىن رەنجىپ، ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ خىيال يىپلىرى ئۇنى لەگلەكتەك ئۇچۇرۇپ، بىر يىل بۇرۇنقى بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارغا ئېلىپ ئەكەتتى.

* *

... بىر كۈنى ئەتىگەندە گۈلسۈمخان بىلەن رابىيەم كوچىلارنى تازىلاپ، سۈپۈرگىلىرىنى ئەمدىلا مۇرىسىگە سېلىپ تۇرۇشى، ئارقىسىدىن «بوك» قىلغان دەھشەتلىك قاتتىق ئاۋاز بىلەن تەڭ بىر جىپ ماشىنا ئۇچقاندەك كېلىپ، گۈلسۈمخانىنى سوققانچە يول چېتىگە ئېتىۋەتتى. ئەسلىدە ماشىنىنىڭ ئالدى چاقى ئېتىلىپ كەتكەچكە شوپۇر رولنى باشقۇرالماي كېلىپ سوقۇلغانىدى. گۈلسۈمخانىڭ بىر قولى ھەم ئىككى قوۋۇرغىسى سۇنغان بولۇپ، دوختۇرخانىدا ئۇچ ئاي ياتتى. بارلىق چىقىم ھەم ئوزۇقلىنىش پۇللىرىنى شوپۇرنىڭ ئىدارىسى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. مانا بۇ ئەسقەرنىڭ تويىغا تەييارلىق كۆرۈۋاتقان چاغلاردا يۇز بەرگەن كېلىشمەسلىك ئىدى. ئائىلىنىڭ ئاش ـ تامىقىنى ئېتىش، كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇش ئالمۇرغا قالغانىدى. ئىككىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان بۇ كىچىككىنە ئەقىللىك قىز چۈشتە يۇگۈرۈپ دېگۈدەك ئۆيگە كېلەتتى ـ دە، چاي قاينىتىپ، سۈت، تۇزلىرىنى تەڭشەپ ئەتكەنچاي ئېتەتتى. ئەكىبەر غىڭ قىلماي ئىچەتتى. بىراق ئەسقەر: «قايمىقى يوققۇ، ئۆزۈڭ يەۋالدىڭمۇ؟»، «ھەي قەشقەرلىقنىڭ بالىسى، بىر تەخسە ياڭيۇ قورۇساڭ بولمامدۇ»، «ئاسمان كۆرۈنگۈدەك يۇندى چايغۇ بۇ» دەپ قەستەن قۇسۇر تېپىپ تىللايتتى. ئالمۇر چۈشتىن كېيىنكى دەرسلىرى تۈگىگەن ھامان ھاپىلا ـ شاپىلا تاپشۇرۇقلىرىنى سىنىپتا ئىشلەيتتى ـ دە، ئۆيگە چاپاتتى. چۈنكى، كەچلىك تاماق سەللا كېچىكسە قالسا، ئەسقەرنىڭ سېسىق گەپلىرىگە قالاتتى. بويى ئوچاق بېشىغا ئارانلا يېتىدىغان ئالمۇر ئاياغ ئاستىغا خىش تىزىپ قورۇما قورۇيتتى، ئاش تاشلايتتى. شۇڭا، ئۇ ساۋاقداش ھەم مەھەللىدىكى دوستلىرى بىلەن ئويناشتىن پۈتۈنلەي قالدى. مومىسى دوختۇرخانىدىن چىققاندىن كېيىن، ئۇ: «ئەمدى تاماق

ئەتمەيدىغان بولدۇم» دەپ خۇش بولغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا ئاش ـ تاماق، كىر ـ قاتلار بۇ كىچىك قىزغا چاپلىشىپ قالدى. چۈنكى، مومىسىنىڭ بىر قولى گىپىسلانغان بولۇپ، قورساقلىرىمۇ تېڭىلغانىدى. ئالىنۇرنىڭ ئوقۇش ھەم ئائىلە بېسىمى كۆندىن ـ كۈنگە ئېغىرلاشماقتا ئىدى. مانا شۇ كۈنلەردە گۈلسۈمخانىنىڭ ماشىنا ھادىسىسىگە ئۇچرىغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان نېغمەت بىلەن مۇئەتتەرخان بەش ياشقا كىرىپ قالغان ئوغلىنى يېتىلەپ كىرىپ كەلدى. ئۇلار ئابدۇسەمەتنىڭ ئايالى روشەنگۈلنىڭ كۆزى يورۇپ، ئۇزاق ئۆتمەيلا توي قىلىۋالغانىدى. ئىككى كۈشەندە كونا خامانلارنى سورۇشمىغان بولسىمۇ، لېكىن مۇئەتتەرخان يىغلاپ تۇرۇپ كەچۈرۈم سورىدى. گۈلسۈمخانىمۇ سەۋەن ـ خاتالىقلىرىنى سۆزلەپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇلار بىر ـ بىرىنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ قاريالمىدى. بۇ، ئەلۋەتتە، بىر چاغلاردا شەپقەتسىز دۈشمەنلىك قالدۇرغان داغلارنىڭ ئاسارىتى ئىدى. شۇڭا، ئەۋلىيا ـ دانىشلىرىم دوستلۇق ھەم دۈشمەنلىك توغرىسىدا بىز ئەۋلادلىرىغا مۇنداق نەسىھەتلەرنى قالدۇرغان:

بولماسلىق كېرەك دوستلۇقتا ئۇنداق،
ئىككى ئارىغا سىغمىغۇدەك موي.
دۈشمەنلىكمۇ ھەم بولمىغاي ئۇنداق،
ئالالمىغۇدەك مۇھەببەتتىن بۇي.
ھەر ئىككى تەرەپنى ئەيلىگەي رازى،
بولسا ھەر كىمدە مۆتىدىلراق خۇي...

نېغمەت بىلەن مۇئەتتەرخان ئالىنۇر ئەتكەن لەڭمەننى يەپ كەچلەپ قايتىپ كېتىشتى. ئۇلار كېتىپ ھەپتىمۇ ئۆتمىدى بولغاي، ئەسقەر ئالماقچى بولغان قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى سوغۇق چۈشۈپ كەتكۈچە توينى قىلىۋېتىش ھەققىدە تەكلىپ بېرىشتى.

ئۆكتەبىر بايرام كۈنى ئەسقەرنىڭ تويى بولۇپ قىزنى كۆچۈرۈپ كەلدى. گۈلسۈمخان ھادىسىگە ئۇچراشنىڭ ئالدىدا ئەسقەر ئۇچۇن ئىككى ئېغىز ئۆي سېلىپ تەييارلاپ قويۇشقانىدى. خۇشاللىقىدىن تېنى تېرىسىگە سىغماي قالغان گۈلسۈمخاننىڭ كونا كېسىلى تۇتۇپ، قولۇم ـ قوشنا، يېقىن ـ يورۇقلارنى كۆرسىلا: «ۋاي مېنىڭ كېلىنىم سەنەۋەر غۇلجىلىق تارانچى، ئۆزى خەلق ھۆكۈمىتىدە كادىر» دەپ ماختىنىدىغان بولدى. دېمىسىمۇ سەنەۋەر «خىزمەتكە ماڭدىم» دەپ كۈندە ئەتىگەندە سومكىسىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كېتەتتى. «ئەسقەر ئاكام خوتۇن ئالدى، ئەمدى تاماق ئەتمەيدىغان بولدۇم» دەپ قىنى ـ قىنىغا پاتمىغان ئالىنۇرنىڭمۇ شادلىقى سۇغا چىلاشتى. چۈنكى، سەنەۋەر: «مەن تاماق ئېتىشنى بىلمەيمەن، كىچىكىمدىن تارتىپ ئاپام ئۆگەتمەپتىكەن» دەپلا گەپنى ئۇزۇۋەتتى. جاپاكەش كىچىك ئوقۇغۇچىنىڭ مەكتەپ بىلەن ئۆي ئارىلىقىدىكى يول خۇددى يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىگە چۈشىدىغان مەيدانغا ئايلاندى. تاماق سەللا كېچىكىپ قالسا ئەسقەر بىلەن سەنەۋەرنىڭ تاپا ـ تەنىسىگە قالاتتى. ئۇلارنىڭ شۇم ئېغىزىدىن پاسكىنا تىل ـ ئاھانەت خۇددى قوي قۇمىلىقىدەك تۆكۈلۈپلا تۇراتتى.

ئەسقەر سەنەۋەر بىلەن يەتتە ئايلا ئۆي تۇتتى. بىر كۈنى كەچتە ئۆيگە يوپۇرۇلۇپ كىرگەن ساقچىلار سەنەۋەر ھەم ئەسقەرنىڭ قولىغا كويزا سالدى. ئاندىن ئۇلارنىڭ يېڭى تۇتقان ئۆيىنىڭ ئىشىكىگە چاپراس قىلىپ تامغا بېسىلغان قەغەز لېنتىنى چاپلىدى ـ دە، يېڭى ئەر ـ خوتۇننى ماشىنىغا سېلىپ ئەكېتىشتى. ساقچىلار ئەتىسى كېلىپ ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكى رەڭسىز تېلېۋىزور، ئۇنئالغۇ، ۋېلىسىپىت، گىلەم قاتارلىق نەرسىلەردىن باشقا، سەنەۋەرنىڭ ئالتۇن بۇيۇم، زىبۇ ـ زىننەت، تويلۇق كىيىملىرىنى مۇسادىرە قىلغانلىقىنى ئېلان قىلدى. ئوڭ سېپىنى تاپالمايلا قالغان گۈلسۈمخان ساقچىغا بىرنەچچە قېتىم قاتراپ ھەقىقىي ئەھۋالنى ئۇقتى. سەنەۋەر: «مەن خەلق

هۆكۈمەتىدە ئىشلەيمەن، بالىڭىزنى ئالىي مەكتەپكە كىرگۈزۈپ بېرىمەن»، «يېزىدىن شەھەرگە يۆتكەپ قويايى»، «خىزمەت ئورنى تېپىپ بېرەي» دېيىش ئارقىلىق ھاجەتمەنلەردىن يۇقىرىسى بەش مىڭ، تۆۋىنى ئىككى مىڭ سومدىن ئېلىپ ئالدامچىلىق جىنايىتى سادىر قىلغانىدى، ھەتتا ئۇ دەريابويى كوچىسىغا كەلگەن يەتتە ئاي ئىچىدە بەش ئائىلىنى قاقتى ـ سوقتى قىلىپ ئون ئالتە مىڭ سومدىن ئارتۇق پۇلغا ئېرىشكەن. ھازىر ئەسقەر بىلەن سەنەۋەرنى ئەكىرىپ كەتكىنىگە ئىككى ئايدىن ئاشتى. ئۇلاردىن ھېچ خەۋەر يوق.

... قوش ياستۇققا يانپاشلاپ ياتقان گۈلسۈمخان يامانناڭ ئوتى يامان دېگەندەك ئەسقەرنى سېغىنغانىدى ھەم ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپمۇ تۇراتتى. «ئەگەر ئاشۇ جىنايەتنى سەنەۋەر بىلەن بىرلىشىپ قىلغان بولسا، ئەڭ بولمىسا خەۋىرى بولۇپ قالسا، بالام كېسىلىپ كېتىدۇ» دەپ ئويلىسىلا يۈرىكى سېلىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ مىجەزى ئەسكى بولغىنى بىلەن ئائىلىنىڭ كەم ـ كوتىلىرىغا كەلگەندە قولى ئوچۇق ئىدى. ئوغلىنىڭ سولىنىپ قېلىنىشى گۈلسۈمخانغا خۇددى ئوچۇق ئاسماندا چاقماق چېقىلغاندەك تەسىر قىلغان بولسا، ئۇنىڭدىن ئۆتەر نومۇس كۈچى ئۇنىڭ يۈزىنى يەر بىلەن تەڭ قىلدى. «مېنىڭ كېلىنىم غۇلجىلىق، تارانچى، خەلق ھۆكۈمىتىدە كادىر» دەپ بەش كۈن بۇرۇن ناغرا چالمىسا بوپتىكەن. خۇددى ئەجىلى يەتكەن بىر ئۆلەر، ئابروي كەتكەن مىڭ ئۆلەر دېگەندەك، تالا ـ تۇزلەرگىمۇ چىقالماي خۇددى ئۆزى ئوغرىلىق ئۇستىدە تۇتۇلۇپ قالغاندەك دەرۋازىدىن ماراپ كوچىلارغا قارايدۇ. ئىشەنچلىك قەدەم ئېلىپ قولۇم ـ قوشنىلار بىلەن مۇڭدىشالمايدۇ. مانا بۇگۈنمۇ تاڭ سەھەردە ئالمۇرنى ئويغىتىپ ھېچكىمگە كۆرۈنمەيلا ئۆيدىن غىپپىدە چىقتى ـ دە، بايكۆلگە يۈرۈپ كەتتى.

«توۋا، بۇ نېمە كېلىشمەسلىك؟ قانداق بالا ـ قازادۇر ـ

هە؟ ــ گۇلسۇمخان پەس ئاۋازدا پىچىرلىدى، ــ ماشىنا ھادىسىسىگە ئۇچراپ بىر يىلدىن بېرى دەم ئېلىۋاتىمەن، ئۆينىڭ ھەممە ئېغىرلىقى مۇشتۇمدەك قىزغا قالدى. سەنەۋەر دېگەن قارا نىيەتنىڭ شوربىدىن ئەسقەر سولاقتا. ئۇنىڭ تەقدىرى نېمە بولۇپ كېتەر؟ ئاكىسى ئەنەيتۇللا ئەجەبمۇ يوقىلىپ كەتتى. ئۇ كەلگەن بولسا، ئىنىسىنى پۇل خەجلەپ بولسىمۇ ئاچقىۋالار ئىدى.»

ــ موما، مەن ئويناپ كىردىم، ــ ئالىنۇرنىڭ ئاۋازىدىن خىيالغا پاتقان گۇلسۇمخان چۆچۈپ كەتتى، ــ مانتىنى جىمبىلغا سېلىپ ئىسسىتايمۇ؟

ــ خويمۇ ۋاقتىدا كىردىڭ، بالام، مانتىنى ئاكاڭ ئەكىلەر يەۋېتىپتۇ. چاچتەك كېسىپ ئۇگرە ئەتكىنە، ــ گۇلسۇمخان ياستۇقتىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئىنجىقلىدى، ــ ھېچ مەجەزىم يوق، ئاچچىق ـ چۈچۈك نەرسىلەرگە كۆڭلۈم تارتىپلا تۇرىدۇ.

ــ موما، بالىلار سەنەۋەر بىلەن ئەسقەرنى ئاتىدىكەن دەپتى، ئۇرۇشۇپ قالدىم.

ــ ئاغزىڭنى ئۇششۇتمە شۇم، ــ گۇلسۇمخان شارتلا بېشىنى كۆتۈردى.

ــ ئۇ گەپنى مەن دېمىدىم، ــ دومسايدى ئالىنۇر، ــ تېخى ئۇلار «مومائىنىڭمۇ شىپىگەرچىلىكى بار ئىكەن، لېكىن ئۇنى ماشىنا دەسسەۋەتكەچكە ئۆيگە قويۇپ بېرىپتۇ» دېيىشۋاتىدۇ.

گۇلسۇمخان ماختانغان كېلىنىنى ئىچىدە تىللىدى، يەتمىش پۇشتىغچە قارغاپ، خېلى بىر ۋاقىلارغىچە كالپۇكلىرى مىدىرلاشتىن توختىمىدى. پەقەت ئالىنۇرنىڭ تاماق شىرەسىنى يۇمىلىتىپ كىرىپ، «موما، تاماق پىشتى، ئۇسايمۇ؟» دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىلا ئارانلا ئورنىدىن تۇرۇپ تامغايۇلەندى. ئاڭغىچە ئەكىرمۇ ئۆيگە ئېچىلغان كىچىك ئىشىكتىن ئېڭىشىپ كىرىپ كەلدى.

ئۇلار ئۇگرىنى پۇۋلىشىپ ئىچىۋاتقاندا ھېچكىم ھېچنېمە

دېيىشمىدى. ئۆي ئىچىدىن پەقەت خالاپ ـ خۇلۇپ قىلغاندىن باشقا ئاۋاز ئاڭلانمايتتى. لېكىن، دەرۋازىنىڭ تاراقلىدا ئېچىلىشى، شۇنداقلا ئالدىراپ ماڭغان ئاياغ تىۋىشى كېلىش بىلەن گۈلسۈمخان ئەندىكىپ بېشىنى كۆتۈردى. ئۇ مۇشۇ كۈنلەردە «ساقچىلار يەنە كېلەرمۇ، بىزنىڭمۇ ئۆيىمىزنى مۇساداىرە قىلسا، بۇ باشنى نەدە كۆتۈرۈپ يۈرەرمەن، يەنە قانداق كۆڭۈلسىزلىكلەر بولۇپ قالار» دەپ ئەنسىرەپلا يۈرەتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ: «قىزىم، قارىغىنا، ئەنەي داداڭ كەلدىمۇ؟» دەپ تۇرۇشى، ئۆيگە «ئاپا...» دەپ ۋارقىرىغىنىچە ئەسقەر كىرىپ كەلدى. ئالمان ـ تالمان تاپسىغا چۈشكەن گۈلسۈمخان ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ پېشانىلىرىگە سۆيدى، كۆز ياش قىلدى. ئاڭغىچە ئالىنۇر قىپقىزىل شەلپىردەك تاۋلانغان ئوگرىدىن بىر ئاپقۇر كۆتۈرۈپ كىرىپ شىرەگە قويدى.

ـــ ئەسقەر ئاكا، ئۆي تامىقى سېغىنغانسەن، قېنى ئىچە، ـــ دېدى ئالىنۇر سەل قورقۇپراق، ـــ مەن ئەتتىم، سەنغۇ مېنىڭ ئەتكەن تاماقلىرىمدىن قەستەن قۇسۇر چىقىرىسەن.

ـــ قارا ماۋۇ قەشقەرلىكنىڭ گەپدان بولۇپ كەتكىنىنى، ـــ ئەسقەر ئۆيدىكىلەرنى سېغىنغانمۇ تۇز كۆڭلى بىلەن ئالىنۇرنىڭ بۇرنىنى چىمدىپ قويدى، ـــ قېنى ئىچىپ بېقىپ بىرنېمە دېمەيمەنمۇ.

ـــ بالام، قېچىپ چىقتىڭمۇ، قويۇپ بەردىمۇ؟ ـــ گۈل-سۇمخان كۆڭۈل توختىتالماي تۇراتتى، ـــ سەنەۋەرچۇ؟

ـــ ۋاي ئاپا، ئۇنىڭ گېپىنى قىلما، ئۇ يۈرىكى قاپتەك بار نېمىكەن ئەمەسمۇ، ـــ ئەسقەر ئېشىنى ئىككى قوشۇق ئىچىپ «ھىم قالتىس ئوخشاپتۇ» دەپ قويدى، ـــ ئۇ تونۇش ـ بىلىش، يېقىن ـ يورۇق، بىزنىڭ كوچىدىن بولۇپ ئەللىك مىڭ سومدەك پۇلنى ئالدامچىلىق قىلىپ ئاپتۇ. ئۇنىڭ: «خەلق ھۆكۈمىتىدە ئىشلەيمەن» دېگىنى قىپقىزىل يالغان ئىكەن.

ـــ ۋاي ئانىمەي، ـــ گۈلسۈمخان پېشانىسىگە پاقىدە

ئوردى، ــ هۆكۈمەتتىن قورقماي قىلىپ يۈرگىنىنى قارا. نېمىدېگەن يامان نېمە ھۇي ئۇ؟ بالايىئىزىمنىڭ ئۆزىلىكەنغۇ. ھە، دېگىنە، ئۆزۈڭ قانداق بولدۇڭ؟

ــ ۋاي ئۇنى بىردېمە، بىر كۈن سورايدۇ، ئۇچ كۈن يوقلىپ كېتىدۇ. ئىككى كۈن سورايدۇ، ھەپتە جىمىپ كېتىدۇ، ــ ئۆي تامىقى سېغىنغان ئەسقەر شالاپلىتىپ بىردەمدىلا چىنىسىنى بىكارلاپ ئالىنۇرغا سۈندى ـ دە، ئېشىڭ بارمۇ دەپ قويدى، ــ بىر قېتىم سورىغان گەپنى ياندۇرمىلاپ ئوتتۇز قېتىم سورايدىكەن، ئاخىر مېنى: «ئايالىنىڭ ئىشلىرىدىن خەۋىرى يوق، مۇناسىۋەتسىز» دەپ قويۇۋەتتى.

ــ شۇ، شۇ ھۆكۈمەت دېگەن قىلىنى قىرىق يارىدۇ، «ئادىل پادىشاھ يېرىم خۇدا» دەپ بىكار ئېيتمىغان ـ دە، كونىلار.

ــ لېكىن، سەنەۋەر مېنىڭ نىكاھىمدا بولغاچقا، مۇسادىرە قىلىنغان نەرسىلەرنى ئۇنىڭ خىيانىتىگە ھېساب قىلىدىغان ئوخشايدۇ.

ــ بوپتۇ، بالام، جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان، ئايىغىڭدىن شامال ئۆتۈشۈپ تۇرغاندىكىن قىلىۋالسەن، ــ دېدى گۈلسۈمخان كۆڭلى تەسكىن تاپقان ھالدا، ــ بالام، ئەمدى قانداق قىلاي دەيسەن؟

ــ نېمىنى دەيسەن؟

ــ سەنەۋەر بىلەنچۇ؟

ــ ئاپا ئۇنى كېسىدۇ، كەسمىگەن ھالەتتىمۇ ئۇنىڭ بىلەن قانداقمۇ بىر ئۆيدە بولالايمەن؟ ــ ئەسقەر ئالىنۇر ئەكەلگەن ئاشقا تۇتۇش قىلدى، ــ كوچا ـ كويلاردا باش كۆتۈرۈپ يۈرگىلى بولارمۇ؟ ھېلىمۇ شۇنچە رەسۋاچىلىقلار يېتىپ ئاشار.

ــ توغرا ئويلاپسەن، بالام.

ــ ئاپا مەن سولىنىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا خىروئىن ساتقان بىر بالىنى تۇتۇپ كېلىشتى، ــ دېدى ئەسقەر ئېشىنى پۇۋلەۋېتىپ، ــ ئىككىمىز بىر ئۆيدە ياتتۇق. ئۇ ئەنزەرنى تونۇيدىكەن.

— هه دېگىنه، ئەنزەر هازىر نەدىكەن؟ — سورىدى گۈلسۈمخان، — نېمە ئىش قىلىۋېتىپتۇ؟

— ھېلىقى بالىنىڭ دېيىشىگە قارىغاندا، ئۇ هازىر قىلىقسىز بېيىپ كېتىپتىمىش. ئۇرۇمچى، گۇاڭجۇ، بېيجىڭدىكى ژاڭفۇجىن دېگەن يەرلەردە ئاشخانا، كاۋاپخانا، سامسىپەزخانىلىرى بارمىش.

— ئۇ بالا قانداق بىلىدىكەن؟

— بۇرۇن ئەنزەرنىڭ ئاشخانىسىدا ئىشلەپتىكەن ئەمەسمۇ، كېيىن يامان ئىشلارغا ئارىلىشىپ قالغانلىقىنى بىلىپ قالغان ئەنزەر ئۇنى ھەيدىۋېتىپتۇ.

— ۋاي بىچارە، — گۈلسۈمخانىنىڭ ئەنزەرگە ئىچى ئاغرىغانلىقى يۈزىدىن بىلىندى، — نەدە بولسا ئامان بولسۇن، ئىنسابلىق، دىلىدىن ئىمانى بار بالىلارغا خۇدايىم ئاشۇنداق يول بېرىدۇ، هىممەت قولىنى سوزىدۇ.

بىردىنلا ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، كۆزلىرىنى ياش قاپلىۋالغان ئالىنۇر يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. بۇنىڭدىن گۈلسۈمخان بىلەن ئەسقەر بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى.

ئەسقەر ئاجرىشىش رەسمىيىتىنى ئۆتەپ بىر ئاي ئۆتكەندە ئالتە يىللىق كېسىلگەن سەنەۋەرنى ئۇرۇمچىدىكى ئايالىلار تۇرمىسىگە يۆتكەپ ئەكەتتى.

18

يەنە بىر باهار يېتىپ كەلدى. ئالما، ئۆرۈك، شاپتۇل، ئالۇچا، گىلاسلار ئاق، هال رەڭ، قىزغۇچ چېچەكلەرگە پۈركىنىپ، ئىلى باغلىرى ئۆزگىچە هۆسن بىلەن ياسىنىدى. كۆپكۆك كوكات بىلەن قاپلانغان ئېرىقلاردىن بۇلتۇرقى غازاڭلارنىڭ چىرىگەن هىدى كېلەتتى. شاپتۇل، ئۆرۈك ئۇرۇقچىلىرىنىڭ ئېچىلغان ئاغزىدىن قىپقىزىل مېغىز

ئۇندۇرمىلىرى يەر بېتىنى تېشىپ چىقىپ، قۇياش نۇرىغا تەلپۈنەتتى. قىشچە ئۆچەكتە يېتىپ زېرىككەن قۇرت - قوڭغۇزلار ئوزۇق ئىزدەش، ئۇۋا ياساش بىلەن ئالدىراش. قۇشلارمۇ جورا ئىزدىشىپ تىنماي سايرىشىدۇ. يېڭىدىن دۇنياغا كۆز ئاچقان تايچاق - قوزىلار ساي بويلىرى، بېدىلىكلەردە قىيغىتىشىپ سەكرىشىپ ئانىلىرىنى زوق - شوق بىلەن ئېمىشىدۇ. قىسقىسى، كائىنات جانلانغان، ھەممە مەۋجۇدات باھار پەيزىنى سۈرمەكتە. بۇ ھادىس گۈزەل، ماتەنەتلىك باھار نېمىتىدىن ئەسقەر «توڭكاي»مۇ قۇرۇق قالمىدى. ئۇ «گۈل مەشۇق» ئاھاڭىغا غىڭشىپ، تىراكتورىنى ھەيدەپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ بۇرۇن ئۇنچىلىك خۇشال يۈرمەيدىغان، داۋاملىق چىشى ئاغرىپ قالغان ئادەمدەك قاپىقىنى ئوشۇشۇتۇپ يۇرىدىغان بالا ئىدى. تۇۋا دېسە بولىدۇ، ئەتىيازنىڭ لەگلەك شامىلى پايدا قىلدىمۇ نېمە، باھار كىرگەندىن بېرى بۆلەكچىلا بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ گېپى، كۈلكىسى، چاقچىقى كۆپەيىپ، «قەشقەلىك» دەيدىغان گېپى ئازىيىپ كەتتى، ھەتتا ئۇنتۇپ قالدى. «ئۇكام ئالىنۇر، پۇل بېرەيمۇ؟»، «سىڭلىم، قولۇمغا سۇ قۇيۇۋەتكىنە»، «مۇنۇ كۆڭلىكىمگە دەزمال سېلىپ بېرەمسەن» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن ئالىنۇرنى خۇش قىلاتتى، تېخى ئىشتىن بالدۇر قايتىپ كېلىپ، ئالىنۇر يۇيۇپ، دەزمال سېلىپ قويغان كىيىملىرىنى كىيەتتى - دە، بىر قېشىنى لىككىدە ئېتىپ، كۆزىنى قىسقانچە «كىنوغا» دەپ چىقىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ بۇ سىرلىق ھەرىكەتلىرىدىن گۇمانلانغان گۈلسۈمخان: «بۇ توڭكاي بىرەرسى بىلەن چاتاقلىشىپ يۈرەمدۇ يا» دەپ پىچىرلاپ قوياتتى.

«ئەسقەردەك ئاغزى ئەسكى، كاللىسى قاتمال، مۆرىتى كەلسە ئاپىسىغا يانىدىغان بۇنداق قوپال جىسمىنى زادى قانداق نەرسە ئۆزگەرتىۋەتكەندۇ؟» دېگەن سوئال ئاپىتورنى ھەيران قالدۇرغىنىدەك، ئوقۇرمەنلەرنىمۇ ھەيرەتتە قالدۇرۇشى تۇرغانلا گەپ. قېنى كۆرۈپ باقايلى، بۇ لۇكچەكنى قانداق قۇدرەتلىك

كۆچ، خۇش پېئىل، خۇشناۋا يىگىتكە ئايلاندۇردى. بۇنىڭ ئۈچۈن سەل ئارقىمىزغا چېكىنىپ، بىر تاسادىپىي ۋەقەگە زەن سالايلى.

ئەسقەر بۇلتۇر خوتۇنىدىن ئاجرىشىپ، يەنىلا ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇ قۇرۇلۇشلارغا خىش، شىبغىل، قۇم، سېمونت، قومۇش قاتارلىق ماتېرىياللارنى توشۇيتتى. بىر كۈنى شوپۇر ئاغىنىسى بىلەن ياشلار كىنوخانىسىغا كىنو كۆرگىلى باردى، ئۇلار قايتىشىدا يول چېتىدىكى بوتكىغا كىرىپ، پوكەيگە يۆلەندى ـ دە، خاسىڭ مېغىزى بىلەن ئىككى سەردىن قېقىۋالدى، ئاندىن ئاستا لەلەڭلەپ مېڭىشتى. لېكىن، «كونسۇل ئىستىۋا»غا كېتىدىغان قاراڭغۇ كوچىدىن بىر ئايالنىڭ قاتتىق چىرقىرىغان ئاۋازى كېچە جىمجىتلىقىنى بۇزۇۋەتتى. ئەسقەر يۈگۈرگىنىچە چوڭ يولدىن كېسىپ ئۆتۈپ، دەرھالا يېتىپ باردى ۋە بىر قارا كۆلەڭگىنىڭ يولنىڭ قاسىقىدىكى دەرەخلەر ئاستىدا بىر ئايالنى ۋاقىلدىتىپ سېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، بارغانچە بىر مۇشت سېلىپ ئۇنى ئارقىسىغا ئۆچۈرۈۋەتتى. «ئىككى سەر» ئۆز كۈچىنى كۆرسەتتىمۇ قانداق، قىزىپ قالغان ئەسقەر ئوقتەك ئېتىلىپ بېرىپ ھېلىقى ئەرنى ئاستىغا بېسىۋېلىپ يەنە بىرنەچچىنى سېلىۋەتتى.

ـــ ھوي ئاناڭنى... سەن گۈيلارنىڭ دەستىدىن قىز ـ چوكانلار كېچىسى ماڭالمامدا؟ ـــ ئەسقەر مۇشتۇمىنى يەنە كۆتۈرۈشىگە، ياش چوكان ۋارقىرىۋەتتى:

ـــ بولدى ئۇرماڭ، ئۇ مېنىڭ يولدىشىم بولىدۇ.

بۇ ئەسنادا ئارقىدىن يېتىپ كەلگەن شوپۇر ئۇنى قۇچاقلاپ تارتىپ تۇرغۇزۇۋالدى.

ـــ ئېرىڭىز بولامدا؟ ـــ ياندۇرۇپ سوريدى ئەسقەر، ـــ ھېلىغۇ ئېرىڭىز ئىكەن، پادىشاھ بولسىمۇ ئايال كىشىنى ئۇرسا بولامدۇ؟ ئەرلەردىن قورقىدىغان خوتۇنلىرىنى ھارغۇچە دۇمبالايدىغان بۇنداقلارنى ئەر دېمەيمىز، زەيپانە، ھېجىقىز

دەيمىز.

يول چېتىدىكى چىراغنىڭ نۇرىدا بىر يۈزى سۇس ھاۋا رەڭ يوروپ تۇرغان ياش چوكان قول ياغلىقى بىلەن بۇرنىدىكى قانىنى تازىلىغاچ ئېسەدەپ يىغلاۋاتاتتى. ئەسقەر ئىچىدە: «توۋا، شۇنداق چىرايلىق ئايالىنى ئۇرۇشقا قانداق قولى بارىدىغاندۇ؟» دەپ ئويلىدى. ئاڭغىچە شوپۇر ئاغىنىسى ئۇنى ئىتتىرىپ ئەكەتتى.

ئارىدىن تۆت ـ بەش ئاي ئۆتتى. ئەسقەر ئۇ چوكانىنى ئۇچراتمىدى ھەم ئويلاپمۇ قويمىدى. راست گەپنى قىلغاندا كېچىدە يۈز بەرگەن بىر دەملىك ئىش كىمنىڭ يادىدا قالسۇن؟ بىراق بۇ يىل باش ئەتىياز كىرىشى بىلەن دۆلەتباغ مەھەللىسىگە قۇرۇلۇش ماتېريالىرى توشۇغان ئەسقەر خەنزۇ بازىرىنىڭ كېچىلىك قىزىق بازىرىدا تىراكتورىنى توختىتىپ قويۇپ، بىر كاۋاپچىنىڭ ئورۇندۇقىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئۇ كاۋاپ، يۇمشاق نان، ئاچچىق دەملەنگەن چاي بىلەن قورسىقىنى پوملاپ ئەمدىلا مېڭىشىغا بىر چوكان ئۆزىگە قاراپ كۈلۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قولىدىكى سولياۋ خالتىدا توڭلاپ ئېرىگەن تاۋۇزنىڭ يېرىم پارچىسى قىزىرىپ تۇراتتى.

ـــ ۋىيەي، سىز ھېلىقى بالىغۇ؟ ـــ دېدى كۆزلىرى كۈلۈپ تۇرغان چوكان، ـــ مېنى تونۇمىدىڭىزما؟

ـــ خاپا بولماڭ، زادىلا ئېسىمگە ئالالمىدىم، ـــ ئەسقەر چوكاننىڭ لاتاپىتىدىن ئەيمىنىپ قالدى.

ـــ مېنى ئۇنتۇپ كېتىپسىز ـ دە، لېكىن مەن سىزنى ئەسلەپ تۇردۇم، ـــ چوكان بۇ تۇيۇقسىز ئۇچرىشىشتىن بەك مەمنۇندەك قىلاتتى، ـــ ئەسلەپ بېقىڭا، بۇلتۇر كونسۇل ئىستۇا كوچىسىدا بولغان كېچىدىكى ئىشنى.

ـــ ۋاي مۇنداق دەڭ، سىز شۇمۇ، توۋا يادىمغا ئالالمىغىنىمنى كۆرۈڭ، ـــ چوكاننىڭ ھۆسن ـ جامالىغا قاراشقا پېتىنالمىغان ئەسقەر گەدىنىنى قاشلىدى، ـــ مەن تېخى سىزنىڭ يولىڭىزنى توسۇپ بوزەك قىلىۋاتقان لۇكچەك ئوخشايدۇ، دەپ تاسلا

قاپتىمەن قاتتىق ئۇرۇۋەتكىلى.

— ھېلىمۇ تازا ئەدىپىنى بەردىڭىز ئۇ لامزەللىنىڭ.

— ئېرىڭىز ئۇرغۇدەك نېمە گۇناھ قىلغانىدىڭىز؟

— ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوقلا ئىش، — چوكانىنىڭ قومۇش قەلەمدە تارتقانىدەك قاپقارا، ئىنچىكە قاشلىرى مۆژىدە تۇرۇلدى، — كىنودىن چىقىشمىزغا بىرسى مۇرەمگە سوقۇلۇپ ئۆتۈپ كەتتى. مەن ئارقامغا قايرىلىپ بىر ئالايدىم. لېكىن، ئېرىم دېگەن لوّم ـ لوّم ئاشۇ ئەرنىڭ ئەدىپىنى بەرمەي، مېنى: «ئۇنىڭغا نېمىشقا قارايسەن؟ تونۇمىسىڭ ئاتايىن قارامتىڭ» دەپ يولدا ئۇرۇشۇپ كەلدى. ئاخىر قاراڭغۇ كوچىغا كىرگەندە تۇيۇقسىزلا ئۇرۇپ كەتتى دېسە.

— كۆزلىرىڭىز بەك چىرايلىق ئىكەن ئەمەسمۇ، شۇڭا كۈنداشلىقى تۇتۇپ قاپتۇ ـ دە، ئۇ ئاداشنىڭ...

— ئۇنى بىر دېمەڭ، — «كۆزلىرىڭىز بەك چىرايلىق ئىكەن» دېگەن سۆزدىن خىجىل بولغان چوكان ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى، — ئىت ـ مۇشۇكتىنمۇ كۈنلەيدۇ، دەڭا، شۇڭا بۇلتۇرلا ئاجرىشىپ كەتتىم. ئۆزىڭىز بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسىز؟

— ھەر قېتىم ئىشتىن يانغاندا، مۇشۇ يەردە كاۋاپ بىلەن قورساق پوملايمەن.

— بىرەر يەردە ئىشلەمسىز؟

— ياق، — ئەسقەر كېچە چىراغلىرىدا قىپقىزىل پارقىراپ تۇرغان تىراكتورنى ئىشارە قىلدى، — ئاشۇنىڭ بىلەن قۇرۇلۇشلارغا ماتېرىيال توشۇيمەن.

— تىراكتور تەشكىلىنىڭمۇ؟

— ئۆزۈمنىڭ.

— مۇنداق دەڭ، — چوكان ئەسقەرگە قىزىقىپ قالغانىدەك قىلاتتى، — مەن ئۆستەڭ بويىدىكى ئاشخانىدا ئىشلەيمەن. ئانامغا تۇمۇ تېگىپ قاپتىكەن، توڭلىغان تاۋۇزنىڭ سۈيى پايدا

قىلىدۇ، دېگەچكە شۇنىڭغا كەلگەنىدىم.

ھۆسن ـ جامالىغا يەتكەن چوكان بىلەن بولغان بىردەملىك سۆھبەت ئەسقەرنىڭ يۈرىكىنى ئوينىتىپ، تەنلىرىنى يېرىتىۋەتتى. ئۇ تىراكتورنى كېچىكى تۇندە تاتالىتىپ مەھەللىسىگە كىرىپ كەلگەندىمۇ يىگىرمە ئۇچ ـ يىگىرمە تۆت ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان شۇللۇق چوكان كۆز ئالدىدىن زادىلا كەتمىدى. ئۇنىڭ يۇمىلاق مۇرىلىرى، ئىنچىكە بەللىرى، تولغان ساغرىلىرى يارىشىملىق كىيىملەر ئىچىدە تېخىمۇ جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. بۇ كېچە ئەسقەرنىڭ ئۇيقۇسى كېلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئادەتتە بەك چارچاپ كەتكەچكە ياستۇققا بېشىنى قويار ـ قويماي پۇشۇلداپ ئۇخلاپ كېتەتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ، چوكاننىڭ شېرىن ـ سۇخەن سۆزلىرىنى، ناۋات رەڭ سۇزۇك چېھرىنى، تۇخۇمسىمان يۇزىنى، قارا قاشلىرىنى، ھەتتا كۇلۇپ تۇرۇپ يەر باقىدىغان سىياقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى، كەلتۈرگەنسېرى تولغىنىپ ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈلەتتى.

«ۋاي ئىسىت، نېمىشقىمۇ ئىسمىنى سورىۋالمىغاندىمەن؟ ـــ شۇڭىرلىدى ئەسقەر، ـــ يا ئۆزۈمنىڭ ئىسمىنى، بويىتاقلىقىمنى دېمىگىنىمنى قارا. ئۇ مېنىڭ بىر قېتىملىق قىلغان ياخشىلىقىم ئۈچۈن شۇنچىلىك يېقىنچىلىق قىلدىمۇيا؟ ئۇنداقتا: ‹مېنى ئۇنتۇپ كېتىپسىز ـ دە...› دېگەندە ئاھانىڭ خاپا بولغاندەك چىقتى. ئەمما، ‹مەن سىزنى ئەسلەپ تۇردۇم› دېگەن سۆزنى قىلغاندا كۆزلىرىدە دەپ بولغىلى بولمايدىغان تاتلىق بىر نەرسە پاللىدا ياندى... ئاپلا، چاقچاق قىلغان بولۇپ: ‹ماڭا تېگەمسىز يا› دەپ چېكىپ باقسام بوپتىكەن. يا ـ ياق، بۇنداق يېنىكلىك قىلغىلى بولمايدىغان چوكاندەك قىلىدۇ. تۇرقىدىنلا چىقىپ تۇرمامدۇ، لېكىنزە ئاجايىپ پەيزى نېمىكەن ـ دەڭ ئائىلىسى مۇئەللىم ياكى كاتتا زىيالىي. خەپ، ئەتە ئىشتىن چۈشۈپلا تۇنۇگۈنكى يەردە ساقلاي، ئەگەر ماڭا راستلا مەيلى بولسا، چوقۇم كېلىدۇ. پاھ، پاھ، ‹ھەر كۈنى ئىشتىن يانغاندا مۇشۇ يەردە كاۋاپ

يەيمەن، دەپ ئەۋلىيادەك گەپ قىپتىمەن ـ دە.»

ئەسقەر يەنە شۇنداق قاغا پۇتى خىياللارنى قىلىپ، قاچانلاردا ئۇخلاپ قالغانلىقىنى بىلمىدى. ئۇ سەھەر تۇرۇپ يەنە ئىشقا ماڭدى. ئۇنى خۇددى پەرىشتىلەر يۆلىگەندەك شۇ كۈنى ھېرىپ ـ چارچىغانىنى بىلمىدى، قۇرۇلۇش ئورنىغا بىر يول ئارتۇق ماڭدى، تىراكتور ئۈستىدە تۇرۇپ پەستەكلەرگە كۈلۈپ قويياتتى، ياشانغانلارنى كۆرسە يېقىملىق سالام قىلاتتى. ئەدناسى ئۇنىڭغا تونۇغان ـ تونۇمىغانىنىڭ ھەممىسى «ھېلىقى ئىشىڭ خەيرلىك بولسۇن...» دەۋاتقاندەك بىلىنىپ كەتتى. ئەسقەر پات ـ پاتلا كۆزىنى قىسىپ كۈنگە قارايتتى، بىراق كۈن ئۇيۇپ قالغان ناۋات قىيامىدەك پارقىراپ بىر يەردىن قوزغالماي تۇراتتى.

مانا بىر كۈن كەچكىچە ئەسقەرنى تاقەتسىزلەندۈرگەن قۇياشمۇ سۈزۈادان تېرەكلەر ئارقىسىدا غايىب بولدى. كەچلىك گۈگۈم بىلەن تەڭ دۆلەتباغ مەھەللىسى تەرەپتىن قىزىل بۇقىسى»نى ئۈركۈتۈپ كەلگەن ئەسقەر كەچلىك بازارنىڭ ئەپلىك بىر يېرىدە توختاپ كاۋاپچىنىڭ ئالدىغا باردى. ئۇ كاۋاپ يېگەچ، چاي ئوتلىغاچ ئەتراپىغا قارايتتى. كۆز قەپىسى ئىچىدە تورغايدەك پىلدىرلاپ يۈرگەن قارىچۇقى ھېلى ئۇيانغا، ھېلى بۇيانغا يۈگۈرۈپ ھالى قالمىدى. بىراق، ھېلىقى مەھەلىيا قىلغۇچى ئۇياتچان چوكان كەلمىدى. ئەسقەر قانچە ئالدىرىماي يېگەن بولسىمۇ ئاخىر ئالدىدىكى كاۋاپ، نان، چايلارمۇ تۈگىدى. خېلىلا قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانىدى. لېكىن، كەچلىك بازار ئۈستىدىكى ئۆمۈچۈك توربىدەك ئېسىلىپ كەتكەن ئېلېكتىر چىراغلار ئەتراپىنى ئاپپاق يورۇتۇپ تۇراتتى. ئەسقەر تىراكتور ئۈستىگە چىقىپ ئۇياق ـ بۇياقىغا بويۇنداپ قارىدى. مانا بىرىنچى قېتىملىق كىنودىن قايتقانلارنىڭ ئايىغى سېلىكتى، بارغانسېرى كەچلىك بازارمۇ شالاڭلاپ قالدى. ئۆستەڭ بويىدىكى ئاشخانىلارمۇ ئاللىقاچان تاقالدى.

بىردىنلا پۇت ـ قوللىرى بوشىشىپ، ھاردۇق يەتكەندەك

سالپىيىپ قالغان ئەسقەر ئارقىسىغا قارىغاچ يولىغا ماڭدى. تۇيۇقسىزلا ئېغىر كېسەل تەگكەن ئادەمدەك قاپاقلىرى ئولتۇرۇشۇپ ئاھ ـ ئۇھقىلا چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ كەيپى ئۇچۇپ، غۇدۇرىغىلى تۇردى. چىقمايدىغان ھالىغا نېمىشقا ئادەمنى ئومۇلدۇرۇپ «مەن سىزنى ئەسلەپ تۇردۇم» دەيدۇ؟ تېخى «مېنى ئۇنتۇپ كېتىپسىز» دەپ كونا ئاشنامدەك گەپ قىلىپ كەتكىنىنى كۆرەي، خەپ بۇ قېتىم ئۇچراپ قالسا، «ئۇنتۇپ قالغان سىزمۇ، مەنمۇ؟» دېمەيدىغان بولسام، توغرا، بىر سەمگە سېلىپ قويغانىنىڭ زىيىنى يوق. ۋۇي راست، ئۇغۇ گەپ ئارىسىدا تۇيدۇرماي ئاجراشقانلىقىنى دەۋالدى. مەن نېمىشقا دېمىگەندىمەن. ھە، ئەمدى بىلدىم، ئۇ مېنى «خوتۇنى، بالىلىرى بار ئىكەن» دەپ چۈشىنىپ قاپتۇ ـ دە، ئاپلا، ماۋۇ قاپاق كاللامنى كۆرۈڭ.

ئەسقەر ئىككىتايىن خىياللار بىلەن ئەتىسىمۇ بىر كۈن كەچكىچە تېرىكىپ يۈردى. قاراڭغۇ چۈشۈش بىلەنلا يەنە كەچلىك بازارغا كەلدى. ئۇ كاۋاپچىنىڭ ئالدىغا كېلىشى ھېلىقى چوكان شۇ يەردە تۇراتتى. ئەسقەرنىڭ ئىككى كۈندىن بۇيان دەۋالماقچى بولغانلىرى، ئويلىغانلىرى نەدە قالدى، ئۆزىگە نېمە بولدى بىلەلمەي قالدى. ئۇ قىزىرىپ، بوزىرىپ، ئالىقانلىرىنى ئۇۋۇلىدى ھەم گەپنى نەدىن باشلاشنىمۇ، ھال سوراشنىمۇ ئۇنتۇپ دۇدۇقلىدى:

ـــ كاۋاپ ئالسام يەمسىز؟

ـــ ياق، مېنىڭ قورسىقىم توق، سىزنى كەلگەنىكىن دەپ چىقىپ بېقىشىم.

ـــ تۇنۇگۈن ئوتتۇرا كېچىگىچە ساقلىدىم، چىقمىدىڭىزغۇ؟

ـــ يۇرۇڭ، تىراكتورىڭىزنىڭ يېنىغا بارايلى، ئاشۇ يەر تىنچىتەك قىلىدۇ، ـــ ئۇلار تىراكتورنىڭ كوزۇپى كەينىگە ئۆتتى، ـــ تۇنۇگۈنكى گەپنى قىلمىڭ، ئىككى مەست ئۇرۇشۇپ ئاشخانىنى ئەرەختەن ـ پەرەختەن قىلىۋەتتى. بىر كېچىدە ئاران

رەتلەپ بولدۇق.

ــ مۇنداق دەڭ، قاراڭ، تونۇشۇپ قالدۇق، لېكىن ئىسىملىرىمىزنى بىلىشمەيمىز، ــ دېدى ئەسقەر غەيرەتكە كېلىپ، ــ مېنىڭ ئىسمىم ئەسقەر، سىزنىڭچۇ؟

ــ ساباھەت.

ــ ساباھەت؟ ــ ئەسقەرگە بۇ ئىسىم بەكلا تونۇشتەك ئاڭلاندى، ــ ئەجەب چىرايلىق ئىسىم ئىكەن.

ئۇلارنىڭ سۆھبەتلىرى ئەمدىلا ئىزغا چۈشۈپ تۇرۇشىغا خۇددى يەردىن ئۇنگەندەكلا بىر سارائ پەيدا بولدى. ئۇنىڭ كونا ھەم كىرلىكىدىن رەڭگىنى يوقاتقان مايسا رەڭ ئۇزۇن پەلتوسىنىڭ يانچۇق، قولتۇق ـ يەڭلىرى، مۇرىلىرى سۆكۈلگەن بولۇپ، يېپلىرى ساڭگىلاپ تۇراتتى. مەيدىسىگە ئېسىلغان ماۋ زېدۇڭنىڭ ھەر خىل ئىزناكلىرى، قەلەي تۇگمە، قۇتا ئېغىزلىرى، سولياۋ گۈللەرنىڭ كۆپلۈكىدىن پەلتونىڭ ئالدىنى كۆرگىلى بولمايتتى. سارائنىڭ چارلىشىپ ئاقىرىشقا باشلىغان ئۇزۇن چىگىش ساقاللىرى مەينەت يۇز ـ بويۇنلىرىنى قاپلاپ تۇراتتى. ئۇ ئوڭ قولىنى خۇددى ئۇرۇشتا بۇيرۇق بېرىۋاتقان قوماندانەك ئالدىغا سوزدى:

ــ ئالدىغا بۇرال، ئالغا قاراپ ئاتاكا، ھۇررا!... گېنېرال بولۇشنى ئويلىمايدىغان ئەسكەر ياخشى ئەسكەر ئەمەس! قېنى ئوردېن ـ مېدالىار بىلەن شان ـ شۆھرەت قازانغان گېنېرالغا سەدىقە ـ پېتىر ئاتا قىلىڭلار.

ساباھەت بۇ ئادەمنىڭ بەتبەشىرە چىرايىدىن قورقۇپ تۇگۈلۈپلا قالدى. ئەسقەر يېنىدىن بىر سوم چىقىرىپ سارائنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. لېكىن، سارائ يەنە بېزىرىپلا تۇراتتى.

ــ ئەمدى كەتمەمسەن، ــ دېدى ئەسقەر ئاچچىقلاپ، ــ پارچە پۇلدىن شۇ بار ئىكەن.

ــ ئەگەر مېنىڭ قىزىم ساباھەت بولغان بولسا، سىلەردەك پىششىقلىق قىلمىغان بولاتتى، ــ سارائ ئارقىسىغا بۇرىلىپ

كېتىۋېتىپ ئىككى قولىنى كۆتۈرگىنىچە ۋارقىرىدى، ــ قېنى سەن، ئوماق قىزىم ساباھەت!... تاتلىق تىللىرىڭ بىلەن «دادا» دەپ چاقىرساڭچۇ مېنى!

ساباھەت سارايغا ئاغزىدىن ئۆز ئىسمىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ قورقۇپ كەتتى. ئۇنىڭ چىرايلىق لەۋلىرى سۈس تىترەپ، بوش پىچىرلىدى:

ــ ئادەمنىڭ شۇنداقمۇ كەيپىنى ئۇچۇردا بۇ سارايغا. نەدىن پەيدا بولدى، خۇدايىم.

ــ قورقماڭ، تاش سارايغا دېگەن شۇ، ئۇ داۋاملىق خەنزۇ بازىرى، تاشلەپكە، بەيتۇللا ئالدىلىرىدا تىلەمچىلىك قىلىدۇ. باشقىلارنىڭ دېيىشچە، جىمجىت كېچىكى تۇندە كوچىمۇ كوچا ئايلىنىپ، خوتۇنىنىڭ، قىزىنىڭ ئىسمىنى چاقىرارمىش، ــ ئەسقەر قول سىلكىدى، ــ بولدىلا، بۇ گەپلەرنى قىلىشمايلى. ساباھەت، كۆڭلىڭىزگە كەلمىسۇن، سىزغۇ غۇلجىلىقلاردەك سۆزلەيدىكەنسىز، لېكىن بەزى سۆزلىرىڭىزدىن قەشقەرلىكمىكىن دەپ قالىمەن... شۇنداقمۇ؟

دادىسىنىڭ ۋاپاسىزلىقلىرىنى ئاڭلىغان ساباھەت ئۇنى تىرىك دېگۈسى كەلمىدى. شۇڭا، ئۇ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن غۇلجىغا كەلگەنلىكى، بىر يېشىدىن باشلاپ مومىسىنىڭ قولىدا چوڭ بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

ــ شۇ، مەنمۇ قەشقەرلىكمىكىن دەپ ئويلىغانىدىم.

ــ قەشقەرلىك بولسا بولمامدىكەن؟

ــ قارايغا گېپىڭىزنى، ھەممىمىز بىر ئۇيغۇر، بىر مۇسۇلمان تۇرساق، ــ چىن سۆيۈش ئەسقەرنى مىڭ گىرادۇس پىرقىرىتىۋەتكەنىدى، ــ قارايغا، ساباھەت، مەنمۇ تۇرمۇشتا ئېغىر ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغان. ئەگەر ماڭا ئىشەنسىڭىز...

گەپىنىڭ ئۇرانىغا يەتكەن ساباھەتنىڭ بېشى چىرايلىق كۆكسىگە ئېگىلدى.

— مەن بۇلتۇرقى ئاشۇ كېچىلا سىزگە مايىل بولۇپ قالغان، — دېدى ساباھەت پەس ئاۋازدا، — سىزنىڭ: «پادىشاھ بولسىمۇ ئايال كىشىنى ئۇرسا بولامدۇ»، «ئەرلەردىن قورقىدىغان خوتۇنلىرىنى دۇمبالايدىغان ئەرلەرنى ئەر دېمەيمىز، ھېلىقى بىرنېمە دەيمىز» دېگەن سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلاپ، مۇنداقمۇ ئەرلەر بولىدىكەن، دەپ ئويلىغانىدىم. بىراق، سىز ئۇنتۇپ كەتكەن بىلەن مەن داۋاملىق ئەسلەپ تۇردۇم...

— ساباھەت، مەن بىر ئىشنى سورىسام بولامدۇ؟

— سورا ...

— مومىڭىز قوشۇلارمۇ؟ — ئەسقەر ھەدىسى گۇلبانۇمنىڭ پاجىئەسىنى ئويلاپ قالغانىدى، — بەزى ئاتا ـ ئانىلار يۈرت سۇرۇشتە قىلىپ ئۇنمايدىكەن.

— ھازىر مومام ئۇنداق ئەمەس... ئۇ، ئۆزىمۇ... — ساباھەتنىڭ «غۇلجىلىققا تەگدى» دېيىشكە تىلى كۆيدى، — ئۆزىڭىزنىڭچۇ؟

— مېنىڭمۇ ئاپام ھازىر ئۇنداق ئەمەس...

... بۇ ئۇزۇن ئەسلىمىدىن ئوقۇرمەنلىرىمىز، ئەسقەرنى «قانداق نەرسە» بۇنداق تېز ئۆزگەرتىۋەتكەنلىكىنى بىلگەن بولسا كېرەك. ئەلۋەتتە، مۇھەببەت ئەنە شۇنداق كۈچ ـ قۇدرەتكە ئىگە ئۇلۇغ روھ! ئۇ ساپ، غۇبارسىز، غەيرىي غەرەزلەردىن خالىي بولغىنىدا سېھرىي كۈچى ئارقىلىق تاشنىمۇ يۇمشىتالايدۇ. قاراڭغۇ دىللارنى يورۇتۇپ، ئاداشقانلارنىڭ يولىغا نۇر ـ شولىلار چاچالايدۇ. ئەسقەر ساختا كۆڭۈلنىڭ شورى بىلەن ئىككى ئايدىن ئارتۇق سولىنىپ ھەممە ئىشنى ئويلىدى. سەنەۋەر ئۇنىڭ بىلەن پاك جۈپتى ھالاللاردىن بولۇش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى تەرلىمەي تۇرۇپ ھۇزۇر ـ ھالاۋەتلىك تۇرمۇشقا نائىل بولۇش، ئېرىنىڭ تاپقىنىنى ئالىقىنىدا چىڭ تۇتۇپ ئۆزىنىڭ ئەركىن يايراپ ئوينىشى، ئوغرىلىقچە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە توشۇش ئۈچۈن ئەسقەرگە تەگكەن. «قىزىل بۇقا»نىڭ تۆت پاي چاقى پىرقىراپلا

تۇرىدىكەن، پۇل دېگەن سەنەۋەرنىڭ ئازمىسىغا كوركىراپ چۈشۈپىرىدۇ - دە. بىراق، ئىش ئۇ ئويلىغاندەك بولمىدى. ئەسقەر تاپقان پۇلىنى چىڭ تۇتۇپ، تېجەشلىك بىلەن بەش جانلىق ئائىلىگە تەڭ قانات ياپاتتى. سەنەۋەرنىڭ: «تاغار باينىڭ، ئېشەك باينىڭ، يەقلىسا يۆلمەيمەن، ئۆلسە تۆلىمەيمەن» دېگىنىگە يول قويمايتتى. شۇڭا، بۇ ھىيلىگەر قىز گۈلسۇمخانىنىڭ ئۇتتۇرلۇق جان ئېتىۋاتقان ئائىلىسىگە كېلىپلا نىيىتى بۇزۇلدى. ئۇ «تاماق ئېتىشنى بىلمەيمەن» دېيىش ئارقىلىق كېلىنلىك بۇرچىنى ئادا قىلىشنى خالىمىدى. «خىزمىتىم بار» دەپ كۈندە ئاپىسىنىڭ كەمپۈت ئوراش ئىشىغا ھەمقان بولۇپ ئەسقەرنى، گۈلسۇمخانلارنى ئالدىدى، كىشىلەرنى قاقتى - سوقتى قىلىپ ئائىلىنىڭ يۈزىنى يەرگە قاراتتى. شۇنداقلا ئەسقەرنى «سولانغان» دېگەن يامان ئاتاقىغا قويدى. ئەسقەر ساباھەت بىلەن تونۇشقان ئىككى ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە، كۈن ئارىلاپلا ئۇچرىشىپ تۇردى، مۇڭداشتى، سىرداشتى، ئەرلىرىنىڭ، خوتۇنلىرىنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى سۆزلىشىپ دەرد تۆكۈشتى. خۇددى بولىدىغان مېۋە چېچىكىدىن مەلۇم بولغىنىدەك، ساباھەتنىڭ تەربىيەلىك، ئەخلاقلىق، شەرم - ھايالىق ھەم قولى ئىشلىق قىز ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتتى. بولۇپمۇ ئەسقەرنى مەھلىيا قىلىۋالغىنى ساباھەتنىڭ ئادەم يېنىكلىك بىلەن چاقچاق قىلغىلى بولمايدىغان لاتاپىتى، تولغان ھۆسن - رۇخسارى ئىدى.

گەرچە ئۇلار ئەنە شۇنداق قەدىناس سىرداشلاردىن بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، بىر - بىرىنىڭ كۆڭۈللىرىنى زىدە قىلمايلى دەپ ئويلىدىمۇ، ئىشقىلىپ، بىرسى ئاپىسىنىڭ، يەنە بىرسى مومىسىنىڭ بالىلىرىنى بەختسىز قىلىپ قويۇشتەك نادانلىقلىرىنى چۈۋۈپ ئولتۇرۇشمىدى. بولۇپمۇ ئەسقەر بۇ تەرسا نادانلىقنىڭ جاھىل ۋارىسلىرىدىن بولغانلىقى ئۈزىگە مەلۇم ئىدى.

مانا ئەمدى تىراكتور ئۈستىگە قونۇۋالغان ئەسقەرنىڭ «گۈل

مەشۇق» ناخشىسىنى دىمىقىدا غىڭشىپ خۇشال ـ ياياپ كېلىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبى تېخىمۇ روشەن بولغاندۇ؟ ئۇ بۇگۈن ساباھەت بىلەن توي توغرۇلۇق مەسلىھەتلىشىپ قايتقانىدى. ئەمدى ئاپىسىنىڭ رازىلىقىنى ئالمىسا بولامدۇ؟

ئەسقەر تىراكتورىنى ھويلىغا توختىتىپ تۇرۇشىغا ئالىنۇر چۆگۈندە سۇ، لۆڭگە كۆتۈرۈپ كەلدى. «مانا، مانا مېنىڭ قەشقەرلىك ئوبدان ئۇكام بەك ئىشچان جۇمۇ» دەپ چاقچاق قىلدى ئەسقەر، ئۇنىڭ «قاشقالىق» دېگەن سۆزىنىڭ «قەشقەرلىك»كە ئۆزگەرگىنىچە ئىككى ئايدىن ئاشقانىدى.

ئەسقەر كەچلىك تامىقىنى يەپ بولغاندىن كېيىن ئاپىسىنى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە ئەكىردى. ئۇ گېپىنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەي بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، خەنزۇ بازىرىدا بىر چوكان بىلەن تونۇشۇپ قالغانلىقىغا ئىككى ئايدىن ئاشقانلىقى، ئۇنىڭ سالا ـ سۈپىتى، بىر ئەرلىك بولۇپ ئاجرىشىپ كەتكەنلىكى، ئىككىسىنىڭ بىر ـ بىرىنى ياقتۇرۇپ قالغانلىقىغا قەدەر سۆزلەپ بەردى. سەنەۋەرنىڭ ئائىلىسىگە كەلتۈرگەن نومۇسسىزلىقلىرىنى ئۇنتۇپ كېتەلمىگەن گۈلسۇمخان ئارىسالدى بولۇپ قالدى. شۇنداقتىمۇ ئەسقەرنى ئۆيلەپ قويمىسا بولمايتتى. ئۇنىڭ ئايالىدىن ئاجراشقىنىغىمۇ بىر يىلدىن ئېشىپ كەتتى.

ــ بالام، ئوبدان ئويلاپسەن، ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولىدىغان ۋاقتىڭمۇ بولۇپ قالدى. يېشىڭمۇ بىر يەرگە بېرىۋاتىدۇ، ــ دېدى گۈلسۇمخان، ــ ئۇ چوكانىنىڭ ئىش ئورنى بارمىكەن؟

ــ خەنزۇ بازىرى ئۆستەڭ بويىدىكى ئاشخانىدا ئىشلەيمەن، دەيدۇ.

ــ ئىسمى نېمىكەن؟

ــ ساباھەت.

ــ نېمە، ساباھەت؟ ــ گۈلسۇمخانىنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، ــ مۇئەتتەرخانىنىڭ نەۋرىسى، ئەنزەرنىڭ سىڭلىسى بولۇپ قالمىسۇن يەنە.

— شۇنداقمۇ؟ — ئەسقەرنىڭ كۆزلىرى چوڭ ئېچىلدى، — نېمانداق ئىسمى تونۇشلا دەيمىنا.

— سەن داۋاملىق سەھەر چىقىپ كېتىپ، كېچىدە كەلگەچكە كۆرمىگەن. ئۇ قىز ئالىنۇرنى كۆرگىلى ئىككى - ئۈچ ئايدا بىر قېتىم بىزنىڭكىگە كېلەتتى، — گۈلسۈمخاننىڭ يادىغا بىر ئىش كەلدى بولغاي ۋارقىرىۋەتتى، — ھەي سارا، بىر قېتىم «ساباھەت ئالىنۇرنى كۆرگىلى كەپتۇ» دېسەم، ئەمىسە ئۆيگە كىرمەيمەن دەپلا ھويلىدىن چىقىپ كەتمىدىڭمۇ. مانا ئەمدى ئېڭىكىڭ چۈشۈپ قالغۇدەك ماختاۋاتسەن.

— ۋايتوۋا ... — ئەسقەر ھويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ، بېشى چۈشۈپ كەتتى، — خۇدانىڭ ماۋۇ تەقدىرىنى...

— ۋادەرىغا، گۈلبانۇم بىلەن ئەنزەرنىڭ دەردى ئۇنتۇلماي تۇرۇپ، ئەمدى ما ئىشنى كۆرۈڭ، — گۈلسۈمخان ياقىسىنى تۇتۇپ، مەيدىسىگە تۇپكۇشلىدى، — توۋا قىلدىم، توۋا قىلدىم خۇدايىم، ئۆتكۈزگەن كۈپۈرلۈقلىرىمىز ئۈچۈن ئىككى مۇسۇلمان ئائىلىسىنى بىر يېپقا باغلاپ قويۇپ، كۆزىمىزگە كۆرسىتىۋاتامدۇ، نېمە؟!

— ئاپا، ئۇ چاغلاردا ھەممىمىزنى قارا باسقان، — دېدى ئەسقەر تەسەللى بېرىپ، — ساباھەتنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، مومىسى قوشۇلغۇدەك.

— ئەمدى قوشۇلمىسا قارا يۈز بولۇپ كېتەر. ئۆزىمۇ غۇلجىلىق جۇرىنغا تەگكەن تۇرسا، — گۈلسۈمخان يەنىلا لىڭگىرپاي خىيالدا ئىدى، — ئەمازە شۇنچە سەتچىلىكلەر بولۇپ ئۆتتى. قان چېچىشمىدۇق ئۇنىڭ بېرىسى بولدى. ئەمدى قانداقمۇ تۇغقانچىلىق قىلارمىز؟ قايسى يۈزىمىز بىلەن بىر - بىرىمىزگە قارارمىز؟ ۋاي ئۆلدۇم، ۋاي ئۆلدۇم. بۇ خۇدانىڭ بىزگە بېرىۋاتقان جازاسى!

دانا پازىللار مۇنداق نەسىھەت قىلغانىكەن:

«كىشى بىلەن ئالدىرمايراق دوست بول، دۈشمىنىڭگە

ئالدىرىمايراق دۇشمەنلىك قىل... ئالەم ئەھلىنىڭ دوستلۇقى ۋە ئاداۋەتى خۇددى باھار يامغۇرىغا ئوخشاش گاھى ياغىدۇ، گاھى توختايدۇ. ئۇ دائىمىي ۋە مەزمۇت بولمايدۇ.» بۇ ئىبرەتلىك سۆزلەرنىڭ قۇدرەتلىك مەنىسىنى گۈلسۇمخانىنىڭ ئۆكۈنۈشلىرىدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. شۇنداقلا مۇئەتتەرخان ئىككىسىگە ئوخشاشلا بېرىلگەن جازا. ئۇلار يەنە ئۇرۇق ـ تۇغقان بولۇشماقچى. لېكىن، ئەنزەر، گۈلبانۇملارغا سالغان زۇلۇم داغلىرى ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىدىن مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ. ھەربىر ئەسرا بولۇشقىنىدا، ئەقەللىيسى ئالىنۇرنى كۆرۈشكىنىدە، يۈزلىرى دەزمال ياققاندەك كۆيىدۇ، خۇدۇكسىنىپ يەر باقىدۇ، يۈرەكلىرى ئېچىشىدۇ...

*　　*

بىر كۈن بۇرۇن خەۋەر تاپقان نېغمەت بىلەن مۇئەتتەرخان ئەلچىلەرنى ئوچۇق ـ يورۇق، ئىسسىق سالام بىلەن كۈتۈۋالدى. بىساتىدا بارىنى ئايماي قىزغىن مېھمان قىلىشتى ھەم «ماقۇل جاۋاب»نى ئاڭلىغان ئەلچىلەرمۇ مەمنۇن بولۇشتى. ئۇلار تويىنى بەكمۇ سوزماي پات ـ ئارىدا قىلىۋېتىشنى مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن ئەلچىلەرنى ئۇزىتىپ قويۇشتى.

جۇڭۋان تويى بولغاچقىمۇ توي ھەشەم ـ دەرەمسىز، ئۇرۇق ـ تۇغقان، قولۇم ـ قوشنىلار بىلەنلا چىرايلىق ئۇزىتىلدى. ساباھەت دەريابويى كوچىسىغا ياتلىق بولۇپ كەلگەندىن بېرى ئەسقەر بىلەن بولغان يېڭى تۇرمۇش شادلىق، خاتىرجەملىك مۇجەسسەملەنگەن بەخت ئىچىدە ئۆتمەكتە. ئۇلار ئەتىگەندە تۇرۇپ بىرلىكتە ناشتا قىلغاندىن كېيىن، ئەسقەر تىراكتورىنى ئوت ئالدۇرۇپ ئىشقا ماڭىدۇ. ساباھەت تويلۇق ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ ئاشخانىغا يۈرۈپ كېتىدۇ. ئۇ ئاھەتتە چۈشتە كەلمەيدۇ، كەچتە بولسا بالدۇرراق كېلىپ قېينىئانىسىغا ياردەملىشىپ تاماق ئېتىشىدۇ. تاماق

يېيىلىپ بولغاندا ئائىلىدىكىلەر بىلەن بىردەم مۇڭدىشىپ، ئىككى ياش ئەر ـ خوتۇن ئۆز هۈجرىلىرىغا كىرىپ كېتىشىدۇ هەم تاتلىق كۈلكىلەر، شېرىن پىچىرلاشلار بىردەم ئاڭلانغاندىن كېيىن هۈجرا جىمىپ قالىدۇ...

ئەسقەر هېيىت ـ بايرام هارپىلىرى، دەم ئېلىش كۈنلىرىدە خوتۇنى بىلەن بىللە ئويناشقا بەك ئامراق، ئۇ ساباھەتنى دەريا بويلىرى، ۋاك قادىر بېغى، زەيمكا، ساي قويۇلۇش ئېغىزلىرىغا ئاپىرىپ ئويىنىتىدۇ. بازار كۈنلىرى ساباھەتنىك «پۇلنى بۇزماك» دېگىنىگە باقماي كىيىم ـ كېچەك، زىبۇ ـ زىننەتلەرنى ئېلىپ بېرىدۇ. بۇنداق چاغلاردا ئۇ «قاراڭلار، مېنىڭ قانداق ئايالىم بار ئىكەن» دېگەندەك نوپۇزلۇق ئەربابلار پەدىسىدە گىدىيىپ ماڭىدۇ. توغرا، ئۇ پەخىرلىنىشكە هەقلىق! سالاهى ـ سۈپەتلىك، چېهرىدىن پەزىلەت نۇرلىرى چاقناپ تۇرغان، شۇنداقلا سۈمباتلىق بىر ئايال ئۇنىڭغا ياندىشىپ كېتىۋاتسا ئۇنىڭ روهى ئۆسمەي كىمنىڭ ئۆسسۇن؟!

ئادەم خۇشال، ئەمىن ياشىغانلىرىدا كۈنلەر خۇددى كۆچكەن يۇلتۇزدەك تېز ئۆتۈپ كېتىدۇ. موهتاجلىق، بىئارامىلىق، ئەلەملىك كۈنلەر گويا بىر قورام تاشتۇركى، قوزغالمىقى بەسى مۇشكۈل. مانا كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە سېنىتەبىر ئايلىرىمۇ ئاخىرلىشىپ قالدى. بىر كۈنى گۈلسۈمخان، ئەسقەر، ساباھەت، ئالمۇرلار چۈشلۈك چاي ئىچىپ ئولتۇراتتى، ئۆيگە مەخپىي سېپىرلىق چاققانغىنا چامادان كۆتۈرگەن، سالاپەتلىك بىر ئادەم كىرىپ كەلدى. ئۇ قوڭۇر رەڭلىك، كەڭ قارا دەستىلىك كۆزئەينەك تاقۇالغانلىقى ئۈچۈن سۈرلۈك كۆرۈنەتتى. ئەت رەڭ كۈزلۈك پەلتوسى، پارقىراق گالىستۇكى، مېغىزرەڭ ئايىغى ئۇنى تېخىمۇ هەيۋەتلىك تۇسكە كىرگۈزگەنىدى. ئۇ كۆزئەينەكنى ئېلىۋېتىپ سالام قىلىشىغا، ساباھەت يىغلىغانچە ئېتىلىپ كەلدى:

ـــ ئەنزەر ئاكا! بۇ دۇنيادا بارمۇ سەن، ئاكا، شۇنچىمۇ

ئەنسىرەتتىڭىز بىزنى... ــ ساباھەت ئەنزەرگە ئېسىلىپ قارىقويۇق سۆيۈپلا كەتتى.

ــ ھەممىڭلار ئوبدان تۇردۇڭلارمۇ؟ ــ ئەنزەرنىڭمۇ كۆزلىرىدە يالتىرىغان يالقۇن كۆرۈندى، ــ ئۆزلىرىنىڭ ئەھۋالى قانداق؟

ــ ئوبدان، بالام... ئوبدان، ــ يىغلامسىرىغان گۈلسۈمخان ئەنزەرگە ئېسىلىپ پىشانىسىگە سۆيدى. بۇ ئارىلىقتا ئەسقەر تېلىقىپقىنا ئىككى قولىنى سوزۇپ كەلدى. ئەنزەر ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

ــ مۇبارەك بولسۇن، ــ ئەنزەرنىڭ كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى، ــ سىڭلىم ساباھەت بىلەن توي قىپسىز...

ئەنزەرنىڭ كۆزى بىردىنلا سۈپىدىن چۈشمەي يېتىرقاپ تۇرغان ئون بىر ـ ئون ئىككى ياشلار چامىسىدىكى ئوماققىنا قىزغا كۆزى چۈشتى ـ دە، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قالدى.

ــ قىزىم ئالىنۇر، ــ دېدى گۈلسۈمخان قىزغا، ــ ئۇ سېنىڭ داداڭ ئەنزەر بولىدۇ، تېز بول، كۆرۈشكىن، «دادا» دېگىن.

قىز ئورنىدىن قوزغالماي يەنە بىردەم تۇرغاندىن كېيىن ئۇششاق قەدەملەر بىلەن ئاستا كەلدى ـ دە، بوش ئاۋازدا «دادا» دېيىشىگە، ئەنزەر ئۇنى بوشقىنا باغرىغا بېسىپ پىشانىسىگە ئاستا سۆيۈپ قويدى.

ــ قىزىم، شۇنچىلىك چوڭ بولۇپ كېتىپسەن... مەن كەتكەندە تېخى ئىككى ياشقا توشمىغانىدىڭ. پاھ، ئاپاڭنىڭ ئۆزىلا بوپسەن. ئوقۇۋاتامسەن؟

ــ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتىمەن.

ئۆيدە خۇشاللىق ئارىلاشقان يىغا ـ زار ھەم خىجىللىق بىر پەس ھۆكۈم سۈردى. بولۇپمۇ ئەسقەر، گۈلسۈمخانلار ئانچە ـ مۇنچە ھال ـ ئەھۋال سوراۋاتقان بولسىمۇ يۈزىنى كۆتۈرەلمىدى. ئەنزەر بۇگۈن ئايروپىلاندىن چۈشۈپلا ئۇدۇل ئۆيىگە ماڭغانىدى.

خەنزۇ بازىرىدا تونۇش ـ بىلىشلەر ئۇچراپ، ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى بىر قۇر سۆزلەپ بەردى. ئەسلىدىمۇ دەريابويى كوچىسىنى كۆرۈش، بىراۋلارنىڭ قەدەم ئىزلىرى چۈشكەن، مۇبارەك تىنىقلىرى تارقالغان، ئىسسىق ياشلىرى قوشۇلۇپ تەڭ ئاھ ئۇرۇشقان ئەزىز يەرلەرنى تاۋاپ قىلىش ئىستىكى بىلەن قىزىنى باغرىغا بېسىش ئارزۇسى بار ئىدى. شۇڭا، ئۇ تاكسى كىرا قىلىپ خەنزۇ بازىرىدىنلا كەينىگە ياندى. بۇ تاكسىلار ئەمدىلا پەيدا بولۇپ، بىر قەدەم ماڭسىمۇ ئون سوم ئالىدىغان چاغلار ئىدى. شۇڭا، كۆپ ئادەملەر قىممەت كۆرۈپ، خادىك هارۋىلارغا چۈشەتتى.

ـــ ئۇنداقتا، ـــ گۈلسۈمخاننىڭ «بالام» دېيىشكە تىلى كۆيدى، ـــ چوڭ ئۆيگىمۇ بارماي ئۇتتۇرلاپ مۇشۇ يەرگە كېلىشىڭىز ئىكەن ـ دە؟

ـــ شۇنداق، ـــ ئەنزەرنىڭمۇ «ئاپا» دېيىشكە كۆڭلى ئۇنمىدى، ـــ ساباھەت بىلەن ئەسقەر توي قىپتۇ. بۇ خاسىيەتلىك ئىشنى تەبرىكلەشنى كەينىگە سۈرسەم بولامدۇ (ئەنزەرنىڭ ئاۋازىدا ئاچچىق تەئەددى هىدى بار ئىدى)، بۇ خۇددى زۇلمەتلىك كېچىدە قۇياشنى كۆرگەندەكلا ئىش ـ دە!...

ئەنزەرنىڭ يا خۇشال بولغىنىنى ياكى خاپا بولغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇ شۇنچىلىك كەم سۆز ئىدىكى، بىر يەرگە تىكىلىپ ئولتۇرۇپ كەتسە، گويا كۆزىنىڭ ئارقىسىدا يەنە بىر كۆزى بارەدەك ئادەمنىڭ تېنىنى شۇركۈندۈرۈپ قويياتتى. بۇرۇنقى خۇش تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ تۇرغان يۈزىنى بىر خىل خىرەلىك قاپلىغان، نۇرانە قارىچۇقلىرىدىكى چېقىنىلارمۇ سوغۇق هەم سۈرلۈك ئىدى.

ئەنزەر سوغۇقلا خوشلىشىپ ماڭدى. ئۇ كىملەردۇر كۈلۈپ چىقىپ كېلىدىغاندەك پىشايۋان پەلەمپەيلىرىگە، چايخانىلارغا تويماي قارىدى. هويلىنىڭ بۇلۇڭىدىكى هېلىقى مېهرى ئوتلۇق لەمپە يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئورنىدا ئەسقەر ئۈچۈن سېلىنغان

ئىككى ئېغىز ئۆي تۇراتتى. ھەممىدىن رايى قايىتقان ئەنزەر «بايۇەچچە» ئون يىلدا بىر كەلگەن تۇرۇقلۇق ھېچقانداق سوۋغات سوۋغا قىلماي، جانجىگەر قىزىغىمۇ يىپ قاتارلىق بىر نەرسە تۇتقۇزماي، ھەتتا پېشانىسىگە سۆيۈپمۇ قويماي كېتىپ قالدى. بۇنىڭدىن ساباھەت خىجىللىق ئىچىدە ئۆرتەندى.

ئەنزەر ئۆز ھويلىسىغا كىرىپ كەلگەندىمۇ يەنىلا شۇ مەيۈتەك سۈرلۈك ئىدى. مۇئەتتەرخان ئېسىلىپ سۆيۈپ ھالىدىن كەتتى. ئابدۇسەمەت «جېنىم ئاكام» دېگىنىچە ئاكىسىنى قۇچاقلىدى. بولۇپمۇ گۈلنىسا زادىلا قويۇپ بەرمەي، تېلىقىپ ـ بوغۇلۇپ يىغلىدى. لېكىن، ئەنزەر مەككىدىكى خاسىيەتلىك تاشتەك تۇرۇپلا بەردى. باشقىلار خۇددى ساۋاب تاپماقچى بولغاندەك ئۇنى سۆيدى، قۇچاقلىدى، باغرىغا باستى، كۆز ياشلىرىنى تۆكتى. پەقەت نېغمەت دەرۋازىدىن كىرىپ كەلگەندىلا ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ ۋىللىدە ئوچۇق چىراي ئاچتى.

ـــ قارا، بالام، بۇ سېنىڭ ئوغلۇڭ ئەختەم بولىدۇ، ـــ دېدى مۇئەتتەرخان، يۈمىلاق ئاق يۈزلۈك، قوشما قاش بالىنى كۆرسىتىپ، ـــ بۇ يىل توققۇز ياشقا كىردى. ئىككىنچى سىنىپتا ئوقۇيدۇ.

ـــ بالاڭ؟ ! ... ـــ ئەنزەر بىر ئانىسىغا، بىر گۈلنىساغا تىكىلدى، ـــ بۇ... بۇ...

ـــ قېنى مېھمانخانىغا كىرەيلى، ـــ دېدى نېغمەت گەپنى ئۇزۇپلا، ـــ ئازادە ئولتۇرۇپ پاراڭلاشمايمىزمۇ، قېنى گۈلنىسا، سىز دەرھال تاماقنا تۈتۈش قىلىڭ.

ئۇلار مېھمانخانىغا كىرىپ تاماق شىرەسى ئەتراپىدىكى كۆرپىلەردە ئولتۇرۇشتى. گۈلنىسا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ قەنت ـ گېزەكلەر بىلەن سىنچاي قىلدى، ئاندىن چاي چۆگۈنىنى مۇئەتتەرخانغا تاپشۇرۇپ ئۆزى ئاشخانىغا چىقىپ كەتتى. ئەنزەر مۇئەتتەرخانىڭ بىقىنىدا ئولتۇرغان ئەختەمگە نەزەر سالدى. قارىغانسېرى ئۆزىنىڭ كىچىك چاغلىرى، شۇ چاغدا چۈشكەن

خاتىرە سۈرەتلەر كۆز ئالدىغا كېلىۋالدى. دېمىسىمۇ ئەختەم ئەنزەرنىڭ بالىلىق ۋاقتىدىكى چىرايىنى كىيىپلا چىققانىدى. ئۇنداقتا نېغمەتنىڭ قۇچىقىدا ئولتۇرغان ئالتە ياشلار چامىسىدىكى بالا كىم بولىدۇ؟ ئەنزەرنىڭ ھەيران بولۇپ قارىغىنىنى سېزىپ قالغان نېغمەت چاقچاققا يۆلەپ دەۋالدى:

ــ بۇ ئوغلۇم، قارا ئەنزەر، غۇلجىلىق بىلەن قەشقەرلىكنىڭ بىر تال تەۋەررۈكى دەڭا. ئىسمى ئېلدوس. قانداق، مەنىلىكمىكەن؟

سۆھبەت زادىلا قولاشمىدى، مۇئەتتەرخان، ئابدۇسەمەت، نېغمەتلەر قىزىقىقان سوئاللارنىڭ تولىسى جاۋابسىز قالدى. ئەنزەردىن «ھەئە، ياق»تىن باشقا جاۋاب يوق ئىدى. تېخى بېشىنى چايقاش، گىلدىڭلىتىش بىلەنلا چەكلىنەتتى. جاۋاب بەرمىسە بولمايدىغان يېرىگە كەلگەندە، ئۇ: «ئۇرۇمچى، گۇاڭجۇلاردا ئاشخانا، سامسىخانام بار. بېيجىڭ ۋاڭفۇجىندا بىر كاۋاپخانا ئېچىۋالدىم. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى غۇلجىلىق، قەشقەرلىك بالىلار ماڭدۇرۇۋاتىدۇ» دەپ قويۇپ يەنىلا يەرگە قارىۋالاتتى. گۇلنىسا ئەكىرگەن ھاردۇق ئېشىمۇ كۆڭۈلسىزلا ئىچىلدى. نېغمەت دۇئاغا قول كۆتۈرگەندىن كېيىن مۇئەتتەرخانغا قاراپ:

ــ يول ئازابى ــ گۆر ئازابى دېگەن گەپ بار، ئەنزەر ھېرىپ قالغان ئوخشايدۇ، ئەمدى ئارام ئالسۇن، ــ دېدى.

ئەنزەر ھويلىغا چىقىشىغا ئارقىدىن پالاقلاپ چىقىقان مۇئەتتەرخان ئۇنى چەتكە تارتتى ـ دە، گۇلنىساخانىنىڭ ئۆز ھۇجرىسىغا ئورۇن سېلىپ قويغانلىقىنى دېيىشى ئەنزەرنىڭ غۇۋزلا ئاچچىقى كەلدى.

ــ ئانا، مەن ئۇنى تالاق قىلغان، ــ دېدى ئەنزەر قاپىقىنى تۈرۈپ، ــ مۇسۇلمانچىلىققا توغرا كېلەرما؟

ــ جېنىم بالام..

ــ بولدى قىلسىلا.

ــ ئانا، گەپلىرى تۈگىدىما قانداق؟ ــ دېدى پېشايۋان

ئارقىسىدا تۇرۇپ گەپ تىڭشىغان ئابدۇسەمەت، ــ مەن بۇگۈن كېچە ئاكام بىلەن مۇڭدىشىپ ياتاي دەيمەن، خاپا بولمايدىغانلا؟

ــ سېنىڭ ئۆيۈڭ نەدە؟ ــ سورىدى ئەنزەر.

ــ نېغمەتكامنىڭ چوڭ قورۇسى ئوڭچە ماڭا قالدى. ئۆي دېگەن ساماندەك.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئابدۇسەمەت بىلەن روشەنگۈل ئىشقا مېڭىشتى. ئەنزەر ئۆيگە قايتىپ كەلدى. نېغمەت خېلى بۇرۇنلا ئاھالە كومىتېتىغا كەتكەنىدى. گۈلنىسا ئۇنىڭغا چاي قىلىپ بەرمەكچى بولۇۋىدى، ئۇ ئابدۇسەمەتنىڭ ئۆيىدە ناشتا قىلغانلىقىنى ئېيتىپ ئۇنمىدى. گۈلنىسانىڭ كۆز ـ قاپاقلىرى قىزىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ كېچىچە يىغلاپ چىققانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

ــ ئەختەم كۆرۈنمەيدىغۇ؟ ــ سورىدى ئەنزەر نەلەرگىدۇر قاراپ، ــ ئانامچۇ؟

ــ ئەختەم مەكتەپكە كەتتى، ــ گۈلنىسامۇ ئۇنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قارىيالمىدى، ــ ئانام سىزنى ساقلاپ مېھمانخانىدا ئولتۇرىدۇ.

ئەنزەر مېھمانخانىغا كىرگەندە، ئېڭەك تىرەپ خىيالغا پاتقان مۇئەتتەرخان ئۇنىڭغا لاپپىدە قارىدى ـ دە، «قېنى ئولتۇر» دەپ كۆرپىنى ئىشارە قىلدى. ئانىسىنىڭمۇ چوڭ كۆزلىرىنىڭ ئوتقاشتەك قىزارغانلىقىنى كۆرگەن ئەنزەر كېچىچە كىرپىك قاقمىغانلىقىنى بىلدى. راست، مۇئەتتەرخان كېچىنى خىيال بىلەن تاڭ ئاتقۇزدى. دەرۋەقە ئۇ ئەنزەرگە بەكمۇ ئۇۋال قىپتۇ. بىچارە ناتىۋان گۈلبانۇمنىڭ بەخت ـ ئىقبال چىرىغىنى ئۆچۈرۈپ، لەختە ـ لەختە قان يىغلاشلىرىغا سەۋەب بوپتۇ. مانا بۇ ئاغزىدىن خۇدانى چۈشۈرمەيدىغان، بەش ۋاخ نامازنى قازا قىلماي ئۆتەيدىغان، ئوتتۇز كۈن روزىنى ساق تۇتىدىغان تەقۋادار ئانىنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ يۈرىكىگە سالغان مەڭگۈ ئۆچمەس زۇلۇم دېگىي! ئۇنىڭ ياشلىقى بولمىغانمىدى؟ مەخت ئەپەندى

ئۇچۇن تالاپەت تارتمىغانمىدى! ئىشقىي سەۋدانىڭ قۇدرىتىنى بىلمەمدۇ يا؟! «ئىشقىي ئوتىنىڭ ئالدىدا، دوزاخ ئوتى ئۇچقۇنچە يوق» دېگەن غەزەللەرنى ئېيتمىغانمىدى؟! ھەممىنى بىلىدۇ، تېخى تۇنۇگۇنىدەكلا ئېسىدە تۇرۇپتۇ. مەخەت ئۇچۇن ئاتا ـ ئانىسىدىن سۈپۈرگە، نوغۇچ، لاخشىگىردا ئۇرۇلغىنى! تېخى قىرىق ئالتە يېشىدا نېغمەتكە مەيلى چۈشۈپ قېلىپ يوشۇرۇن ئۇھسىنىپ، سېغىنىپ يۇرگەنلىرىچۇ؟ خۇددى كەچ كۈزدە پىشقان تاغ ئۆرۈكىدەك چۈچۈمەل، قىرتاق بۇ مۇھەببەت ئۇنىڭ ئۇچۇن قانچىلىك شېرىن ـ لەزىز تېتىمىدى! ئەمىسە بۇ جاھىللىق، مۇتەئەسسىپلىك، تاش بېغىرلىق ئۇنىڭغا نەدىن ياماشقاندۇ؟! ياق، مۇئەتتەرخاننىڭ تاشمەمەتكە بولغان ئۆچمەنلىك ئوتى ئۇنىڭ يۈرىكىدىكى ھەممە گۈزەللىكلەرنى، ئېستېتىك تەلەكلەرنى كۆيدۈرۈپ، كۈل قىلىۋەتكەن! قارىمامدىغان ئۇنىڭ ئەقىلىنىڭ كەملىكىنى، تەدبىرىنىڭ سۇسلۇقىنى! خۇددى تاشقا تاياقنى تاڭغاندەك: «گۈلنىسانى ئېلىپ بەرسەم ئەنزەرمۇ كۆز چانىقىمدىن نېرى بولمايدۇ. سۆڭەك ئىزدىگەن لالما ئىتتەك ئۇچرىغان ھويلىغا كىرىپ كەتمەيدۇ، ھېلىقى ئېزىتقۇنى كۆرمىگەندىكىن بارغانسېرى كۆڭلى سوۋۇپ ئۇنتۇيدۇ...» دەپ ئويلىغانلىرىچۇ! مانا شۇنچە يىللار ئۆتتى، ئەنزەر گۈلبانۇمنى ئۇنتۇيالدىمۇ؟ زىنھار ئۇنتۇيالمىدى، ئۇنتۇيالمىدى ئەمەس، بەلكى يۈرەكتىكى ئوت پەسەيمىدى. مۇئەتتەرخان ئوغلىنى نېمىگە ئۆزگەرتىپ قويدى؟ قائىدە ـ يوسۇنلۇق، پەزىلەتلىك، خۇش پېئىل بىر بالا خۇددى ھېسسىياتسىز، ھېچنېمە بىلەن ھەپسىلىسى يوق، سۆزلەشمۇ ئېغىر كېلىدىغان تاش مەبۇدىگە ئايلىنىپ قالسا يۈرەك ـ باغرىڭ ئۆرتەنمەمدۇ؟!

ئېڭىكىنى تۇتۇپ، تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرغان مۇئەتتەرخان ئۇنسىز يىغلىۋەتتى. بايا تىن بېرى بېشىنى ساڭگىلىتىپ جىمىپ كەتكەن ئەنزەرمۇ ئانىسى بىرنېمە دېمىگۈچە زۇۋان ئاچمىدى.

ـــ بالام ئەنزەر، مەن نەچچە يىل بولدى كۆپ ئويلاندىم، ـــ

مۇئەتتەرخاننىڭ ئاۋازىدا ئۆكۈنۈش ئىغىر ئىدى، — ئۆزۈمنىڭ بىلىپ ـ بىلمەي قانداق ئەسكىلىكلەرنى قىلغانلىقىمنى، سېنى، گۈلبانۇمنى ئوتقا ئىتتەرگەنلىكىمنى بىلدىم. مېنى خۇدامۇ كەچۈرمەيدۇ. ئەمدى سەنمۇ كەچۈرمەمسەن؟

— ئانا، بۇ گەپلەرنى ئەمدى قىلغانىڭ ھېچ ئەھمىيىتى يوق، — ئانىسىنىڭ يېلىنىش بىلەن ئېيتقان سۆزلىرى ئەنزەرگە تەسىر قىلغاندەك ئەمەس ئىدى، — باشقا سۆزلىرى بولسا قىلسىلا، بولمىسا مېنىڭ باردىغان يەرلىرىم بار.

— بولىدۇ، بالام، بولىدۇ، — مۇئەتتەرخان ياۋاشلىق بىلەن باش لىڭشىتتى، — ئەمدى سەن ئۆيىدىن چىقىپ كېتىپ گۈلنىساخان...

— بۇنىڭدىن خەۋىرىم بار، ئابدۇسەمەتتىن ئاڭلىدىم.

— گېپىمنى ئاڭلىغۇڭ كەلمىسەمۇ، زېھىن قويۇپ تىڭشاپ باق، بالام، گۈلنىساخاننىڭ ھەرقانچە گۇناھى بولسىمۇ، ئون يىلدىن بېرى يۈيۈلۈپمۇ تۇگىگەندۇر. ئۇ سېنى ھازىرغىچە ئۇمىد بىلەن ساقلاپ كېلىۋاتىدۇ. ئاشۇ بىچارە ناتۇۋانغا ئۇۋال قىلمىغىن، — مۇئەتتەرخان ئىغىر تىنىپ قويدى، — ئالتۇندەك بىر ئوغلۇڭ بار. ئۇ يېتىم بولۇپ قالمىسۇن. ئايالىڭنى تالاق قىلغان بولساڭ، بۇگۈن ئاخشامىلا ئاخۇنۇمنى چاقىرىپ ئۇنىڭ چارىسىنى قىلايلى.

ئانىسىنىڭ بۇ سۆزلىرى ئەنزەر ئۇچۇن يېڭىلىق ئەمەس ئىدى. ئۇ ئاخشاملا ئابدۇسەمەتتىن ھەممە ئەھۋالنى ئۇققاچقا جىم ئولتۇرۇپ ئاڭلىدى. خىجىللىق ئىچىدە دېيىلۈاتقان پەند ـ نەسىھەتمۇ خۇددى يېپى ئۇزۇلگەن مارجاندەك تۆكۈلۈۋاتاتتى. ئەمما، مۇئەتتەرخاننىڭ سۆزى ئۇزۇلۇپ قالدى. ئەختەم يۇگۇرۇپ كىرگىنىچە دادىسىغا ئېسىلدى:

— دادا، بىزنى بايراملىق قويۇۋەتتى. مېنى باغچىلارغا ئاپىرىپ ئويىنىتىپ كېلەمسىز؟ — ئەختەمنىڭ قاش ـ كىرپىكلىرى تۆكۈلۈپ تۇراتتى، — ئاخشام مەن بىلەن

ياتامدىكىن دېسەم، ئابدۇسەمەت كىچىك دادام سىزنى ئەكېتىپتۇ.

— بالام ئەختەم، داداڭ سېنى ئەتە بايرام كۈنى ئويىنىتىپ كەلسۇن، — دېدى مۇئەتتەرخان بۇ كۆرۈنۈشتىن سۆيۈنگەن هالدا، — هازىر تالادا ئويىنىغاچ تۇرغىن، كۆرمىدىڭمۇ داداڭ بىلەن سۆزلىشىۋاتقىنىنى؟

بالا دادىسىنىڭ مەڭزىگە سۆيۈپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. پەرزەنت مېهرى شۇنچىلىك ئوتلۇق بولامدۇ، ئەنزەرنىڭ ئاللىبۇرۇن مۇزلىغان يۈرىكى ژىللىدە ئىللىغاندەك بولدى هەم تۇنۇگۈن يېتىرقاپ يېقىن كەلمىگەن ئەختەمنىڭ بۇگۈنكى سۇۋۇنىشلىرىنىڭ تېگىگە يەتكەندەك بولدى.

— مەھەللىمىزدىن بىرنەچچە مويسېپىتلارنى چاقىرىپ نىكاھ قىلدۇرساق، دەيمەن. ئاخشام نېغمەت ئاكاڭ بىلەن شۇنداق قارارغا كەلگەندۇق، — مۇئەتتەرخان ئوغلىنىڭ ئىپادىسىز چىرايىغا قاردى، — سەن قانداق قارايسەنكىن؟ ئوغلۇڭنى يېتىم بولۇپ قالمىسۇن دەيمىنا.

— بوپتۇ، سىلەرچە بولسۇن، ئەزەلدىن تارتىپ تەقدىرىمنى ئۆزلىرى بەلگىلەپ كەلگەن ئەمەسمۇ، — ئەنزەر ئورنىدىن تۇردى، — مەن كىچىكىمدىن باشلاپلا هەرقايسىلىرىنىڭ تەربىيىلىرىنى ئېلىپ بۇگۈنكىدەك ئادەملىك بولغان...

مۇئەتتەرخانىڭ بېشىغا تەگكەن بۇ هۆل تاياق ئۇنى تۇنجۇقتۇرۇۋەتتى.

ئەنزەر ئەتىسى ئوغلىنى تاكسىغا سېلىپ دەريابويى كوچىسىغا كەلدى. ئۇ ئالىنۇرنى چاقىرىپ چىققاندىن كېيىن ئىككى بالىسىنى ماشىنا بىلەن «قىزىلبايراق» ماگىزىنىغا ئەكەلدى هەم قىممەت باهالىق بالىلار كىيىملىرىنى ئېلىپ بەردى. بالىلىرى كىيىم ئالماشتۇرۇش بۆلۈمىدە كىيىملىرىنى ئالماشتۇرغاندىن كېيىن كونا كىيىملەرنى سولياۋ سومكىغا قاچىلىدى ـ دە، دەريا بويىغا يۈرۈپ كەتتى. ئۇلار سۇ بويلىرىدا، كاتېرلاردا قانغۇچە ئوينىغاندىن كېيىن، يەنە تاكسىغا چۈشۈپ

ژاك قادىر بېغىغا كەلدى. ئالىنۇر بىلەن ئەختەم مۇشۇ يېشىغچە كۆرۈپ باقمىغان بالىلار ئويۇنلىرىنى ئويناپدى، مىنمىگەن ياغاچ ئات، ئۇچمىغان ئىلەكتىرگوچ، چۈشمىگەن بالىلار ماشىنىلىرى قالمىدى. ئەنزەر كەچتە قىزىنى دەريابويى كوچىسىغا ئاپىرىپ قويۇپ، ئەختەم بىلەن ئۆيگە قايتتى.

چىرايىغا قان يۈگۈرۈپ، تېتىكلىشىپ قالغان مۇئەللىمخانىنىڭ «بۈگۈن تەييارلىق قىلىپ قويغانلىقى، نىكاھىنىڭ ئەتە كەچتە ئوقۇلىدىغانلىقى»نى ئاڭلىغان ئەنزەر مېھمانخانىدا يېتىپ قالدى. ئۇ پەي ياستۇققا تاشلانغان بىلەكلىرىگە باش قويغىنىچە قاراڭغۇ تورۇسقا قاراپ شۇنداق چوڭقۇر تىندىكى، كۆكرىكى ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ تاشلاندى.

تۇغرا، ئۇنىڭ ئادەملەردىن رايى يانغان، خۇددى گۇلبانۇمدەكلا ھاياتىنى دوغا تىكىپ قويدى. ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن قانچىلىك ئۆمۈر كۆرسۇن، كۈنلىرى يەر ئاستى ئېقىنلىرىدەك سىرلىق ھەم خۇپىيانە ئۆتۈپ كېتىدۇ. خۇشاللىق ئۇنىڭ يۈرىكىدىن مەڭگۈلۈككە كۆچكەن! شادلىقىنى، تىلەكلىرىنى ئادەملەر زۇلۇم بىلەن ئۇنىڭدىن ئايرىۋەتتى. ھېچ ئايانماي قارا يەرگە دەپنە قىلدى! ھەتتا ئۇ قىزى بىلەن ئوغلىغىمۇ ئانچە ۋاي دەپ كەتمەيدۇ. بۈگۈن ئۇلارنى ئويىنتىشىمۇ رەسمىيەت ئۈچۈنلا قىلىنغان ئىش. چۈنكى، ئادەملەر ئۇنىڭ يۈرىكىنى بىر پارچە ئېرىمەس مۇزغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. ھەممە ئىشلارنى بېپەرۋا قارشى ئالىدۇ، ماختاش ھەم تىللاشلارغىمۇ مېيىقىدا زەھەردەك كۈلۈمسىرەپ قويىدۇ، خالاس. ئۇنىڭ كۆزىدىكى ياشلارمۇ تومۇرى ئۈزۈلگەن بۇلاقلاردەك قۇرۇغان ـ قاغجىرىغان. ئەمىسە تۇنۇگۈن گۈلسۇمخانىنىڭ ئۆيىدە نېمە ئۈچۈن كۆز ياش قىلدى. نەلەردە تېنەپ قالغان ياشلار ئۈچۈن؟! ئۇ ھەرگىز تېنەپ قالغان ياشلار ئەمەس، بەلكى پارتلاپ چىقىپ سېغىنىش شەربەتلىرى! گۈلسۇمخانىنىڭ ئۆيىدىن ئۇنتۇيالمىغان يارنىڭ تىنىقلىرى دىماقلارغا ئۇرۇلۇپ، چاڭقىغان دىللارغا مەلھەم بولدى. ئۇ تاماق

سۇنغان لېگەن ـ تەخسىلەر «بىز ئېسىڭدىمۇ؟» دېگەندەك سىرلىق شۇڭىلىدى. چېۋەر قىزنىڭ ئىزلىرىگە كۆزلىرىگە كۆرۈندى. «پاھ، ئاپاڭنىڭ ئۆزىلا بوپسەن» دېگىنىدە، مىسكىن يۇرىكىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئەكەتكەن باغى تاشلار كۆز ياشلىرى ئارا ئايان بولدى! مۇرادىغا مۇيەسسەر بولغان ئەسقەر بىلەن ساباھەتنى كۆرگىنىدە: «ئاھ، خۇدا، مېنى نېمانچە شورلۇق يارالقانسەن؟» دەپ ئۆپكىسى ئۆرۈلدى. شۇنداق! كۆڭۈل رىجىلىرى تۇنجى بىخ سۇرگەن يار هويلىسىدا يىغلىماي، نەدە يىغلىسۇن؟! بۇ يىغا ئەمەس، بەلكى شېرىن ئەسلىمىلەر قارار تاپقان، جۇدالىق شىرنىلىرى!

مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، ئەنزەر بۇرۇنقى ئەنزەر ئەمەس. ئۇنىڭ خۇشاللىقى، مۇھەببىتى، بەختى، خوتۇنى، ئاشنىسى — پۇل! پۇل بىلەن كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرىدۇ، تەسكىن تاپىدۇ. ھەر قېتىم كۆپ پۇل تاپقىنىدا بىر سۆيگۈگە ئېرىشكەندەك، ۋاپادار خوتۇنىنىڭ شاپائىتىگە نائىل بولغاندەك خۇشال بولىدۇ ـ يۇ، پۇرسەت ئۆتمەي ھەممىدىن زېرىكىدۇ... شۇنىڭغا قارىغاندا، پۇل تېپىش بىر ئەرمەك. بۇ ئەرمەكنىڭ ھاياجىنى، ھېيلە ـ مىكىرى، جىددىيچىلىكى، ئىزتىراپقا سېلىنىشلىرى ئۇنىڭ بۇرۇقتۇرمىلىقا، ئۆچمەنلىككە تولغان يۇرىكىنى بىرەملىك بولسىمۇ بەزلەيدۇ، ئۇنتۇلدۇرىدۇ... گۇلنىسانى قايتا نىكاھلاپ قويۇش ئىشىدا ئونچىۋالا يېلىنىپ ـ يالۇرۇش كەتمەيتتى. بىراق، ئانىسى بىلەن ئابدۇسەمەت بەكمۇ جۇڭاپ كەتتى. ھازىر ئەنزەر ھەممىگە كۆنۈك، بۇرۇنمۇ شۇنداق كۆنۈك ئىدى. شۇ مىجەزى بىلەن نۇرغۇن ئېسىل نەرسىلىرىدىن ئايرىلىپ قالدى. ئەمدىكى زىيان ھەرقانچە بولسىمۇ، بۇرۇنقىسى ئالدىدا ياماقچە بولالماس!

ئەنزەر سوغۇق نىكاھتىن كېيىن، ئۇچ كۈنگىچە بازار ئارىلىدى. ئۇ گۇاڭجۇ، بېيجىڭلاردا تىجارەت قىلىۋاتقان چاغلىرىدىلا ئاڭلىغان خەۋەرلىرىدىن غۇلجىدا نېمە ئىش قىلسا

مەنپەئەت بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ يەتكەنىدى. شۇڭا، بۇ قېتىم چوڭ بىر ئىشنى تۇتۇش كويىدا تولۇق تەييارلىق بىلەن كەلدى. بازارلاردىن ئىگىلىگەن ئۇچۇرلارغا قارىغاندا، ئۆز پىلانىنىڭ ئۇنۇم بېرىدىغانلىقىغا ئىشەندى. بازار ئىگىلىكى ئەركىن رىقابەتكە قەدەم ئالغاندىن بېرى غۇلجىغا تەرەپ - تەرەپتىن كېلىۋاتقان سودىگەرلەر، ئۇششاق تىجارەتچىلەر، كاسىپ - ھۈنەرۋەنلەر، ئېلىپساتار ھايانكەشلەر ئىنتايىن كۆپ ئىدى. ئۇلار چوڭ مېھمانخانىلاردا يېتىش ئۇچۇن بەزىلىرىنىڭ قۇربى يېتەتتى، بەزىلىرى قىممەت كۆرۈپ ياتمايتتى. ئۆي ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرغىنىدا، قورۇ ئىگىسى ئۇلارنىڭ كېچىلەردە دەرۋازا قېقىشىدىن، مال ئالغىلى كەلگەنلەرنىڭ كېچە - كۇندۇز ئارام بەرمەسلىكىدىن بىزار بولۇشاتتى. شۇنداقلا ئەكەلگەن گىلەم، خام مال، قۇرۇق يەل - يېمىش، گەز مال، دورا - دەرمەك قاتارلىق مالىلىرىنى قويۇشقا ئامبار قىيىنچىلىقى تارتاتتى. ھەتتا ئىچكىرىدىن كەلگەن خەنزۇ غوجايىنلار سوغۇق، سالقىن، نەم، يەر ئاستى ئامبارلىرىنى تاپالماي، نەچچە يۈزلىگەن يەشىك ئاپېلسىن، بانان، ئاناناسلىرىنى سېسىتىۋەتكەنىدى. بەزىلىرى پېشايۋان لاپاسلىرىنى، تەسكەي ئۆيلەرنى ئىجارىگە ئېلىپ مالىلىرىنى بېسىپ قويۇشاتتى. بىراق، ئۆزلىرى ئوغرى - يالغاندىن ئەنسىرەپ تالادا يېتىشاتتى. شۇڭا، ئەنزەر يەر ئاستى بۆلۈمچىلىرى بولغان ئۇچ قەۋەتلىك مېھمانخانا سالماقچى بولدى.

ئەنزەر بازار ئارىلىغانىنىڭ بەشىنچى كۈنى مۇڭاپىق ئورۇن ئىزدەپ، بىر كۈن لاغايلاپ يۈردى. ئۇ نەتىجىدە خەنزۇ بازىرىنىڭ ئايىغى، دۆلەتباغ مەھەللىسىگە كېتىدىغان دوقمۇشتىكى قورۇنى ساتىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. قورۇ چوڭ بولسىمۇ لېكىن ئۆيلىرى ئاتمىش - يەتمىش يىللار ئىلگىرى سېلىنغان بولغاچقا تولىمۇ ۋەيران ئىدى. ئەنزەرنىڭ خېرىدار بولۇپ كەلگەنلىكىنى ئۇققان قورۇ - جاي دەللالىلىرى چاي پۇلى ئېلىش ئۈچۈن يەڭ سودىسىنى باشلىۋەتتى. بۇ ئەسنادا ياندىكى چاققانغىنا قورۇنىڭ

ئىگىسىمۇ جايىنى ساتىدىغانلىقىنى ئېيتتى. بۇ ئەنزەر سالماقچى بولۇپ پىلانلىغان قۇرۇلۇشقا ئىنتايىن پايدىلىق ئىدى. ئىككى جاي سودىسىدىن خېلىلا چاي پۇلى تېگىدىغانلىقىدىن خۇشال بولۇشقان دەلالالار خېلى كۆپ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، ئەنزەر چوڭ قورۇدىن يىگىرمە مىڭ، كىچىك قورۇدىن ئون مىڭ چۈشۈرۈپ بېرىشتە چىڭ تۇرۇۋالدى. ئاخىر قايتماقچى بولۇۋىدى، ئۇلار ئەتە يەنە كېلىشىنى ئۆتۈندى. ئەنزەر سودىدا گىرىلىك قىلماي ئېلىۋېتەي دەپمۇ ئويلىدى، بىراق بۇنداق ئەپلىك جايغا مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ قۇرۇلۇش سېلىشقا رۇخسەت قىلىش ـ قىلماسلىقىنى ياكى شەھەر قۇرۇلۇشى پىلانىدا بار ـ يوقلۇقىنى بىلمەي تۇرۇپ بۇ ئىككى قورۇ ـ جاينى ئېلىپ قويغاندا كېيىنچە بىر تەرەپ قىلماق ئاسان ئەمەس ئىدى، ھەتتا زىيىنىغا سېتىشقا توغرا كېلەتتى. شۇڭا، ئۇ ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ يەر باشقۇرۇش ئىدارىسى، شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىلىرىگە بېرىپ ئەھۋال ئۇقۇشتى. ئۇلار شۇ كۈنلا ئادەم ئاجرىتىپ ئىككى قورۇ ـ جاينى كۆرگىلى كەلدى. كەلگەن كادىرلار «شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسىگە ئۆتەشكە تېگىشلىك رەسمىيەتلەرنى بېجىرىپ بولۇپ، قۇرۇلۇش سالىقىز قانۇنلۇق بولىدۇ» دەپ بېكىتىپ بېرىشتى.

بىر كۈن كەچكىچە پالاقلاپ چارچاپ كەتكەن ئەنزەر شۇ كۈنى كەچتىلا ئىنسىنىڭ ئۆيىگە باردى. ئاكىسىنىڭ پىلانىنىڭ تېگىگە يەتكەن ئابدۇسەمەت ئۇنى باشلاپ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ئەكەلدى ـ دە، نېغمەتكە مەسلىھەت سالدى. ئەنزەرنىڭ پىلانىنى زەن قويۇپ ئاڭلىغان نېغمەت ئۇنىڭ ناھايىتى چوڭ ئىشقا بەل باغلىغانلىقىنى ھېس قىلدى.

ـــ بۇ ئىشنى ناھايىتى ئىنچىكە پىلانلىمىساڭ بولمايدۇ، ـــ دېدى نېغمەت جىددىي تەلەپپۇزدا، ـــ بۇنىڭغا نۇرغۇن پۇل كېتىدۇ جۇمۇ.

ـــ ھازىرچە يۈز تۈمەندىن ئارتۇق پۇل ئەكەلدىم.

— بىر مىليوندىن ئارتۇق پۇل بار دېگىنە. ھەي سەن بوش ئادەم ئەمەس ئىكەنسەن جۇمۇ.

— ماتېرىيال سېتىش ئورۇنلىرى بىلەن توختاملىشىپ قويۇپ، ئارىلىقتا ئورۇمچى، گۇاڭجۇ، بېيجىڭلارغا بېرىپ يەنە پۇل يۆتكەپ كەلمەمدىم. قىسقىسى، خاتىرجەم بولۇڭلار، قورۇلۇشنى يېرىم يولدا توختىتىپ قويماسلىققا ئىشەنچىم كامىل.

— ئاكامنىڭ دېيىشىگە قارىغاندا، — دېدى ئابدۇسەمەت، — بۇ چوڭ مېھمانسارای، رېستورانلارغا ئوخشاش ھەشەمەتلىك، ھەيۋەتلىك قورۇلۇش ئەمەس. ئائىلىلىكلەر ئىجارىگە ئولتۇرالايدىغان، شەخسىي تىجارەتچىلەر ياتاق ھەم ئامبار قىلالايدىغان، يەر ئاستى ئامبارلىرىدا ئىسسىقتا چىدامسىز يېمەكلىكلەرنى ساقلىيالايدىغان ئۇنىۋېرسال قورۇلۇش.

— ئابدۇسەمەت توغرا دەيدۇ، — ئەنزەر قوشۇمچە قىلدى، — ئۇستۇنكى بىر قەۋىتى بىر ئېغىزلىق ياتاق ئۆيلەر بولىدۇ. ئامبار قىلسىمۇ ئەپلىك. قالغان ئىككى قەۋىتىدىكى ئۆيلەر ئىچكىرى ـ تاشقىرى ئىككى ئېغىزلىق بولۇپ، ئائىلىلەر ئىجارىگە ئولتۇرسىمۇ، بىرنەچچە تىجارەتچى بىرلىشىپ ياتاق، ئامبار قىلسىمۇ بولىۋېرىدۇ.

نېغمەت «ئەنزەر سودا ـ تىجارەت ئىشلىرىدا پىشىپتۇ» دەپ ئويلىدى، بولۇپمۇ ئۇ ماتېرىيال ھەققى، قورۇلۇش ھەققى، ياغاچچىلىق، سىرچىلىق، توكچىلىق، ھەتتا ھەربىر قەۋەتكە بىردىن ياسىلىدىغان تازىلىق ئۆي ماتېرىياللىرىغچە قانچىلىك ئىقتىساد كېتىدىغانلىقىنى تەخمىنەن ھېسابلاپ چىققاندى.

— بولىدۇ، — دېدى نېغمەت كېسىپلا، — ئەمما سەن ئەتىدىن باشلاپ ئىككى قورۇ ـ جايىنى ئالمەن دەپ بېرىپ يۈرمە، ئابدۇسەمەت ئىككىمىز سۆزلىشىپ ئالايلى. ئۇلار سېنى كۆرسە كاتتا لاۋبەن ئىكەن دەپ ئاسمانغا تېپىپ تورۇۋالىدۇ.

— ئاكا، قورۇلۇش ماتېرىياللىرىنى سۆزلىشىپ ئېلىش ئۇچۇن نۇرغۇن ھەشەم كېتىدۇ ھەم كۆپ ئاۋارىچىلىك تارتىپ

قالسسەن، ــ دېدى ئابدۇسەمەت، ــ شۇڭا بىرەر قۇرۇلۇش شىركىتىگە ھۆددىگىلا بەرسەك قانداق؟ بىنا پۈتكەندىلا سان ـ سۈپەت جەھەتتىن تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالىمىز.

ــ بۇمۇ ئاۋارىچىلىكى يوق بولمىغان گەپ، ــ ئەنزەر سەل ئىككىلەندى، ــ لېكىن نېغىمەتكام دېگەندەك ئاسمانغا تېپىپ تۇرۇۋالامدىكىن؟

ــ ئۇنى مۇۋاپىق سۆزلىشىمىز، دىتىمىزغا ياقسا ئەنە، بولمىسا مانا، ــ دېدى نېغىمەت ئىشەنچلىك ھالدا.

نېغىمەت، ئەنزەر، ئابدۇسەمەتلەر قۇرۇلۇش باشلىنىش بىلەن سۇ تۇرۇبىلىرىنى بىللە بېكىتىپ مېڭىش، ھەربىر قەۋەتتە بىردىن يۇيۇنۇش ئۆيلىرى بولۇش، بىرىنچى قەۋەتكە قاراۋۇلخانا بۆلۈمىدىن بىرنى سېلىش قاتارلىق ئەسلىھەلەر ھەققىدە پاراڭلىشىپ ئېغىر ئەلياقۇ ۋاقتى بولۇپ قالغانلىقىنى بىلمەي قېلىشتى.

19

نويابىر ئايلىرىمۇ ئوتتۇرىلىشىپ قالدى. غۇلجىنىڭ ئاق يېغىنلىرى قارغا ئالماشتى. ئۇششاق ئۇچقۇنلاپ چۈشۈۋاتقان ئاپپاق قار كۈندۈزلىرى ئېرىپ ئەگىزگە ئايلانسا، كېچىلىرى يوللار سۈۋاري توڭلاپ كېتەتتى. ئەنزەر بىناسىنىڭ يەر ئاستى بۆلۈملىرى ئۈستىگە سېمونت تاختىلار قويۇلۇپ، بىرىنچى قەۋەت تاملىرى كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. شەھەر قۇرۇلۇش شىركىتى ئىسمېنا ئالماشتۇرۇپ جەددىي تۈتۈش قىلغاچقىمۇ قۇرۇلۇش كۈندىن ـ كۈنگە يۇقىرى ئۆرلەۋاتاتتى. نېغىمەت، ئابدۇسەمەت، ئەنزەرلەر بىكار بولسىلا كېلىپ بىنانىڭ، ماتېرىياللارنىڭ سۈپىتىنى تەكشۈرۈپ مەسلىھەتلەرنى بېرىشەتتى. ئەمما، غۇلجىغا كەلگەندىن بېرى گۇلبانۇمنى كۆرۈش، ئۇنىڭ بىلەن ئىككى ئېغىز بولسىمۇ مۇڭدىشىش كويىدا ئوت بولۇپ يېنىۋاتقان

ئەنزەر كۈندىن ـ كۈنگە جىمىغۇر، كەم سۆز، كەم دىدار بولۇپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ كۈنلەپ ـ كۈنلەپ ئۆيگە قايتمايتتى، كەلگەن ھالەتتىمۇ ئۇزاق ئولتۇرمايلا يەنە چىقىپ كېتەتتى. ئۇنىڭغا ھېچكىم ھېچنېمە دېيەلمەيتتى. ئەنزەرنىڭ بۇنداق جىددىيلىشىۋاتقىنى ئىچكىرىگە مېڭىش ئالدىدا گۈلبانۇم بىلەن بىر قېتىم دىدار كۆرۈشۈۋېلىش ئۈمىدى زور ئىدى. چۈنكى، قۇرۇلۇش كېلىشىمىدە بىنا پۈتكەندىن كېيىن ئەڭ ئاخىرقى ئوتتۇز پىرسەنت پۇلنى تاپشۇرۇش بېكىتىلگەنىدى. ئەنزەر ئۇرۇمچى پويىز ئىستانسىسىدىكى، گۇاڭجۇ نەنخەيدىكى ئاشخانىلىرىنى، بېيجىڭ ۋاڭفۇجىندىكى كاۋاپخانىسىنى قول ئاستىدىكى شاگىرتلىرىغا ھۆددە بېرىپ كەلگەنىدى.

ئەنزەر بىر يىلى سۇت ساتقۇچى قىياپىتىگە كىرىپ، گۈلبانۇمنى بىر نۆۋەت كۆرۈۋېلىشقا مۇيەسسەر بولغانىدى، بۇ قېتىممۇ يەنە تەۋەككۈل قىلىشقا بەل باغلىدى. ئەنزەر بىر كۈنى ئوتتۇرا مەكتەپكە كېلىپ، ئالىنۇرنى باشلاپ چىقتى. خېلى ئۇزاقتىن بېرى دادىسىنى كۆرمىگەن قىز ئۇنىڭغا ئېسىلىپ يىغلىدى.

ـــ قىزىم، ئەتە يەكشەنبە سېنى بايكۆلگە ماشىنا بىلەن ئاچقىپ قويايي، ـــ دېدى ئەنزەر يۈمشاق تەلەپپۇزدا، ـــ ئاپاڭنى سىرتقا ئاچقالامسەن؟

ـــ نېمەدەپ ئاچقىمەن؟

ـــ مومام ئاغرىپ قالدى، دەپ ئاچقىساڭ ماشىنا بىلەن شەھەرگە ئەكىرىمىز.

ـــ ۋاي، ھەرگىز بولمايدۇ، ـــ ئالىنۇر قورقىنىدىن بېشىنى چايقىدى، ـــ دادا، سىز ئۇقمايسىز، ھادىل دېگەن ئادەم بەكمۇ زالىم، ئاپامنى شەھەرگە يالغۇز كىرگىلى قويمايدۇ. ناۋادا توي ـ نەزىرلەر بولۇپ قالسىمۇ ئۆزى ئەكېلىپ، يەنە ئالدىغا سېلىپ ئاچقىپ كېتىدۇ. شۇڭا، داۋاملىق مومام ئىككىمىز بېرىپ يوقلاپ كېلىمىز.

ـــ مۇنداق دېگىن، قىزىم... قارا بۇ توكۇرنىڭ

ئەسكىلىكىنى.

ــ ئۇنىڭ ئەسكىلىكىنى بىر دېمەك، يەتتە ياشقا كىرگەن ئوغلىنىڭ بىر قۇلىقى پاك، تۆت ياشلىق قىزى مۇنىرەنىڭ بىر پۇتى قىسقا، ئاسقاقلاپ ماڭىدۇ.

ــ نېمىشقا ئەمدى؟

ــ ئاشۇ ئادەم ئۇرۇپچۇ. رىشات ئۇكام تۆت ياشلىق ۋاقتىدا شاپىلاق بىلەن بىر ئۇرغانكەن، قۇلىقىنىڭ پەردىسى يىرتىلىپ كېتىپتۇ. مۇنىرەنى بۆشۈك بىلەن تالاغا ئېتىپ بىر تال سۆڭىكى بىرقانداق بولۇپ قاپتۇ.

ــ پاھ مۇنداموُ ئادەملەر باركەنە، ــ ئەنزەرنىڭ غەزەپتىن مۇشتۇملىرى تۈگۈلدى، ــ كىچىك نارەسىدىلەرنى مېيىپ قىلىپ قويسا، بۇ دۇنيانىڭ سورىقى يوقمۇ؟ قانۇن دېگەن زادى نەدە؟

ــ دادا، خاپا بولماڭ، ئەمدى ئاپامنى ئاۋارە قىلمايلى، ئۇ كېسەلچان.

ــ نېمە كېسەل ئىكەن ئۇقمىدىڭمۇ؟

ــ كالتە ـ كالتە يۆتىلىدۇ، يۆتەلسىلا قان تۈكۈرىدۇ. موماي، دەردتىن بولغان كېسەل ــ دەيدۇ.

ــ ئۇقتۇم، دەرد ـ ھەسرەتنى ئىچىگە يۇتۇشتىن بولغان سىل كېسىلى.

ئەنزەر قايتىپ كەتتى. ئۇ ئەتىسىدىن باشلاپ ئىچكىرىگە مېڭىش تەييارلىقىنى قىلدى. لېكىن، ئابدۇسەمەتنىڭ ئايالى روشەنگۈلنىڭ كىچىك ئاپىسى تۈگەپ كەتكەنلىك خەۋىرى كېلىپ قالدى. ئەگەر بۇنىڭغا قاتنىشىپ بەرمىسە ئۇرۇق ـ تۇغقانلار ئالدىدا ياخشى نامغا قالمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئابدۇسەمەتنىڭ ئاكىسىدىن رەنجىپ قېلىش ئېھتىمالى بار ئىدى، روشەنگۈلنىڭ يۈزىگە قاراشمۇ تەس بولاتتى. شۇڭا، ئەنزەر يەتتە نەزىرگىچە قاتنىشىپ يولغا چىقىشنى قارار قىلدى. مېيىت ئۇزىتىلىپ، يەتتە نەزىر بېرىلگەندە دېكابىر ئايلىرىمۇ كىرىپ قالغانىدى.

ئەنزەر دېكابىر ئېيىنىڭ باشلىرى يولغا چىقىپ، ئۇرۇمچىدىكى ئاشخانىسىغا چۈشتى. ئۇ يەردە ھېساب ـ كىتاب

قىلىشىپ تېگىشلىك پۇلنى ئالغاندىن كېيىن بانكىغا قويۇۋەتتى. ئاندىن بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ يېقىن ـ يورۇقلىرىدىكى پۇللارنى يىغىدى. بەزىلىرىنى ئىچكىرىدىن قايتىپ كەلگۈچە تەييارلاپ قويۇشنى تاپىلاپ گۇاڭجۇغا قاراپ يۇرۇپ كەتتى. بۇ يەردىكى ئاشخانىنى يۇرگۈزۈۋاتقان بالا غۇلجا سۇيدۇڭلۇك بولۇپ، بەش ۋاخ نامازنى ئۆتەيدىغان دىيانەتلىك يىگىت ئىدى. ئۇ ئەنزەرنىڭ غۇلجىغا چوڭ قۇرۇلۇش سېلىۋاتقانلىقىنى ئۇقۇپ تولىمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى. چۈنكى، بۇ يىگىت كېيىنچە يۇرتىغا بېرىپ تىجارەت قىلىشنى ئويلاپ يۈرەتتى. شۇڭا، ئەنزەرگە تاپشۇرىدىغان پۇلدىن باشقا، ئۆزىنىڭ پۇلىدىن ئەللىك مىڭ سوم بەردى. گۇاڭجۇدا ھەپتىدەك تۇرغان ئەنزەر ئەتىسىلا بېيجىڭغا قاراپ يولغا چىقتى. ۋاڭفۇجىندىكى كاۋاپچى بالىلار غوجايىنىنى كۆرۈپ قەۋەتلا خۇش بولۇپ كەتتى. زىياپەتلەرنى ئۇيۇشتۇرۇپ مېھمان قىلىشتى. ئەنزەرنىڭ كەلگىنىنى ئاڭلىغان گەنجىياكۇ[1]دىكى تىجارەتچى بالىلار، سودىگەر ھاجىلار ئۇنى ئارقا ـ ئارقىدىن چاقىرىپ كۈتۈۋالدى. غۇلجىدىن چىققانلىكىياغى ئۇرۇمچى، يول سەپىرى، گۇاڭجۇ، بېيجىڭلاردا بولۇپ، بىرەدەملا بىر ئايدىن ئارتۇق ئۆتۈپ كەتتى. بىراق، بېيجىڭدىكى بەزى ئاغىنىلىرىدىن ئېلىشقا تېگىشلىك قەرز پۇللارنى تولۇق يىغىپ بولالمىغانىدى. بىر كۈنى گەنجىياكۇدا ئىمام داڭگال دەيدىغان بايكۆللۇك تىجارەتچى بالا ئۇچراپ قالدى. ئۇ سەھرالىق بولغاچقىمۇ ئەل ـ ئاغىنىلىرى «داڭگال» لەقەم بىلەن چاقچاق قىلىشاتتى. ئۇلار قىزغىن سالاملىشىپ، بىرنەچچە ئېغىز ياسىما تىللاشتى.

ـــ ئەنزەر، سېنى غۇلجىغا كەلدى دەپ ئاڭلاپ، شەھەرگە كىرىپ ھېچ يەردىن تاپالمىدىم، ـــ دېدى ئىمام داڭگال جىكىلدەك دۇپدۇگىلەك سەپكۈنلۈك يۈزىنى سىلاپ قويۇپ، ـــ يەنە بىرەر تارانچى قىزىنى ئەپقېچىپ سەھرالارغا يوشۇرۇنۇۋالدىمكىن دەپمۇ ئويلىدىم.

---

① گەنجياكۇ ـــ بېيجىڭدىكى ئۇيغۇرلار توپلاشقان قاينىق بازارنىڭ ئىسمى.

— تارانچى قىزلىرى مايماق - سايماق بولساڭمۇ سەندەك داڭگاللاردىن ئاشامدا، — دېدى ئىچى پىغان بىلەن توشقان ئەنزەر، — ھە، قاچان كەلدىڭ؟

— تۇنۇگۈن كېلىشىم، — ئىمام ئەنزەرنىڭ بىلىكىدىن تارتىپ يول چېتىگە چىقتى، — قارا، ئەنزەر، گۈلبانۇمنىڭ كېسىلى ئېغىر جۇمۇ، بۈگۈن - ئەتە دېگەندەكلا بولۇپ قالدى.

— نېمە؟ — ئەنزەر چۆچۈپ قاردى، — سەن قانداق بىلىسەن؟

— ھادىل پىيەنچۇك ھاراقكەش ئاغىنىلىرىدىن باست، تېلەش، خالزات قاتارلىق ئاغىنىلىرىنى چاقىرىپ ئۆيىدە ئولتۇرۇش قىپتىكەن، مېنىمۇ چاقىردى. سەن بىلىسەن، مەن ھاراق ئىچمەيمەن، قارىسام، ھەممىسى مەست بولۇپ «سەن توختا، مەن ئېيتاي»غا چۈشۈپ كەتتى. شۇڭا، غېپىدە تىكشۈپتەي دەپ دالان ئۆيگە چىقسام، بىچارە گۈلبانۇم بىر بۇلۇڭدا توڭگۈلۈپ يېتىپتۇ. ئۇ مېنى كۆتۈپ تۇرغانمۇ نېمە، «ئۆتۈنۈپ قالاي، ئەنزەرگە بېرىپ قويۇڭ» دېدى - دە، ئالمان - تالمانلا چىڭ تۇگۈلگەن بىر پارچە قەغەزنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويدى. سېنى ئىزدەپ ئىنىڭنىڭ ئاشخانىسىغا بارسام ئىچكىرىگە كەتتى، دېدى.

— قېنى ئۇ قەغەز؟ — ئالدىراپ سورىدى ئەنزەر.

ئىمام داڭگال قويۇن يانچۇقىدىن پۇل قاپچۇقىنى ئېلىپ، نەچچە قاتلانغان قەغەزنى ئالدى. ئەنزەر ئاغىنىسىگە رەھمەت ئېيتىشنىمۇ ئۇنتۇپ خوشلىشىپ ماڭدى. ئۇ ياتقىغا كېلىپلا تەقەززالىق ئىچىدە چاقماقلىق قەغەزنى ئاۋايلاپ ئاچتى، ئانىلار ئاداۋىتىنىڭ قۇربانى بولغان گۈلبانۇم قېرىنداش بىلەن مۇنۇ ھەسرەتلىك پىغانلىرىنى قالدۇرغانىدى:

«ئەنزەر، ئەزرائىل مەندەك بىر بىتەلەي ئايالنىڭ ھالىغا يەتكەنمۇ نېمە، بۇ خەتنى يېزىشقا مۇۋەپپەق بولدۇم. خەت دېگەننى يېرىم دىدار دېيىشىدىكەن. شۇڭا، كېتەر

چېغىمدا كۆڭلۈمدىكى گەپلىرىمنى دەۋالسام، سىز بىلەن غايىبانە سۆزلەشكەندەك تەسكىنلىك تاپمىدىكەنمەن. گەرچە ئاشۇ نۇرانە يۈزلىرىڭىزنى كۆرەلمىسەممۇ، يۈمشاق سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلىيالمىساممۇ ھەر ھالدا كېسەل چاقچان زەئىپ تېنىم شىپالىق تاپقاندەك يېنىكلەپ قالمىدىكەنمەن. تۇرۇپلا ئويلاپ قالىمەن، سەپەرگە چىقىش ئالدىدا سىزنى بىرلا قېتىم كۆرۈۋالسام، ئاشۇ ۋاپادار كۆزلىرىڭىزگە قېنىۋالسام، مېھىر - مۇھەببەت نۇرلىرى چاقنىغان چېھرىڭىزنى كۆڭۈل بېغىمغا كۆچۈرۈۋالسام، ھارارەتلىك قوللىرىڭىزنى تۇتۇۋالسام، بۇ دۇنيادىن ئارمانسىز كۆز يۇمغان بولاتتىم. خۇددى جەننەت گۈللىرىنى ھىدلىغاندەك ئامانەتنى خاتىرجەم ئىگىسىگە تاپشۇرغان بولاتتىم ھەم لەھەت ئىچىدە يۇرىكىم پۈتۈن، كۆڭلۈم توق، يۈزۈم نۇرانە، لەۋلىرىمدە كۈلكە، چېھرىمدە ئەمىنلىك بىلەن پۈتلىرىمنى ئۇزۇن سۇنۇپ ياتقان بولار ئىدىم!... ئەپسۇس، مېڭ ئەپسۇس، مۇمكىنمۇ بۇنىڭغا ئاخىرا!...

ئەنزەر، بۇ بۇاپا دۇنيا كىملەردىن قالمىغان، كىملەر تاشلاپ كەتمىگەن؟ دېسەملا ئۇمىد چىراغلىرىم قاراڭغۇ كۆڭلۈمنى يورۇتۇپ ئۆتىدۇ. نېمىشقا دەپ سورىمايسىزغۇ؟ ھەئە شۇنداق، «بىر كۈنلەر كېلىپ ئەنزەر قېشىمغا قايتىپ كېلىدۇ (جانابىي ئاللا ئۆمرىڭىزنى ئۇزۇن قىلسۇن). ئۇنىڭ بىلەن تەڭلا مەھشەرگىچە بىللە بولىمەن. ھاياتلىقىمدا دېيەلمىگەن گەپلىرىمنى دەيمەن. بۇ يەردە ئۆچ - ئاداۋەتلەر يوق! بىزنى زۇلۇم بىلەن ئايرىۋەتمىدىغان ئادەملەرمۇ يوق! پەقەت سۇكۇت بىلەن مۇڭدىشىدىغان مېھرىبان ئەرۋاھلارلا بار» دېگەندەك خىياللار كۆڭلۈمنى شادلىققا تولدۇرىدۇ. شۇنداق، مەن ئىككى ئانا ياۋۇزلارچە بەربات قىلغان، پانىيدىن تاپالمىغان بەختىمنى، شادلىقىمنى باقىي دۇنيادىن تاپماقچىمەن!

ئەنزەر، مېنى كەچۈرەلەمسىز؟ ئەمما شۇنى

ئېسىڭىزدىن چىقارماڭ، تېنىم باشقىلارنىڭ بولغىنى بىلەن روھىي شادلىقىم، روھىي ھۇزۇرۇم، روھىي مۇھەببىتىم سىز بىلەن بىللە، ھامان بىللە!!... تا تاڭلا مەھشەرگىچە بىللە! ... تەقدىر ـ قىسمەت سىزنى مېنىڭدىن تارتىۋالغىنى بىلەن يۈرىكىمدىكى بۇ ئۇلۇغ قۇدرەتنى ھېچكىم تارتىۋالالمايدۇ ھەم كۆچۈرەلمەيدۇ! تەن دېگەن قانچىلىك نېمىدى؟ ناھايىتى بىر سىقىم توپا!

ئۇھ... كەچۈرۈڭ، ئەنزەر، يۆتەل قىستاپ كەتتى. قېرىنداش تۇنۇقان قوللىرىمۇ تىترەپ مادارسىزلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. ئىچىمدە دەيدىغانلىرىم كۆپ ئىدى. ئامالىم يوق، مەن كەتكەندىن كېيىن قەبرەم بېشىغا بېرىپ: «مەن كەلدىم، بانۇ» دەپ قويالارسىزمۇ؟ مەن سىزنىڭ «بانۇ» دېگەن ئەركىلىتىشلىرىڭىزنى شۇنداق ئاڭلىغۇم بار. چوقۇم شۇنداق دەڭ. مەن ئاۋازىڭىزنى ئاڭلاپ ياتىمەن. خوش!...

سىزنى باقىي ئالەمدە ئەسلەپ تۇرغۇچى ئايالىڭىز ــ بانۇدىن.»

... ئەنزەر «ھۇ» تارتىپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ ياتاق ئىچىدە قول ياغلىقىنى يۈزلىرىگە باسقان ھالدا ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ، خۇددى تاۋۇت ئەتراپىدا ھازا ئىچىۋاتقان ھازىدارەك بوزلاپ يىغلىماقتا ئىدى. خەت يۈزىدىكى ئىككى تامچە قان دېگى، «سىزنى بىرلا كۆرۈۋالسام» دېگەن ئىلتىجا ئەنزەرنىڭ يۈرىكىنى ئامبۇردا قىسقاندەك ئازابلىدى. ئەڭ دەھشەتلىك بولغىنى، گۈلبانۇمنىڭ: «ئىككى ئانا ياۋۇزلارچە بەربات قىلغان بەختىمنى» دېگەن سۆزى ئەنزەرنىڭ ئۇنىڭسىزمۇ ئۇششۇك تەگكەن كۆڭۈل بوستانىنى بىر يولىلا توڭلىتىۋەتتى. ئىككى ئانىغا نىسبەتەن قاتقان بىر پارچە ئۆچمەنلىك مۇزى بىردىنلا كېڭىيىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاپلىدى. ئۇ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى دەرھال يىغىشتۇردى ـ دە شۇ كۈنىلا كەچلىك پويىزغا ئولتۇرۇپ

شىنجاڭغا قاراپ يولغا چىقتى. يول بويى ئويقۇدىن قالغان ئەنزەر: «بىرلا قېتىم دىدارلىشىۋالغۇچە ئۆمۈر ئاتا قىل» دەپ خۇداغا نەلە قىلىپ ماڭدى ھەم گۇلبانۇم بىلەن قانداق كۆرۈشۈش چارىلىرىنى ئىزدەندى. «بېشىمغا كەلگىنىنى كۆردۈم» دەپ ھادىلىنىڭ ئۆيىگە ئۇسۇپ كىرمەكچىمۇ بولدى. بىراق، جان سەكراتىدا ياتقان گۇلبانۇمنى بىئارام قىلىشنى خالىمىدى. ئۇنداقتا دەيدىغان گەپلىرىنى دېيەلمەيتتى. ئۇ ئويلا ـ ئويلا پويىز شىنجاڭغا كىرگەندە ئەپلىك چارىدىن بىرنى ئويلاپ، كۆڭلىگە پۈكتى.

ئەنزەر پويىزدىن چۈشۈپلا، بانكىدىكى پۇللىرىنى ئاجرىتىپ، قەرزلىرىنى يىغقىنىنى يىغقانچە، قالغىنىنى كېيىنگە قالدۇردى ـ دە، شۇ كۈنلا تاكسى كىرا قىلىپ غۇلجىغا يۈرۈپ كەتتى. ئۈچ يولۇچىدىن پۇلنى كۆڭلى تىنغۇدەك ئالغان شوپۇر تاڭ يورۇماستىن بۇرۇن غۇلجىغا كىرىپ كەلدى. ئەنزەر ئانىسى، گۇلنىسالار بىلەن پاراڭلىشىپمۇ ئولتۇرماي يەنە سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئۇ ناشتىمۇ قىلماي تاكسى يالاپ بايكۆلگە باردى. ئىمام داڭگالنىڭ دەپ بەرگەن سۆزلىرى ئېسىدە بولغاچقىمۇ ھادىلىنىڭ ھاراقكەش ئاغىنىلىرى باست، تىلەش، خالزاتلارنى سىرتىدىن قانداق سۈرۈشتە قىلىشنى، كىمدىن سوراشنى ئويلاپ مېڭىشىغا ئىشىك ئالدىدا قارلارنى تازىلاۋاتقان ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئادەمنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ پىپى ئورىغان تاماكىسىنى قىڭغىر چىشلىگىنىچە، كۇرەك بىلەن قار ـ مۇزلارنى ئېرىق ئىچىگە ئېتىۋاتاتتى.

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ـــ دېدى ئەنزەر قولىنى سوزۇپ، ـــ ئىشىك ئالدىلىرىنى تازىلۇۋاتقىنى دەپسىز ـ دە؟

ـــ شۇنداق، ئۇكا، شەھەردىن چىققان ئوخشىمامسىز؟

ئەنزەر ئۇنىڭغا بىر تال تاماكا سۇنۇۋېدى، ئۇنىڭ چىرايى بىردىنلا ئېچىلىپ كەتتى.

ـــ پاھۇي، كادىر تاماكىسى چېكىدىكەنسىز جۇمۇڭ. بىز

دېھقانلار بۇنداق ئېسىل تاماكىلارنى چېكىش دېگەن تېكەستە بەنى.

ــ ئەگەر چەككۈچىز بولسا ئېلىك، ــ ئەنزەر ئەمدىلا ئېچىلغان بىر قاپ تاماكىنى تۇتقۇزۇپ قويدى، ــ مەن تاماكا سودىسى قىلىمەن.

ــ شۇنداقمۇ؟ هە، ئەتىگەن قاق پودىلا چىقىپ قاپسىز، بايكۆلده بىرەر ئىشىڭىز بارمۇ نېمە؟

ئەنزەر ئۇستىلىق بىلەن گەپ تۇقۇدى. ئۇ باسىت، خالزاتلارنىڭ شېرىك ئوقەت قىلىلى دەپ ئارقىسىغا كىرىۋالغانلىقى، لېكىن ئۇلارنى تونۇمىغانلىقى ئۈچۈن كۆڭۈل توختىتالماي قالغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىشگە، دېھقان «تۇفى» دەپ يەرگە تۈكۈردى ــ دە، قايناپ كەتتى:

ــ پوقنىڭ ئىسسىقىنى يەپتۇ ئۇ لۆم ــ لۆملەر، ئۇلارنىڭ هەممىسى ئىش دېسە چېپىغا تارتىدىغان، ئاش دېسە چوكىنى تارتىدىغان راسا بىكار تەلەپ، ئويۇنپەز نېمىلەر، ــ دېدى دېھقان ئاچچىقى بىلەن، ــ بولۇپمۇ باسىت دېگەن لىكتاسمىنى بايكۆللۇكلەر «باسىت زابوي» دەپ ئاتىشىدۇ. ئۇ هەر كۈنى ئەتىگەنده بوتكىغا بېرىپ، بىر ــ ئىككى روملا هاراقنى بوتكىچىنىڭ دەپتىرىگە پۈتۈپ قويۇپ ئىچىۋالمىسا، بىر كۈن كەچكىچە قول ــ پۇتلىرى بەزگەكتەك تىترەپ تۇرالمايدۇ.

ــ مۇنداق دەڭ، تاس قاپتىمەن ــ دە قىلتاققا دەسسىگىلى.

ــ هەرگىز ئۇلارنىڭ دامىغا چۈشمەڭ، ــ دېھقان بىرەر يۈز قەدەم يىراقلىقتا كېلىۋاتقان بىر ئادەمنى ئىشارە قىلدى، ــ كۆردىڭىزما، دېگىنىمدەك باسىت زابوي يەنە بوتكىغا ماڭدى.

ئەنزەر دېھقانغا رەهمەت ئېيتىپ، بايكۆل بازىرى تەرەپكە ئالدىراپ مېڭىپ كەتتى. ئۇ بوتكا ئالدىدا قوللىرىنى پاختىلىق چاپىنىنىڭ يەڭلىرىگە كەپلەپ تىقىقان، كەپكە شەپكىسىنىڭ چۆرىسىدىن چىقىپ قالغان چاچلىرىنى پاخپايتىپ كېلىۋاتقان باسىت زابويغا قاراپ تۇردى. ئۇ كېلىپ بولغۇچە ئەنزەر يېرىم ئىستاكان هاراقنى ئېلىپ ئالدىرىماي ئوتلاۋاتقان قىياپەتكە

كىرىۋالدى. باسىت زابوي پوكەيگە جەينەكلىرىنى قويۇپ، نېمىلەرنىدۇر پىچىرلىۋىدى، بوتكىچى ئاچچىقلاپ قالدى:

— قانداق نېمىسەن؟ كۆزدە بۇغداي ساتقاندا بېرىمەن دېگەنىدىڭ، كۆزمۇ ئۆتۈپ كەتتى. مانا قېشىمۇ چىقىپ كېتىۋاتىدۇ. دەپتەرنىڭ ۋاراقلىرىمۇ توشۇپ كەتتى.

— ئەمدى قاراڭ، ئاكا... — باستىنىڭ ئېچەكلىرى كاسىلداپ، تىزلىرى تىترەۋاتاتتى.

— بولمايدۇ دېدىم، بولمايدۇ...

— مانى ئىچىڭا، باسىت، — ئەنزەر ئىستاكانىنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى، — قېنى تارتىنماڭ.

— رەھمىتە، خۇشە ئەمىسە، — باسىت يېرىم ئىستاكان هاراقنى بىرلا كۆتۈرۈۋېتىشى تىترەكلىرى بىردىنلا يوقالدى، — ۋۇي سىزنى ئەجەب يادىمغا ئالالمىدىما، مېنى قانداق تونۇيسىز؟

— سىزنى كىم تونۇمايدۇ، — دېدى ئەنزەر ئىشەنچلىك هالدا، — ئولتۇرۇش، مەشرەپ، تويلارنى چاقچاقلىرىڭىز بىلەن قىزىتىدىغان قىزىقچى تۇرسىڭىز.

— بەللى، بەللى، مۇنداق دەڭا، قالتىس ئىكەنسىز جۇمۇڭ، هەي، هەي، ئولتۇرۇپ بىر پەيزى قىلىدىغان يېرىگە كېلىپ قالغان.

— پۇرسەت دېگەن جىق، باسىت، — ئەنزەر ئۇنىڭغا يەنە يېرىم ئىستاكان هاراق ئېلىپ بەردى. يۇزلىرى خورازنىڭ تاجىدەك قىزارغان باسىت كونا قەدىناسلاردەك ئەنزەرنىڭ مۇرىسىدىن قۇچاقلاپ تالاغا چىقتى.

— قەرەڭ ئەكە، هەرقانداق ئىشىڭىز بولسا «هايت»لا دەڭا، مانا مەن ئۇنىمەن، بايكۆلده باسىت گاڭگۇڭ دېسە تونۇمايدىغىنى يوق.

ئەنزەر باستىنى بوتكىنىڭ ئارقىسىغا تارتىپ ئۇنىڭ سالپاڭ قۇلىقىغا بىرمۇنچە پىچىرلىغاندىن كېيىن يېنىدىن ئىككى يۈز سوم چىقىرىپ قولىغا تۇتقۇزدى. باستىنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، ئوڭۇمۇ ياكى چۈشۈمۇ دېگەندەك بىر پۇلغا

قارىسا، بىر دەلدۇشتەك ھاڭ قېتىپ ئەنزەرگە قارايتتى.

— ئاكاڭۇي، خاتىرجەم بولۇڭا، ناھايىتى شەھەرگە ئەكىرىپ مېھمان قىلىدىغان گەپ ئىكەنغۇ شۇ، — دېدى باسىت مەيدىسىگە ئۇرۇپ، — ئۇ گۈيلار «يۇنداڭنى ئىت كۆرمەيدىغان دۇئانە» دەپ تاپا ـ تەنە قىلىشاتتى. مانا ئەمدى ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتىپ قويمىسام.

— ھادىل بارمايمۇ قالارمۇ؟ — ئەنزەرنىڭ ئەنسىرەپ تۇرغىنى شۇ ئىدى.

— نېمانداق دېلىغۇل بولىسىز، ئاكا، ئۇ توكۇر جاھاننى سۇ باسسا، يېرىم بوتۇلكا ھارىقىم قاپتۇ دەپ قايىنامغا بېشىچە شۇڭغۇيدىغان نېمە ئۇ.

— ئۇنداقتا كەچ سائەت بەشتىن بۇرۇن قايتىپ كەلمەسكە كاپالەتلىك قىلىسەن. ئەتىلەتىن ھادىلنى ئىزدەپ كىرگەن بولۇپ، گۇلبانۇمدىن يەنە ئىككى يۈز سوم ئېلىۋالسەن.

— چاتاق يوق، ئاكا، بۇگۈن چۈشتىلا ئاغىنىلەر رېمونت دۇكىنىغا يىغىلىدۇ. ھەممىسىنى خادىك كىرا قىلىپلا شەھەرگە ئەكىرىپ كېتىمەن، — باسىت بىردىنلا ئېڭىكىنى تۇتۇپ تۇرۇپ قالدى، — چاتاق، ئاكا، چاتاق...

— نېمە چاتاق ئۇ؟ — ئەنزەرنىڭ يۈرىكى جىغىلا قىلىپ قالدى.

— ئۇ توكۇرنىڭ گۇلبانۇمنىڭ ئۈستىدىن ئالغان سەرەم دېگەن، يەنە بىر خوتۇنى بار.

— نېمە؟ — ئەنزەرنىڭ ھەيرانلىقتىن كۆزلىرى چاچراپ چىقىپ كەتكۇدەك بولدى، — بۇ... بۇ... زادى مۇمكىنمۇ؟

— كۆرۈنۈشتە ئۆي خىزمەتچىسى، ئەمەلىيەتتە يوشۇرۇن نىكاھلاپ ئالغان خوتۇنى.

— گۇلبانۇم بىلمەمدۇ ئۇنى...

— ۋاي جېنىم ئاكا، ئاشۇ خورلۇقلار گۇلبانۇمنى تۇگەشتۇرۇۋەتتى، — باسىت بىردىنلا جانلاندى، — توغرا، سارەمگە: «شەھەرگە ئولتۇرۇشقا ماڭدۇق، بۇگۈن كېچە

كېلەلەمدۇق، يوق» دەپلا قويسام، ئات ئايلىنانغا، يول سارىخانغا دېگەندەك، ئۇمۇ يوقلىدۇ.

ــ نەگە بارىدۇ؟

ــ شۇنىڭمۇ تەكتىگە يېتەلمىدىڭىزما؟ بۇ بىر ـ بىرىمزنى ئالداپلا ئۆتىدىغان جاھان ئىكەن دەڭا، ــ باست ھەييارلىق بىلەن كۆزىنى قىستى، ــ ئۇ خوتۇنغا بۇنداق ئەپلىك پۇرسەتنىڭ ئۆزى تېپىلغۇسىز غەنىيمەت. شۇڭا، ئۇنى خەق بىكارغا سارەم شاپاق دېمىگەن ـ دە.

بۇگۈنكى زىياپەت، قانغۇچە ھاراق ئىچىش، بىكاردىن كەلگەن تۆت يۈز سوم پۇلدىن بېشى ئاسمانغا تاقاشقۇدەك بولغان باست زابوي پەيدەك ئۇچۇپ كېتىپ قالدى. ئەتىگەندىن بېرى ناشتا قىلمىغان ئەنزەر تۆت كوچا دوقمۇشىدىكى ئاشخانىغا كىرىپ تاماق يېدى. ئالدىرىماي چاي ئىچكەچ دېرىزىدىن قاراپ ئولتۇردى. باست زابوي ھادىلنىڭ قورۇسىدىن ئالدىراپ چىققانچە رېمونتخانا تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى. ئاردىن كۆپ ئۆتمەيلا توزدەك ياسانغان سارەم شاپاقمۇ دەرۋازىدىن چىقتى ـ دە، يولنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغچە بىر قاتۇرۇپ، ساغرىسىنى چايقىغىنىچە شىپىلداپ تۆت كوچا ئېغىزى تەرەپكە قاراپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ ئاشخانا دېرىزىسى ئالدىدىن ئۆتكەندە ئەنزەر باست زابوينىڭ ھاراق بىلەن ئادىمىيلىك ئەقلىنى يوقاتقان كاللىسىنىڭ بۇنداق ئىشلارغا كەلگەندە چاقماقتەك تېز ئىشلەيدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئاچچىقلىنا كۈلدى. «بۇ بىر ـ بىرىمزنى ئالداپلا ئۆتىدىغان جاھان ئىكەن». دەرۋەقە بۇ سۆزنىڭ مەنە بايلىقى بەكمۇ تېرەن ئىدى. ئەقىل كۆزۈڭ بىلەن رەزىللىككە تولغان بۇ جاھانغا زەن سېلىپ قارىساڭ، ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر بەزى ھاللاردا كومېدىيە تۈسىنى ئالغان بولىدىكەن. ئەنزەر پۇل بىلەن باستىنىڭ ئاغزىغا ئۇرۇۋېتىدى. ئۇ ئۈدۈل بېرىپ سارەم شاپاقنى شاپاققا تېيىلدۇرۇپ يولغا سالدى. ئەمدى ھادىلنى قاپقانغا دەسسەتمەكچى. ھادىل گۈلبانۇمنى خورلاپ ھۆزۈرلانسا، سارەم ھادىلغا يۈندى ئىچۈرۈش ئۈچۈن ئاشىنىسىنىڭ ئۆيىگە

دىكىلداپ ماڭىدى. مۇنداق قارىغاندا، بۇ ئالەمدە بىرسىنىڭ بىرسىدە قالمايدىكەن.

ئەنزەر ئاشخانىدىن چىقىپ، يولنىڭ چەتلىرى بىلەن رېمونتخانا كۆرۈنگۈدەك يەردە توختىدى. دۇكان ئالدىدا يەتتە - سەككىزدەك ئادەم نېمىلەرنىدۇر دېيىشىپ قوللىرىنى سىلكىيىتتى، كىملەرنىڭدۇر دولىسىغا ئۇراتتى. ئەنزەر: «ئۇلار بىركىمنى ساقلاۋاتقان بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپ تۇرۇشىغا، يېڭىدىن ئېلىنغان يان كوچىدىن بىر خادىك ھارۋا قوڭغۇراقلىرىنى جاراڭلىتىپ چىقىپ كەلدى. ھارۋىدىن باسىت سەكرەپ چۈشتى. ئۇنىڭ توزغاق كالتەكدەك دىقماق گەۋدىسىنى تونۇۋالماق ئاسان ئىدى. ئۇلار بىردەم ئۇنى - بۇنى دېيىشكەندىن كېيىن، خادىك ھارۋىدا پانا قاققاندەك تىقىلىشىپ ئولتۇرۇپ شەھەر يولىغا راۋان بولدى. شۇنداقتىمۇ، ئەنزەر يەنە ئون مىنۇتتەك ساقلىغاندىن كېيىن ھادىلنىڭ قورۇسىغا غىپپىدە كىردى - دە، دەرۋازىنى ھەم يېپىپ قويۇپ، ئۆي ئىشىكىنى ئاۋايلاپ ئاچتى. مەشىنىڭ تۈۋىگىلا يوتقان - كۆرپىلەر سېلىنغان بولۇپ، قىزىل گۈللۈك ئاق رومالدا بېشىنى چېكىلەپ تېڭىۋالغان گۈلبانۇم قوش ياستۇقتا يۆلەنگەن ھالدا تورۇسقا قاراپ ياتاتتى. ئۇنىڭ ئۈچلۇق ئېڭەكلىرى، ئۇزۇن كىرپىكلىك يۇمۇلغان كۆزلىرى، بۆرتۈپ چىققان مەڭز سۆڭەكلىرى، ئولتۇرۇشقان قوۋۇزلىرى، دېرىزىدىن چۈشكەن قىش قۇياشىنىڭ ئاجىز نۇرىدا غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، ئاغزىنى چىڭ تۇتۇۋالغان ئەنزەر گۈلبانۇمنىڭ بېشىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ يۈزلىرىنى ئاستا سىلىدى، سىلىغانسېرى كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلدى.

— ئەنزەر... ئەنزەر... كەتمەڭ... مېنى تاشلاپ كەتمەڭ، بولدىلا، ئۆگزىگە چالما تاشلاۋەرمەڭ... — گۈلبانۇم زەئىپ جۈيلۇمەكتە ئىدى. لېكىن، ئۇنىڭ كۆزلىرى پاللىدە ئېچىلغان بولسىمۇ، چۈشىدە ئايان بولۇۋاتقان ۋاپادارىنى قايتا كۆرۈۋالماقچى بولغاندەك كۆزلىرىنى يەنە يۇمدى.

— گۈلبانۇم... بانۇ... كۆزىڭىزنى ئېچىڭ... — ئەنزەر ئېسەدەپ كەتتى، — بۇ چۈشىڭىز ئەمەس، مەن كەلدىم... سىزنى كۆرەي دەپ كەلدىم...

— كىم ئۇ يىغلاۋاتقان؟... — گۈلبانۇم كۆزلىرى يۇمۇق هالدا ئاستا شىۋىرلىدى، — توۋا، يۆتەلدىن قورقۇپ گەپ قىلالمايۋاتىمەنا.

— بانۇ... بانۇ... بۇ مەن ئەنزەر، — ئەنزەر ئۇنىڭ جانسىز قوللىرىنى ئالىقىنىغا ئالدى، — ئاھ، خۇدا، نېمانچە جۇدەپ كەتكەنسىز؟

گۈلبانۇم كۆزلىرىنى ئېچىپ ئۆزىگە شۇنداق يېقىن ئولتۇرغان ئەنزەرگە قارىدى. لېكىن، ئۇنىڭ جۇدەڭگۈ يۈزلىرىدە هېچقانداق ئىپادە كۆرۈلمىدى. ئۇ كۆزلىرىنى قايتا يۇمدى - يۇ شۇ هامان ۋاللىدە ئېچىپ چۆچۈپ كەتتى:

— سىز... سىز ئەنزەرمۇ؟! بۇ... بۇ چۈشۈم ئەمەستۇر، مەن سىز هېلىلا... — گۈلبانۇم ئەسلىگە كەلگەندى، — سىز قانداق قىلىپ... ۋاي خۇدايىم... نېمانداق قارامىلىق قىلىسىز؟... هېلىلا ئۆيدە قارا بوران چىقىدۇ...

ئەنزەر بېيجىڭدا ئۇنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋېلىپلا يولغا چىققانلىقى، ئاندىن ئىمام داڭگالىنىڭ دەپ بەرگىنى بويىچە باستىنى قانداق قولغا كەلتۈرۈپ، هادىل بىلەن سارەمنى يولغا سالغانلىقىغا قەدەر سۆزلەپ گۈلبانۇمنىڭ كۆڭلىنى تىندۇردى.

— خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇلار بۇگۈن قاراڭغۇ چۈشكۈچە كېلەلىسە چوڭ گەپ.

ئەنزەرنىڭ قوللىرىنى مەيدىسىگە ئېلىپ، چىڭ تۇتۇۋالغان گۈلبانۇم ئۇن سېلىپ يىغلىماقتا ئىدى. ئەنزەر ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىلىرىدىن ساقۇاتقان ياشلىرىنى ئېرتىپ ئۇلگۈرتەلمەيتتى. ئەلۋەتتە، بۇنى خۇشاللىق، مىننەتدارلىق، ۋىسال شەربەتلىرى دېسەمۇ بولاتتى. گۈلبانۇم ئەنزەرنى بىر كۆرۈۋېلىشنى، ئۇنىڭ قوللىرىنى ئاخىرقى بىر قېتىم تۇتۇۋېلىشنى، ۋاپادارلىق نۇرلىرى چاقنىغان كۆزلىرىگە قېنىۋېلىشنى شۇنچە ئارزۇ

قىلغانىدى. خۇدا ئۇنى تىلەكلىرىگە يەتكۈزدى.

— توۋا، كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە شۇنچە يىللار ئۆتۈپ كېتىپتۇ - ھە، — گۈلبانۇم ئۇزۇپ - ئۇزۇپ سۆزلەيتتى، — ئويلاپ باقسام، خۇشاللىق كۈنلىرىمىز تولىمۇ ئاز بوپتۇ، ئەمما ئاجايىپ تاتلىق ئۆتۈپتۇ.

— شۇنداق، بانۇ، بىزنىڭ سەھرادا ئۆتكەن چاغلىرىمىز بەختلىك چاغلىرىمىز ئىكەن. نېمىدېگەن ساددا، ئاق كۆڭۈل ئادەملەر.

— راست دەيسىز، ئەنزەر، ھەپتىلىك، بىر يىللىق ئۆي تۇتقان كۈنلىرىمىزمۇ دەككە - دۈككىدە ئۆتكەنىدى، — گۈلبانۇم ھاسىراپ بىردەم توختىۋالدى، — توۋا، بۇ كارامەتنى كۆرۈڭ، سىزنى كۆرۈپ بىر ئوبدانلا بولۇپ قالدىما، يۆتەلمۇ تۇتمىدى. ئەنزەر... ئەنزەر، بىز ئايرىلغاندىن كېيىن دەريا بويلىرىغا... بېرىپ باقتىڭىزمۇ؟ مەن ئۇ جايلارنى داۋاملىق چۈشلىرىمدە كۆرىمەن.

— بىرنەچچە نۆۋەت بېرىپ دەردىمنى ھاراق، تاماكىدىن ئېلىپ، ئىككىمىز بىللە ئولتۇرغان ئوتلاقتا يېتىپ ئۇخلاپ، سەگىگەندە قايتىپ كەلگەن چاغلىرىم بولدى. بەزىدە مۇزلاپ ئويغىنىپ كەتسەم، جاھانىنى قاراڭغۇلۇق باسقان، ئۈستۈمدە ئاينىڭ ھەمراھ بولغانلىقىنى كۆرىمەن، كېيىن ئۈمىدلىرىم ئۇزۇلگەندە ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتىم.

گۈلبانۇمنىڭ ئەنزەرنىڭ غارىڭ - غۇرۇڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قارىغانىدى، ئۇنىڭ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆردى. ھاراق ئىچىشنى، تاماكا چېكىشنى داۋاملىق ئەيىبلەيدىغان بىر ئادەمنىڭ ئەمدى ئۆزىنىڭ گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىنى بىلگەن گۈلبانۇمنىڭ يۈرەك - باغرى ئۆرتەندى.

— شۇ چاغدا سىز... «ھايات نېمىدېگەن گۈزەل، ياشاش قانچىلىك بەخت» دېگەنىدىڭىز...

— سىز: «بۇنىڭغا خاتىرجەملىك قوشۇلۇپ كەلسە، تېخىمۇ مەنىلىك بولغۇسى» دەپ توغرا دەپتىكەنسىز. خاتىرجەمسىز ھايات

راستلا دوزاخ ئازابىدىن بەتتەر بولىدىكەن.

— ئۇھ... — گۈلبانۇم چارچىغانمۇ نەمە، بىردەم جىمىپ قالدى، — ئەۋلىيالار: «بۇ دۇنيا مۆمىنلەرنىڭ زىندانى، يامانلارنىڭ بوستانى» دەپ توغرا ئېيتىپتىكەن.

— شۇنداق، بانۇ... بىزنىڭ ئاق كۆڭلىمىز، كونا ئەقىدىلەرگە بولغان ئېتىقادىمىز، ياۋاش - مۆمىنلىكىمىز بەختىمىزنىڭ قاتىلى بولدى. بىراق، بىزنى بەختسىز قىلىپ قويغانلار ئۆز بېشىغا كەلگەندە ھەممىنى ئۇنتۇدى.

— راست دەيسىز، ئەسقەر قەشقەرلىك دېمەي ساباھەت بىلەن توي قىلدى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى كۆڭۈللۈك ئۆتۈۋېتىپتۇ. ئاپام قەشقەرلىك رابىيەم دېگەن ئايال بىلەن يېقىن سىرداشلاردىن بولۇپ كېتىپتۇ. پىغانى ئۆرلىسىلا ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ھال - مۇڭ تۆكۈپ كېلىدىكەن. ئەمدى مۇئەتتەرخان ئانىمىز بولسا غۇلجىلىق ئىكەن دېمەي نېغمەت ئاكام بىلەن نىكاھ قىلىۋالدى، — گۈلبانۇم سەل ھاياجانلاندى، — بىزمۇ نېمىشقا ئابدۇسەمەت، روشەنگۈللەردەك تۇرگۇن بولالمىغاندىمىز؟

— شۇڭا، ئادەملەردىن رايىم يېنىپ كەتتى، — ئەنزەر قول سىلكىدى، — ئۇلارنى كۆرەر كۆزۈم يوق، ھەممىسى بىر توپ يىرتقۇچلار.

ئۇلار باشلىرىنى سېلىپ جىمىپ قېلىشتى. لېكىن، بىر - بىرىدىن كۆز ئۈزمەي، كۆڭۈل سۆھبىتى قىلىۋاتاتتى. گۈلبانۇم ۋاپادارىنىڭ قوللىرىنى سىلاپ، قويۇپ بەرمەيتتى. ئەنزەر بولسا ئۇنىڭ جۇدەڭگۈ چىرايىغا قاراپ تويمايتتى. لەمپە ئاستىدىكى ئۇچرىشىشلارنى، ۋاقىت قادىر بېغى، دەريا بويلىرىدىكى سەيلىلەرنى، شېرىن سۆھبەتلەرنى، ئۆگزىگە چالما تاشلاپ ئويغاتقانلىرىنى، تەڭ كېچىدىكى ئەنسىز، ئەمما شېرىن ۋىسالالارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى.

قىش كۈنلىرى نېمىدېگەن قىسقا، گويا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇش سايىسىدەك تېز ئۆتۈپ كېتىدۇ. مانا ئولتۇرۇۋاتقان

قۇياشنىڭ قىزغۇچ نۇرى دېرىزىدىن قىيپاش چۈشۈپ، ئىككى شور پېشانىنى ئەنسىزلىككە سالماقتا. گۈلبانۇم بىلەن ئەنزەر بىر - بىرىدىن ئايرىلغۇسى يوق، بەخت غەل - پال كۆرۈنۈپ ئۆتۈپ كەتكەن ھاياتىدىكى ئەسلىمىلەرنى ياد ئېتىشسە، يۈرەكتىكى مۇڭلىرىنى تۆكۈشسە، بىللە كۈلۈپ، تەڭ يىغلاشسا بۇ نەقەدەر كۆڭۈللۈك بولار ئىدى - ھە؟! بىراق...

— ئەنزەر، رەھمەت سىزگە، مېنىڭ مەرتىم رەھمەت، — گۈلبانۇم ھاسىراپ ئېيغىر نەپەسلەندى، — خېتىمنى كۆرۈپلا بېيجىڭدەك يىراق يەردىن ئۇچۇپ كەپسىز. بۇگۈنكى بۇ ئۇسالغا جەننەت ھۇزۇرىنى تەڭ قىلمايمەن... مەن ئەمدى خاتىرجەم، كۈلۈپ تۇرۇپ خۇداغا ئامانەتنى ئارمانسىز تاپشۇرىدىغان بولدۇم. قارىمامسىز تەڭرى - قىسمەتنىڭ بىزگە يار - يۆلەكتە بولغىنىنى. ھادىل، سارەملەرنى سىز يولغا ساپسىز. قېيىنئانام بۇگۈن ئەتىگەن شەھەرگە تويغا كىرىپ كەتكەن، بولمىسا ئىككى مېيىپ بالىنى كۈندە ئەكېلەتتى.

— قانداق خەق بۇ، ھالىڭىز شۇ تۇرسا، سىزگە ھەمراھ بولغۇدەكمۇ ئادەم بولمىسا.

— ھېچ ۋەقەسى يوق، ئادەملەرنى خالىماس بولۇپ قالدىم، ھەتتا ئاپام بولسىمۇ...

— ئەمدى بىز... — ئەنزەرنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولدى.

— تاڭلا مەھشەر كۈنى...

— بۇ پۈتۈنى ئېلىپ قېلىڭ، — ئەنزەر مىڭ سومنى گۈلبانۇمنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى، — ئەتە ياكى بۈگۈن كەچتە باست كىرىپ قالسا ئىككى يۈز سومنى ئۇنىڭغا بېرىڭ. مەن ۋەدە قىلغان. قالغىنىنى ئۆزىڭىزگە قۇۋۋەت بولغۇدەك نەرسىلەرگە ئىشلىتىڭ.

— قارىڭ سىزنىڭ كىچىك بالىدەك خىيالىڭىزنى، — گۈلبانۇم ئىككى يۈز سومنى ئايرىۋېلىپ قالغىنىنى ئەنزەرنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويدى، — ھادىل «بۇ پۈتۈنى نەدىن ئالدىڭ» دېسە نېمە دەيمەن؟ ئۇ مېنى ئەجىلىمدىن بۇرۇن ئۆلتۈرىدۇ.

بىراق، باستقا ۋەدە قىلىپ قويۇپسىز. شۇڭا، بۇنى ئۇنتۇغا بېرىپ قويماي. ئەمدى كېتىڭ، كېتىڭ، ئەنزەر... ئاخىرقى قېتىم مېنى بىر قۇچاقلاپ قويۇڭ.

ئەنزەر گۈلبانۇمنى قۇچاقلاپ پېشانىسىگە ئۆپكىنىچە ئۇزاق تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ بىر - بىرىنى قوغلىشىپ چۈشۈۋاتقان ياشلىرى ئەجەل ئالىقىندا تولغىنىۋاتقان ناتىۋانىڭ ئاپپاق پېشانىسىنى ھۆل قىلىپ، تاتىراڭغۇ يۈزلىرىدىكى قەتىرلەرگە قوشۇلۇپ كەتتى.

گۈلبانۇم بىلەن ئەنزەرنىڭ قوللىرى خېلىغىچە ئايرىلمىدى ۋە ئاستا - ئاستا بوشىشىپ، ئالقانلار سىيرىلىپ، نازۇك بارماقلار، كۆچلۈك بارماقلار بىلەن ئۇچراشتى - دە، بوشلۇقتا ئېسىلىپ قالدى...

ئەنزەر قايتىپ كېتىپ ئۈچ كۈنگىچە قۇرۇلۇشچىلار بىلەن بىللە بولدى. ھازىر بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتى پۈتۈش ئالدىدا تۇراتتى. لېكىن، تۆتىنچى كۈنى چۈشكە يېقىن قۇرۇلۇش مەيدانىغا يۈگۈرۈپ كەلگەن ئالىنۇر دادىسىنى كۆرۈپلا پاڭگىدە ئېتىلىپ كەتتى. كۆڭلى سىزىپ بولغان ئەنزەر نېمە دېيىشىنى بىلمەي گاڭگىراپ قالدى.

— ئاپام... ئاپام... — ئالىنۇر تېلىقىپ قالدى، — ئاخشام... ئاخشام...

— بولدى، قىزىم، يىغلىماڭ، — ئەنزەر قىزىنى يېتىلەپ خەنزۇ بازىرىغا كىلىپ تاكسىغا چۈشتى - دە بايكۆلگە يۈرۈپ كەتتى. ئۇلار يېتىپ كەلگەندە تاۋۇت كۆتۈرگەن بىر توپ ئادەم قەبرىستانلىققا قاراپ مېڭىشقانىدى. ئەنزەر قىزىنى ھازا بولغان ئۆيگە ئەۋەتىۋېتىپ، ئۆزى جامائەت بىلەن بىللە ماڭدى. مېيىت يەرلىككە قويۇلۇپ، لەھەت ئېغىزى كېسەك بىلەن بېكىتىلگەندىن كېيىن توپا تاشلاندى. ئوتتۇز ئۈچ ياشقا كىرىپ ھاياتىنىڭ خوۋلۇقىنى كۆرمىگەن، ئىككى ئانىنىڭ قۇربانى بولغان گۈلبانۇمنىڭ گۈل سىيماسى قاپقاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىدە قالدى. ئۇ ناتىۋان، ۋاپاسىز دۇنيانىڭ كەلگەن ۋە كەلمىگەن

تەشۋىشلىرىنى، ئاداۋەت ۋە ئەنەت ـ قىساسلىرىنى، زۇلۇم ـ ستەملىرىنى تىرىكلەرگە قالدۇرۇپ كېتىپ قالدى. مۇڭلۇق قىرائەت تەسىرىدە يۇرىكى ئېزىلگەن ئەنزەرنىڭ ياشلىرى ياقا ـ مەيدىلىرىنى ھۆل قىلىۋەتتى. ئۇ يىغلىماي كىم يىغلىسۇن؟! گەرچە گۈلبانۇم بىراۋلارغا تەئەللۇق بولسىمۇ، ئۇنىڭ ھايات يۇرگىنى ئەنزەر ئۈچۈن خۇشاللىق ئىدى. مانا ئەمدى ئۇ دىل پىنھانىنى يورۇتۇپ تۇرغان گۆھىرىدىن ئايرىلدى.

ـــ ئاكا، سەۋر قىلىڭ، يىغا بىلەن گۈلبانۇمنى تىرىلدۈرەلمەيسىز، ـــ ئارقىسىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان باسىت زابويىنىڭ تەسەللىسى ئەنزەرنىڭ كۆز ياشلىرىنى قىيانغا ئايلاندۇرۇۋەتتى، ـــ بۇ شۇنداق جاھان ئىكەن، قەدرىنى بىلگەنلەرگە گۆھەر نېسىپ بولمايدىكەن. ئادەملەر قەدىرسىزلەرنىڭ ئاياغ ئاستىغا تاشلاپ بېرىپ خارلايدىكەن. بىراق، ئاكا، ھەممىسى ئۆز قىلمىشىنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ.

ـــ رەھمەت، ئۇكا، رەھمەت، ـــ ئەنزەرنىڭ ئاۋازى غاراڭ ـ غۇرۇڭ چىقتى.

ـــ خۇدا رەھمەت قىلسۇن، گۈلبانۇم شېھىت كەتتى دەڭا، شېھىت. بۇۋىملەر شۇنداق دەيدۇ، ـــ باسىت سىلجىپ ئەنزەرگە يېقىنلاشتى، ـــ جان ئۆزۈشنىڭ ئالدى ـ كەينىدە مەرھۇمنىڭ ئاغزى ـ بۇرنىدىن ئېتىلىپ چىققان قان تا سۇغا ئالغاندىمۇ توختىمىغان، كېپەنلىرىمۇ قىپقىزىل بويىلىپ كېتىپتۇ، دېيىشىدۇ.

جامائەت تارقىدى. ئەنزەر قەبرە بېشىدا يالغۇزدىن يالغۇز قېلىپ قالدى. ئۇ توپىغلا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ سۈكۈت ئىچىدە ئۇنسىز ياش تۆكمەكتە. لەمپە ئاستىدىكى قايرىلىپ بېقىشلار، كۈلۈپ قېچىشلار، دەريا بويىدىكى شېرىن سۆھبەتلەر، سەھرادىكى قىرىق كۈنلۈك تاتلىق ئۆتكەن كۈنلەر، دەريابويى كوچىسىدىكى ئۇچرىشىشلار، قىسقىسى، گۈلبانۇم بىلەن بولغان قىسقىغىنا ھاياتىدىكى ھەممە ئەسلىمىلەر كۆز ئالدىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتمەكتە. ئانىسى مۇئەتتەرخاننىڭ ھويلىغا بېسىپ

كىرىپ دېگەن ـ ئەتكەن قاباھەت تىللىرى، ھاقارەت قامچىسى بىلەن گۈلبانۇمنى ھوشىدىن كەتكۈزۈشى، گۈلسۈمخانىمنىڭ بېسىمى، كېچىدە ئەنزەرنى ئىشىك ئالدىدىن ئىتنى قوغلىغاندەك قوغلاشلىرى، ئىككى ئانىنىڭ «ھەپتىلىك»، «بىر يىللىق» دېيىشىپ ئىككى مۆمىن ياشنىڭ تەقدىرىنى خۇددى دەللالاردەك سودىلىشىپ ھەل قىلىشلىرىنى خىيال ئەلگىكىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتكۈزگەن ئەنزەر ئۆپكە ـ ئۆپكىسىنى باسالماي يىغلىدى. ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى قەبرە توپىسىنى نەمدەپ، ياقىلىرىنى ھۆل قىلىۋەتتى.

«گۈلبانۇم، كېتىپمۇ ياخشى قىلدىڭىز، ئەمدى سىزنى ھېچكىم ئويۇنچۇق ئېتەلمەيدۇ، خار ـ زارلىققا سالالمايدۇ. سىز غەمسىز ـ ئەندىشىسىز تىنچ دۇنيادا ئارام تاپتىڭىز، ـــ ئەنزەر ئاستا پىچىرلىماقتا ئىدى، ـــ مانا سىز كېتىپ، قالغانلىرىمىز ياقا تۇتۇپ يىغلىشىپ قېلىشتۇق. سىزگە خەيرخاھلىق قولىنى سوزغانلارمۇ، زۇلۇم سالغانلارمۇ ھازا ئېچىشتى. ھەيرانمەن ‹ئاق كۆڭۈل قىزىم، مېھرىبانىم› دەپ زار ـ زار قاقشىغانلار ئۆز ۋاقتىدا نېمىشقا ئويلىمىغان بولغىيدى؟ ئۇلار ئويلىمايتتى، ئويلاشنىمۇ خالىمايتتى. ئۇلارنىڭ مەنمەنلىك، ئاداۋەتخورلۇق، قىساسكارلىق ياۋۇز تەبىئىتى ـــ ئىمانىنى، مىللىتىنى، ئۆز قوۋمىنى نابۇت قىلىشقا ئۇندەيتتى. بۇ يولدا ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ ئېسىل نەرسىلىرىنى قۇربان قىلىشتىن يانمايتتى.»

ئەنزەر تۇمانلىق كۆزلىرى بىلەن خۇددى قان ئۇيۇتمىسىدەك ئاستا پېتىۋاتقان قىپقىزىل قۇياشقا قاردى. قارىغانسېرى گۈلبانۇمنىڭ قانغا چىلىشىپ ياتقان سىيماسى كۆز ئالدىغا كېلىۋالدى.

«گۈلبانۇم، سىز شېھىت كەتتىڭىز. قىسقىغىنا ھاياتىڭىزدا كۆرگەن كۆرمىشىلىرىڭىز قان ـ زەرداب بولۇپ ياندى. ئۇنى سىزگە زۇلۇم سالغان بۇ دۇنياغا قايتۇرۇپ بەردىڭىز. بەرھەق پاك كەتتىڭىز. ئاھ، خۇدا، ئۆز نەرسىلىرىمىزنىڭ قەدرىگە قاچانمۇ يېتەرمىز؟ خەلقىمىز ئاشۇ باسىت زابويچىلىك ئويلىيالمغان

بولسا نېمىدېگەن ياخشى بولار ئىدى؟! دەرۋەقە شۇنداق ئەمەسمۇ! ئۆز گۆھەرىمىزنىڭ قەدرىگە يەتمەيمىز، ئۇنى قانداقتۇر لەنىتىلەرنىڭ ئاياغ ئاستىغا تاشلاپ بېرىپ خارلايمىزا... مانا بۇ بىزدىكى كەچۈرگۈسىز پاجىئە!»

ئەنزەر كەچ گۈگۈملۇقى بىلەن قارايغان ئاسمانغا قارىدى ـ دە، ئۆزىنىڭمۇ كۆڭلىنى قاراڭغۇلۇق باسقانىدەك، يۈرىكىدە قىنىقماس ئۆچمەنلىك يۇلتۇزلىرى چاقنىدى!

«كەچۈرۈڭ، گۈلبانۇم، مەن ھەر ئىككى ئانىغا ئەمدى خەيرخاھ كۆزلىرىم بىلەن قارىيالمايمەن! يۈرىكىم بىر پارچە قارا تاشقا ئايلاندى. سىز راست دەپتىكەنسىز. ئۇلار ئۆز مەنپەئەتلىرى يولىدا، بىرسى قەشقەرلىكنى كېلىن قىلىپ ئەتىۋارلىسا، بىرسى غۇلجىلىق دېمەي تەگدى. قارا كۆڭۈل ئەسقەر چېغىدا نومۇس قىلماي قەشقەرلىك قىزغا ئۆيلەندى. ئەجەبا ئۇلارغا خۇدايىم پەتىۋا ئىشكىلىرىنى ئېچىپ بېرىپ، بىزگە تاقىۋالغانمىدۇ؟ زادى ئىككىمىزنى نېمە ئۈچۈن قۇربان قىلىشتى؟! ـــ ئەنزەر كۆيۈشۈپ كەتكەن پۈتلىرىنى ئۇۋۇلاپ ئارانلا تۇردى، ـــ خوش، گۈلبانۇم، مەن بۇ يەرلەردىن يۈرىكىمگە ئۆچمەنلىك، قىساس ئوتلىرىنى تولدۇرۇپ ئەبەدىلئەبەد يوقىلىمەن. ئەگەر كەلدىم دېگەندىمۇ پەقەت سىزنى يوقلاش ئۈچۈنلا كېلىمەن. خاتىرجەم بولۇڭ، مەن كۆڭلۈمنى سىزگىلا تاپشۇرغان، باشقىلارغا بەرگۈدەك مەندە ھېچنېمە قالمىدى.»

گۈلسۈمخان بىلەن مۇئەتتەرخاننىڭ نۇرغۇن ئەگرى ـ توقاي يوللارنى بېسىپ، پۈشايمان زەردابلىرىنى ئىچكەنلىكىدىن خەۋەرسىز ئەنزەر، يۈرىكىدە ئىككى ئانىغا نىسبەتەن ئۆچمەنلىك بىخلىرىنى ئۈندۈرۈپ شەھەرگە پىيادە يۈرۈپ كەتتى. ئۇ ئەتىسى چۈشتە بىنا قۇرۇلۇشىدىن قايتىپ كەلگەندە سىڭلىسى ساباھەت ئانىسىنى يوقلاپ كېلىپ قالدى. ئۇنىڭ قورسىقى خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ، ئېغىر ھاسىرايدىغان بولۇپ قالغانىدى. مۇئەتتەرخان ئەنزەر ھەم قىزى بىلەن ئەھۋاللىشىپ تۇرۇشى سىرتتىن ھاسىراپ يۈگۈرۈپ كىرگەن ئابدۇسەمەت ئىشكىنى قىيا ئېچىپ

ئانىسى بىلەن ئاكىسىنى چاقىرىپ چىقىپ كەتتى. ئابدۇسەمەتنىڭ ئۆڭسۈرۈن چىرايى، سىرلىق ئىشارىلىرىدىن كۆڭلىگە گۇمان چۈشكەن ساباھەت تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى.

مۇھىم بىر خەۋەرنىڭ شەپىسىنى سەزگەن مۇئەتتەرخان ئىككى ئوغلىنى ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا باشلاپ كىردى. ئەنزەر ئىنىسىنىڭ بىر ئىشنى دېيەلمەي قىينىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ ئانىسىغا قاراپ قويدى:

— دېمەمسەن نېمە ئىش ئىدى؟ — سورىدى ئەنزەر تاقەت-سىزلىنىپ، — ياكى ماڭىلا دەيدىغان گەپمىدى؟

— ئانامۇ ئاڭلىمىسا بولمايدۇ، — ئابدۇسەمەت مۇئەتتەر-خانغا قاراپ قويدى، — تاش سارائ كېچىدىن توڭلاپ ئۆلۈپ قاپ-تۇ. بايا ساقچىلار ماشىنىغا سېلىپ ئەكەتتى.

— ھەي، مۇشۇ گەپمىدى، — مۇئەتتەرخان شاپىلا ئورنىدىن تۇردى، — مەن تېخى قۇرۇلۇشتا بىرەر ھادىسە تۇغۇلغان چېغى دەپتىمەن.

— ئانا، ئولتۇرسىلا، — دېدى ئەنزەر، — بىز بۇ چاغقىچە سىلىدىن بىر ئىشنى يوشۇرۇپ كەلگەن. تاش سارائ ئەسلىدە سىلىنىڭ كۈيۈئوغۇللىرى تاشمەمەت بولىدۇ.

— نېمە؟! — مۇئەتتەرخان چۆچۈپ كەتتى، — مەھەللىمىزگە بەزىدە پەيدا بولۇپ قالىدىغان ھېلىقى چاڭگا ساقال دېۋانىما؟

— شۇنداق، — ئەنزەر ئەستايىدىل چۈشەندۈردى، — تاشمەمەتنى جازالاپ قايتۇرغاندىن كېيىن سارائ بولۇپ قاپتىكەن. بىز غۇلجىغا يۆتكىلىپ كەلگەن چاغدىلا ئابدۇسەمەت ئىككىمىز ئۇنى كۆرگەن، ئەمما سىلىگە دېمىگەن.

مۇئەتتەرخان ياقىسىنى تۇتقىنىچە «توۋا، خۇدا كارامەتلىرىڭ-گە تەسەننا» دېگەن سۆزنى قانچە قېتىم تەكرارلىغىنىنى ئۆزىمۇ بىلمىدى. مەخسەت ئەپەندى تاشمەمەتنى «مۇناپىق كاززاپ، خار-زار بولۇپ، ئۆلۈكۈڭ كوچىدا قالىدۇ» دەپ تىللىغانىدى. مانا بۇ-گۇنكى كۈندە ئۇ كوچىدا توڭلاپ ئۆلۈپتۇ. بۇ خۇدانىڭ ئۇنىڭغا

بەرگەن جازاسى بولماي نېمە؟ ئۇ، «كىمنىڭ خار ـ زار بولۇپ ئۆ-لۈشىنى ئىنقىلاب بەلگىلەيدۇ» دەپ خۇداغا شەك كەلتۈرگەنىدى. ئاقىۋەت ئاللا ئۆز قۇدرەت ـ كارامىتى بىلەن ئۇنى مۇشۇ كۈنـ لەرگە قالدۇردى.

ـــ ھە، ئۇ ئۆلسە سەن نېمانچە تېپچەكلەپ كەتتىڭ؟ ـــ مۇئەتتەرخانىڭ ئاچچىقى كەلدى، ـــ خوپ بوپتۇ، ئۆز قىلمىش ـ ئەتمىشلىرىنىڭ جازاسىنى تارتىپتۇ.

ـــ ئانا، ئۇنى يۇيۇپ ـ تاراپ، يەرلىكىگە قويغۇدەك ئورۇق ـ تۇغقانلىرى يوق، ـــ دېدى ئابدۇسەمەت، ـــ شۇڭا...

ـــ پوق يېمە، ئۆز ۋاقتىدا ئۇ قىزىم نۇرئامىنەمنى خارلاپ قىلمىغىنى قالمىغان، دەردكە چىدىمىغان ئاچاڭ ئۆزىنى تۇمەن دەريا سىغا تاشلىۋالغانلىقىنى ئونتۇپ قالدىڭما؟ داداڭنى قانداق قىيناپ ئۆلتۈردى، بۇ ھەرقايسىڭغا ئايانغۇ؟

ـــ ئانا، خاپا بولغانلىرى يوللۇق، ـــ دېدى ئەنزەر، ـــ بىراق ئۆلگەننىڭ ئەيىبىنى كوچىلاشنىڭ گۇناھ بولىدىغانلىقىنى بىلىدىلا، مۇسۇلمانچىلىقتا ئاداۋەتكە شاپائەت قىلىش دېگەن گەپمۇ بار. خۇدا ئۇنى قىلمىشىغا تۇشلۇق دەپ ئارچىلىققا سالدى. ھەرقانچە گۇناھى بولسىمۇ يۇيۇلۇپ تۇگىگەندۇ؟ ئەڭ مۇھىمى ئۇ ساباھەتنىڭ ئۆز دادىسى.

ـــ ئويلاپ باقسىلا، ئانا، ـــ ئابدۇسەمەت قوشۇپ قويدى، ـــ ئون نەچچە يىلدەك پۇشايمان زەردابىنى ئىچىپ، تۇن ـ كېچىلەردە ئايالى بىلەن قىزى ساباھەتنىڭ ئىسمىنى تۇۋلاپ كەچۇرۇم سوراشنىڭ ئۆزى ئاسان گەپمۇ؟

ئىشك ئارقىسىدا ھەممىنى ئاڭلىغان ساباھەت ئېتىلىپ كىردى ـ دە، مۇئەتتەرخانىغا ئېسىلىپ يىغلۇۋەتتى. ئۇ ئېسەدىگىنىچە، ئەسقەر بىلەن خەنزۇ بازىرىدا تۇرغىنىدا تاشمەمەتنىڭ سەدىقە تىلەۋېتىپ «قىزىم ساباھەت بولغان بولسا، سىلەردەك پىششىقلىق قىلمىغان بولاتتى» دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ قورقۇپ كەتكەن بولسىمۇ، بىراق نەچچە كۈنلەرگىچە ئۆزى كۆرمىگەن دادىسىنى سېغىنىش تۇيغۇسىدا ئەسلىگەنلىكىنى

ئېيتىپ تېخىمۇ يىغلاپ كەتتى.

ساباھەت! تاتلىق تىللىرىڭ بىلەن «دادا» دەپ چاقىرساڭچۇ مېنى» دەپ يىغلامسىراپ ۋارقىرىدى، — ساباھەت يىغىدىن بوغۇلۇپ قالدى، — ئەگەر ئۇنىڭ دادام ئىكەنلىكىنى ئۇققان بولسام، ئاياغلىرىغا يىقىلغان بولار ئىدىم. چۈنكى، ھەرقانچە ئەسكى بولسىمۇ ئۇ مېنىڭ دادام!

مۇئەتتەرخان قىلغان گەپلىرىدىن ئۈيالدى بولغاي، ساباھەتنىڭ بېشىنى سىلاپ، ئۇنى بەزلىدى.

— راست دەيسەن، بالام، ئۆز دادا دېگەنىنىڭ مېھرى باشقا بولىدۇ، كونا ئىشلار كەتتى — تۈگىدى، — مۇئەتتەرخان ئوغۇللىرىغا قارىدى، — سىلەر ساقچى بىلەن سۆزلىشىڭلار، ئۇنى بىز يەرلىكىگە قويايلى. گۈلبانۇم بىلەن ئىككىسىگە ئاتاپ نەزىر بېرەيلى.

تاشمەمەت مۇسۇلمان قائىدىسى بويىچە يەرلىكىگە قويۇلۇپ، يەتتىنچى كۈنى جامائەتكە چوڭ نەزىر بېرىلدى.

* *

باھار كېلىش بىلەن ئەنزەرنىڭ ئۆچ قەۋەتلىك بىناسى پۈتتى. ئىجارىگە ئولتۇرىدىغان ئائىلىلەر، شۇنداقلا مال يىسىدىغان سودىگەرلەر ئامبار، ئۆيلەرنى ئىگىلىدى. ئۇششاق تىجارەتچىلەر، كېلىپ ـ كېتەر يولۇچىلار بىر ئېغىزلىق ياتاقلارنى ئىجارىگە ئېلىشتى. ئۇلارنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن قاراۋۇل ھەم مۇلازىمەتچى تەكلىپ قىلىنىپ مائاشى بەلگىلەندى. ئىجارىگە بېرىلمىگەن يەنە بىرنەچچە ئېغىز ئۆي قالغاندا، ئەنزەر بىنانى ئىنىسى ئابدۇسەمەتكە ئۆتكۈزۈپ بېرىپ ئۇنىڭغا ياخشى باشقۇرۇشنى تاپىلىدى. گۈلبانۇم ئۆلگەندىن كېيىن، بۇ يەرلەردە تۇرۇشقا، ئىككى ئانىنىڭ دىدارىنى كۆرۈشكە ھەپىسىلىسى قالمىغان ئەنزەر ماي ئايلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئوغلى ئەختەم، ئايالى گۈلنىسالارنى ئېلىپ ئۇرۇمچىگە يۇرۇپ كەتتى.

تۆتىنچى قىسىم

كىچىك ناتۇانلىق كىچىشلىرى

20

ئاردىدىن بەش يىل ئۆتتى. ئەنزەر ئىيۇلنىڭ باشلىرى تۇيۇقسىزلا غۇلجىدا پەيدا بولدى. ئۇ بۇ قېتىم قىزى ئالىنۇرنى ئۇرۇمچىگە ئەكېتىش ئۈچۈن كەلگەنىدى. گۈلسۈمخان تۇمشۇق تىرەپ ئوقۇتۇپ، ئونىنچى سىنىپنى پۈتكۈزۈش ئالدىدا تۇرغان نەۋرىسىنى دادىسىغا بېرىشكە كۆزى قىيمىدى. ئەنزەر بىرنەچچە قېتىم كېلىپ سۆزلەشكەن بولسىمۇ، ھېچ نەتىجىگە ئېرىشەلمىدى، شۇڭا ئارىغا كىشى قويۇشقا توغرا كەلدى.

بىر كۈنى پەزىلەتبۇۋى مەھەللىدىكى ياشانغان، مۆتىۋەر ئاياللاردىن ئايچۈەر ھاجىم، ئەختىرىم بۇۋىلەرنى باشلاپ كىرىپ كەلدى. ئۇلار تاتلىق - تۇرۇملار بىلەن چاي ئىچكەچ گۈلسۈمخانغا پەند - نەسىھەتلەرنى باشلىۋەتتى:

— ھېلىمۇ تۇل جېنىڭىزدا مۇشۇ بالىنىڭ چىرايىنى سارغايتماي، يەرگە قاراتماي شۇ دېمەتلىك قىلدىڭىز، بۇ ئاسانمۇ؟ — دېدى ئايچۈەر ھاجىم ئورۇق، ئۇزۇن ئاق يۇزلىرىنى سىيپاپ قويۇپ، — خويمارا دەيمىز ئىچمىزدە، بەزى چاغلاردا بالىنىڭ ئوقۇش پۇلى، دەپتەر - قېرىنداش، مەكتەپ فورمىسى دېگەندەك چىقىملار ھاسىرىتىپ قويغان يەرلىرىمۇ بولىدىغۇ دەيمەن. شۇنداق ئەمەسمۇ، ئەختىرىم بۇۋىم.

— ئىنشائاللا راست دەيلا، ئايچۈەر ھاجىم، — ئەختىرىم بۇۋىم موچىن تەگمىگەن قىزغۇچ يۇزلىرىنى پۈرۈشتۇردى، — بولۇپمۇ مەكتەپلەر ھەر پەدىگە كەلتۈرۈپ سېلىقلارنى سېلىۋېرىدىغان بولدى. گۈلسۈمخان بەزى چاغلاردا قولۇم - قوشنىلارنىڭ ئۆيلىرىگىمۇ كىردى. شۇنداق ئەمەسمۇ؟!

— شۇنداق بولمامدىغان، بولدى، — گۈلسۈمخان باش

چايقىدى، ــ بۇ بالىنى ئوقۇتقۇچە يەيدىغىنىمىز چۆللەردە، ئىچىدىغىنىمىز كۆللەردە بولۇپ كەتتى دېسىلە.

ــ ئى ـ ئە... تۇل خوتۇنىڭ ئېشى پىشماس، ئېشى پىشسا، قازىنى ئوچاق بېشىدىن چۈشمەس دېگەن شۇ ـ دە، ــ ئايچىۋەر هاجىم ئۇزاققىچە بېشىنى لىڭشىتىپ تۇردى، ــ پۇتۇن ئۆيىنىڭ كاكۇنچىلىقى، بالىلارنىڭ ئۇزۇن ـ قىسقا غېمى بېشىغا كېيىلىپ قالغاندىن كېيىن نېمە بولماقچىدى؟

ــ شۇ، شۇ، ئەمەسمۇ، ــ ئەختىرىم بۇۋىنىڭ ئىچ ئاغرىتـ قانلىقى چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى، ــ مەن قىلارمەن ئوتتۇز، خۇدايىم قىلار توققۇز دېگەندەك، ئۇنى تاپسا، بۇ تۇرغان، دولىنى ياپسا قوڭ تۇرغان.

ئىككى موماي بۇ ئۆيگە نېمىگە كىرگەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك هال تۆكۈشۈپ كەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ «ئى ـ ئە، مىئە»لىرىدىن زېرىككەن پەزىلەتبۇۋى قىمىشىپ ئولتۇرالمايلا قالدى، شۇڭا ئۇ گەپنىڭ پوسكاللىسىنى پوسۇققىدە چىقاردى.

ــ گۈلسۇمخان هەدە، ئالىنۇرنى ئەتلىمە گۆش ۋاقتىدىن تارتىپ باققاچقا چىدىمايدىغانلىقىڭىز راست، ــ دېدى پەزىلەتبۇۋى گەپنى ئەگىتمەيلا، ــ لېكىن ئويلاپ بېقىڭ، قىز بالا چوڭايغانسېرى دەردىمۇ بىللە چوڭىيىدۇ. تۇرمۇشتىكى ئۇششاق ـ چۈششەك چىقىملىرىنى دېمەيلى، كىيىم ـ كېچەكى، ئالىي مەكتەپ چىقىمى، ئەڭ مۇهىمى تويى، بۇلارنى قىلىش ئۇچۇن نۇرغۇن ئىقتىساد كېتىدۇ.

ــ پەزىلەتبۇۋى راست دەيدۇ، ــ دېدى ئەختىرىم بۇۋىم، ــ سىلىنىڭ ئازغىنا پېنسىيە ماڭاشلىرى نېمىگە دال بولىدۇ؟

ــ خويمۇ ئوبدان گەپ بولدى، ــ ئايچىۋەر هاجىم گەپكە كۆز چىقىرىشقا ئۇستا ئىدى، ــ ئەلۋەتتە ئۆردەكىنى يېسەڭ، غازىنىڭ پېيىدە بول دېگەن گەپ بار. كېيىنىنى ئويلىماي بولامدۇ؟ هالا بىر كۈنى كېلىپ ئۆزۈمنى پايلىماي شىلتىڭ ئېتىپتىمەن، ئەسكى پالاسقا يۆگىنىپ ئۇچ كۈن يېتىپتىمەن دەپ

بىر قولىمىزدا ئالدىمىزنى، بىر قولىمىزدا ئارقىمىزنى تۇتۇپ قالساق ئورنىغا كەلمەيدۇ ـ دە.

گۇلسۇمخان ئويلىنىپ قالدى. بولۇپمۇ ئۇنى ئالىنۇرنىڭ ئالىي مەكتەپ چىقمىسى، تويى راستلا ئەنسىزلىككە سېلىپ قويغانىدى. دېمىسىمۇ ھازىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئۇچۇن ھەر ئايلىق تاماق پۇلىدىن باشقا، يىلدا بىر تۆلەيدىغان ئوقۇش پۇلى ئۆرلەپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭغا گۇلسۇمخانىنىڭ قۇربى يېتەمدۇ؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىر تويلار تېخىمۇ ھەشەمەتلىشىپ كەتتى. ئۇنىڭغا بىر تۇل خوتۇننىڭ يىغىپ قويغان قانچىلىك دۇنياسى بار؟ بۇ ئەلۋەتتە «كەلگەندە كۆرەرمەن» دەپ سەل قارايدىغان ئىش ئەمەس. ئالىنۇر ھېلىتىنلا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ ئۇ بولمەن، بۇ بولمەن دەۋاتسا.

ـــ گۇلسۇمخان ھەدە، ئەنزەر ئۆز دادىسى تۇرسا نېمانچە ئەنسىرەيسىز؟ ـــ دېدى پەزىلەتبۇۋى گەپنى كېسىپلا، ـــ بىرنەچچە يىل ئوقۇپ يەنە يېنىڭىزغا قايتىپ كەلمەمدۇ.

ـــ ھەببەللى، ـــ ئايچۆھەر ھاجىم ئالىقانلىرىغا ئۇردى، ـــ قوزىلارمۇ ئانام دەپ مەرەيدۇ، تايچاقلار ئانىسىنى سېغىنىپ كىشنەيدۇ. قۇش بالىلىرى چېغىدا ئانىسىنى كىنەپ سايرايدۇ.

ئۇچ خوتۇننىڭ «ئۇ، بۇ» دېيىشى ئارقىلىق گۇلسۇمخان نەۋرىسى ئالىنۇرنى دادىسىغا قېتىپ قويىدىغان بولدى. بىراق، بۇ قىز دادىسىغا: «ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتساڭ بارىمەن، بولمىسا بارمايمەن» دېگەن شەرتنى قويدى. «بۇنىڭغا گەپ كېتەمدۇ» دېدى ئەنزەر سوغۇققىنا كۇلۇپ. ئۇ گەرچە غۇلجىغا كەلگىنىگە ھەپتە بولۇپ قالغان بولسىمۇ مېھمانخانىدا يېتىۋاتاتتى. ئانىسى مۇئەتتەرخان ئوغلىنىڭ كەلگىنىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ كۆرۈشتى، كۆز ياش تۆكتى. «بەختىڭنى چىگىپ قويدۇم» دەپ يالۇۋردى. بىراق، ئەنزەر بىرەر ئېغىز گەپ قىلماي جىم ئولتۇردى. ئۇنىڭ تۇرقىدىن ھەممىدىن بەزگەنلىكى، زېرىككەنلىكى، ھەرقانداق يىغا، نەسىھەت، چىرايلىق سۆزلەردىن

بىزار ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ئەتىسى بايكۆل قەبرىستانلىقىغا چىقىپ، گۈلبانۇمنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن مېڭىش تەرەددۇتىغا چۈشتى. ئابدۇسەمەتنىڭ «بىنادىن قىلىنغان بىر يىللىق كىرىم» دەپ ئەكېلىپ بەرگەن پۇلىنى چامادانغا قاچىلىدى. ئىنىسى ھەر يىلى قاراۋۇل، مۇلازىمەتچى مائاشى، بىنانىڭ رېمونت ھەققى، توك، سۇ، باج رەسمىيەتلىرى قاتارلىق ھېسابات تالونى بىلەن بىنا كىرىمىنىڭ بىر بۆلىكىنى ئاكىسىغا ئەۋەتىپ تۇراتتى.

قىزى ئونىنچى سىنىپنى پۈتكۈزۈش ئىمتىھانىنى بېرىپ بولغۇچە ساقلىغان ئەنزەر بىر كەچلىكى ئۇنى ئېلىپ ئۈرۈمچىگە يۇرۇپ كەتتى. بۇ چاغقىچە بايكۆلنىڭ نېرىسىغا ئۆتمىگەن ئون يەتتە ياشلىق ئالىنۇر يول بويى ئۇخلىماي ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن سىرتقا قارايتتى. كەڭسايىنىڭ قارىغايزارلىقلىرى، تاشتىن ـ تاشقا ئۇرۇلۇپ ئېقىۋاتقان تاغ سۇلىرى، تەلكىنىڭ يىلان باغرى داۋىنى، خۇددى ئاسمانىنى كۆمتۇرۇپ قويغاندەك كۆپكۆك سايرام سۇيى، ئۇنىڭ ئوتلاقلىق باغرىدا يايرىشىپ يۈرگەن قوي، كالا، يىلقىلار، ھەرخىل ياۋا گۈللەر قاپلىغان تاغ غوللىرىنى كۆرگەن ئالىنۇرنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ، ياش تۆكۈپ قالغان مومىسىنى، خورلۇق ئىچىدە ئۆلۈپ كەتكەن ئاپىسىنى ۋاقتىنچە ئۇنتۇدى. بولۇپمۇ ئۇنى ھەيرەتتە قالدۇرغىنى ئۈرۈمچىنىڭ ئۆزگىچە مەنزىرىسى بولدى. بىر ـ بىرىدىن بوي تالاشقان ھەيۋەتلىك بىنالار، خۇددى ھاشار چۈمۈلىلىرىدەك ئۆتۈشۈپ تۇرغان ھەر خىل ئاپتوموبىللار، رەڭگارەڭ كىيىنگەن قىز ـ چوكانلار، يول بەندەرلىرىگە پىرامىدا شەكىللىك تىزىلغان تەشتەك گۈللەر، ئۆتۈشمە كۆۋرۈكلەر ئالىنۇرنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋالدى. بولۇپمۇ شەھەر كۆرۈنۈشىدىن، ئۆتۈشۈپ تۇرغان كىشىلەرنىڭ تۇرقىدىن، پاكىز ـ رەتلىك كوچىلاردىن بىر خىل يۇقىرى مەدەنىيەت ھىدى كېلىپ تۇرغان ئۈرۈمچى ئالىنۇردا ئۇلۇغ ئىستەكلەرنى تۇغدۇردى. ئۇ كۆڭلىدە: «ياخشى ئوقۇپ

كەلگۈسىدە يازغۇچى بولىمەن، مومامنىڭ، ئاپامنىڭ، دادامنىڭ بېشىغا كەلگەن قىسمەتلەرنى يازمەن» دەپ ئويلىدى.

ئاپتوبۇس پويىز ئىستانسىسىنىڭ كەڭ مەيدانىغا كېلىپ توختىدى. قاتارسىغا تىزىلغان كارۋاتلىق ئاپتوبۇسلارنىڭ ئالدى ئادەم قاينىمىغا ئايلانغانىدى. چامادان، سومكا، سولياڭ خالتىلارنى كۆتۈرۈشۈۋاتقان يولۇچىلار ئۈياقتىن - بۇياققا چېپىشاتتى. يولۇچى تېپىپ بېرىپ ھەق ئالىدىغان ياش بالىلار ئۇچرىغانلا ئادەمگە ئېسىلىۋېلىپ نەگە بېرىشىنى سورايتتى ھەم ئاپتوبۇستا تېلېۋىزور، VCD بارلىقىنى ئېيتىپ قىزىقتۇراتتى. تۇرۇپلا پويىزنىڭ ئۇرۇۋ - ئۇزۇۋ بەرگەن گۇدۇك ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالاتتى.

ئەنزەر ئالىنۇرنى باشلاپ شەخسىلەرنىڭ سودا دۇكانلىرى، بوتكىلار، ئاشخانىلار قاتارى ئالدىدىن ئۆتۈپ، سولغا قايرىلدى. بۇ بارغانسېرى پەسلەپ كەتكەن يولنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى تىك چوڭقۇرلۇق ئورمان باغچىسى بولۇپ سول تەرەپ يول قاسىتىدا رەت كەتكەن ھەر خىل مۇلازىمەت دۇكانلىرى بار ئىدى. ئۇلار دەرىپەردىلىك دېرىزىلەر ئالدىدا، كاۋاپىدىن پۇرقىراپ بۇس كۆتۈرۈلۈۋاتقان ئاشخانا ئالدىدا توختاشتى. كاۋاپچى بالا يۈگۈرۈپ كەلگىنىچە ئەھۋال سوراپ، ئەنزەرنىڭ قولىدىن چامادانىنى ئالدى ھەم ئىچكىرىگە قاراپ: «ئاپا، دادام كەلدى» دەپ ۋارقىرىدى. كاۋاپچى بالىنى قەيەردىدۇر كۆرگەندەك ھېس قىلغان ئالىنۇر ئۇنىڭ «دادام كەلدى» دېگەن سۆزىدىن ئەختەم ئىكەنلىكىنى بىلدى. چۈنكى، ئەنزەر ئۇلارنى كىچىك چاغلىرىدا دەريا بويىدا، باغچىلاردا ئويناتقان يېرىم كۈن ئىچىدە، ئىنىسىنى بىرلا قېتىم كۆرگەن ئالىنۇرنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ قالغانىدى.

ئەنزەر ئايالى بىلەن سۆسلا باش لەڭشىتىپ سالاملاشقاندىن كېيىن ئەر - ئايال ئاشپەز - مۇلازىملار بولۇپ بەش - ئالتە ئادەم بىلەن كۆرۈشتى. گۈلنىسا لىغىرلاپ تۇرۇپ: «ئامان - ئېسەن كېلىپ قاپسىز» دېدى - دە، ئالىنۇرنى بوشقىنا قۇچاقلاپ

قويدى. ئەنزەر ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، چاقماق كۆڭلىكىنىڭ تۈگمىلىرىنى يېشىۋەتتى. ئاڭغىچە ئەختەم شامالدۇرغۇچنىڭ كۇنۇپكىسىنى بېسىۋېتىپ ئالدىراپ چىقىپ كەتتى. گۇلنىسا كېرىلىپ ئولتۇرغان پوكەينى ھېسابقا ئالمىغاندا سەككىز ئۇستەللىك بۇ ئاشخانىنى ئانچە كىچىك دېگىلى بولمايتتى. ئالىنۇر گۇلنىساغا قاراپ كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى. ئۇ، ئورۇق، ئېگىز، تولمۇ مۇلايىم، چاقچاق چوكان ئىدى. لېكىن، مۇنۇ ئولتۇرغان گۇلنىسا بۇرۇنقىسىغا زادىلا ئوخشىمايتتى. ئۇ ھەددىدىن زىيادە سېمىز بولمىسىمۇ، تۇلۇق تاشتەك راسا يېتىلگەن، ئورۇق ـ تاتىراڭغۇ يۈزى ئايدەك تولۇپ، چەكتۇرگەن قاش، كۆز جىيەكلىرى ئاق قەغەزگە تۆكۈلگەن قارا سىياھتەك ھۆسنىگە ھۆسن قوشقانىدى، كېسىپ بۇدۇر قىلىنغان چاچلىرى سارغۇچ قوڭۇر رەڭدە بويىلىپ، ئاپپاق بويۇنلىرىنى يېپىپ تۇراتتى. كىيىۋالغان ئېسىل يوپكا ـ كوپتىلىرى شۇنچىلىك تار ئىدىكى، مۇڭگۈزدەك چىڭ كۆكسى، قۇيغان ئۆپكىدەك چوڭ ساغرىلىرى دەستىدىن چەك ـ چېكىدىن بۆسۈلۈپ كېتىدىغاندەكلا بىلىنەتتى. خەيرىيەت، گۇلنىسانىڭ ھۆسن ـ رۇخسارىغا خېلى كۆپ ئۆزگىچىلىكلەر قوشۇلغان بولسىمۇ، لېكىن بىرلا نەرسە، مۇلايىملىقىنى يوقاتقانىدى. ئۇنىڭ گىرىم بىلەن بويالغان چىرايىدىن بىر خىل قېلىنلىق، مەنىستىمەسلىك، مەمەدانلىق ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرسا، ئويناپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ھاياسىزلىق ئۇچقۇنلىرى چاچراپ تۇراتتى.

— مەن ئالىنۇرنى ئۆيگە ئاپىرىپ، ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ كېلەي، — دېدى ئەنزەر ئورنىدىن تۇرۇپ، — قايسى ئۆيدە يېتىپ ـ قوپسا بولار؟

— ۋىيەي، تېنەپ قالغۇدەك ئايۋان ـ سارايلىرىڭىز بارمىدەك گەپ قىلىسىزغۇ؟ — گۇلنىسا قاپاقلىرىنى سۈزدى، — ئەختەم مېھمانخانىدا ياتسۇن، شۇنىڭ ھۇجرىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇڭ.

خوتۇنىنىڭ تەئەددىسىدىن بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ كەتكەن ئەنزەر گۇلنىساغا دەھشەتلىك ئالىيىپ قويدى ـ دە، ئالىنۇرنى باشلاپ چىقىپ كەتتى. ئۇلار بارغانسېرى چوڭقۇرلۇققا چۈشۈپ كېتىدىغان پەلەمپەيلەر ئارقىلىق يەر ئاستى يولىغا كىردى. ئاندىن تۆت كوچا دوقمۇشىدىكى سىرلىرى ئۆڭۈپ كەتكەن ئالتە قەۋەتلىك سېرىق بىنانىڭ ئىككىنچى ئىشىكىگە كىرىپ كەتتى. تۆتىنچى قەۋەتتىكى ئۇچ ئېغىزلىق ئۆي ئەنزەرلەرنىڭ بولۇپ، گۇلنىسانى ئۇرۇمچىگە ئەكەلگەن يىلى سېتىۋالغانىدى. ئەنزەر ئوغلى ئەختەمنىڭ يوتقان ـ كۆرپە، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى مېھمانخانىغا ئاچقىپ قويۇپ، بىر كىشىلىك كارىۋاتنى جايدۇپ بەردى.

ـــ ئەتىدىن باشلاپ ئاشخانىغا يارەملەشكىن، ـــ دېدى ئەنزەر قاپىقىنى ئاچماي، ـــ مۇلازىملار يېتىشمەيدۇ، بىرەر ئادەمنى يالليسا ئايلىقى پالانچى پۇل.

ـــ بولىدۇ، ـــ ئالىنۇر دادىسىنىڭ چىرايىدىن ئەندىكىپ قالدى، ـــ تەتىل تۈگىگۈچە زېرىكىپمۇ قالغۇدەكمەن.

ـــ ئاۋۋال تەتىل توشسۇن، ئۇنىڭدىن كېيىن بىر گەپ بولار.

ـــ ئۇكام ئەختەم بىلەن بىر مەكتەپتە ئوقۇغان بولسام بەك ياخشى بولاتتى. ئۇرۇمچىنىڭ كوچىلىرىنى بىلمىگەندىكىن.

ـــ ئەختەم ئوقۇمايدۇ. بەشىنچى سىنىپنى پۈتكۈزمەيلا ئاچىقىۋالغان، بىر ئوبدان كاۋاپچىلىق قىلىۋاتامدۇ.

دادىسىنىڭ سۆزلىرى ئالىنۇرنىڭ كۆڭلىگە سىغمىغان بولسىمۇ، جاۋاب يالدۇرمىدى. ئۇ ئەتىسىدىن باشلاپ ئاشخانىغا باردى. چۈش، كەچلەردە مېھمانلار ئىنتايىن كۆپ بولاتتى. ئالىنۇر تاماق توشۇش، قاچا يىغىش، ئۈستەل سۈرتۈش بىلەن پۈت ـ قولى يەرگە تەگمەي قالاتتى. باشقا چاغلاردا چوڭ داسلارغا چىلانغان تەخسە، لېگەن، چىنە، قوشۇقلارنى يۇيۇپ، يۇندىپۇرۇشلۇق قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ، پوكەيدە كېرىلىپ

ئولتۇرغان گۈلنىسا: «ئالىنۇر، پولنى يۇيۇڭ»، «ئالىنۇر، قارىغا، پاسكىنا قەغەز، چوكىلار دۆۋىلىنىپ كېتىپتۇ»، «ئالىنۇر، نېماندىق سۆرەلمەلىك قىلىسىز، قولىڭىزدىكى ئىشنى تۈگىتىپ كۆكتات ئادالاڭ» دېگەندەك بۇيرۇقلارنى ئارقا ـ ئارقىدىن قىلىپ تۇراتتى. مېھمانلار شالاڭلاپ، كېچە بىر ۋاق بولغاندىلا ئاشخانىنى تازىلاپ، ئەتىسىنىڭ تەييارلىقىنى قىلىپ تۈگەتكەن ئالىنۇر ئۆيگە قايتاتتى. ئۇ بېشىنى ياستۇققا قويغاندىلا بەل ـ پۇتلىرىنىڭ سىرقىراپ ئاغرىشىغا چىدالماي قالاتتى. ئۇنىڭ بۇندىق چارچاپ ھالىدىن كېتىشى سەۋەبسىز ئەمەس ئىدى. «ھەقسىز مەدىكار»غا ئېرىشكەن گۈلنىسا ئالىنۇر كېلىپ ئەتىسى بىر مۇلازىم ئايالنى ھەيدىۋەتتى. ئەنزەر بولسا كۆپ ھاللاردا ئاشخانىدا بولمايتتى. ئۇ ھەر كۈنى ئۇن، گۈرۈچ، ماي، گۆش، كۆكتاتلارنى ئەرزان باھادا ئېلىش ئۈچۈن ئوپتۇمۇاي[1] بازارلىرىدىن كەلمەيتتى، ھەتتا ئون ـ يىگىرمە تىيىننى قوغلىشىپ مىچۇەن، سانجى، قۇتۇبىلاردىن ئۇن، گۈرۈچ، ماي ئەكىلەتتى. يەنە پات ـ پاتلا گۇاڭجۇ، بېيجىڭلاردىكى ئاشخانا، كاۋاپخانىلىرىدا تىجارەت قىلىۋاتقان ئادەملىرى بىلەن سائەتلەپ يانفوندا سۆزلىشىپ كېتەتتى.

كۈنلەر ئۆتكەنسېرى بۇ ئائىلىنىڭ چار داستىخىنىنى كۆرگەن ئالىنۇر ئۆزىدە كەم ئۈچرايدىغان بىر خىل غەشلىك ھېس قىلدى. ئۇنى قەۋەتلا ھەيران قالدۇرغىنى ئەنزەر گۈلنىسا بىلەن كارى يوق ئىدى، بىرنەچچە كۈندە بىرەر ئېغىز گەپمۇ قىلمايتتى. گۈلنىسامۇ ئېرىنى نەدە تۇردۇڭ، نەدە قوپتۇڭ، دېمەيتتى. بىرقانچە كۈنلەپ يوقلىپ كەتسىمۇ ئەنسىرەش ئۇياقتا تۇرسۇن، قاش كۆتۈرۈپ قاراپمۇ قويمايتتى. ئەمدى ئەختەم بولسا گويا تامنىڭ تۆشۈكىدىن چىقىپ قالغاندەك، ئاتا ـ

---

① توپ تارقىتىش بازىرى.

ئانىسىنى ئۇنتۇپ قالغانىدى. ئۇ گەپ قىلمايتتى، چىرايىنى بەرمەيتتى، تامىقىنى مالاچلىتىپ يەپ ھېچكىمگە قارىمايلا چىقىپ كېتەتتى. بۇ ئۇچىنىڭ خۇددى بىر - بىرىنىڭ زۇۋانىنى بىلىشمەيدىغان يات مىللەتلەردىن بەتتەر قىلىقلىرى ئەقلگە سىغمايتتى. بۇ خىل دىمىقتىلىق، سۇرلۇك تۇرمۇش ئالىنۇرنىڭ ئىچىنى سىقۋەتتى. خۇددى ئۆلمەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك دېگەندەك، گۈلنىسانىڭ قېرىچە - يېنىچە تېگىشلىرى جان - پېنىدىن ئۆتمەكتە ئىدى. ئالىنۇر: «بوپتۇلا، تەتىل توشسا، مەكتەپكە كېتىمەنغۇ» دەپلا ئۆزىگە تەسەللى تاپاتتى. مانا سېنتەبىر ئېيىمۇ كىردى. ئوقۇغۇچىلار مەكتەپلەرگە تۇركۈملەپ مېڭىشتى. بىراق، ئەنزەر قىزىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك خىيالىي يۈرەتتى.

— دادا، — دېدى بىر كۈنى ئالىنۇر، — مەكتەپلەردە ئوقۇش باشلاپ بوپتۇ. مېنى قاچان ئاپىرىپ بېرىسىز؟

— ھازىر بالىلار يىغىلغان بىلەن چوڭ تازىلىق، يىغىن، ئوقۇش باشلاش تەييارلىقى دېگەندەك مەشغۇلاتلارنى قىلىشىپ ھەپتە لاغايلاپ يۈرۈشىدۇ، — ئەنزەر خۇشياقمىغاندەك ئەلپازدا ئىدى، — ئالدىراپ نېمە كېپتۇ؟ ھازىرچە ئاشخانىدا ئىشلىگەچ تۇرغىن.

ئەنزەر ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن بېرى قىزىغا ئوچۇق چىراي ئاچمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. دادىسىنىڭ سۇرلۇك تەلەتىگە قاراپ سېنتەبىر ئېيىمۇ چىقىپ كېتەي دېدى. ئەنزەر بەزىدە ئەلىياتقۇدا پەيدا بولۇپ، سەھەر چىقىپ كەتسە بىرنەچچە كۈن قارىمىسى كۆرسەتمەيتتى. ئوقۇش توغرۇلۇقلا گەپ ئېچىلسا، سەپراسى ئۆرلەيدىغان گۈلنىساغا بۇ توغرۇلۇق گەپ ئېچىش خۇددى توڭگىنىڭ قوڭىغا چالما ئاتقاندەك بىر ئىش ئىدى. تاقەتسىزلەنگەن ئالىنۇر بىر كېچىسى ئىشىك ئالدىدا دادىسىنى ساقلىدى. تۈن نىسپىي بىلەن پەيدا بولغان ئەنزەر قىزىنى كۆرۈپ كۆزلىرى چەكچىيىپ، ئېغىر پۇشۇلدىدى. ئۇ مەست بولمىسىمۇ ئاغزىدىن

هاراق پۇراپ تۇراتتى.

— بۇ كېچىده ئۇخلىماي نېمە ئىش قىلىسەن؟ — ئەنزەرنىڭ ئاۋازى خېلىلا قاتتىق چىقتى، — گەپ قىلمىسا هەددىدىن ئېشىپ كېتىۋاتامسەن قانداق؟

— مەن سىزنى ساقلاپ.

— مېنى نېمىشقا ساقلايسەن؟

— سېنىتەبىر ئېيىمۇ چىقىپ كەتتى. مەن دەرسلەردە قانداق يېتىشىمەن؟

— شۇ گەپمىدى، هەي، ساڭا ئوقۇشنى كىم قويۇپتۇ؟ ئاشخانىدا ئىشلەۋەرسەڭ بولمىدىمۇ ـ هە؟ كېيىنچە مائاش بېكىتىپ بەرسەم.

— مېنى ئاشخانىدا ئىشلىتىش ئۈچۈن ئەكەلگەنمىدىڭ؟ — ئالىنۇر قورقمايلا سەنلىدى، — بولدى، ئەتىلا يولغا سېلىپ قوي، ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭ قېچىپ بولسىمۇ كېتىمەن.

— قايسى پۇلۇڭ بىلەن كەتمەكچىسەن؟

— شوپۇرلارغا يېلىنىمەن، ئالدىمغا ئاق قەغەزدىن بىرنى چاپلاپ دېۋانچىلىك قىلىمەن.

ئەنزەر دىمىقىپ بىردەم جىم تۇردى، ئۇ ئالىنۇرنىڭ دەشنەم ـ ئەلەم يەپ بوزەك بولىدىغان بوشاڭ قىزلاردىن ئەمەس ئىكەنلىكىنى هېس قىلدى. ئەگەر ئۇ غۇلجىغا كېتىپ قالسا ئۆيدىكى ئىشلارنى تالاغا يېيىپ سېسىتىۋەتسە، ئەنزەرنىڭ غۇلجىدىكى ئىناۋىتى نېمە بولۇپ كېتەر؟ ئۇنىڭ بۇ پەيلىگە قارىغاندا، «دادام» ئىكەن دېمەي پاختىسىنى ئېتىپ ئاسمانغا سورۇيدىغان ئوخشايدۇ.

— بولىدۇ، مەن ئەتە مەكتەپلەر بىلەن ئالاقىلىشىپ كۆرەي.

— راستما؟

— مەن ئۇيغۇرچە گەپ قىلدىم، شۇنداقتۇ، ماڭا، ئۇخلايلى.

ئەنزەر ئەتىسىدىن باشلاپ «مۇزاكىرىلىشىپ باقماقچى»، «مەكتەپ مۇدىرى يىغىنغا كېتىپتۇ»، «ئالدىمىزدىكى هەپتە جاۋاب

بەرمەكچى» دېيىش بىلەن يەنە ئوچ ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى. ئۆكتەبىر ئېيىمۇ ئاخىرلىشىپ قالدى. بىر كۈنى ئەنزەر ئورنىدىن تۇرۇپ ئالىنۇرنىڭ ئەتىگەنلىك چايىدا يوق ئىكەنلىكىنى بىلىپ ھۇجرىسىغا كىردى. ئۇ كارىۋات ئۈستىگە بىر پارچە خەت تاشلاپ قويغانىدى. خەتتىكى: «دادا، خوش، مەن كەتتىم، سىزنىڭ بۇنچىلىك قارا كۆڭۈل ئادەم ئىكەنلىكىڭىزنى بىلمەپتىمەن. سىز پۈللا بولسا ھەممىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ، دەپ ئويلايدىغان ئوخشايسىز، لېكىن مەن ئۇنداق ئويلىمايمەن. ھەر كىمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق ئىستەك غەرىزى بولىدۇ» دېگەن سەھىپىلەرنى ئوقۇغان ئەنزەر چاپىنىنى كىيدى ـ دە، پويىز ئىستانىسى، يولۇچىلار بېكىتىگە ئۇچقاندەك يېتىپ باردى، لېكىن بۇ يەردىن قىزىنى تاپالمىدى. ئۇ تاكسىغا چۈشتى ـ دە، نيەنزىگۇ يولۇچىلار توشۇش چوڭ بېكىتىگە يۈرۈپ كەتتى. «قارا بۇنىڭ يامانلىقىنى، شەخسىي ھۆددىگە ئالغان، شۇنداقلا پۇل تېپىشقا تۇرغان شىركەت ماشىنىلىرىنىڭ بىكارغا سالمايدىغانلىقىنى بىلىپ، ھۆكۈمەت باشقۇرغان گاراژغا كەتكىنىنى، بۇ سەل قارىغىلى بولمايدىغان ماۋۇق ئىكەن» دەپ ئويلىدى ئەنزەر. ئۇ بېكەت ھويلىلىرىنى بىر قۇر چۆرگۈلەپ ماشىنا بەلگىلەش ئىشخانىسىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ئوچۇق ئىشىكتىن ئالىنۇرنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ ئىككى ساقچى، بىر خەنزۇ باشلىققا يىغلاپ تۇرۇپ ھال تۆكۈۋاتاتتى.

ـــ دادىگىزنىڭ گۇناھىجۇ، بېيجىڭ، ئۇرۇمچىلەردە ئاشخانا، كاۋاپخانىلىرى، غۇلجىدا مېھمانخانىسى تۇرۇقلۇق ئوقۇتقىلى ئۇنىمىدىما؟ ـــ دېدى چېكە چاچلىرى ئاقارغان خەنزۇ باشلىق، ـــ توۋا، قانداق قارا قورساق، بىلىمسىز نەرسە ئۇ... ھازىر بەزى تىجارەتچىلەر پۇل تاپقانسېرى ئاچ كۆزلىشىپ كەتتى، ـــ ساقچى ئېچىنغان ھالدا قوشۇپ قويدى، ـــ ئۇلارغا پۇللا بولسا بولىدۇ، بالىلىرىنىڭ تەقدىرى بىلەن كارى يوق.

ئەنزەر ئىشخانىغا قورۇنۇپقىغا كىرىپ كەلدى.

ـــ كەچۈرۈڭلار، قىزىم ئۆگەي ئاپىسى بىلەن بىرنەمە دېيىشىپ قېلىپ قېچىپ چىقىپتۇ، ـــ دېدى ئەنزەر خىجىللىق ئىلكىدە، ـــ يۇرۇڭ كېتىلى، ئوقۇش ئىشىگىز ھەل بولغان تۇرسا، بۇ يەرگە كېلىپ نېمە قىلارسىز؟

قىزنىڭ بۇنداق يەكىللىك روھىدىن چۆچۈپ قالغان ئەنزەر ئەتىسىلا سۆزلىشىپ شەھەرلىك ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرگۈزۈپ قويدى. گەرچە ئوقۇش باشلاپ ئاردىدىن ئىككى ئاي ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۆزىگە ئىشەنگەن ئالىنۇرنىڭ خۇشلۇقى ئالەمچە ئىدى. ئۇ ئۆتۈلۈپ بولۇنغان ئىككى ئايلىق دەرسىنى ساۋاقداشلىرىدىن كۆچۈرۈپ، كېچە ـ كېچىلەپ تەكرار قىلدى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۆيلىرىگە كىرىپ ئۆگەندى. بىراق، دادىسى ئىچكىرىگە كېتىپ ئۇنىڭ كۇنلىرى بارغانسېرى ئېغىرلاشماقتا ئىدى. ئۆيگە كەلسە گۇلنىسانىڭ ئەرزىمەس ئىشلارنى باھانە قىلىپ تىللاپ ـ دۆشكەلەشلىرى، مەكتەپكە كەلسە ئوقۇش ماتېرىياللىرى پۈلى، بەدەل پۈلى، كونسېرت پۈلى، تازىلىق قورالىرى پۈلى، باسقۇچلۇق، مەۋسۇملۇق ئىمتىھانغا تارقىتىلىدىغان سوئاللار پۈلى دېگەندەك ھەر ئايدا چىقىپ تۇرىدىغان بېسىم پۈللىرى ئالىنۇرنى تاغدەك باستى. گۇلنىسادىن بىر تىيىن ئېلىش يولۇاسنىڭ بېشىدىن پىت ئىزدىگەن بىلەن باراۋەر ئىدى. كېچىلىرى يىغلاپ چىققان ئالىنۇر ئەتىسى مەكتەپكە كۆزلىرى قىزىرىپ، ئىششىغان ھالدا باراتتى. كۆڭلى يۇمشاق سىنىپ مۇدىرى رازىيە بىر ـ ئىككى قېتىم ئۆزى تۆلەپ، ئۇنى ئوقۇش ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلىدى. بىر كۈنى زادىلا ئامالى قالمىغان ئالىنۇر گۇلنىساغا يېلىندى:

ـــ ھەدە، مەكتەپتىن ھەربىر بالىغا ئاتىمش سومدىن ئەكېلىڭلار دېگەن، شۇڭا...

ـــ پۇل، پۇلىلا دەيدىكەن، ـــ ۋاراقىرىدى گۇلنىسا ئالىقانلىرىغا ئۇرۇپ، ـــ دۇكاننىڭ ئىجارىسىنى بېرەلمەي

قالغاندا، نەدىكى پۇل ئىكەن ئۇ... پۇل لازىم بولسا ئاشخانىدا ئىشلە...

ــ ئەمدى دادام بولمىغاندىكىن قانداق قىلىمەن؟ ھېلىمۇ بىرنەچچە قېتىم سىنىپ مۇددىرىمىز تۆلەپ قويدى.

ــ داداڭ دېگەن ھېلىنىڭ ئاستىغا سۇيۇقئاش بارمىغان لامزەللە، ئايلىق كىرىمنى بەلگىلەپ بېرىپ كەتتى. ئۇنىڭغا ھېسابىنى سەن بېرەمسەن، مەنمۇ؟ قانداق دېگەن نېمە ئۇ، چىدىمىغان بولساڭ موماڭ دېگەن دەججالنىڭ ئۆيىگە كەت.

گۈلنىسا پۇلنىڭ گېپى چىقسىلا ئاچچىقلاپ قالماي، ئادەتتىكى چاغلاردىمۇ قاچىلارنى پاكىز يۇماپسەن، كىيىملەرنىڭ كىرى چىقماپتۇ، نېمىشقا پەردىلەرگە دەزمال سالمىدىڭ دېگەندەك باھانىلەر بىلەن قەستەن ئاھانەت قىلاتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ «غۇلجاڭغا كەت»، «موماڭ دېگەن دۇئانە باقالمىدىمۇ يا» دېگەندەك گەپلەرنى كۆپ تەكرارلايتتى. ئالىنۇر كەتسىمۇ كېتەتتى، لېكىن مەۋسۇملۇق ئىمتىھان يېقىنلىشىپ قالغاندا نەگە بارىدۇ؟ يىل بېشىدا ئىككى ئاي ئوقۇشتىن قالدى، ئەمدى ئوتتۇرىدا ئوقۇشى ئۈزۈلۈپ قالسۇنمۇ؟ بۇلارمۇ بىر سەۋەب، ئەڭ مۇھىمى ئالىنۇر گۈلنىسانىڭ كۆزىگە تىكەندەك سانجىلىپ تۇرۇشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. چۈنكى، ئۇ بەزىبىر ناشايان ئىشلارنى چېلىقتۇرۇپ قالغاچقا، بىۋاپا، قارا كۆڭۈل دادىسىنىڭ ئىززەت ـ نەپسىنى قوغدىماقچى بولدى. مەتنۇرى ئىسىملىك تەمبەل بىر شوپۇر گۈلنىسانى داۋاملىق ئىزدەپ كېلەتتى، بەزىدە تېلېفون بېرەتتى. گۈلنىسا تېلېفونىنى ئالغان ھامان ياسىنىپ ـ تارىنىپ چىقىپ كېتەتتى. شۇڭا، ئالىنۇرمۇ قورقماي تاكاللىشىدىغان دەرىجىگە يېتىپ قالغانىدى.

ئەتىسى كەچتە ئەختەم ئالىنۇرغا سىرتىنى ئىشارە قىلىپ ئۆزى بالدۇر چىقىپ كەتتى. ئۇلار يان كوچىغا قايرىلىپ، ئىستولبا چىرىغىنىڭ تۈۋىگە كەلدى. ئەختەم يانچۇقىدىن پۇرلىشىپ، كاللەكلىشىپ كەتكەن بىر سىقىم پۇلنى ئالدى ـ

ده، ئالىنۇرنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى.

— بۇ پۇللارنى نەدىن ئالدىڭ؟ — ئەندىكسىپ سورىدى ئالىنۇر، — ئوغرىلىق قىلمىغانسەن؟

— ئوغرىلىق قىلسامۇ هالال پۇل، لېكىن قانچىلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن، مەكتەپكە تاپشۇرىدىغان ئاتمىش سوم چىقىپ قالار.

ئىشىك ئالدىدا كاۋاپچىلىق قىلىدىغان ئەختەم ئاپىسى ئېچىكىلىرىنى ساقال باسقان مەتنۇرى شوپۇر بىلەن سىرتتا راسا كۈسۈرلىشىۋاتقاندا تارتمىدىن بىر سقىم پۇلنى ئېلىپلا خالتىسىنىڭ يانچۇقىغا سېلىۋالغاندى.

— جېنىم ئۇكام، بۇنداق قىلساڭ قانداق بولىدۇ؟ — ئالىنۇر راستلا قورققاندى، — ئەگەر بىلىپ قالسا بۇ ئۆيدە ساڭا كۈن يوق.

— كىم ئۇنى كاسسىنى تاشلاپ سىرتتا ئەرلەر بىلەن كۈسۈرلاشسۇن دەپتۇ؟ — ئاپىسىنىڭ ئىشلىرى ئەختەمگە تىك كەلگەندەك قىلاتتى، — ئاشخانىغا كىرىپ ـ چىقىۋاتقانلار كۆپ تۇرسا قايسىبىرىدىن گۇمانلىنىپ بولسۇن؟

خۇددى ئۆزى ئوغرىلىق ئۇستىدە تۇتۇلۇپ قالغاندەك، يۈرىكى دۈپۈلدەپ تۇرغان ئالىنۇر هۇجرىسىنىڭ ئىچىدىن تاقاپ، پۇلنى سانىغانىدى، سەكسەن ئالتە سوم چىقتى. ئۇ ئەتىسى مەكتەپكە شۇنداق خۇشال باردىكى، يولدا ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنىڭ هەممىسى ئۇنى تەبرىكلەپ قول پۇلاڭلىتىۋاتقاندەك، ئەتراپتىكى بىنالار تېخىمۇ ئېگىزلەپ، قۇياش پەسلەپ كەتكەندەك، هەتتا توختىماي ئۆتۈشۈپ تۇرغان ماشىنىلارمۇ: «سالام، ئالىنۇر» دەپ سىگنال بەرگەندەك تۈيۈلۈپ كەتتى. ئۇ هەممە پۇلنى سىنىپ مۇدىرىغا تاپشۇرۇپ بەردى ـ دە، ئاشقىنىنى ئۆتكەنلەردە تۆلەپ قويغان پۇللارغا هېساب قىلىشنى ئېيتقانىدى، سىنىپ مۇدىرى: «مەن ئۇنى خالىسانە تۆلەپ قويغان، بۇ ئاشقان پۇلنى ئوبدان ساقلاپ قويۇڭ، كېيىن كېرەك بولىدۇ» دەپ قولىغا تۇتقۇزۇپ

قويدى. ئەمما، خۇشاللىقىنىڭ ئۆمرى قىسقا بولامدۇ نېمە، ئاردىدىن ئىككى سائەت ئۆتمەيلا ئالىنۇرنى مالىيە بۆلۈمىدىن چاقىرىپ قالدى. بوغالتىر تارتمىسىدىن بىر پارچە ھۆججەتنى ئېلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويدى.

ــ دادىڭىز مەكتەپ يۆتكىلىش رەسمىيىتى ئۈچۈن تۆلەيدىغان سەككىز يۈز سومنى ئەتىلا ئەكېلىپ بېرىمەن دەپ ھۆججەت يېزىپ بەرگەنىدى. لېكىن، ھازىرغىچە بۇ پۇل تاپشۇرۇلمىدى، ــ بوغالتىر ئالىنۇرنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا قارىدى، ــ ئاڭلىساق، سىنىپ مۇدىرىنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئورۇنلاپ پۇل تۆلەپسىز، يىل ئاخىرىدا ھېسساب بوغۇلىدىغان گەپ، بۇ مېنىڭ زىممەمگە ئارتىلىپ قالمىسۇن يەنە.

ــ مەن سىنىپ مۇدىرىغا تاپشۇرغان پۇلنى، ــ ئالىنۇر دۇدۇقلاپ قالدى، ــ قوشنىمىزدىن ئېلىپ تۇرغان.

ــ ئاڭلىساق، دادىڭىز گۇاڭجۇغا كېتىپتىكەن، تېخى كەلمىدىمۇ؟

ــ ياق، كەلمىدى، بۇ قېتىم دادام كەلسىلا ئۆزى تۆلۈپتىدۇ.

ــ ئۇرۇمچى پويىز ئىستانسىسىدىمۇ بىر ئاشخاناڭلار بار ئىكەنغۇ؟

ــ ئۇ ئۆگەي ئاپامنىڭ قولىدا، ئۇ...

ــ چۈشىنىشلىك، ــ بوغالتىر بېشىنى چايقىدى، ــ دادىڭىزغا خەت يازامسىز، ئەڭ ياخشىسى تېلېفون بېرىڭ. دەرھال كېلىپ رەسمىيەتنى بېجىرىۋەتسۇن.

ئالىنۇر بوغالتىر ئىشخانىسىدىن خۇددى ئاسماندىن تاشلىۋەتكەندەك ھالسىز قايتىپ چىقتى. ئەنزەرنىڭ قۇرۇق ھۆججەتنى تۇتقۇزۇپ قويۇپ، قىزىنى تەڭلىكتە قالدۇرۇشى بىر ئاتىنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس ئىدى. ھەرقانچە باغرى تاش ئاتىنىڭمۇ يۈرىكىدە ئۆز جىگىرىگە نىسبەتەن ئازراقمۇ مېھىر -

شەپقەت بولمىسا ئۇنى قانداقمۇ ئاتا دېگىلى بولسۇن؟! بۇنداق قارا كۆڭۈللۈك ئەقىلگە ھەرگىز سىغمايدۇ ـ دەپ!

ئالىنۇر سىنىپقا ئارانلا ئولگۈردى. ئۇ پارتىغا بېشىنى قويۇپ يىغلاپ كەتتى. بۇ چۈشلۈك تەنەپپۇس ۋاقتى بولغاچقا، قايسى ئوقۇغۇچى يەتكۈزگەن، سىنىپ مۇدىرى رازىيە كىرىپ كەلدى. ئۇ ئالىنۇرنىڭ پېشانىسىنى تۇتۇپ بېقىپ، دوختۇرغا ئاپىراي دېۋىدى، ئۇ ئۇنىمىدى.

ــ ئەمىسە چۈشتىن كېيىن ئارام ئېلىڭ، ئەتىگىچە ياخشى بولۇپ قالسىڭىز تېخى ياخشى، بولمىسا دوختۇرغا ئاپىرايلى، ــ رازىيە مۇئەللىم چىقىپ كەتتى.

ئالىنۇر ئونىنچى يول ئاپىتوبۇسىغا ئولتۇرۇپ بىردەمدىلا ئۆيىگە يېتىپ باردى. قار ئوبدانلا يېغىۋاتاتتى. ئۇ تۆتىنچى قەۋەتكە چىقىشى ئىشىك ئالدىدىكى پۇت قېقىپ چۈشۈرگەن ئاياغ ئىزلىرىنى كۆرۈپ قېلىپ تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. ئاياغتىن چۈشكەن قار تولۇق ئېرىپ كېتەلمىگەن بولۇپ، ئىككى كىشىنىڭ ئىزى ئىكەنلىكى ئېنىقلا تۇراتتى. ئۇ كۆڭلىدە «چوقۇم ھېلىقى شوپۇر بار» دەپ ئويلىدى ھەم تۆز قۇلۇپقا ئاۋاز چىقارماي ئاچقۇچ سېلىپ ئىشىكنى ئاچتى ـ دە، ئاۋايلاپ يېپىپ قويدى. گۈلنىسانىڭ ھۇجرىسىدىن گۈدۈڭلىغان ھەم پىخىلداپ كۈلگەن ئاۋاز كېلىۋاتاتتى. ئالىنۇر پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، ئىشىك يوچۇقىغا قۇلاق ياقتى.

ــ مەتنۇر، بىر ئايدىن بېرى يوقلىپ كەتتىڭىزغۇ؟

ــ خوتەنگە قاتناپ كەلسەم، شىركەتتىن قەشقەرگە بېرىشىمنى ئۇقتۇردى، ــ مەتنۇرنىڭ ئاۋازى بىردىنلا پەسلىدى، ــ بولۇپمۇ ھېلىقىنى پۇل قىلىش ئاسانغا چۈشمىدى.

ــ قانداق، سۇ قىلالىدىڭىزمۇ؟

ــ قىلىشنى قىلدىم، بىراقزە دەككە ـ دۈككىدە جېنىم تۇمشۇقۇمغا كەلدى.

ــ بۇ يەردىمۇ دەھشەت چىڭ تۇتۇۋاتىدۇ. مەن قورقۇپلا

قالدىم، ــ گۈلنىسانىڭ ئاۋازى كۆتۈرۈلدى، ــ ھېلىقىلار ئىچكىرىدىن يەنە ئەكەپتىكەن، قايتۇرۇۋېتەيمىكىن دەيمەن.

ــ ياق، تۇرغاچ تۇرسۇن، ــ مەتنۇرنىڭ ئاۋازىمۇ ۋەزىنلەشتى، ــ ھەي گۈلنىسا، ھېلىقى «كۆز ـ قۇلاق» تېخى كەتمىدىمۇ؟

ــ نەدىكىنى، ئىتنى چاخ دېسىمۇ كېتىدۇ، لېكىن ئۇ بېزەڭ كېتىدىغاندەك ئەمەس.

ــ سىرتتىن بىرەر ئېغىز ئۆي ئېلىپ قويساق بولامدىكىنتاڭ.

ــ شۇنداق قىلساققۇ بۇنداق ئەنسىزچىلىكمۇ يوق. نېمە كۈن بۇ، شاپۇر ـ شۇپۇر ئىشنى تۇگەتكەن، كۆڭۈل سۆيۈنگۈدەك ياتالمىغان كىشى.

ئالىنۇر بىر تەپكەنچە ئىشكنى جالاقىدە ئېچىۋەتتى. قاپقارا تۆكلۈك پۇتلىرىنى سىرتقا چىقىرىۋالغان مەتنۇرى شارتلا قىلىپ يوتقانغا يۆگىنىۋالدى. گۈلنىسامۇ بېشىچە شۇڭغۇدى.

ــ ھۇ ئىپلاس ھايۋانلار، ــ ئۆمرىدە ئادەم تىللاپ باقمىغان ئالىنۇر نېمە دېيىشىنى بىلەلمىدى، ــ ھەي، گۈلنىسا دېگەن پاسكىنا، خەپ توختاپتۇر، دادامغا دەپ سېنى قېيىلىڭاچ قىلىپ ئۆيدىن قوغلاتمىسام، سەن تېخى ئويۇڭدا تەيىار ئاشخانا، تەيىار خەزىنىگە ئېرىشتىم دەپ تېرەڭگە پاتماي قالدىڭما؟ ئاناڭنىڭ ھەققى يوق، بۇزۇق!

ئالىنۇر شاپىدە ئۆرۈلدى ـ دە، ئۆز ھۇجرىسىغا كىرىپ، كارىۋاتقا دۈم چۈشكىنىچە يىغلىۋەتتى. ئۇ قانچىلىك ياتقىنىنى بىلمىدى. بىر چاغدىلا گۈلنىسا پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭ ئاياغ تەرىپىدە چوقچىيىپ ئولتۇردى.

ــ ئالىنۇر، ئەيىب مەندە، خاپا بولماڭ، ــ گۈلنىسا ئاستا سۆزلىمەكتە ئىدى، ــ مەنمۇ بىر ئايال، دادىڭنىز ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن بېرى ماڭا قارىمايدۇ. ئۆزى سىرتلاردا ئويناپ، كېچە ـ كېچىلەپ كەلمەيدۇ. بۇ ماڭا ئېغىر

كەلمەمدۇ؟ مەن ھازىرغىچە بۇ خورلۇقنى تارتىپ كېلىۋاتىمەن، مېنىڭ كۈنلىرىم دوزاختا ئۆتۈۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ھازىرغىچە بىر ئېغىز گېپىنى ئاڭلاپ باققىنىم يوق، سۈرلۈك كىرىپ، سۈرلۈك چىقىپ كېتىۋاتقان. ئەنزەرنىڭ بۇنچىلىك ئاداۋەتخور ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولسام، بۇرۇنلا توي قىلمىغان بولاتتىم. مانا ھازىرغىچە قولۇمنىڭ ئۇچىنى تۇتۇپ باققان ئەر ئەمەس.

گۈلنىسا مىچىلداپ يىغلىدى. ئۇنىڭ ئانا ـ بالىلىق پەردىشەپنى قايرىپ قويۇپ قىلىۋاتقان سۆزلىرى، قىزلىق ئىپپىتىگە تىك كەلگەن ئالىنۇر شاپپىدە ئورنىدىن تۇردى ـ دە، چاپىنىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

گۈلنىسا كۆڭلىگە لاتقىدەك ئۇيۇپ قالغان سىرىنى «مەنمۇ بىر ئايال...» دېگەن سۆز بىلەن ئىپادىلىدى. بۇ بىر ئېغىز سۆزنىڭ ۋەزنىنىڭ ئېغىرلىقىنى، ئۇنىڭ تەكتىدە قانچىلىك خورلۇقلار، دەرد ـ ئەلەملەر ياتقانلىقىنى بىر ئۆزى بىلىدۇ. ئون يەتتە ـ ئون سەككىز يىل مۇقەددەم ئۆگەي ئانا زۇلۇمىدىن قېچىپ چىقىپ، ئەركەك ھايۋان مەتنۇرى شوپۇرنىڭ قۇربانىغا ئايلاندى. ئۇنىڭ قىزلىق ئىپپىەت چېچەكلىرى ئاقسۇنىڭ چۆللىرىدە ئېچىلىپ توزۇپ كەتتى. ئۇ غۇلجىدا مامۇت قورساقنىڭ ئاشخانىسىدا ئىشلەپ ئېيتقۇسىز خورلاندى، خۇددى ئاداپقا تويمىغان توڭگۇزدەك بۇ شەھۋەتخور خارقىراپ، پۇشۇلداپ، ئىنجىقلاپ قىينىغانلىرىدا، گۈلنىسا بىردىنلا مەتنۇرى شوپۇرنى ئەسلەپ قالدى. ھەر ھالدا ئۇنىڭ تەر، بېنزىن پۇرىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇ كىچىك قىزدا تۇنجى قېتىم ئۇنتۇلغۇسىز ئەستىلىكلەرنى قالدۇردى. شۇنىڭدىن باشلاپ گۈلنىسا بۇنداق جان سۆيۈندۈرىدىغان شېرىن تۇيغۇغا نائىل بولغىنى يوق. خەيرىيەت، خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن ئەنزەرنىڭ ئاشخانىسىدا ئىشلىگەن چاغلىرىدا ئۇنىڭدا يەنە شۇنداق «شېرىن تۇيغۇ» ئويغاندى. ئۇ ئەنزەرنى ياخشى كۆرۈپ قالغانىدى. بىراق،

توي كېچىسى ئۇنىڭ شېرىن چۈشلىرى تاڭدىكى تۇمانىدەك تارقىلىپ غايىب بولدى. ئەر ھىدى بۇرنىغا پۇراپ، كۆڭۈلگە تالىق تاتلىق ئارزۇلار بەرق ئۇرۇپ تۇرغان بۇ ياش چوكان ئېرىدىن ئون يىل ئايرىلىپ قالدى. ئۇ بۇ ئون يىلنى يۇز يىلدەك ئازابتا ئۆتكۈزدى، تېنىگە ئەركەك چۈشن قوندۇرمىدى، تاڭ ئاتماس قىش كېچىلىرى يوتقىنىغا پۈركىنىپ يىغلىدى. قانچە ـ قانچە قاراڭغۇ تۈنلەر ھەسرەتلىك يىغا بىلەن ئۆتتى، ياستۇقلىرى ھۆل بولدى، بۇنى ئۆزىمۇ دەپ بېرەلمەيدۇ. گۈلنىسا تاقەتسىز سېغىنىش ئىچىدە ئۆتكۈزگەن ئاشۇ جۇدالىق يىللار ئوقۇبەتلىرىنى بىر خۇدا بىلىدۇ، بىر ئۆزى! بىئەمدۇللا خۇدا بۇ «ئەر قەلەندەرى»نىڭ ئەجىر ـ جاپالىرىنى كۆردى بولغاي، ئۇنىڭغا ھىممەت ئىشكىلىرىنى ئېچىپ، يەنە ئەنزەرنىڭ باغرىغا سىڭدى! ئەمما بۇ بەخت ئولتۇرۇۋاتقان قۇياشنىڭ ئاخىرقى ئاجىز نۇرىدەك تېزلا ئۆچتى! قاچانكى گۈلبانۇم بۇ دۇنيادىن خوشلاشتى، شۇنىڭدىن باشلاپ گۈلنىسادىنمۇ بەخت ـ ئامەت خوشلاشتى. ئەنزەر خۇددى دۇم كۆمتۇرۈلگەن قازانىدەك ئىچىدىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان، نەشتەردەك قادىلىپ قويۇپ ئۇنچىقمايدىغان، داۋاملىق يۈزىنى قاچۇرۇپ، نەلەرگىدۇر قارىۋالىدىغان، بىر كۈن كەچكىچە دىمىقىپ يۇرىدىغان باشقىلا بىر ئادەمگە ئايلاندى.

گۈلنىسا توغرا ئېيتىدۇ، ئۇ بىر ئايال! يەنە كېلىپ ئوتتۇز تۆت ياشلىق، ئېستېتىك تىلەكلەرگە زوقمەن، كۆڭۈل رىجىلىرى راسا مەۋج ئۇرغان، يۈرەكتىكى ئوتلار دەمۇ دەم كۆتۈرۈلۈپ ئىزتىراپقا سېلىۋاتقان ئالتۇن دەۋر! كىيىم ـ كېچەكقۇ ماگىزىندا بار، يېمەك ـ ئىچمەك دۈكاندا، بىراق بۇلار روھىي ئاچلىق ئورنىنى باسالامدۇ؟... ياكى ئەرلەرنى پوكەيلەرگە تىزىپ قويۇپ ساتمىسا. ساتقان بىلەنمۇ كۆڭۈلگە خوپ كېلىدىغىنىنى تاپماق تەس ـ دە! يۈرەك گەرچە مۇشتۇمدەك گۆش بولغىنى بىلەن، ئۇ تولىمۇ نازۇك، خورىكى ئۇستۇن، شەرتى ئېغىر،

سىركىسى سۇ كۆتۈرمەيدىغان، قارىمۇقنىڭ قاسىرىقىدەك ئىش ئېغىر كېلىدۇ ـ يۇ، ئىشق ـ مۇھەببەتنىڭ ئازاب تېغى تېرىقچە بىلىنمەيدىغان سىرلىق ئەڭگۈشتەر!...

ئۇلار ئۈرۈمچىگە يۆتكىلىپ كېلىپ، يېرىم يىلمۇ ئۆتمىدى بولغاي، گۈلنىسا راسا زېرىكىپ، ئىچى پۇشۇپ، ئۇھسىنىپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاشخانىدا تۇيۇقسىزلا شوپۇر مەتنۇرنىڭ ئېگىز، بەستلىك گەۋدىسى پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ چۈشتىن كېيىنكى خېرىدارلار سىلىككەن ۋاقىت ئىدى. يۈرىكى بىردىنلا تېز سىلىپ كەتكەن گۈلنىسا كۆزلىرىنى يالت ـ يۇلت ئوينىتتى ـ دە مەتنۇرنىنى گەپ قىلدۇرغىلى قويمىدى.

ـــ ۋاي خۇدايىم، مەتنۇراخۇن ئاكامغۇ بۇ، كۆزلىرىمگە ئىشەنمەيلا قالدىم، ـــ گۈلنىسا دەم ئېلىپ ئولتۇرغان مۇلازىملارغا قاراپ كۈلۈپ قويدى، ـــ بۇ مېنىڭ چوڭ دادامنىڭ ئوغلى بولىدۇ. ھە، يۈرتتىن قاچان چىققان؟ ئۆيدىكىلەر تىنچ ـ ئامانلىقتۇ؟

ـــ ھەممىسى تىنچلىق، ـــ يوشۇرۇن ھېلىنىي سەزگەن مەتنۇرمۇ گۈلنىساغا ماسلاشتى، ـــ ئەمما كىچىك دادام كېسەلچان بولۇپ قالدى، سىزنى بىر كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ.

ـــ نېمە، دادام كېسەلما؟ ـــ گۈلنىسا ياش چىقمىسىمۇ كۆزلىرىنى سۈرتۈپ قويدى، ـــ ئانچە ئېغىر ئەمەستۇ؟ ھەي بالىلار، مەتنۇراخۇن ئاكامغا ئوخشىتىپ تاماق تەييارلاڭلار.

ـــ بولدى، مەن ھېلىلا تاماق يېدىم، ـــ مەتنۇرى شوپۇر نېمىگىدۇر تاقەتسىزلىنىپ، قاپقارا قېلىن كالپۇكلىرىنى يالاپ قويدى، ـــ سىلەرنى ئۈرۈمچىگە يۆتكىلىپ كەپتۇ، دەپ ئاڭلاپ ئىزدىمىگەن يەر قالمىدى. مەنمۇ ئۇچ ئايدەك بولدى، ئۈرۈمچىلىك بولۇپ قالدىم.

ـــ راستمۇ؟ ـــ مەتنۇرنىڭ يۆتكىلىپ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان گۈلنىسانىڭ كۆزلىرى ئويناپ كەتتى، ـــ نېمە ئىش قىلىۋاتىسىز؟

— گىلەم بازىرىدا گىلەمچىلىك قىلىمەن، يۇرتتىكىلەر ئاچىققان ماللىرىنى مېنىڭ دۇكىنىمغا تاشلايدۇ. مەن ئۇلارنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ ساتىمەن.

— بەك ئوبدان بوپتۇ، — گۈلنىسا تۈكۈرۈكىنى يۇتۇپ بىرەمدىلا قۇرۇپ كەتكەن كانىينى نەمدەپ قويدى، — يۇرۇڭ، ئۆيگە باشلاي.

— رەھمەت، مەن قايتاي، — مەتنۇرى قەستەن سۈلكەت قىلدى، — بىراق دادىڭىز ئەۋەتكەن بىر خالتا ئۈزۈم، ياڭاق، گۈلە ـ قاق، مونەك دېگەندەك نەرسىلەر بار ئىدى، ھازىرغىچە ساقلاپ كېلىۋاتىمەن.

— ئۇنداق بولسا مەن سىزگە ئۆينى كۆرسىتىپ قويۇپلا قايتىپ كېلەي، يەنە بىر كەلگىنىڭىزدە تېنەپ ـ تەمتىرەپ يۈرمەيسىز.

گۈلنىسا مەتنۇرىنى باشلاپ چىقىپ كەتتى. ئاشخانىدىكى مۇلازىملارنىڭ ھېچقايسىسى گۇمانمۇ قىلمىدى، ھەتتا «گۈلنىساخان ھەدەم تۇغقىنىنى كۆرۈپ ئېچىلىپلا قالدى» دەپ خۇش بولۇشتى.

مەتنۇرى ئۆيگە كىرىپ ئىشىك يېپىلىشى بىلەنلا گۈلنىسانى قاتتىق قۇچاقلاپ، سۆيۈپلا كەتتى. گۈلنىسامۇ ئۇنى قانماي ـ قانماي سۆيمەكتە ئىدى. ئۇلار ئاستا ـ ئاستا سۈرۈلۈپ ھۇجرا ئۆيگە كىردى. تاقىتى تاق بولغان مەتنۇرى كارىۋات قىرىدىلا ئىشنى تۇگەتتى... چاچلىرى چۇۋۇلۇپ، ھاسىراپ تۇرغان گۈلنىسا ئۆزىنى بىر قۇر تۇزەشتۇردى ـ دە، مەتنۇرىدىن:

— راست يۆتكىلىپ كەلدىڭىزما؟ — دەپ سورىدى. مەتنۇرىمۇ:

— بىر يىلدەك بولدى، يۇڭ توشۇش ئاپتوموبىللىرى كالونغا يۆتكىلىپ كەلدىم، — دەپ جاۋاب بەردى.

— ئۇنداقتا بۇنىڭدىن كېيىن...

— ئۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ، ھە راست، ئېرىڭىز چۇ؟

— ئۇ گۆش ئالغىلى سەيماچاڭغا كەتتى، لېكىن... — گۈلنىسا سائىتىگە قارىدى، — ۋۇي بولۇڭ تېز، ئەختەمنىڭ مەكتەپتىن كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى.

مانا شۇنىڭدىن بېرى گۈلنىسا ئەنزەردىن تاپالمىغان كۆڭۈل خۇشلۇقىنى مەتنۇرىدىن تېپىپ، دەككە - دۈككە ئىچىدە ئۆتسىمۇ ھەرھالدا قوپال بىر ئەرگە ئىگە بولدى.

* *

ئالىنۇر كەچتە ئۆيگە كەلگىنىدە كارۋىتىدا ئۈچ يۇز سوم پۇل تۇراتتى. ئۇ خورلۇق ھىدى پۇراپ تۇرغان بۇ پۇلنى گۈلنىسانىڭ يۈزىگە ئاتماقچى بولدى - يۇ، ئويلىنىپ قالدى. دادىسى ھۆججەت بېرىپ، تۆلىمىگەن پۇلنى مالىيە بۆلۈمىدىن ئالدىرىتىۋاتاتتى. دېمىسىمۇ بىر يىللىق ئاتچوت ئەڭ كېچىككەندە ئىككىنچى ئاي ئىچىدە بوغۇلۇشى كېرەك ئىدى. شۇڭا، ئۈچ يۇز سوم پۇلنى تاپشۇرۇپ، قالغىنىغا يېڭى ھۆججەت يېزىپ بەرسىمۇ، يۇزى بىرقەدەر يورۇق بولاتتى.

پۇلنى تۆلەپ تۇرغان ئالىنۇرنىڭ كۆزلىرىدىن مۆلدۈرلەپ ياش تۆكۈلدى. ئۇ زادى قاچانغىچە مۇشۇنداق ئىسكەنجە ئىچىدە ئۆتىدۇ؟ باشلانغۇچ مەكتەپكە كىرگەندىن تارتىپ ئوقۇش راسخوتى، كىيىم - كېچەك، تاماقلىرىغىچە مومىسى كۆتۈرۈپ كەلدى. ئالىنۇرنىڭ ئەڭ قورقىدىغان، يۇرىكى ئېغىپ تۇرىدىغان ئەندىشىسى مۇئەللىملەرنىڭ: «پۇل ئەكېلىڭلار» دېگەن بىر ئېغىز سۆزى ئىدى. گۈلسۈمخانىنىڭ ئۈچ يۇز ئەللىك سوم پۇلى بىر ئائىلىگە نېمىگە دال بولاتتى؟ شۇڭا، پۇل دېيىشكە ئاغزى كۆيگەن ئالىنۇر نەچچە كۈنلەرگىچە چىرايى سامانەك سارغىيىپ جىمىپ كېتەتتى. ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرگەن يىلى مەكتەپتىن ئۈچ يۇز سوم ئەكېلىشنى ئۇقتۇردى. ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقتىم دەپ شادلىقى ئىچىگە پاتماي قالغان ئالىنۇر بىر كېچىدىلا ئۇششۇك

تەگگەن مايسىدەك سۇلىشىپ قالدى. بۇنچە نۇرغۇن پۇلنى نەدىن تېپىش كېرەك؟ گۇلسۇمخانمۇ بىر ئولتۇرغانچە كەچ بولدى. ئۇ بىرنەچچە قوشنىلىرىغا يالۋۇرۇپ كۆرگەن بولسىمۇ ئامالىنى قىلالمىدى. ئوتتۇرا مەكتەپكە تىزىملانغان بالىلار پۇل تۆلەپ سىنىپلارغا ئورۇنلىشىپ بولدى، ھەتتا ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەنلەرمۇ ئۇچ يۈز سوم تاپشۇرۇپ مەكتەپ ئۆرلىدى. لېكىن، ئالىنۇر چىراي سارغايتىپ بارمىغان يېرى قالمىدى. ئەنەيتۇللا سودا ئىشى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىياغا كەتكىنىگە يېرىم يىلدىن ئاشقانىدى. مانا ئوقۇش باشلاپ ئون كۈن ئۆتتۇپ كەتتى. بىر كۈنى ئۇ خەنزۇ بازىرى ئۆستەكى بويى ئاشخانىسىدىكى ئابدۇسەمەتنى ئىزدەپ باردى ھەم ئۇنى كۆرۈپلا يىغلۇۋەتتى. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان بۇ ئاق كۆڭۈل بالا كاسسىسىدىن ئۇچ يۈز سوم پۇلنى ئېلىپ ئالىنۇرغا تۇتقۇزدى. بۇنداق تەڭلىك، خىجالەتچىلىك، پۇل ئۇچۇن يۈز سۆرۈن بولۇشتەك ئىشلار باشلانغۇچ مەكتەپتىن تا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققانغا قەدەر قانچىلاپ بولغاندۇ؟! ئۇ «ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئارزۇيۇم كاپالەتكە ئېرىشتى» دەپ دادىسىغا تاغدەك ئىشەنگەنىدى. بىراق، ئۇ قىزىنى يۇندىپۇرۇشلۇقىغا سېلىش كويىدا قارىسىنى كۆرسەتمەي يۇرىدۇ. مانا ئەمدى ئالىنۇر: «ئاشنامنى سىر تۇت» دەپ بەرگەن پاسكىنا پۇلغا تەلمۇرۇپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ نېمىدېگەن خورلۇق؟!

ئالىنۇر ئۇچ يۈز سوم پۇلنى مەكتەپكە تۆلەپ، قالغان بەش يۈز سومغا قولىدىن ھۆججەت بەرگەندىن كېيىن كۆڭلى بىرئاز ئورنىغا چۈشتى. ئۇ قىشلىق تەتىلدە ئاشخانىدا ئىشلىدى، لېكىن ئىش ھەققى بېرىش شەرتىنى قويدى. بۇرۇنقىدەك غالۋاراپ كېتىلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغان گۇلنىسامۇ ئامالسىز قوشۇلدى. قىشلىق تەتىلمۇ توشتى. گۇلنىسا ئۇنىڭ قولىغا بىر يۈز يىگىرمە سوم تۇتقۇزدى. پۇلغا ئۇزاق قاراپ كەتكەن ئالىنۇر چوڭقۇر تىندى ـ دە:

— قىرىق كۈن ئىشلىگەنگە مۇشۇنچىلىك پۇل بېرەمسىز؟ — دەپ سورىدى. چىرايى ئۆڭگەن گۈلنىسا تەستە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ:

— سەن مۇشۇ ئۆينىڭ ئادىمى ئەمەستەك گەپ قىلىسەنغۇ؟ ئاش - تامىقىڭ، كىيىم - كېچەك، ياتاقلىرىڭنى خۇددى بىر كىم بېرىۋاتقاندەك، — دەپ ئالدىنى توسۇپ قويدى.

ئالىنۇر بۇ پۇل بىلەن يېڭى ئوقۇش مەۋسۇمىنىڭ چىقىملىرىنى تۆلەۋالدى. لېكىن گۈلنىسا ئىچىدە: «خەپ قانجۇق، بىر كۈنى ئاغزىڭنى ئاچالماس قىلىۋەتمەيدىغان بولسام ئادەم بولماي كېتەي» دەپ بىر شۇملۇقنى ئىچىگە پۈكتى.

باھار ئايلىرى ئايالىشىپ، چېچەكلەر تۇرۇشقا باشلىغاندا ئالىنۇرنىڭ ئەندىشىلىرى چېكىگە يېتتى. مەكتەپ مالىيە بۆلۈمىدىن ئۈنى نەچچە قېتىم چاقىرتىپ بەش يۈز سومنى تۆلەۋېتىش ھەققىدە ئارقا - ئارقىدىن بېسىم ئىشلەتتى. ئىيۇن كىرىش بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالىي مەكتەپلەرگە ئىمتىھان بېرىش تەييارلىقى باشلاندى. مەكتەپ مالىيە بۆلۈمى باشلىقى ئالىنۇرنى ئىشخانىسىغا چاقىرىپ كىردى:

— سىزنىڭ ئوقۇشىڭىزنى كۆزدە تۇتۇپ بىر يىلدىن بېرى ئېتىبار قىلىپ كەلدۇق، — دېدى مالىيە بۆلۈمى باشلىقى قاپىقىنى تۇرگەن ھالدا، — ئەمدى بۇ پۇلنى كۆتۈرۈۋېتەيلى دېسەك، سىز قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىك نامرات ئائىلىدىن ئەمەس. دادىڭىزنىڭ ئىچكىرى ئۆلكە، ئۇرۇمچىلەردە بولۇپ ئۈچ ئورۇندا تىجارەت دۇكانلىرى بار. بۇنداق بايلارنى قۇتقۇزۇشقا تۇغرا كەلگەندە مەكتەپتىكى تەسىرىنى يىغىشتۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ. شۇڭا، مۇشۇ ئىككى كۈن ئىچىدە بەش يۈز سوم پۇلنى تاپشۇرۇۋېتىڭ.

ئالىنۇرنىڭ يىغلاشتىن باشقا يەنە نېمە ئامالى بولسۇن؟ بۇ قەرز ئاز كەلگەندەك ئالىي مەكتەپلەرگە ئىمتىھان بېرىش رەسمىيەتلىرى، تەييارلىقلىرى ئۈچۈنمۇ ئىقتىساد كېرەك. زادى

قانداق قىلغۇلۇق؟

— بولىدۇ، — دېدى ئالىنۇر ئېسىدەپ، — مەن ئىككى كۈنگىچە تاپالىسام، تاپتىم، تاپالمىسام، قولۇڭلاردىكى ھۆججەتنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن بىر كۈنى چوقۇم كېلىمەن.

ئالىنۇر ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىش ھارپىسىدا مەكتەپتىن چىكىندى. ئۇ بىرنەچچە كۈن ئىش ئىزدەپ ئاخىر سەندۇڭبېي، جەنۇبىي شىنجاڭ قاتناش بېكىتى يېنىدىكى بىر ئاشخانىدىن يۇندىپۇرۇشلۇق خىزمىتىنى تاپتى. ئوتتۇرا ياشلىق ئاقسۇلۇق غوجايىن ئايدا ئىككى يۈز ئەللىك سوم بېرىدىغان بولدى. ئالىنۇر گۇلنىساغا مەكتەپتىن چىكىنگەنلىكىنى ئېيتمىدى. ئۇ ئەتىگەندە مەكتەپكە بارىمەن، دەپ چىقىپ كېتىپ كەچتە پوپكىسىنى كۆتۈرۈپ كىرەتتى. ئۇ ئەمدى غۇلجىغا كېتىشتىنمۇ يالتايدى. چۈنكى مومىسىنىڭ، ئاكىلىرىنىڭ ئالدىغا قايسى يۈزىنى كۆتۈرۈپ بارىدۇ؟ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئون بىرىنچى سىنىپىدا قايتا ئوقۇسىچۇ؟! بولدى بەس، باشقىلارنىڭ: «ئۇرۇمچىگە بېرىپ ياخشى ئوقۇماي قوغلاندى قېپتۇ»، «ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەپتۇ»، «چاتاق چىقىرىپتۇ» دېگەن سۆز ـ چۆچەكلىرىگە قالغاندىن كۆرە، مۇشۇ يەردە ئىشلەپ، ئالىي مەكتەپلەردە ئېچىلغان قىسقا كۇرسلاردا ئوقۇپ بىلىم ئالسىمۇ ئوخشاشلىغۇ.

ئالىنۇر ئاۋغۇست ئېيىنىڭ يېگىرمىنچى كۈنى ئىككى ئايلىق ئىش ھەققىنى ئېلىپ، مەكتەپنىڭ قەرزىنى تۆلەۋەتتى. ئۈچىسىدىن تاغ ئاغدۇرۇلۇپ چۈشكەندەك يېنىكلەپ قالغان بۇ ئىچى كۆچلۈك قىز يەنىلا ئۈچىتاشتىكى ئاشخانىدا ئىشلەپ قالدى. ئۇ ئىنگلىز تىلى كۇرسىدا ئوقۇش ئۈچۈن ئاز ـ تولا ئىقتىساد يىغىشنى ئويلىغانىدى. ئەمما، سىنتەبىر ئېيىنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئەنزەر كېلىپ قالدى. ئۇ قىزىنىڭ قانداق ئوقۇغانلىقى، ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرگەن ـ بەرمىگەنلىكى، ئىقتىسادىي جەھەتتە قىينالغان ـ

قىينالمىغانلىقى ھەققىدە بىر ئېغىزمۇ مۆرەپ قويمىدى. ئالىنۇرمۇ دادىسىدىن ئەھۋالمۇ سورىمىدى ھەم چىرايىغىمۇ قارىمىدى.

ئەتىسى سەھەر گۈلنىسا ئاشخانىغا يۈرۈپ كەتتى. ئەمدىلا ھۇجرىسىدىن چىققان ئالىنۇرمۇ ناشتىمۇ قىلماي سىرتقا مېڭىشىغا، يۇيۇنۇش ئۆيىدىن چىققان ئەنزەر ئېغىر قاپاقلىرىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا تىكىلدى.

ــ ھەي، يەنە نەگە، ئوقۇيدىغان ئىشلىرىڭ تېخى تۈگىمىدىمۇ؟

ــ ئىشقا، ــ ئالىنۇر كۆزلىرىنى چوڭ ئېچىپ ۋارقىرىدى، ــ ئوقۇتماسلىق مەقسىتىگە ئەمدى يەتكەنسەن؟ سەن شۇنى كۈتكەن. مېنى كۆرۈنۈشتە مەكتەپكە كىرگۈزگەن بولىدۇڭ، لېكىن كۆزگە كۆرۈنمەس دارغا ئېسىپ قويۇپ، مەكتەپ-تىن چېكىنىشكە مەجبۇرلىدىڭ، شۇنداقمۇ؟

ئۆينىڭ كارىدورىدا كېچىلىك كىيىمى بىلەن ئۇياقتىن-بۇياققا مېڭىپ يۈرگەن ئەنزەر گويا قىزىنىڭ تەقدىرى شۇنداق بولۇشقا تېگىشلىكتەك ھەم ئۇنىڭدىن خەۋىرى بارەك چۆچۈپمۇ كەتمىدى، چىرايىدا ئەندىككەندەك ئالامەتمۇ كۆرۈلمىدى.

ــ نەدە ئىشلەۋاتىسەن؟

ــ ئاشخانىدا يۇندىپۈرۈشلۇق قىلىۋاتىمەن.

ــ ئاشخانىدا؟ ــ ئەنزەرنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلدى، ــ ئۆز ئائىلەڭنىڭ ئاشخانىسى تۇرۇقلۇق خەقلەرنىڭكىدە ئىشلەۋاتامسەن؟ ھىم ماقۇلە، دانىي مەندىن يەپ، تۇخۇمنى باشقىلارنىڭ كەتكىگە قويۇۋېتىپسەن ــ دە.

ــ سېنىڭ ئاشخاناڭدا قىرىق كۈن ئىشلەپ يۈز سوم ئالغاندىن، باشقىلارغا بىر ئاي ئىشلەپ ئىككى يۈز ئەللىك سوم ئالغىنىم يامانمۇ؟

ــ قىز بالا تۇرۇقلۇق پۇلغا نېمانچە بېرىلىپ كەتتىڭ-ھە؟

— سېنىڭ ماڭا ئارتىپ قويغان قەرزلىرىڭنى تۆلەش ئۈچۈن، — قاتتىق ۋارقىرىدى ئالمۇر، — مەكتەپتىكى قەرزىڭنى تۆلىۋەتتىم، ئەمدى يەنە قانداق قەرزلىرىڭ بار، دېگىنە قېنى؟ تېنىمنى سېتىپ بولسىمۇ تۆلەي!

ئەنزەر قىزىنى بىر كاچات سېلىۋەتتى. لېكىن، ئالمۇرنىڭ كۆزىدىن بىر تامچە مۇ ياش چىقمىدى. ئۇ ئېڭىكىنى تۇتقانچە ئورنىدىن تۇردى ـ ده، سىرتنىڭ ئىشىكىنى بىر تېپىپ جاڭگىده ئېچىۋەتتى. ئىچى دەرد بىلەن توشۇپ كەتكەن ئالمۇر هايا ـ نومۇسىنى بىر ياققا چۆرۈپ تاشلىدى هەم ئىشىك بوسۇغىسىدا تۇرۇپ دەهشەتلىك ۋارقىرىدى:

— قېنى ئۇر، ئۇرمامسەن، دەردىڭنى خوتۇنۇڭدىن ئالالماي مېنىڭدىن ئالامسەن؟ دۇنيادا سەندەك غۇرۇرسىز، ئىززەت ـ نەپسىنى دەپسەندە قىلىدىغان ئاتا بولامدا؟

ئەنزەر ئالمان ـ تالمان كېلىپ ئىشىكنى يېپىۋالدى. ئۇ قىزىنى بىر كاچات ئۇرغىنىغا پۇشايمان قىلدى، شۇنداقلا ئۇنىڭ چېقىلغىلى بولمايدىغان جۇرئىتىدىن، تىلىنىڭ ئاچچىقلىقىدىن، قەهرىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىدىن قورقۇپ قالدى. چۈنكى، ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيەسىگە ئىگە، ئاق ـ قارىنى پەرق ئېتەلەيدىغان ئون سەككىز ياشلىق قىز ئىدى!

— ئالمۇر، خاپا بولما، قولۇم تېگىپ كەتتى، — ئەنزەر قىزىنىڭ دولىسىدىن بوش ئىتتىرىپ، بوسۇغىدىن يىراقلاشتۇردى، — راست، مەكتەپنىڭ پۇلىنى تۆلىگۈچە گۇاڭجۇغا كېتىپ قالدىم. ئۇ يەردىكى ئىشلار بەك مالمان بولۇپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن پات كېلەلمىدىم.

— ئادەم دېگەن جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالسىمۇ راست گەپ قىلىش كېرەك، بولۇپمۇ لەۋزىده تۇرمىغان ئەرلەرنى نېمە دېيىش كېرەك؟ — ئالمۇرنىڭ ئاچچىقى پەسىيىدىغاندەك ئەمەس ئىدى، — سېنىڭ تۇرغان تۇرقۇڭ ئادەم ئىكەن، قىلمىشلىرىڭ ئادەمنى سەسكەندۇرىدۇ.

ـــ يائاللا تىلىك نېمىدېگەن سېسىق، ئۆز داداڭغىمۇ مۇشۇنداق گەپ قىلامسەن؟

ـــ ئەمىسە سەن دادىدەك گەپ قىلدىڭما؟ ـــ ئالىنۇر ئالدىغا بىر قەدەم ئالدى، ـــ «داننى مەندىن يەپ» دېگىنىڭ نېمىسى؟ مىننەتلىك ئېشىڭدىن قارنىمنىڭ ئىچى ياخشى دەپ، دېنىڭنى يېمىسەم بولمىدىغاندۇ؟

ئەنزەر بويۇنلىرىغچە قىزىرىپ كەتتى. ھەر تەرەپتىن توسۇپ زەربىگە ئۆتكەن قىزىنىڭ بۇنچىلىك سۆزمەن، كىچىككىنە ئوشۇق كەتكەن سۆزمۇ نەزەر دائىرىسىدىن چەتتە قالمايدىغان زېھنىيىتىدىن ھەزەر ئەيلەپ قالغانىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئالىنۇرنىڭ «غۇرۇرسىز، ئىززەت ـ نەپسىنى دەپسەندە قىلىدىغان» دېگەن سۆزلىرى ئۇنىڭ ئىچىدىكى تارقىماي تۇرغان زەھەرنى يۇرىكىدىن مەڭگۈ كۆچمەس ئوغىدەك تىندۇرۇپ قويدى. شۇنداقتىمۇ، ئەنزەر ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ پەسكارىغا چۈشتى.

ـــ مەكتەپتىكى ئىشلىرىڭمۇ تۈگەپتۇ. ئەمدى بىزنىڭ ئاشخانىمىزغا كېلىپ يارەملەشكىن، ـــ دېدى ئەنزەر سىپايىلىك بىلەن، ـــ ئوبدان كېسىم ـ كېچەكلەرنى قىلىپ بېرەي، ئاياللار موتوسىكلىتىدىن بىرنى ئېلىپ بەرسەم، نەگە بېرىپ ئوينايمەن دېسەڭ ئوينىيالايسەن، تېخى ئۇرۇمچىنىڭ كۆپ يەرلىرىنى كۆرمىدىڭ.

ـــ ماڭا كېسىم ـ كېچەك، موتوسىكلىت لازىم ئەمەس، ئويناشنى بولسا ئەسلا خالىمايمەن، ـــ ئالىنۇر پەيلىدىن يانماي تۇراتتى، بىراق ئاۋازى سەل پەسلىدى، ـــ مەن يەنە سىرتتا ئىشلەپ پۇل تېپىشىم كېرەك. بالىسىغا بەرگەن داننى مىننەت قىلىۋاتقان ئادەمنىڭ قولىدا ئىشلەپ، ھېچقانچە پۇل تاپالمايمەن.

ـــ پۇلغا زادى نېمانچە ھاجەتمەن بولۇپ قالدىڭ؟

ـــ ئالىي مەكتەپلەردە ئېچىلغان قىسقا كۇرسلاردا ئوقۇيمەن. بىرقانچە قارار ئوقۇساڭغۇ ئالىي مەكتەپ سەۋىيەسىگە

يېتەرمەن، ــ ئالىنۇر تامدىكى ئاسما سائەتكە قارىدى ـ دە، ئالدىراپ ماڭدى، لېكىن ئىشىك تۆۋىگە كەلگەندە بىردىنلا توختىدى، ــ كۆرۈپ تۇر، «ئاتا ـ ئانىلارغا يۆلەنمەيمۇ يۈقىرى بىلىم ئالغىلى بولامدۇ» دېگەن ماقالە يېزىپ گېزىتتە ئېلان قىلمىسام.

ئالىنۇر چىقىپ كەتتى. ئەنزەر بېشىنى سېلىپ ئۇزاق ئولتۇردى. ئۇ ئىچىدە قىزىنى: «ئاتىكارچى، مەمەدان، شور تۇمشۇق، بىشەم» دەپ تىللىدى. ئۇنىڭ بۇنچىلىك قاغجالما، تىلى شورلۇق بولۇپ كېتىشىنى يەنىلا گۇلسۇمخاندىن كۆردى. ئاشۇ دەججال قېرى گەپ ئۆگىتىپ، قۇلىقىنى تولغاپ ئەۋەتمىسە ئۇ بۇنچىلىك هازارۇل بولۇپ كېتەرمىدى؟ بۆرىنى ئەمگەن ئىت كۆچۈكى بۆرىنىڭ خۇيى ـ پەيلىنى ئالماي قالامدۇ؟ هېلىقى كېچىدە ئۇنىڭ: «هەي ئوغرى، قانداق قېلىن نېمىسەن؟ قىزىمغا نېمانداق سالجىدەك چاپلىشۋالىسەن، هۇيى زېدى پەس كەلگۈندى...» دېگەن ئاهانەتلىرىنى قانداقمۇ ئۇنتۇسۇن كىشى؟! ئەما، بۇ ناكەس خوتۇنغا ئاچچىق قىلىپ، ئالىنۇرنى «نېمە قىلساڭ قىل» دېگىلى بولمايدۇ. بۇلتۇر يولۇچىلار بېكىتىدىكى خەنزۇ باشلىقىنىڭ «دادىڭىزنىڭ گۇاڭجۇ، بېيجىڭ، ئۈرۈمچىلەردە ئاشخانا، كاۋاپخانىلىرى بار، كاتتا تىجارەتچى تۇرۇپ ئوقۇتقىلى ئۇنىمىدىما؟ قانداق قارا قورساق بىلىمسىز نەرسە ئۇ...» دېگەن سۆزىدىنلا هەممە ئىش ئايانغۇ. تېخى ئۇنىڭ گېزىتتە ماقالە ئېلان قىلىمەن دەۋاتقىنىنى قارا. ئۇخلاپ چۈشەكەپسەن، سېنىڭ يازغان پەلىپەتىش بىرنېمەڭنى باسىدىغان گېزىتخانا تېخى قۇرۇلماپتۇ.

ئەنزەر گەرچە ئۆز كۆڭلىنى ئاۋۇتۇپ شۇنداق ئويلىغان بولسىمۇ، بىراق بۇ خىيالىرىغا ئۆزىمۇ راسا كۆڭۈل توختىتالمىدى. بۇگۈنكى قىزى بىلەن بولغان مۇنازىرە ئۇنى خېلىلا تەرلىتىپ، زەمچىگە باسقانىدى. ئەگەر ئۇنىڭ يەنىلا چىشىغا تېگىدىغان بولسا، ئەنزەرنىڭ كىگىزىنى قېقىپ توپسىنى تۇرپانغا توزۇتۇۋېتىشتىن يانمايتتى. شۇڭا، ئۇ بالىنىڭ

تىرنىقى كېسىلسە، ئانىنىڭ يۈرىكى تىلىنىدىغان ئەپلىك چارىنى ئويلاشقا باشلىدى.

ئەتىسى بىر كۈن يوقىلىپ كەتكەن ئەنزەر كەچلەپ كەلگەن ئالىنۇرنىڭ ھۇجرىسىغا كىردى. ئۇ خەنزۇچە ئوقۇشلۇقلا قادىلىپ قالغان قىزىغا لاپپىدە قاراپ قويۇپ، ئورۇندۇقنى تام تۈۋىگە سۈردى. بىراق، ئالىنۇر دادىسىغا قاراپمۇ قويماي نېمىلەرنىدۇر ھەجىلەپ ئوقۇيتتى.

ــ سېنىڭ ئوقۇش ئىشىڭنى سۆزلىشىپ كەلدىم، ــ دېدى ئەنزەر بېشىنى كۆتۈرمەي، ــ قانداق، «شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپى»دە ئوقۇمسەن؟

تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ تېخنىكوم دەرىجىلىك مەكتەپتە ئوقۇش سەل ھار كەلسىمۇ، ئالىنۇر كۆڭلىدە يەنىلا خۇش بولدى. ئەلۋەتتە، بىلىم ئىگىلەش ھەم ئۇنى پەللىمۇ پەللە چوڭقۇرلىتىش ئوقۇغۇچىنىڭ تىرىشىشىغا، شىجائىتىگە باغلىق ئىش. تېخنىكوم دېگەن قالپاق ئىزدەنگۈچىنىڭ يولىنى ھەرگىز توسۇپ قالالمايدۇ.

ــ ئۇ مەكتەپتە دادامنىڭ ئىنىسىنىڭ ئوغلى ئوقۇتقۇچى، ئايالى بولسا ئوقۇغۇچىلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، ــ دېدى ئەنزەر ئىشەنچىلىك ھالدا، ــ ئۇ مەكتەپنى يارىتامسەن يا؟ سېنىڭ ئون بىرىنچى سىنىپنى پۈتكۈزگەنلىكىڭنى دېڭىدىم، كىچىك دادامنىڭ ئوغلى مەكتەپ مۇدىرلىرى بىلەن سۆزلىشىپ ھەل قىلىپ بەردى.

ــ بوپتۇ ئوقۇي، ــ ئالىنۇرنىڭ چېھرىدە رازىمەنلىك ئىپادىلەندى، ــ رەھمەت، دادا، تۇنۇگۈنكى گەپلىرىم ئۈچۈن ئەپۇ سورايمەن، كۆڭلۈڭگە ئالمىغىن.

ــ بولدى ئۇ ئىشلارنى دەپ يۈرمىگىن. مەنمۇ ئېسىمدىن چىقىرىۋەتتىم، ــ ئەنزەر «ئېسىمدىن چىقىرىۋەتتىم» دېگەندە كۆزلىرىدىن سوغۇق چېقىن چاقنىدى، ــ ئەتە سېنى ئۆزۈم ئاپىرىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ كېلىمەن.

— دادا، راستلا خاپا بولمىغىن، — ئالمنۇر بىردىنلا ئېرىپ قالدى، — مېنىڭمۇ سېنىڭ بىلەن تاكاللاشقۇم يوق ئىدى، بىراق بىر يىلدىن بېرى تارتقان كۈنلىرىمنى سەن تەسەۋۋۇر قىلالمايسەن، بىلەمسەن، ئىتنىڭ خورلۇقىنى تارتتىم.

ئەتىر غەلىتىلا كۈلۈپ قويۇپ ھۇجرىدىن چىقىپ كەتتى...

21

ئالمنۇر شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالدى. دادىسىنىڭ تۇغقىنى تۇرغۇنجان مەكتەپ بويىچە ئىناۋەتلى بار، بىلىملىك مۇئەللىم بولۇپ، ئايالى رامىلە ئوقۇغۇچىلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ئىدى. ئەر — ئايال ئىككىسىنىڭ مىجەز — خاراكتېرى ئوخشاشلا خۇش پېئىل، ئوچۇق — يورۇق، بىساتىدىكىنى ئايىمايدىغان مەرد ئادەملەر ئىكەنلىكى گەپ — سۆز، ھەرىكەتلىرىدىن چىقىپ تۇراتتى.

ئالمنۇر مەكتەپكە كېلىپ ھەپتە ئىچىدىلا سىنىپدىكى قىز — ئوغۇل ساۋاقداشلىرى بىلەن چىقىشىپ كەتتى. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئىچىدە پەرىخە، سائادەت، بەختىيارلار ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن دوستلىرى بولۇپ قالدى. پەرىخە سودىگەرنىڭ قىزى بولغاچقىمۇ داۋاملىق ئەپچىل ياسىنىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ بويۇن، بىلەك، قۇلاق، بارماقلىرىدا ئالتۇن زىبۇ — زىننەتلىرى پارقىراپ تۇراتتى. ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ نومۇرى كەملەپ قالغانلىقى ئۈچۈن مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇۋاتاتتى. سائادەت تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ، تەقسىمات بويىچە كەلگەندى، بۇلارنىڭ ئىچىدە زېھنى ئۆتكۈر، ئانچە — مۇنچە شېئىر يېزىپ قويىدىغان، داۋاملىق قۇلىقىدىن تىڭشىغۇچىنى ئايرىمايدىغان، ئۆزىنى سالاپەتلىك تۇتىدىغان ئېگىز بوي، ئاق سۈزۈك يۈزلۈك، قاپقارا قاشلىرى يالتىراپ تۇرىدىغان «مەستانە»

لەقەملىك ئوقۇغۇچى بەختىيار ئىدى. ئۇ ئىنگلىز تىلىغا شۇنچىلىك مەھلىيا بولۇپ كەتكەنلىكى، ئاشخانا، دەرسخانا، مەكتەپ بېغى، ھەتتا يېشىنى ياستۇقنا قويغاندىمۇ نېمىلەرنىدۇر پىچىرلايتتى. ئۇنىڭ بىر قېتىم تەرەتخانىدا ئولتۇرۇپ كىملەر بىلەندۇر سۆزلەشكەنىدەك ئاۋازىنى ئاڭلىغان بالىلار ئۇنىڭغا «مەستانە» دەپ لەقەم قويۇپ قويغانىدى. بەختىيار ئالىنۇر كەلگەن كۈنىلا بىرىنچى بولۇپ ئېغىز ئاچتى:

— ئىسمىڭىز ئەجەب چىرايلىقكەنە سىزنىڭ. «ئالىي نۇر»، راست دەۋاتىمەن، ئاجايىپ مەنىلىك.

— رەھمەت سىزگە، — ئالىنۇر ۋىللىدە قىزىرىپ باش ئەگدى.

— بەختىيار، خېلى - خېلى قىزلارنى بۇنداق ماختىمايتتىڭىز، ئالىنۇر كېلەر - كەلمەي كۆزىڭىز چۈشتىمۇ نېمە؟ — پەرىخە چاقچاق قىلدى، — بۇ قىز تۇغرۇلۇق ئىنگلىزچە شېئىر يېزىپ يۈرمەكچى يەنە.

— يازسا ئەرزىيدۇ، — بەختىيار يەر بېقىپ تۇرغان قىزغا لاپپىدە قاراپ قويدى، — ئالىنۇر، سىز تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىن تەقسىمات بويىچە كەلدىڭىزمۇ؟ ئەجەب كېچىكىپ قاپسىز.

— مەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتىن كەلدىم، ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىدىغان چاغدا ئاغرىپ قېلىپ، ئىمتىھانغا قاتنىشالمىغان.

— بۇ جەھەتتە ئىككىمىز تەقدىرداش ئىكەنمىز.

بەختىيار ئونىنچى سىنىپقا كۆچكەن يىلى ماشىنا ھادىسىسىگە ئۇچراپ بىر پۇتى ئۇچ يەردىن ئېغىر سۇنغانىدى. ئۇنىڭ پۇتى داس سۆڭىكى بىلەن قوشۇلۇپ گىپسلىنىپ بەش ئاي ياتتى، قايتىپ چىققاندىن كېيىنمۇ بىر يىلدەك ئۆرە بولالمىدى. بەختىيارنىڭ دادىسى ئامېرىكىدا ئوقۇغان بولۇپ، ئىستاتىستىكا ئىدارىسىدە ئىشلەيتتى. ئۇ خەلقئارالىق مالىيە

باشقۇرۇش كەسپى بويىچە ئەڭ ئىقتىدارلىق زىيالىي ئىدى. بەختىيار ئىككى يىل ئورۇن تۇتۇپ يېتىش جەريانىدا دادىسى ئۇنىڭغا ئىنگلىز تىلىدىن دەرس ئۆتتى. ھەم يانچۇق ئۇنىۋېرسال لۇغىتى بېرىپ تىڭشىغۇچ ئارقىلىق ئۇنىڭ تەلەپپۇز قىلىش، ئاڭلاش، سۆزلەش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈپ ماڭدى. ئالىي مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش پۈرسىتىنى ئۆتكۈزۈپ قويغان بەختىيار بۇ يىل مۇشۇ مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش پۈرسىتىگە ئىگە بولغانىدى.

شۇ كۈنى ئۇلار چۈشلۈك تاماقنى بازاردا يېيىشتى. مەردلىكى تۇتۇپ كەتكەن بەختىيار ئۇچ قىزغا بىر تەخسىدىن لەڭمەن ئېلىپ بەردى. مەكتەپ ئالدىدىكى ئۇزۇن كوچا ئاشخانا، ناۋايخانا، تېلېفون بوتكىسى، كۆكتات، يەل ـ يېمىش دۇكانلىرى بىلەن ئاۋات بولۇپ ھەممە نېمە تېپىلاتتى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ بەزىلىرى چۈشلۈك تامىقىنى مۇۋاپىق كېلىشىپ ئاشخانا غوجايىنلىرىغا ئايدا بىر قېتىم ھەق تۆلەيتتى، ئەتىگەن ـ كەچتە بولسا نان بىلەن چاي ئىچەتتى. ئالىنۇر مەكتەپكە كېچىكىپ كەلگەچكىمۇ بىر ئايغىچە ئۆيگە قايتماي قېلىپ قالغان دەرسلەرنى تەكرارلىدى، پەرىخە، بەختىيارلارمۇ يارىدەم قىلىشتى. لېكىن، دادىسىنىڭ بەرگەن ئازغىنا پۇلى ئوقۇش ماتېرىياللىرى ئېلىش، تاماق يېيىش بىلەن تۈگىدى.

بىر جۈمە كۈنى ئالىنۇر دادىسىدىن تاماق پۇلى ئەكېلىش ئۈچۈن ئۆيگە باردى. ئۇ يانچۇقىدىن ئاچقۇچنى ئېلىش ئارىلىدا قىدا ئىشىك قىيا ئېچىلىپ گۈلنىسانىڭ يۈزى كۆرۈندى ـ ده، شارتلا تارتىۋالدى. بىر نەجاسەتنىڭ پۇرىقى بۇرنىغا ئۇرۇلغان ئالىنۇر ئۆيگە ئېتىلىپ كىرىشى تامغا چاپلىشىپ تۇرغان مەتنۇرى ئالمان ـ تالمانلا سىرتقا ئۆزىنى ئاتتى. ئارقىدىن قوغلاپ چىققان ئالىنۇر كاردور پەلەمپىيىدە تۇرۇپ بار ئاۋازى بىلەن تىللىدى:

ـــ ۋۇي پاسكىنا زىناخور ئوغرى، سەنلەر قاچانغىچە دادامنى

ئەخمەق قىلىشسەن؟ خەپ توختاپ تۇر، سەن مۇناپىقنى ساقچىخانىغا دەپ ئەدىپىگنى بەرمەيدىغان بولسام...

قولۇم ـ قوشنىلاردىن ئوغرىلىقچە كۆڭۈل ئېچىۋاتقان گۈلنىسا قورقىنىدىن ئالىنۇرنى قۇچاقلاپ ئۆيگە ئەكىرىپ كەتتى. ئاڭغىچە بىنا ئىچىدىن «گۇپ ـ تاراق»، «جاڭگىدە» زەرب بىلەن يېپىلغان ئىشىكلەرنىڭ ئاۋازى ئارقا ـ ئارقىدىن ئاڭلاندى. چىرايىدا قان دىدارى قالمىغان گۈلنىسا دەرھال بېرىپ ئىشكنى يېپىۋەتتى.

ـــ جېنىم ئالىنۇر، ئۇنچىۋالا ۋارقىرىماڭ، ـــ گۈلنىسا ھەر قېتىم تىلى تۆتۈلگاندا سىزلەپ گەپ قىلسا، ئالىنۇر سەنلەپ تىل سالاتتى، ـــ ھېچ ئىش بولغىنى يوق، ناھايىتى بىردەم ئەھۋاللىشىپ كەتتى شۇ.

ـــ ھەي پاسكىنا بۇزۇق، ئاۋۇلار نېمە؟ ـــ ئالىنۇر كارىۋات ئۈستىدىكى چەيلەنگەن يوتقان ـ كۆرپىلەرنى، يەردىكى تازىلىق قەغەزلىرىنى كۆرسەتتى، ـــ سەنلەر مېنىڭ قۇلقىمنى قاتۇرۇپ، يۇزۇمنىمۇ قېلىنلاشتۇرۇۋەتتىڭ. دادام قېنى؟

ـــ ئۇ... ئۇ سىزنى مەكتەپكە ئاپىرىپ قويۇپ ئەتىسىلا ئىچكىرىگە سەپەر قىلغان.

ـــ شۇڭا، بۇ ئۆينى ئوڭچە قالدى دەپ پاھىشخانىغا ئايلاندۇرۇپسەن ـ دە، ـــ ئالىنۇرنىڭ كۆڭلىدىن بىر ئىش كەچتى، ـــ خەپ، بۇ ئىشنى ئەختەمگە دەپ سەن بۇزۇقنى نېمە قىلمەنكىن؟!

ئالىنۇر سىرتقا مېڭىشىغا، گۈلنىسا ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى:

ـــ مەن خۇش بولۇپ كېتەي، ئالىنۇر، ئەختەمگە دېگۈچى بولماڭ. ئۇ ئىچى كۇچلۇك بالا، بۇ ئۆيدە قانلىق جېدەل چىقىدۇ. مېنى بوغۇزلىۋېتىشتىن يانمايدۇ.

ـــ ھەي، نومۇس قىلساڭ بولمامدۇ، پۇتۇن ئاشخانا ساڭا قالدى، يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك، پۇل ـ پۇچەك

ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرۇپتۇ. يەنە سېنىڭ نېمەڭ كەم؟ ئەگەر دادامغا مەيلىڭ بولمىسا ئاجرىشىپ كەت.

— ئۇ... ئۆزى ئۇنمايدۇ ياكى ئەرلەردەك بولمايدۇ...

— بولدى، ئەمدى شۇنچىلىك لاۋزىلاشقىنىڭمۇ يېتەر، — ئالىنۇر ئۇنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تەپتى، — دادام ماڭا تاماق پۈلى تاشلاپ كەتمىدىمۇ؟

— ياق، بىر ئېغىز گەپ قىلمايلا چىقىپ كەتتى، — گۈلنىسا يىغلىغاچ يانچۇقىدىن يۈز سوم چىقىرىپ ئالىنۇرنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى، — بۇنى خەجلىگەچ تۇرۇڭ.

— سېنىڭ مەينەت پۇلۇڭنى خەجلىمەيمەن، — ئالىنۇر پۇلنى ئۇنىڭ يۈزىگە ئاتتى، — چېكەڭگە تاڭ.

ئالىنۇر ئوقتەك ئېتىلىپ سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئۇ تۆت كوچا دوقمۇشىدا بىردەم گاڭگىراپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۇچتاشتىكى ئاشخانىغا مېڭىپ كەتتى. ئالىنۇر تاسادىپىيلا مەكتەپكە كىرىپ قالغانلىقى ئۈچۈن بۇ يەردە ئون بىر كۈنلۈك ئىش ھەقسى قالغانىدى. مانا دادىسى يەنە قېچىپتۇ. ئەمدى ئۇنىڭغا تاماق، ئوقۇش ماتېرىياللىرى ھەم تۇرمۇش خىراجەتلىرى ئۈچۈن كېتىدىغان پۇلنىڭ مەنبەسى ئۇزۇلگەنىدى. ئەنزەرنىڭ خىيالى زادى نېمىدۇ؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن ئۆز پۇشتىدىن بولغان قىزىنى بۇنچىلىك ئازابلايدۇ؟ غۇلجىغا كېتىشكە ياكى ئۇرۇمچىدە ئوقۇتۇشقا قويمىسا، بۇ ئادەمنى تەتۈر قىينىغانلىققۇ؟ ئالىنۇر ئوقۇشىنى قانداق داۋام ئېتەر؟ گۈلنىسادىن پۇل ئېلىش ئۇنىڭ ناشايان ئىشلىرىغا شېرىك بولۇش بىلەن باراۋەر. بۇ خۇددى ئۇغرىنىڭ قازناقچىسى بولغاندەكلا ئىش. توۋا، ئاجايىپ ئەرلەر بولىدىكەنە، خوتۇنىغا مەيلى يوق، لېكىن ئۇنىڭدىن ئايرىلغۇسى كەلمەيدۇ. بۇزۇقچىلىقلارنى بىلىپ تۇرۇقلۇق كۆرمەسكە سالىدۇ. ئەگەر بىلمىسە «غۇرۇرسىز، ئىززەت ـ نەپسىنى دەپسەندە قىلىدىغان» دېگەن ھاقارەتنى ئاڭلاپ تۇرۇپ سۈكۈت قىلامدا؟!

ئالىنۇر باش ـ ئاخىرى يوق خىياللار بىلەن ئۇچتاشتىكى

ئاشخانىسىغا كىرىپ كەلدى. ئاقسۇلۇق غوجايىن ھەم مۇلازىملار ئۇنىڭ بىلەن بىرگە قىزغىن ئەھۋالاشتى. ئۇنىڭ ئوقۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ تەبرىكلەشتى. ئالىنۇر ئون بىر كۇنلۇك ئىش ھەققىنى سوراشتىن ئۇيلىپ «دادىسىنىڭ ئىچكىرىگە كەتكەنلىكى، تۇرمۇشتا قىينىلىپ قالغانلىقى، شۇڭا بۇگۇن، ئەتە، ئۆگۈن ئۇچ كۇن ئىشلەپ بېرىشكە كەلگەنلىكى»نى تەستە دېدى.

— بەك ئوبدان قىپسىز، قىزىم، — دېدى ئاقسۇلۇق غوجايىن، — ئورنىڭىزغا بىر چوكان ئالغان، تېخى ئىككى كۇن ئالدىدا يولغا سېلىپ قويدۇق. خۇدايىم بار، جوزا سۇرتسە، قولىدا دەسمال ئۇخلاۋاتقان، كۆزىنىڭ جىيىكىگە ئەكېلىپ ئاقلىغىلى تۇرسا بىر باش سامساقنى يېرىم كۇن ئاقلىغان، قاچا - قۇچىلارنى يۇسا بىز ئارقىدىن چايقاۋاتقان... جېنىمىزدىن جاق تويدۇردى.

— بوپتۇ، ئۇچ كۇن بولسىمۇ ئىشلەڭ، ئۆتكەندە ئون بىر كۇنلۇك ئىش ھەققىڭىز قالغان، قوشۇپلا بېرەيلى.

ئالىنۇر يەكشەنبە كۇنىگىچە سەھەر كېلىپ، كەچ قايتىپ، ئۆزى قىلىشقا تېگىشلىك ئىشتىن سىرت مەنقۇلات ئامبارلىرى، چىنە - قاچا تىزىدىغان ئىشكاپلار، تاماق ئۇستەللىرىنىڭ پۇتلىرىغىچە يۇيۇپ تازىلاپ پارقىرىتىۋەتتى. ھەتتا، ئاشپەز ۋە مۇلازىملارنىڭ خالات - پوسمىلىرىنى يۇيۇپ غوجايىنىنى قەۋەتلا خۇش قىلىۋەتتى. ئۇ قايتىدىغان ۋاقتىدا غوجايىن ئۇنىڭ ئون تۆت كۇنلۇك ئىش ھەققى ئۇچۇن بىر يۇز ئەللىك سوم بەردى.

ئالىنۇرنىڭ يۇرىكى پۇتۇن، كۆڭلى توق ھالدا مەكتەپكە كەلدى، شۇنداقتىمۇ بۇ پۇل تېجەپ خەجلىگەندە بىر ئايلىق تاماق راسخوتىغا ئارانلا يېتەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە چىش پارىتسىسى، سوپۇن، قىزلارغا كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىشقا تۇغرا كېلەتتى. ئالىنۇر كۆپ كۇنلىرىنى ئۇچ ۋاخ نان، قاينىق سۇ بىلەن ئۆتكۇزدى. بەزىدە رامىلە چۇشلۇك تاماقنا تەكلىپ

قىلاتتى. بۇنداق پۇرسەت ئۇنىڭ ئۈچۈن گويياكى ھېيت ـ بايرامدەك تۇيۇلاتتى. بىر كۈنى تۇرغۇنجان مۇئەللىم، رامىلە، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئىككى ئوغلى بولۇپ بەش ئادەم چۈشلۈك تاماق يەۋېتىپ، رامىلە گەپ ئېچىپ قالدى.

ــ ئالىنۇر، بۇنىڭدىن كېيىن دەرستىن چۈشۈپلا كۆكتاتلارنى ئادالاپ، گۆشلەرنى توغرىغاچ تۇرسىڭىز، ئىككىمىز قول ـ قولچە تۇتۇشساق بالىلارمۇ مەكتەپكە كېچىكمەيدۇ. ئۆزىڭىزمۇ چۈشلۈك تاماق ئۈچۈن بازارغا قاتراپ يۈرمەيسىز، بولامدۇ؟

ــ بولىدۇ، ھەدە، بۇنىڭدىن كېيىن شۇنداق قىلاي.

بۇنداق خەيرخاھلىق، تاماق پۈلى كويىدا پۈچىلىنىۋاتقان ئالىنۇرغا مايدەك ياقتى. ئۇ شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ ئائىلىنىڭ ئاش ـ تامىقىغىلا ئەمەس، كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇش، ئۆيلىرىنى تازىلاشتەك ئىشلارنى باشلىۋەتتى. يەكشەنبە كۈنلىرى كۈنلەپ يىغىلغان كىيىملەرنى كىرئالغۇدا يۇيۇپ ياياتتى، دەزمال سالاتتى، پەردىلەرنى تارتاتتى، ئەينەك ئىشكاپ، دېرىزىلەرنى سۈرتۈپ پارقىرىتىۋېتەتتى. رامىلە بۇنىڭدىن بەكمۇ رازىمەن ئىدى.

ــ ئالىنۇر، دادىڭىز بىرەر قېتىممۇ كېلىپ قويياي دېمەيدا، ــ دېدى رامىلە بىر كەچلىكى تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇپ، ــ ئىشى شۇنچە ئالدىراشما؟

ــ دادام مېنى مەكتەپكە ئەكېلىپ قويۇپلا ئۆزى ئىچكىرىگە كېتىپتۇ، مەنمۇ... ــ ئالىنۇر يىغلىۋەتكىلى تاسلا قالدى.

ــ ۋېيەي، غەلىتىلا ئادەمكەنە ئۇ، ــ رامىلە ئېرى تۇرغۇنجانغا لاپىلدە قارىدى ـ دە، قوشۇمىلىرى تۇرۇلدى، ــ سىزنىڭ بىر يىللىق ئوقۇش پۇلىڭىز ئىككى مىڭ سەككىز يۈز سومغا ھۆججەت يېزىپ بېرىپ، پۇلنى تاپشۇرمايلا كەتكىنى نېمىسى؟

ــ بۇنىڭدىن پەقەتلا خەۋىرىم يوق ئىكەن، ــ كۆزى يۇمۇپ ـ

ئاچقۇچە ئالىنۇرنىڭ يۈزى سۈپسۈر تاتىرىپ كەتتى، — مەن دادامنى مۇشۇ مەكتەپتە كۆرگەنچە قايتا كۆرمىدىم.

— قىزىق گەپقۇ بۇ، دادىڭىز «ئەتە - ئۆگۈن ئىچكىرىدىن نۇرغۇن پۇل كېلىدۇ، بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە تاپشۇرىمەن» دېگەنىدى، — راىلەنىڭ ئاچچىقى كەلگەنلىكى قاش - كۆزلىرىدىن بىلىنىدى، — شۇڭا تۇرغۇنجان ئىككىمىز ئارىغا چۈشۈپ مەكتەپ رەھبەرلىكىنى ماقۇل كەلتۈرگەن.

— ئەنزەر يېقىن ئاردا كېلىدىغانىدەكمۇ؟ — سورىدى تۇرغۇنجان، — ئىچكىرىدىن پۇل كەلمىگەندىن كېيىن ئۆزى بىرنېپ ئەكەلمەكچى بولدىمىكىن.

— مەن... مەن ئۇنىڭ كېلىشىگە ئىشەنمەيمەن، — ئالىنۇر ئالىقانلىرىدا يۈزىنى توسۇپ يىغلۇۋاتتى، — ئۇنىڭ مەقسىتى مېنى ئوقۇتماي ئاشخانىسىدا ئىشلىتىش.

— ۋۇي بولدى يىغلىماڭ، — تۇرغۇنجان خىجىل بولۇپ قالدى، — ئۇنداقمۇ قىلماس، كېلىپ قالار.

دادىسىغا بولغان نەپرەت پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاپلىغان ئالىنۇر تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەن تۇرۇقلۇق بۇ مەكتەپكە قانداق كېلىپ قالغانلىق جەريانىنى سۆزلەپ بەردى، تۇرغۇنجان بىلەن رايىلە ياقىلىرىنى تۇتقىنىچە، ئۇزاققىچە زۇۋان سۈرمىدى.

— ئاقسۇلۇق غوجايىن بەرگەن بىر يۈز ئەللىك سوم پۇلنى ھەر كۈنى قۇرۇق نان يەپ مۇشۇ كۈنگىچە يەتكۈزدۇم، — دېدى ئالىنۇر ئۆپكىسىنى باسالماي يىغلاپ، — ئۆگەي ئاپام بولسا پۇل ئەمەس، ئاشۇ ئۆيدە تۇرۇشۇمدىنمۇ بىزار، مەن ئۇنىڭ كۆزىگە قادالغان يىڭناسقۇ بولۇپ قالدىم...

— بولدى يىغلىماڭ، ئەنزەرنىڭ بۇنچىلىك بولۇپ كەتكىنىگە ھەيرانمەن، — تۇرغۇنجاننىڭ ئالىنۇرغا ئىچى ئاغرىپ قالغانىدى، — مەن ئوقۇش پۈلىگىزنى كەينىگە سۈرۈپ تاپشۇرۇشنى مەكتەپ رەھبەرلىكىگە ئېيتاي.

— ئاڭغىچە ئەنزەر ئۆزىمۇ كېلىپ قالار، — دېدى رامىلە، ئالىنۇرنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، — بۇنىڭدىن كېيىن تاماقنى بىزنىڭ ئۆيدىن يەڭ.

شۇ كۈندىن باشلاپ نومۇسقا چىدىمىغان ئالىنۇر بۇ ئۆيگە قەدەم باسمىدى. بىرنەچچە قېتىم رامىلە ئۇنى چاقىرىپ ئەكىرىپ تاماق بەرگەن بولسىمۇ، يۈزى تۆۋەن بۇ قىز خىجالەتچىلىكتە ئۇلارغا تىكىلىپ قارىيالمىدى. بىراق، ئۇ قورساقتىن قانتىق قىينالماقتا ئىدى. بەختىيار، پەرىخەلەر ئانچە ـ مۇنچە يارەدەم قىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئۇلارغا داۋاملىق يۆلىنىۋېلىشقا غۇرۇرى قويمىدى. چۈنكى، ئۇلارمۇ ئوقۇغۇچى ـ دە. ئالىنۇرنى يەنە بىر تەڭلىككە سېلىپ تۇرغىنى ئايدا، پەسلىدە مەكتەپ تەرىپىدىن تارقىتىلمىدىغان ماتېرىيال پۇلى ئىدى. ئۇ پۇل تۆلىيەلمىگەچكە، پەرىخە، سائادەت، بەختىيارلارنىڭ ماتېرىيالىنى ئېلىپ، ئۇلار ئۇخلىغاندا، كاردىوردىكى چىراغ يورۇقىدا كۆرۈۋالاتتى. ئەتىسى بولسا بېشى ئاغرىپ، كۆزلىرى قىزىرىپ، سىنىپتا تەس ئولتۇراتتى.

ئالىنۇر كۈنلەپ قاينىاق سۇ ئىچىپ، قورسىقى ئاچ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە دادىسىنى چۈشەپ قالدى، ئۇ ئۆزىچە تەبىر بېرىپ: «تاڭ سەھەر كۆرگەن چۈش راستقا ئايلىنىدۇ، دەيدىغان ياكى دادام كېلىپ قالغانمىدۇ؟ كەلگەن بولسا تېخى ياخشى، ئەگەر كەلمىگەن بولسا گۈلنىسا دېگەن خوتۇندىن بىر ئامال قىلىپ پۇل ئالمىسام بولمايدۇ» دېدى ـ دە، جۈمە كۈنى دەرستىن چۈشۈپلا ئاپتوبۇس بېكىتى ئالدىغا كەلدى. ئۇلارنىڭ مەكتىپى شەھەر سىرتىدا بولغاچقا ئىككى ئاپتوبۇس ئالمىشىپ باراتتى. ئالىنۇر بېلەت ئالماقچى بولۇپ، قول سومكىسىنىڭ سىيرىتمىسىنى ئېچىشى تۆت قاتلانغان بىر پارچە خەتكە كۆزى چۈشۈپ قالدى. بۇ بەختىيارنىڭ بىر ئاي بۇرۇن يازغان مۇھەببەت خېتى ئىدى. خەت تولىمۇ سەمىمىي يېزىلغان بولۇپ، بىر ساپ يۈرەكنىڭ ئەينەن سايىسىدەك تەسىر بېرەتتى. ئالىنۇر گەرچە

بەختسىيارنى ياخشى كۆرسسمۇ، ئوقۇش غايىسى كاپالەتكە ئېرىشەلمەي تۇرغىنىدا بۇنداق كۆڭۈلگە تالىق تۇيغۇلار ئۇنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئالالمايتتى. شۇڭا، ئۇ بەختسىيارنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ: «ئويلىنىپ باقاي» دەپ بىر ئاينى ئۆتكۈزۈۋەتتى. شۇنداقلا بۇ خەت قاچانكى قولىغا تەگدى، شۇنىڭدىن باشلاپ بەختسىيارنىڭ ياردىمىنى قوبۇل قىلمايدىغان بولۇۋالدى. ئالىنۇر خەتنى ئۇششاق پارچىلاپ ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن سىرتقا توزۇتۇۋەتتى.

ئالىنۇر ئۆيگە كىرىپ كىيىم ئاسقۇغا قارايلا دادىسىنىڭ كەلمىگەنلىكىنى بىلدى. دۇئاندا گازىر چاقماق پۇتىنى ئالماپ، تېلېۋىزور كۆرۈۋاتقان گۈلنىسا ئۇنىڭغا قاراپ: «ئەجەب ئۇزاق يوقىلىپ كەتتۇقۇ» دەپ قويدى. ئالىنۇر بىردەم دېمىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن مەكتەپتە تارتىۋاتقان كۈنلىرىنى سۆزلەپ، تاماق پۈلىدىن قىسىلىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى. گۈلنىسا ئىچىدە: «خېلى ياۋاشلاپ قاپتۇغۇ بۇ قىلتاقچى، ھەي گال، ھەي گال، ئادەمنى نېمە كويلارغا سالمايدۇ» دەپ ئويلىدى ھەم مەتنۇرى ئىككىسى ئالىلىبۇرۇن كۆڭلىگە پۈكۈپ كېلىۋاتقان پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش پۈرسىتى كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىپ كەتتى.

— ئاشخانىنى قايتىدىن زىننەتلىگەن، نەق پۇلنىڭ ھەممىسى تۈگىدى، — دېدى گۈلنىسا چىرايىغا سەمىمىيلىك تۈس بېرىپ، — سىرتتا بىر ئېلىشىم بار ئىدى، ئەتە چۈشتىن كېيىن بىللە بېرىپ ئالايلى، شۇ پۇلدىن بەرسەم بولار.

— ئەتە ئەتىگەن بولماسمۇ؟

— ئاشخانىغا ئىشلەۋاتقان ئۇستاملار بىلەن ماتېرىيال ئېلىشقا خۇالىڭ بازىرىغا بارماقچىدۇق، — دېدى گۈلنىسا قاپاقلىرىنى سۈزۈپ، — ئۇلار ئەتە ئەتىگەن مېنى ساقلىماقچى.

«نەق پۇل تۈگىدى دېگەنىدى، ماتېرىيالنى قايسى پۇلغا ئالىدىكىنە» دېگەن ئويغا كەلگەن ئالىنۇر گۈلنىسانىڭ گۇمان بىلەن قارىدى. بۇنى سەزگەن گۈلنىسا دەرھاللا گەپنى تۈزەتتى.

— ئۇستاملارغا ھۆددىگە بېرىپ، پۇلنى ئالدىن

تاپشۇرۇۋەتكەن، مەن پەقەت ئۇلار ئالغان ماتېرىيالنىڭ سۈپىتىنى زىغىرلاپ بەرسەم بولىدۇ.

ئالىنۇر ئەتىسى چۈشكىچە ساقلىغان بولسىمۇ گۈلنىسا كەلمىدى. «بۇ خوتۇن زادى نېمە ئويۇنلارنى ئويناپ يۈرىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن چۈشتىن ئۆتكەندە ئاشخانىغا بارماقچى بولۇپ تۇرۇشى گۈلنىسا كىرىپ كەلدى. ئۇ ئۈستاملارنىڭ تام ئىشكاپىنى بۇزۇپ قويغانلىقى، ئۇنى قايتىدىن چۈۋۈپ ياسىغانلىقى ھەققىدە بىرمۇنچە ۋالاقلىغاندىن كېيىن، يېڭى كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ، مۇنچىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ خېلى ئۇزاق ھايال بولۇپ چىققان چېغىدا يۈزىدىكى قويۇق گىرىمدىن تونۇغۇسىز ھالغا كېلىپ قالغانىدى. گۈلنىسا ئالىنۇرنىمۇ گىرىم قىلىشقا قىستىغانىدى، ئۇ زادىلا ئۇنمىدى.

گۈلنىسا ئالىنۇرنى تاكسىغا سېلىپ ئەكەتتى. ئۇ ئالدىدا ئولتۇرغاچقا شوپۇرغا نېمىلەرنىدۇر دەپ كېتىۋاتاتتى. ماشىنا «چاڭجىياڭ» يولىدا ئازراقلا مېڭىپ سولىغا قايرىلدى ـ دە، بارغانسېرى كونا بىنالار، يەرلىك ئۆيلەر جايلاشقان ئەگرى ـ بۈگرى كوچىلاردا ئايلىنىپ يۈرۈپ ئىككى قەۋەتلىك ئۆي ئالدىدا توختاشتى. ئالىنۇرنىڭ كۆڭلى ئويغىنىدەك بولۇپ، ئويىاق ـ بۇياقتا قارىدى. ئىشىك بېشىغا «زۇلەيخا مېھمانخانىسى» دېگەن قوپال ۋىۋىسكا ئېسىقلىق تۇراتتى. گۈلنىسا ئالىنۇرنى باشلاپ ئىككىنچى قەۋەتكە ئۆرلىدى. ئۇلار كارىدور بويلاپ مېڭىپ چەتتىكى ئۈچىنچى ئىشىكنى چېكىپلا كىردى. بۇ ئۆيلەر ئىچكىرى ـ تاشقىرى ئىككى ئېغىز بولۇپ، ھەربىرىگە ئىككىدىن كارىۋات قويۇلغانىدى. ئالىنۇر ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپلا بوسۇغىدا تۇرۇپ قالدى. چۈنكى، يېشىل موۋۈت قاپلانغان دۆڭاندا مەتنۇرى شوپۇر بىلەن يەنە بىرسى ياشراق، يۈزىنى دانىخورەك بېسىپ كەتكەن بوغما خورۇم چاپانلىق بىرسى ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى چاي ئۈستىلىگە توخۇ گۆشى، سوغۇق سەي، نەشپۈت، ئالما، ئاپېلسىن، تونۇر كاۋىپى قاتارلىق يېمەكلىكلەر

تىزلىغان بولۇپ، ئۇستەل تېگىدە قىزىل، ئاق ھاراق ھەم پىۋىلار ئېگىز - پەس تىزىلىپ تۇراتتى. ئىشىنىڭ تېگىگە يەتكەن ئالىنۇر شارتلا ئارقىسىغا بۇرىلىشى گۇلنىسا ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇۋالدى. ئاڭغىچە مەتنۇرىمۇ يېتىپ كېلىپ ئالىنۇرنىڭ بىلىكىدىن تارتىپ سۆرىدى.

— نەگە بارىسىز؟ بىردەم - يېرىمدەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرىمىز شۇ.

ئالىنۇر پۇتى يېنىدىلا تۇرغان ئىچىلمىگەن پىۋىنى ئېلىپ مەتنۇرىنىڭ بېشىغا بىرىنى سېلىۋىدى، چېچىنىڭ ئارىسىدىن چىققان قان يۇزىنى بويىۋەتتى. «دانىخورەك» بىلەن گۇلنىسا ئۇنىڭ بىلەن بولۇپ قالغان پۇرسەتتە ئالىنۇر قېچىپ كارىدورغا چىقىشىغا، ئېتىلىپ كەلگەن گۇلنىسا ئۇنى ئارقىدىن قۇچاقلىۋالدى. ئالىنۇر بوتۇلكىنى دېرىزە قىرىغا بىر ئۇرۇۋىدى، قولىدا يېرىم سۇنۇق بوتۇلكا قالدى. يەرگە تۆكۈلگەن پىۋىدىن ۋاشلداپ كۆپۈك قاياشقا باشلىدى. كارىدورنى بېشىغا كېيىپ قاتتىق چىرقىراۋاتقان ئاۋازنى ئاڭلىغان بىرنەچچە ئادەم ياتاقلىرىدىن چىقىپ قارىشىپ تۇرۇشاتتى. قورقۇپ كەتكەن گۇلنىسا ئۇنى قويۇۋېتىشىگە ئالىنۇر قولىنى بىر شىلتىگەنىدى، ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدىن ئېغىز جاۋۇغىيىغچە كېسىلىپ قان يامراپ چىقتى.

ئالىنۇر ئەسەبىيلەرچە چىرقىراپ سىرتقا يۈگۈرۈپ چىقتى - دە، ئۇتتۇر كەلگەن بىر كوچىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ ھېچنېمىنى سەزمەيتتى. كوچىدىكى ئادەملەر ئۇنىڭدىن داجىپ يىراق مېڭىشاتتى. بىر چاغدا ئۇ قولىدىكى سۇنۇق بوتۇلكىنى كۆرۈپ، يول چېتىگە تاشلىۋەتتى، ئاندىن ئۆزىنى سەل بېسىۋېلىپ ئۆتكەنلەردىن يول سوراپ ماڭدى. ئالىنۇر ماڭە - ماڭە «جەنۇبىي شىنخۇا يولى»غا چىقىپ قالغانلىقىنى بىلدى. ئۇنىڭ كاللىسىنى قالايمىقان غەزەپلىك خىيالىلار چىرمىۋالغانىدى.

ئالىنۇرغا ئەمدى دادىسىنىڭ ئۆيى ھارام بولدى. ئۇنىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم بېسىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. مەتنۇرىنىڭ سەنتۇرۇلۇپ كارىۋاتقا يېقىلىشىدىن شۇنى جەزملەش مۇمكىنكى، ئۇنىڭ بېشى ئۇنداق ـ مۇنداق يېرىلمىدى. گۇلنىسانىڭ قولاق تۇۋىدىن ئېغىز جاۋۇغىيىدىن ئاۋۇال ئاپپاق يېرىق ئېچىلدى، ئاندىن قان تىرتىلداپ ئېتىلىپ چىقتى، دەقىقە ئۆتمەي بويۇن، مەيدىلىرى قىپقىزىل بويالدى. ئەمدى ئۇ ئالىنۇردىن ئۆچ ئالماي قالارمۇ؟ ھەر خىل بىھوشلاندۇرۇش دورىلىرىنى چېيىنغا سېلىپ بېرىپ، يەنە قانداقتۇر ئادەملەرگە تۇتۇپ بەرسىچۇ؟! بۇ شەرم ـ ھايالىق قىز ئىپپەت ـ نومۇسۇمدىن ئايرىلدىم، دەپ بىرەر يەرگە داد ـ پەريات كۆتۈرۈپ بارالامدۇ؟ مۇمكىن ئەمەس، ئۇنىڭدىن كۆرە، ئۇ ئۆلۈمنى ئەۋزەل كۆرىدۇ. ئاھ، ئىسىت، دادىسىنىڭ ھىيلە ـ نەيرەڭلىرىگە ئىشىنىپ نېمىشقىمۇ ئۇرۇمچىگە كەلگەن بولغىيدى؟ قانچە جاپا ـ مۇشەققەت تارتسىمۇ غۇلجىدىن ئايرىلمىغان بولسا، مۇشۇ ئىپلاس خورلۇقلارنى كۆرەرمىدى؟! ئەنەيتۇللا، ئابدۇسەمەتتەك ئاق كۆڭۈل، قولى ئوچۇق شاپائەتچىلىرى تۇرسا ئۇنى ئوقۇتماي قويارمىدى؟! ئاھ، ئەنزەر، ئەنزەر، سەن قانداقمۇ دادا بولۇپ قالغانسەن؟ سېنىڭ ئاتا بولۇش سالاھىيىتىڭ بارمۇ؟ قىزىڭ قانداق كۈنلەرگە قېلىۋاتىدۇ. سەن ئۇنى دوزاختا قىيناش ئۈچۈن ئەكەلگەنمىدىڭ؟ ناتۇۋان قىزىڭنىڭ كۆز ياشلىرى سېنى تۇتماسمۇ؟!

ئالىنۇرنىڭ ھەسرەتلىك خىيالىلىرى داۋاملاشقانمۇ بولار ئىدى، لېكىن بىرسى ئۇنى چاقىرىپ قالدى. قاپقارا ئۇزۇن چاچلىرىنى ئارقىدىن بوغۇۋالغان، ئاپپاق توقاچ يۈزلۈك، زىلۋا بوي بۇ قىز ئالىنۇرنىڭ ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپتىكى يېقىن دوستى گۈلمىھرە بولۇپ، ئۇ شۇنچىلىك خۇشخۇي ئىدىكى، داۋاملىق سۇزۇك چېھرىگە ئىللىق بىر تەبەسسۇم يار ئىدى.

ـــ ۋىييەي، ئالىنۇر، سەن ئۇرۇمچىدە بارمۇ زادى؟ ـــ دېدى گۈلمىھرە قېلىن كىرپىكلىك كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ، ـــ

تايلىغىن دادىسىغا خاپا بولۇپ، غۇلجىغا كەتتىمىكىن دەپمۇ ئويلىدىم.

ــ هازىر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپىدە ئوقۇۋاتىمەن.

ــ ھە، مانا بوپتۇغۇ، سەن دېگەن بەك تىرىشچان، بەك ئىزدىنىسەن، چوقۇم ئىستىقبالىڭنى تاپالايسەن.

ــ ئاشۇ مەكتەپنى پۈتكۈزۈشۈمگە كۆزۈم يەتمەيدۇ.

ــ داداڭ يەنە قارىمايۋاتامدا؟

ئالىنۇر دادىسىنىڭ كۆرۈنۈشتە مەكتەپكە ئەكىرىپ قويۇپ، ئەمەلىيەتتە قانداق شۇملۇقلارنى قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپ يىغلاپ سالدى. گۈلمېھرە ئۇنىڭ ياشلىرىنى سۈرتۈپ تەسەللى بەرگەنسېرى ئالىنۇر تېخىمۇ ئېسەدەپ كەتتى.

ــ توۋا قىلدىم، قانداق ئادەم ئۇ؟ بىزنىڭ مەكتەپكىمۇ ھۆججەت يېزىپ بېرىپ قېچىپ كەتكەن، بۇ قېتىمۇ يەنە شۇنداق قىپتۇ، ــ گۈلمېھرەنىڭ ھال رەڭ، نېپىز لەۋلىرى دومسايدى، ــ ئەمدى باشقىلارنىغۇ ئالدىسۇن، ئۆزىنىڭ قىزىنىمۇ ئەخمەق قىلسا بولامدۇ؟ بولدى كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، ئەگەر راستلا ئاخىرىغىچە ئوقۇپ كېتىشكە كۆزۈڭ يەتمىسە، بىزنىڭ ئۆيگە قايتىپ كەل. ئاپاڭنىڭ سېنى ياخشى كۆرىدىغانلىقى ئۆزۈڭگە ئايان.

ــ سىلەرنى پاراكەندە قىلارمەنمۇ؟

ــ ۋىيەي، سەن پاراكەندە قىلغۇدەك ئۆيىمىزدە ئون جان يوق. ناھايىتى ئاپام ئىككىمىزلا، ــ گۈلمېھرە پارقىراپ تۇرغان قىرلىق بۇرنىنى سىلاپ قويدى، ــ ئۆيلىرىمىز كەڭتاشا، تۆت ئېغىزلىق ئۆينى تازىلاپ بولالماي جۇلۇقۇم چىقىپ كېتىۋاتىدۇ. ئىككىمىز بىر ئۆينى تۆتۈۋالساق گۈلدەك ياسىۋېتىمىز دېگىنە. كۇندە كىتاب ئوقۇيمىز، تېلېۋىزور كۆرىمىز، ناخشا ئېيتىمىز.

گۈلمېھرە ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا ئالىنۇر بىلەن يېقىن دوست بولۇپ ئۆتكەن بولسىمۇ،

گۈلمېھرە ئالىنۇردىن بىر قارار تۆۋەن سىنىپتا ئوقۇيتتى.

— سېنىڭ ئوقۇشۇڭ قانداق؟ بۇ يىل ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىسەنغۇ دەيمەن؟ — سورىدى ئالىنۇر.

— شۇنداق، — گۈلمېھرەنىڭ چېھرىدىن ئىشەنچ تېمىپ تۇراتتى، — چوقۇم مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇيمەن.

— سەنغۇ مەكتەپ بويىچە ئەلاچى ئىدىڭ، شۇنداقتىمۇ مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىنىڭ نومۇر چەكلىمىسى بەك يۇقىرىمىشقۇ؟

— ئىشەنچىم كامىل.

— ئاپاڭ پەزىلەت ئاپپاينىڭ ئىزىنى باساي دەپسەن ـ دە.

گۈلمېھرەنىڭ ئاپىسى پەزىلەت شىنجاڭ مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىنى ئەلا دەرىجىدە پۈتكۈزگەن ئىستېداتلىق ئايال ئىدى. ئۇ بېيجىڭدا بىلىم ئاشۇرۇپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يولدىشى مىركامىل بىلەن ئىككى ئوغلى، بىر قىزىنى ئېلىپ تۇركىيەگە چىقىپ كەتتى. تۇركىيەنىڭ ھاۋاسى خىل كەلمىدىمۇ ياكى ئانا يۇرت مېھرى ئۇنى قاتتىق سېغىنىدۇردىمۇ، پەزىلەت ئۇچ يىل ئاران چىدىيالىدى. ئۇ ۋەتىنگە قايتىپ كېتىشتە چىڭ تۇرۇۋالدى. ئېرى مىركامىل ئىستانبۇل بويىچە داڭلىق دوختۇر ئىدى. ئىككى ئوغلى بولسا تۇرك تىلى باشلانغۇچ مەكتىپىدە ئوقۇيتتى. شۇڭا، ئۇ بالىلارنىڭ چوڭى گۈلمېھرەنى ئېلىپ قايتىپ كەلدى. ئۇ بۇرۇن ئىشلىگەن دوختۇرخانىغا قايتا بېرىشنى ھار ئالدىمۇ شەخسىي دوختۇرخانا ئېچىپ داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللاندى. ئۇچ يىل ئالدىدا ئۇ قىزى بىلەن تۇركىيەگە بېرىپ ئېرىدىن قۇرۇق يىڭنە بىلەن ئورۇقلىتىش تېخنىكىسىنى ئىگىلەپ كېلىپ، «پەزىلەت دوختۇر داۋالاش، ھۆسن تۇزەش، تەربىيەلەش مەركىزى»نى قۇرۇپ نۇرغۇن شاگىرتلارنى يېتىشتۇرمەكتە ئىدى.

— ئالىنۇر، — دېدى گۈلمېھرە دوستىنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ، — ئەگەر ئوقۇشۇڭنى داۋاملاشتۇرۇشقا ئىمكانىيەت

بولمسا «هۆسن تۇزەش» كەسپىنى ئۆگىنەمسەن؟

— خاپا بولما، گۈلمېھرە، — ئالىنۇر ئۆزرە ئېيتتى، — مېنىڭ ئاخىرىغىچە ئوقۇغۇم بار.

— ئەمسە بوپتۇ، لېكىن ئېسىڭدىن چىقارما، بېشىڭغا كۈن چۈشكەن ھامان بىزنىڭكىگە قايتىپ كەل.

— چوقۇم شۇنداق قىلىمەن.

ئالىنۇر گۈلمېھرە بىلەن خوشلىشىپ مەكتىپىگە چىقىپ كەتتى. ئاپتوبۇستا كېلىۋېتىپ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا نۇرغۇن سوئال بەلگىلىرى پەيدا بولدى: بۇنىڭ ئىچىدە ئەڭ چوڭ ھەم قورقۇنچلۇق بولغىنى «ئەتە قانداق قىلىمەن؟ ئۆگۈنلۈككىچۇ؟ ئاندىن كېيىنچۇ؟» دېگەن سوئال ئىدى. مەكتەپتىن تارقىتىدىغان ماتېرىياللارنى ئالماي، باشقىلارنىڭكىنى ئارىيەت ئېلىپ پايدىلانسىمۇ بولىدۇ، ئەمما قىشلىق تەتىلگە يەنە بىر ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت بار، قورساق ئىشنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك؟ ئۆز ئۆيىگە ئاچلىقتىن ئۆلسىمۇ بارمايدۇ. تۇرغۇنجان، رامىلەر بەك ئاق كۆڭۈل ياخشى ئادەملەر. لېكىن، دادىسى ئۇلارنىڭ ياخشىلىقى بەدىلىگە ئىككى مىڭ سەككىز يۈز سوم پۇلنى گەدىنىگە ئارتىپ قويۇپ ئالداپ قېچىپ كەتتى. ئەمدى قايسى يۈزى بىلەن تاماق يەيمەن، دەپ كىرەر؟ مۇشۇ چاغقىچە پەرىخە، بەختىيارلار قولىدىن كېلىنشىچە ياردەم قىلدى. ئۇلارغا قانچىلىك رەھمەت ئېيتسا ئەرزىيدۇ. چۈنكى، ئۇلارنىڭمۇ ئاتا ـ ئانىسى كاتتا بايلاردىن ئەمەس. پەقەت ھەر ئايدا كېلىۋاتقان تاماق، تۇرمۇش پۇلىدىن قىسىنىپ ئالىنۇرغا قانات ياپتى. «ئۆلسەممۇ غۇرۇرۇمنى، ئىززەت ـ نەپسىمنى خار قىلمايمەن» دەپ ئويلايدىغان بۇ قىز: «بىر كۈنلەر كەلگەندە چوقۇم ئۇلارنىڭ ساخاۋىتىنى شاپائەت بىلەن قايتۇرىمەن، بولمىسا يۈزۈم قارا بولۇپ كېتىدۇ» دەپ ئۆزىگە ئۆزى ئەھدە قىلىدۇ.

ئالىنۇر خۇددى دان ئىزدىگەن قۇش بالىسىدەك ھەممىنى دەڭسەپ كۆرۈپ، ئاخىر ئىشەنچلىك بولمىسىمۇ ئەپلىك چارىدىن

بىرسى يادىدىن كەچتى. جۇمە كۈنى چۈشتىن كېيىن، شەنبە، يەكشەنبە ئىككى يېرىم كۈن، باشقا چاغلاردا چۈش ھەم كەچلەردە مەكتەپ ئەتراپىدىكى ئاشخانىلارنىڭ بىرەرسىگە يارەملىشىپ بەرسە ئۇلارمۇ خۇش بولار. ئالىنۇر ئىش ھەققى ئالمىسىمۇ مەيلى، قورسىقىنى باقسىلا بولدى. قىشلىق تەتىلدە ئۇچىتاشتىكى ئاقسۇلۇق غوجايىنغا ئىشلەپ بېرىپ كېيىنكى يېرىم يىلنىڭ تاماق پۇلىنىڭ يېرىمىنى بولسىمۇ ھەل قىلىۋالمامدۇ.

ئوقۇش ھەم قورساق خاپىلىقىدا قالغان ئالىنۇر خىيال بىلەن مەكتىپىگە كېلىپ قالغىنىنى تۇيمايلا قالدى. ئۇ ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ تۇرۇشىغا بەختىيار ئېغىر قەدەملەر بىلەن يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئوڭ پۇتى ھېلىمۇ ئازراق ئاسقاقلايتتى. ئالىنۇرغا «خەت يېزىپ»، «سۆز تاشلاپ» ئوچۇق جاۋاب ئالالمىغان بۇ بالا ئىنگلىز تىلىغىلا «مەستانە» بولماي، بەلكى ئالىنۇرغىمۇ «مەستانە» بولۇپ قالغانىدى. بىز يۇقىرىدا قەيت قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئالىنۇر تىرىشچان، ئەخلاقلىق، سەمىمىي بۇ بالىنى چىن كۆڭلىدىن ياقتۇرسىمۇ، ئەما ئۆزىنى قاتتىق چەكلەيتتى ھەم بەختىيارنىڭ كۆڭلىنى ئايايتتى. ئالىنۇرنىڭ يۈرىكىدە لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقىنى مۇھەببەت ئوتى بولماي، بەلكى غايە يالقۇنى ئىدى. ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇسا، چەت ئەللەردە بىلىم ئاشۇرسا، تەتقىقاتچى، دوكتور، دوتسېنت بولسا... ئوقۇسا... ئوقۇسا... چاچلىرى ئاقارغۇچە ئوقۇسا... بۇ نەقەدەر مەنىلىك ھايات بولار ئىدى ـ ھە!

ـــ ئالىنۇر، مەن سىزنى تۇنۇگۈن كەچتىن بېرى ساقلاۋاتىمەن، ـــ دېدى بەختىيار قىزنىڭ خامۇش چىرايىغا قاراپ، ـــ نېمە بولدىڭىز؟ مىجەزىڭىز يوقمۇ قانداق؟

ـــ بەختىيار، مېنى ئارامىمدا قويۇڭ، بېشىم يېرىلىپ كەتكۈدەك ئاغرىۋاتىدۇ، ـــ ئالىنۇر ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈنلا شۇنداق دېدى، ـــ مەن ياتاقتا كىرىپ ئارام ئېلىشىم كېرەك.

ـــ مەن تېخى سىز بىلەن شەھەرگە كىرىپ...

— كەچۇرۇڭ.

— مەن سىزگە ھەمراھ بولايمۇ ياكى دوختۇرخانىغا ئاپىرايمۇ؟

— رەھمەت، بىرەم ئۇخلىسام ئوڭشىلىپ قالىمەن.

ئالىنۇرنىڭ راستلا سارغىيىپ قالغان چىرايىنى كۆرگەن بەختىيار ئوشۇقچە بىرنېمە دېيەلمەي تۇرۇپ قالدى. ئۇ بۇگۈن شەھەرگە كىرىپ خاتىرە سۈرەتكە چۈشۈشنى ئويلىغانىدى. لېكىن، ئالىنۇر مەكتەپ ئىچىگە كىردى ـ دە، دەرۋازا يوچۇقىدىن ئۇنى كۆزەتتى. ئۆز جايىدا مىخلىنىپ قالغان بەختىيار ئاستا يولنىڭ ئۇ چېتىگە ئۆتۈپ، كوچا ئاپتوبۇسىغا چۈشتى ـ دە، كېتىپ قالدى. ئالىنۇر دەرۋازىدىن ئالدىراپ چىقتى. ئۇ مەكتەپ ئەتراپىدىكى ئاشخانا غوجايىنلىرى بىلەن قىسقىلا سۆزلىشىپ، يەنە بىر ئاشخانىغا كىرىپ كېتەتتى. يېتىمنىڭ ئىشىنى خۇدايىم ئوڭلايدۇ، دېگەندەك، ئوتتۇز بەش ياشلار چامىسىدىكى غۇلجىلىق غوجايىن ئۇنىڭ تەڭلىكتە قالغانلىقىنى كۆزدە تۇتتىمۇ ياكى ئۆزۈمنىڭ يۇرتلۇقى ئىكەن دەپ ھېممەت قىلدىمۇ، ئەيتاۋۇر ئالىنۇرنىڭ تەلىپىگە قوشۇلدى.

— مېنىڭ ئىسمىم رەخىمجان، ھەدىگىزنىڭ ئىسمى، — غوجايىن ئىشىك تۆۋىدە پۇل يىغىپ ئولتۇرغان قارا قۇمچاق ئايالغا قارىدى، — تۇرسۇنئاي. ئاشخانا شەنبە، يەكشەنبە، بولۇپمۇ ھەر كۈنى چۈشتە بەك بىسىق بولۇپ كېتىدۇ، ئۇقۇۋالدىگىزمۇ؟

— ئۇقتۇم، رەھمەت سىلەرگە.

ئالىنۇر شۇ كۈنىلا ئىشقا چۈشۈپ كەتتى. ئەتىسى يەكشەنبە پۈتۈن بىر كۈن ئىشلىدى، دۈشەنبە كۈنىدىن باشلاپ ھەر چۈشلۈكى يۈگۈرۈپ كەلگىنىچە تاماق توشۇش، ئۈستەل سۈرتۈش، خېرىدارلارنى كۈتۈش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كېتەتتى. كەچ تەرەپلەردە بولسا قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇپ، قازان باشلىرىنى، ئاشخانىلارنى تازىلاپ بىر كېچىدىلا بىكار بولاتتى. ئالىنۇر كەلگەندىن بېرى ئاشپەز، مۇلازىملارمۇ بەك خۇشال

ئىدى. چۈنكى، ئاشخانا بىردىنلا پاكىز، رەتلىك بولۇپ، سەرەمجانلىشىپ قالغانىدى. ئەسلىدە تامىقىنىلا ھۆددىگە ئالغىنىدىن خۇشال بولغان رەخمجان ھەپتە بولغاندا ئالتۇرنىڭ قولىغا يىگىرمە سوم تۇتقۇزۇپ قويدى.

بىر كۈنى چۈشلۈكى ئالتۇر ئاشخانىدا ئالدىراش مۇلازىملىق قىلىۋاتقاندا تاماق يېگىلى كىرگەن بەختىيار ئۇنى كۆرۈپ قالدى. ئۇنىڭ لەڭمەنگە ئامراق ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئالتۇر تاماق سۇنۇش تۆشۈكىدىن ئىچكىرىگە قاراپ: «يەنە بىر لەڭمەن» دەپ ۋارقىرىدى. كۆزلىرى چەكچىيىپ، تىكىلىپلا قالغان بەختىيار قاچانلاردا ئالدىغا تاماق كەلگىنىنىمۇ سەزمەي ئولتۇراتتى. ئۇ يېقىندىن بۇيان ئالتۇرنىڭ شەنبە، يەكشەنبە ھەم ھەر كۈنى چۈش، كەچلەردە نېمە ئۈچۈن يوقلىپ كەتكەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەنگەنىدى.

— سىز؟!

— بولدى گەپ قىلماڭ، مەكتەپ ئالدىدا مېنى ساقلاڭ.

چۈشتىكى جىددىيلىك سىلىككەندىن كېيىن ئالتۇر رەخمجان بىلەن تۇرسۇنئايغا: «ئەمىسە مەن دەرسكە باراي» دەپ قويۇپ ئاشخانىدىن ئالدىراپ چىقىپ كەتتى. ئۇ مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدا ساقلاپ تۇرغان بەختىيارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى.

— بۇ سىزنىڭ نېمە قىلغىنىڭىز؟ — بەختىيار خاپا بولغاندەك قىلاتتى، — ئادەمنىڭ نومۇسىنى كەلتۈرۈپ.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ باشقىلارغا يېلىنىپ ياشىغاندىن ئەمگەك قىلىپ ياشىسا نومۇسما؟ — ئالتۇرنىڭ غۇرۇرى زەرەرلەنگەنىدى، — كونىلارنىڭ «ئۆزۈڭنى خار قىلغۇچە، كۈچۈڭنى خار قىل» دېگەن سۆزىنى نېمەدەپ چۈشەندۈرىسىز؟

— يا، ياق، مەن ئۇنداق دېمەكچى ئەمەس ئىدىم، — بەختىيار قىلغان سۆزىدىن قاتتىق ئۆكۈنىسىزلاندى، — سىز ئوقۇغۇچى ئىكەنسىز، ۋەزىپىڭىز ياخشى ئوقۇش، دەرسلەردە

چېكىنىپ كەتسىڭىز قانداق قىلىسىز؟

— ياخشى ئوقۇش ئۈچۈن قورساق توق بولۇش كېرەك، «قۇرۇق تاغار ئۆرە تۇرمايدۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلىغانمۇسىز؟

— ئالىنۇر، سىز مېنى خاتا چۈشىنىپ قالماڭ، — دېدى بەختيار يېلىنغان هالدا، — بىزدەك دوستلىرىڭىز، ساۋاقداشلىرىڭىز تۇرسا سىزنى تەڭلىكتە قويارمىزمۇ؟

— رەھمەت سىلەرگە، مەن بۇ ھېممىتىڭلارنى چوقۇم قايتۇرىمەن، — ئالىنۇر نەلەرگىدۇر قاراپ سۆزلەۋاتاتتى، — لېكىن «ئالماقنىڭ راھىتى، تىلىمەكنىڭ جاپاسىغا ئەرزىمەس» دېگەن گەپ بار. داۋاملىق سىلەرگە يۆلىنىۋالسام، ۋىجدان ئازابى تارتىپ قالىدىكەنمەن. بۇنداق كۈنگە قالغىنىمدىن تەرەتخانا تازىلاپ، بىر پارچە نانىنى ئىشەنچلىك، يۈزۈم قىزارماي يېيىشىم ئەۋزەل ئىكەن.

بۇ كۆڭۈلسىز سۆھبەتتىن كېيىن بىر ھەپتە ئۆتتى. ئالىنۇر چۈشتىن كېيىنكى ئىككى سائەتلىك دەرستىن ئەمدىلا چۈشۈپ ياتقىغا كېلىشىگە ئىنىسى ئەختەم كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ بۇلۇتتەك تۇتۇلغان چىرايى، ئېغىر نەپەس ئېلىشى، غەزەپلىك قىسىلغان كۆزلىرىدىن بىر شۇملۇقنى سەزگەن ئالىنۇر ئۇنى سىرتقا باشلاپ چىقتى. ئۇلار قىزىغان بازار كوچىسىنى كېسىپ ئۆتۈپ چوڭ يول بويىدىكى ئاكاتسىيەلىككە كەلدى.

— قورسىقىڭ ئاچمۇ؟ تاماق ئېلىپ بېرەي.

— ياق، گېلىمدىن سۇمۇ ئۆتمەيدۇ.

— ئۆيدە بىرەر ئەھۋال يۈز بەردىمۇ؟ غەلىتىلا كۆرۈنىسەنغۇ.

— ئاپام... ئاپام ئادەم ئەمەس ئىكەن. مەن بۇ يەردىن كېتىمەن.

غەزەپ قېپى يېرىلغان قېنى قىزىق ئەختەم ھايا ـ نومۇسنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ بۇگۈن چۈشتە كۆرگەن رەسۋاچىلىقىنى سۆزلەش بىلەن يىغلىۋەتتى.

ئاشخانىغا ناگان - ناگاندا بىر كىلىپ قارىسىنى كۆرسىتىپ قويۇپ كېتىدىغان مەتنۇرى شوپۇرنىڭ كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئايىغى ئۇزۇلدى. بىراق، گۇلنىساخان ئۇچ - تۆت كۈندە بىر قېتىم بىلىكىدىكى سائەتكە قاراپ قويۇپ، ئۆيگە كېتەتتى. ئۇ ئەختەمنىڭ كاۋاپدانىنى تاشلاپ بىر يەرگە كېتەلمەيدىغانلىقىنى بىلگەچكىمۇ، ئىككى - ئۈچ سائەت ھايال بولۇپ پەيدا بولاتتى. ئەختەم ئەقلىنى بىلگەندىن تارتىپ مەتنۇرى شوپۇرغا ئۆچ بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ بېزەك چىرايىغا قارىسىلا تۈكلىرى تەتۇر ئۆرۈلۈپ، مۇشتۇملىرى تۈگۈلەتتى. بۇ لەنىتى قارا ئېيىقنىڭ ئاپىسى بىلەن چاتاقلىشىپ يۈرگەنلىكىگە كۆزى يەتكەن ئەختەم پۈرسەت كۈتۈپ يۈرەتتى. بۈگۈن ئەتىگەن ئاشخانا ئېچىلىپ، چۈشكە ئاز قالغاندا گۇلنىسا كاسسا تارتمىسىغا قۇلۇپنى سالدى - دە، ئەختەمگە «ئەمدى كەلگەن خېرىدارلاردىن پۇلنى سەن يىغىپ قوي» دەپلا كېتىپ قالدى. كاۋاپ بۈيرۈتقان تۆت خېرىدارنىڭ ئوتتۇز زىخ كاۋىپىنى چالا - بۇلا پىشۇرغان ئەختەم تەخسىلەرگە تىزىپ ئەكىرىپ بەردى - دە، دەم ئېلىپ ئولتۇرغان مۇلازىم بالىغا كاۋاپدانىنى تاپشۇردى. ئۇ ھەر خىل پەرەزلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەچ بىنا ئالدىغا كەلدى، پۇتنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ پەلەمپەيلەردىن ئۆرلىدى. ئاچقۇچنى قۇلۇپقا شەپە چىقارماي سېلىپ ئاۋايلاپ ئىشكىنى ئاچتى، ئاندىن ھۇجرا ئىشكىگە قۇلاق ياقتى. بۇ چاغدا ئىچكىرىدىن «ۋۇي گۇلنىسا، بىر شەپە بارەك قىلىدىغۇ» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. مەتنۇرنىڭ زۇۋانى بېسىقمايلا تۇرۇپ ئەختەم ئۆيگە بېسىپ كىردى. مەتنۇرى بىلەن گۇلنىسا يوتقان ئىچىدە يېرىم يالىڭاچ ئىدى. ئۇلار قورقىنىدىن جالاقلاپ تىترىدى - يۇ، ھېچنېمە دېيەلمىدى.

- ئاناڭنى... بۇزۇقلار، - ياڭاق گۆشلىرى لىپىلداپ، چىشلىرى گىچىرلاۋاتقان قىزىققان ئەختەم يوتقانىنى بىر

تارتقاندى. گۈلنسا نېپىز مايكسى بىلەنلا چىرقىراپ تۇگۈلۈپ قالدى. قىپيالىكاچ مەتنۇرى بولسا بىر يۇملىنىپ كارىۋاتتىن چۈشتى ـ دە، ئارىلىقتىكى قىسىلچاقتا زوكزىيىپ ئولتۇرۇۋالدى. ئەختەمنىڭ ئوت يېنىپ تۇرغان كۆزلىرى نېمىندۇر ئىزدىگەندەك ئالاق ـ جالاق ھەر تەرەپكە قارايتتى. ئەگەر مۇشۇ تۇرقىدا چەيدو ياكى پالتا بولغان بولسا ئاقۇەت ـ پاقۇەت بىلەن ھېسابلاشماي ھەر ئىككىلىسىنى چانۇەتكەن بولاتتى. بېشىنى ئىككى كۆكسى ئارىسىغا تىقۇالغان گۈلنسا: «جېنىم بالام ئەختەم... مېنى كەچۇر... دېگەن سۆزدىن باشقىنى قىلماي يىغلىماقتا ئىدى. ئەختەمنىڭ بىردىنلا بۇلۇڭ ئۈستىدە گىدىيىپ تۇرغان لوكۇقىغا كۆزى چۈشتى ـ دە، ئۇنى ئېگىز كۆتۈرگەنچە پۈكۈلۈپ ئولتۇرغان شەھۋەتخورنىڭ كاللىسىغا ئۇردى، كۆكۈم ـ تالقان بولۇپ كەتكەن لوكۇقا شاراقلاپ ئاياغ ئاستىغا تۆكۈلدى. مەتنۇرنىڭ سەككىز يېپ تىكىلىپ، ئەمدىلا قەقەچ باغلىغان جاراھىتى يەنە يېرىلىپ، قان تەرەپ ـ تەرەپتىن يالاپ چۈشتى. مانا بۇ زىناخورنىڭ ئاقۇەتى ئىدى. كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە يۇز، بويۇن، يالىكاچ بەدەنلىرى پەرق ئەتكۈسىز قىپقىزىل بويىلىپ كەتكەن مەتنۇرنىڭ بېشى مۇرىسىگە ساڭگىلاپ، تامغا يۆلنىپ قالدى. ئۆمرىدە بۇنداق كۆپ قانىنى كۆرمىگەن بۇ ياش نوەر سەل قورقتى بولغاي، بۇلۇڭ ئۈستەل ئۈستىدىكى ئالتۇن زەنجىر، بىلەزۈك، ھالقا ھەم بەش تال ئۈزۈكنى يانچۇقىغا سالدى، ئاندىن مەتنۇرنىڭ كىيىملىرىنى ئاختۇرۇپ پۇل قاپچۇقىنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئۇدۇللا ئاشخانىغا كەلدى، قۇلۇپنى قايرىپ سۇندۇرۇپ، تارتمىدىكى ھەممە پۇلنى پۈرلەپ قوينىغا تىقتى.

... نومۇس ھەم غەزەپ ئىچىدە تولغىنىپ تۇرالماي قالغان ئالىنۇر نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى، شۇنداقتىمۇ ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنلىك سەۋەبىنى سۆزلەپ بەردى.

— مۇنداق دېگىن، هەدە، — ئەختەمنىڭ چىشلىرى كىرىشىپ كەتكەندى، — ئۇ، «دېرىزە سۈرتۈۋېتىپ، ئەينەك پارچىسى يۇزۈمگە چۈشتى» دېسە مەنمۇ ئىشىنىپتىمەن، دوختۇرخانىدا ئون ئالتە يىپ تىكتى.

— ئەمدى نەگە كەتمەكچىسەن؟

— ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىمەن، بۇ پاسكىنا ئۆيگە قەدەم باسمايمەن.

— ئۇكام، ئويلاپ باق، سەن ئون ئالتە ياشقا كىردىڭ، يول تاپالمايسەن. يامان يوللارغا كىرىپ كېتىسەن.

— مەيلى، بۇ يەردىكى خورلۇقتىن ياخشىدۇ. يا ئېتىلارمەن، يا سولىنارمەن، كەتكىنىم كەتكەن، — ئەختەم ھەدىسىگە قارىدى، — قانداق، پۇلدىن قېنىلغان بولساڭ بېرەيمۇ؟

— ياق، بولدى، سەن كېتىمەن دەۋاتساڭ، مۇساپىرچىلىقتا پۇل ساڭا ھەمراھ. مەن دېگەن بۇ يەردە ھەر نېمە قىلسام جېنىمنى جان ئېتەلەيمەن.

ئەختەم خوشلىشىپ مېڭىشقا ئالىنۇر ئارقىدىن ۋارقىرىدى:

— ئۇكام ئەختەم، يامان ئادەم، ئەسكى ئىشلارغا ئارىلىشىپ قالما، ئۆزۈڭگە پۇختا بول.

ئەختەم كېتىپ، ئالىنۇر بىرەر ئايلارغىچە ئۇنى ئويلاپ يۈردى. ئۇ ئويلا ـ ئويلا بۇ ۋەيران بولغان ئائىلىنىڭ بىردىنبىر سەۋەبچىسى دادىسى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

ئالىنۇر جاپا تارتسىمۇ قىشلىق تەتىلگىچە تاماقتىن قېنىلمىدى. ئۇ يېرىم يىللىق ئىمتىھانىنى كۆڭۈلدىكىدەك بېرىپ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇردى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپلىرى يۈرتىغا قايتىشىپ، مەكتەپ ئىچى مازارلىقتەك جىمجىتلىققا چۆككەندى. ئەمدى ئۇ نەگە بېرىشى كېرەك؟ ئۆيگە ئەسلا بېرىشقا بولمايدۇ. ئۇچتاشتىكى ئاشخانىدا ياتقۇدەك يەرمۇ يوق. بولغان تەقدىردىمۇ بىر قىز بالا ئوچۇن ئىشەنچلىك ئەمەس.

يەنىلا شۇ دوستى گۈلمىھرەگە بەرگەن ۋەدىسى بويىچە، پەزىلەت ئاپپاينىڭ ئۆيىگە پاناھلىق تىلەپ بېرىشى كېرەك.

* *

كۆڭۈل خۇش، خاتىرجەم ھايات باشقا بولىدىكەن. پەزىلەت ئاپپاينىڭ ئۆيىدە ئۆتكەن كۈنلەر شۇنچە تېز ئۆتۈپ كەتتىكى، قىرىق كۈنلۈك قىشلىق تەتىلىنىڭ قاچانلاردا توشۇپ قالغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئالىنۇر ئۇچتاشتىكى ئاشخانىغا سەھەر كېتىپ، كەچتە بىراقلا قايتىپ كېلەتتى. دەم ئېلىش ھەم ئارىلىقتىكى ۋاقىتلاردا گۈلمىھرە ئىككىسى تۆت ئېغىز ئۆينى تازىلاپ، پەردىلەرنى يەڭگۈشلەپ، ئەينەك ئىشكاپتىكى فارفۇر قاچىلارنى سۈرتۈپ پارقىرىتىۋېتەتتى. ئالىنۇرنىڭ ئىشچانلىقىدىن، چېۋەرلىكىدىن سۆيۈنگەن پەزىلەت: «ۋاي ئىسسىت، ئوغلۇم بولغان بولسا ئۆزۈملا بالا قىلىۋالمىدىكەنمەن، دەپ چاقچاق قىلاتتى. مانا ئەمدى ئالىنۇر مەكتىپىگە قايتماقچى بولۇۋىدى، ئانا ـ بالا ئىككىلىسىنىڭلا كۆڭلى يېرىم بولۇپ، سولتىيىپ قالدى، ھەتتا پەزىلەت ئاپپاي: «ئارىلىق يىراق بولمىغان بولسا، مۇشۇ يەردە يېتىپ، بارسىڭمۇ بوپتىكەن» دېدى.

ئالىنۇر قىشلىق تەتىلدە ئىشلەپ تاپقان ئۈچ يۈز سوم پۇلنى ئېلىپ مەكتەپكە قايتىپ كەلدى. ئۇ يېڭى ئوقۇش مەۋسۇمى ئۈچۈن تارقاتقان ماتېرىياللارنى تولۇق سېتىۋېلىپ، ئاشقان پۇلنى تاماق، تورمۇش ۋە باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىش ئۈچۈن ئېلىپ قويدى، شۇنداقتىمۇ رەھىمجان غوجايىنىڭ ئاشخانىسىدىكى مۇلازىملىقىنى تاشلىمىدى.

ئوقۇش باشلىنىپ بىرەر ئاي ئۆتمەيلا خۇددى ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپتىكىگە ئوخشاشلا ئالىنۇرنى مالىيە بۆلۈمىگە چاقىردى. ئىشخانىدا مالىيە بۆلۈمى باشلىقى، كاسسىر، بوغالتىرلار ساقلاپ ئولتۇرۇشاتتى. بۇرۇن بىر قېتىم بېشىدىن

ئۆتكەن ئوڭايسىزلىنىش، خىجىللىق ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى تىترىتىۋەتتى.

— ئالىنۇر، مانا يېرىم يىلمۇ ئۆتۈپ كەتتى، — دېدى باشلىق سىپايىلىك بىلەن، — ئوقۇش پۈلىنى بۇنداق ئارقىغا سۆرىۋەرسەك بولماس. بۇ بىر تۇزۇم، كۆتۈرۈۋېتىشكە شەرتسىز توشمايدۇ. دادىڭىزنىڭ نەچچە يەردە تىجارەت ئورۇنلىرى بار.

— قانداق قىلىشىمنى مەنمۇ ئۇقالمىدىم، — دېدى ئالىنۇر بېشىنى سالغان ھالدا، — دادام كېلىپ قالسا بېرىۋېتەتتى.

— بېرىدىغان نىيىتى بولسا گەپ ـ سۆزسىز قېچىپ كېتەمدۇ؟ — سۆز قىستۇردى بوغالتىر بالا، — ئەڭ بولمىسا تېلېفون بېرىپ ئۆزرىسىنى سورايدىغان گەپ، ئۇنىمۇ قىلمىسا.

— تۇرغۇنجان بىلەن راملىگە دېسەك، — دېدى كاسسىر ئايال قاپىقىنى ئاچماي، — «ماڭاشىمىزدىن تۇتۇڭلار» دەيدۇ. ئەمدى سىزگە ياخشىلىق قىلغىنى ئۈچۈن ئۇلار زىيان تارتسۇنمۇ؟ ئىككى بالىسى ئوقۇۋاتسا.

— مەن مەكتەپتىن چېكىنەي، — ئالىنۇر يىغلىۋەتتى، — بۇنداق دېسەم قورقۇپ كەتمەڭلار، سىلەرگە ئۆز قولۇمدىن ھۆججەت بېرىمەن. ئاشخانا، رېستورانلاردا ئىشلەپ تۆلىۋېتىشكە كۆزۈم يېتىدۇ.

— نەدە تەييار تۇرغان ئىش ئورنىكەن ئۇ؟ — كاسسىر ئايالنىڭ بۇ ئاچچىق گېپى باشلىققا ياقمىدى بولغاي، كۆز ئىشارىسى قىلدى.

— مەن بىر قېتىم تەتىلدە ئىشلەپ ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ سەككىز يۈز سوم پۈلىنى تۆلىگەن. مۇشۇ تەتىلدىمۇ ئۈچ يۈز سومغا ئىشلىدىم، — ئالىنۇر ئورنىدىن تۇردى، — قەغەز بولسا بېرىڭلار، ئۆز قولۇمدىن ھۆججەت بېرىپ ئاندىن كېتەي، تۆلىمىسەم ئىت بولۇپ كېتەي.

— توختاڭ، ئالىنۇر، مەكتەپتىن چېكىنىمەن دېگەن گەپنى قىلماڭ، بىز يەنە ئارقىغا سۆرەيلى، — دېدى مالىيە بۆلۈمى

باشلىقى ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە، ــ ئاڭغىچە دادىڭىز كېلىپ قالسا تېخى ياخشى.

كۈنلەر ئەندىكىش، دەككە ـ دۈككىدە ئۆتمەكتە. ئۇنىڭ تاماققا ئېشىنىپ ئېلىپ قويغان پۇلىمۇ تۈگىدى. شۇڭا، دەم ئېلىش كۈنلىرى، ھەر كۈنى چۈش ھەم كەچلەردە رەخمجاڭ-نىڭ ئاشخانىسىغا بېرىپ ئىشلەپ، كېچىلىرى دەرس تەكرارلاپ سائەت ـ مىنۇتلارنى قان ـ ياش تۆكۈپ ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. ئا-لىنۇر ئەمدى دادىسىدىن پۈتۈنلەي ئۈمىدىنى ئۈزدى. ئەگەر ئۇ كەلگەن ھالەتتىمۇ ئۇنىڭغا ئېگىلمەيدۇ، يېلىنمايدۇ. دەرۋەقە دادىسىنىڭ ئالا كۆڭلى، قارا نىيىتى بەش قولدەك ئايان بول-دى. ئالىنۇر ئوقۇماي، دادىسىغا ھەقسىز ئىشلەپ بەرسە، ئۇ-نىڭ بىر پۇلى ئون، ئون پۇلى يۈز بولسىلا بولدى، بەس. قىزىنىڭ تەقدىر ـ ئىقبالى بىلەن نېمە ئىشى؟!

ئالىنۇر غەم ـ تەشۋىش ئىچىدە ئۆزىنىڭ كەلگۈسى قىسمىتى بىلەن قالغاندا، خۇددى «ئېشىكى ئۆلۈۋاتسا، كۆتى غېجەك تارتىپتۇ» دېگەندەك، بەختسىيار ھەر كۈنى خەت سۈنۈپ، جاۋاب تەلەپ قىلىپ ئۇنى بىزار قىلىۋەتتى.

ــ مەن نېمە غەمدە، سىز نېمە كويدا؟ ــ ۋارقىرىدى ئالىنۇر، ــ بۇنىڭدىن كېيىن تولا كۆزۈمگە كىرىۋالماڭ. مەن سىزنى ياخشى كۆرمەيمەن. ئۇنىڭسىزمۇ تارتىۋاتقان كۈنلىرىم ئۆزۈمگە يېتىپ ئاشىدۇ. دادام دېگەن قارا نىيەتنىڭ دەردىنى تارتايمۇ؟ ئۆگەي ئاپام گۈلنىسا بۇزۇقنىڭ خورلۇقىنى تارتايمۇ؟ مەكتەپنىڭ بېسىمى ئۇنىڭدىن ئېغىر... ئەمدى سىزنىڭ قىستاشلىرىڭىزغا قالدىممۇ؟! ھازىر مەن ئۇچۇن كۆڭۈل، يۈرەك، مۇھەببەت دېگەن نەرسىلەر بىر پارچە نانغا ئەرزىمەيدۇ.

بۇ ناتۇغان قىزنىڭ يەلكىسىگە ئۇست ـ ئۇستىلەپ ئارتىلىۋاتقان روھىي ۋە ماددىي بېسىملار ئۇنى ئاچچىق تىللىق قىلىپ قويغانىدى. ئۇ غەزەپىدە، ئائىلىسىدىكى كۆڭۈل ئاغرىقلىرىنىمۇ قوشۇپ دەۋەتكەنلىكىنى سەزمەي قالدى. ئالىنۇر

قىلغان قوپاللىقىدىن ئازابلىنىپ يۈرگەن بىر كۈنى، بەختىيارنىڭ شىئەندىكى بىر ئالىي مەكتەپكە يۆتكىلىدىغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىچىدە بىر يېرى ئېچىشقاندەك بولدى. بىراق، ئۇنى ئىزدەپ بېرىشقا غۇرۇرى ئۇنىمىدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنى ئۇمىدلەندۈرۈپ قويۇشتىن قورقتى. ئالىنۇر شۇ كۈنى رەخمجاننىڭ ئاشخانىسىدىن كەچلەپ قايتىپ كېلىپ ياتقىدا دەرس تەكرارلىدى. تۆزۈم بويىچە ئۇخلاشقا سىگنال چېلىنىشى بىلەن قىزلار ئورۇنلىرىنى سېلىشقا باشلىدى. ئالىنۇر ئۇلارنىڭ دەم ئېلىشىغا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن تۆيدۈرمايلا سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئۇ مەكتەپ بېغىدىكى چىراغ تۈۋىگە كېلىپ، ماتېرىياللىرىنى سېمونت ئورۇندۇققا يايدى. ۋاقىت ئاستا ـ ئاستا ئۆتمەكتە ئىدى. بىر چاغدىلا يېنىدا بىر سايىنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى كۆرگەن ئالىنۇر چۆچۈپ ئارقىسىغا قارىدى. مىسكىن چىراي بەختىيار ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قولىتۇقىدا بىر دەستە ماتېرىيال تۇراتتى. بالىلار ھەممىسى ئۇيقۇغا چۆككەن بۇ كېچىكىدە ئۇنىڭ ئاتايىن ئىزدەپ كېلىشى كىم ئۈچۈن ھەم نېمە ئۈچۈن ئىكەنلىكى ئوچۇق ئىدى. ئالىنۇر بەختىيارنىڭ غەمكىن كۆزلىرىگە، روھسىز سىيماسىغا قاراپ، ئۆتكەندە قىلغان قوپال گەپلىرى ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم ئۆكۈندى. ئەلۋەتتە، تۇرمۇش ئاچاللىرىدا ئامالسىز تېنەپ ـ تەمتىرەپ يۈرگىنىدە، گۈلنىسانىڭ يۈزىگە نىجاسەت سۈۋىماقچى بولغانلىقى، مەكتەپنىڭ ئوقۇش پۈلىنى تۆلەش ئۈچۈن بېسىم قىلغانلىقى، دادىسىنىڭ ئۇنى ئالدىغانلىقى قاتارلىق قاتمۇ قات كەلگەن ئەلەملەر دەستىدىن ئۇ نېمە دەۋەتكەنلىكىنىمۇ ئاڭقىرالمىدى. بۇنداق قوپاللىق خاتىرجەم ھاياتتا يۈز بەرگەن بولسا، دەرۋەقە بۇ ئىنسانىي پەزىلەت ئەمەس ئىدى.

ـــ ئاڭلىسام، شىئەندە ئوقۇيدىغان بوپسىز، ـــ دېدى ئالىنۇر ئۇنىڭغا لاپپىدە قاراپ، ـــ سىزنى تەبرىكلەيمەن.

ـــ ئۇخلىسام چۈشۈمدىمۇ يوق ئىش ئىدى، ـــ بەختىيار

بەكمۇ مەيۇس كۆرۈنەتتى، ــ دادام ئستاتستكا يغننغا قاتنىشىشقا بېرىپ، شىئەن «چەت ئەل تىلى ئۇنىۋېرسىتېتى» بىلەن ئالاقىلىشىپ ھەل قىلىپ كەپتۇ. ئىنگلىز تىلى فاكۇلتېتىدا ئوقۇيدىغان ئوخشايمەن.

ــ قاچان ماڭىسىز؟

ــ ئەتە مەكتەپتىن كەتمەكچى، شۇڭا سىزگە دەيدىغان گەپلىرىم بار ئىدى.

ــ بەختىيار، بولدى دېمەڭ، ماڭا ھەممىسى چۈشىنىشلىك، ــ ئالىنۇر كەسكىن رەت قىلدى، ــ ئۆتكەنكى قوپاللىقىم ئۈچۈن سىزدىن كەچۈرۈم سورايمەن. مېنى ئەپۇ قىلىڭ، نېمىلەرنى دەپ سىزنى رەنجىتكەنلىكىم ئۆزۈمگە ئايان.

ــ مەن ئۇلارنى ئۇنتۇپ كەتتىم، ــ دېدى بەختىيار، ــ ئۇ چاغدا سىزنىڭ روھىي ھالىتىڭىز ياخشى ئەمەس ئىدى، بىراق مەن ئۇنى ئويلىمايلا...

ــ توغرا چۈشەنگەنلىكىڭىز ئۈچۈن سىزدىن مىننەتدار-مەن، ــ ئالىنۇر قەتئىي قارارغا كەلگەندى، ــ ئەمما ئىكىكىمىزنىڭ ئىشى ئەمەلگە ئاشمايدىغان بىر چۈش. ئويلاپ كۆرۈڭ، مېنىڭ تەقدىرىم خۇددى گۈزەلگە قاراڭغۇ. بۇنىڭدىن كېيىن نېمە بولۇپ كېتىشىم، قانداق يوللارغا كىرىپ، نەلەردە تاسقىلىپ، قايسى كوچىلاردا قايمۇقۇپ، يىقىلىپ قېلىشىمنى بىلمەيمەن. مەن ياشاشنىڭ نەقەدەر قىيىن ئىكەنلىكىنى ئەمدىلا ھېس قىلدىم. ئۆلمەك ئاسان ئىكەن، ئېسىلساڭمۇ، دورا ئىچسەڭمۇ، سۇغا تاشلىساڭمۇ ھاياتتىن ۋىدالىشىش بىردەملىك ئىكەن، ئەمما ياشاش، جاننىڭ چىقمىقى تەس ئىكەن! ئۇنىڭغا خورلۇق، ئازاب، كۈلپەت، نادامەت چېكىشلەردىن ئىبارەت بەدەل تۆلەشكە توغرا كېلىدىكەن. ھازىر ماڭا مۇھەببەت ئەمەس، بەلكى ياشاش ئۈچۈن بىر پارچە نان، يېتىش ئۈچۈن ئۆڭكۈر بولسىمۇ بىر ماكان لازىم. مەن ئەمدى مۇشۇنداق قارا تەقدىرىمگە ئالتۇندىن ھەل بېرىپ ياسالما بو-

لۇپ ياشاشنى، ئۆزۈمنى ئالداشنى خالمايمەن!

— ئالىنۇر، مەن سىزنى چىن دىلىمدىن... مەڭگۈگە...

— بۇنداق چىرايلىق گەپلەر كىتابلارغا يېزىلسا يارىشىدۇ، — ئالىنۇر تەئەددى بىلەن كۈلدى، — بەختىيار، كۆڭلۈمدىكىنى دېسەم، مەن گەرچە ئاشۇنداق بىقۇۋۇل، بىنەزەر، گاڭگىراش ئىچىدە قالغان قىز بولساممۇ لېكىن ئىچىمگە پۈككەن پىلانلىرىم، ئارزۇ ـ ئىستەكلىرىم، يەتمەكچى بولغان مەنزىللىرىم شۇنچە كۆپ، شۇنچىلىك ئۇزاق، يېتەلەمدىم، ئېرىشەلەمدىم، ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. شۇ جەريانىدىكى ئازاب ـ جاپالارغا يەنە بىر كىمنى ئورتاق قىلىپ بەختسىزلىك گىردابىدا قىينىغۇم يوق!

— ئالىنۇر، گېپىمنى ئاڭلاڭ، مەن سىزنى...

— دېدىمغۇ، بۇنداق گەپلەر ماڭا كۇلكىلىك تۇيۇلىدۇ دەپ. مېنى كەچۈرۈشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن، — ئالىنۇر ئورنىدىن تۇردى، — خوش ئەمىسە، مېڭىپ قالسىڭىز ئاقيوللۇق بولۇڭ.

— ئالىنۇر، توختاڭ، — بەختىيار قولتۇقىدىكى بىر باغلام بولاقنى ئالىنۇرغا تۇتقۇزدى، — بۇ ماتېرىياللار سىزدە قالسۇن، ئەمدى ماڭا لازىمى قالمىدى.

بەختىيار كېتىپ، ئالىنۇر ئۇزاق ئۆتمەيلا چۈشكۈنلىشىپ كەتتى. ئۇ بىر كۇن كەچكىچە روھسىز، مادارسىز ئاشخانىغا، دەرسخانىغا قاترايتتى. ئاشخانىغا ئۆلمەسلىك ئۈچۇن بارسا، سىنىپىغا رەسمىيەت ئۈچۇنلا كىرەتتى. خۇددى روھى چۈشكەن ئادەمنىڭ ئېتىمۇ چاپالماس بولۇپ قالغىنىدەك، ئۇنىڭ زېھنىيىتىمۇ گاللىشىپ، تۆۋەنلەپ بارماقتا ئىدى. ئۆتۈلگەن دەرسلەر غەيرىي خىياللار، ئەندىشە، ئەنسىرەش، قورقۇنچلار بىلەن ئارىلىشىپ كاللىسىغا كىرمەيتتى. جاراھەتلەنگەن يۇرىكىدە يېتىمسىراش، تەنھالىق، غېرىبلىق، مىسكىنلىك روھىي ئەلەملىرى كۇنسايىن كۈچىيىپ ئاستا ـ ئاستا يېقىن ـ يورۇقلىرىدىن يىراقلاشتى. يالغۇزلۇقنى كۆڭلى تارتىدىغان،

بىرەر كىم بىلەن پاراڭلىشىشنى، ئىچىدىكى پىغانلىرىنى تۆكۈشنى خالىمايدىغان ھەم يېلىنىپ ـ يالۋۇرمايدىغان تىنىق كۆل سۈيىدەك بېسىقىپ قالدى.

ھەش ـ پەش دېگۈچە ئارىدىن ئىككى ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. ئالىنۇر ئىقتىسادىي بېسىم ئاستىدا زورۇقۇپ ئوقۇشتىن رايى يانىدى، شۇنداقتىمۇ يىللىق ئىمتىھانغا قاتنىشىپ ئۆزىنىڭ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىكەنلىكىنى نامايان قىلدى. بىراق، ئىيۇلنىڭ ئالتىنچى كۈنى بوغالتىرىيە بۆلۈمىگە كىرىپ، ئىككى مىڭ سەككىز يۈز سومغا ھۆججەت يېزىپ قولىنى قويدى، ئاندىن كونا ھۆججەتنى يىرتىپ دادىسىنى قەرزدىن خالاس قىلدى. ئۇ ئوقۇشتىن چېكىنىپ مەكتەپنىڭ پۇلىنى تۆلەش قارارىغا كەلگەنىدى، چۈنكى يېڭى ئوقۇش يىلى ئۈچۈن يەنە ئىككى مىڭ سەككىز يۈز سوم تۆلەشكە توغرا كېلەتتى.

ئالىنۇر بوغالتىرىيە بۆلۈمىدىن يىغلىغانچە چىقىپ، ياتىقىغا كىردى ـ دە چامادان، سومكىلىرىنى ئېلىپ دەرۋازا ئالدىغا كېلىشىگە، خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدىكى قاراۋۇل ئۇنىڭغا بىر پارچە خەتنى تاپشۇردى. ئالىنۇر، بەختىيارنىڭ خېتى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ دەرھاللا ئاچتى ـ دە، دەرۋازا دالدىسىدا ئوقۇشقا باشلىدى. خەتتىكى: «كۆيدۇم ـ پىشتىم ـ سېغىندىم، ئۇنتۇيالمىدىم...» دېگەندەك مۇھەببەتكە تالىق سەھىپىلەرگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن ئاخىرقى قۇرلارنى ئالدىرىماي ئوقۇدى:

«سۆيۈملۈك ھەم قەدىرلىك ئالىنۇر، مەن شىئەن چەت ئەل تىلى ئۇنىۋېرسىتېتى يېرىم يىللىق ئىنگلىز تىلى بىلىم ئاشۇرۇش سىنىپىدا ئوقۇۋاتىمەن. 10 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى «توفېل» (TOFFEL) ئىمتىھانىغا قاتناشماقچىمەن. بۇ ئىمتىھانىنى چەت ئەل پىروفېسسورلىرى سوئال چىقىرىپ ئۆزلىرى ئالىدىغان

يۇقىرى دەرىجىلىك ئىمتىھان ئىكەن. بۇ ئىمتىھاندىن يۇقىرى نومۇر بىلەن ئۆتكەنلەر چەت ئەلگە ئوقۇشقا چىقىش سالاھىيىتىگە ئىگە بولىدىكەن. لېكىن، مەن سىز ئۇچۇن ئوقۇش پۈتكۈزۈپ شىنجاڭغا قايتىمەن ۋە دەرھال مەكتەپكە بېرىپ سىزنى ئىزدەيمەن.»

ئالىنۇر ئۆزىنى ھاياجان ۋە ئىزتىراپقا سالالمىغان، شېرىن ھېس - تۇيغۇلار ئاتا قىلالمىغان، ياشلىق يۇرىكىدىكى ئەنسىزلىك داغلىرىنى يۇيۇشقا قۇربى يەتمىگەن بۇ خەتكە سوغۇق نەزەردە باقتى، شۇنداقتىمۇ ئۇنى ئاۋايلاپ سومكىسىغا سېلىپ قويدى. ئۇ ئوقۇغۇچىلار كېتىپ چۆلسىرەپ قالغان مەكتەپىگە كۆز قىيالماي ئاخىرقى قېتىم قارىدى. ئاشۇ چوقچىيىپ تۇرغان ئوقۇتۇش بىناسى، قۇش بالىلىرى ئۇچۇم بولغان ئۇۋۇدەك ھۇۋۇلداپ قالغان تۆت قەۋەتلىك ياتاق ئۆيلەر، مازار بېشىدەك سۇرلۇك كۆرۈنگەن مەيدان، تالاي كېچىلەر ھەمراھ بولغان كىچىككىنە باغچىدىكى يالغۇز چىراغ ھەممە — ھەممىسى ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتقاندەك سۈكۈتتە ئىدى. راست ئەمەسمۇ، ئۇ بۇ مەكتەپكە دىلىنى بىلىم بىلەن تولدۇرۇپ، ھىدايەت نۇرىنى كۆرىمەن، دەپ نېمە ئۈمىدلەر بىلەن كەلمىدى؟! ئەپسۇس، ئۇنىڭ كۆڭلى ھەسرەت - نادامەت، خورلۇقلارغا لىپمۇ لىپ تولدى. شۇنداقتىمۇ، مەكتەپ يەنىلا مېھرى ئىسسىق، كۆيۈمچان ئانىدەك بىلىندى.

ئالىنۇر بازارنىڭ ئۇزۇن كوچىسىدىن ئارقىسىغا قاراپ - قاراپ كېتىپ قالدى. ئۇ كوچا ئاپتوبۇسىغا چىقتى، ئەمدى نەگە بېرىشى كېرەك؟! گەرچە ئۇنىڭ يۇزى دەزمال ياقىلىقاندەك كۆيۈپ تۇرسىمۇ، بىئامال ھالدا دوستى گۈلمېھرەنىڭ ئۆيىگە يۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئىچىدە: «پەزىلەت ئاپپاينىڭ ئۆيىدە تۇرغاچ، ئېغىر ھەم پاسكىنا بولسىمۇ پۇلى ياخشىراق ئىش ئورنى تېپىشىم كېرەك» دەپ ئويلىدى. دەرۋەقە ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئىككى خىل

مەقسەت ئۇچقۇن چاچرىتىپ تۇراتتى. بىرى، پۇل تېپىپ ئالىي مەكتەپلەردە ئېچىلىۋاتقان كۇرسلاردا بىرنەچچە قارار ئوقۇپ مۇكەممەل بىلىم ئىگىلەش، يەنە بىرسى بولسا مەكتەپنىڭ قەرزىنى تۆلەش.

22

ئالىنۇر ئىككى ھەپتىدىن بېرى ئىش ئورنى ئىزدەپ بارمىغان يېرى قالمىدى. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەن دۆڭكۆۋۈرۈك بازىرىدىكى تام ـ تاختايلارغا ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى قوبۇل قىلىش ھەققىدە چاپلانغان خىلمۇخىل ئېلانلارنى كۆرەتتى ھەم ئادرېس بويىچە ئىزدەپ باراتتى ياكى تېلېفون ئارقىلىق ئەھۋال ئۇقۇشاتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى، پالانچى مىڭ سوم زاكالەت تاپشۇرىسەن دېسە، بەزىلىرى كىملىك ھەم نوپۇسۇڭ يوق ئىكەن، دەپ قايتۇراتتى. ھەتتا كومپيۇتېر ئىشلىتىش ياكى بوغالتىرلىقتەك ئىلمىي ئىش تۇرىدىكىلەر دېپلوم سۇرۇشتە قىلاتتى. ئۇمىدسىزلىك ئىچىدە قالغان ئالىنۇر كەچتە قايتىپ كېلىپ بىرنەچچە كۈن باش كۆتۈرمەي يېزىپ چىققان «بىردىنبىر چىقىش يولى ئالىي مەكتەپكە كىرىشمۇ؟» دېگەن ماقالىسىنى قايتا ـ قايتا ئۆزگەرتىپ، جۇملىلىرىگە ئىشلەپ تەييار قىلدى. ئۇ ئەتىسى ئىش ئورنى ئىزدەشكە بارماي «ئىشچىلار ژاقىت گېزىتى» تەھرىر بۆلۈمىگە كەلدى ھەم مەسئۇل مۇھەررىر يالقۇن بىلەن كۆرۈشۈپ ماقالىسىنى بەردى. بۇنداق پاكىز مۇھىت، نەپىس خىزمەت ئۇستەللىرى، رەتلىك كىيىنگەن مۇھەررلەر خىزمەت قىلىۋاتقان ئىشخانىلارغا كىرىپ باقمىغان ئالىنۇر قورۇنۇپ ئولتۇردى. بۇ ئازادە، كەڭ ئىشخانا شۇنچىلىك تىنچ ـ تىنىشسىز ئىدىكى، بۇ سۇرلۇك جىمجىتلىقنى پەقەت قەلەملەرنىڭ كىرتىلدىغان ئاۋازىلا بۇزۇپ تۇراتتى. ئوتتۇز ياشلاردىن ھالقىغان، قاپقارا چاچلىرىنى پارقىرىتىپ ئارقىسىغا

تارىغان ئاق يۈزلۈك، قارا قاشلىق مۇھەررىر يالقۇن ماقالىنى ئىچىدە ئوقۇپ تۈگىتىپ بېشىنى كۆتۈردى:

— ئوبدان ماقالە بوپتۇ، بىز ئىشلىتەيلى، — دېدى يالقۇن ئالىنۇرغا گۈمان بىلەن قاراپ، — سىز بۇرۇن ئانچە ـ مۇنچە يېزىپ باققانمۇ؟

— ياق، لېكىن گېزىت ـ ژۇرناللارنى كۆپ كۆرىمەن.

— نەدە ئىشلەيسىز؟

— مەن ئوقۇش پۈرسىتىگە ئېرىشەلمىگەن ئوقۇغۇچى. ئىش ئورنى ئىزدەپ يۈرىمەن.

— مۇنداق دەڭ. ماقالىڭىزدە ناھايىتى مۇھىم بولغان بىر نۇقتىنى شەرھىلەپسىز، — يالقۇن باشقىلارنىڭ خىزمىتىگە تەسىرى بولمىسۇن دېگەندەك پەس ئاۋازدا سۆزلەۋاتاتتى، — ھەقىقەتەن بىرنەچچە نومۇر سەۋەبىدىن ئالىي مەكتەپلەرگە كىرەلمەي قالغان بالىلار بىردىنلا چۈشكۈنلىشىپ، ئۆزىنى تاشلىۋېتىدۇ. ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش، ئىزدىنىش روھى كەم.

— قانداق، باسامسىلەر؟ — ئالىنۇر ساددىلىق بىلەن سورىدى، — دېمەكچى بولغىنىم سىزگە ياردىمۇ؟

— بايا دېدىمغۇ، چوقۇم ئىشلىتىمىز، بەلكىم گېزىتىمىزنىڭ كېلەر ھەپتىلىك سانلىرىغا چىقىپ قېلىشى مۇمكىن. تۇرۇشلۇق ئورنىڭىزنىڭ تېلېفون نومۇرىنى يېزىپ بېرىڭ.

ئالىنۇر تەھرىر بۆلۈمىدىن شۇنداق خۇشال چىقتىكى، گويا قانات ياساپ ئۇچىدىغاندەك يېنىكلەپ قالغانىدى. بۇ ئاي، بۇ يىللاردا كۆڭۈل خۇشلۇقى، خاتىرجەملىك، شادلىق دېگەندەك ھېسسىي تۇيغۇلار ئۇنىڭدىن يۇز ئۆرۈپ، غېم ـ تەشۋىشلەر ھەمراھ بولۇپ كەلدى. مانا بۇگۈن مۇھەررىر يالقۇنىڭ بىر ئېغىز لەۋزى بىلەن ئۇ ئۆزىنى ئەڭ بەختلىك ھېسابلىدى. تۇۋا، كۆڭۈل دېگەن ئاجايىپ زىل نەرسە ـ دە. ئالىنۇر يالقۇننىڭ ۋەدىسىنى ئاڭلاش بىلەن يۈزىدىكى غەم تۇمانلىرى تارقىلىپ

ئۇنىڭ ئورنىنى شادلىق شوللىرى قاپلىدى. كۆزلىرى كۈلۈپ، چېھرى قىزىلگۈلدەك ئېچىلدى، ھەتتا ئۇ قانداقتۇر شوخ بىر ناخشىنىڭ ئاھاڭىنى دىمىقىدا غىڭشىپ كېتىۋاتاتتى.

ئالىنۇر شۇ كېچىسى، ئۇزاقتىن بېرى كۆڭلىدە پىشۇلدۇرۇپ كېلىۋاتقان بالىلار تېمىسىغا قەلەم تەۋرەتتى. ئۇ بۇ «ئەسىرى»نى «تارىم غۇنچىلىرى» ژۇرنىلىغا بېرىشنى كۆڭلىگە پۈكتى. ئۇ كېچىلىرى يېزىپ، كۈندۈزلىرى يەنىلا ئىش ئورنى ئىزدەش بىلەن ئاۋارە ئىدى. ئۇ بىر كۈنى «ئۇمىد ھەسسىدارلىق چەكلىنىش شىركىتى»گە خىزمەتچى قوبۇل قىلىدىكەن دەپ ئاڭلاپ دەرھالا يېتىپ باردى. بىراق، دىرېكتور رايىدىن ئۇنى «كىملىكىڭىز ھەم نوپۇسىڭىز يوق ئىكەن» دەپ ياندۇردى. كۆڭلى غەش ھالدا قايتىپ كەلگەن ئالىنۇر ئەمدىلا ئۆيگە كىرىپ تۇرۇشىغا تېلېفون جىرىڭلاپ قالدى. تېلېفوندا مۇھەررىر يالقۇننىڭ ئاۋازى ياڭرىدى. ئۇ ئالىنۇرنى «تەھرىر بۆلۈمىمىزگە تېز كېلىڭ» دەپ ئۇقتۇردى.

ئالىنۇر «بۇ شۇم خەۋەر بولۇپ قالارمۇ؟ ئەستايىدىل كۆرسەك، ئىشلىتىشكە بولمايدىكەن دېسىچۇ» دېگەندەك ئويلار بىلەن تەھرىر بۆلۈمىگە قورقۇپراق كىرىپ كەلدى. ئەمما، يالقۇن ئۇنى ئوچۇق چىراي قارشى ئالدى ھەم «قېنى ئولتۇرۇڭ» دەپ ئورۇندۇقنى ئىشارە قىلدى، ئاندىن بىر سان گېزىتنى ئېلىپ سۇندى.

— قېنى كۆرۈپ بېقىڭ، كۆپ قىسقارتىلمىدى.

ئالىنۇر گېزىتنىڭ ئوتتۇرىغا چوڭ قىلىپ ئېلىنغان: «بىردىنبىر چىقىش يولى ئالىي مەكتەپكە كىرىشمۇ» دېگەن ماۋزۇنى كۆرۈپ يىغلىۋېتىشكە تاسلا قالدى. ئۇ خۇشالىلىقىدا نېمە دېيىشنى بىلەلمىدى.

— بۇنىڭدىن كېيىن داۋاملىق يېزىپ تۇرۇڭ، — دېدى يالقۇن ئىلھام بېرىپ، — ھە، «ئىش ئورنى ئىزدەپ يۈرىمەن» دەۋاتاتتىڭىز، تاپالىدىڭىزمۇ؟

— ياق، تېخى تاپالمىدىم، — ئالىنۇر ئېغىر تىنىپ قويدى، — «ئۇمىد ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتى»گە ئادەم ئالىدىكەن دەپ بارسام، كىملىكىڭىز يوق ئىكەن، دەپ قايتۇرۇۋەتتى.

— دىرېكتور رايىدىن ىلەن كۆرۈشۈپ باقمىدىڭىزمۇ؟

— ئاشۇ ئادەم ئۇنىمىدى، — ئالىنۇر ئىشخانىدىكى بىرنەچچە مۇھەررىرلەرگە قاراپ قويۇپ گېپىنى يۇتۇۋەتكەندى، يالقۇن ئۇنى كارىدورغا باشلاپ چىقتى ھەم «قېنى سۆزلەڭ» دېگەندەك باش ئىشارىسى قىلدى. ئالىنۇر بېشىغا كەلگەن كۈلپەتلەرنى بىر - بىرلەپ سۆزلەۋېتىپ يىغلىۋەتتى. كىچىككىنە بىر قىزنىڭ كەچمىشلىرىنى ئاڭلىغان يالقۇننىڭ چىرايىنى ئېچىنىش ھەم غەزەپلىنىش تۇمانلىرى قاپلىدى.

— بىردەم تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ئىشخانىدىكىلەرگە دەپ قويۇپ چىقاي، — يالقۇن كىرىپ كېتىپ، ھايال بولمايلا چىقتى، — يۈرۈڭ، ئەمدى مەن سىزنى رايىدىنىڭ قېشىغا ئاپىراي. ئۇ مېنىڭ يېقىن تونۇشۇم بولىدۇ.

يالقۇن ئالىنۇرنى تاكسىغا سېلىپ ئەكەتتى. ئۇلار جەنۇبىي ئازادلىق يولى ئارقىلىق بىردەمدىلا يېتىپ كەلدى. «ئۇمىد ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتى» دېگەن چوڭ ۋىۋىسكا ئېسىلغان دۇكان ئىچى ئىنتايىن چوڭ ھەم ئازادە بولۇپ، ئېسىل بېزەلگەنىدى. ئىشىك تۇۋىدىكى مۇرىلىرىگە چاپراس قىزىل شەلپەر ئاسقان ئىككى قىز كىرگەن خېرىدارلارغا ئېگىلىپ سالام قىلاتتى ھەم «خۇش كەپسىز، مەرھەمەت» دەپ ئىللىق چىراي كۈلۈمسىرەيتتى. ھەر خىل پاسوندا تىزىلغان ئەينەك پوكەيلەر ئىچىدىكى خىلمۇخىل ئالىي كەمپۇت، پېچىنە، بولكا، قات - قات، باقالى، تۇش، مېرىنكا، دورىلىق ئالاھىدىلىكى بار يېمەكلىكلەردىن ھۆممەل چاي، چامغۇر، ساپ نوقۇت، سۇتلۇك نوقۇت قۇۋۇۋەت تالقانلىرى قاتارلىق تاتلىق يېمەكلىكلەرنىڭ كۆپلۈكىدىن سانىنى، تۇرىنى ھەم ئىسمىنىمۇ دەپ بەرگىلى

بولمايتتى، ھەتتا ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە چەت ئەللەردىن كەلتۈرۈلگەن تاتلىق ـ تۈرۈملارمۇ ئىنتايىن كۆپ ئىدى.

يالقۇن مۇلازىم قىزلاردىن رايىدىنىڭ ئىشخانىسىنى سورۇشالغاندىن كېيىن، بۇلغار قاپلانغان ئىشىكنىڭ كۇنۇپكىسىنى باستى. ھايال ئۆتمەي ئىچكىرىدىن ئىجازەت بېرىلدى. يالقۇن بىلەن ئالىنۇر ئەيمىنىپقىنا كىرىپ كەلگەندە ئوتتۇز يەتتە ـ ئوتتۇز سەككىز ياشلارنىڭ قارىسىنىڭ ئالغان، ئاق پىشماق، دوغلاق، ئوتتۇرا بوي، چوققا چاچلىرى سەل شالاڭلاشقان رايىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ يالقۇن بىلەن كۆرۈشتى. ئالىنۇرغا بولسا باش ئىشارىسى قىلىپ قويدى. ئىشخانا ئۆزگىچە زىننەتلەنگەن بولۇپ، يېرىم ئاي شەكىلىدە ياسالغان قوڭۇر رەڭلىك خىزمەت ئۈستىلى ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. يالقۇن دىرېكتور بىلەن ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن ئالىنۇرنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي تونۇشتۇردى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ جاپا ـ مۇشەققەتكە چىداشلىق، ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىدىغان روھىنى ئالاھىدە تەرىپلەپ ئۆتتى.

ـــ مانا كۆرۈپ باق، ـــ دېدى يالقۇن گېزىتنى سۇنۇپ، ـــ بۇ ئالىنۇرنىڭ يېقىندا يازغان ماقالىسى. شۇنچىۋالا بېسىملار ئىچىدە تۇرۇقلۇق يەنىلا ئۇزۇكسىز ئىزدەنگەن.

دىرېكتور ماقالىگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن چىرايى ئېچىلغاندەك بولدى. ئۇ كىملىكى، نوپۇسى يوق قىزلارنىڭ تۇرار جايى ئېنىق بولمىغاچقا ئىشەنچسىز بولىدىغانلىقى، شىركەتتە ھەر خىل ئەھۋاللارنى تۇغدۇرۇپ قويۇپ قېچىپ كېتىدىغانلىقى، ساقچى ئورۇنلىرىنىڭمۇ بۇنداق ئاساسى يوق بالىلارنى قوبۇل قىلماسلىق ھەققىدە ئۇقتۇرۇشى بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى.

ـــ بوپتۇ، سەن بۇ قىزغا كېپىل بولغاندىن كېيىن ئېلىپ قالاي، ـــ دېدى رايىدىن چاقچاق ئارىلاشتۇرۇپ، ـــ لېكىن بىرەر چاتاق چىقسا سېنى تۇتىمەن جۇمۇ.

— خاتىرجەم بول، سېنى ئاۋارە قىلمايلا ساقچىغا ئۆزۈم بارىمەن.

مەسئۇل خادىمدىن بىر قۇر خىزمەت كېيىمى تاپشۇرۇۋالغان ئالىنۇرنىڭ خۇشاللىقىنى ئىزهار قىلغىلى بولمايتتى. ئۇ ئۆيگە قايتىپ بېرىپ گۈلمېهرەنى قۇچاقلاپ سۆيۈپلا كەتتى. گۈلمېهرەگە مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىدىن چاقىرىق كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇلار قايتىدىنلا كارىۋات ئۈستىدە پومىداقلىشىپ، ۋارقىرىشىپ، چىرقىرىشىپ كېتىشتى. بۇ خۇشاللىقتا ئىككىسى قولىغا دەسمال ئېلىپ ئۆي جاهازلىرىنى سۈرتتى، ئۆمىلەپ يۈرۈپ پوللارنى دەسمالىدى، ئازغىنا ئىسلىشىپ قالغان دېرىزە پەردە، چامادان، دىۋان ياپقۇچلىرىنى كىرئالغۇغا سېلىپ يۇيۇشتى، كەچتە ئۆزلىرىنىڭ تازىلىقىنى قىلىپ يېتىپ قېلىشتى.

ئالىنۇر تورت ساتىدىغان پوكەيدە مال ساتقۇچى بولۇپ قالدى. دۇكان غوجايىنى ئۇنىڭغا خېرىدارلارغا قانداق مۇلازىمەت قىلىش، زېرىكمەسلىك، تېرىكمەسلىك، «نېمانچە كۆپ سورايسەن» دەپ قوپاللىق قىلماسلىق قاتارلىق نۇرغۇن قائىدە ـ نىزاملارنى ئەسكەرتىپ سۆزلىدى. ئالىنۇرمۇ: «چوقۇم ئېسىمدە تۇتىمەن، خاتىرجەم بولۇڭ، هەدە» دەپ ئۆز ئىپادىسىنى بىلدۈردى.

گەرچە ئۇنىڭ هاياتى، تۇرمۇشى كاپالەتكە ئېرىشكەن بولسىمۇ، ئوقۇش ئىشى سۇغا چىلاشقانىدى. چۈنكى، دۇكان خادىملىرى كەچ سائەت ئونلاردا ئىشتىن چۈشەتتى. بۇنداق ئەهۋال ئاستىدا ئۇ ئالىي مەكتەپلەردە ئېچىلغان كەچ كۇرسلاردا ئوقۇشقا پۈرسەت چىقمايتتى. كېچە ـ كۈندۈز ئوقۇش كويىدا كۆيۈپ پىشىۋاتقان بۇ قىز ئۆزى ئىشلەۋاتسىمۇ كۆڭلى بىلىم يۇرتلىرىدا پەرۋاز قىلاتتى. بۇنداق تەلپۈنۈش، ئىنتىلىش، ئارزۇ ـ تىلەككە يېتىش داۋاملىشىپ ئىككى ئاي ئۆتتى. بىر دەم ئېلىش كۈنى ئالىنۇر سوپۇن،

چىش پاستىسى، لۆڭگە دېگەندەك تۇرمۇشقا كېرەكلىك نەرسىلەرنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن دۆڭكۆۋرۈكتىكى ماگىزىنغا كەلگەندە، غۇلجا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان بايكۆللۇك ساۋاقدىشى مەۋلۇدە ئۇچراپ قالدى. ئۇلار قۇچاقلىشىپ چۇرقىرىشىپ كېتىشتى. ئالىنۇر ئىككىنچى يىللىقتا ئوقۇۋاتقان چاغلىردا ئۇ بىرىنچى يىللىق سىنىپتا ئوقۇيتتى.

ــ قاچان كەلدىڭ؟ ــ سورىدى ئالىنۇر، ــ شۇمۇ، ئەمەسمۇ دەپ كۆزلىرىمگە ئىشەنمەيلا قالدىم.

ــ كەلگىلى يىگىرمە كۈندەك بولدى، ــ مەۋلۇدە بەك ساددا قىز ئىدى، ــ ئىككى يىل ئۇدا نومۇرۇم كەملەپ قېلىپ قايتا پۇل تۆلەپ ئوقۇدۇم. خۇدايىمنىڭ رەھمى كەلدىمۇ نېمە، بۇ يىل ئۆتۈپ قالدىم دېسە، ھە، سەنچۇ؟

ــ ئىشلەۋاتىمەن، قانداق، غۇلجىدىكى تۇغقانلار تىنچلىقتۇ؟

ــ مومالىڭ بايكۆلدىكى ھەدىسىنىڭ ئۆيىگە نەۋرىلىرىنى كۆرگىلى چىقىپتىكەن، شۇ چاغدا بىر كۆردۇم، چاچلىرى ئاپپاق ئاقىرىپ كېتىپتۇ. سېنى خەت يازمىدى، دەپ ئاغرىنىپ قاپتۇ.

ــ يازمىدىم ئەمەس، يازدىم، لېكىن پەقەتلا جاۋاب يوق. ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ساۋاتسىز بولغاچقا خەت يېزىپ بېرىدىغان ئادەم تاپالمامدۇ، ئۇقمىدىم، ئاخىر مەنمۇ يېزىۋېرىپ زېرىكتىم.

ــ ھە راست، رىشات ئۇكاڭنى قۇلىقى ئاڭلىمايدۇ دەپ مەكتەپكە بەرمەي، ھادىلكام ئۆزىگە شاگىرت قىلىۋاپتۇ، ــ دېدى مەۋلۇدە ئېچىنغان ھالدا، ــ سىڭلىڭ مۇنىرە بولسا شەھەردە بىر كادىرنىڭ بالىسىنى بېقىۋاتىدۇ.

ــ نېمە؟ ــ ئالىنۇر چۆچۈپ كەتتى، ــ ئۇنىڭ بىر پۇتى ئاجىز تۇرسا.

ــ شۇ ئەمەسمۇ، ئاڭلىساق ئۇ قىز سەل خارلىنىپ قاپتۇدەك.

— راستما؟ — ئالىنۇرنىڭ كۆزلىرىگە يېغا ياماشتى، — ئېنىقراق دېگىنە.

— ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىغۇ خېلى ياخشى ئادەملەر دېيىشىدۇ، لېكىن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئىككى قىزى بار ئىمىش، ئۇلار: «هوي توكۇر، ئايىغىمنى تازىلاپ بەر»، «هوي توكۇر، ئەخلەتنى تۆكمەپسەنغۇ» دەپ دۆشكەلەپ، ئىسمى يوقلا توكۇر دەر ئىمىش.

ئالىنۇرنىڭ يۈزىدىن قان قاچتى، ئاچچىق هەم ئېچىنىش تۇيغۇسى بىردەمدىلا پۈتۈن ۋۇجۇدىغا تارقىلىپ كۆزلىرى لىپمۇلىپ سۈزۈك ياشلارغا تولدى. ئۇ مەۋلۇدە بىلەن خوشلىشىپ، پەزىلەت ئاپپاينىڭ ئۆيىگە كەلگۈچە كۆزىگە هېچنېمە كۆرۈنمىدى، پەقەت ئىككى قىزنىڭ سىڭلىسىنى خورلاۋاتقانلىقى كاللىسىدىن نېرى كەتمەيتتى. كەچتە بىر ئائىلە كىشىلىرى تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇشقىنىدا پەزىلەت دوختۇر ئۇنىڭ خامۇش چىرايىدىن سەل گۇمانلىنىپ گەپ سورىۋىدى، ئالىنۇر يېغلاپ سالدى هەم ئاجىز سىڭلىسىنىڭ خورلۇق ئىچىدە تارتىۋاتقان كۈنلىرىنى سۆزلەپ بەردى.

— قېنى دەڭا، قانداق قىلماقچى بولۇۋاتىسىز؟ — سورىدى پەزىلەت، — قايتۇرۇپ ئەكېلىۋالامسىز يا؟

— هەئە، رايىدىنكامدىن بىر هەپتىلىك رۇخسەت سوراپ غۇلجىغا بارىمەن، — ئالىنۇر قەتئىي ئىرادىگە كەلگەندى، — ئۇ تېخى ئون بىر ياش تۇرسا. ئوقۇتمىغانلىق ئاز دەپ، كىچىك تۇرۇپلا كىشىلەر بوسۇغىسىدا ئېزىلىپ كەتسە بولامدۇ؟

— ئوبدان ئويلاپسىز، سىلەر دېگەن قېرىنداش ئەمەسمۇ، — دېدى پەزىلەت دوختۇر، — بىزنىڭ ئۆيگە ئەكېلىپ قويسىڭىز، مەكتەپكە بەرمەيمىزمۇ؟

— رەهمەت، سىڭلىمنى ئەكەلگەن تەقدىردە ئۆي ئىجارىگە ئالىمەن. هېلىمۇ سىلەرنى كۆپ ئاۋارىچىلىككە سالدىم.

— بۇ گەپ ئاغزىڭدىن قانداق چىقتى؟ — گۇلمىهرە خاپا

بولدى، ــ قوشكېزەك ھەدە ـ سىكىللاردەك ئۆتۈۋاتمايمىزمۇ.

ــ گۈلمېھرە راست ئېيتىدۇ، بىر بالا دېگەننىڭ كارايىتى چاغلىق، ــ دېدى پەزىلەت، ــ ئۆيلەر كەڭتاشا تۇرسا، يەنە نېمىدىن قورۇنىسىز؟

ئالىنۇر ئەتىسى دىرېكتور رايىدىن بىلەن سۆزلەشتى. بىراق، باشلىقنىڭ دېگەنلىرى ئۇنىڭ ئويلىغانلىرىنىڭ تەتۈرسى بولدى.

ــ ئويلاپ بېقىڭ، ئۆزىڭىزنىڭ ھاياتى تولۇق كېپىللىككە ئېرىشەلمەي تۇرغىنىدا ئۆگەي سىڭلىڭىزنى ئەكېلىپ، يۇكىڭىزنى تېخىمۇ ئېغىرلاتماقچىمۇ؟ ــ دېدى رايىدىن جىددىي تەلەپپۇزدا، ــ باشقىلارنىڭ ئۆيىدە يېتىپ ـ قوپۇۋاتىسىز، ئەمدى سىڭلىڭىزغا قارامسىز، بۇ يەردىكى خىزمىتىڭىزنى قىلامسىز، ئالىي مەكتەپتىكى كەچ كۇرستا ئوقۇمسىز؟ زادى قايسىبىرىگە يېتىشىپ بولالايسىز؟

ــ بىر قورساقتا ياتقان سىڭلىم، بىر ئاجىزەنىڭ تارتمۇاتقان خورلۇقلىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ بۇ يەردە قانداقمۇ قولۇم ئىشقا بارسۇن؟ ــ دېدى ئالىنۇر، ــ ئەكەلگەندىن كېيىن ئۆزۈم بىر ئامالىنى قىلىمەن.

ــ توغرا، پەزىلەت دوختۇر دىيانەتلىك، ھىممەتلىك ئايال بولغاچقا، خەيرخاھلىق قىلمۇېتىپتۇ. لېكىن، ئىككىۋىتەك ئادەم ئۇ ئۆيدە تۇرساڭلا سىزنىڭمۇ يۇزىڭىز قىزىرىدۇ، ــ رايىدىن چوڭقۇر ئويلىغانىدى، ــ مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم تۆت پۇتىڭىز يەر دەسسەپ تۇرالمىغۇدەك، ئالايلى: مۇقىم خىزمەت ئورنى، تۇرالغۇ جاي، ئاز بولسىمۇ زاپاس ئىقتىساد بولغاندا ئەكەلسىڭىزمۇ بولىدىغۇ؟

ــ ئۇ چاغقىچە سىڭلىم خورلۇق ئىچىدە ياشامدۇ؟ مەن... مەن ئۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمەيمەن.

رايىدىن ئالىنۇرنىڭ ئىرادىسىگە، قېرىنداشلىق مېھرىگە، ھەرقانداق جاپاغا بەرداشلىق بېرىدىغان تۇرگۇنلۇكىگە ئىچىدە

ئاپىرىن ئوقۇدى. شۇنداقتىمۇ، سىڭلىسىنى ئەكەلسە ئۇنىڭ يەلكىسىگە يەنە بىر تاغ ئارتىلىدىغانلىقىنى مۆلچەرلىدى. ئۇنىڭسىزمۇ ئالىنۇر پەزىلەت دوختۇر ئائىلىسىنىڭ كۆپ ئىشلىرىغا يارەملىشەتتى، شىركەتتىكى ئىشمۇ ئېغىر ئىدى. ھەر كۈنى ھېرىپ ـ چارچىغىنىغا قارىماي كېچىلىرى ئۆزلۈكسىز ئىنگلىز تىلى ئۆگىنەتتى. ئەمدى سىڭلىسىنى ئەكەلسە، ئۇنىڭ كىر ـ قاتلىرى، تامىقى، ئوقۇشى، ئۇستىبېشى قاتارلىق غەم ئۈنى ئۈستىلەپ باساتتى. رايىدىن بۇ دىشۋارچىلىقلارنى ئويلاۋاتقىنىدا كۆڭلىگە لىپلا قىلىپ بىر شولا چۈشكەندەك بولدى.

ـــ ئالىنۇر، مۇنداق قىلساق قانداق؟ مەن سىزگە ئون كۈنلۈك رۇخسەت بېرەي، ـــ دېدى رايىدىن خىيال بىلەن، ـــ سىز غۇلجىغا بېرىپ سىڭلىڭىزنى نۇرتاي ھاجىمنىڭ مەكتىپىگە كىرگۈزۈپ قويۇپ كەلسىڭىز قانداق؟

ـــ راست، مۇشۇ ئىش ئەجەب ئېسىمگە كەلمەپتا، ـــ ئالىنۇرنىڭ خۇشاللىقى يۈزىگە تەپتى، ـــ رەھمەت، رايىدىنكا، ئەجەب ياخشى مەسلىھەت بەردىڭىز.

بۇ ئوت يۈرەك، تىنىم تاپماس جاپاكەش قىز دىرېكتورنىڭ ئىشخانىسىدىن بەكمۇ خۇشال چىقتى. ئۇ پەزىلەت دوختۇرنىڭ ئۆيىگە كېلىپ سەپەر تەييارلىقىنى قىلىشقا باشلىدى.

23

ئالىنۇر تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن، ئاجايىپ خۇشاللىق ھەم پاجىئەلەر قارار تاپقان دەريابويى كوچىسىدىكى مېھرى ئىللىق ئۆيىگە چۈشتى. ئۇ مومىسى گۈلسۈمخان، ئاكىلىرى ئەسقەر، ئەكبەر، يېڭىسى ساباھەت، ئۇلارنىڭ بالىلىرى ئەخمەتجان، ھەببىلەر بىلەن قۇچاقلىشىپ، يىغلىشىپ كۆرۈشتى. ھويلا ئىچى شادلىق يىغا ـ زار بىلەن

تولدی. ئالىنۇر مومىسىغا ئېسىلىپ زادىلا قويۇپ بەرمىدى. مومايىنىڭ مەزگىلسىز ئاقىرىپ كەتكەن چاچلىرىغا يۇزلىرىنى سۈۋاپ، ئۇنىڭ تونۇش ھىدلىرى دىمىقىغا ئۇرۇلغانسېرى ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ ياشلىرىنى ئۇزاققىچە توختىتالمىدى. ئۇلار ساباھەتنىڭ چۈشكە ئۇلگۈرتۈپ ئەتكەن ھاردۇق ئېشىنى ئىچىپ، پاراڭلاشقا چۈشكەندىلا، ئالىنۇر ئەكەلگەن سوۋغاتلىرىنى ھەممىسىگە تارقىتىپ بەردى. ئۆيدە باشقىدىنلا خۇشاللىق، كۈلكىلەر كۆتۈرۈلدى. ئالىنۇر دادىسىنىڭ نامەردلىكلىرىنى، گۈلنىسانىڭ رەسۋاچىلىقلىرىنى ئېيتىشىنى خالىمىدى. پەقەت ئۇلار توغرۇلۇق سورالغان سوئاللارغا، دادىسىنىڭ بىر يىل ئالدىدا ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىپ، قايتىپ كەلمىگەنلىكىنى، گۈلنىسانىڭ ئاشخانا ئېچىۋاتقانلىقى، ئۆزىنىڭ بىر ياقتىن ئىشلەپ ھەم ئوقۇۋاتقانلىقى قاتارلىق راست ـ يالغان سۆزلەر بىلەن كۈپايىلەندى.

ـــ بۇ گەپچە داداڭنىڭ ئۆيىدە تۇرماپسەن ـ دە، قىزىم؟ ـــ سورىدى گۈلسۈمخان، ـــ گۈلنىساخانىمۇ يېقىن ئارىدا كۆرمىگەن ئوخشايسەن.

ـــ ياق، مومـا، كۆرمىدىم، ـــ ئالىنۇر گەپ ياسىدى، ـــ ئىشلەپ ھەم ئوقۇۋاتقان يېرىمگە دادامنىڭ ئۆيى يىراق بولغاچقا، بىر دوستۇمنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتىمەن.

ـــ ئەتىلەتىن ئاناملارنىمۇ يوقلاپ قويارسىز، ـــ دېدى ساباھەت ئالىنۇرغا، ـــ ئابدۇسەمەت ئاكامنىڭمۇ ئىككى بالىسى بولدى. ئانامنىڭ كەنجىسى ئېلدوسمۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتىدۇ.

ـــ مەن ئون كۈنلۈكلا كەلدىم. قىلىدىغان ئازراق ئىشلىرىم بار، ـــ دېدى ئالىنۇر، ـــ شۇلارنى تۈگىتىۋېلىپ، ئاندىن چوقۇم بارىمەن.

ـــ نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭ، بالام؟ ـــ گۈلسۈمخان نەۋرىسىگە قارىدى، ـــ تېخى ئون كۈنلۈكلا كەپسەن. بىز ساڭا

قانمايلا كېتىپ قالمدىغان ئوخشايسەن.

ئالىنۇر سىڭلىسى مۇنىرەنىڭ يالا بېقىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تەخىرسىز كەلگەنلىكى، ئۇنى نۇرتاي ھاجىمنىڭ يېتىملار مەكتىپىگە ئاپىرىپ ئوقۇتماقچى ئىكەنلىكى، ئەگەر بۇ ئىش ئۇختاسىغا چىقمىغاندا ئۇرۇمچىگە ئەكېتىدىغانلىقىنى سۆزلىگەندە، گۈلسۇمخانىنىڭ يۈزلىرىدىن مۆلدۈرلەپ ياش تۆكۈلدى ھەم مۇنىرەنىڭ قەيەردە، كىمنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

— ۋاي جېنىم بالام، باغرى يۇمشاق قىزىم، — گۈلسۇمخان ئالىنۇرنى باغرىغا بېسىپ پېشانىسىگە سۆيدى، — ئۆمرۈڭ ئوخشىمىسۇن، ئاپاڭ گۈلبانۇمۇ بەك كۆيۈمچان ئىدى. پاھ، پاھ، ئاۋازلىرىڭ، كۈلۈشلىرىڭ، مېڭىش ـ تۇرۇشلىرىڭغىچە شۇنچىۋالامۇ ئوخشىغان بارمۇ.

ئالىنۇر شۇ كۈنى كەچتىلا سىڭلىسى مۇنىرەنى قايتۇرۇپ ئەكېلىۋالدى. قىسقا قوڭۇر چاچلىرى بۇدۇر، يۇمىلاق يۈز، بۇغداي ئۆڭ، ئورۇق بۇ قىز پۈتىنىڭ تاپىنىنى كۆتۈرۈپ، پەنجىسىدە ماڭغانلىقى ئۈچۈن خېلىلا ئاقسايىتتى. كىچىكىدىن تارتىپ ئاپىسىنىڭ نالە ـ زارىنى كۆپ ئاڭلاپ، يۈرىكى ئېزىلىپ كەتكەنمۇ نېمە، ئۇ داۋاملىق يەر بېقىپ، يېتىرقاپلا تۇراتتى ھەم بىر كىم ئۇنلۇكرەك گەپ قىلسىمۇ چۆچۈپ، تەمتىرەپ قالاتتى.

مومىسى بىلەن بىر كېچە مۇڭدىشىپ ياتقان ئالىنۇر ئەتىسى ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن سىڭلىسى مۇنىرەنى باشلاپ چوڭ كوچىغا چىقتى ـ دە، مىنىبۇسقا ئولتۇرۇپ يۈرۈپ كەتتى. نۇرتاي ھاجىمنىڭ يېتىملار مەكتىپى ئىلى دەريا كۆۋرۈكىگە يېقىن بولۇپ، كېڭ ئاسفالت يولنىڭ سول تەرىپىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. ئانچە يىراق بولمىغان ئارىلىقتىن ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈپ، كېچىلىرى دەريا شاۋقۇنلىرى ئاڭلىناتتى. مەكتەپ ئەتراپى تۆمۇر رېشاتكا بىلەن ئىھاتە قىلىنغانىدى. ئالىنۇر دەرۋازىدىن كىرىپ، خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدە ئۆزىنى تىزىمغا ئالدۇرغاندىن كېيىن

ئالدىدىكى ئاق بىناغا يۇرۇپ كەتتى، ئۇ باشقىلاردىن سوراش ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلار ئۆيۈشمىسى ئىشخانىسى ئالدىغا كېلىپ، ئىشىكنى چەكتى. ئىچكىرىدىن «كىرىڭ» دېگەن ئىجازەتنى ئاڭلىغاندىن كېيىن سىڭلىسىنى باشلاپ كىردى. ئىشخانىدا ئوتتۇرا بوي، ئات يۈزلۈك، قىرىق ياشلار چامىسىدا بىر ئەر ئولتۇراتتى. ئۇ ئالىنۇرغا ئورۇندۇقنى ئىشارە قىلىپ، «نېمە ئىشىڭىز بار» دېگەندەك كۆزلىرىنى تىكتى. ئۇنىڭ چىرايىدىن «ئەجەب بىمەھەل ۋاقىتتا كەلدى» دېگەندەك ئىپادە بىلىنىپ تۇراتتى. شۇنداقتىمۇ، ئالىنۇر سىڭلىسىنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي سۆزلىدى، ئۇ بىر ئۆسمۈرنىڭ ئوقۇشسىز قېلىپ، كىشىلەر ئىشىكىدە خارلىنىپ يۈرۈشتەك ئېچىنىشلىق تەقدىرىنى دەۋاتقان چېغىدا ئۆزىنى ئارانلا تۇتۇپ ئولتۇردى.

— قارىڭ، سىڭلىم، سىز مەكتىپىمىزنىڭ خاراكتېرىنى راسا چۈشەنمەيدىغان ئوخشايسىز، — دېدى ئۇ تەمكىن هالدا، — بىز ئاتا - ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن، پەقەتلا قارىغۇچىسى يوق قارا يېتىملارنى ئالىمىز. سىڭلىڭىزنىڭ دادىسى تۇرسا، مومىسى بار ئىكەن. مۇنداقچە ئېيتقاندا شەرتى توشمايدۇ.

— ئاڭلىشىمغا قارىغاندا ئاتىسى ياكى ئانىسى بار ئوقۇغۇچىلارمۇ بارئىكەنغۇ؟ — دېدى ئالىنۇر ئاڭلىغانلىرىنى ئىسپات كەلتۈرۈپ، — ئۇلارنى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟

— ئۇ دېگەن ئايرىم ئەھۋال، ئاتىسى ياكى ئانىسى بولغان هالەتتىمۇ بېقىش، قاراش، تەربىيەلەش ئىقتىدارى يوقلار.

— سىڭلىمنىڭ دادىسىمۇ مېيىپ تۇرسا، ئۇنىڭ بېقىش، تەربىيەلەش مادارى بولمىغاچقا بالا بېقىشقا تۇتۇپ بەرگەن - دە.

— مانا، قارىغۇدەك سىزدەك ھەدىسى بارئىكەنغۇ؟

— مەن ئۇرۇمچىدە ئوقۇيمەن.

— سىزگە گەپ تۇشاتقىلى بولمىغۇدەك، — دېدى ئۇ ئېكىنىنى سىلاپ تۇرۇپ، — راست گەپنى قىلغاندا بىز مېيىپ بالىلارنى قوبۇل قىلمايمىز. يېتىم بولغاندىمۇ تەندۇرۇس بولۇشى

كېرەك. بۇ دارىلئاجىز ئەمەس.

ئالىنۇر قانچە يېلىنىپ - يالۇڭۇرغان بولسىمۇ، بۇ ئادەم ئېرىيدىغاندەك ئەمەس ئىدى. شۇڭا، ئۇ قايتىپ كېتىپ ئەتىسى يەنە كەلدى. بۇ قېتىم نۇرتاي ھاجىمنى ئىزدىگەنىدى. ئۇنى تاپالمىدى. نۇرتاي ھاجىم مەكتەپكە ئارىلاپ - ئارىلاپ كېلىپ قويمىسا، كۆپ ۋاقىتلاردا سودا ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولاتتى. ئامالسىز قالغان ئالىنۇر مەكتەپ ئىلمىي مۇدىرى ئىشخانىسىغا كىردى. ئىلمىي مۇدىرمۇ قىرىققا يېقىنلاشقان، بىراق چىرايىدىن تولىمۇ ياش كۆرۈنىدىغان ئىلمىي سۇپەت ئادەم ئىدى. ئۇ ئالىنۇرنىڭ سۆزلىرىنى ئەستايىدىل ئاڭلاپ بولۇپ، سىپايىلىك بىلەن مۇنداق دېدى:

— ئوقۇغۇچىلار ئۈيۈشمىسىدىكى ياقۇپ توغرا دەپتۇ. بىز مېيىپ بالىلارنى قوبۇل قىلمايمىز. يەنە بىر تەرەپتىن سىز كېچىكىپ قاپسىز، ھازىر دېگەن ئۆكتەبىرنىڭ ئاخىرى بولۇپ قالدى. بىز ئوقۇغۇچىلارنى ئاۋغۇست ئاي ئىچىدىلا قوبۇل قىلىپ مۇقىملاپ بولىمىز. شۇ چاغلاردا ئەكەلگەن بولسىڭىز ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش گۇرۇپپىسىدىكىلەر مۇزاكىرە قىلىپ باققان بولاتتى، گەرچە ئۈمىد چوڭ بولمىسىمۇ.

ئالىنۇر ئۈچىنچى كۈنى كەلگەندە، نۇرتاي ھاجىمنىڭ قول تېلېفونىنىڭ نومۇرىغا ئىگە بولۇپ قايتىپ كەتتى. ئەمدى ئاخىرقى قارار سىڭلىسىنى ئۇرۇمچىگە ئەكەتمىسە بولمايتتى. ھازىر ئۇنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىغان چاغلىرى ئىدى. لېكىن، ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بوسۇغىسىغىمۇ دەسسىمىگەن تۇرسا.

ئالىنۇر ئەتىسلا مۇئەللىملەرخان ئائىلىسىگە بېرىپ، نېغىمەت، ئابدۇسەمەت ھەم ئېلىدوسلار بىلەن كۆرۈشتى. مۇئەللىملەرخان ئېغىر - بېسىق، كۆيۈمچان، گەپ - سۆزلىرى سىلىق بولۇپ، بۇرۇنقى خۇي - پەيلىدىن ئەسەرمۇ قالمىغاندى. ئۇنىڭ چېكە چاچلىرىنىڭ كۆكۈچ ئاقىرىپ قالغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا،

ئەينى يىللاردىكى سىن ـ سىپاتى، لاتاپىتى يەنىلا كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. ئۇ ئوغلى ئەنزەرنىڭ ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىپ چىقمىغانلىقىنى ئاڭلاپ كۆز يېشى قىلدى. بۇرۇنقى ئەخمەقلىقلىرىغا ئۆكۈنۈپ بىر هازا ئۆزىنى ئەيىبلىدى. ئالىنۇر كەتمەكچى بولۇۋىدى، ئۇنىڭغا يوللۇق سۇۋغاتلارنى بەردى. لېكىن، ئابدۇسەمەت: «روشەنگۈل هەم بالىلار بىلەن كۆرۈشۈۋالسۇن» دەپ ئۇنى ئۆيىگە ئەكەتتى. ئۇ هېلىمۇ نېغىمەتنىڭ قورۇسىدا ئولتۇرۇۋاتاتتى. ئۇلار بىرلا كوچىدىن ئايلىنىپ بىردەمدىلا يېتىپ باردى، لېكىن ئۆيدە هېچكىم كۆرۈنمەيتتى. ئالىنۇرنىڭ چىرايىدىن سىزىپ قالغان ئابدۇسەمەت:

ــ ئۇلار ئالدىدا شۇنداق دەپ قويدۇم. بۇگۈن دەم ئېلىش كۈنى بولغاچقا روشەنگۈل بالىلارنى ئېلىپ چوڭ ئۆيگە كەتكەن» دەپ كۈلۈپ قويدى.

ئۇلار مۇئەتتەرخانىنىڭ ئۆيىدە تاماق يېگەنلىكى ئۈچۈن ئۇستەلنىمۇ تەييارلىماي، مېهمانخانىدىكى دىۋانلاردا روبىرو يېقىن ئولتۇرۇشتى. ئابدۇسەمەتنىڭ جىددىيلەشكەن چىرايىدىن ئۇنىڭ مۇهىم بىر ئىشنى بىلمەكچى بولغانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

ــ ئالىنۇر، سىز مەندىن هېچنېمىنى يوشۇرماي سۆزلەپ بېرىڭ، ــ دېدى ئابدۇسەمەت قاپاقلىرىنى تۇرۇپ، ــ ئەنزەر ئاكام توغرۇلۇق هەر تۇرلۈك گەپلەرنى ئاڭلايمەنغۇ، بۇ قانداق گەپ ئۆزى؟

ــ دادامغا نېمە بوپتۇ؟ هېچنېمە بولمىدى، ــ ئالىنۇر دادىسىنى سېتىشنى خالىمىدى، ــ نېمە گەپلەرنى ئاڭلىغانىدىڭىز؟

ــ دېگۈڭىز كەلمەيۋاتىدۇ ـ هە، ــ ئابدۇسەمەت پۈشۈلداپ قويدى، ــ مەن سىزدىن بىلمەي سوراۋاتقىنىم يوق، «شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپى»دىن نېمە ئۈچۈن چېكىنگەنلىكىڭىز، ئالىي مەكتەپكە ئىمتىهان بېرىش هارپىسىدا

ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپتىن قانداق سەۋەب تۈپەيلىدىن ئىمتىھانغا قاتنىشالمىغانلىقىڭىز، ئاكام بىلەن گۈلنىسانىڭ مۇناسىۋەتلىرىگچە بىلىپ بولدۇم. شۇنچە ئازاب تارتىپ تۇرۇپ يەنىلا ئاشۇ باغرى تاش دادىڭىزنى ئاياۋاتقانلىقىڭىزنى قارايسىز.

ئالىنۇر ئويلىنىپ قالدى. ئابدۇسەمەتنىڭ شۇنچە ئىشلارنى بىلىپ كەتكىنىگە قارىغاندا «يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپى»دىكى تۇرغۇنجان، رامىلەر خەت يازغانمىدۇ، دېگەن خىيالغا كەلدى، چۈنكى ئۇلار ئالىنۇرنىڭ ھەممە ئىشىدىن خەۋەردار ئىدى.

— مەن سىزگە ئوچۇقراق دېسەم، — دېدى ئابدۇسەمەت ئاچچىقى بىلەن، — گۈلنىسانىڭ قانداق رەزىل خوتۇنغا ئايلانغانلىقى، ئۇ سىزنى پەسكەش ئۇسۇللاردا بوي ئەگدۈرمەكچى بولغانلىقى، ئاكامنىڭ بۇ ئىشلارنى بىلىپ تۇرۇپ كۆرمەسكە سالغانلىقىدىن تارتىپ خەۋەر تاپتىم.

ئەمدى يوشۇرىدىغان ھېچنېمە قالمىغانىدى. ئالىنۇر بېشىدىن ئۆتكەن، ئۆزى چېلىقتۇرغان، ئاڭلىغان، بىلگەنلىرىنى، تارتقان ئازابلىرىنى، دادىسىنىڭ ئىككى ھۆججەت ئارقىلىق قەرزگە بوغۇپ قويغانلىقى، تەتىللەردە ئىشلەپ بىر ھۆججەتتىكى پۇلنى تۆلىگەنلىكى، ئاچ ـ توق قالغان كۈنلىرىنى، قىسقىسى، ئۇچ يىلدىن بېرى سەرسانلىق ئىچىدە ياشىغان ھاياتىنى يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلىدى. ئابدۇسەمەت ئاڭلىغانسېرى ئالقانلىرىنى ئۇۋۇلاپ قىزارتىۋەتتى. بولۇپمۇ گۈلنىسانىڭ قىزلىق ئىپپەت ـ نومۇسىنى دەپسەندە قىلغان مەتنۇرى شوپۇر بىلەن قايتا تېپىشىۋېلىپ قىلغان ھاياسىزلىقلىرىنى، ئاكىسىنىڭ كېچىلەپ يوقلىپ كېتىپ كىرمەيدىغانلىقىلىرى، ئاپىسىنىڭ شەرمەندىلىكلىرىنى كۆرۈپ، ياشلىق غۇرۇرى دەپسەندە قىلىنغان ئەختەمنىڭ ئۆيدىن چىقىپ كېتىشىدەك بىرقاتار نومۇسسىز، ئىپلاسلىقلار ئابدۇسەمەتنىڭ غەزەپ قېپىنى يىرتىۋەتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ ئۆزىنى بېسىۋالغانىدى.

— هەممىسى چۈشىنىشلىك، — دېدى ئابدۇسەمەت كۆزلىرى قىزارغان ھالدا، — ئاكام «ئەمدى ئىككى ئانىغا خەيرخاھ كۆزلىرى بىلەن قارىيالمايمەن» دېگەنىدى. ئۇ ئۆچ ئېلىش يولىغا قەدەم قويۇپتۇ. كىمدىن ئۆچ ئالماقچى؟ ئىككى ئانىدىنما؟! توغرا، ئۇلار نادانلىقى، كونىلىقى، مۇتەئەسسىپلىكى تۈپەيلىدىن ئاز بولمىغان سەۋەنلىكلەرنى ئۆتكۈزدى. لېكىن، پۈشايمان زەردابلىرىنى ئىچىپ توۋا قىلدىغۇ. بۇنداق ئاداۋەتخورلۇق، قىساسخورلۇق، نادانلىق ئاشۇ كونىلار بىلەن زاۋال تاپار دەپ ئويلاپتىكەنمەن. كىم بىلسۇن، ئۆز ئەۋلادلىرىغا ئۇدۇم بولۇپ قېلىشىنى؟! ئاكامدەك سەۋىيەلىك، جەمئىيەتكە كۆپ ئارىلاشقان، كۆپىنى كۆرگەن بىر زىيالىي مۇشۇ يولغا ماڭغانىكەن، بالىلىرىمىزدىن قانداقمۇ ئۇمىد كۈتۈش كېرەك؟!

ئالىنۇر ئابدۇسەمەتنىڭ سۆزلىرىنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى. دادىسىنىڭ قىزىنى ئىقتىسادتىن قىسقانلىقى ئۇنىڭ پۈلغا دۇم چۈشكەنلىكى، ئەلۋەتتە. خوتۇنىغا قارىماسلىقى، كۆڭلى سۇۋۇغانلىقتىن كېلىپ چىققان پاجىئە. گۈلنىسانىڭ يامان يوللارغا كىرىپ قېلىشى ئۆزىنىڭ تەبىئىتىنىڭ پەسلىكى. بۇلار قانداقمۇ ئىككى ئانىدىن ئۆچ ئالغانلىق بولسۇن؟ بەلكىم ئابدۇسەمەت ئاچچىقىدا شۇنداق دەۋاتقاندۇ. بۇ چوقۇم ئەقىل بىلەن ئەمەس، بەلكىم ھېسسىيات تەلۋىلىكى ئارقىلىق چىقىرىلغان خاتا خۇلاسە!

ئابدۇسەمەت ئالىنۇرنىڭ چۈشەنچىلىرىنى ئاڭلاپ «ھىھى» دېگىنىچە دىمىقىنى قاقتى ـ دە، زەھەردەك ئاچچىق كۈلدى ھەم «كېيىنچە چۈشىنىپ قالىسىز، سىڭلىم» دېيىش بىلەنلا كۈپايىلەندى. ئالىنۇر ماڭماقچى بولۇۋىدى، ئۇ «قويماڭ» دېگەندەك قول ئىشارىسى قىلىپ بۇلۇڭدىكى ئانچە چوڭ بولمىغان بىخەتەرلىك ساندۇقىنى ئېچىپ، ئىككى باغلام پۇلنى ئۈستەلگە قويدى.

— بۇ يىگىرمە مىڭ سوم، مېھمانخانىنىڭ بۇ يىلقى

كىرىمدىن ئاكامغا تەئەللۇق بولغىنى، — دېدى ئابدۇسەمەت جىددىي ھالدا، — ئۇنىڭغا جاۋابنى ئۆزۈم بېرىمەن. بۇنىڭ بىلەن سىز قەرزلىرىڭىزنى ھەم ئوقۇش ئىشىڭىزنى ھەل قىلىڭ.

— كەچۈرۈڭ، ئابدۇسەمەت ئاكا، بۇ پۇل دادامنىڭلا ئىكەن، ھەرگىز ئالمايمەن، — ئالىنۇر پۇلنى نېرى ئىتتىرىپ قويدى، — ئۇ ئاڭلىسا ئاچچىق يۇتۇپ ئۆلۈپ قېلىشى مۇمكىن.

— ئەخمەق قىز، — ۋاراقلىرىدى ئابدۇسەمەت، — دادىڭىزنى يەنىلا چۈشەنمەيدىكەنسىز، ئۇ پۇل ئۈچۈن بۇنداق رەزىللىكلەرنى قىلغان ئەمەس.

— شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ پۇلىنى ئىشلەتمەيمەن، دادامنىڭ ھۆججىتىنى يىرتىۋېتىپ، ئۆز ناممىدا قىلىپ بېرىشىمنىڭ سەۋەبىمۇ ئۇنى قەرزدىن ئادا قىلىپ، ئىككى مىڭ سەككىز يۈز سومنى ئۆزۈم تۆلەش ئۈچۈن ئىدى. مەن ئۇنى ئىشلەپ تاپىمەن.

— ئۇنداق ئەخمەقلىق قىلماڭ، سىڭلىم، سىز ئۇنىڭ كۆز ئېچىپ كۆرگەن تۇنجى پەرزەنتى.

— قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق ئاتا ـ بالىلىق. دەپ بېقىڭا، قانداق ئاتا ئۆز قېنىدىن بولغان پەرزەنتىنى يار بويىغا سۆرەپ كېلىپ تاماشا كۆرىدۇ، — ئالىنۇر ھاياجان ئاچچىقىدا تىترىمەكتە ئىدى، — ئاجىزە قىزنىڭ پىغانلىق يىغىلىرىنى، زەئىپ ئىڭراشلىرىنى، ئاچلىق گىردابىدا ناله قىلىشلىرىنى گويا شادلىق ناخشىسىدەك ھۇزۇرلىنىپ ئاڭلايدىغان ئاتا ـ ئاتا ئەمەس، بەلكى قاباھەت مەلئۇن. ئويلاپ كۆرۈڭ، ئابدۇسەمەت ئاكا، مۇشۇ پۇللار دادام سالغان خورلۇقلارنى يۇيۇپ تازىلاشقا قۇربى يېتەرمۇ؟! ئەگەر شۇ چاغلاردا ئامالسىزلىقتىن يامان يوللارغا كىرىپ كەتكەن بولسام بۇنىڭ ئۈۋالى كىمگە؟

«ئۇ چاغدا ئەنزەرنىڭ گۇلسۇمخاندىن ئۆچ ئېلىش مەقسىتىگە يېتىپ، قىساس بىلەن تولغان قەلبى ئارام تاپاتتى»

دېگەن ئوي ئابدۇسەمەتنىڭ كۆڭلىدىن كەچتى.

ــ ئاھ، خۇدا، قورساقلىرىم ئاچ ئاشخانىلارنىڭ ئىس چىققان تۇرخۇنلىرىغا تەلمۈرگەنلىرىم، غوجايىنلارنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ ئەندىشە ئىچىدە ياشىغانلىرىم، دادامنىڭ مەكتەپكە كىرگۈزۈش ھېيلىسىگە ئالدىنىپ تەڭلىك تارتقانلىرىم، گۈلنىسا دېگەن بۇزۇق دادامدىن ئالالمىغان دەردىنى مەندىن ئېلىپ ئەۋرەز كۆلچەكلىرىگە ئەكىرگەنلىرى... ــ ئالىنۇر تېلىقىپ ـ بوغۇلۇپ يىغلىماقتا ئىدى، ــ ئىشىنەمسىز، ئابدۇسەمەت ئاكا، كىچىككىنە بىر قىزنىڭ تەسەۋۋۇرىغا سىغمىغۇدەك كەچمىشلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەنلىكىگە، بۇلارغا زادى كىم سەۋەبچى، بۇ سىزگە ئايان!

ــ بۇ پۇلنى زادى ئالمامسىز؟ ــ ئابدۇسەمەت لاسسىدە بولۇپ قالغانىدى، ــ ئەڭ بولمىسا ئۈچ مىڭ سومنى ئېلىپ مەكتەپنىڭ پۇلىنى تۆلەۋېتىڭ.

ــ خاپا بولماڭ، ئابدۇسەمەت ئاكا، ــ ئالىنۇر ئۈستەلدىكى پۇلغا قارىمىدى، ــ سىز زەھەر بەرسىڭىز ئىچىمەن، بىراق دادامنىڭ پۇلىنى ھەرگىز ئالمايمەن.

ئابدۇسەمەت بىخەتەرلىك ساندۇقىدىن بىر باغلام پۇلنى ئەكېلىپ، ئالىنۇرنىڭ سومكىسىغا ئاچچىق بىلەن سېلىپ قويدى.

ــ بۇ ئىككى مىڭ سومنى يولدا خىراجەت قىلىڭ، خاتىرجەم بولۇڭ، بۇ ئۆزۈمنىڭ پۇلى، دادىڭىزنىڭ ئەمەس، ــ ئابدۇسەمەت سەل خاپا بولدى، ــ ياكى بۇنىمۇ ئالمامسىز؟

ــ رەھمەت، ئابدۇسەمەت ئاكا، ــ ئالىنۇر ئابدۇسەمەتكە ئېسىلىپ باشقىدىنلا يىغلىۋەتتى، ــ سىز بۇرۇنمۇ ھەممەت قولىڭىزنى سوزغاچقا مەن ياخشى ئوقۇيالىغان.

ئالىنۇر ئابدۇسەمەت بىلەن خوشلىشىپ قايتىپ چىقتى. ئۇ چوڭ يولغا چىققاندىن كېيىن مىنىبۇس بىلەن دەريابويى كوچىسىغا يۈرۈپ كەتتى.

* *

ئالىنۇر سىڭلىسى مۇنىرەنى ئۇرۇمچىگە ئەكەلگەندىن كېيىن يەنئەن كوچىسىدىن بىر ئېغىز ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇردى ھەم قازان ـ چۆمۈچ، ئاشتاختا، توك ئوچاق دېگەندەك بىر قوللۇق سەرەمجانلارنى سېتىۋېلىپ، تاماقنى ئۆيدە قىلىۋالدى. ئالىنۇر ئىشتىن قايتىپ كېلىپ ئوتتۇرا كېچىگىچە سىڭلىسىغا خەت يېزىشنى ئۆگىتەتتى، ئېلىپبەدىن تاپشۇرۇق بېرەتتى. مۇنىرە ھەدىسى ئىشقا كەتكەندىن كېيىن، ئەتىگەندىن چۈشكىچە تاپشۇرۇق ئىشلەش، خەت كۆچۈرۈپ ئۆگىنىش، ھېساب ئىشلەشتەك كۈندىلىك مەشغۇلاتنى باشلايتتى، چۈشكە يېقىن كۆكتاتلارنى ئادالاپ، گۈرۈچ دۇملەپ قويياتتى. ئالىنۇر كېلىپلا تاماقنى پىشۇرۇپ يەيتتى ـ دە، سىڭلىسىغا ئېلىپبەدىن ياكى ھېسابتىن بىر ـ ئىككى بەت ۋەزىپە بېرىپ يەنە ئىشقا ماڭاتتى. كەچتە قايتىپ كەلگەندە بولسا، سىڭلىسىدىن دەرس سوراپ «ئىمتىھان» ئالاتتى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ئەنە شۇنداق چاقپەلەكتەك بىر خىلدا ئايلىنىپ زېتىمگە چۈشۈپ قالغانىدى. لېكىن، دەم ئېلىش كۈنلىرى ئىككىسى چىرايلىق يېسىنىپ پەزىلەت دوختۇرىنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولۇشاتتى ھەم ئۈچ قىز بىرلىشىپ تازىلىق ئىشلىرىغا كىرىشىپ كېتەتتى. ئالىنۇر ئابدۇسەمەت بەرگەن ئىككى مىڭ سوم پۇلنى «شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش» مەكتىپىگە ئاپىرىپ بېرىشكە قانچە تەمشىلىپ باققان بولسىمۇ ۋاقىت چىقىرالمىدى. بىر كۈنى غوجايىن قىز ھەممە مۇلازىم قىزلارنى يىغىپ يىغىن ئاچتى، بۇ يەردە باش دىرېكتور رايىدىن ئەپەندىمۇ بار ئىدى.

ــ قايسىڭلار بۇرۇن تاماق ئېتىپ باققان؟ ــ سورىدى غوجايىن قىز، ــ ئوچۇقراق دېسەم لەڭمەن، مانتا، سامبۇسا، ئۇگرە، چۆچۈرە خېمىرلىرىنى يۇغۇرۇپ باققانمۇ؟

دەسلەپتە بىرمۇنچە قىزلار قول كۆتۈرگەن بولسىمۇ، غوجايىنىڭ كېيىنكى سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كۆپلىرى قوللىرىنى چۈشۈرۈۋالدى. لېكىن، ئالىنۇر قولىنى چۈشۈرمەي تۇراتتى. غوجايىن قىز ئۇنىڭغا «قېنى دەپ بېقىڭ» دېگەندەك ئىشارە قىلدى.

— مەن ئالتە يېشىمدىن باشلاپ تاماق ئەتكەن، ھەرقانداق خېمىرنى يۇغۇرالايمەن.

ئالىنۇرنىڭ سۆزىدىن ھەممىسى كۈلۈشۈپ كېتىشتى.

— بۇ ئوينىشىدىغان گەپ ئەمەس، — دېدى دىرېكتور رايىدىن، — ئۇرۇمچىدە ئىشچى - خىزمەتچىلەر كۆپ سانىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە چۈشتە تاماق ئېتىپ يېيىش ئادەتكە ئايلانغان، ئەمما ۋاقىت يار بەرمەيدۇ. شۇڭلاشقا، تەييار پىلتە خېمىر سېتىش مۇلازىمىتىنى يولغا قويماقچى. بۇ خېمىر شۇنداق يۇغۇرۇلۇشى كېرەككى، ئۇنى توڭلاتقۇغا سېلىپ قويۇپ كېچىكتۈرۈپ ئىشلىتىشكە بولىدىغان، لەڭمەن، مەنپەر، قولدامۇ تاماقلىرىغىمۇ لايىق بولۇشى كېرەك.

— بۇ خىزمەت پوكەيدە تۇرۇپ مال سېتىشقا ئوخشىمايدۇ، — غوجايىن كونكرېت چۈشەندۈردى، — بۇ كۈچ تەلەپ قىلىدىغان ئىش. شۇڭا، مائاشى پەرقلىق بېرىلىدۇ ھەم ئىشچى - خىزمەتچى، كادىرلارغا ئوخشاش سائەت بەش يېرىمدا خىزمەتتىن چۈشىدۇ.

پوكەيدە ئولتۇرۇپ - قوپۇپ ئەركىن ئىش تۇزۇمىگە كۆنۈپ قالغان قىزلار بىردىنلا جىمىپ قالدى. لېكىن، خىزمەتتىن چۈشۈش ۋاقتى ھەم مائاشىنىڭ يۇقىرىلىقىنى ئاڭلىغان ئالىنۇر ئورنىدىن دەس تۇردى.

— مەن قىلىمەن! ئەگەر ھۆددىسىدىن چىقالمىسام مېنى قانداق قارا ئىشقا سالسا پىكرىم يوق!

يېڭى تۇغۇلغان موزاي يولۋاستىن قورقمىغانىدەك، ئالىنۇر پىلتە خېمىر تەييارلاش بۆلۈمىدە يالغۇز ئىشلەشكە باشلىدى.

بىر قېتىمدا ئون ـ ئون بەش كىلوگىرام ئۇننى خېمىر قىلىپ ئۇنى ئەيلەش، ئوخشاش چوڭلۇقتا كېسىپ، مايلاپ، سولياۋ خالتىلارغا قاچىلاش ئىنتايىن ئېغىر ئەمگەك ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن لەڭمەن، چۆچۈرە، ئۈگرە خېمىرلىرىنىڭ قوشىدىغان خۇرۇچى، سۇيى، تۇزى ھەم قاتتىق ـ يۇمشاقلىقى ئوخشىمىغاچقا ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا يۇغۇرۇلاتتى. ئالىنۇر پەشتامىنى تارتىپ، يەڭلىرىنى جەينەكلىرىگىچە تۇرۇپ، خېمىر ئەيلىگىلى تۇرسا ئاشتاختىلارمۇ غىچىرلاپ كېتەتتى. پېشانە، يۈز، بويۇنلىرىدىن ئاققان تەرنى لۆڭگىدە سۈرتۈپ ئۇلگۈرتەلمەيتتى. دەسلەپتە پوكەيگە سېلىنغان پىلتە خېمىر ئانچە سېتىلمىدى ھەم ئىشلەتكەن خېرىدارلارمۇ، «سەل قاتتىقراق يۇغۇرۇلۇپ قاپتۇ، سوزۇلمىدى، تۇزى كەممۇ نېمە، ئۇزۇلۇپ خاپا قىلدى» دېگەندەك پىكىرلەرنى قىلىشتى. بىر كۈنى رايىدىن دېرىكتور پىلتە خېمىر تەييارلاش بۆلۈمىگە كىردى. ئۇ ھەدەپ خېمىر ئەيلەۋاتقان ئالىنۇرنىڭ تەرلەپ كەتكەن يۈزلىرىگە قارىدى.

ـــ خېرىدارلارنىڭ پىكرى بار، ئەگەر ھۆددىسىدىن چىقالمىسىڭىز، مەن سىرتتىن ئادەم تەكلىپ قىلىمەن، ـــ دېدى دېرىكتور قاپىقىنى تۇرگەن ھالدا، ـــ قانداق، بولامدۇ؟

ـــ مەن تېخىمۇ ياخشى ئۆگىنەي، بۇنىڭدىن كېيىن خېرىدارلار رازى بولغۇدەك قىلىشقا كاپالەت قىلىمەن.

ـــ قېنى يەنە بىر ھەپتىدەك كۆرۈپ باقلى، ـــ رايىدىن ئاشتاختىدىكى خېمىرغا ھارمىقىنى پاتۇرۇپ باقتى، ـــ سەل قاتتىقمۇ نېمە؟

ـــ يەنە سۇ يېگۈزىمەن، ـــ ئالىنۇر سەل دۇدۇقلىدى، ـــ بىراق، رايىدىنكا، پىلتە خېمىر سېتىلمىسا ئادەمنىڭ كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ قالىدىكەن.

ـــ ئەخمەق قىز، سىز نېمىنى بىلىسىز؟ ـــ رايىدىن مىيىقىدا كۈلدى، ـــ خەلق ھازىرچە ئادەتلەنمىدى، كېيىنچە ئۇلگۈرتەلمەيسىز.

دىرېكتورنىڭ «ئادەم تەكلىپ قىلمەن» دېگەن سۆزىدىن ئەنسىرەپ قالغان ئالىنۇر شۇ كۈنى ئىشتىن بالدۇر چۈشۈپلا سەنشىخاڭزىدىكى تۈڭگانلارنىڭ شەخسىي ئاشخانىلىرىغا بارىدى. تۈڭگان ئاياللىرى چوڭ داسلارغا پىلتە قىلىۋالغان خېمىرلىرىنى بىرنەچچە كۈن ئىشلىتەلەيتتى. ئۇ قانچىلىك ئۇنغا قانچىلىك سۇ، تۇز قاتارلىق نەرسىلەر كېتىدىغانلىقى، سۇ يەيدىغان، سۇ يېمەيدىغان ئۇنلارنى قانداق پەرقلەندۈرۈش دېگەندەك ئىشلارنى بىلىۋالدى.

ئالىنۇر بىرنەچچە قېتىم تۈڭگان ئاشخانىلىرىغا بېرىپ، كېچىلەپ ئۆگەنگەنلىكىنىڭ ئەجرىنى كۆردى. پىلتە خېمىرنىڭ بازىرى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپ مېڭىۋاتاتتى. بۈنىڭدىن مەمنۇن بولغان دىرېكتور ئۇنىڭغا شاگىرت تەربىيەلەش ئۈچۈن ئىككى قىزنى قوشۇپ بەردى. ئالىنۇر ئۈچ يۈز سوم مائاش، ھەر ئايدىكى ئەللىك سوم مۇكاپاتقا چىن كۆڭلىدىن مەمنۇن بولغان بولسىمۇ، ئۇنى قەۋەتلا خۇشال قىلمۇەتكىنى، ئالىي مەكتەپلەردە يولغا قويۇلغان كەچ كۇرسلاردا ئوقۇش پۈرسىتى يارالغانلىقى ئىدى. چۈنكى، ئۇ ھەر كۈنى كادىرلارغا ئوخشاشلا سائەت بەش يېرىمدا ئىشتىن چۈشەتتى. شۇنداقلا شاگىرتلىرىمۇ ئۇنىڭ قولىنى خېلىلا سوۋۇتۇپ قويماقتا ئىدى. خۇددى يېتىمنىڭ ئاتىسى يەتتە دېگەندەك، تۇرغۇنجان، ئاقسۇلۇق غوجايىن، رەخمەجان ئاشپەز، مۇھەررىر يالقۇن، رايىدىن دىرېكتور ھەم پەزىلەت دوختۇرلارنىڭ قانات يېپىشى بىلەن ئالىنۇر ئاخىرى ھايات يولىنى تاپقانىدى.

يانۇارنىڭ سوغۇق بىر كۈنى، قار باھار چېچەكلىرىدەك لەرزان لەيلىشىپ، ئېرىنچەكلىك بىلەن يەر بېتىگە قونماقتا ئىدى. ئالىنۇر شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى قارىمىقىدا ئېچىلغان «ئالتۇن نۇر تەربىيەلەش مەركىزى» ئىنگلىز تىلى سىنىپىغا تىزىملىتىش ئۈچۈن باردى. ئۇ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئىشخانىسىغا كىرىش بىلەن، باش چۆكۈرۈپ خەت يېزىۋاتقان بىر يىگىتنى كۆردى - دە، بوسۇغىدىلا توختاپ قالدى. نەپىسى

بوغۇلغاندەك بولۇپ كۆزلىرىگە ئىشەنمىدى.

— سوغۇقتا ئىشكىنى نېمانچە چوڭ ئېچىۋەتتىڭىز؟ — يىگىت بېشىنى كۆتۈرۈپلا ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى، — ۋۇي سىز ئالىنۇرغۇ؟! كېلىڭ، كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ، توۋا، چۈشۈم ئەمەستۇر ـ ھە!

ئالىنۇر خىزمەت ئۈستىلى ئالدىدىكى ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇرۇپ، قىزارغىنىچە يىگىتكە تىكىلدى. يالتىراپ تۇرغان چاچلىرىنى بىر يانغا تارىغان، ئاق سۇزۇك يۈزى ھەتتا قاپقارا قاشلىرىدىنمۇ بىر خىل سەمىمىيلىك نۇرلىرى چاقناپ تۇرغان بۇ خۇشخۇي يىگىت بەختىيار ئىدى. ئۇ «شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش» مەكتىپىدىن شۇئەن «چەت ئەل تىلى ئۇنۋېرسىتېتى»غا ئوقۇشقا كەتكەندىن كېيىن، ئالىنۇر خېلى ۋاقىتلارغىچە ئۇنتۇيالمىغانىدى، ئەمما ئۆزىنىڭ ئىقبال ـ تەقدىرىنىڭ نېمە بولۇپ كېتىشىگە كۆزى يەتمىگەچكىمۇ بەختىيارنىڭ يازغان خېتىگىمۇ جاۋاب يازمىدى.

— سىز راستلا ئالىنۇرمۇ، ئەمەسمۇ؟ — تاسادىپىي ئۇچرىشىشتىن ھاياجانلانغان بەختىيارنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى، — زادىلا ئىشىنەلمەي تۇرىمەن.

— گېپىڭىزنى قاراڭ، مەن بولماي كىم بولاي؟ — ئالىنۇر قىزىرىپ يەرگە قارىدى، — قاچاندىن بېرى بۇ يەردە ئىشلەۋاتىسىز؟

— «ئالتۇن نۇر تەربىيەلەش مەركىزى» رەھبەرلىكى مېنى تەكلىپ بىلەن ئىشلىتىۋاتىدۇ. ئىنگلىز تىلى دەرسى ئۆتىمەن. شۇئەندە «توفېل» ئىمتىھانىنى بەرگەندىن كېيىن قايتىپ كەلگەنىدىم. ئۇنىڭغىمۇ ئۇچ ئاي بولۇپ قاپتۇ. ھە، سىزچۇ؟

— مەن «ئۇمىد ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتى»دە ئىشلەۋاتىمەن. بۇ يەرگە ئىنگلىز تىلى سىنىپىغا تىزىملىتاي دەپ كەلگەنىدىم.

— سىز نېمىدېگەن ئىرادىلىك، ئىشلەۋېتىپمۇ ئوقۇماقچى

بوپسز.

— سز بۇ يەردە مۇئەللىم ئىكەنسز، ياردەم قىلارسز؟

— بۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ، — بەختىيار ئالىنۇردىن كۆز ئۇزمەيتتى، — يېقىندا ئىككى قارار سىنىپ ئوقۇش پۈتكۈزىدۇ. قوبۇل قىلغىنىمىزغا بىر ئاي بولغان يەنە ئۇچ سىنىپ بار، شۇلارنىڭ بىرسىدە ئوقۇڭ، كېچىكىپ قاپسز، لېكىن سىزنىڭ يېتىشىپ كېتىشىڭىزگە ئىشىنىمەن.

— كېچىكىپ قېلىش مېنىڭ پېشانەمگە پۈتۈلگەن ئوخشايدۇ، — ئالىنۇرنىڭ ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپ ھەم يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتەپلىرىگە كىرگەن كۈنلىرى كۆڭلىدىن كەچتى، — يېرىم يىللىق ئوقۇش رەسمىيەت ھەققىنى ھازىرلا تۆلەپتىمۇ؟

— زۆرۈرىيىتى يوق، ھازىرچە كىرىپ ئوقۇۋېرىڭ.

— ئۇنداقتا ئوقۇمايمەن.

— سىزنىڭ، — بەختىيار سەل چېچىلىپ قالدى، — مەندە باشقا غەيرىي مەقسەت يوق، ھازىر ئوقۇۋاتقان بالىلار ئۇرۇمچى ناھىيەسىنىڭ مەلۇم كەنتىدە قۇرۇلماقچى بولغان بىر ئالىي مەكتەپكە يۆتكىلىش ئېھتىمالى بار. لېكىن، قاچان ئىكەنلىكى ئېنىق ئەمەس. پۈلنى تۆلەپ بولغاندىن كېيىن ئىش ئورنىڭىزدىن ئايرىلالماي قالسىڭىز ئۆزىڭىزگە زىيان.

— ئۇنداقتا كۇرس ئاخىرىدا تۆلىسەممۇ بولامدۇ؟

— مەنمۇ شۇ ئىشنى رەھبەرلىك بىلەن سۆزلىشىمەن.

— ئۇلار قوشۇلارمۇ؟

— مەن ئۆزۈمگە ئىشەنمىسەم، بۇنداق دېمەيمەن.

ئالىنۇر ئەتە كەلمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى. بەختىيار ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاقراق پاراڭلاشقۇسى بولسىمۇ، تۇنجى قېتىمدىلا ئۇنى بىزار قىلىپ قويۇشتىن قورقتى، شۇڭا ئۆرلەپ تۇرغان ھاياجىنىنى بېسىۋالدى.

ئالىنۇر ئەتىسى كەچتە كېلىپ، بەختىيارنىڭ ياردىمى بىلەن

سىنىپقا ئورۇنلاشتى. ئۇ شۇ كۈندىن باشلاپ شىركەتتە ئىشلەش، سىگىلىسىنى ئۆزى ئوقۇتۇش، كەچ كۇرسقا قاتنىشىشتەك ئالدىراش هاياتىنى باشلىۋەتتى. ئۇنىڭ يۈكى ئېغىرلىشىپ كەتكەن بولسىمۇ يەنىلا خۇشال ئىدى. ئەمما، سائەت، مىنۇتلارنى شۇنچىلىك يۈگەنلەپ ئالدىكى، بىرەر دەقىقىنىڭمۇ بىھۇدە ئۆتۈپ كېتىشىگە يول قويمىدى.

بىر كۈنى ئالىنۇر ئىشتىن چۈشۈش ئارىلىقىدا غوجايىن قىز هەممە مال سانقۇچى، مۇلازىمەتچى خادىملارغا «ئون مىنۇت تېلېۋىزور كۆرىمىز» دەپ ئۇقتۇردى. ئۇلارنىڭ هەممىسى چاققانغىنا مەجلىس زالىغا يىغىلىشتى.

— هازىر تېلېۋىزوردا، — دېدى غوجايىن قىز سائىتىگە قاراپ قويۇپ، — خىروئىن ئەتكەسچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش يۈزىسىدىن ئېچىلغان ئوچۇق سوتنىڭ ئەھمىيىتى ئەھۋالى كۆرسىتىلىدۇ. بۇ هەممىمىز ئۈچۈن مۇهىم ئەهمىيەتكە ئىگە. كەسپىي ئۆگىنىش ۋاقتىدا تەسىراتىمىزنى سۆزلەيمىز.

تېلېۋىزورنى ئېچىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا ئادەم بىلەن لىق تولغان چوڭ كۇلۇب، سەهنە ئۈستىگە ئېسىلغان پىلاكات، پەستە مەيدىلىرىگە تاختا ئېسىلغان ئەر ـ ئايال جىنايەتچىلەر، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا رەت تىزىلغان قوراللىق ساقچىلار تىك تۇرغان كۆرۈنۈش نامايان بولدى. باش سوتچى كىمنىڭ جىنايىتىنى ئوقۇسا، ئۇنىڭ ئارقىسىدىكى ساقچى مەزكۇر جىنايەتچىنىڭ چېچىدىن تارتىپ يۈزىنى ئاممىغا قارىتاتتى. بۇ ئەسنادا جىنايەتچىلەرنىڭ مەيدىسىدىكى تاختىنى ئېكرانغا يېقىن ئەكېلىپ چوڭايتىپ كۆرسەتتى. «خىروئىن يۆتكەپ سېتىش باش جىنايەتچىسى مەتنۇرى ئەخمەت» دېگەن تاختىغا قىزىل چىلىك ئۇرۇلغانىدى. ئۇنىڭ يېنىدىكى دوڭغىيىپ تۇرغان ئايالنىڭ چۈڭۈلغان چاچلىرى تاختىنى يېپىۋالغاچقىمۇ خېتى ئېنىق كۆرۈنمىدى. ئۇلارنىڭ گەجگىسىنى بېسىپ تۇرغاچقا يۈزىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. بۇ ئەسنادا باش سوتچى: «جەنۇبىي شىنجاڭ

ئارىلىقىدا قاتناپ خىروئىن ئەتكەسچىلىرىنى تەمىنلىگەن باش جىنايەتچى مەتنۇرى ئەخمەتكە ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى» دېيىش بىلەن ئارقىدىكى قورالىق ھەربىي ئۇنىڭ بېشىنى قايرىپ كۆرسىتىشى ئالمۇرنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ، نەپەس ئالالماي قالدى. ئۇ مەتنۇرى شوپۇر ئىدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا: «ئاشخانىسىنىڭ قولايلىق شارائىتىدىن پايدىلىنىپ، باشقىلارنىڭ خىروئىنلىرىنى ساقلاپ، يۇرۇشتۇروش جىنايىتى سادىر قىلغان گۇلنىسا دېمىنگە مۇددەتسىز قاماق جازاسى بېرىلدى» دېگەن جاراڭلىق ئاۋاز ئاڭلىنىشى بىلەن گۇلنىسانىڭ يۈزى كۆپچىلىككە كۆرسىتىلدى. ئالمۇر ۋارقىرىۋەتكىلى تاسلا ـ قالدى ـ دە، ئاغزىنى تۇتۇۋالدى. قولاق تۇۋىدىن ئېغىز جاۋىغىيىغچە تارتىلغان قىپقىزىل تاتۇق ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرسىتىپ تۇراتتى.

ئالمۇر تېلېۋىزوردىكى خەۋەر تۇگىشى بىلەنلا ئۆزىنى تالاغا ئاتتى. ئۇ دەھشەت قورقۇپ كەتكەنىدى. ئەگەر ئاشۇ ئۆيدە تۇرىۋەرگەن بولسا بۇ پالاكەتلەر ئۇنىڭغا يۇقماي قالارمىدى؟ گۇلنىسا ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن بولسىمۇ ئۇنى قەستەن بالاغا تىقىشتىن يانمايتتى. بۇ زىناخورلار ئاخىر بىرىپ ئۆزىنىڭ پۇتىغا ئۆزلىرى پالتا ئۇرۇشتى. «فۇرقاتى مۇھەممەد»[1]تە: «كىمكى زەررىچىلىك ياخشى ئىش قىلمىدىكەن، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى كۆرمىدۇ.كىمكى زەررىچىلىك يامان ئىش قىلمىدىكەن، ئۇنىڭ جازاسىنى تارتمىدۇ» دېيىلگەن. مەتنۇرى بىلەن گۇلنىسانىڭ قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغانىدى، مانا ئەمدى خۇدا ئۇلارنىڭ كۆزلىرىگە كۆرسەتتى. ئالمۇرغا بۇ چاغقىچە مەۋھۇم سىر بولۇپ قالغان، مەتنۇرى ھەم گۇلنىسانىڭ: «ھېلىقىنى پۇل قىلىش ئاسانغا چۈشمىدى»، «دەككە ـ دۈككىدە جېنىم تۇمشۇقۇمغا كەلدى»، «ھېلىقىلار ئىچكىرىدىن يەنە ئەكەپتۇ» دەپ

---

① فۇرقاتى مۇھەممەد ـــ قۇرئاننىڭ يەنە بىر خىل ئاتىلىشى.

شۇنرلاشقان تېپىشماقلىرى يېشىلگەندەك بولدى.

تېلېۋىزوردىكى كۆرۈنۈشلەر نەچچە كۈنگىچە ئالىنۇرنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمىدى. يانۋارنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى بولغاچقىمۇ راسا قارا سوغۇق بولۇۋاتاتتى. ئالىنۇر دەم ئېلىش كۈنى شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنلاشتۇرۇش مەكتىپىگە بارىدى، ئۇنىڭ ئىككى مىڭ سوم بولسىمۇ تۆلەپ، قەرزىنى يېنىكلىتىش ئويى بار ئىدى. ئەمما، بوغالتىرىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى كۈلۈپ كەتتى ـ دە:

ـــ بىر بولسا تۆلىيەلمەي مەكتەپتىن چېكىنىسىز، ئەمدىزە قوش ـ قوشلاپ تۆلىمەكچىمۇسىز، ـــ دېدى.

ئالىنۇر ھېچنېمىنى ئاڭقىرالماي تېڭىرقاپ قالدى.

ـــ ئىككى ئاي بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن، غۇلجىدىكى ئاكىڭىز «سىڭلىمنىڭ ئوقۇش پۇلى» دەپ ئىككى مىڭ سەككىز يۈز سوم پۇل ئەۋەتىپتىكەن، سىزنىڭ خەۋىرىڭىزدە يوق ئىكەن ـ دە؟

ـــ ئابدۇسەمەت ئاكامما؟

ـــ شۇ، شۇ، ئىسمى يادىمدىن چىقىپ قاپتۇ، ـــ باشلىق تارتمىدىن بىر پارچە قەغەزنى ئېلىپ ئالىنۇرغا سۇندى، ـــ ئەمدى بۇ ھۆججەتنىڭىزنى يىرتىۋەتسىڭىز بولىدۇ.

ئالىنۇر نە خۇشال بولۇشنى، نە خاپا بولۇشنى بىلمەي قايتىپ كەتتى.

جاپاكەش قىزنىڭ «ئۇمىد ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتى»دىكى كۈنلىرى يەنىلا ئالدىراشلىق ئىچىدە ئۆتمەكتە. بارلىق كۈچ ـ قۇدرىتىنى چىقىرىپ ئىشلەپ، زېھنىياتى بىلەن ئوقۇش، قېتىرقىنىپ سىڭلىسىنىڭ ساۋاتىنى چىقىرىش ھەم بىر ئۆينىڭ ھەلەكچىلىكىدە فېۋرال ئايلىرىمۇ كىرىپ قالدى. «ئالتۇن نۇر تەربىيەلەش مەركىزى»دىكى بەختىيار مۇئەللىم بىر كەچلىكى كەچ كۇرىستىكىلەرنىڭ قايتىشىنى كۈتۈپ، ئۇنىۋېرسىتېت دەرۋازىسى ئالدىدا تۇردى. ھاۋا خېلىلا سوغۇق ئىدى. ئۇچىتاشتىن ئۇرۇلۇۋاتقان سوغۇق شامال قۇلاق،

بۇرۇنلارنى ھەردەك چېقىپ، كۆزلەرنى ياشقا تولدۇراتتى. بەختىيار قارا خۇرۇم پەلتوسىنىڭ ياقىلىرىنى ئۆرىدەپ، ئېڭەك ئۇستىدىن تۇگمىلىدى. قولىنىڭ بارماق ئۇچلىرى خۇرۇم پەلەي ئىچىدە تۇرۇپمۇ چىمىلداپ ئېچىشىپ تۇراتتى. ئۇ ئالىنۇرنى كۆرۈپلا ئالدىغا باردى ھەم سەل ھودۇققاندەك بولۇپ:

— ئالىنۇر... بىرەر ئاشخانىغا كىرىپ تاماق يېيىسەك بولارمۇ؟ — دېدى.

— كەچۇرۇڭ، بەختىيار، ئۆيدە سىڭلىم دەرس تەكرارلاپ قالغان، بېرىپ تاپشۇرۇقلىرىنى تەكشۈرمىسەم بولمايدۇ، — ئالىنۇر بەختىيارنىڭ چىرايىغا قاراپ ئىككىلىنىپ قالدى، — كېيىنچە بولسا بولارمۇ؟

— كۆپ ھايال بولمايسىز، سىزگە دەيدىغان مۇھىم خەۋەر بار ئىدى.

تەڭلىكتە قالغان ئالىنۇر «خەۋەر»گە قىزىقىپ قالغانىدى. ئۇلار ئۇنىۋېرسىتېت ئالدىدىكى كىچىك ئاشخانىغا كىرىپ چۆچۈرە بۇيرۇتتى. تاماق كېلىپ بولغۇچە بەختىيار گېپىنى نەدىن باشلاشنى بىلمەي قىزىرىپ ھال رەڭ تۇسكە كىردى. ئۇنىڭ ھالىتىنى سېزىپ ئولتۇرغان ئالىنۇر گەپنى ئۆزى باشلاپ بەردى:

— سىزنىڭ مۇھىم خەۋىرىڭىز، سۇكۇت بىلەن قىزىرىپ ئولتۇرۇشمىدى؟ قېنى دېمەمسىز.

— بۇ، مۇنداق بىر خۇش خەۋەر ئىدى، قارىڭ، — بەختىيار گېلىنى قىرىپ قويۇپ سۆزىنى باشلىدى.

ئۇرۇمچى ناھىيەسىنىڭ مەلۇم رايونىدا، جۇڭغار نېفىت گۇرۇھى تەرىپىدىن سېلىنغان بىر يۇرۇش ئۇنىۋېرسال بىنالىرى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئەترapىي ئىنتايىن مەنزىرىلىك بولۇپ ھاۋاسى ساپ، مۇھىتى تىنچ، ئەسلىھەلىرى تولۇق، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىم ئېلىشى ئۈچۈن شەرت ـ شارائىتى قولايلىق ئالىي مەكتەپ بولالايتتى. شۇڭا، جۇڭغار نېفىت گۇرۇھىدىكىلەر «ئالتۇن نۇر

تەربىيەلەش مەركىزى»نى قۇرغۇچىلار بىلەن كېلىشىم ھاسىل قىلىپ، ئۇلارنىڭ بارلىق قارار ئوقۇغۇچىلىرىنى ھەم خىلمۇ خىل سەۋەبلەر بىلەن ئالمي مەكتەپكە كىرەلمىگەن ھەرقايسى مىللەت بالىلىرىنى قوبۇل قىلىپ: «غەربىي دىيار مىللەتلەر ئىنستىتۇتى»نى قۇرۇشنى پىلانلاپ قارارلاشتۇردى. يېقىندا ئۇلار بەختىيارنى بۇ مەكتەپنىڭ ئىنگلىز تىلى فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەكلىپ قىلىشتى.

— ھازىر جۇڭغار نېفىت گۇرۇھى ھەم ئالتۇن نۇر تەربىيەلەش مەركىزىدىكى مەسئۇل كىشىلەر مۇشۇ ئىشنىڭ رەسمىيەتلىرىنى يۇقىرى ئورگانلار بىلەن سۆزلىشىپ بېجىرىۋاتىدۇ، — دېدى بەختىيار خۇشاللىقىنى يوشۇرالماي، — سىزنىڭمۇ ئالمي مەكتەپلەردە ئوقۇش ئارزۇيىڭىز قانىدۇ.

— بۇ ھەقىقەتەن ئادەمنى ھاياجانغا سالغۇدەك خەۋەر ئىكەن، — ئالىنۇر چىنىسىدىكى چۆچۈرىگە قاراپ خىيالغا كەتكەندى، — شۇڭا ئوبدانراق ئىشلەپ ئوقۇشقا تەييارلىق قىلسام بولغۇدەك.

خۇش خەۋەرنى ئاڭلاپ بولغان ئالىنۇر چۆچۈرىنى ئىچىپ بولۇپ ماڭماقچى بولۇۋىدى، بەختىيار يەنە ئون زىخ كاۋاپ بۇيرۇتتى. بەختىيارنىڭ قىزىرىپ، تاتىرىپ ھودۇقۇشلىرىدىن، دەمۇدەم كۆزلىرىنى ئېلىپ قېچىشلىرىدىن ئۇنىڭ يەنە قانداقتۇر «خەۋەر»نى دېيەلمەيۋاتقانلىقى ئېنىقلا تۇراتتى. بۇ چاغقىچىمۇ بەختىيارنىڭ ئىنگلىز تىلى دەرسى ئۆتۈۋېتىپ كۇلۇمسىرەپ قويۇشى، ئالىنۇرنىڭ ئەتراپىنى چۆرگەلەپ كېتەلمەي بەزى سۆزلەرنىڭ قوش مەنىلىرىنى چۈشەندۈرۈپ كېتىشلىرى، ئۇنىڭ ئىنگلىز تىلى تەلەپپۇزىنى ماختاشلىرى، ئىشخانىسىغا چاقىرىپ ئۆگىنىش ئەھۋالىنى سۈرۈشتە قىلىشلىرى كۇرسانتلارنى گۇمانغا سېلىپ قويغانىدى. شۇڭا، بەزى قىسىر كېيىكتەك دىغراپ قالغان چوكان ساۋاقداشلىرى چاقچاق قىلىپ: «ئالىنۇر ئىنگلىزچە كۇرسقا قاتناشمىسىڭىزمۇ

كېيىنچە ئۆگىنىپ كەتكۈدەكسىز» دەيتتى.

— ئەمدى، ئالىنۇر... مەن ئۇزاق بولدى... قېنى كاۋاپ سوۋۇپ قالمىسۇن ئېلىڭا، — بەختىيارغا «ئاساسىي خەۋەر»نى يەتكۈزۈش تەس كېلىۋاتاتتى، — مەن سىزگە شىئەنده تۇرغان يېرىم يىل ئىچىده توققۇز پارچە خەت يازدىم، بىرسىگمۇ جاۋاب ئالالمىدىم. قايتىپ كېلىپلا مەكتەپكە بارسام، سىزنى يازلىق تەتىلدىلا چېكىنىپ كەتكەن، دېيىشتى. ئۇرۇمچىدىن ئىزدىمىگەن، سۈرۈشتە قىلمىغان يەرلىرىم قالمىدى. مۇشۇ مەكتەپكىمۇ سىزنى ئىزدەپ كېلىپ، مۇئەللىم بولۇپ قالدىم. تېخى غۇلجىغا بېرىپ ئىزدەش نىيىتىممۇ بار ئىدى. ئاڭغىچە خۇددى يوقالغان گۆھىرىمنى قايتا تېپىۋالغاندەك سىزنى ماڭا خۇدايىم يەتكۈزۈپ بەردى... ئالىنۇر، مەن سىزنىڭ بىر ئېغىز گېپىڭىزگە تەشنا...

ئالىنۇر بىردىنلا قىزىرىپ يەرگە قارىدى، «ياق» دېيىشكە تىلى بارمىدى. بەختىيارنىڭ بىلىم جەھەتتىكى ئىقتىدارىنى سۆزلىمىگەندىمۇ ئۇ ھەرقانداق لاتاپەتلىك قىز ياخشى كۆرۈپ قالغۇدەك ئوبدان يىگىت. تاماكا، ھاراق دېگەنلەرنى ئېغىزغا ئالمايتتى، داۋاملىق ئۆگىنەتتى، ئىزدىنەتتى. ئالىنۇرمۇ ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقاندىن بېرى ھۆرمەت تۇيغۇسىدىن باشقا، ئۇنى كۆرسىلا پۈتۈن تېنى ئوت ئالغاندەك بولۇپ، قاش كۆتۈرۈپ قارىيالمايدىغان بىر خىل سىرلىق تەلپۈنۈش ئۇنى بىئارام قىلاتتى ھەم كۆڭۈل سىرىنى يۇرەككە تالىق بىر چىراغ ۋىللىده يورۇتقاندەك شېرىن ھېسلارغا چۆمۈلەتتى.

— بەختىيار، مەن... مەن ئويلىنىپ باقاي بولامدۇ؟ — دېدى ئالىنۇر بېشىنى كۆتۈرمەي، — مېنى قىستىماڭ.

— ئويلىنىشىڭىزنىڭ چېكى بارمىدۇ؟ يەنە نەچچە يىل، قانچە ئايلار كېتەر؟

— چاچلار ئاقىرىپ، چىشلار سارغايغىچە، — ئالىنۇر كۈلۈۋەتتى، — ساقلىيالامسىز؟

— ئاشۇ سەممىي كۆلۈمسىرىشكۈزنىڭ سادىغىسى ئۈچۈن بولسىمۇ، بەللىرىم پۈكۈلۈپ، كۆز گۆھەرلىرىم تۆكۈلگىچە ساقلايمەن...

ئالىنۇر بەختىيار بىلەن خوشلىشىپ يولدا كەلگۈچە ئۆزىمۇ دەپ بېرەلمەيدىغان بىر خىل تۇيغۇ ئىچىدە بەدەنلىرى ئوت بولۇپ يانىاتتى، يۈمىلاق يۈزلىرى قىزىپ، نۇرانە كۆزلىرىدە ئۈچقۇنلار جەۋلان قىلاتتى. ئىككى قاتار يوروپ تۇرغان كوچا چىراغلىرى ئۇنىڭغا جىلمىيىپ كۈلۈۋاتقاندەك، ئۆتۈشۈپ تۇرغان يولۇچىلارمۇ ئۇنى تەبرىكلەپ سالام بېرىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. مانا بۇ قىسمەن خاتىرجەم ھاياتقا ئېرىشكەن كۆڭۈلنىڭ تۇنجى تەۋرىنىشى ئىدى.

خۇشاللىق يار بولغان بىر ھەپتىمۇ ئۆتۈپ كەتتى. «ئالتۇن نۇر تەربىيەلەش مەركىزى»دىكى بەش سىنىپ كۇرسانتلار «غەربىي دىيار مىللەتلەر ئىنستىتۇتى»غا يۆتكىلىپ كېتىشتى. بەختىيارنىڭ تەقەززالىق تەشنالىقىنى قاندۇرۇپ «ماقۇل» جاۋاب بەرگەن ئالىنۇرنىڭ ئەمدىلا باشلانغان ئوقۇشى توختاپ قالدى. ئۇ كەچ كۇرستىن قايتىپ ئۇچىنچى كۈنى كەچتە سىڭلىسىغا گېزىتتىكى كىچىك بىر ھېكايىنى ئوقۇپ بېرىۋاتاتتى، «ئۇمىد ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتى»دە بىللە ئىشلەيدىغان دوستى پاتىمە كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئوغۇل بالىلارىدەك ياستۇقالغان كىرپىدەك تىك چاچلىرى قارىقۇمچاق، بادام يۈزىگە يارىشاتتى. بىراق، ئۇنىڭ ئىچىدە زادىلا گەپ ياتمايدىغان، بىرەر گەپ ئاڭلىغان ھامان باشقىلارغا دېيىشكە ئالدىرايدىغان مىجەزى بار ئىدى.

— ئالىنۇر، بىر خۇش خەۋەر بار قارا، — پاتىمە قوي كۆزلىرىنى ئويناتتى، — ئاتاقلىق سەنئەتكار ئابدۇسالام ھاشىموف بالدۇرلا دەم ئېلىشقا چىقىپ بېيجىڭدا بىر رېستوران ئېچىپتۇ. ئۇ ئەخلاقى ياخشى، ساڭا ئوخشاش چىرايلىق، كېلىشكەن قىزلاردىن ئونىنى ئالماقچىكەن. مەن ئۆزۈمنى

تىزىملىتىپ قويۇپ كەلدىم. قانداق، سەنمۇ بارامسەن؟

ــ قەيەردىلا ئىشلىسەك ئوخشاش، ــ دېدى ئالمنۇر، ــ رايىدىنكامنى خاپا قىلغۇم يوق.

ــ نەدىكى ئوخشاش بولسۇن؟ بۇ يەردە ئايدا ئۈچ يۈز سوم ئالسەن، ياخشى ئىشلەپ ۋەزىپىنى ئاشۇرالساڭ ئەللىك سوم مۇكاپاتى بار، ــ پاتمە دوستىنى قىزىقتۇرماقتا ئىدى، ــ ئابدۇسالامكامنىڭ دېيىشىچە، ئايدا يەتتە يۈز سوم بېرىدىكەن، تېخى مۇكاپاتى ئۈنىڭ سىرتىدا.

ــ راستما؟ ــ ئالمنۇر قىزىقىپ قالدى، ــ نەدىن ئاڭلىدىڭ؟

ــ ئابدۇسالامكامنىڭ ئۆز ئاغزىدىن. بۇ گەپنى دېگەن يەردە رايىدىنكاممۇ بار.

ــ ھەي سارا‌ڭ، رايىدىنكامنىڭ ئالدىدا ئاشۇنداق يۈزسىزلىك قىلدىڭما؟

ــ نەدىكىنى، رايىدىنكام ئۆزى چاقىردى. چۈنكى، ئۇ ئابدۇسالامكام بىلەن يېقىن ئۆتكەچكە، ياخشى، ئىشەنچلىك قىزلىرىمدىن بىرەي دەپ ۋەدە قىلغانىكەن.

ــ مۇنداق گەپ ئىكەن ـ دە، ــ ئالمنۇر تېڭىرقاپ قالدى.

ــ ئالمي مەكتەپلەردە ئوقۇيمەن دەپ خام تەمەدە يۈرۈۋاتسەن، بىر يىل ئىشلىسەڭ، مۇكاپاتلىرى بىلەن ئون مىڭ سومدەك پۇلغا ئىگە بولمامسەن، قاپاقباش.

پاتمەنىڭ گەپلىرىنىڭ يوللۇق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان ئالمنۇر ئەتىسى پەزىلەت دوختۇرنىڭ مەسلىھەتىنى ئېلىپ رايىدىن بىلەن كۆرۈشتى. باش دىرېكتور ئىشخانىدا ئۇيىاق ـ بۇياقتا ماڭغاچ ئاستا سۆزلىدى:

ــ ئەسلىدە سىزنى بەرگۈم يوق ئىدى، ــ دېدى رايىدىن راست گېپىنى قىلىپ، ــ بوپتۇ، سىزنىڭ ئوقۇش ئارزۇيىڭىز كۆچلۈك، بۇنىڭغا ئىقتىساد كېتىدۇ. تېخى سىڭلىڭىزمۇ بار. بارسىڭىز بېرىڭ. شەھەر كۆرسىڭىز كۆزىڭىز ئېچىلىپ، نەزەر

دائىرىڭىز كېڭىيىدۇ. خۇددى بىرەر ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەندەك بولۇپ قالىسىز. پىلتە خېمىر مەسلىسىدە سىرتەربىيەلىگەن شاگىرتلارمۇ يېتىشىپ قالدى.

— رەھمەت، رايىدىنكا. مەن ئۈمىدسىزلىك كوچىلىرىدا قالغىنىمدا بېشىمنى سىلىغانىدىڭىز، ھېلىمۇ ھىممەت قولىڭىزنى سۇنۇۋاتىسىز.

— ھە، سىڭلىڭىزنى قانداق قىلىسىز؟

— پەزىلەت ئاپپاي «قىزىم گۈلمېھرەگە ھەمراھ بولۇپ مۇشۇ ئۆيدە تۇرسۇن، يىر ماشىنىچى دوستۇم بار، شۇنىڭغا شاگىرتلىققا تۇتۇپ بېرىمەن» دەيدۇ. مەنمۇ ھەر ئايدا تۇرمۇش پۇلى ئەۋەتىپ تۇرىمەن.

— ئوبدان بوپتۇ، ھەر ھالدا خاتىرجەم بولۇپ مېڭىڭ، — رايىدىن بىرئاز توختىۋالدى، — ئابدۇسالام قىزلاردىن ئاڭلىغانمۇ نېمە، سىزنى تالاشقانىدى. لېكىن مەن ئۇنىمىغان. شۇڭا، ئۇنىڭغا تېلېفون بېرىۋەتسەملا كۇپايە، ئىزدەپ ئاۋارە بولماڭ.

ئالىنۇر بازاردىن كۆكتات، گۆش ئېلىپ ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئۇ يەڭگىلىرىنى تۇرۇپ خېمىر يۇغۇردى. ئېلىپبەنى قىزىقىپ ئوقۇۋاتقان مۇنىرە كۆكتاتلارنى ئادالاپ، توغرىدى. ھەش ـ پەش دېگۈچە چۈشلۈك لەڭمەنمۇ تەييار بولدى. ئۇلار تاماقلىرىنى يەپ بولۇپ تۇرۇشىغا بەختىيار ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئالىنۇر ئۇنىڭغا لەڭمەن سېلىپ بەرمەكچى بولۇۋىدى، ئۇ ھېلىلا تاماق يېگەنلىكىنى ئېيتىپ ئۇنىمىدى، ئۆزىمۇ ئالدىراپ تۇراتتى.

ئالىنۇر بېيجىڭغا بېرىپ بىرەر يىل ئىشلەيدىغانلىقىنى دېيىشىگە، بەختىيار لاپپىدە قاراپ، خاپا بولغاندەك جىمىپ قالدى.

— مەنچە، بارمىسىڭىز، — دېدى بەختىيار ئەنسىرەپ تەلەپپۇزىدا، — ھازىر ئادەملەر ئەسكى بولۇپ كەتتى. قانداق

يامان ئىشلار يۈز بېرىدۇ، دېمەك تەس.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، بىزگە ئىگە بولىدىغان ئادەم ھەممىگە تونۇشلۇق ئاتاقلىق سەنئەتكار. ئۇ سىز ئەنسىرىگەن ئىشلارنىڭ يۈز بەرمەسلىكى ئۈچۈن ئەخلاقلىق قىزلارنى تاللىدى. ھەپتىدە بىر كۈن دەم ئالمىدىكەنمىز. شۇنداقتىمۇ، بازارغا ئوپچە چىقىشمىزغا بولمىدىكەن، يالغۇز چىقىشقا رۇخسەت قىلمايدىكەن.

ــ رادىيو ـ تېلېۋىزورلاردا سېنىتەبىردە ئوقۇش باشلىنىدۇ، دەپ ئېلان قىلىۋەتتۇق، ھازىردىن باشلاپ ئادەملەر تېلېفون ئارقىلىق بىز بىلەن ئالاقە قىلىۋاتىدۇ، ــ دېدى بەختىيار جىددىي تەلەپپۇزدا، ــ سىز ئوقۇماقچى ئەمەسمىدىڭىز؟

ــ شۇنىڭ ئۈچۈن، بېيجىڭغا ئىشلەشكە باراي دەيمەن. ئوقۇش ئۈچۈن پۇل بولمىسا مەن قانداق ئوقۇيمەن؟

ــ نېمىلەرنى دەۋاتىسىز، مەن بولغاندىكىن بولمىدىمۇ.

ــ سىزنىڭ پۇلىڭىز بىلەن ئوقۇغاندىن كۆرە، ئوقۇمىغىنىم ياخشى. سىز مېنىڭ مىجەزىمنى بىلمىسىز، ئۇنداق باشقىلارغا يۆلىنىۋالمىدىغان ئىشلارنى ياقتۇرمايمەن.

ــ دەرس باشلاشقا ئۇلگۈرۈپ كېلەلەمسىز؟

ــ مەن ئاۋغۇستتا كېلىپ سىڭلىمنى نۇرتاي ھاجىمنىڭ مەكتىپىگە ئاپىرىپ بېرىشنى ئويلاۋاتىمەن.

بەختىيار ئالمۇرغا ئىشەنسىمۇ، جەمئىيەتكە ئىشەنمەيتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ربستوراندا ئىشلەشنى ئەسلا ياقتۇرمايتتى. ئىچكىرىگە ئەكەتكەن ئەخلاقلىق، تەربىيە كۆرگەن قىزلارنى چىرىپ كەتكەن غوجايىنلار ھەرخىل ئامالار بىلەن قارماقىغا ئىلىندۇرۇپ، ئۇلارنى كىرىپ چىقالمايدىغان خالتا كوچىلاردا ئەرزىمەس ئادەملەرگە ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى. بۇنداق رەزىللىكلەرنى كىنو ـ تېلېۋىزىيە، گېزىت ـ ژۇرناللاردا داۋاملىق ئېلان قىلىپ تۇرسىمۇ، يەنىلا داۋاملىشىپ كەلمەكتە ئىدى. شۇڭا، بەختىيار

قىزلارنى ئەكەتمەكچى بولغان ئاتاقلىق سەنئەتكار بىلەن يۈزتۇرا سۆزلەشمەكچى بولدى.

— بولىدۇ. مەن ھېلىقى ئاتاقلىق بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ ئاندىن بىر قارارغا كېلەي، — دېدى بەختيار ئالىنۇرغا.

24

بېيجىڭدىكى تىيەنئەنمېنىڭ قاينام بازىرىغا جايلاشقان «غەربىي دىيار ئابدۇسالام ھاشموف رېستورانى» گەرچە باشقا مېھمانساراي، كاتتا شىركەت بىنالىرىدەك ھەيۋەتلىك قەد كۆتۈرۈپ تۇرمىسىمۇ، ئۆزىنىڭ مىللىي مېمارچىلىق سەنئىتى بىلەن زىننەتلەنگەنلىكى ئۈچۈنمىكىن ئۆزگىچە كۆزگە چېلىقاتتى. شۇنداقلا غەربىي دىيار تائاملىرىنىڭ خاسىيىتى بولسا كېرەك، بېيجىڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئۇيغۇرلارلا ئەمەس، خەنزۇ ۋە باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەرمۇ توپ - توپ كېلىپ تاماق يېيىشتىن سىرت، تۇيى، مەرىكە، تۇغۇلغان كۈن، ئۆزىتىش ھەم كۆتۈۋېلىش چايلىرىنىمۇ مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزۈپ، ئۇيغۇرلارنىڭ ساز، ناخشا - ئۇسسۇللىرىنى كۆرۈپ ھۇزۇرلىناتتى. ھەتتا چوڭ شىركەت، داڭلىق كارخانىلارنىڭ غوجايىنلىرى ئاتارمەن - چاپارمەنلىرىنى باشلاپ كېلىپ، مەخسۇس ئۇيغۇر سەنئىتىنى كۆرۈش ئۈچۈنلا بىرنەچچە قىممەت باھالىق ئۇستەللەرنى زاكاز قىلاتتى.

شىنجاڭدىن مارتىنىڭ باشلىرى كەلگەن قىزلار مايلىرىنىمۇ ئۆزىتىپ قويدى. ئۇلارنىڭ خىزمىتى تاماق توشۇش، ئۇستەل يىغىشتۇرۇش، ئىچىملىك قۇيۇپ بېرىش ھەم رېستورانىنىڭ تازىلىقىدىن ئىبارەت ئىدى. رېستوران تۇرۇمى بويىچە ئىسمىنا ئالمىشىپ دەم ئالاتتى. بازارلارغا ئىككى - ئۈچ قىز بىرلىكتە چىقىپ سودىلىقىلىرىنى قىلىپ قايتىپ كېلىشەتتى. ئالىنۇر بېيجىڭغا كەلگەندىن كېيىنمۇ بوش ۋاقىت

تاپسلا ئىنگلىز تىلى ئۆگىنەتتى، ئىشتىن چۈشۈپ ياستۇققا باش قويۇپ بىر چاغقىچە بەختىيار سوۋغا قىلغان يانچۇق ئۇنئالغۇسىدىن جۇملىلەرنىڭ ئېيتىلىشى، تەلەپپۇز قىلىنىشىنى ئاڭلاپ ياتاتتى. تىەنئەنمەن، جۇڭسەن باغچىسى، ھايۋانات باغچىسى، ئۆسۈملۈك باغچىلىرىغا دوستلىرى بىلەن ئويغىنىلى بارغاندىمۇ ئۇنئالغۇسىنى ئېلىشنى ئۇنتۇمايتتى. ئالىنۇرنىڭ بېيجىڭغا كەلگەندىن كېيىنكى تەسىراتلىرى مول ئىدى. زىيالىيلار، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر، ئوقۇغۇچىلار، ئاددىي ئاۋامغىچە ھەممىسلا ئالدىراشتەك كۆرۈنەتتى. ئۇلار بىلىم ئىگىلەش، ئىزدىنىش، بايلىقلارنى تۇرمۇشقا ئىنتىلىش، جەمئىيەتنى ئۆزگەرتىش يولىدا كۈرەش قىلاتتى. كوللېكتىپ ئورۇنلاردىن تا شەخسىي مۇناسىۋەتلەرگىچە قۇرۇق پاراڭ، بىكارچىلىقتىن غەيرەت قىلىش، چېقىمچىلىق، ئەبگارلىقلاردىن ئەسەرمۇ كۆرۈنمەيتتى، ھەرقانداق داد ـ مۇئامىلىدە ئىقتىسادىي ئۇنۇم ئۆلچەم قىلىناتتى.

ئالىنۇر بېيجىڭغا كېلىپلا مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا ئوقۇيدىغان بىر قىز بىلەن تونۇشۇپ قالغانىدى. ئارىلىقتىكى بىر دەم ئېلىش كۈنىدە ئۇنىڭ ياتىقىدا قونۇپ قېلىپ كۆڭلى سۆيۈنگۈدەك مۇڭداشتى. بىر كۈنى ئۇ قىز نورۇز بايرىمىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن مەكتەپتە ئۆتكۈزۈلمەكچى بولغان كۆڭۈل ئېچىش يىغىنىنىڭ بېلىتىنى ئەكېلىپ بەردى. ئالىنۇر مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا داغدۇغلىق ئۆتكۈزۈلگەن بۇ پائالىيەتكە قاتنىشىپ نۇرغۇن ئىستۇدېنتلار بىلەن تونۇشتى ھەم ئۇلار بىلەن قىزغىن سۆھبەتلەردە بولدى. بۇ ئىلمىي سۆھبەتلەر ئالىنۇرنىڭ نەزەر دائىرىسىنى يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈپ، ئوقۇش ئارزۇسىنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى. ئىستۇدېنتلارنىڭ ئوقۇش پۈتكۈزگەندىن كېيىن ئانا يۇرتى شىنجاڭنى زامانىۋىلاشقان، دەۋر ئېقىمى، زامان رىقابىتىنىڭ ئالدىنقى قاتارىدا تۇرىدىغان يېپىيېڭى بىر شىنجاڭ

قۇرۇش ھەقىقىدىكى ئارزۇ - ئىستەكلىرى ئالىنۇرنى ھاياجانلاندۇرۇۋەتتى. پائالىيەت ئاخىرىدا شىنجاڭدىن كەلگەن داڭلىق كىنو ئاكتيورلىرى ئۆزى رول ئالغان كىنو ۋەقەلىكلىرىدىن ئارىيە ئورۇنلىدى. بەزى سەنئەت چولپانلىرى ئۆز ماھارەتلىرىنى كۆرسەتتى. مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا ئېلىپ بېرىلغان كۆڭۈل ئېچىش ناخشا - ئۇسسۇل، دېكلاماتسىيە، نۇتۇق سۆزلەش قاتارلىق پائالىيەتلەر بىلەن داغدۇغىلىق بولدى.

ئالىنۇر مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا بىلىم ئېلىۋاتقان ئۇيغۇر ئوغۇل - قىزلىرىدىن شۇنى ھېس قىلدىكى، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئۆگىنەتتى، ئۆزئارا رىقابەتلىشىپ، ئىزدىنەتتى، ھەتتا كېچىلىرىمۇ ئىنستىتۇت بېغىنىڭ ئىچىدىكى، يول بويلىرىدىكى، بىنا ئەتراپىدىكى چىراغ ئاستىلىرى ئوقۇغۇچىلارنىڭ كىتاب كۆرۈش، يېزىش، ئۆگىنىش مەيدانىغا ئايلىناتتى. ئۇلار جەمئىيەتتىكى ئويۇن - تاماشا، كىنو - تىياتىر، تانسا، رېستورانلاردىن مۇستەسنا ئىدى. ئۇلارنىڭ زاماندىن ئالغان ساۋغا شۇ ئىدىكى، بىلىمدىن ئىبارەت سېھىرلىك ئاچقۇچنى قولغا كىرگۈزمەي، مىللەتنى دۇنياغا تونۇتقىلى بولمايتتى. قىسقىسى، مائارىپنى نەزەر دائىرىسىدىن چەتتە قالدۇرغان ھەرقانداق مىللەتنىڭ بۇ رىقابەتلىك دەۋرده باشقىلارنىڭ بوزەك قىلىشىغا، تاپانلىرى ئاستىدا يانجىلىپ تۇگىشىگە كۆزى يەتكەنىدى. ئەمما، ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدىمۇ ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن، كىم ئۈچۈن ئوقۇۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەيدىغان، ھۇرۇن، لايغەزەل، ئەيش - ئىشرەت، كەيپ - ساپاغا بېرىلگەن تەيياراتچىلارمۇ يوق ئەمەس ئىدى. ئۇلار ئاتا - ئانىسىنىڭ قان تەرىدىن كەلگەن پۇللارنى مودا كىيىملەرنى كىيىشكە، ئويۇن - تاماشىغا ئىشلىتەتتى، پۈزۈر ياسىنىپ رېستوران - تانسىخانىلاردا مەست - ئەلەس يۈرۈشەتتى، ھەتتا بەزىلىرى يامان يوللارغىمۇ كىرىپ كەتكەنىدى. ئۇلار بېيجىڭغا

كېلىپ ئوقۇشنىڭ ئۆزى ئويناپ يايرىۋېلىشنىڭ بىر قېتىملىق ياخشى پۇرسىتى، دەپ چۈشىنەتتى.

ئالىنۇرنىڭ «بېيجىڭغا بارغاندىن كېيىن كەچ كۈرسلاردا ئوقۇيمەن» دېگەن ئارزۇسىغا شارائىت يار بەرمىدى. رېستورانىدىكى مېھمانلار تارقىمىغۇچە ئىشتىن چۈشكىلى بولمايتتى. بەزى خېرىدارلار بار ئىدىكى، تۇنەشكە كەلگەندەك، هارىقىنى ئىچىپ، تۇگىمەس پاراڭ، تالاش ـ تارتىشلىرىنى قىلىشىپ خۇددى چاپلاپ قويغاندەك ئولتۇرۇشاتتى. شۇڭا، ئالىنۇر كىتابخانىلاردىن تېگىشلىك كىتاب ـ ماتېرىياللارنى سېتىۋېلىپ ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىمەكتە ئىدى. پات ـ پاتلا بەختىيارىدىن تېلېفون كېلەتتى. ئالىنۇر ئۆزىنىڭ قانداق تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئىزچىل ئۆگىنىۋاتقانلىقى، ئىش تۇرۇمى قاتارلىقلارنى دوكلات قىلاتتى هەم بەختىيارىدىن سىگلىسىنى يوقلاپ تۇرغان ـ تۇرمىغانلىقىنى سورايتتى. بەزىدە بەختىيار پەس ئاۋازدا «بەك سېغىنغان»لىقىنى دەۋالاتتى.

مانا ئىيۇن ئېيىمۇ چىقىپ كېتەي دېدى. ئاۋغۇست ئېيىنى تاقەتسىز كۈتۈۋاتقان ئالىنۇر بىر قېتىملىق دەم ئېلىشىدا دادىسىنىڭ ۋاڭفۇجىندىكى كاۋاپخانىسىنى ئىزدەپ تاپتى. ئۇ كاۋاپخانىغا كىرگەن بولسىمۇ، ئەمما بالىلارغا ئۆزىنىڭ ئەنزەرنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى دېمىدى هەم يېگەن كاۋاپىنىڭ پۇلىنى بېرىپ چىققاندىلا، بالىلارغا:

ــ ئەنزەر كېلىپ قالسا، قىزىڭىز كېلىپ كەتتى، ئۇ بېيجىڭغا ئىكەن دەپ قويۇڭلار، ــ دەپلا كېتىپ قالدى. كاۋاپچى بالىلار ئۇنىڭدىن پۇل ئالغانلىقىدىن خىجىل بولدىمۇ، ئارقىدىن ۋارقىرىشىپ كېتىشتى.

كۈنلەر خۇددى پەسكە يۇمىلانغان غالتەكتەك بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ شۇنچە تېز ئۆتمەكتە. رېستورانىدىكى تۇگىمەس ئىشلارغا بەند بولغان ئالىنۇر كۈن ـ هەپتىلەرنى ساناپ ئىيۇل ئايلىرىمۇ ئاخىرلىشىپ قالدى. ئۇ ئىيۇل ئايلىق مائاشىنى هەم

مۇكاپات پۇلىنى ئېلىپلا ئابدۇسالامدىن يىگىرمە كۈنلۈك رۇخسەت سورىدى. سىڭلىسىنىڭ يات كىشىلەر قولىدا قالغانلىقىدىن خەۋىرى بولغان غوجايىنىمۇ ئۇنىڭ تەلىپىگە قوشۇلدى. ئالىنۇرنىڭ بۇنداق قىسقا مۇددەتلىك رۇخسەت سورىشى يېڭى قۇرۇلغان «غەربىي دىيار مىللەتلەر ئىنستىتۇتى»دا بىرنەچچە يىل ئوقۇشقا كۆزى يەتمىگەنلىكتىن بولغانىدى. چۈنكى، بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇش پۇلى يىلىغا ئۈچ مىڭ يەتتە يۈز سوم بولۇپ، تاماق، ياتاق، ماتېرىيال پۇللىرى ئۇنىڭ سىرتىدا بولغاچقا ئوتتۇرا يولدا توختاپ قېلىشتىن ئەنسىرىدى. ئۇ بېيجىڭغا كەلگەن بەش ئايدىن بېرى تۇرمۇشىدىن ئېشىنىپ ئىككى مىڭ بەش يۈز سوم يىغقانىدى. ئابدۇسەمەت بەرگەن پۇلنى نېرى - بېرى قىلماي ساقلاپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، بۇ پۇللارنىڭ ھەممىسى بىر يىللىق ئوقۇش خراجىتىگە يەتمەيتتى. شۇڭا، ئالىنۇر بېيجىڭدا يەنە بىر يىل ئىشلەش ئىرادىسىگە كەلگەنىدى.

ئالىنۇر پويىزدىن چۈشۈپلا پەزىلەت دوختۇرنىڭ ئۆيىگە باردى. ئۇلار بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن، بەختىيار بىلەنمۇ كۆرۈشمەي شۇ كۈنى كەچتە مۇنىرەنى ئېلىپ غۇلجىغا يۇرۇپ كەتتى. ئۇ مومىسى گۈلسۇمخان، ئاكىلىرى ئەسقەر، ئەكبەر، يەڭگىسى ساباھەتلەر بىلەن بىر كېچە مۇڭدىشىپ، ئەتىسى چوڭ يولغا چىقىپ نۇرتاي ھاجىمغا تېلېفون بېرىۋىدى، ئۇ «ئاپىرىپ بېقىڭ، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشقا مەسئۇل بولغانلار بىرنېمە دېسۇن» دەپ جاۋاب بەردى. ئالىنۇر سىڭلىسىنى ئىلى دەريا بويىدىكى مەكتەپكە ئاپاردى. ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدا ئادەملەر قاتارسىغا تىزىلىشىپ تۇرۇشاتتى. ئۇلارنىڭ نۆۋىتى كەلگەن ھامان چاقىرىپ ئەكىرىپ كېتەتتى. ئىككى سائەتتەك نۆۋەت كۈتكەن ئالىنۇر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئىشخانىسىدىن سولتىيىپ قايتىپ چىقتى. چۈنكى، ئۇلار «مېيىپ بالىنى قوبۇل قىلمايمىز» دەپ قەتئىي رەت قىلغانىدى.

سىڭلىسىنى نۇرتاي ھاجىم مەكتىپىگە كىرگۈزۈش ئۈمىدى پۈتۈنلەي بەربات بولغان ئالىنۇر غۇلجىدا بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ، مۇنىرەنى مەھەللىسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئىككىنچى سىنىپىغا تىزىملىتىپ، ئىمتىھانغا قاتناشتۇردى. ھەدىسىدىن تىل، ھېسابتىن ساۋاق ئېلىپ، خېلىلا ئىلگىرىلەپ قالغان مۇنىرە ئىمتىھاندىن ياخشى نەتىجە بىلەن ئۆتتى. ئالىنۇر سىڭلىسىنىڭ ئوقۇش، كىتاب ھەم تۇرمۇش خىراجەتلىرى ئۈچۈن مومىسىغا پۇل تاپشۇرغاندىن كېيىن، مومىسى مۇئەللىمخانىڭ ئۆيىدە بىر كېچە قوندى. ئەتىسى ئەتىگەن ئاشخانىغا بېرىپ ئابدۇسەمەت بىلەن كۆرۈشتى ھەم ئۇنىڭ مەكتەپتىكى قەرزىنى تۆلۈۋەتكەنلىكىگە رەھمەت ئېيتتى.

— مەن تېلېۋىزوردىن يەڭگىمىز گۈلنىسانىڭ مۇددەتسىز كېسىلگەنلىكىنى كۆردۈم، — دېدى ئابدۇسەمەت خىيالغا پاتقان ھالدا، — ئاكىمىز ئىككى ئاندىن ئۆچ ئېلىش مەقسىتىگە يەتتى. بۇ ھەممىسى پىلانلىق، مەقسەتلىك قىلىنغان سۇيىقەست.

— ئابدۇسەمەت ئاكا، سىز بەكمۇ چوڭقۇر ئويلايدىكەنسىز، ئۆتكەن يىلمۇ مۇشۇ گەپنى قىلغانىدىڭىز، — ئابدۇسەمەتنىڭ مۇلاھىزىلىرى ئالىنۇرنىڭ يەنىلا كاللىسىدىن ئۆتمىدى، — دادامنىڭ مېنى پۇلدىن قىسىشى مەكتەپتە ئوقۇتماي ئىشقا سېلىش، گۈلنىساخان ھەدىمىزگە بولسا مەيلى چۈشمىگەنلىكتىن قارىماي قويغان گەپ. بۇنى قانداقمۇ ئىككى ئاندىن ئۆچ ئېلىش دېگىلى بولسۇن؟ سىزمۇ قارىسىغا ئەيىبلەۋېرىدىكەنسىز.

— بولدى، بولدى. دادىڭىز بولغاچقا ئۇنى ئاقلاۋاتىسىز، — دېدى ئابدۇسەمەت، — ھە، ئەختەمنىڭ نېمە پالاكەتكە يولۇققانلىقىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟

— ياق، ئۇ ئېچكىرىگە بىر كىرىپ كەتكەنچە مانا ئىككى يىلدىن ئاشتى، ھېچ خەۋىرى يوق. ئۇنىڭغا نېمە بوپتۇ؟

— ئۇ ھازىر شىئەن شەھىرىدىكى «خۇڭشىيەن» تۇرمىسىدە سولاقلىق ئىكەن.

— نېمە؟! — چۆچۈپ كەتتى ئالىنۇر، — سىز نەدىن ئاڭلىدىڭىز؟

— ئاشۇ تۇرمىدە بەش يىل يېتىپ چىققان بىر بالىدىن ئاڭلىدىم، — ئابدۇسەمەتنىڭ چىرايىنى ئېچىنىش قاپلىدى، — ئەختەم: «غۇلجىغا بېرىپ قالساڭ، مېنىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكىمنى تۇغقانلارغا ئېيتما» دەپتۇ. ھەي ئىسىت، ئاكام مۇشۇ بالىغىمۇ قىلىپ قويدى.

— ئۇ دېگەن دادام بىلەن مۇناسىۋەتسىز، ئاشۇ گۇلنىسا دېگەن خوتۇننىڭ كاساپىتى.

— بولدى، تالاشمايلى، — ئابدۇسەمەت ئىپادىسىزلا كۈلدى، — ھە، ئاڭلىسام، بېيجىڭدا بىر رېستوراندا كۈتكۈچىلىك قىلۇېتىپسىزغۇ. قىز بالا دېگەن ئاشۇنداق يەردىمۇ ئىشلەمدا؟

ئالىنۇر ئۇرۇمچىدىكى بىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئۈچۈن بېيجىڭدا يەنە بىر يىل ئىشلەشكە ئىرادە قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

— ئوقۇش پۇلى شۇنچە جىقمىكەن؟ — سورىدى ئابدۇسەمەت.

— تاماق، ياتاق، ماتېرىيال پۇللىرىدىن سىرت ئوقۇش پۇلىلا ئۈچ مىڭ يەتتە يۈز سوم ئىكەن. تېجەپ ئىشلەتسەمغۇ يىغقان پۇلۇم بىر يىلغا يېتىپ قالار دەيمەن.

ئالىنۇر ئابدۇسەمەت بىلەن خوشلىشىپ شۇ كۈنى كەچ سائەت ئالتىدە ماڭدىغان ئاپتوبۇستا ئۇرۇمچىگە يۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئەتىسى ئەتىگەندىلا يېتىپ كېلىپ ئۇرۇمچى ناھىيەسىگە قاتنايدىغان مىنىبۇسقا چىقتى. «ئەگەر بەختىيار بېيجىڭدا يەنە ئىشلەيدىغانلىقىمنى ئاڭلىسا ئۇ قوشۇلارمۇ ياكى رەت قىلارمۇ؟» دېگەن ئەندىشىدە قالغان ئالىنۇر يولدا بارغۇچە ئۇنى ئېرىتىشىنىڭ ئامالىرىنى ئويلاپ ماڭدى. ئۇنىڭ: «كەم پۇلىڭىزنى مەن غەملەپ بېرىمەن» دېيىشى ئېنىقلا ئىدى. ئەمما، بۇنداق غۇرۇرنى، ئىززەت ـ نەپسىنى

كۆلگە پۇچىلاپ ئوقۇش خورلۇق ھېسابلىناتتى. ئالىنۇر بەختىياردىن ئايرىلىپ كېتىپ ئاشخانىلاردا يۇندىپۇرۇشلۇق قىلىشقا رازى ئىدىكى، ھەرگىز بىركىمنىڭ چاپىنىدا تەرلەشنى خالىمايتتى. كونىلارنىڭ «ئېرىڭگە ئىشەنگۈچە، ئىشىكىڭنىڭ ئىلگۈچىگە ئىشەن» دېگەن گېپى بارغۇ؟ بەلكىم بۇ بىر ـ بىرىگە ئىشەنچسىز ئەر ـ خوتۇنلارغا قارىتىلغان تەمسىل بولسا كېرەك. شۇنداقتىمۇ، تۇرمۇش دېگەندە قازان ـ چۆمۈچمۇ بىر ـ بىرىگە ئۇرۇلۇپ «تاڭ ـ تۇڭ» ئاۋاز چىقىرىدىغان گەپ. بىر كۈنلەر كېلىپ سەن ـ پەن دېيىشىپ قالسا: «بىلىپ قوي، بۇگۈنكى كۈنۈڭ كىمدىن كەلگەن؟» دېگەن ئاھانەتنى ئاڭلىغۇچە ئۆلۈۋالغان ياخشى.

ھەر خىل ئېھتىماللارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن ئالىنۇر ئۇرۇمچى ناھىيەسىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ «غەربىي دىيار مىللەتلەر ئىنستىتۇتى» ئورۇنلاشقان «ئېچىش رايونى»غا يېتىپ كەلدى. مىنىبۇس تۆمۈر دەرۋازىدىن كىرىشى بىلەن ئالىنۇر بۇ يەرنىڭ مەنزىرىسىگە ھەيران قالدى. ئاسفالت يول بويلاپ رەتمۇرەت تىزىلغان قارىغايلار، توپسىمان زىننەت ئارچىلىرى، ھەربىر ئىدارە ـ جەمئىيەت، مەكتەپ، كارخانا، شىركەت قورۇلىرىدىكى چىملىقلار مەخمەلدەك كۆكىرىپ تۇراتتى. بىر ـ بىرىدىن بوي تالىشىپ تۇرغان رەڭدار بىنالار، كونسېرۋا، ھاراق، تاماكا زاۋۇتلىرى، نەپىس زىننەتلەنگەن رېستوران، مېھمانخانا ئالدىلىرى، رەڭگارەڭ ئېچىلغان گۈل تەكچىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى چوقچايغان تاغ تاشلىرى، پاكىز ـ رەتلىك يوللار شۇنچىلىك كۆركەم ئىدىكى، «ئېچىش رايونى» خوددى ئىسلاھاتنىن تۇغۇلغان قىران يىگىتكە ئوخشايتتى. غايەت زور شارلاردىن ئېسىلىپ تۇرغان قىزىل، سېرىق، كۆك، يېشىل ئېلان شەلپەرلىرى تىنىق نىل رەڭلىك سۇزۇك ئاسماندا لەرزان لەيلىشىپ، گويا ئۇچۇپ يۇرگەن پەرىزاتلارنى ئەسكە سالاتتى.

مىنىبۇس ئاخىرقى بېكەتكە كېلىپ توختىدى. ئالىنۇر

يولۇچىلاردىن ئالمي مەكتەپ ئورنىنى سورىۋىدى، ئۇلار يولنىڭ ئۇ قاسىنقىدىكى قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان بىنانى كۆرسەتتى. ھازىر تەتىل بولغاچقا بىنا ئىچى جىمجىت ئىدى. ئۇ بىرىنچى قەۋەتتىكى ئۆيلەرنىڭ ئىشىك ئۈستىدىكى سولياۋ تاختىلارغا قاراپ قويۇپ ئىككىنچى قەۋەتكە ئۆرلىدى. بىردىنلا «ئىنگلىز تىلى فاكۇلتېت مۇدىرى ئىشخانىسى» دېگەن ۋىۋىسكا ئېسىلغان ئىشىكنى كۆرۈپ يۈرىكى بىردىنلا سېلىپ كەتتى. ئالىنۇر ئىشخانىغا ئۇسۇپلا كىرىۋىدى، چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرغان بەختىيار ئورۇندۇقلارنى تاراقلىتىپ كەلدى ـ ده، ئۇنى قۇچاقلىۋالدى ھەم دەرھاللا ئىستاكاننى چايقاپ ئىچىگە خالتىلىق چاي سېلىپ، ئۈستىگە قاينىق سۇ قۇيدى.

ـــ سىز مەن بىلەن كۆرۈشمەيلا غۇلجىغا كېتىپسىز ـ ھە، ـــ دېدى بەختىيار خاپا بولغان ھالدا، ـــ مەن مۇنىرەنى يوقلاپ كېلەي دەپ، پەزىلەت دوختۇرنىڭ ئۆيىگە بارسام، «تۇنۇگۈن كەتتى» دەيدۇ.

ـــ كەچۈرۈڭ، بەختىيار، سىڭلىمنى تىزىملىتىشقا ئالدىراپ كېتىپ قالدىم. بىراق، شۇنچە ئۇرۇنۇشلىرىم بىكار بولدى.

ـــ نېمە، قوبۇل قىلمىدىمۇ؟

ـــ شۇنداق، مېيىپ بالىلارنى ئالمايدىكەن.

ـــ قانداق قىلدىڭىز؟

ـــ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئىككىنچى سىنىپىغا كىرگۈزۈپ قويۇپ كەلدىم.

ئالىنۇرنى بىر يولىلا قايتىپ كەلدى، دەپ ئويلىغان بەختىيار ئۇنىڭ چامادان، سومكىلىرىنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ شەھەردىكى پەزىلەت دوختۇرنىڭ ئۆيىدە بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدى. شۇڭا، ئۇ ئاشخانىغا چىقىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغانىدى، ئالدىراپ تۇرغان ئالىنۇر راست گېپىنى قىلدى:

ـــ كەچۈرۈڭ، بەختىيار، مەن يىگىرمە كۈنلۈكلا رۇخسەت سوراپ كەلگەن، بۈگۈن كەچلىك پويىزدا ماڭمىسام، كېچىكىپ

قالمەن.

— نېمە، سىز يەنە كېتەمسىز؟ مۇشۇ يەردە ئوقۇيمەن دېگەن ئىدىكىزغۇ؟

— قارارىمنى ئۆزگەرتتىم. كېلەر يىلى چوقۇم ئوقۇيمەن.

— نېمىشقا ئەمدى؟

ئالىنۇر ئۆزىنىڭ ئەمەلىي قىيىنچىلىقى ھەم يېرىم يولدا ئىقتىسادىي جەھەتتىن قىينىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيدىغانلىقىنى ئېغىز - بېسىقلىق بىلەن چۈشەندۈردى. لېكىن، بەختىيار - نىڭ چىرايى كەكرى يۈتۈۋالغاندەك تۇرۇلۇشكە باشلىدى. چۈنكى، ئۇ «مۇدىرلىق» ھوقۇقىغا ئىشىنەتتى. ھازىر مەكتەپكە يەتتە سىنىپ خەنزۇ، بەش سىنىپ ئۇيغۇر بالىلىرى قوبۇل قىلىنغان بولۇپ، ئۇلار يىغىلىش ئالدىدا تۇراتتى. ئەگەر ئالىنۇر بەختىيارنىڭ شاپائىتىنى قوبۇل قىلىشنى ھار ئالسا، ئۇ ھوقۇقىغا تايىنىپ ئوقۇش پۇلىنى مەلۇم نىسبەتتە تۆۋەنلىتىشكە ھەتتا كۆتۈرۈۋېتىشكىمۇ كۆزى يېتەتتى.

— بەختىيار، ئەگەر شۇنداق قىلسىڭىز، مەكتەپتىكىلەر سىزگە قانداق كۆز قاراشتا بولار؟ — ئالىنۇر ئىچى تىت - تىت بولغان ھالدا سۆزلىدى، — مەن ئۇلارنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟ «ھوقۇق كالتەكىگە تايىنىپ كىرگەن ئوقۇغۇچى» دېگەن ئاتاقتا يۈرگىنىمدىن ئوقۇمىغىنىم تۈزۈك.

بەختىيار ئويلىنىپ قالدى. ئالىنۇرنىڭ سۆزلىرى يوللۇق ئىدى. مەكتەپ بۇيىقتىن قۇرۇلۇپ، ئۇياقتىن «ئارقا ئىشىك» قىلسا، بەختىيارنىڭ بېشىدا چاقناپ تۇرغان ھوقۇق يۇلتۇزىمۇ ئاز كۈن ئۆتمەي خىرەلەشكەن ياكى ئۆچكەن بولمامدۇ؟! ئەمدى بۇ جاھىل قىز ئۇنىڭ ياردىمىنى قوبۇل قىلىشنى ھار ئېلىۋاتسا، زادى قانداق قىلغۇلۇق؟

— راستلا بېيجىڭغا قايتامسىز؟

— مەن سىزگە ۋەدە بېرەي، كېلەر يىللىق قوبۇل قىلىنغان بالىلارنىڭ باش تىزىملىكىگە مېنى يېزىپ قويۇڭ. مەن سىزنىڭ

قولىڭىزدا ئوقۇشنى بەخت دەپ بىلىمەن.

بەختىيار ئۇندىمىدى، ئۇ يەنە گەپ قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ ئورنى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدى. تۇرمۇش ئوچاقلىرىدا پىشىپ، خورلۇق ۋە تەڭلىك دەستىدىن يۇرىكى ئېزىلگەن بۇ قىز تولىمۇ ئېھتىيات بىلەن ئىش كۆرەتتى. كۆرگەن ئاشۇ رەھىمسىز كەچمىشلەرنىڭ قايتا تەكرارلىنىشىنى خالىمايتتى.

ئالىنۇر بەختىيارنىڭ «كىچىك ماشىنىدا ئاپىرىپ قويسۇن» دېگىنىگە ئۇنىماي ئۇزاپ چىقتى ـ دە، ئاپتوبۇس بېكىتىگە كېتىپ قالدى.

25

... بايكۆل قەبرىستانلىقى، ئەتراپ زەپىران سارغايغان. يىراقتىن كۆرۈنگەن دەل ـ دەرەخلەر، ئالمىلىق باغلار قىزغۇچ، ساپسېرىق، قوڭۇر تونلارنى كىيىشكەن، ئاخىرقى ئۆمرىنى ياشاپ بولغان غېرىب ياپراقلار قۇيۇلۇشلىق دۇنياغا تويمىغاندەك ئاستا لەيلەپ چۈشۈپ، قۇرۇغان بوستانلارنى قەبرىستانلىقنى ئايلاندۇرماقتا... قەبرىلەر ئارا چوقچىيىپ تۇرغان بىرەر تۈپ كۆچەت ھەم قاغجىرىغان تاختاي ئالمىدىلەرمۇ «يەنە بىر كۈز كەلدى» دېگەندەك غېرىبسىنىپ قالغاندى. قەبرىستانلىقتا ئادەملەر خېلىلا كۆپ بولۇپ، ئۇ يەر ـ بۇ يەردە توپلىشىپ دۇئا قىلىشاتتى، تاۋاپ قىلىپ كۆز ياش تۆكۈشەتتى. سەدىقە تىلەپ يۈرگەن دۇئانىلەرمۇ قوناق شېخىدەك ئورۇق قوللىرىنى سوزۇشاتتى. قېرىلىقتىن دۈمچىيىپ قالغان بىر بوۋاي قىسماقتەك پۈكۈلۈپ، كونا قەبرە بېشىدا «قالۇ ئىننا لىللاھى ۋەئىننا ئەلەيھى راجىئون»[1] دېگەن ئايەتنى خىرىلداپ قالغان ئاۋازى بىلەن مۇڭلۇق قىرائەت قىلىۋاتاتتى.

---

① بىز ئاللانىڭ ئىلكىدىمىز، يەنە ئاللانىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز.

«بۇگۈن قۇربان ھېيت بولغاچقا، نامازدىن قايتىپ، ئاتا ـ ئانا، قېرىنداشلىرىغا دۇئا ـ تىلاۋەت قىلغىلى كەلگەنلەر ئىكەن ـ دە» دەپ ئويلىدى ئەنزەر. ئۇ بۇنىڭدىن توققۇز يىل ئىلگىرى مېھرىبان بىر يۇرەك كۆمۈلگەن قەبرىنى ئىزدەپ يۇرەتتى. بۇ قەبرىستانلىق گويا لوقمىسىنى سىڭدۈرەلمەي قالغان يىرتقۇچتەك شۇنچە چوڭىيىپ كەتكىنىنى كۆرۈڭ. راست ئەمەسمۇ، يەر قاچان ئادەم يەپ تويۇپتۇ؟ كەتكەنلەر كەتتى، خەۋىرى بولمىدى، ئۇلارنىڭ بېشىدا نېچۈك كۈن بولدى، بۇمۇ قاراڭغۇلۇق ! ...

ئەنزەرنىڭ كونا جاراھەتلىرىنى پال سېلىپ بىلىۋالغانىدەك، بىر دۇئانە ئاجايىپ مىسكىن ئاۋازى بىلەن ھۆكمەت ئوقۇماقتا ئىدى:

سەن ـ سەن دۇنيا، سەن دۇنيا
كىمگە ۋاپا قىلدىڭ سەن.
مەن ـ مەن دېگەن يارەنىنى
يەر قوينىغا ئالدىڭ سەن.
ئالدىڭ ـ ئالدىڭ، تويمىدىڭ،
بارغانلارمۇ قايتمىدى،
بارغانلارمۇ قايتمىسا،
ئاخىر مەنزىل شۇنداقتۇرا!...

ئەنزەرنىڭ كۆز ياشلىرى كۆكلىم باھار يامغۇرىدەك قۇيۇلدى. ئۇ تۇمانلىق كۆزلىرى بىلەن گۈلسۇمخان، مۇئەتتەرخان ئىككى ئاننىنى كۆرگەندەك بولدى. ئۇلار داستىخانغا ئورالغان تاۋاقتىكى يىمت ـ پوشكال، قۇيماقلىرىنى دۇئانە، نامرات يارەنلەرگە تارقىتىپ يۇرۇشەتتى ھەم بىرسى: «قىزىم گۈلبانۇمنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا قىلىپ قويارلا» دېسە، يەنە بىرسى: «پەرىشتىدەك كېلىنىمگە بىر قىرائەت قىلۇەتسىلە، بىز

گۈناھكار ئانىلار ئۈنى تاۋاپ قىلىپ كەلدۇق» دەيتتى. ئەنزەر ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدى ـ يۇ، ئېغىز ئېچىپ تونۇشلۇق بېرەلمىدى. ئىككى ئانمۇ ئۈنىڭغا لاپىيىدە قارىدى ـ يۇ، يەنە سەدىقە تارقىتىش بىلەن بولۇپ كەتتى. ئەنزەر يۈزلىرىنى سىيپاپ قويدى. ئۇنىڭ ئېڭىك، بويۇنلىرىنى چار ئارىلاشقان قاپقارا بومبا ساقال قاپلاپ كەتكەن بولۇپ، پەقەت ياشاڭغىرىغان كۆزلىرىلا پىلدىرلاپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ سىياقى بىلەن ئانىلارنىڭ تونۇماسلىقى تەبىئىي ھال. ئۇنداقتا ئۇ ئۆزى «ئانا... ئاپا...» دەپ چاقىرسىمۇ بولاتتىغۇ؟! ئىللا تاۋارا ئېغىزى زۇۋانغا كەلمىدى. چۈنكى، كىمدۇر بىرسى: «ھەي تۈزكور مۇناپىق، مۇشۇ ئىككى ئاندىن ئەنت ـ قىساس ئالىمەن، دەپ قانچىلىغان كىشىلەرنىڭ تەقدىرىنى پايخان قىلىۋەتتىڭ ـ ھە؟» دېگەندەك ئۈنىڭغا تىكىلىپ تۇراتتى.

ـــ مەن ئازدىم... ئازغاندىمۇ بەك ئۆزاپ كەتتىم، ـــ پىچىرلىدى ئەنزەر.

ـــ ئون ئالتە يېشىدا دەپسەندە قىلىنغان بىر ناتۇۋان ساڭا ئون يىللاپ ساقلاپ، بالاڭنى چوڭ قىلدى. ئۇ ئادىمىيلىك يولىنى تاپقىنىغا خۇش ئىدى. بىراق، سەن ئۇنى چوڭقۇر ھاڭ لېۋىگە سۆرەپ كېلىپ ئىتتىرىۋەتتىڭ. ئوغلۇڭ ئەختەمنىڭ گۇناھى زادى كىمگە؟ قىزىڭنى نېمە كۈنلەرگە سالمىدىڭ؟ قارىغىنا ئىككى ئاننىڭ چاچلىرىنىڭ ئاقىرىپ كەتكىنىنى؟!

ـــ مەن گۇناھ قىلدىم، ئىككى ئانغا يۈز كېلەلمەيمەن!

ـــ بىر ئاننىڭ باغرىنى يېرىپ چۈشكەن پەرىشتىدەك قىزى بىلەن بىر ياستۇققا باش قويۇپ پەرزەنتىڭ بولدى. سەندە يەنە نېمە ئارمان؟ ئاناڭ بولسا ئېغىر قورساق كۆتۈرۈپ، ئاچچىق تولغاق يەپ تۇغۇپ، سوغۇق بۆشۈكىنى قۇچاقلاپ سېنى خۇددى پاختا ئىچىدە چوغ ساقلىغاندەك بېقىپ چوڭ قىلدى. ئۇنىڭ تاتلىق ئۇيقۇسىدىن كېچىپ بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتىنى ئون سەككىز مىڭ ئالەمنى تىللاغا توشتۇرۇپ بېرىپمۇ

ئاقلىيالمايسەن!

ــ بەرھەق، بەرھەق، مەن پەقەت ۋەيران بولغان بەختىمگە پايلىماي...

ــ بىلىپ قوي، بەختسىزلىك ــ كۆپ كىشىلەر نائىل بولالمايدىغان بەختتۇر!... ئۇنىڭ شەرىن ئازابى، ئاھ... دەپ قىلغان نالىلىرى، ئېتىقادىڭنى قورام تاشتەك چىڭىتىپ، ھاياتىڭنىڭ يېڭى بۇلىقىنى ئاچىدۇ. دۇنيادا ئۆلۈپ ئايرىلمايدىغان ھەم تىرىك ئايرىلمايدىغان كىم بار؟ تاتلىق ۋىسالىڭ جۇدالىقى، بىر ئامەتنىڭ بىر ئاپىتى، ئاچچىق ئازابىنىڭ راھەت ـ پاراغىتى، ھاياتلىقنىڭ ئۆلۈمى. بىر غەنىيلىكنىڭ بىر گادايلىقى بىر ـ بىرىگە ھەمتەڭ بولۇپ كەلگىنىدەك، بۇ پانىي دۇنيا شادلىق ھەم پاجىئەگە تولغان! شۇڭا دانىشلىرىمىز: «كۈلكە بىلەن يىغا، خۇشاللىق بىلەن غەم ـ قايغۇ بىر قورساقتىن چۈشكەن قوشكىزەك ئاكا ـ ئۇكىلاردۇر» دەپ بىكار ئېيتمىغان.

ئەنزەر ياشلىرىنى سۈرتمەي يىراقلارغا قارىدى. ئىككى ئانا ھېلىھەم كەمبەغەللەرگە سەدىقە تارقىتىپ يۈرەتتى. ئۇلار كىمگىدۇر ئېڭىشىپ بىرنېمە بەرسە، ئۇنىڭغا نېمىلەرنىدۇر دەيتتى. ئەنزەر ئايلىنا ـ ئايلىنا «گۈلبانۇم مەرۋپ قىزى» دېگەن ھەت يېزىلغان قاغجىراق تاختىنى تاپتى. كۆيۈمچان مەسۇمەنىڭ قەبرىسىگە قويۇلغان بۇ لەۋھەنى ئۇ قازا قىلىپ ئىككى كۈندىن كېيىن ئەنزەر شەھەردە ياستىپ كېلىپ ئورنىتىپ قويغانىدى.

ــ بالام، ئىككى كەلىمە قۇرئان تىلاۋەت قىلىپ بېرەيما؟

ئەنزەر «قالۇ ئىنىنا لىللاھى ۋە ئىنىنا ئەلەيھى راجىئون» دېگەن ئايەتنى ئوقۇغان بايىقى دۇمچەك بوۋاينى تونۇدى. ئۇنىڭ بىر تۇتام ئۇزۇن ئاق ساقىلى قاپقارا قاردىاپ گەز باغلىغان كالپۇكلىرىغا ھەيران بولۇپ قاراۋاتقاندەك، ئۇچلۇق ئېڭىكىگە ئېگىلىپ تۇراتتى. ئۇچ ـ تۆت تال سارغايغان ئۇزۇن قاشلىرى جىيەكلىرىنى قورۇق قاپلىغان نۇرسىز كۆزلىرىگە خۇددى ئۆمۈچۈك تۇرىدەك ساڭگىلىغانىدى. كىچىك يۇمىلاق

قارىچوقلىرى بولسا گوداڭغا چوشكەن قارا مونچاقتەك گۈنسىز پارقىرايتتى.

— قېنى كەلسىلە.

ئۇلار قۇرۇغان ئوت ـ خەسلەر ئۈستىدىلا يۇكۈنۈپ ئولتۇرۇشتى. بوۋاي ئاجىز يۆتىلىپ، كانىيىنى رۇسلىۋالغاندىن كېيىن قىرائىتىنى باشلىۋەتتى. ئەنزەر گەرچە ئەرەبچە ئوقۇلۇۋاتقان ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنى ئۇقمىسىمۇ، پەقەت ئۇنىڭ يىغلىغاندەك مۇڭلۇق ھەم سىرلىق ئاھاڭلىرىلا ئۇنى يىراق ئۆتمۈشكە ئەكەتكەندى. لەمپە ئاستىدىكى ئۆزىگە تىكىلگەن ئوتلۇق كۆزلەر، تاشكا ھارۇنى ئىتتەرگەن ۋاقتىدىكى مارجاندەك ئۇششاق تەرلىگەن ئايدەك يۈزلەر، كاتېردا قورقۇپ قۇچاقلاشلار، كىچىك چۇقۇر بوستانلىقىدىكى باغرىغا سىڭىپ كەتكەن بىراۋلار... ۋاڭ قادىر بېغىدىكى تەلمۈرۈپ بېقىشلار... تۇن كېچىدىكى ئۆگزىگە چالما تاشلاشلار... ئەندىكىپ سۆيۈپ قېچىشلار... ئاھ، خۇدا، شۇلار بولۇپ ئۆتكەنمىدى؟ گۈلبانۇم ئاتلىق رەڭگى ـ رۇخسارى دائىم پاكىز يۇرىدىغان، تارتىنىپ كۈلىدىغان، ھايالىق كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچىدىغان بىر مەسۇم سەنەم بۇ دۇنيادا ياشىغانمىدى؟! ئۇنىڭ مۇشكى ـ ئەنبەرەڭ مەززىلىك ھىدلىرى باھار چېچەكلىرىدەك نەلەرگە توزۇپ كەتكەندۇ؟ «ئەنزەر... ئەنزەر... ئەنزەر...» دەپلا سوقىدىغان ئالمىدەك يۈرىكى ئانا تۇپراق باغرىدا ھېلىمۇ شۇنداق نالە قىلامدىغاندۇ؟ ئۇنىڭ ئاياغلىرىغا تاۋاپ قىلاي دېسە، قەدەم ئىزلىرى قاچانلاردۇر ئۆچۈپ كەتكەن! گۈل سېيماغا ئېگىلەي دېسە، مۇبارەك تېنىدىن بىر سىقىم توپا قالغان! ئاھ، چەرخى پەلەك، قىلمىشلىرىڭ دائىم بۇزماق، يامانلاردىن ئەلەم تارتقۇزماق... دۇنيا ئازغىنا ياشىغان ئاشۇ ناتىۋاننىڭ كۆز يېشىلىرى قۇرۇپ ئۆتكەن كۈنلىرىمۇ بولغانمۇ؟ سېنىڭدىن سۆيۈنگەن چاغلىرىنى ئەسكە ئالالامسەن؟! ياق!... سەنغۇ ئۇنىڭ ئەمدىلا ئېچىلغان گۈلدەك ھاياتىنى خازان قىلىپ مۇرادىڭغا يەتتىڭ، لېكىن ئۇچۇ؟ ئەنە قارا، ھەممە، ھەممە ياشلىق ئارزۇ ـ

ئارمانلىرىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئەكەتكەن ئۇ مەرھۇمە ئىككى غۇلاچ سوغۇق يەر تېگىدە ئاخىرەتنى كۈتۈپ يېتىپتۇ... ئاھ، خۇدا، ئۇنى ئويلىمايدىغان، سېغىنمايدىغان، ئوتتىدا كۆيۈپ ئۆتمەيدىغان بىرەر دەقىقەمۇ بولارمۇ كاشكى! ...

ئەنزەرنىڭ ھەسرەتلىك پىغانلىرى تاڭ سۈزۈلگۈچە داۋاملاشقانمۇ بولار ئىدى، لېكىن دۈمچەك بوۋاي قىرائىتىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ دۇئاغا قول كۆتۈردى. بوۋاي كۆيۈشۈپ كەتكەن پۈتلىرىنى ئارانلا رۇسلاپ ئورنىدىن تۇردى ھەم ئەنزەرنىڭ ئاتىغان سەدىقىسىنى ئېلىپ يەنە دۇئا قىلدى ـ دە، كامالچەدەك ئېگىلىپ كېتىپ قالدى. ئەنزەر قەبرە بېشىدىن تۇرىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. بىراق، داستىخانلىرىنى قولتۇقلىغان ئىككى ئانا قاياقتىندۇر پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇلار ئەنزەرگە نەشتەردەك قادىلىپ تۇرۇشاتتى.

ـــ قارىسىلا، قۇدام گۈلسۈمخان، ـــ مۇئەتتەرخان ئەنزەرنى ئىما قىلدى، ـــ بۇ ھېلىقى تۇزكور ئەمەسمۇ؟ بۇنداق تۇزكورلارنىڭ تەلەتىگە قاراشمۇ بىر گۇناھ، يۈرسىلە، بۇ يەردىن تېز كېتىلى.

ـــ توختىسىلا، قۇدام مۇئەتتەرخان، ـــ گۈلسۈمخانىنىڭ ئىچى ئاغرىغاندەك قىلاتتى، ـــ قارىمامىلا ئۇنىڭ بوراندەك ياش تۆكۈۋاتقىنىنى، گۇناھسىزبىر، گۇناھسىزلىرىگە توۋا قىلغان بولسا، ئاللا ئۇنى مەغپىرەت قىلغاندۇر.

ـــ توۋا دېسىلە، قۇدام، كىتابى «پەتىۋا شېرىپ»تا «تۇزكورغا يان باسقان، بولۇشقان ئەۋلادتىن، دوست ـ يارەندىن تېنىپ كەتمەكلىك، قاچماقلىق پەزىلەتتۇر ۋە ئەڭ ئالىي مۇسۇلمان ساۋابدۇر» دەپ ئېيتىلغان. يۈرسىلە ماڭىلى، ئۇنىڭ گۇناھلىرىغا شېرىك بولۇپ قالمايلى يەنە.

ـــ ئانا، ئاپا، بۇ مەن ئەنزەر ئەمەسمۇ، ئوغلۇڭلار ئەنزەر بولىمەن...

ـــ ئاغزىڭنى يۇم، ـــ ئىككى ئانا تەڭلا ۋارقىرىدى، ـــ سەندەك ئاداۋەت، كىنە ـ كۈدرەتلەرگە چىرمىلىپ قالغان

ئوغلىمىز يوق!... بىز ئىككىمىز سېنىڭ دۇشمىنىڭ تۇرساق... ئەنت ـ قىساسلىرىڭ تېخى تۈگىگىنى يوققۇ دەيمەن؟...

ـــ ئانا، ئاپا، مەن كەچۈرگۈسىز گۇناھ قىلدىم، مېنى ئەپۇ ئەتسەڭلار...

ـــ نىكاھ يېپىغا باغلاپ قويۇپ، ئەرلىك بۇرچۇڭنى ئادا قىلماي، ياشلىق ھاياتىنى زەبۇن قىلغان گۇلنىسا، ياقا يۇرت گۇندىخانلىرىدا پىت ـ بۇرگىلەرگە يەم بولغان ئوغلۇڭ ئەختەم، سەرسانلىق كوچىلىرىدا زار قاقشاتقان قىزىڭ ئالىنۇر سېنى كەچۈرەرمۇ؟ خۇدا سېنى كەچۈرەرمۇ؟ قارىغىنا، ئىككىمىزنىڭ چاچلىرىنىڭ ئاتمىش بەش ياشقا كىرە ـ كىرمەي سۈتتەك ئاقىرىپ كەتكىنىنى. گۇلنىسانى مەن ئېلىپ بەرگەنلىكىم ئۇچۇنلا مېنىڭدىن ئالالمىغان ئۆچۈڭنى ئاشۇ ناتۇغاندىن، گۇناھسىز ئوغلۇڭدىن ئالدىڭ. گۇلسۇمخاندىن ئالالمىغان قىساسىڭنى ئۇ بېقىپ چوڭ قىلغان نەۋرىسىدىن، ئۆز قىزىڭدىن ئالدىڭ. سېنى قانداقمۇ ئادەم دېگىلى بولسۇن؟! ھۇ تۇزكور شاۋۇچى!

ـــ ئانا، ئاپا، ـــ ئەنزەر قولىنى سوزغىنىدى، ئىككى ئانا تەڭلا غايىب بولدى. ئەنزەر قەبرىگىلا يېقىلىپ ھوشىدىن كەتتى.

ـــ ئەنزەر، ئۇلار نېمە دېسە دەۋەرسۇن، ئەڭ چوڭ گۇناھكارلار ئۆزلىرى، سىز مېنىڭ قىيامەتلىك جورام، ـــ ئەنزەرنىڭ ياشلىق يۈزلىرىنى گويا جەننەت پەرىشتىلىرىنىڭ ئىللىق، ھارارەتلىك قوللىرى سىلاۋاتقاندەك بىلىندى، ـــ نېمانچە ساقاللىرىڭىز ئۆستۈرۈۋەتتىڭىز؟ مېنىڭ كويۇمدا ئاشىق دەرۋىش بولماقچىمۇ؟ بۇنداق ھەسرەت ـ نادامەت ئىچىدە قالسىڭىز مەن قانداقمۇ خاتىرجەم ياتىمەن... تاڭلا مەھشەر كۈنى دىدارلىشىمىز ئەمەسمۇ... ئاھ، مېنىڭ نادامەتلىك ئەنزەرىم، مەن ئۇچۇن خۇدا ئالدىدا گۇناھكار بولغان ۋاپادارىم... باغرى قان جىگىرىم...

ـــ گۇلبانۇم! ... ـــ ئەنزەر ئۆزىنىڭ دەھشەتلىك ۋارقىرىغان ئاۋازىدىن ئۆزى ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ئورنىدىن

چاچراپ تۇردى ـ دە، كارىۋات يۆلەنچۈكىگە ئاستا يۆلەندى، پېشانىلىرى مونچاق ـ مونچاق تەرلىگەن بولۇپ، ئېغىر ھاسىرايتتى.

«ئۇھ... ـــ دېدى ئەنزەر چوڭقۇر تىنغان ھالدا، ـــ بۇنداقمۇ كارامەتلىك چۈش كۆرىدىكەنە كىشى.»

گۈاڭجۇ، نەنخەي[1]، ئەنزەر بۇ يەردىكى ناۋايخانىسىنى ماڭدۇرۇۋاتقىنىغا ئون نەچچە يىل بولۇپ قالدى. ئۇ بىرقانچىلىغان شاگىرتلىرى بىلەن نان، سامسا يېقىش ئارقىلىق داڭ قازاندى. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ سودىسى جۈمە كۈنى ئىنتايىن بېسىق بولاتتى. نەنخەيدە بىرقانچە ئورۇندا مەسچىت بولۇپ، جۈمە نامىزىدىن قايتقاندا بازار قاينام ـ تاشقىنلىققا ئايلىناتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ قىزىيدىغىنى «سەيدى ۋاقاس» جامەسى ئىدى. كېچىچە ياقىقان نان، سامسىلار بىردەمدىلا تۈگەپ، داستىخان، تەۋەككۈلەر قۇرۇقدىلىپ قالاتتى. ئەنزەر بېيجىڭ ۋاكۇفۇجىندىكى كاۋاپخانىسىغا بىرەر ئايدا بىر قېتىم بېرىپ ھېساب ـ كىتاب قىلىشاتتى. لېكىن، گۈلنىسا قولغا ئېلىنىپ، ئۇرۇمچىدىكى ئاشخانىسى مۇسادىرە قىلىنغاندىن كېيىن ئىچ ئاغرىتىش ئەمەس، بەلكى نۇرغۇن ئاۋارىچىلىكلەردىن قۇتۇلۇپ، ئارام تاپقاندەك بولۇپ قالدى. ھازىر ئۇ نەنخەي بىلەن بېيجىڭ ئوتتۇرىسىدا قاتناپ، ھەم سايامەت، ھەم تىجارەت قىلىش يولىغا كىرىۋالدى. شۇڭا، شىنجاڭنى ئەسلەيدىغان كۈنلىرى تولىمۇ ئاز بولۇپ، ئۇنى بىرلا ئازابلاۋاتقىنى ئوغلى ئەختەمنىڭ يانچۇقچىلار شايكىسىغا باغلىنىپ شىئەن «خۇڭشيەن» تۇرمىسىدە مەھبۇس بولۇپ قالغانلىقى ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر ئاي ئىلگىرى ئابدۇسەمەتتىن بىر خەت تاپشۇرۇۋالدى. بۇ خەت ئەمەس گويا كى بىر پارچە چوغ بولۇپ، ئەنزەرنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى كۆيدۈرۈپ داغ قىلىۋەتتى. ئۇ بىر ـ بىردىن ئېغىر ۋەزىنلىك سەھىپىلەرنى ئوقۇغانسېرى ئۆزىنىڭ قانداق مەخلۇققا ئايلىنىپ

---

① نەنخەي ـــ جەنۇبىي دېڭىز ھەم شۇ يەردىكى شەھەرنىڭ ئاتىلىشى.

قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. مانا ئاشۇ خەتنىڭ تەسىرىمۇ تۇيۇقسىزلا ئىسستىمىسى ئۆرلەپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. ئۇنىڭسىزمۇ بىر يىلدىن بېرى كالتە يۆتىلىپ ناگان ـ ناگاندا قان تۆكۈرۈپ يۈرەتتى. بۇگۈن بولسا ئاشۇ خەتتىكى ئەسلەتمىلەر، تەئەددىلەر، بازغاندەك ئورۇلغان قاتتىق تىل ـ ئاھانەتلەر چۈشىدە ئەينەن نامايان بولدى. ئىككى ئاننىڭ قەبرىستانلىقتا ئېيتقانلىرى، ئابدۇسەمەتنىڭ يازغانلىرى بىلەن قوشكېزەك ئىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەقىل ـ ئىدراكىنى ئەدەپلەپ، زېھنىياتىنى پاراكەندە قىلىپ ۋىجدانىنىڭ داتلاشقان قۇلۇپىغا پالتا ئۇرغاندەك تەسىر قىلغان بۇ خەت ئۇنىڭ كېسىلىنى ھەسسىلەپ ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى. ئىككى ئانىغا ئۆچمەنلىك قىلىپ، قانچىلىغان ئېغىر ئاقىۋەتلەرنىڭ جاۋابكارى بولۇپ قالغان ـ ھەا گۇلنىسانىڭ ئۆمۈرلۈك ئازاب چېكىشىگە، ئوغلىنىڭ ئۆسمۈرلۈك ھاياتىغا، قىزنىڭ سەرسان بولۇشىغا ئۇ ئۆزى سەۋەبچى. سەۋەبچىلا ئەمەس، بەلكى شۇنداق بولۇشىنى تىلىدى. شۇ چاغدىلا ئانىسىدىن ئۆچ ئېلىپ ھاردۇقى چىقاتتى ھەم گۇلبانۇمغا تاڭلا قىيامەت كۈنى يۈزۈم يورۇق ھالدا قاريالايمەن، دەپ ئويلايتتى. بىراق، ئورمانغا ئوت كەتسە ھۆل ـ قۇرۇقنىڭ ھەممىسىنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلغىنىدەك، ئوغلى ئەختەمنىڭ ئاداۋەت قۇربانلىرىغا چېتىلىپ كۆڭۈلنى خىرە قىلغىنى نېمىسى؟!

ئەنزەر بۇنداق ئېغىر كېسەل بولۇپ باققان ئەمەس، يەۋاتقان، ئىچىۋاتقان دورىلىرىمۇ نەلەرگە كېتىۋاتىدىكىنىتاڭ، بەدەن تېمپېراتۇرىسى قىرىق سېلسىيە گىرادۇستىن ئېشىپ كەتكەن چاغلىرىمۇ بولدى. بىر يىلدىن بېرى يەنە قانداقتۇر لەنىتى كېسەل چاپلاشتى. ئەي مەرھەمىتى كەڭ ئاللا، ئەنزەرنىڭ ناشۇكۇرلۇكى ئۈچۈن ئۆلۈكىنى ياقا يۇرتلاردا خار قىلماقچىمۇ سەن؟ ئۇھ، نېمىدېگەن يالغۇزلۇق، تەنھالىق، غېرىبلىق! ئەنزەر جان تۇمۇشۇققا كەلگەندىلا گۇلنىسا، ئەختەم، ئالىنۇر، مۇئەتتەرخان، گۇلسۇمخانلارنى ئەسلىمەكتە، سېغىنماقتا. ئۇ ماي

ئېيىدا بېيجىڭغا بارغىنىدا كاۋاپچى بالىلاردىن قىزىنىڭ بېيجىڭدا ئىشلەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ ئىزدىمىگەنىدى. مانا ئەمدى بەشى ياستۇقتا يېتىپ ئەزرائىل قېشىدا پەيدا بولغاندىلا شاگىرتلىرىغا تېلېفون بېرىپ، ئالىنۇرنى سۇرۇشتە قىلىپ خەۋەرلەندۇرۇشنى تاپىلىدى. ئۇنىڭغىمۇ ھەپتىدىن ئاشتى. ئەنزەرنىڭ قىزىغا قىلغانلىرى ئۆزىگە ئايان. بەلكىم ئالىنۇر: «ئازابىنىڭ تەمىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى سەنمۇ تېتىپ باق» دەپ كەلمىسىمۇ يوللۇق! دادىسىنىڭ قىلغان شۇملۇقلىرىنى دۇشمەنلىشىپ قالغان كۇشەندىسىمۇ قىلماس.

... ئەنزەر كارىۋاتتىن تەستە چۇشۇپ، بەشى قايغانىدەك بولدى ـ دە، يەردە ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ قوللىرىغا تايىنىپ، ئۆمىلەپ قوپتى ھەم سەنتۇرەكلەپ يۇرۇپ، توختىماي تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن سىركايىگە قاياناق سۇ قۇيدى، ئاندىن ئۇستەلدىكى خىلمۇ خىل دورىلاردىن ئالىقىنىغا ئېلىپ كاپ ئەتتى.

ئەنزەر ئارانلا قەدەم ئېلىپ كارىۋىتىغا چىقتى. ئۇ ئىككى ياستۇقنى كارىۋات يۆلەنچۇكىگە يۆلەپ ئورۇنغا كىرىشىگە ئىشىك ئېچىلىپ ئالىنۇر كىرىپ كەلدى. كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالغان ئەنزەر قوللىرىنى سوزۇپ قىزىنى باغرىغا باسقىنىچە ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى.

ـــ خۇدا، قىزىمغا ئىنساپ ئاتا قىلغىنىڭغا مىڭ مەرتەم رەھمەت! باغرىم، قىزىم، جىگىرىم قىزىم، سېنى كۆپ قىينىدىم، داداڭنى كەچۇر، ـــ ئەنزەرنىڭ دولىسى سىلكىنىپ، پۇتۇن بەدىنى تىترەيتتى، ـــ سېنىڭ مېنى كەچۇرمەسلىكىڭدىن ئەندىشە قىلغانىدىم. مانا كەلگىنىڭنىڭ ئۆزى مېنى كەچۇرگەنلىكىڭ ئەمەسمۇ. رەھمەت، قىزىم، ساڭا تەشەككۇر، قىزىم.

دادىسىنىڭ «ئىنساب ئاتا قىلغىنىڭغا» دېگەن سۆزى ئالىنۇرنىڭ گەجگىسىنى قورۇدى، ئەسلىدە: «ماڭا شۇنچىلىك ئىنساب بەرگىنىڭگە» دېمە توغرا بولاتتى. خۇددى بېخىللارنىڭ

ئالىقىنىدەك، كۆزىدىن مىت قىلىپ ياش چىقمايدىغان بۇ ئادەم ئۆمرىدە مۇشۇنداق چىرايلىق گەپلەرنى قىلىپ باقمانمىدى؟ ئۇرۇق ـ تۇغقانسىز، قوۋم ـ قېرىنداشسىز، پەرزەنتسىز ياقا يۇرتلاردا بۇرنىغا ئۆلۈم پۇراپ قالغاندىلا پەيدا بولۇپ قالغان ئىنساب ـ دە، بۇ!

ـــ دادا، بولدى يىغلىما، ـــ ئالىنۇرنىڭ يەنىلا ئىچى ئاغرىپ قالدى، ـــ سېنى ئاغرىپ قاپتۇ دەپ ئاڭلاپلا كېلىشىم، خېلى ياخشى بولۇپ قالدىڭمۇ؟

ـــ ياخشى، قىزىم، خېلىلا ياخشى بولۇپ قالغاندەك تۇرىمەن، ـــ ئەنزەرنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولغانىدى، ـــ سېنى كۆرۈپ بىر ئوبدانلا بولۇپ قالدىم.

ـــ كاۋاپچى شاگىرتىنىڭ ئىككى كۈنلا كېچىككەن بولسا رېستوراندىن كېتىپ قالغان بولاتتىم.

ـــ نەگە كەتمەكچىدىڭ؟

ـــ ئۇرۇمچىدە يېڭىدىن قۇرۇلغان بىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇماقچىمەن.

ـــ ئوبدان قىپسەن، قىز بالا رېستورانىدا ئىشلىسە نامى ياخشى بولمايدۇ.

ـــ بۇمۇ ئامالسىزلىقتىن بولغان ئىش، ـــ دېدى ئالىنۇر، ـــ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئۈچۈن يىلدا ئالتە مىڭ سومدەك پۇل كېتىدىكەن. لېكىن، ئابدۇسەمەت ئاكامنىڭ مەكتەپكە پۇل سېلىۋەتكەنلىك خەۋىرى كېلىپ قالغاچقا قايتىدىغان بولۇپ قالدىم. بولمىسا يەنە بىر يىل ئىشلىمەكچىدىم.

ـــ ئىنىم ئابدۇسەمەت ئىنسابلىق بالا. كىچىك چېغىدىن ساڭا ئامراق ئىدى، ئاڭلىسام، غۇلجىغا بېرىپسەن.

ـــ شۇنداق، ئاۋغۇست ئېيىدا بارغانىدىم.

ـــ گۈلسۈمخان ئاپام، ئانىلار قانداق تۇرۇپتۇ؟ ـــ ئەنزەرنىڭ كېچىدىن كۆرگەن چۈشىدىكى ئاپپاق چاچلىق ئىككى ئانا كۆز ئالدىدا نامايان بولدى، ـــ نېغمەتكام، ئابدۇسەمەت، روشەنگۈل،

ئەسقەر، ساباھەتلەر ھەم ئۇلارنىڭ بالىلىرى ئوبدان تۇرۇپتىمۇ؟ كىچىك ئىنىمىز ئىبلدوسنى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتىدۇ، دەپ ئاڭلىدىم.

ــ ھەممىسى سالام ئېيتتى. ئۇلار سېنى سورىغانىدى، «ئىچكىرىگە كىرىپ كەتكەن، بىرەر يىل بولدى كۆرمىدىم» دەپلا قويدۇم، باشقا گەپلەرنى دېمىدىم.

ــ رەھمەت ساڭا، ھۇ ئىشلاردىن خەۋىرىم بار.

ئالىنۇر نەنخەيدە دادىسىغا قاراپ ئون كۇن تۇرۇپ قالدى. ئۇ ھەر كۇنى ئەنزەرنى كىيىندۇرۇپ تالا ـ تۇزلەرگە يېتىلەپ ئاچىقاتتى. ئارىلىقتا دوختۇرخانىغا ئۇچ كۇن ئۇدا ئايلىپ ئاسما ئوكۇل سالدۇردى ھەم ئاغزىغا تېتىغۇدەك ئۆي تاماقلىرىنى ئېتىپ بەردى. گەرچە ئۆكتەبىر ئايلىرى ئوتتۇرىلىشىپ قالغان بولسىمۇ، نەنخەينىڭ ئەتىسى ـ ئاخشىمىدىكى نەم سالقىنلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا كۇندۇزلىرى يەنىلا ئىسسىق ئىدى، ئەتراپىمۇ يېشىللىق بىلەن قاپلىنىپ كۇز پەسلىنىڭ ئەسرارىنى كۆرگىلى بولمايتتى.

پەرزەنت مېھرىنىڭ كۇچ ـ قۇدرىتىمۇ ئەنزەر خىلىلا ئەسلىگە كېلىپ قالدى، ئانچە ـ مۇنچە كالتە يۆتەلىنى ھېسابقا ئالمىغاندا چىرايىدىن كېسەللىك ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى. ئۇ قىزىنى تاكسىغا سېلىپ باغچىلارغا، جەنۇبىي دېڭىز ساھىللىرىغا ئايلىرىپ ئويناتتى، ئالىي رېستورانلاردا مېھمان قىلدى. بالا دېگەن يەنىلا بالا ئىكەن، ئالىنۇر دادىسىنىڭ سالغان ئازابلىرىنى ئۇنتۇدى. ئەلۋەتتە، ئاتا مېھرى دېگەنمۇ ئۇلۇغ ھەم خىسلەتلىك قۇدرەت ـ دە. ئەنزەرنىڭ تېنىدىكى قان قىزىنىڭ يۇرەكلىرىدە مەۋج ئۇرۇۋاتسا، پەرزەنت ئاتا تېنىنىڭ بىر پارچىسى تۇرسا، ئۇلار گويا ئوخشاش قۇتۇپلۇق ماگنىتتەك بىر ـ بىرىگە يېقىنلاشقاندا تارتىشماي قالامدۇ؟

كۇنلەر ئۆتكەنسېرى ئالىنۇر جىددىيلىشىپ قالدى. «غەربىي دىيار مىللەتلەر ئىنستىتۇتى»دا دەرس باشلىغىلى بىر ئايدىن

ئېشىپ قالغانىدى. شۇڭا مېڭىش ئالدىدا، دادىسىنىڭ كىيىم ـ كېچەك، يوتقان ـ كۆرپە تاشلىرىنى سۆكۈپ يۈدى. ئاندىن ئايال كىشىنىڭ قولى تەگمىگەن ئۆيىنى بىر قۇر تازىلاپ، ھەممە نەرسىنى رەتلىدى. تام ئىشكاپىدىكى توپا باسقان چىنە ـ قاچىلارنى سۈرتۈۋېتىپ بىر پارچە خەت قولىغا چىقىپ قالدى. ئالىنۇر كونۇېرت ئۈستىدىكى ئادرېس، ئىسمىغا قاراپلا ئابدۇسەمەتنىڭ خېتى ئىكەنلىكىنى بىلىپ قىزىقسىنىپ قالدى. بۇ جىگەرلىك ئاكىسى ئالىنۇر ئىككى قېتىم غۇلجىغا بارغاندا ئەنزەرنى ئەيىبلەپ غەلىتە گەپلەرنى قىلغانىدى. كىم بىلمىدۇ، ئۆزى توغرۇلۇقمۇ يەنە نېمىلەر يېزىلدى. بولمىسا دادىسى بۇنداق ئىلىكتېك ئېرىپ كېتەمتى. ئالىنۇر خەتنى سومكىسىنىڭ تېگىگە سېلىۋەتتى.

ئالىنۇرنىڭ قايتماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلىغان ئەنزەرنىڭ ئىچىدە بىر يېرى كۆيگەندەك ئېچىشتى. ئۇ ئالتە مىڭ سوم پۇلنى قىزىنىڭ ئالدىغا قويۇپ، بىر ھازا ئۆزىنى ئەيىبلەپ كەتتى.

ــ رەھمەت، دادا، بۇ پۇلنى ئۆزۈڭ ئىشلەت، ئابدۇسەمەت ئاكام مەكتەپنىڭ بىر يىللىق پۇلىنى تۆلۈۋېتىپتۇ، ــ دېدى ئالىنۇر سەممىيلىك بىلەن، ــ كېلەر يىللىق پۇلىنى بولسا ئۆزۈم ئىشلەپ تەييارلىدىم، ئەمدى بۇ پۇلۇڭ ئارتۇقچە.

ــ مەندىن ئاغرىنىشىڭ، نەپرەتلىنىشىڭ ھەقلىق، قىزىم، ــ ئەنزەرنىڭ تەلەپپۇزى بەكمۇ يۇمشاق ئىدى، ــ ئەمما ئاخىرىغىچە ئۆچمەنلىك ساقلىساڭ بولامدۇ؟ بىز ئاتا ـ بالىغۇ؟

ــ خاتا چۈشىنىپ قالما، ئۆچمەنلىك ساقلاش يامان ئىللەت. بۇ پەقەت قارا كۆڭۈل، نادان، ئەپۇنىڭ ئۇلۇغ قۇدرىتىنى چۈشەنمەيدىغان ئادەملەرگىلا خاس خىسلەت.

خەتنىڭ مەزمۇنىدىن خەۋەرسىز ئالىنۇر تۇز كۆڭلى بىلەن بۇ گەپلەرنى قىلغاندا ئەنزەرنىڭ يۈزى تاتىرىپ كەتتى. ئابدۇسەمەتنىڭ «يامان ئىللەت»، «قارا كۆڭۈل»، «نادانلىق» دېگەن

خىتابلىرى شۇنداقلا: «قىزىڭنىڭ، سىز بەرگەن زەھەرنى ئىچىمەنكى، دادامنىڭ پۇلىنى ئالمايمەن، دېگەن سۆزلىرىنى قانداق چۈشەندۈرسەن؟» دەپ يازغان سەھىپىلىرى يەنە بىر قېتىم قۇلاق تۈۋىدە جاراڭلىدى.

— راستلا ئالمامسەن، قىزىم؟ — ياندۇرۇپ سورىدى ئەنزەر، — مېنىڭ كۆڭلۈمنى غەلىتىلا قىلىپ قويدۇڭغۇ.

— ھەرگىز ئۇنداق ئويلىما، ئوقۇشۇمنىڭ ھەممە راسخوتلىرىنى غەملەپ بولدۇم. مەن دېگەن بىر قىز بالا، بۇنداق جىق پۇللارنى كۆتۈرۈپ يۈرسەمۇ خەتەرلىك.

— بولىدۇ، بولىدۇ، — ئالىنۇر دادىسىنىڭ غەمكىن چىرايىغا قاراپ يۇرىكى ئېچىشتى، — ئاشۇ ئادرېسىڭغا قارىتىپ خەت يازسام تېگىدىغاندۇ؟

— خەت يېزىپ يۈرمىگىن، مەن مەكتەپكە بارغاندىن كېيىن ساڭا تېلېفون بېرىمەن. ئاڭلىسام، ياتقىمىزدا كارتوچكىلىق تېلېفون بار ئىكەن. ئۇنىڭ نومۇرىنى دەپ بەرسەم پات ـ پات ئالاقىلىشىپ تۇرمايمىزمۇ.

ئەنزەر قىزىنى گۇاڭجۇ پويىز ئىستانسىسىغا بارىدىغان ئەللىك ئىككىنچى يول ئاپتوبۇسىغا سېلىپ قويدى. ئالىنۇر دېرىزىدىن قول پۇلاڭلىتىپ قالغان دادىسىنىڭ قارىسى كۆرۈنمەي قالغۇچە قاراپ تۇردى، ئاندىن جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن سومكىسىدىن ئابدۇسەمەتنىڭ خېتىنى ئېلىپ، ئاۋايلاپ ئاچتى ـ دە، قوپال سەھىپىلەرگە كۆز يۈگۈرتتى.

«ئاكا! (مەن سېنى ئاكا دېيىشكىمۇ يۈزۈم كۆيىدۇ) بەلكىم ئاڭلىغانسەن؟ گۈلنىسا مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا گىرىپتار بولۇپ، تۇرمە ئازابىنى تارتىۋاتىدۇ. ئوغلۇڭ ئەختەم يات يۇرتلار گۈندىخانىسىدا نارەسىدە كۆزلىرىنى پەنجىرىدىن چۈشكەن گۈڭگا يورۇقىغا تىكىپ، ئەركىنلىككە تەشنا بولۇپ ياتىدىغاندۇ. قىزىڭ ئالىنۇرنى بولسا خۇددى ياۋا مۇشۇك ئۆتكۈر تىرناقلىق پەنجىلىرىدە كەپتەر باچكىسىنى ئوينىتىپ، يۈمران تېنىنى قانغا بويىغىنىدەك قىيناپ راھەتلەندىڭ... تەڭلىك ھەم پۇشايمان

ئىسكەنجىسىدە قالغان ئىككى ئانىنى ۋىجدان ئازابىدا ئۆرتەپ، چاچلىرىنى مەزگىلسىز ئاقارتىۋەتتىك، ئەمدى ئارمانغا يەتكەنسەن؟ ئانام نادانلىقىدىن ئەمما ياخشى كۆڭلى بىلەن گۈلنىسانى ساڭا نىكاھلاپ ئېلىپ بەرگەنلىكى ئۈچۈنلا، «مانا كۆرۈپ تۇر، سەن مەجبۇرلىغان خوتۇننى ئازابلاپ، سېنىڭ يۈرىكىڭنى خۇن قىلمىسام» دېگەن غەرەزدە گۈلنىسانى ئەتەي خالتا كوچىغا باشلىدىك، گۈلنىسا ياش ئىدى. ئۇ ھېسسىياتسىز، تۇيغۇسىز بىرەر چالما ياكى تاش ئەمەس، خۇددى سەن گۈلبانۇم ھەدىمىزگە مەجنۇنلارچە ئاشىق بولۇپ، بۇران ـ يامغۇر، قار ـ شۇنىرغان، تۇن ـ كېچىلەر مىسقالچە ئازاب بىلىنمىگىنىدەك ئۇمۇ ساڭا ئاشۇنداق كۆڭۈل مەيلىنى بەرگەنىدى، بۇ يولدا ھەتتا ئۆزىنى قۇربان قىلالايتتى. ئۇنى سەن توي كېچىسى تاشلاپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئون يىللاپ سېنى كۈتتى، سېغىنىش، تەقەززالىق بىلەن ساقلىدى، بالاڭنى چوڭ قىلدى، ئەركەك چۈشەن زاتنى بەدىنىگە قوندۇرمىدى. بۇ نېمە ئۈچۈن؟ پەقەت ئۇنىڭ مۇھەببەتلىك كۆڭۈل سەينىسىدا سېنىڭدەك بىر ۋاپاسىزنىڭ چىرىغى يورۇتۇپ تۇراتتى! ئۇنىڭ بۇ پىداكارلىقىنى ئوتۇنچىنىڭ ئارغامچىسىدا ئەمەس، زەرگەرنىڭ تارازىسىدا ئۆلچەش كېرەك!...

گۈلنىسادەك چىرايلىق، سۈمباتلىق ئايالنى ھەرقانداق ئەر ئۆزىگە جۈپتى ھالال قىلاتتى. سېنىڭ مەيلىڭ بولمىغانكەن، نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭ ئاجىرىشىش تەلىپىگە ماقۇل دېمىدىك؟ بۇ خۇددى ساتىراشنىڭ ئەينىكىدەك ئېنىق. ئۇ بەختىنى تېپىپ تاتلىق تۇرمۇشقا ئېرىشسە، ئانامدىن قىساس ئېلىپ ھۇزۇرلىنىدىغان ۋاستەڭ بولماي قالمىدۇ ـ دە، خەيرىيەت، سەن كۆزلىگەن ئارزۇلىرىڭغا يەتتىڭ. ئەمدىلا بەخت بوسۇغىسىغا قەدەم قويدۇم، دەپ شادلانغان بىر ناتۇان ئاجىزەنى خورلىدىڭ، ئۇنىڭ ئايالىق ھېس ـ تۇيغۇلىرىغا ھۆرمەت بىلەن قارىمىدىڭ، تەلمۇرۈپ قارىغان كۆزلىرىگە دۇشمەنلىك نەزەردە باقتىڭ. بارا ـ بارا يۈرەك رىجىلىرى جۇش ئۇرۇپ تۇرغان بۇ ياش چوكانىنى

ئۆزۈڭ كۆزلىگەن گۆرى زىندانغا ئاپىرىپ سولىدىڭ!...»

... ئالىنۇر بۇ سەھىپىلەرنى ئوقۇۋېتىپ، ئابدۇسەمەتنىڭ: «ئاكام ئىككى ئاندىن ئۆچ ئېلىشتەك مۇناپىقلىق يولىغا مېڭىپتۇ»، «ئۇ ئىككى ئاندىن ئۆچ ئېلىش مەقسىتىگە يەتتى»، «بۇ پىلانلىق، مەقسەتلىك قىلىنغان سۇيىقەست» دېگەن سۆزلىرىنىڭ تېگىگە يەتكەندەك بولدى. ئۇ ئۆزى ھەققىدە نېمىلەر دېيىلگەنلىكىگە قىزىقىپ خەتنىڭ داۋامىغا كۆز يۈگۈرتتى.

«ئىسكەندەمۇ، ئاكا، سەن بىر قېتىم يېرىم كېچىدە دەريا بويى كوچىسىغا كېتىپ خامۇش قايتىپ كەلدىڭ، ئەتىسى ئەتىگەندە سەندىن نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى سورىسام، چىرايىڭ قارا بوراندەك تۈتۈلغان ھالدا:

— دەججال قېرى مېنى: ‹قايسىمىز قەلەندەر ـ دىۋانە، خەلقئالەم بىلىدۇ. ھۇ زېدى پەس پېسەندى. ھالىڭغا بېقىپ ھال تارتىپ، قەشقەرلىكىدىن تېپىۋال...› دەۋاتامدا. خەپ بۇ تارانچى خوتۇننىڭ ھاقارەتلىرىنى كۆڭلۈمگە سېلىپ قويدۇم، بىر كۈنلەر كەلگەندە تۈيدۇرماي ئۆپكىسىگە قاقمەن، — دېگەندىڭ. ئېنىق ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، شۇ چاغدا مەن:

— ئاكا، ئانام سېنىڭ تۇتقان ئۆيۈڭگە بىر قېتىم، ئۇلارنىڭ ھويلىسىغا ئىككى قېتىم بېسىپ كىرىپ قان سىيىۋەتكۈدەك قاباھەتلىك تىللارنى ياغدۇرغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، بۇنداق دېسەڭ دۇرۇس بولمايدۇ. گۇلسۈمخان ئانامۇ ئانامنىڭ ھاقارىتىنى سىڭدۈرەلمەي، ساڭا تىل سالغان گەپ. بۇنىڭغا ئۆچ ئېلىش كېتەمدۇ؟ — دېگىنىمدە، سەن:

— بولدى، ماڭا تولا نەسىھەت قىلىپ كەتمە، بىر مۆرىتى كېلىدۇ، پۈخادىن چىقىمەن، ‹مەن غۇلجىلىق تارانچى، دېگىنىگە تويدۇرمىسام، — دېگەنىدىڭ. خۇلاسە كالام نېمە بولدى؟ سەن ئانام ئۈچۈن گۇناھسىز قۇربانلىق قىلغىنىڭدەك، گۇلسۈمخان ئانا ئۈچۈن قىزىڭ ئالىنۇردىن ئەنت ـ قىساس ئالدىڭ. چۈنكى، بۇ ئەتلىمە گۆشنى تۇغۇلغىنىدىن تارتىپ ئۆزى باققانلىقى ئۈچۈن

ئالىنۇر بۇ مەزلۇمنىڭ جانجىگىرى ئىدى. راست گەپنى قىلغاندا ‹ئۆزى يوقنىڭ يۈزى يوق› دېگەندەك، قىزىڭغا ئاتىلىق مۇھەببىتىڭ يوق! ئۇنىڭدىن ئاللىبۇرۇن مېھرىڭ كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن. مېھىر ـ شەپقەتلىرىڭنى ئۆچمەنلىك ئوتلىرى كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇرغان. ئۆچمەنلىك زەھەرلىك بىر ئوتتۇركى، ئۇنىڭ يىلتىزى ئۇزارغانسېرى دۇشمەنلىك ئۇرۇقلىرى كۆپىيىدۇ. سېنىڭ ئۆز ۋاقتىدا «كۆڭلۈڭگە سېلىپ قويغان» ئاشۇ ئۆچمەنلىكىڭ چېچەكلىدى، مېۋە بەردى، ئۇرۇق تۆتتى. نەتىجىدە قىزىڭغا رەھىم قىلماي، گۈلسۇمخان ئانىدىن ئۆچ ئېلىشقا باشلىدىڭ. بىچارە كىچىك قىزنى كۆرۈنۈشتە مەكتەپكە ئەكىرگەن بولدۇڭۇ، قەرزگە تۇتۇپ بېرىپ قېچىپ كەتتىڭ. سەندە پۇل يوق ئەمەس ئىدى. ھېچقانداق تۇتقۇدەك ساپىقى يوق ئالىنۇر تەتىللەردە، دەم ئېلىش كۈنلىرىدە قاچا يۇيۇپ، كۆل تارتىپ، يۇندى تۆكۈپ يۈرۈپ بىر قەرزنى ئاران تۆگەتتى ـ يۇ، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشالماي مەكتەپتىن چېكىندى. چۈنكى، ئۇنىڭدا ئىقتىسادىي مادار قالمىغانىدى. سەن خۇددى پال سالغاندەك تۇيۇقسىزلا پەيدا بولدۇڭ ـ دە، قىزىڭنىڭ قانداق ئاقىۋەتكە دۇچار بولغانلىقىنى بىلگەندەك گەپمۇ سوزىمىدىڭ، ئالىنۇر غۇلجىغا كېتىمەن، دېسە، ئۇنىمىدىڭ، نېمە ئۈچۈن؟ خۇددى كۆڭلۈڭ تارتمىغان خوتۇنۇڭ گۈلنىسانى قويۇپ بەرمىگىنىڭدەك، گۈلسۇمخان ئانىنىڭ مۇڭگۈزىنى سىرقىرىتىش پىلانىڭ تولۇق كامالەتكە يەتمىگەنىدى. شۇڭا، بۇ نادان، ساددا، ئاق كۆڭۈل قىز ئىككىنچى قېتىم سەن قۇرغان قاپقانغا دەسسىدى. ئۇ يەردىمۇ قەرز ‹كالتىكى›دە دۇمبالىنىپ مەكتەپتىن چېكىندى. بۇنىڭغا ‹ياق› دەپ باش چايقىيالمايسەن. قىلغان رەزىللىكلىرىڭ ئاياقتىكى قېتىقتەك ئايان تۇرسا. ئەگەر شۇ چاغلاردا قىزىڭ كوچىدا قېلىپ، ئاچلىق، ماكانسىزلىق تۈپەيلىدىن يامان يوللارغا كىرىپ كەتكەن بولسا، سېنىڭ ئۆچ ـ ئاداۋەت تۈپەيلىدىن قارىيىپ كەتكەن ئالا كۆڭلۈڭ، قارا نىيىتىڭ شادلىقتىن ياشناپ كەتكەن بولاتتى. ئەلۋەتتە، بۇ زەربە

گۈلسۈمخان ئانىنى قان يىغلىتىپ، سېنى كۆلدۈرىدۇ ـ دە...

... ئالىنۇر خەتتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، كۆزلىرى قىسىلىپ، نەگىدۇر قاراپ تېكىرقاپ قالدى. ئۇ بىردىنلا پاجىئەلىك ھاياتنىڭ يىلتىزىنى كۆرگەندەك بولدى. دەرۋەقە، ئالىنۇر تېخى پىشماپتۇ. تۇرمۇش ئوچاقلىرىدا شۇنچە قورۇلۇپ، كۆيۈپ كۆمەچكە ئايلانغان بولسىمۇ، ھاياتلىقتا يۇز بېرىدىغان بۇنداق ھېيلە ـ مىكىرلەرنىڭ بارلىقىنى ئويلىماپتۇ. يەنە كېلىپ ئۆز دادىسىدىن دەڭا!... ھېلىمۇ ياخشى ئالىنۇر ئەقلىنى جورۇپ، بېشىغا كەلگەن كۈلپەت، زۇلۇم، خورلۇقلارنى ئىككى مومايدىن پىنھان تۇتۇپ يازمىغىنى جاھان ئىش بوپتۇ. بولمىسا ئۇلار ئۆمرىدىن بۇرۇن ئازاب بىلەن كېتىپ قالسا، ئەنزەر ئۆچ ئېلىشنىڭ مېۋىسىنى كۆرگەن بولار ئىدى.

كۆزلىرىگە يىغا ياماشقان ئالىنۇر خەتنىڭ داۋامىنى ئوقۇشقا باشلىدى:

«ئاكا، ئالىنۇر بۇ قېتىم يەنە غۇلجىغا كەلدى. ئۇ ھەممە ئۇرۇق ـ تۇغقان، تونۇش ـ بىلىشىلەرگە: ‹دادام ئىچكىرىدە تىجارەت قىلىۋاتىدۇ، گۈلنىسا ھەدەم بولسا ئورۇمچىدە ئاشخانا ئېچىۋاتىدۇ، ئۇلار ئامان ـ ئېسەن، دېگەن گەپتىن باشقا سېنى ياكى گۈلنىسانى يامان كۆرسىتىدىغان بىر ئېغىز گەپ ـ سۆزلەردە بولمىدى. ئەمما، مەن خېلى بۇرۇنلا ئۇرۇمچىدىن كەلگەن تىجارەتچى ئاغىنىلەردىن بەزى ئەھۋاللارنى ئوقۇپ، تۇرغۇنجان، رامىلەگە خەت يېزىپ، بولغان ئىشلارنى ئىگىلەپ بولغانىدىم. شۇڭا، ئالىنۇرنى ئۆيۈمگە باشلاپ كېلىپ ئايرىم گەپ سورىسام، ئۇ ھېچنېمە دېگىلى ئۇنىمىدى. ‹دادام، گۈلنىسا ھەدەملەر ئوبدان تۇرۇۋاتىدۇ، ئۇلار توغرۇلۇق بولۇنغان ئۆسەك گەپلەرگە ئىشەنمەڭ، دەپلا تۇرۇۋالدى. ئامالنىڭ يوقىدا مەن گۈلنىسانىڭ قىلمىشلىرىدىن تارتىپ، ئالىنۇرنىڭ ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپ، ‹يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپى›، ئۇچىتاش ئاشخانىلىرىدىكى مەدىكارچىلىقلىرىنى ھەممىنى سۆزلەپ بەرگەندىلا ئۇ پاكىتىدە يىغلاپ كەتتى.

ئاكا، قىز بالا ئادەتتە ئاتىغا ئامراق بولىدۇ. لېكىن، سەن قىزىڭنىڭ قەلبىدە مۇھەببەت ئويغاتتىڭمۇ ياكى نەپرەتمۇ؟ ئۇنىڭ: «سىز زەھەر بەرسىڭىز ئىچىمەن، لېكىن دادامنىڭ پۇلىنى ئالمايمەن» دېگەن بىر جۈملە سۆزى يېتەرلىك بولسا كېرەك. قىسقىسى، سەن ئۆچ ئېلىش يولىدا ئەڭ ئېسىل نەرسىلىرىڭنى يوقاتتىڭ، ئېچىنىشلىقى شۇكى، قەبىھ ۋاستىلىرىڭ ئوغلۇڭ ئەختەمنىمۇ بۇ قاينامغا سۆرەپ كىردى. ئۇ بىر كۈنلەر كېلىپ ئەقلىنى تاپقاندا ئۆچ ئالماي قالارمۇ؟ چۈنكى سەن پۈتۈن بىر ئائىلىنىڭ قاتىلى! بۇ ئۆتنە ئالەم ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالما! سەن، «مەن قانداق ئاتا، قانداق ئادەم؟» دېگەن سوئالنى ئۆزۈڭگە قويۇپ باق! ئېسىڭدىدۇر، بىر چاغلاردا «ئاق كالا، قارا كالا، سېرىق كالا» رىۋايىتىنى سۆزلەپ بەرگىنىڭ. شۇنداق، بىز بىر مىللەت، بىر دىندىش، بىر قېرىنداش! ئاشۇ ئاق كالا، قارا كالا، سېرىق كالا، بەربىر بىر كالا! ئويلاپ كۆر، ھازىر بىز قايسى دەۋر، قانداق زاماندا ياشاۋاتىمىز. 21 ـ ئەسىر بوسۇغىلىرىغا كېلىپ قالغان تۇرۇقلۇقىمۇ بىزدىكى ئەبگارلىق، يۇرتۇزلۇق، قۇمدەك چېچىلىش، ئۆچ ـ ئاداۋەت، قىساسخورلۇق تۈگىمىسە، بىز زادى قانداق مىللەت بولۇپ قالدۇق؟! سېنىڭدەك بىر ئوقۇمۇشلۇق زىيالىي تەپرىقىچىلىك تۈپەيلىدىن ئانىلاردىن، خوتۇن ـ بالىلىرىدىن قىساس ئالسا، بىزدىن ئەجدادلىرىمىزنىڭ روھى خۇش بولارمۇ؟ كېيىنكى ئەۋلادلىرىمىز چۇ؟! توۋا دەيمەن، بۇ مەرەز كېسەل كونىلار بىلەن كېتەر دېسەم، ھازىرقىلارغا ئۇدۇم بولۇپ قالغىنى نېمىسى؟! مەن ساڭا خېتىمنىڭ ئاخىرىدا مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلۇغ ھېكمىتىنى تەقدىم قىلاي:

«ئادەملەرنىڭ خار ۋە زەبۇن بولۇشىغا سەۋەب بولىدىغان نەرسە، نادانلىق بىلەن تەپرىقىچىلىكتۇر...»

... ئالىنۇر ئاپتوبۇسنىڭ ئورۇندۇقىغا تاشلىنىپ كۆزلىرىنى يۇمدى. ئابدۇسەمەتنىڭ بۇ خېتى رەھىمسىز ھەقىقەتنى ئېچىپ بەرگەن ئادىل سوتچى ئىدى. ھاياتلىق يولى، ئۆمۈر مەنزىلى غايەت

زور سەھنە ئىكەن. شادلىق ھەم قايغۇلار، ۋىسال ـ جۇدالىقلار، بەخت ۋە بەختسىزلىكلەر، ھىيلە ـ مىكىر، ساختىلىقلار، مەنپەئەت كويىدا بىر ـ بىرىگە قان چېچىشلار، تەمەخورلۇق، ھەسەت، ئورا كولاشلار، قىسقىسى، خۇشاللىقىدىن خاپىلىقى تولا، ئازاب ـ ئوقۇبەت، پاجىئە، تىراگېدىيەلەر بۇ سەھنىدە قارار تاپىدىكەن. ئىجابىي قەھرىمانلار ھەسرەت ـ نادامەت رولىنى ئېلىپ قان يۇتۇپ ئۆتىدىكەن. سەلبىي پېرسوناژلار بولسا ئۆز يامانلىقلىرى بىلەن تەنتەنە قىلىدىكەن. ئەختەمگە ئوخشاش بىركىمگە يامانلىقمۇ قىلماي سەھنە ئەتراپىدا چۆرگۈلەپ يۈرگەنلەرمۇ ھېچ سەۋەبسىزلا قۇربان بولىدىكەن!

«گۇاڭجۇدىن شىئەنگە بارىدىغان پويىز بېلىتى ئالاي، ــ پىچىرلىدى ئالىنۇر، ــ ئەختەم جاھانناڭ ئۇ چېتىدىكى تۈرمىدە بولسىمۇ ئىزدەپ تاپىمەن. ئۇنىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرىمەن. ئۇ تېخى بالا ئىدى، بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كەتكەندە ئون ئالتە ياشقا ئەمدىلا كىرگەن، پاك، غۇبارسىز بۇ ئۆسمۈرنىڭ ئۆڭالى زادى كىمگە؟! يانچۇقچىلار شايكىسىغا قانداق بولۇپ چېتىلىپ قالغان، بۇ ئۇنىڭ جىنايىتى ئەمەس، يەنىلا دادام ئەنزەر!...»

*　　*

ئەتىسى چۈشتىن كېيىن بېيجىڭ ـ شىئەن پويىزىغا ئولتۇرغان ئالىنۇر پايتەخت شەھەر بېيجىڭ بىلەن خوشلاشتى. ئۇنىڭ قەلبى ئالىي مەكتەپ مۇھەببىتى بىلەن تولغانىدى. بۇ مۇھەببەتنىڭ قانچىلىك بەدەللەر بەدىلىگە كەلگەنلىكى ئۇنىڭ خىيال كەپتىرىنى يەنىلا ھېلىقى سەرسانلىق يىللارغا ئېلىپ كەتتى!...

خاتىمە

ئاردىن يېرىم يىل ئۆتتى. ماي ئايلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرى.

ئۇرۇمچىدىن كېچىلەپ يولغا چىققان «سانتانا» تاكا سۈزۈلۈش بىلەن ئۈتەيدىن ئۆتۈپ كەتتى. قىزغۇچ قوڭۇر چوقچايغان بورتالا ئاسمىنى قان قۇيغاندەك قىزىرىپ، چىقىش ئالدىدا تۇرغان قۇياشتىن خەۋەر بەرمەكتە. قۇيۇندەك چېپىپ كېلىۋاتقان «سانتانا» خۇددى ئەجەلدىن قاچقاندەك كېلىۋاتسىمۇ، ئازراقلا ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل، كاتاڭلارغا كەلگەندە ئاستىلاپ سىلىق ئۆتۈپ كېتەتتى ـ دە، يەنە سۈرئىتىنى تېزلىتىپ جېدەللەپ ماڭاتتى. ماشىنىدا شوپۇر يىگىتتىن باشقا يەنە ئىككى كىشى بولۇپ، ئارقىدىكى ئۇچ كىشىلىك ئورۇندا ئەنزەر كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئوڭدىسىغا ياتاتتى. ئالدىدا ئولتۇرغان ئابدۇسەمەت پات ـ پات ئارقىسىغا قاراپ قويىاتتى ھەم ئاكىسىدىن ھال سورايتتى.

ئېغىر سىل كېسىلى بىلەن ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان ئاكىسىنى گۇاڭجۇدىن ئايروپىلاندا ئەكەلگەن ئابدۇسەمەت ئۇرۇمچىگە چۈشكەندە يەنە ئايروپىلان بىلەن غۇلجىغا ئەكەتمەكچى بولغانىدى. ئەنزەر «يوللارنى كۆرۈپ ماڭاي» دەپ تۇرۇۋالغاچقا، ئۇلار مەخسۇس ناكسى كىرا قىلىپ ماڭغانىدى. شۇنداقتىمۇ، ئابدۇسەمەت ھېلىدىن ـ ھېلى ئۆزگىرىپ تۇرغان ئاكىسىدىن ئەنسىرەپ غۇلجىغا تېزرەك يېتىۋېلىشنى ئويلايتتى. دېمىسىقىپ، نەپەس يېتىشتۇرەلمەي قالغان ئەنزەر تۇرۇپلا كۆزلىرى چەكچىيىپ، خىرقىراپ قالاتتى.

ـــ ئابدۇسەمەت، ـــ دېدى ئەنزەر ئارقىسىغا قارىغان ئىنىسىغا، ـــ يېنىمغا ئۆت، مېنى يۆلەپ ئولتۇر، بەللىرىم

ئاغرىپ كەتتى.

ئابدۇسەمەت ماشىننى توختىتىپ ئارقىغا ئۆتتى ـ دە، ئاكىسىنى يۆلەپ ئولتۇردى. ئىنىسىنىڭ كۆكرىكىگە يۆلىنىپ ئولتۇرغان ئەنزەرنىڭ نەپەس ئېلىشى ئارام بەرگەندەك بولۇپ، پۈتلىرىنى ماشىنا دىۋانىدىن يەرگە ئالدى.

ــ دېرىزىدىن چالا ـ پۇچۇق كۆرۈنگەن دەل ـ دەرەخ، كۆك ئاسمان، ئېتىز ـ ئېرىقلارنى كۆرۈپ، ــ دېدى ئەنزەر دەمۇ دەم توختاپ سۆزلەپ، ــ قەشقەر ئېسىمگە كېلىپ قالدى. شۇنچە يىللار ئۆمرۈم سىرتلاردا ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئەجەب ئانا يۇرتۇمنى يوقلىيالماپتىمەن. ئۇنىڭ ھەربىر تاش ـ تۇپرىقىنى كۆزۈمگە سۈرتكۈدەك بولدۇم.

ــ سەللا ياخشى بولۇپ قالسىڭ، ــ دېدى ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، ــ سېنى ئۆزۈم ئاپىرىپ كۆرسىتىپ كېلىمەن. نېغىمەتكام بىلەن ئانامۇ بېرىپ كەلدى.

ــ قەشقەرنى كۆرۈش؟ ــ ئەنزەر ئاچچىق كۈلۈمسىرىدى، ــ نېسىپ بولارمۇ؟

ــ ئۇنداق دېمە، ئاكا، بىر ئوبدانلا تۇرمامسەن.

ــ ئېسىڭدىمۇ، كىچىك چاغلىرىمىزدا سېنى يېتىلەپ نە ـ نەلەرگە ئەكېتەتتىم. قەشقەرنىڭ شىمالىدىكى تۇمەن، جەنۇبىدىكى قىزىل دەريا بويلىرىدا ئوينايتتۇق، ــ ئەنزەر ھاسىراپ سەل توختىۋالدى، ــ سەمەن، بەشكېرەمنىڭ باغلىرى جەننەت دېسە ئارتۇق كەتمەس... ھادىس چىرايلىق، ھاۋالىق يەرلەر ئىدى.

ــ غۇۋا ئېسىمدە بار، ــ ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ چىرايىغا سەپسالدى، ــ مەن دەرەختىكى ئۇۋىلاردىن قۇش بالىلىرىنى ئېلىپ بەر دېسەم، سەن، ئۇۋال بولىدۇ، زىيىنى بار، ئۇمۇ بىر جان دەيتتىڭ.

ــ ھېيتگاھ جامەسى قورۇسىنىڭ ئېرىق بويلىرىغا تاھارەت ئېلىش ئۈچۈن قويغان قۇم چۆگۈنلىرىنىڭ بىرسىنى چېقىپ قويۇپ، قېچىپ كەتكىنىڭ ئېسىڭدە بارمۇ؟

ــ ئېسىمدە، لېكىن مەزىن ئاخۇنۇم سېنى تۇتۇۋالغانىدى.

— توۋا، قۇربان ھېيت ئەتىگەنلىكى ھېيتگاھ ئالدىدىكى ساماچىلارغا قوشۇلۇپ ئويناندۇق. ئەمما، سېنى يېتىۋۇپ قويۇپ، كەچكىچە ئۆيگە كىرەلمىگەنىدىم، — ئەنزەر ياش بىلەن تولغان كۆزلىرىنى يوشۇردى، — ئاھ، قەشقەر... قەشقەر... كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ئەزىز تۇپراق... ئەنجۇر، ئانار، پىستە ـ بادام، ئەينۇلا، بېھىلىك باغلىرىڭنىڭ مۇشكى ـ ئەنبەرىدەك ھىدلىرى دىماقلىرىمغا ئۇرۇلۇۋاتىدۇ. مۇشۇنداق ماي ئايلىرىدا قەشقەر گۈل ـ چېچەكلەرگە پۈركىنىدۇ...

ئابدۇسەمەتنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، دىمىقى زىڭگىدە ئېچىشتى ـ دە، كۆزلىرىگە ياش كەلدى. ئانا يۇرت خۇمارى، ئانا يۇرت پىراقى ھەم سېغىنىشى ئەجەل بىلەن ئېلىشىۋاتقان ئادەم ئۈچۈن ياخشىلىقتىن بېشارەت ئەمەس ئىدى. كونىلار: «تۇلكىمۇ ئۆلىدىغان چېغىدا، تۇمشۇقىنى ئېنى تەرەپكە قىلىپ ئۆلىدۇ» دېيىشىدۇ ئەمەسمۇ، بەلكىم ئانا تۇپراقمۇ ياخشى كۆرگەن ئايالى ئۈچۈن نۇرغۇن سەۋەنلىكلەرنى سادىر قىلغان دەردىمەن ئوغلىنى كۆڭلىدە ئاقلاۋاتقاندۇ، دەرۋەقە ئەنزەر گۈلبانۇم ئۈچۈن ۋەيلۇن دوزاخقىمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ كىرگەن بولاتتى.

«سانتانا» جىلغا يولىدىن بارغانسېرى يۇقىرى ئۆرلەپ، ئېگىز ئېدىر ئۈستىگە چىقىش بىلەن پەستە كۆپكۆك يالتىراپ تۇرغان سايرام كۆلى كۆرۈندى. چايقىلىۋاتقان ھەيۋەتلىك سۇ دولقۇنلىرى قىرغاقلارغا ئۇرۇلۇپ، ئۇنچىلەرنى چاچراتاتتى. كۆل ئوتتۇرىلىرىدىكى ئاق شايىدەك يېيىلغان شۇلىلار ئاسماندىكى بۇلۇتلارنىڭ ئەكسى ئىدى.

— قارا، ئاكا، سايرام كۆلى، — دېدى ئابدۇسەمەت دېرىزە ئەينىكىنى چۈشۈرۈپ، — كۆردۈڭمۇ؟

— شوپۇرغا دېگىن، ماشىنىنى كۆل قىرغىقىدىكى ئېپلىكرەك يەرگە توختاتسۇن، مەن ماشىنىدىن چۈشەي.

يول بويى بىماردىن ئەنسىرەپ كەلگەن شوپۇر بالا ماشىنىنى قېلىن ئوت بىلەن قاپلانغان چىملىققا توختاتتى ـ دە، ئەنزەرنى يۆلەپ چۈشۈرۈشكە ياردەملەشتى. ئەنزەر ئون نەچچە قەدەم

ئالدىغا مېڭىپ، ئوت ـ چۆپلەر ئارىسىدىن چوقۇچىيىپ چىققان قوراڭ تاشلارنىڭ بىرسىدە ئولتۇرماقچى بولۇۋىدى، ئابدۇسەمەت چاپىنىنى تۆت قاتلاپ سېلىپ بەردى. ئەتراپتىكى تاغ يانباغرىلىرىدا، مەخمەلدەك ئېغىر غوللىرىدا سېرىقچېچەك، كاككۇكگۈل، چوغلۇق، ئاق لەيلىمەك ياۋا گۈللەر ھۆپپىدە ئېچىلىپ كەتكەن بولۇپ، خۇددى ھەر خىل بوياقلارنى تۆكۈۋەتكەندەك كۆرۈنەتتى. پەس قاپتاللاردىن تاغ چوققىلىرىغىچە ئاسمان بوي تارتقان قارىغايلارنىڭ ئۈستىلىرىدە لەيلەپ يۈرگەن ئاق بۇلۇتلار چوڭقۇر جىلغىلارغا سۆسۈن رەڭ سايىلەرنى تاشلىغاندى. يىراقلاردا توپ ـ توپ قوي، كالىلار، ئۈيۈر ـ ئۈيۈر يىلقىلار ئوتلاپ يۈرۈشەتتى. پەسلىكتە بولسا سايرام كۆلىنىڭ زۈمرەتتەك سۈزۈك سۈيى بىردەم شاۋقۇلداپ، بىردەم شاپىلداپ قىرغاقلارغا ئۇرۇلاتتى. ئەنزەر ھاياتلىقتىكى بۇ گۈزەل مەنزىرىلەرنى گويا كۆز قارىچۇقلىرىغا سىڭدۈرۈۋالماقچى بولغاندەك تويماي قارايتتى.

ــ ئابدۇسەمەت، ئىلىلىق ئاغىنىلەرنىڭ ھېلىقى ناخشىسى ئېسىڭدە بارمۇ؟

ــ قايسى ناخشىنى دەيسەن، ئاكا؟

ــ نېمىدى، ھە توغرا:

سايرامنىڭ كۆلى دەيدۇ،
يا ئاقمايدۇ، تاشمايدۇ.
ئۆلۈمنىڭ ئەلچىسى كەلسە،
ياش ـ قېرىغا باقمايدۇ...

كۆڭلى ئۈيۈپ، كۆزلىرىدىن ياش ئەگىگەن ئابدۇسەمەت نەلەرگىدۇر قارىۋالغاندى. ئۇ «ئىككى ئانا كەلتۈرگەن ئېغىر ئازاب، دەرد ـ ئەلەملەر ئۇنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى يەپ، مۇشۇ كېسەلگە گىرىپتار قىلدى» دەپ ئويلىدى.

ــ شۇنداق، بۇ يىل قىرىق ئالتە ياشقا كىرىپتىمەن،

نۆۋەتنىڭ ماڭا كېلىپ قالغىنىنى كۆرمەمدىغان، — ئاپىاق قارلىق چوققىلارغا تىكىلىپ قالغان ئەنزەر ئىنسىنىڭ ئۇنسىز ياش تۆكۈۋاتقىنىنى كۆرۈپ، دېيىشكە تېگىشلىك بولمىغان گەپلەرنى دەپ سالغانلىقىنى ھېس قىلىپ زورمۇزور كۈلدى، — ئابدۇسەمەت، ئەسلىيەلەمسەن؟ بىز قەشقەردىن يۆتكىلىپ چىققاندا ئاشۇ تەلكە داۋىنى ئۇستىدە گۈرۈچتەك يالتىراپ تۇرغان قار يېگەنىدۇق.

— قارغا خالتىدىكى قېتىقنى ئارىلاشتۇرۇپ، دوغاپ قىلىپ ئىچكىنىمىزنى زادىلا ئۇنتۇيالمايمەن، ئانام كۈلۈپ تۇرۇپ: «ئىيۇل ئېيىدا قار يېدۇق دېسەك قەشقەرلىكلەر ئىشىنەرمۇ» دېگەنىدى.

— راست، ھەممىمىز ھەيران - ھەس بولۇشقانىدۇق. ئاستى ياپيېشىل ئوتلاق، چىمەنزار، رەڭگارەڭ گۈللەر ئېچىلغان، ئەمما ئۇلارنىڭ ئۇستىدىلا ئاپپاق قار.

سايرام بويىنىڭ ئۇزۇلمەي چىقىپ تۇرغان سالقىن شامىلى تەسىر قىلىدىمۇ ئەنزەر يۆتىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئاغزىغا تۇتقان ئاق لۆڭگىسىدە بىر پارچە قان ئۇيۇتمىسى لىغىرلاپ تۇراتتى، كالپۇكلىرىمۇ قىپقىزىل بويىلىپ كەتكەنىدى. ئابدۇسەمەت مىنېرال سۇ بىلەن ئۇنىڭ ئاغزىنى چايقاتقۇزۇپ، قولتۇقىدىن يۆلىدى:

— ئاكا، سوغۇق تېگىپ قالمىسۇن، ماشىنىغا چىقايلى.

— ھەي... دەرىخا، بىر چاغلاردا گۈلبانۇم ئىككىمىز: «ياشاش نېمىدېگەن مەنىلىك» دېيىشكەنىدۇق. شۇنداق، ئادەمنىڭ كۆزى قىيمايدىكەن... ھايات قانچىلىك ئازابلىق بولسىمۇ يەنىلا كۆزى قىيمايدىكەن.

«سانتانا» ئىلگىرىلەپ تەلكىنىڭ يىلان باغرى داۋان يولىدىن بارغانسېرى پەسلەپ، كەڭسايى يولىغا چۈشتى. سول تەرەپتىكى چوڭقۇر جىلغىدىن تاشتىن - تاشقا ئۇرۇلۇپ ئېقىۋاتقان تاغ سۈيىنىڭ شاۋقۇنلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئىككى تەرەپتىكى تىك تاغلار، قورام تاشلار، چېقىللار، قاراڭغۇ قاپتاللار كۆرۈنمىگۈدەك

قاپلاپ كەتكەن قارىغايزارلىقلار قارا بۇلۇتتەك چېكى كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار كەڭ ساينى ئارقىدا قالدۇرۇپ گوزىگۈدىن ئۆتكەندىلا ئەنزەر بارغانسېرى بوشىشىپ كەتتى. ئۇ جانسىز قوللىرى بىلەن يانچۇقىدىن ئاغزى چاپلانغان كونۋېرتنى ئۆزىنى يۆلەپ ئولتۇرغان ئىنىسىغا تۇتقۇزدى، ئۇنىڭ ۋەسىيەتنامە ئىكەنلىكىگە كۆزى يەتكەن ئابدۇسەمەتنىڭ كۆڭلى بۆلەكچىلا ئەلەمزەدە بولۇپ، ياشلىرىنى توختىتالمىدى.

— ئۇكام ئابدۇسەمەت، — دېدى ئەنزەر بىردەم تىنىۋېلىپ، — مەن ئۇلگۇرەلمەيدىغان ئوخشايمەن، غۇلجىدىكى مېھمانخانىدىن قىلىنىدىغان كىرىم، هازىرغىچە يىغقان پۇلۇمنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش مۇشۇنىڭغا يېزىلغان. ئالىنۇر بىلەن ئەختەمگە كۆپرەك بولدى. گۇلنىسانىمۇ ئۇنتۇپ قالمىدىم، ئاڭلىسام، ئۇ تۇرمىدە ئېلىشىپ قاپتىمىش.

— ئاكا، نېمىلەرنى دەۋاتىدىغانسەن؟ — ئابدۇسەمەتنىڭ ئاۋازى غاراڭ ـ غۇرۇڭ چىقتى، — سەن... چوقۇم ياخشى بولۇپ كېتىسەن...

— ۋۇي يىغلاۋاتامسەن؟ يۈزۈمگە ئىسسىق بىرنېمە تامىدىغۇ، ئالىنۇر بەك ئوبدان بالا بولدى. ئۇ شىئەن خۇڭشيەن تۇرمىسىگە بېرىپ ئىنىسىنى يوقلاپتۇ هەم يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك قىلىپ بېرىپ كەپتۇ. ئەختەمۇ يەنە بىر يىلدا تۇرمىدىن چىققۇدەك.

— ئالىنۇر ماڭىمۇ تېلېفون بەرگەن. مەن ئالاقىلىشىپ تۇرۇپ ئەختەم تۇرمىدىن چىققان هامان ئۆزۈم بېرىپ ئەكېلىۋالمەن.

— رەهمەت، ئۇكام، ئارىمىزدا سەن ئەجەب بىر تۇغۇلۇپ قاپتىكەنسەن، هەممىگە يېتىشلىك، هەممىگە ساخاۋەتلىك، — ئەنزەر نەپەس يېتىشتۇرەلمەي، يۇقىرىغا تىنغىنىچە خېلىغىچە گەپ قىلالمىدى، — هە راست، تۇرمىدە ئېلىشىپ قالغان ئېغىر كېسەللەرنى ئائىلىسىگە قايتۇرۇپ، جاڭاسىنى تۇرمە سىرتىدا ئۆتەشكە قويۇپ بېرىدىكەن. مۇمكىن بولسا گۇلنىسانى قايتۇرۇپ

كېلىپ، مېنىڭ پۇلۇم بىلەن داۋالانقىن. ئۇمۇ ھېچنېمىسى يوق ناتىۋان يېتىم...

— مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان، ئاكا، ئەختەم بىلەن ئانا ـ بالا ئىككىسىنى جەم قىلىمەن.

— خۇدا ئويلىغانلىرىڭغا يەتكۈزسۇن، ئۇھ ۋاي، كۆڭلۈم ئىلىشۋاتىدۇ، دېرىزىنى ئاچ...

ئەنزەر ئارقا ـ ئارقىدىن قان يانداۋردى. ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ ئاغزىنى چايقاپ بولۇپ يەنىلا يېنىدا ئۇنى قۇچاقلاپ ئولتۇردى. «سانتانا» سۈرئىتىنى تېزلىتىپ غۇلجىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

— ئاكا، چىڭسىخوزىدىن غۇلجىغا قايرىلدۇق، — ئاكىسىنىڭ بىر خىلدا خىرقىراپ قالغىنىدىن قورقۇپ قالغان ئابدۇسەمەت قەستەن ئۇنىنى كۆتۈرۈپ دېدى، — قارىغىنا، غۇلجىغا كىردۇق.

— بېشىمنى... يۆلە... — زەئىپ ئىڭرىدى ئەنزەر ھەم نۇرى ئۆچۈۋاتقان كۆزلىرىنى سىرتقا تىكتى، — ئاھ، مېنىڭ ئىككىنچى يۇرتۇم غۇلجا... بوستان غۇلجا... جەننىتىم غۇلجا...

ئەنزەر ئىنىسىنىڭ قۇچىقىغا باش قويغىنىچە جىمىپ كەتتى. بىر چاغدىلا نېمىلەرنىدۇر دەپ پىچىرلاۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئابدۇسەمەت قۇلىقىنى ئۇنىڭ ئاغزىغا يېقىن ئەكەلدى ـ ده، مۇنۇ سۆزلەرنى ئارانلا ئاڭقىرالىدى:

— گۇلبانۇم: «بىر كۈنلەردە مېنىڭ قېشىمغا قايتىپ كېلىسىز» دېگەنىدى، مېنى ئۇنىڭ قېشىغا قويۇڭلار...

— ئاكا ! ... — ئابدۇسەمەت ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى.

ماشىنا ئۇچقاندەك چاپماقتا... بايانداينىڭ بۇك قارىياغاچلىق يوللىرىدىن ئۇزاپ شەھەر بوسۇغىسىغا كىرىپ كەلگەندە ئەنزەر ئىنىسى ئابدۇسەمەتنىڭ ناله ـ زارىنى ئاڭلىمىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ روھى گۇلبانۇم تامان ئۇچۇپ كەتكەنىدى...

2002 ـ يىلى مارت، ئۈرۈمچى ـ غۇلجا

ناتۇانلار

(رومان)

ئاپتورى: جالالدىن بەھرام
مەسئۇل مۇھەررىرى: زىلەيخا ئەزىز
مەسئۇل كوررېكتورى: ئارزۇگۈل كېرىم
تەكلىپلىك كوررېكتورى: ۋەلى زەيدۇن
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
تېلېفون: 0991 – 2827472
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: بېيجىڭ شۇنچېڭ رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 17.5
نەشرى: 2013 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى: 2015 ـ يىلى 5 ـ ئاي 2 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 6000 – 3001
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 – 7 – 228 – 16874 – 3
باھاسى: 48.00 يۈەن